LITERATURA POPULARA

ROMÂNĂ

DE

Dr. M. GASTER.

CU UN APENDICE:
VORBAVA GARAMANTILOR CU ALEXANDRU MACHEDON
de NICOLAE COSTIN.

I. II.

BUCUREȘCI
IG. HAIMANN, LIBRAR-EDITOR
71. CALEA VICTORIEI 71.
1883.

Digitized by Google

DIVEAU & CHEVILLET
2, R. de la Banque, PARIS
RES EN TOUTES LANGUES

Digitized by Google

LITERATURA POPULARĂ ROMÂNĂ

Digitized by Google

Digitized by Google

LITERATURA POPULARĂ
ROMÂNA

DE

Dr. M. GASTER.

CU UN APENDICE:
VOROAVA GARAMANTILOR CU ALEXANDRU MACHEDON
de NICOLAE COSTIN

BUCUREȘTI
IG. HAIMANN, LIBRAR-EDITOR
74, Calea Victoriei, 74.
1883.

Digitized by Google

Toate drepturile reservate.

TYPOGRAFIA CURȚII REGALE, PROP. F. GÖBL FII
12, Pasagiul Român, 12.

Digitized by Google

PRECUVÂNTARE

Cartea aceasta, la care am lucrat în curs de mai mulți ani, atât aci cât și în străinătate, are ca scop principal, modificarea opiniunei generale în favoarea noastră, despre starea culturală a poporului Român, adică de a arăta că poporul nostru stă pe aceeași înălțime a culturei, pe care stau cele alte popoare ale Occidentului.

Poporul Român nu s'a isolat de ori ce contact cu cele alte popoare și nu s'a hrănit în cursul secolilor cu fărămituri, căzute de pe masa anticității clasice. Din potrivă vedem pe poporul Român într'o vecinică mișcare, desvoltând o energie intelectuală, cum e proprie tuturor

Digitized by Google

popoarelor pline de viĭață și de viitor. Poporul Român a șezut la aceeași masă, de o potrivă cu toate cele alte popoare moderne, s'a hrănit cu același nutriment, s'a adăpat dintr'același izvor, și «literatura populară română» formează o verigă în lanțul de aur ce leagă popoarele între dânsele.

Noĭ din parte-ne ne simțim fericiți, că ne a fost dat a descoperi, cel d'ântâiu într'o ast-fel de întindere, această comoară în literatura și în inima Românuluĭ. Dar multe și marĭ greutățĭ am avut a întâmpina, până a ajunge la scopul dorit. Am trebuit să strâng singur aceste cărțĭ și cărticele, am trebuit să descoper unu câte unu numeroasele manuscripte, de carí ne-am folosit aci, și a căror număr este foarte considerabil; căcĭ maĭ pentru fie-care carte tipărită, am descoperit manuscripte anterioare, ba uneorĭ avem numaĭ manuscripte; în sfârșit am trebuit să'mĭ procur singur întregul material literar străin, care lipsește cu desăvârșire în bibliotecele noastre. Noĭ pomenim toate aceste aci, pentru a da o măsură adevărată aceluĭa, ce ar voi să judece această carte. La imensitatea materialuluĭ pe care 'l tractăm aci, se poate lesne întâmpla, că ne-a scăpat din vedere o

Digitized by Google

carte sau alta, cu toate că am căutat a fi pe cât se poate de complect. Dar de altă parte nu se va putea tăgădui cărții de față valoarea ce o are, printr'aceea că am cercetat și comunicat aci o sumă de manuscripte, *toate* necunoscute până acuma, afară de unu sau două.

Modul nostru de a considera și de a studia literatura populară, se deosibește într'un mod fundamental de toate cercetările analoage făcute în alte limbi; și pe cât știm, nu s'a încercat încă nimene a grupa și a studia *întreaga* literatură populară a unuĭ popor, maĭ cu seamă după izvoarele eĭ, și în legătură cu literatura altor popoare.

Pe lângă aceasta poate servi cartea noastră, ca un manual de literatură română din secolul al XVIII, din epoca «decadenței literare,» cum se numește acel secol de către aceĭ, ce nu s'au ocupat cu cercetarea luĭ, și au identificat starea politică cu starea literară. Din cercetările noastre de aici, cari îmbrățișează numaĭ o mică parte din mișcarea literară din acea epocă, reese tocmaĭ contrariul. Poporul român n'a amorțit pe vremea aceea, cum se crede în general, ci activitatea și energia sa firească, s'a retras pe câmpul pacinic al muselor.

Digitized by Google

In desvoltările noastre generale noĭ dinadins am lăsat loc la cercetărĭ ulterioare speciale, căcĭ ceea ce am dori noĭ maĭ presus de toate, este ca această carte să dea un nou impuls spre cercetarea și lucrarea ogorului înțelenit al literatureĭ române, în care am tras noĭ acuma o singură brazdă.

București, Decemvrie 1882

Dr. M. GASTER.

Digitized by Google

SCARA

	Pag.
Introducere	1
I. LITERATURA ESTETICĂ	7—176
Alexandria	7
Varlaam și Ioasaf	32
Syndipa	54
Cele 12 vise ale lui Mamer	58
Barac: Treĭ gheboși	72
Bertoldo	78
Halima	92
Archir și Anadam	104
Ghenoveva	114
Iliodor	126
Filerot și Antusa	129
Dracul și Femeea	132
Floarea Darurilor	138
Zadic	145
Literatura haiducească	147

Digitized by Google

	Pag.
Aaron: Piram şi Tisbe	148
» *Nartiş şi Echo*	149
A. Pann: Fabule şi Istorioare	151
» *Povestea vorbii.*	155
» *Şezătoare la Ţară*	157
Tilu Buhoglindă	160
Nastratin Hogea	164
Aaron: Leonat şi Dorofata	168
Cornicea Satelor	170
Ispirescu: Snoave	171
Wartic: Treĭ şireţi.	173
Golescu: Snoave	174
II. LITERATURA ETICĂ.	177—250
Fabule	181
Esop	185
Proverbe	197
Floarea Darurilor	201
Pilde filosofeşti	204
Cilibi Moise	207
Ghicitorĭ.	224
Intrebărĭ şi răspunsurĭ	229
III. LITERATURA RELIGIOASĂ	251--555
Zidirea Lumeĭ, Adam şi Eva	260
Pentru dracĭ	264
Legenda despre lemnul crucĭi	284
Cain şi Avel, Lameh.	291
Legenda despre moartea luĭ Cain	295
Melhisedec	301
Avram	307
Moartea luĭ Avraam	311

Digitized by Google

	Pag.
Moise	318
Solomon	324
Prorocirea Savileĭ	337
Dărâmarea Ierusalimuluĭ şi Legenda Prooroculuĭ Ieremia	340
Christos. Pilat.	349
Pilat	353
Apocalipsul ap. Pavel	357
Epistolia Maciĭ Domnuluĭ.	362
Călătoria Maciĭ Domnuluĭ prin iad	362
Visul Maciĭ Domnuluĭ	366
Epistolia Domnuluĭ nostru Isus Hristos	371
Legenda Duminiceĭ.	371
Legenda Vinereĭ	382
Invăţătura p. 12 Vinerĭ	388
Minunile Sf. Sisoe	393
Avestiţa aripa Sataneĭ.	394
Minunile Sf. Sisoe	397
Cele 72 de nume	401
72 de nume ale luĭ Hs	401
72 de nume a Precistiĭ.	404
Descântecele	406
Minunile Maciĭ Domnuluĭ	430
Vasilie cel nou.	439
Judecata de pre urmă.	441
Descoperirea Sf-teĭ Liturghii	445
Intrebărĭ şi răspunsurĭ	449
Cântece	459
Cântece de stea	460

Digitized by Google

pag.
Colinde 471
Balade 474
Oraţiĭ 487
Irozĭ (Vicleim) 490
Cărţĭ de prevestirĭ şi de noroc . . 497
CĂRŢĬ DE PREVESTIRĬ . . . . .
Astrologhie 500
Gromovnic 506
Obrocirĭ de zile 510
Progonosticon 512
Colĭadnic 514
Trepetnic 517
Zodiile 519
CĂRŢĬ DE NOROC.
Roata lui Solomon 523
Oglinda noroculuĭ 527
Bilete de plăcinte 529
Fiziognomie 531
Cărţĭ de visurĭ 532
Doftoriĭ 534
Conclusiune. Basme 544
Apendice 557
Adause şi îndreptărĭ 571
Indice . . . . . 577—605
Indicele manuscriptelor 577
Indicele tipăriturilor 579
Indicele materielor 593

Digitized by Google

I.

LITERATURA ESTETICA.

Digitized by Google

Digitized by Google

INTRODUCERE.

Abia pe la începutul secolului nostru s'a născut un interes din ce în ce crescând pentru acea literatură odinioară dispreţuită şi adesea orĭ batjocorită şi anatemizată. Literatura populară, luată în sensul cel maĭ întins, se poate defini ca manifestarea sufletuluĭ în cercul restrâns, în care poporul stă în contact cu fenomenele vieţeĭ. Studiul acestor manifestărĭ era un ce necunoscut în vremile, când se contesta poporuluĭ dreptul individualităţiĭ; din momentul însă când poporul îşi veni în fire, consecinţa naturală a fost şi este studiul maĭ de aproape al vieţeĭ sale intelectuale; şi farmecul acesteĭ literaturĭ nu constă în alt ceva decât, in a urmări modul cum poporul încearcă a deslega eternele probleme ale vieţii.

Această renaştere se datoreşte în mare parte mişcărĭĭ romantice din Germania, care cea d'âmtâia a făcut ca să se studieze maĭ d'aproape literatura me-

Digitized by Google

dievală, tot așa de puțin considerată ca literatura populară. Aceste cercetări aŭ avut de resultat recunoașterea legăturei ce esistă între literatura scrisă medievală, și literatura nescrisă modernă, care a păstrat une-orĭ cu o sfințenie admirabilă producțiunile timpurilor trecute. Așa face Herder cel d'âmtâiŭ colecțiunea de cântece populare din toate literaturele; Brentano a celor germane; Görres studiază cărțile populare și frații Grimm compun prima colecțiune de basme, care a rămas ca model până'n ziua de astăzĭ. Așa, studiându-se acea literatură maĭ de aproape, s'a recunoscut necunoștința eĭ ca una din causele neconsiderăriĭ eĭ. Pe de altă parte istoricul acesteĭ literaturĭ maĭ prezintă și o altă cauză a goaneĭ ce a suferit în cursul evuluĭ mediu. Fiind comoara tuturor științelor poporuluĭ, dobândite atât prin propriă abstracțiune, cât și prin moștenire din tată în fiu, aceastâ literatură a păstrat și toate elementele vieței intelectuale a seculelor trecute și stetea printr'aceasta în contrast cu biserica domnitoare și cu dogmele eĭ. De aceea în genere cărțile așa numite eretice eraŭ, în adevăratul înțeles al cuvântulnĭ, cârțĭ populare, respândite chiar însușĭ de popor, care regăsia în acele cărțĭ, saŭ credea a regăsi în ele, ceea ce știa deja maĭ înainte saŭ închipuirĭ potrivite cu simțimântul sĕu și cu inteligența sa.

Precum dar interesează a observa, la desvoltarea copiluluĭ, asimilarea elementelor străine, până când ajunge la o individualitate pronunțată, tot așa de interesant este dar a observa și viața poporuluĭ, care se oglindește curat numaĭ în aceea ce e produsul luĭ, pro-

Digitized by Google

venind adesea de la izvoare streine, multiple, absorbite și asimilate. Luând de aci o trăsură luminoasă, de acolo a doua, și așa mai departe, ajungem a ne forma un centru luminos asupra originei și desvoltărei literaturei populare, care răvarsă apoi lumina sa și asupra altor părți întunecoase, desvelindu-ne, ca să zic așa, tot mecanismul fantaziei poporului: ne arată cum și pentru ce se bucură și pentru ce plânge poporul, cum el își zugrăvește eroii rezboaelor, eroii credinței, eroii înțelepciunei.

Ori ce popor este supus la înrîuriri multiple din toate părțile, cari toate las o urmă mai mult saŭ mai puțin de recunoscut în starea desvoltată în care ajunge odată. Este dar de un interes deosebit a urmări aceste înrîuriri, a arăta canalurile prin cari aŭ ajuns concepțiuni și idei străine la cutare și cutare popor, a vedea cum 'și a asimilat acel popor noul material, așa în cât a devenit proprietatea sa. Aceste considerațiuni aŭ un caracter cosmopolit, căci ne duc de la un popor la altul, colindând de la Anglia până la India și Arabia, prin China și Siberia, și ce e mai curios ne desvelesc o sărăcie neașteptată a fantaziei omenești în născocirea de idei și de situațiuni noi. In genere sânt numai puține elemente, cari, combinate în diferite moduri, constitue literatura populară, și prin urmare și cercul vieței intelectuale al poporului este foarte restrâns.

În cercetarea de față care în forma ei este cea d'întâia lucrare română, îmbrățișând toată literatura populară, vom încerca a o clasifica după vederea noastră individuală și a urmări fie care carte până la cele

Digitized by Google

din urmă izvoare, arătând pe de o parte, înrudirea în care stă cu alte literaturi, saŭ izvorul probabil de unde a fost luată, pe de alta, cum şi întru-cât s'a asimilat, întru cât a influenţat asupra poporuluĭ.

Primul pas deja: *clasificarea*, ne oferă greutăţi. Noĭ împărţim materialul aşa de variat şi tot de odata aşa strâns legat în diferitele elemente ale sale în: *literatura religioasă, literatura etică* şi *literatura estetică (romantică)*. Sub literatura religioasă, luând cuvântul religios în sensul cel maĭ întins, înţelegem or-ce product popular scris, care se ocupă de obiectele transcendentale: de toate obĭectele bisericeĭ şi ale credinţeĭ, şi adică: legende, apocrife, poveştĭ, colinde, cântece de stea, descântece şi basme, fiind acestea tot aşa de crezute ca şi legendele sfinţilor; apoĭ cărţĭ de visurĭ, de noroc, gromovnice, zodiare, călindare, doftoriĭ, trepetnicĭ, cărţĭ ghicitoare, etc.

Literatura etică, care ne arată ideile poporuluĭ asupra binelui şi răului, se resumă în: proverbe, zicale şi fabule.

Infine clasa a treea, literatura estetică saŭ romantică, care nu este maĭ puţin importantă şi maĭ puţin bogată de cât cele alte doue cuprinde cărţĭ ca: Alexandria, Varlaam şi Ioasaf, Sindipa filosoful, Bertoldo şi Bertoldino, Ghenoveva, Dracul şi femeia, Filerot şi Antusa, Ierotocrit, Iliodor, Halima, Leonat şi Dorofata, Piram şi Tisbe, Sofranim şi Hariti, Vicleniile meşteruluĭ Perdaf, etc.

Tot în aceeaşĭ clasă maĭ punem şi "joco-seria", ca Tili-Buhoglinda, Păcală, Cilibi Moise, Cornicea satelor, Românul glumeţ, etc.

Digitized by Google

Ca or ce clasificaţiune are şi aceasta defectul, că face să crează într'un scop anume, ce'l arată numele dat uneĭ clase, pe când caracterul general al literaturei populare este: lipsa de or ce scop pronunţat, saŭ măcar preconceput, ci, „a posteriori„ pentru orientarea maĭ lesne, am căutat o trăsură caracteristică, după care am putut grupa sumele de cărţĭ, din care se compune.

Dacă însă această clasificaţiune are defectul ei, cu toate acestea dintr'un alt punt de vedere aş mănţine-o, căcĭ ea reprezintă cele treĭ straturĭ ce se pot observa în fie care literatură populară.

Grupul întâiu reprezintă ideile cele vechĭ din timpiĭ primordialĭ ai omenireĭ şi închipuirile natureĭ, încă viĭ de o vecinică frăgezime; pe lângă aceasta maĭ reprezintă şi literatura adusă prin mijlocirea creştinismuluĭ, câte o dată chĭar necreştină; dar toate maĭ mult saŭ maĭ puţin *amalgamante*; (numaĭ în ceea ce priveşte basmele, problema nu este pe deplin deslegată). Această literatură a modificat adesea orĭ în mod foarte adânc *credinţa* poporuluĭ, schimbând obiectul credinţeĭ şi substituindu-l printr'altul.

Necontestabila proprietate a poporuluĭ prin asimilare perfectă pare a fi grupul al duoilea, care cuprinde proverbele, dar ele sănt rezultatele observaţiunilor *seculare*, toate par că se nasc pe fie care zi ca produsele „minţiĭ sănătoase„ înfluenţând ast-fel asupra *judecăţiĭ*.

Necontestată proprietate străină este grupul al treilea, care nicĭ nu pretinde a fi românesc, dar încetul cu încetul a devenit o parte din avuţia literară a Româ-

Digitized by Google

nilor, influențând asupra *fantaziei* și ajungând adesea din carte în viul graiu ca poveste sau snoavă. Cercetarea acestuĭ grup este mult maĭ ușoară, fiind-că maĭ adesea putem da originalul din care s'a scos „pe rumânie“ precum este termenul tehnic, sau cel puțin dâm de o carte în totul analoagă din literatura nerumânească; pe când la cele alte grupurĭ cu încetu cu încetu s'au șters urmele literare. De aceea și noĭ în cercetarea de față, unde voim să urmărim izvoarele acesteĭ literaturĭ și influența multiplă ce a esercitat asupra poporuluĭ, vom pleca de la acest din urmă grup positiv pentru a ajunge la cel din urmă maĭ obscur în originea sa, și maĭ problematic în rezultatele găsite. Tot așa vom urma cu fie-care grup.

Digitized by Google

LITERATURA ESTETICA SAU ROMANTICA

CARTEA CEA D'ANTAIA ŞI CEA MAI IMPORTANTA DIN LITERATURA ROMANTICA, ESTE FARA INDOIALA :

ALEXANDRIA

Istoria luĭ Alexandru Machedon a esercitat un farmec nespus asupra Păgânilor, Evreilor, Creştinilor şi Musulmanilor din Asia, Africa şi Europa în curs de aproape 1500 de anĭ. Alexandru sfărămă în mod practic stavilele între barbar şi Elin, pe care Aristotel în geniul săŭ universal n'a putut să le sfărame în mod teoretic şi ast-fel a creat Alexandru cultureĭ şi literatureĭ eline, posibilitatea de a se întinde nemărginit în toate părţile, şi de a esercita o influenţă roditoară de o importanţă vecĭnic universală. Tot ast-fel s'a respândit povestea despre persoana, faptele şi intâmplările sale peste stavilele naţionalităţiĭ, limbeĭ, şi religiuneĭ în toate ţările unde a ajuns o rază a spirituluĭ elin. De la Egipt până la Islanda, de la Persia până la Spania aŭ adoptat toate popoarele această poveste, au potrivit-o moduluĭ lor de a se gândi şi de a simţi, au transformat-o

Digitized by Google

pururea, urmând gustuluĭ schimbător al vremurilor până ce încetul cu încetul începe a dispare înaintea istorieĭ critice și adeverite a luĭ Alexandru, după o stăpânire atât de lungă și atât de întărită.

Ast-fel s'a născut o sumă de prelucrărĭ și variante ale povesteĭ luĭ Alexandru la toate popoarele, și multe fragmente și epizoade ale acesteĭ istoriĭ aŭ intrat maĭ mult saŭ maĭ puțin schimbate în opere istorice și alte scrierĭ în cât se încrucișează, se confundă: se amestecă și devine greŭ a despleti firul așa des împletit.

Cu toate că istoria luĭ Alexandru nu este în întregul eĭ *numaĭ legendă* populară, cu toate acestea studiul eĭ este foarte interesant, căcĭ, născută în mijlocul uneĭ literature bogate, ea a fost în urmă des interpolată și schimbată, anume din punctul de vedere al unuĭ scop saŭ din dorința de așĭ arăta fie care erudițiunea sa. Dar s'a mănținut în formă scrisă de la originea eĭ până în zilele noastre cu variantele și schimbările de la fie care popor; o putem decĭ urmări prin toate fazele desvoltăriĭ eĭ, și a cerceta cauzele acelor schimbărĭ. Pe lângă aceasta, compusă din elemente legendare, ea ne arată cum se desvoltă, se schimbă, se transmite și se prelucrează legendele în cursul secolilor și în urma influențelor diferite. Cam așa rezumează Zacher vederile sale asupra Alexandrieĭ în introducerea la cercetările sale asupra eĭ. [1])

Tocmaĭ de aceea nu se poate tăgădui, că o cercetare complectă este una din încercările cele maĭ grele. Noĭ dar ne vom mulțumi de a arăta pe scurt întru cât

[1]) Pseudo-Callisthenes, Halle 1867 pag. 1–5.

Digitized by Google

se poate, istoricul acesteĭ legende, de la originea eĭ până la forma ce a căpătat ajungând la noĭ.

Indată după moartea luĭ Alexandru circulaŭ poveștĭ despre espediţiunile sale pe cari să le fie întins chiar până la raiŭ. Maĭ cu seamă se fâlea *Alexandria*, oraşul fundat de Alexandru, de această origină ilustră şi acolo trebue căutat leagănul *Alexandrieĭ*. Pentru a da maĭ mult crezământ poveştilor spuse, s'a pus *Callisthenes*, soţul luĭ Alexandru în toate espediţiunile sale, ca autorul eĭ. Originea egipteană se recunoaşte chiar din primul capitol şi din legenda, cum că Alexandru ar fi fiul luĭ Filip şi fiul luĭ Netinav, regele Egiptuluĭ.

De timpuriu s'a prelucrat Alexandria după vederĭ diferite: când s'a accentuat Byzanţul, când s'a căutat a aduce pe Alexandru în legătura cu Papa, ba chiar cu archiereul din Ierusalim şi cu proorocul Ieremia. Intra în vederea unuĭ copist evreu sau creştin de a pune pe Alexandru să mărturisească credinţa într'un singur D-zeu, să se lepede de idolĭ, şi să arză capiştele lor. Sub această formă s'a păstrat în diferite manuscripte greceştĭ, unele maĭ vechĭ, altele maĭ noĭ, după carĭ a fost publicată Alexandria grecească de către Müller [1]). Manuscriptul cel maĭ vechiŭ e din sec. XI se înţelege că este o copie târzie şi cam schimbată a originaluluĭ din sec. II—III.

Cercetările luĭ Zacher maĭ cu seamă au dovedit, că deja în sec. IV s'a făcut o traducţiune latină a Alexandrieĭ, atribuită luĭ Iulius Valerius, care conţine puţine

[1]) C. Müller Pseudo-Callisthenes tipărit la un loc cu: Arran Anabasis ed Dübner Paris 1846.

Digitized by Google

legende și fabule și care prin accentuarea deosebită a orașuluĭ Alexandria, dovedește originea alexandrină a povesteĭ luĭ Alexandru Machedon. Această recenziune vechiă se oglindește și într'o traducere armenească, care a fost editată de către Mehitariștiĭ din St. Lazar, lângă Veneția, după 12 manuscripte. Cu toate că copia cea maĭ veche e din sec. XII, totușĭ originea traducereĭ este din sec. V și este atribuită vestituluĭ cronicar armenesc Moise din Chorene.

Cincĭ-sute de anĭ după Iulius Valerius, care a făcut întâia traducere latină, când se perduse aproape și urma acesteĭ traducțiunĭ, pe vremea aceea se născu o nouă prelucrare din textul grecesc, după recenziunea cea maĭ amplificată de basme, și care arăta urmele uneĭ prelucrărĭ făcute din partea unuĭ Evreu sau unuĭ Creștin.

Arhipresbyterul Leo, trimes la Constantinopole de către ducĭ Iohanes și Marinus din Campania (pe la 492) aduce copia grecească de acolo și o traduce latinește. Această traducere care poartă titlul de: „Historia Alexandri Magni de proeliis“ a devenit baza tuturor prelucrărilor și traducerilor poetice și prozaice la toate popoarele occidentale. Cât de iubit era iroul Alexandru în acea epocă cavalerească, când cavalerĭ recunoșteaŭ pe Alexandru ca cel maĭ ilustru reprezentant al lor, ne-o dovedește suma acelor prelucrărĭ la Francezĭ, Englezĭ, Germanĭ, etc.

Texte și estracte din texte a publicat Weissman, [1]) care a adăugat și estracte din recenziunile orientale

[1]) H. Weissman, Alexander. I-II. Francfurt a. M. 1850.

Digitized by Google

foarte răspândite și foarte vestite în Orient. Căci întocmaĭ precum îl iubeaŭ Europeiĭ, îl considerаŭ Perșiĭ maĭ cu seamă, ca unul din neamul lor, dându-ĭ asemenea o origine persană. Nu maĭ puțin gustată fu istoria luĭ Alexandru Machedon de către Arabiĭ și Evreiĭ. Ne ar duce prea departe, dacă am voi să urmărim această carte populară prin toate literaturile. Pe noĭ ne interesează izvorul Alexandrieĭ numaĭ într'atâta, întru cât privește pe reprezentantul eĭ român. Afară de redacțiunea grecească, care a fost tradusă latinește de către presbyterul Leo, trebue să maĭ fi esistat și alta deosebită, care de timpuriŭ deja s'a tradus în slovenește. La 1871 a publicat Jagié [1]) Alexandria slovenească după șase manuscripte. Unul dintre aceste manuscripte, pe care 'l citează și Miklosicĭ în dicționarul său paleoslavic, este din sec. XIV, și se apropie maĭ mult de redacțiunea română. Un alt manuscript maĭ identic cu acel din urmă a fost publicat la 1878 de Novakovicĭ [2]), care a însoțit ediția sa cu o întroducere interesantă, în care arată între altele și urmele Alexandrieĭ în poveștile și cântecele populare sêrbescĭ, (p. XXVII—XXXII) Novakovicĭ citează, între cele 16 manuscripte slavone pe cari le descrie [3]), și un manuscript (No. 14) scris *la mănăstirea Neamțuluĭ în anul 1562, prin porunca luĭ Grigorie, mitropolitul Suceveĭ.*

[1]) Starine vol. III pag. 200—328.

[2]) Pripovetka o Aleksandru Velikom u staroĭ srpskoĭ knĭijevnosti, Belgrad 1878.

[3]) Loc. c. pag. VI—XI.

Digitized by Google

Cât privește acuma Alexandria română, putem susține, că ea a fost cunoscută Românilor încă din sec. XVII. Căci hronografele române manuscripte, pe cari le am descoperit o pomenesc, și copia cea mai veche, făcută cel mult la 1650, zice fol. 77-a: „Precum spune la istorie unde scrie de viața lui, adică a lui Alexandru și de izbândă nărocită asupra a toți împărații. Că numele lui era sabia tăiuse (!) în toate părțile; care istorie se chiamă Alexandrie.“

(Insă nu Alexandrie de ceale pline de basme, ce Alexandrie adevĕrată).

Această din urmă notiță, care se vede că e adăugată de copistul sau traducătorul român, pe care singur a pus-o în parentes, dovedește că i era foarte bine cunoscută istoria lui Alexandru Machedon, chiar cu numele ei tehnic de „*Alexandrie*“. De aceea el face observațiunea ca cititorul, căruia Alexandria trebuia să-i fie asemenea cunoscută, să nu o confunde cu istoria lui Alexandru cea adevărată.

Altă probă ceva mai nouă, dar tot din sec. XVII, aduce d. Hasdeu [1]), și adică din cronica lui Miron Costin, care vorbește în termenii următori: „Scrie Plutarh, vestit istoric la viața lui Alexandru Makedon, *carele au scris Alexandriea cea adevĕrată, nu basne, cum scrie o Alexandrie din grecie ori dintr'alte limbi scoase pe limba românească pline de basne și scorniturĭ.*“ [2])

[1]) Cuvente den bătrâni, t. II, p. XXXV.

[2]) Letopiseț. ed. Kogălniceanu, vol. I, Iași 1852 (c. X), pag. 256.

Digitized by Google

Mult mai numeroase sânt apoi probele din sec. XVIII. Aşa, vorbind Nic. Costin de Alexandru, adaugă asemenea: „Insă nu acea Alexandrie mincinoasă, ce-i pre limba *românească,* plină de basne.“ [1]) Intr'alt loc în letopiseţul Costineştilor, manuscript din 1713 [2]) adică scris 2-3 ani după moartea lui N. Costin, se află un capitol intitulat:

„Graiul soluluĭ tătăresc către Alixandru Machidon, după ce au sosit de la Bahteri la apa Donuluĭ mergând cu oaste asupra Tătarilor. Scoasă din Cvistus (!) Curţius, *carele aŭ scos Alexandria cea adevărată.*“ Ceea ce va să zică, că mai esista şi *una mincinoasă.*

Pe cât am căutat, lipseşte acest capitol în Letopiseţele editate de D. Kogălniceanu.

Şi Cantemir vorbeşte într'un loc din Hronicul Moldo-Vlachilor de Alexandria română, dar n'am putut regăsi acel loc.

De alte citaţiuni putem să ne lipsim acuma, căci de la începutul secoluluĭ XVIII avem date positive de tipărirea Alexandrieĭ. Del Chiaro o spune clar [3]), ĭar d-nu Hasdeu posedă un manuscript al Alexandrieĭ din 1704, care a fost o dată posesiunea episcopuluĭ Difonisie de la Buzău. Sulzer [4]) pomeneşte asemenea

[1]) Letopiseţele Moldoveĭ. ed. Kogălniceanu, vol I, Iaşĭ, 1852 pag. 59.

[2]) Ms. Bibl. Cent. No. 11, fol. 20.

[3]) Ciparıu: Analecte Literare, Blasiu 1858 pag. XXVIII şi Hăsdeu: Cuv. d. batr. II, pag. XXXI.

[4]) Geschichte des transalpinischen Daciens, vol. III Viena 1782 pag. 39, No. 27.

Digitized by Google

Alexandria noastră, tipărită înainte de 1782, de sigur este aceeaşi cunoscută şi luĭ Del Chiaro.

In Transilvania s'a tipărit, pre cât ştim noĭ, pentru întâiaşĭ dată la 1794 în Sibiŭ de Dimitrie Iorgovicĭ la Petru Barth, [1]) sub titlul : Alexandria, saŭ istoria luĭ Alexandru Makedon şi a luĭ Darie din Persida, împăraţilor.

Maĭ vechiŭ de cât acest tipar este un manuscript al nostru, care e scris în Bucovina la 1784. Afară de aceste douĕ manuscripte, maĭ cunoaştem încă *patru* toate din sec. XVIII, şi adică douĕ în posesiunea d-luĭ Creţu profesor la liceul Mateĭ Basarab în Bucureştĭ de pe la 1793—8; al treilea se află în sbornicul logofătuluĭ Giurăscu, posesiunea Academieĭ Române, scris în Muntenia la 1799, şi înfine o Alexandrie moldovenească de pe la 1800 în Biblioteca centrală din Bucurescĭ. Pe lângă acestea maĭ posedă d. Hasdeu un mic fragment de la 1794. Avem decĭ un material însemnat manuscript pentru a putea întreprinde o ediţiune critică a Alexandrieĭ; şi nu ne îndoim, că cercetărĭ continue vor aduce la lumină încă alte manuscripte. Căcĭ noĭ cunoaştem deja *şase*, pe când d. Hăsdeu nu cunoştea de cât *un singur manuscript*, cel de la 1799, când tipărea la 1879 volumul al doilea al Cuventelor din bătrânĭ

Din ediţiunĭ tipărite cunoaşte Iarcu [2]) una din Movilău în Rusia de la 1797. Foarte numeroase sânt apoĭ ediţiunile din sec. XIX, carĭ se urcă de la 12—15 înce-

[1]) Transilvania ed. Barițiu An. X. 1877 pag. 277 a Notă.
[2]) Bibliografia rom. p. XVI.

Digitized by Google

până cu cea de la 1810, și reprezintând toate o singură redacțiune, având toate și adausul despre corăbierii din Spițberg. Toate acestea aŭ mai păstrat urmele originaluluĭ slav, când în vorbe,când în forme sintactice. Una singură tipărită în Iași la 1868 n'are acest adaus, și este înzestrată cu ilustrațiunĭ. Aceeași redacțiune tipărită la Sibiu în 1852 și răspândită dincolo de Carpați e citată de Schuller, [1]) iară Schmidt [2]) citează unele credințe populare de dincolo, ce stau în strânsă legătură cu Alexandria noastră. Iată acuma în scurt coprinsul Alexandrieĭ :

"In Egipt domnia o dată un împărat anume Netinav. Acest Netinav era vrăjitor mare și lua bunătățile a patru țărĭ. Impărații acestor țărĭ trimiseră carte la Darie împărat de la Persida rugându-l ca să le dea sila luĭ într'ajutor. Toți împreună ridicându-și oștile porniră asupra luĭ Netinav, ca să'l scoată din împărăție. Boerul Verveliș care ținea hotarele, alergă de vesti luĭ Netinav venirea luĭ Darie. Iară Netinav făcu niște vrăjitoriĭ, că topi ceară de o vărsă într'o tipsie de aur și făcu oștĭ de ceară și văzu oștile luĭ sparte. Atuncĭ scrise Netinav carte Egiptenilor: scriu vouă Egiptenilor, nu puteam răbda să văz răul vostru, ci mă duseĭ de la voĭ bătrân și voiu veni tânăr de treĭ-zecĭ de anĭ și scoate-vă-voiŭ din mâna luĭ Darie împărat. Și puse stema în pat, și cartea pre masă și chiemă pre bărbie-

[1]) K. I. Schuller, Ueber einige Merkwürdigen Volkssagen der Rumaenen. Hermanstadt 1857 p 17 No. 19.

[2]) Schmidt: Das Jahr und seine Tage in Glaube und Brauch d Rumaenen. Hermanstadt 1866 p. 25 cf. p. 28 și No. 156 ibid.

Digitized by Google

rul luĭ, şi-ĭ rasă barba, mustăţile şi capul şi se înbrăcă în haine proaste, şi eşi noaptea din Egipt şi să dusă la Filipus, cetate la Machedoniea şi să făcu vrăjitoriu, doftor şi şedea într'un loc în cetate. Egipteniĭ găsind stema şi cartea luĭ Netinav, zidiră un stălp şi'l vărsară în chipul luĭ Netinav, şi-ĭ puseră stema în cap şi cartea în mână.

Filip craĭul Machedonieĭ înainte de a purcede la oaste, zise femeeĭ sale Olimpiada, că de nu va face fecior până când nu se va întoarce de la războiu, ea nu va maĭ fi cu el. Iară o roabă a împărătesiĭ ştiea pre Netinav vraciul şi'l chemă la împărateasa, ca să-ĭ dea nişte erburĭ pentru copil. Netinav cum o văzu, zise: văz că va să fie cu tine Amon D-zeu. Seara veni Netinav la Olimpiada şi se făcu cu capul de leu, şi cu picioarele de vultur şi cu coada de aspidă, şi cu două aripĭ, una era neagră alta era de aur.

Când veni ceasul naştereĭ chemă Olimpiada pe Netinav, iar acesta căutând pre stele zise: să ţiĭ puţinel să nu naştĭ, că este ceasul răŭ şi planetele nu s'aŭ tocmit pre stare, şi crugul stă pre lună şi zodiile n'aŭ purces şi stelele staŭ pre loc, şi de veĭ naşte acum, tu veĭ naşte om prost.

Şi ţinu puţinel şi născu copil pe care 'l duseră în biserica luĭ Amon şi popiĭ ĭĭ puseră numele: Alexandru grecește, iar sărbeşte Izbran, iar rumăneşte mare ales.

Iară Filip craiul veni de la oaste şi într'o noapte văzu în vis, cum a venit la dânsul Amon D-zeu şi-i a zis că a dobândit fecior Olimpiada. Cum spunea el acestea veni un vultur mare, şi trecu peste Filip şi'şĭ

Digitized by Google

lăsă oul jos, și căzu oul în poala luĭ Filip. Filip se sculă speriat și căzu oul pe pământ și se crăpă și eși un șarpe mic din oŭ și încunjură oul, și când vru să intre in oŭ, muri la gura ouluĭ. Aristotel tălcui visul zicând: acel oŭ e pământul, iar acel șarpe mic este fiul tăŭ, care va lua lumea toată, iar la moșia luĭ nu se va maĭ intoarce.

După ce ajunseră cu toțĭ acasă chemă Filip pe Aristotel și-i zise, să fie dascălul luĭ Alexandru. Și 'l învățătă carte, într'un an Psaltirea și Psalmiĭ. Iară Netinav zise Olimpiadeĭ să zică luĭ Alexandru, să vie seara la mine, să'l învĕț cursul planetelor, starea cruguluĭ, umbletul zodiilor, numerile, temeliile și cetirea stelelor. Ast-fel învățătă Alexandru la Aristotel și la Netinav.

Intr'o seară voind Alexandru să încerce știința luĭ Netinav, îl întrebă din cine-ĭ va fi moartea, dacă știe cum va muri. Netinav zise: știŭ, de la un fecior al meŭ voiŭ muri. Alexandru gândi: fecior n'are, cum se va împlini vorba luĭ, și'l împinse jos de pe foișor unde sta Atuncea îĭ zise Netinav despre nașterea luĭ, și adaugă: decĭ eu moriu și sufletul meŭ va merge la iad, unde aŭ mers toțĭ dumnezeiĭ elinești, și Netinav muri.

Intr'o noapte după aceea născu o iapă un mânz minunat, roș, cu un corn în frunte de un cot și se ivi într'o coapsă un cap de bou cu coarnele de aur și iar s'a ascuns. Acest cal: Ducipal (Decĭupal) era foarte răutăcios și nimene nu se apropia de el că'l sfășia. afară de comisul săŭ, Intr'o zi se duse Alexandru și scoase pre Ducipal din grajd, îĭ puse șeaua și frâul și încălecă pe el. Luându-se boerĭ după dânsu, el îĭ întrecu pe toțĭ, ba sări chiar peste un părâu lat de 15

Digitized by Google

coţĭ. Atuncĭ i se închinară toţĭ ca la un împărat.

În vreme aceea era în Ostrovul Olimbieĭ două roate făcute cu măestrie elinească ; şi venea acolo vitejiĭ să-şĭ ispitească norocul vitejieĭ. Acolo s'a dus şi Alexandru şi cu toate că era încă tânăr, birui pe vitejiĭ ceĭ maĭ vestiţĭ de acolo.

Când se întoarse a casă găsi pe Filip însurat cu altă femeeă, căcĭ nişte boerĭ 'l facuseră de-şĭ lăsase pe Olimpiada. Alexandru scârbit răcni ca un leu şi lovi pe acel boeriu de-l omorâ şi aşa şi pe un altu în cât se speriară cu toţi, iar Filip luă îndărăt pre Olimpiada; dar se bolnăvi greu şi zăcu în pat. Cum auziră Tătariĭ că Filip zace în pat, se sculară cu împăratul lor Altamiş asupra Machedonieĭ. Alexandru strânge oştile şi i bate de-i topeşte, împunându-li chiar pe vărul său Franţes ca împărat.

Iară Anarhus împăratul de la Pelagonit se prefăcea că vine într'ajutorul luĭ Filip iar într'adevăr veni să răpească pe Olimpiada. Filip bucuros de venirea luĭ, îĭ eşi înainte la câmp ; acolo lovi Anarhas pe Filip răŭ şi s'a dus cu muma luĭ Alexandru. Tocmaĭ atuncea se întoarse Alexandru de la războiu şi se luă după Anarhas şi prinzându-l îl duse înaintea luĭ Filip, care se sculă şi'l junghie ; apoĭ muri şi Filip

Alexandru se sui pe tronul Machedonieĭ în vârsta de 17 anĭ ; dar totuşĭ se închinară luĭ toţĭ voivoţĭ şi împăraţĭ. Când auzi Darie că a murit Filip trimese sol la Machedonie să se închine luĭ, iară pe fiul luĭ Filip să'l trimeaţă la curtea împărătească, până ce va creşte, şi până atuncea să-ĭ ţie locul Candarcus, trimesul luĭ Darie. Alexandru îl trimese îndărăt, bătându-şĭ joc de

Digitized by Google

Darie. Acesta atuncea îĭ trimise jucăriĭ de copiĭ: o căruță de aur, două racle și un sac cu mac; iar Alexandru îĭ răspunse: macul l'am mâncat și e dulce, iar eŭ-'țĭ trimet o traistă de piper să-l rozĭ, că așa sânt de iuțĭ și Machedoneniĭ; iar roatele căruțeĭ, aceste roate sânt pământul și precum se învârtește pământul, așa te veĭ învârti și tu înaintea mea.

Cu aceasta încep războaele luĭ Alexandru. Maĭ întâiŭ coprinse cetatea Solon, a căreĭ împărat era Arhidon; apoĭ ajunse la Atina pe care o judeca 12 filosofĭ și dacă nu voia să se supună, bătu cetatea din treĭ părțĭ, apoĭ se prefăcu că fuge; luându-se Atinenĭĭ după dânsu, se întoarse el iute împotriva lor și-ĭ zdrobi și intră în cetate, și soldațiĭ o arseră. De acolo purcese Alexandru la Râm și-ĭ eșiră înainte 2,000 de popĭ cu cădelnițe și intrară în cetate și merseră la biserica luĭ Solomon, ce o făcusă Savela împărăteasa, sora luĭ Solomon, ce să zice: Sfânta Sfintelor. Și începură a scoate daruri și scoaseră plașca și emurlucul luĭ Solomon, tot cu ochĭ de șarpe, și era într'ânsul treĭ pietriĭ de avea 12 tocmele și toate boalele, vindeca și alte multe poclonurĭ.

De acolo ajunse în pustie unde eraŭ oamenĭ cu obraze ca de om și cu trupurile de șarpe. Apoĭ niște paserĭ cu obraze de mueriĭ. De acolo ajunseră la Troada și-ĭ spuseră Troadeniĭ de Anșelus craĭul cât era de viteaz și Menelau craĭul și de Alexandru Paris cum grăise cu Elenița; și cum se rădicase Menelau cu alțĭ 7 craĭ elinești și bătuseră Troada, care era tăcută de Nevrod, și acolo periră Francii. Iar de acolo merseră Francii la Râm cu voea luĭ Dumnezeŭ și de acolo aŭ

Digitized by Google

venit Românii în Ardeal, în Moldova și în Țara românească.

De acolo s'aŭ dus la Ierusalim, unde era pe vremea aceea Ieremia proorocul. Iar Alexandru văzu de proorocul Ieremia în vis și-ĭ zise: pasă în Ierusalim și te închină luĭ Savaot Dumnezeŭ și veĭ bate pe Darie. Când veni la Ierusalim îĭ eșĭ proorocul Ieremia înainte; cum îl văzu Alexandru descălecă și sărută sfita luĭ Aron. Apoĭ se lepădă de idolĭ și se închină luĭ Savaot Dumnezeŭ. Din Ierusalim purcese la Egipt. Egiptenii voiră să'l învenineze prin Filip vraciul săŭ, dar nu-și ajunseră scopul. Când intră în oraș se duse să vază stâlpul luĭ Netinav; iară stema de pe acel stâlp căzu în capul luĭ Alexandru.

Atuncĭ strânse Darie oștile și purcese în contra luĭ Alexandru; oștile se loviră și oastea luĭ Darie fu spartă. Pentru a doua oară se loviră și iarăși fu bătut Darie. Alexandru ocupă imediat Vavilonul, unde scoaseră daruri scumpe: coarne de inorog ferecate cu aur; plașca luĭ Selevchie împĕratul, stema luĭ Sihan împĕratul și alte lucruri scumpe.

Atuncĭ se duse Alexandru însușĭ sol la Darie. Când șezură la masă, puse Alexandru treĭ păhare, unul după altul în buzunar, zicând așa e legea soluluĭ la împĕratul săŭ. Când ședea la masă veni Candarcus și recunoscu pe Alexandru și o spuse luĭ Darie. Alexandru văzu că se sfătuiră între dânșii se sculă de la masă și arătând portarilor păharele împărătești eși din toate porțile și scăpă. Darie plânse cu jale că-ĭ-a scăpat Alexandru și scrise la Por împĕratul Indieĭ să-ĭ vie într'ajutor. Dar tot îl bătu Alexandru. Doĭ boerĭ aĭ luĭ

Digitized by Google

Darie Răsvan și Candarcus îl străpunseră cu sulițele. Alexandru îl găsi în acest hal și'l duse la Persida. Acolo îĭ dete pe Ruxanda fata luĭ de soție și muri.

După trecere de un an se sculă Alexandru ĭar cu oștile luĭ și merse spre Cris împĕrat. De acolo ajunse la pustiĭ, unde eraŭ mueriĭ sălbatece, și furnicĭ ce apuca pe om și-l trăgea în găurile lor. De acolo ajunse la țara piticilor ce aveaŭ rĕsboiŭ cu cocoriĭ, ce veneaŭ și mâncaŭ poamele lor; Alexandru îĭ învață să'și facă arcuriĭ și săgețĭ. Apoĭ ajunse la stâlpul luĭ Sahnos împărat, care ducându-se la Raiŭ, ajunse până aci. Apoĭ veni la stâlpurile luĭ Eraclie împĕrat și al Seramidieĭ împĕrăteseĭ.

De acolo ajunse la „Macaron“ unde trecură cu luntre; acolo văzură pomĭ înalțĭ cu poame dulcĭ ca zaharul, și era fântânĭ recĭ și cânta paserĭ frumoase și eraŭ florĭ de tot felul. Intâmpinând pe un om gol, zise Alexandru: „mir tebea brate!“ adecă: pace ție frate, și acela respunse: „o vsêvom radosti“ adică: pentru toate lucrurile. Acesta 'ĭ îndreptă la Ivant regele lor, care ședea într'un scaun de aur cu cunună de aur în cap și supt picioarele luĭ era apă ca aurul, și ferbea în fântână. Și luă Ivant și umplu un clondir cu apă de subt picioarele luĭ și'l dede luĭ Alexandru și zise: ține Alexandre poclon de la mine! Alexandru zise: de ce treabă este aceasta? Ivant zise: când îmbătrânește omul să se scalde cu această apă și se va întineri, de va fi ca de 30 de anĭ. Alexandru pecetlui clondirul bine și'l dede luĭ Aprod și așa cugeta Alexandru: că de voiŭ îmbătrâni, eŭ mĕ voiŭ scălda, și voiŭ întineri, și nu voiŭ maĭ muri. Și Ivant îĭ zise că eĭ se trag de

Digitized by Google

la Sith fiul luĭ Adam, și se închină luĭ Dumnezeŭ, și nu locuesc cu muerile lor, carĭ șed într'un ostrov îngrădit cu zid de aramă, și vin o dată pe an numaĭ pe 30 de zile. Apoĭ maĭ zise că raiul este ocolit cu apă și este zidit cu aramă, și acoperit cu foc, și pre poartă staŭ Herovimiĭ, și îĭ vor eși îngeriĭ înainte că va ajunge aproape de raiŭ.

Plecând de acolo Alexandru merse înainte spre răsărit și vĕzu porțile raiuluĭ, și pre porțĭ văpae de foc și raiul sta sus ca un munte. Ingerii veniră înaintea luĭ Alexandru și'l întoarseră îndărăt.

Pe drum ajunse Alexandru la un ĭazer, și luă un bucătar un pește și'l băgă în ĭazer să'l spele, ĭară peștele fugi în apă, și merse bucătarul de-o spuse luĭ Alexandru și zise Alexandru oștilor : să'șĭ scalde toțĭ caiĭ, ca să fie toțĭ sănătoșĭ și tarĭ.

Și maĭ merseră 7 zile și ajunseră la o peșteră mare și întunecată și zise Alexandru : să încalece toțĭ voiniciĭ pre ĭepe și să lege mânziĭ la gura peșteriĭ și așa făcură. Intrând eĭ, strigă pristavul peșteriĭ să ia ce vor găsi, și cine va scoate mult, căi-se-va și cine va scoate puțin ĭarășĭ căi-se-va. Ei scoaseră tot pietri scumpe, și Alexandru porunci să împarță cu tovarășĭ rămașĭ afară, și ast-fel se căiră amândoĭ.

De acolo ajunse la biserica ce să chema Hramul soareluĭ și acolo ceti Alexandru slovele ce zicea : Să știĭ Alexandre că veĭ lua lumea toată, și de moarte nu veĭ scăpa, că te vor otrăvi ceĭ ce slujesc ție. Apoĭ ajunse într'o țară cu niște oamenĭ cu un picior și cu o mână și cu un ochĭu și cu coada de oae. Carnea acestor oamenĭ era maĭ dulce de cât toate cărnurile,

Digitized by Google

pieile lor nu le tăĭa sabia, și mațele lor erau pline de mărgăritarĭ și în inimă avea piatra nestimată ca un ou de gâscă.

In sfârșit ajunse la hotarul luĭ Por împărat și se bătu cu dênsu și'l bătu cu toate că Por aduse și elefanțĭ la războiu. Por apoĭ se luptă singur cu Alexandru și fu omorât.

Alexandru purcese cu oștile sale de la Indĭa spre țara Amazoanilor. Talistrada împĕrăteasa lor scrise carte luĭ Alexandru : de mă veĭ bate, nicĭ o cinste nu-țĭ va fi, ĭar de te voĭu bate, cu maĭ mare rușine nu veĭ fi petrecut nicăirea; și Alexandru se milostivi de ele.

De acolo merse Alexandru în țara Mersilor și bătu pre Evimitrie împăratul lor. Iară limbile cele păgâne fugiră la munțĭ înalțĭ până la o peștere mare. La gura munteluĭ se opri Alexandru și se rugă luĭ D-zeŭ să zică acelor munțĭ să vie unul către altul, să închiză aceste limbĭ păgâne, să nu maĭ ĭasă la lume; și așa se făcu, numaĭ de 12 coțĭ nu se împreunară, și zise Alexandru oștilor să facă zid de piatră din munte până în munte și 'l spoiră cu acioae și cu amestet, căcĭ amestetu nicĭ fieru nu 'l tae, și nicĭ focul nu 'l arde. Și puse Alexandru un clopot mare cu meșteșug în vârful ziduluĭ și când bate vântul, el se trage singur, limbile păgâne îl aud și crezând că e Alexandru fug de acolo. Și se spune că vor eși în veacul de apoĭ, pe vremea luĭ Antihrist, și vor munci pe creștinĭ și vor mânca copiĭ oamenilor; așa vor ține 3 anĭ de zile.

De acolo porni spre țara Mastriduluĭ unde împărățea o împărătească anume Cleofila și avea doĭ feciorĭ

Digitized by Google

Dorit și Candusal. Pe acesta din urmă ajută Alexandru în contra luĭ Evagrid împăratul. Străjile cari prinseră maĭ întâiŭ pe Candusal fugind de Evagrid, duseră pe acela înaintea luĭ Alexandru; el puse pe Antioh în scaunul luĭ și singur sta cu voevoziĭ de vorbă. Candusal se închină luĭ Antioh, crezând că e Alexandru și zise: „Alexandre împĕrate! eŭ sunt ca omul acela, care fugia de un leŭ și se sui într'un copaciŭ, ca să scape de moarte; iară când caută pre copaciŭ în sus de asupra luĭ, văzu un șarpe pogorându-se la el, să-l mănânce, și căuta casă fugă în jos, și leul sta la rădăcina copaciuluĭ; ĭară copaciul era pe malul uneĭ ape, și vru să sae în apă și vĕzu în apă pre un crocodil căscând gura, ca cum va sări să 'l înghiță.“

Așa i s'a întâmplat și luĭ, căcĭ fugind de frica luĭ Alexandru, a fost bătut de Evagrid și acuma a căzut chiar în mâinile luĭ Alexandru. Antioh zise: îțĭ daŭ pre Antioh să te ajute; și trimise pe Alexandru cu dânsu. In scurtă vreme se întoarseră biruitorĭ. Apoĭ îl trimise Antioh la Cleofila cu porunca ca ea să se închine luĭ Alexandru.

Pe drum trecură înainte uneĭ peșterĭ și Candusal zise luĭ Alexandru, că acolo se muncesc d-zeiĭ elineștĭ și împărațiĭ. Alexandru se pogoră în iad; acolo văzu pe Sahnos împărat și pre Darie și pre Por muncindu-se și alțĭ împărațĭ și oamenĭ trufașĭ și mândriĭ. Eșind plecă și ajunse la Cleofila. Ea-l recunoscu că e Alexandru și nu Antioh cum se numea, și-l certă, că se duce singur ca sol. Atuncĭ sosi și Dorit, bătut de oștile luĭ Alexandru; auzind că este aci un sol al luĭ, voi să-l omoare, dar muma luĭ îl opri. Apoĭ află că e

Digitized by Google

însuşĭ Alexandru, şi se spăĭmântă; dar Alexandru îl ertă.

De acolo se întoarse la Ruxanda împărăteasa la Persida, şi a împărţit lumea la voevozĭĭ săĭ. Noaptea i se arătă proorocul Ieremia în vis şi i prevesti moartea, şi judecata cea de pre urmă şi învierea morţilor la a doua venire a luĭ D-zeŭ.

Atuncĭ sosi Aristotel la Vavilon şi i spuse Alexandru toate ţările ce trecuse şi cum că a ajuns la Negomândrĭĭ la Macaron, şi că a vorbit cu Ivant împăratul. Alexandru maĭ zise: avut-am patru ajutorĭ cu mine: unul cuvântul dulce, altul mâna întinsă, altul judecata dreaptă, altul ertarea la greşiţĭ, cu acestea am luat toată lumea, aşa trebue sĕ fie tot omul împĕrat.

Atuncĭ veni un popă şi spuse luĭ Alexandru că a murit Ieremia proorocul, şi zise Alexandru să ĭa oasele luĭ şi să le îngroape în Alexandria că va izbăvi oraşul.

In vremea aceea era doĭ fraţĭ: Vreonus şi Levcadus şi cerea unul din eĭ de la Alexandru să-ĭ dea luĭ Machedonia; şi dacă nu voi Alexandru îl otrăvi Levcadus. Filip vraciul luĭ Alexandru spintecă un cal şi 'l puse înăuntru, dar în zadar. Alexandru vorbi mameĭ sale şi Ruxandrĭĭ şi la toţĭ voevozĭĭ; chemă şi pre Ducipal, care plângea cu amar, şi zărind pe Levcadus sări pe dânsu şi 'l omorâ, şi singur s'a făcut nevăzut.

Alexandru muri în ţara Ierusalimuluĭ aproape de Egipt. Ruxanda împărăteasa luă hangerul luĭ Alexandru şi se omorâ; şi-ĭ puseră pe amândoĭ într'un sicriu de aur şi-ĭ îngropară în Alexandria, într'un turn înalt.

Acesta este coprinsul Alexandrieĭ în general, ne-

Digitized by Google

ținând seamă de micile deosebiri între manuscriptele Alexandriei. Cercetarea cu deamănuntu a tuturor variantelor și deosebirilor, precum și un studiu mai vast, se poate face numai într'o monografie specială asupra Alexandriei române în comparațiune cu Alexandriile celor alte popoare, colaționând și manuscriptele române și tiparele între dânsele, ceea ce ese din cadrul acestei cărți.

Noi totuși am dat un estract mai mare dintr'această carte, căci pe lângă aceea, că e cea mai veche din cărțile romantice în literatura română populară, pentru care a intrat mai mult în popor, s'a și asimilat mai mult cu graiul și spiritul român. Ca să relevăm numai una: regăsim aci o sumă de proverbe române, buni-oară: „capu plecat nu-l tae sabia," „toată paserea prin limba ei piere." „Unde este minte multă și nebunie este multă." „Până nu spargi capul, nu curge sângele." „Nu e bucurie să nu se schimbe cu jale, și ce va lua de la altul cu bucurie, alții vor lua de la el cu jale," și alte de felul acesta.

Interesante sânt apoi reminiscențele din credințele populare dintre cari unele poate că se trag chiar de aci: împreună cu cartea, aŭ venit și credințele. Așa îndată, la început, vedem pe Netinav vrăjitorul, că topește ceară și o varsă în tipsie de aur; și ast-fel cunoaște dinainte soartea războiului. Destul de cunoscută este acum topirea cerei la descântece și alte obiceiuri superstițioase.

La nașterea lui Alexandru caută același Netinav crugul lunei și starea zodiilor și a stelelor. Ca o teorie desvoltată a stăpânit astrologia veacuri întregi și ur-

Digitized by Google

mele eĭ le posedăm în zodiarele române tipărite și manuscripte; de aci și credința populară, cum că viața omuluĭ e legată de o stea, o credință pe care o cunoaștem și în cântecele populare unde sună :

„Și la nunta mea
A căzut o stea.“ [1])

Dacă n'a dat naștere, cel puțin a întărit Alexandria această credință în popor. Cât de citită a fost și este Alexandria o dovedește espresiunea română : „n'a citit măcar Alexandria“ pentru a zice, că e un om necărturar și lipsit de orĭ ce cultură.

Tot din Alexandria a luat poporul pe lângă alte ființe fantastice, și pre „căpcăunĭ“ saŭ „cătcăunĭ“ coprinși în descrierea ființelor, de cari a dat Alexandru în pustiĭ. Cântecul popular : „Radu Calomfirescu“ zice :

„Dar mă doare și maĭ tare
De măicuța ce mă are
Că-ĭ creștină și bătrână
Ș'a se ajungă-a fi cadână,
De râsul căpcânilor
Pin casa păgânilor.“ [2])

[1]) Alexandri : Poesiĭ populare ale Românilor, Bucur. 1866 pag. 2 și Nota 5 de pe pag. 4 : „El (adică Românul) crede că tot omul are câte-o stea în cerurĭ ce este taĭnic legată de soarta luĭ. Așa steaua omuluĭ se întunecă când el este amenințat de vre-o cursă, și cade în văzduh când el se apropie de finitul vieții.“

[2]) Alexandri : l. c. pag. 197 și pag. 202 No. 2; d. Alexandri, citează Alexandria noastră ce zice : „și trecu țara lor în zece zile și ajunse la o țară cu oamenĭ „cătcăunĭ (căpcăunĭ)“ dinainte cu obraz de om, ear dinderept cap de câine, ce latră câĭnește.“

Digitized by Google

Trecem peste alte amănunturĭ maĭ micĭ, cari aŭ intrat în credințele poporuluĭ și ne oprim numaĭ la un epizod al Alexandrieĭ, foarte important pentru originea elementelor din cari se compun basmele, și adică epizodul cu Ivant ce l'am dat cuvânt din cuvânt. Aci credem, că este izvorul vestiteĭ „apeĭ vie“ pe care o întâlnim așa des prin basme, apa cea minunată, care face pe omul nemuritor. Apa aceasta se maĭ pomenește încă o dată în Alexandria într'un mod isolat, care se vede că este un echo al legendeĭ primitive desfigurată asemenea în epizodul cu Ivant. Legendele orientale ne esplică, că această apă curge din raĭu, și de aceea are putere învietoare. Aci în Alexandria noastră destul de modificată și schimonosită s'a bifurcat în „eau de jouvency“ a luĭ Ivant și în apa iazeruluĭ, care face să învie peștele cel mort.

Dar ceea ce dă o deosebită importanță acestuĭ epizod, este credința populară răspândită în Transilvania, care îșĭ are izvorul aci. Manuscriptul Bibl. Centrale de pe la 1800 are adausul următor, care lipsește atât în cele alte manuscripte cât și în textele tipărite :

„Dintr'acĭastă apă, zic unĭĭ, că au băut roabele luĭ Alexandru, și sânt până în zio de astăzĭ viĭ, și nu vor muri până la zioa judecățiĭ.“ [1])

Iată acuma credința populară din districtul Făgărașuluĭ precum o comunică Schmidt : [2])

„Când ajunse Alexandru până la raĭu, dede de un împărat anume Ivan, șezând pe tronul său, și având

[1]) Fol. 80 *b* 81 *a*.
[2]) L. c. p. 25.

Digitized by Google

picĭoarele într'o fântână cu apă fierbinte. Alexandru îl întrebă de ce şade cu picioarele în apă? şi Ivan îĭ respunse că apa are darul de a întineri. Atunci îl rugă Alexandru să'ĭ dea şi luĭ puţină apă dintr'acea fântână şi el o puse bine. Slujnicele luĭ Alexandru însă furară acea apă şi o băură ; aşa dobândiră viaţa de veci şi cunoştinţa viitoruluĭ, şi ele sânt „Ursitorele„ ce vin la omul îndată după naştere şi i dau „Ursita".

După o altă credinţă maĭ populară, [1]) au devenit acele suljnice ale luĭ Alexandru, „măiestrele" cari şed în genere pe streaşina caselor.

In basmul bănăţean [2]) întâlnim o poveste, „din vremea Romanilor" care ne aminteşte mijlocul întrebuinţat de Alexandru, când a intrat în peşterea cea adâncă ca să scoaţă de acolo pietre scumpe şi altele; ca să nu rătăcească, porunci voinicilor seĭ să încalice pe iepe şi să lege mânzii la gura peşteriĭ. Tot aşa sfătueşte un tată bătrân pe fiul său, care 'l hrănea în ascuns; căcĭ era o lege ca fiĭ să omoare pe părinţiĭ lor bătrânĭ şi numaĭ acesta se îndurase de tatăl său. Urmând sfatuluĭ dat, a adus un mare ajutor tuturor şi de atuncea s'a stricat acea lege barbară. Curios este că aceasta era un obiceiu scitic, getic etc. şi de asemenea răspândit la multe popoare. [3])

Din legende vestite întâlnim pe *Antihrist* şi limbile păgâne inchise între munţĭ. Este legenda maĭ cunos-

[1]) Schmidt l. c. pag. 28.

[2]) Schott: Walachische Maerchen Stuttg. u. Tübingen 1845 No. 12 pag. 152—153.

[3]) Pe larg vezĭ: Liebrecht la Gervasius. Otia imperialia. Hannover 1856. Nota 18 p. 84—86.

Digitized by Google

cută sub numele de Gog și Magog, luându-și originea de la cuvintele prooroculuĭ Ezechiel conținute în cap. 39 [1]). A doua parte a legendeĭ despre limbile închise este acea despre clopotul făcut în vârful ziduluĭ, care prin bătaia vântuluĭ se mișca singur. Povestea această are paralela, și poate originea eĭ, în ciclul legendar ce s'a făcut în evul mediu în jurul luĭ Virgiliu, care, din poet, a ajuns vrăjitor și făcător de minunĭ. Intre lucrurile minunate făcute de dânsu, se povestește de un bucium de felul acesta. Rușii din Sudul Rusieĭ, localisând acea poveste a Alexandrieĭ în Caucaz, spun de asemenea că a pus 12 bucĭume pe vârful ziduluĭ. [2])

In fine maĭ pomenim parabola lui Candusal, care a intrat în Alexandria dintr'o carte nu maĭ puțin vestită și răspândită de cât Alexandria, și adică din „Varlam și Ioasaf", cu care ne vom occupa imediat.

Inainte însă de a termina cu analisa Alexandrieĭ ne remâne a maĭ releva, că afară de Alexandria propria zisă maĭ circulau în evul mediu și părțĭ dintr'ânsa, un fel de cărticele maĭ micĭ, între cari se află: scrisoarea luĭ Alexandru către muma sa Olimpiada și către dascălul său Aristotel [3]) în care descrie minunile Indieĭ, adică lucrurile minunate conținute în Alexandria și tractate în deosebi; căcĭ intereseau în deosebi pe ceti-

[1]) Materialul întreg despre Gog și Magog v. Winer: Biblisches Realwörterbuch. s. v. Magog; și Liebrecht l c. p. 83 Notă 17 und se citează și Pseudocallisthenes, izvorul grecesc al Alexandrieĭ.

[2]) Liebrecht. l. c. pag. 107. și pag. 262

[3]) Epistola Alexandri Magni Macedonis ad. Aristotelem magistrum suum de itinere et de situ Indiae. v. Zacher: Pseudocallisthenes. Halle 1867 p. 106.

Digitized by Google

torii medievalĭ. Altă carte era întrevorbirea ce a avut Alexandru cu capul Brahmanilor, despre deşertăciunea faleĭ lumeştĭ [1]). Din Brahmanĭ, cum observâm în treacăt, s'a făcut la noĭ: Negomândri, şi capul lor: Ivant în ţara Macaron, adică în ţara fericiţilor. Această din urmă desvoltare a uneĭ părţĭ din Alexandrie o posedăm şi noĭ în literatura română şi o datorim nu maĭ puţin de cât cronicaruluĭ nostru Nicolae Costin, care a intercalat-o în opul său: „Ceasornicul Domnilor". Această carte voluminoasă a rămas până azĭ inedită, şi de acea noĭ publicăm în „Apendice": „Voroava a prea înţeleptuluĭ Garamantilor, către marele Alexandru" întocmaĭ după originalul manuscript de la 1710, scris, precum ni se pare de către Acsente Uricarul, care a fost casnic la Nicolae Costin precum afirmă d. Kogălniceanu [2]). Manuscriptul se află în Biblioteca din Iaşĭ. [3])

[1]) Alexandri regis Macedonum et Dindimi regis Bragmanorum de philosophia per litteras facta collatio. v. Zacher l. c. p. 107.

[2]) Letopisiţile vol. I, 1852 p. XVIII.

[3]) Acest manuscript merită o deosebită atenţiune atât din punctul de vedere al limbeĭ cât şi al cuprinsuluĭ; noĭ dăm estracte întinse în „Chrestomatia română".

Digitized by Google

VARLAAM SI IOASAF

Pe când Alexandru se slăvește în Alexandria ca eroul luptelor și viteazul cel nebiruit, care a ajuns cu firea omenească chiar până la porțile raiuluĭ, are din potriva Ioasaf în cartea de față slava eroului credinței, care părăsește împărăția pământeană și deșertăciunile lumiĭ acesteia pentru a dobândi împărăția cerească și viața de vecĭ. Romanul „Varlaam și Ioasaf“ reprezintă biruința creștinismuluĭ asupra păgânătățiĭ și slăvește chiar săhăstria și viața călugărească. Din această cauză au fost primiți, Varlaam și Ioasaf între sfinți, atât în biserica pravoslavnică cât și în cea catolică.

Nu însă această parte dogmatico-ascetică, care este de un interes special bisericesc, a contribuit într'atâta la răspândirea universală a luĭ Varlaam și Ioasaf, ci parabolele minunate ce conține. Poporuluĭ îĭ place adevărul învelit într'o pildă, așa în cât să devie plastic și

Digitized by Google

să se apropie ast-fel de inteligenţa luĭ; dar nicĭ odată nu se simte atras de speculaţiunĭ filosofice saŭ de demonstraţiunĭ abstracte. Intr'adevăr putem zice, că nu există maĭ nicĭ un popor din Europa, la care nu vom regăsi acele parabole, când sub forma originală maĭ de loc saŭ puţin schimbate, când ca baze pentru producţiunĭ poetice de o valoare universală, precum sânt bunioară unele nuvele ale luĭ Boccaccio saŭ unele piese teatrale de Shakespere.

„Varlaam şi Ioasaf“ se atribue în genere Sf-luĭ Ioan Damascen (sec VIII), care născut în Siria ar fi scris'o în limba siriacă şi în scurtă vreme ar fi fost tradusă în limba grecească. Dar atât textul grecesc cât şi traducţiunea cea veche slavonă făcută imediat după cel grecesc ne spun numaĭ de un „Ioan monahul“ ; [1]) abia traducătoriĭ posteriorĭ latineştĭ şi alţiĭ l'aŭ schimbat în Ioan Damascenu. In orĭ-ce caz chestiunea, cine este autorul romanuluĭ „Varlaam şi Ioasaf“ nu este încă deplin resolvată. Novakovic', publicând textul slavon, s'a încercat a desvolta maĭ pe larg aceasta chestiune în întroducerea sa, dar totuşĭ nu se pronunţă positiv asupra autoruluĭ; ci ne arată numaĭ că coprinsul se potriveşte cu spiritul vremeĭ în care trăĭa Sf. Damaschin. [2])

Deja în secolul al treĭ-spre-zecelea exista o traducere saŭ maĭ bine o prelucrare latină şi una franceză ;

[1]) „Διὰ Ἰωάννου Μονάχου τιμίον ;“ slavoneşte : „ІѡаномЬ мнихомЬ моужемЬ чьстномЬ.“ v. St. Novakovic : Varlaam şi Ioasaf. Belgrad, 1881, p. 4.

[2]) L. c. p. 1—13.

Digitized by Google

cea d'întâia făcând parte din „Legenda aurea“ a luĭ Iacobus a Voragine. c. 175.

Din traducerile latine, maĭ cu seamă din acea a Abateluĭ Guido, a intrat în cartea luĭ Vincentius din Beauvais [1]); în „Vieţile sfinţilor“ tipărite la Roma 1556, şi în cele ale luĭ Rosweydius din 1628 precum şi in multe alte ediţiunĭ.

La Francezi şi Germanĭ se bucură asemenea de o mare reputaţiune; [2]) maĭ cu seamă parabolele aŭ fost copiate şi tipărite. In „Gesta Romanorum“ se regăsesc maĭ toate, şi de aci aŭ fost luate de către scriitoriĭ şi nuveliştiĭ medievalĭ.

Tot aşa de timpuriŭ s'a prelucrat Varlaam şi Ioasaf în limba arabă şi dintr'această limbă în cea ebraică; se înţelege că în locul creştinismuluĭ a venit muhamedanismul şi judaismul [3]). Chiar în limba etiopică s'a tradus şi d'Abbadie poseda un manuscript din 1690 intitulat „Bărlaam şi Ioasif.“

Din textul grecesc *imediat* s'a tradus în slavoneşte şi s'a răspândit prin Serbia, Bulgaria şi Rusia. Manuscriptul cel maĭ vechiu din 1518 a fost publicat acuma de St. Novakovic' şi însoţit de o introducere interesantă.

Dintr'această carte posedem noĭ în literatura noastră maĭ multe redacţiunĭ.

Cea maĭ veche, dar nu cea maĭ complectă se află

[1]) Vicentius Bellovacensis. Speculum historiale LXV c. 1—65.
[2]) Biblografia întreagă: Ebers. Bibliografisches Lexicon I. p. 138.
[3]) Steinschneider. Hebraische Bibliographie III, p. 120.

Digitized by Google

în „Învăţăturile“ atribuite luĭ Neagoe Vodă. Nu intrăm aci în cercetarea asupra autenticităţiĭ acestor învăţăturĭ, de oare-ce nu intră în cadrul cărţiĭ de faţă; ceea ce este însă pentru noĭ maĭ presus de orĭ ce îndoială, este originalul slavon al părţiĭ ce coprinde, pe „Varlaam şi Ioasaf.“ Poate chiar că întreaga carte a fost scrisă sloveneşte şi a fost apoĭ tradusă în limba română, împreună cu viaţa luĭ Nifon, cu care se află împreunată într'un manuscript din 1816. Manuscriptul român acuma perdut a fost din anul 1654 de unde a publicat d. Hasdeu [1]) o parte însemnată. In întregul luĭ a fost publicat la 1843 *îndreptat de Sfinţia sa părintele Ioan Eclisiarhul Curţiĭ* [2]).

In întregul luĭ a fost tradus Varlaam şi Ioasaf la 1648 de *Udrişte Năsturel* din Fiereştĭ, după un manuscript slavon. O copie din 1814 după această traducere o posede D. Eminescu, şi cine ştie daca nu se află încă manuscripte din Varlaam şi Ioasaf răspândite prin ţară şi ascunse prin mănăstirĭ şi bibliotecĭ private. Această redacţiune este cea maĭ lungă şi cea maĭ complectă, căcĭ conţine atât partea acea privitoare la slăvirea săhăstrieĭ cât şi acea cu parabole.

O redacţiune maĭ scurtă, care e scrisă maĭ mult din punctul de vedere estetic, conţinând nu maĭ povestea biografică, se află în Biblioteca imperială din Viena şi este o traducţiune făcută din *italieneşte* la 1764 de unu Boţulescu pe când se afla in închisoare la Milan.

[1]) Archiva istorică a Romănieĭ I Buc. 1856 pag. 111 urm.

[2]) Invăţăturile bunuluĭ şi credinciosuluĭ Domn al ţăreĭ Româneştĭ Neagoe Basarab către fiul său Teodosie Vv., Bucureştĭ 1843.

Digitized by Google

Redacțiunea cea mai nouă, despoiată însă de toate parabolele se află în „Viețile Sfinților“ făcute după cele ruseștĭ și tipărite la mănăstirea Neamțuluĭ 1812 „în 19 zile ale lunii Noemvrie“ [1]), precum zice la margine : prescurtat din Ioan Damaschin. Tot așa s'a reprodus în ediținea „Vieților“ din Bucureștĭ 1836.

Coprinsul acestuĭ roman cu tendința creștină-ascetică este cel următor:

„Când se răspândise religiunea creștină în Egipt, și vestea sfinteniei eĭ pătrunse până în India, împărățea acolo un împărat anume Avenir. El se închina la idolĭ și cum auzia că se lățește religiunea cea nouă în țara luĭ, și că mulțĭ îșĭ părăsesc casa lor și avuția lor și se duc în sihăstrie, se mânià foarte rău și porunci să se gonească călugărĭ și creștinĭ. Mulțĭ dintr'ânșiĭ muriră ca mucenicĭ.

Acest Avenir n'avea copiĭ, și se ruga la idoliĭ seĭ; în fine îĭ se împlini rugăciunea luĭ și îĭ se născu un copil, de o frumusețe minunată. Plin de bucurie chemă împăratul pe toțĭ cetitorĭ de stele și filosofĭ și îĭ întrebă de soarta copiluluĭ. Eĭ căutară ursita luĭ și spuseră împăratuluĭ că se va face creștin. Impăratul scârbit de această veste, puse de zidiră un palat minunat și înăuntru așează pe fiul său, dându-ĭ numaĭ slugĭ frumoase și sănătoase. Apoĭ dede poruncă strașnică, ca să nu se apropie de dânsul și să nu se arate vr'o slăbiciune omenească, nicĭ boală nicĭ moarte. Așa crescu fiul împĕratuluĭ în acel palat; dar totușĭ nu'l putură opri să nu ese din palat; și atuncĭ văzu într'o zi pe

[1]) Fol. 156—182.

Digitized by Google

un om bătrân încovoiat şi sbârcit de greutatea anilor; fiul de împărat cum îl văzu, întrebă ce este acesta? oamenii săĭ îĭ respunseră: e un om bătrân, aşa ajung oamenii când înaintează în vârstă. Altă dată văzu un mort şi 'ĭ spuseră: asta e sfârşitul omuluĭ. Iar altă dată văzu pe un râios, şi cunoscu ast-fel ce va să zică boala. Intristat de soarta nenorocită a omenireĭ se tot întorcea scârbit acasă.

In vremea aceea veni un glas la Varlaam, un pusnic ce petrecea în pustia Senaaruluĭ, să se ducă la Ioasaf, să'ĭ propovăduiască cuvântul luĭ Dumnezeŭ şi să'l aducă la credinţa cea adevărată. Cum sosi în India se făcu cunoscut cu o slugă a luĭ Ioasaf şi'ĭ spuse că are o piatră nestemată pentru dânsu; când îl introduse sluga, desveli Varlaam luĭ Ioasaf toate tainele credinţeĭ creştine şi cu încetul îl învăţă toată istoria biblică şi'l pregăti pentru botez. După ce îl boteză îĭ dede haina sa de păr ce o purta şi Ioasaf şi-o îmbrăcă. După aceea plecă Varlaam iar la pustie.

In vremea aceea află Zardan o slugă a luĭ Ioasaf de venirea deasă a luĭ Varlaam şi încunoştiinţă pe Avenir de aceasta. Cum auzi Avenir se mănie şi se întristă foarte rău şi se duse la Arahie, un vrăjitor vestit. Acesta îl sfătueşte să prinză pe Varlaam şi să'l constrângă să mărturisească singur că credinţa luĭ e mincinoasă. Ear de nu'l va putea prinde, să pue pe Nahor, un filosof bătrân ce se asemăna cu Varlaam, să se vorbească în public cu dânsul despre credinţă şi să se lase să fie biruit de Arahie, care va ţine partea păgânească; Ioasaf de sigur se va lepăda atuncea de creştinism. Căutarea luĭ Varlaam este za-

Digitized by Google

darnică, împăratul nu poate să 'l găsească; atuncea convoacă un sobor, în care să dispute Nahor cu Arahie și acesta trebuia să ese biruitor. Dar spre mare mirare a tuturor apără Nahor, locțiitorul luĭ Varlaam, credința creștinească cu atâta căldură în cât eșĭ el biruitor. Impăratul mânios rădică soborul; în noaptea aceea aduse Ioasaf pe Nahor pe deplin la creștinism și Nahor plecă în pustie la Varlaam.

Impăratul încercă apoĭ să-l readucă la închinarea idolilor, trimițând o fată de împărat foarte frumoasă ca să-l adimenească; dar scapă și de această ispită.

Atuncĭ se decide Avenir să nu-l maĭ supere, și ĭĭ dă o parte din împărăție; Ioasaf zidește îndată bisericĭ și împarte toată avuția sa la săracĭ Insușĭ Avenir se botează și se retrage din domnie, ducându-se asemenea să petreacă zilele sale în singurătate în post și în pocăință.

Ioasaf singur se lasă de domnie și se duce în pustie, lăsând toate bogățiile lumeștĭ, ca să petreacă în săhăstrie împreună cu Varlaam. După multă rătăcire prin pustie, reușește înfine a'l găsi; dar nu trăiră mult împreună, ci Varlaam muri după scurtă trecere de vreme. Ioasaf petrece în pustie 35 de anĭ și moare. Cum se răspândi vestea de moartea luĭ, veniră toțĭ oamenii din India, și luară trupul luĭ și al luĭ Varlaam, care erau neschimbate și aveau un miros bun și le duseră în țara lor; aci le îngropară într'o biserică frumoasă.«

Acesta este pe scurt coprinsul biografic al acesteĭ cărțĭ; și în urma acesteĭ biografiĭ aŭ devenit amândoĭ sfințĭ, adică Sf. Varlaam și Sf. Ioasaf prăznuițĭ la

Digitized by Google

19 Noemvrie. Mulţĭ s'aŭ încercat în trecut şi chiar în secolul nostru a cerceta adevărul despre existenţa acestor personage; dar încercările n'aŭ fost încununate cu succes, şi nicĭ n'aŭ putut fi, căcĭ precum a dovedit'o acuma Liebrecht,[1]) biografia luĭ *Ioasaf* este identică cu acea a luĭ *Buddha*, coprinsă în Lalita-Vistara şi publicată în franţuzeşte de B. St. Hilaire[2]). Alte doveḑĭ pentru identitatea luĭ Ioasaf cu Buddha aŭ fost aduse după aceea de Veselovsky din cărţĭ chinezeştĭ de origină buddhistică, carĭ conţin legenda despre naşterea şi tinereţea luĭ Buddha, şi povestea cum a ajuns el să devie fundatorul uneĭ religiunĭ noue. Textele chinezeştĭ, cari datează cel mult din secolul d'întâiŭ al ereĭ vulgare, aŭ fost publicate de S. Beal[3]). Maĭ pre larg despre toate aceste a tractat Novakovic' în întroducerea deja pomenită[4]).

Dar nicĭ chiar această parte biografică n'a interesat într'atâta pe cititorĭ, cât parabolele intercalate în învăţăturile ce dă Varlaam luĭ Ioasaf, şi tocmaĭ aceste parabole s'aŭ reprodus şi în „Învăţăturile luĭ Neagoe Vodă.“ Noĭ împărtăşim aci unele dintr'aceste, întocmaĭ precum se află în ediţiunea tipărită, făcută după manuscriptul din 1654, acuma dispărut, căcĭ re-

[1]) Jahrbuch für romanische und englische Literatur ed. V. Ebert vol. II, Berlin 1860, p. 314—334.

[2]) Le Bouddha et sa religion, Paris, 1858.

[3]) The romantic legend of Sâkya Buddha from the Chinese, by Samuel Beal. London 1875.

[4]) L. c. pag. 23—45.

Digitized by Google

prezintă o redacțiune scurtată și prelucrată anume. Așa de ex. : povestea cu cutiile. [1])

„Decĭ porunci (împăratul) de făcu patru coșciuge [2]) de lemn, din care două le ferecă preste tot cu aur, și băgă într'ânsele oase împuțite și scârnave și pleopele d'asupra le bătu și le țintui tot cu cue de aur, iar celel-alte două le unse numaĭ cu smoală pre din afară și le umplu de pietre scumpe, și de mărgăritare, și de alte miroase bune, și le înfășură câte cu o târsână. Decĭ chiemă împăratul pre boieriĭ și prietiniĭ aceia ce-ĭ imputase pentru întâmpinarea acelor săracĭ. (Împăratul întâmpinase cu smerenie câțĭ-va săracĭ ofiliți de post și ajun, și boieriĭ ziceaŭ întru sine : nu se cuvine aceasta împăratuluĭ), și puse înaintea lor acele coșciuge câte patru, și zise să se prețuiască ce vor plăti cele ferecate cu aur, și ce vor plăti cele unse cu smoală ; iar eĭ puseră preț mare și mult celor ferecate și ziseră : că într'acelea să cade să fie coroane și lucruri scumpe, și brâne împărătești, iar celor smolite le puseră preț puțin. Atuncea zise împăratul către dânșĭ : bine știam că veți zice așa, ci nu se cade așa, ci se cade cu ochiĭ ceĭ din lăuntru să vedeți cele din lăuntru ce sânt într'ânsele, saŭ de vor fi de cinste saŭ de necinste, și zise împăratul să deschiză sicriele cele ferecate cu aur, și dacă le deschiseră

[1]) Pag. 119—121. Manuscriptul d-luĭ Eminescu cap. 6 fol. 14 *b* — 16 *a*.

[2]) Aci avem una din probele pentru *originalul slavon*, căcĭ în textul slavon stă : *covceg*, ceea ce însemnează slavonește · cutie, raclă ; traducătorul român s'a gândit la cuvântul românesc, ce suna identic, cu toate că are la noĭ un înțeles cu totul diferit.

Digitized by Google

şi eşi dintr'ânsele o împuţiciune rea şi văzură într'ânsele lucruri grozave. Deci zise împăratul : acesta este chipul cel îmbrăcat în haine scumpe şi frumoase, şi ceia ce se trufesc cu slava cea multă, iar în lăuntru, ei sânt plini de lucruri rele, şi morţi şi împuţiţi. Apoi zise împăratul de deschiseră şi coşciugele cele unse cu smoală, şi cum le deschiseră eşi dintr'ânsele miros frumos şi se văzură lucruri minunate şi scumpe şi frumoase. Deci zise împăratul către dânşii : aceste coşciuguri ştiţi cui se asemenează : asemenează-se celor doi oameni care era îmbrăcaţi în haine sparte şi cu ferfeniţe întinate, şi împăijinaţi la obraz, şi mânjiţi şi negri şi năduşiţi şi osteniţi, cărora le căutaţi voi numai chipurile cele dinafară, şi 'mi aţi imputat căci m'am închinat eu lor pân' la pământ. iar eu pricepând şi cunoscând cu ochii cei din lăuntru ai înţelegerii mele curăţirea sufletelor lor şi a lor strălucire; iată acestea toate însă şi caftanele cele împărăteşti pentru mărirea acelora nimic nu am băgat seamă ci le am călcat toate pre pământ jos înaintea lor."

Această poveste, care, precum observăm în treacăt, se potriveşte de minune cu textul slavon publicat de Novakovic [1]) a intrat în „Gesta Romanorum" [2]) a trecut prin pana cea măiastră a lui Boccaccio [3]) a fost obiectul unei nuvele spaniole a lui Timoneda [4])

[1]) L. c. p. 75—77.
[2]) Cap. 251 Oesterley şi pag. 747.
[3]) Decamerone, giornata X nuvelă 1.
[4]) Alivio de Caminantes P. I. No. 47. Dunlop-Liebreecht. Notă 72 p. 462.

Digitized by Google

și, ca să scurtăm cu citatele a ajuns nemuritoare prin „Negustorul de Veneția“ a luĭ Shakespere. [1])

A doua poveste, ce am găsit-o deja oare-șĭ cum schimbată în „Alexandria“, sună ast-fel în originalul din „Invĕțăturĭ.“ [2])

„Aceia ce petrec tot în voia și în poftele trupuluĭ lor, părăsind pre ticălosul lor suflet. Aceștia se aseamănă unuĭ om, ce fugea de un inorog și nu putea nicĭ cum să rabde și să târpească strigarea și zbieretul glasuluĭ luĭ cel groaznic și înfricoșat, ci fugea tare ca nu cumva să 'l ajungă și să'l mănânce. Așa fugind el căzu într'o groapă mare și daca căzu într'ânsa, află acolo un copaciu și se apucă de se urcă într'ânsul, și stătu cu picioarele pe niște ramurĭ, și gândea că va fi în pace și făr de nicĭ o grijă. Iar daca se urcă el căută la rădăcina aceluĭ copaciu, și văzu doĭ șoarecĭ unul alb și altul negru, care rodea tot d'auna acel copaciu în care sta el. Și atâta 'l rosese cât puțintel era să cază jos. Decĭ căută în fundul aceĭ gropĭ și văzu un șarpe mare și groaznic ce sufla și eșia din gura luĭ pară de foc, și venea cu gura căscată și cu dințiĭ rânjițĭ numaĭ să'l înghițĭă. Decĭ iar căută spre partea în cotro sta el cu picioarele, și văzu 4 capete de aspidă unde se ivea din malul acela ce era aproape. Și căută în sus și văzu unde pica dintr'o ramură câte o picătură de miere, și daca văzu acea puținea miere uĭtă de a'șĭ maĭ aduce aminte de acele răutățĭ multe

[1]) Act II sc. 7 urm. In basme v. basmul no. 31 Ispirescu ed. 1882.

[2]) Pag. 131—132. Manuscriptul d-luĭ Eminescu c: 12 fol. 39 *b*—40 *b*.

Digitized by Google

ce'l încungiurase. Adică dinafară de acea groapă sta inorogul gata să'l mănânce, iar în fundul gropii rânjea acel şarpe groaznic ca să'l înghiţă, iar copaciul în care se urcase era puţinel numaĭ să cază, iar picioarele şi le pusese pre nişte ramurĭ uscate şi putrede, şi uită aceste răutăţĭ şi greutăţĭ toate, şi se porni spre acea ramură ce pica puţinea miere. Aceasta este închipuirea celor ce se înşală cu înşălăciunea lumiĭ aceştia. Adică inorogul însemnează moartea care goneşte să ajungă pre tot neamul luĭ Adam. Acea groapă mare este lumea aceasta care este plină de cursele morţiĭ. Copaciul acela pre carele rodea aceĭ doĭ şoarecĭ tot de una de carele se apucase de se ţinea acel om, este viaţa fieşte-căruia om, ce se scurtează, trecând zioa şi noaptea şi se apropie de sfârşit. Iar acele patru capete de aspidă, însemnează patru stihiĭ din care se tocmeşte trupul omuluĭ. Carele de le va purta cine-va răŭ şi cum nu se cade i se va răsipi tocmirea sufletuluĭ; iar focul acela ce eşea din suflarea aceluĭ şarpe însemnează groaznicele şi cumplitele maţe ale iaduluĭ care aşteaptă să înghiţă şi să mistuiască pre ceĭ ce iubesc maĭ vârtos frumuseţile şi cinstea lumiĭ aceştiea de cât bunătăţile veaculuĭ ce va să fie. Iar acea picătură de miere însemnează dulceţile lumiĭ aceştia cu care amăgeşte şi înşeală pre prieteniĭ săĭ, şi nu-ĭ lasă să se grijească de spăsenia şi mântuirea sufletelor lor.

Parabola aceasta cu inorogul, pentru frumuseţea eĭ, a devenit una din cele maĭ respândite şi este chiar mult maĭ veche de cât compunerea luĭ Varlaam şi Ioasaf ceea ce se poate demonstra şi la toate cele alte

Digitized by Google

parabole conținute într'ânsu. Se înțelege, că îndată ce a trecut prin mai multe literaturi, respândită când prin scris, când prin viul graiu, ea a fost mai mult saŭ mai puțin modificată, și așa se esplică forma în care a ajuns în „Alexandria“. In India trăește această parabolă în gura poporuluĭ, sub aceeași formă ca în „Alexandria“ noastră. Mai aproape de Varlaam este recenziunea conținută în Calila-va-Dimna, prelucrarea arabă a vestiteĭ Panciatantra. [1])

Cu totul identică putem zice și mult mai veche este redacțiunea chinezească, ce s'a conservat în două variante în traducerile făcute de timpuriu din cărțile buddhistice indiene. Stanislas Julien a publicat o colecțiune de ast-fel de parabole și povești sub titlul de *Avadânas*, și acolo se află acele două variante [2]). In Europa găsim parabola în „Gesta Romanorum“ și într'o sumă de cărți arătate de Oesterley. [3])

In sfârșit mai pomenim pe scurt parabola „despre ceĭ treĭ prietenĭ“ desvoltată foarte pe larg în „Invățăturile“ imediat după parabola de mai sus. [4])

Un om avea treĭ prietenĭ, decĭ douĭ dintr'ânșiĭ îĭ cinstea și-ĭ socotea cu toată inima, iar pe cel de al treilea nu'l băga nicĭ într'o seamă. Iară când fu o dată, veniră slujitoriĭ împărățeștĭ și vrea să-l ia de grabă și să'l ducă la împăratul să'șĭ dea seamă de

[1]) Benfey: Pantschatantra I, Leipzig 1859 § 17 p. 80—83.

[2]) Les Avadânas, contes et apologues Indienes trad. par St. Julien. I. Paris 1859, pag. 132 urm. p 191 urm.

[3]) Gesta Rom. cap. 168 și anotațiunile luĭ Oesterley pag. 739.

[4]) Pag. 133—136 cf. Manuscriptul d-luĭ Eminescu c. 13 fol. 40 b—42a.

Digitized by Google

mulţimea de galbenĭ ce era dator. Iar el căzu întru nedumerire şi nu ştia ce să facă şi începu a căuta soţiĭ ca să meargă cu dânsul la împăratul să'ĭ fie într'ajutor. Venind la prietenul cel maĭ drag, îĭ răspunse acel prieten: nu-ţĭ sânt eu prieten, nicĭ ştiu cine eştĭ tu, iar ţie iată că-ţĭ dau 2 ţoluri ca să'ţĭ fie pre calea care vreĭ să mergĭ. Decĭ el daca auzi aşa, se părăsi de nădejdea care avu către dânsul şi se duse la al doilea prieten şi'l rugă să-ĭ fie într'ajutor. Şi acesta răspunse: nu pocĭu să-ţĭ ajut ceva, şi nicĭ să-ţĭ folosesc ceva; ci numaĭ atâta îţĭ voĭu ajuta, cât voĭu merge cu tine puţinea cale de te voĭu petrece. Decĭ omul acela mâhnit şi plin de osteneală şi grije merse şi la al treilea prieten, pre care nicĭ o dată nu'l cinstise cu toată inimă. Iar el cu bucurie şi cu blândeţe răspunse şi zise: acea puţinea prietenie şi dragoste ce aĭ arătat către mine nu o voĭu uĭta, de acia voĭu merge chiar înaintea ta la împăratul şi 'l voĭu ruga pentru tine.—Prietenul cel d'ântâiu este avuţia şi bogăţia omuluĭ, aurul şi argintul pentru care omul pate multe greutăţĭ; dar la moartea luĭ nu ia omul nimic cu sine, fără numaĭ puţine obĭele de îngropare. Al doilea prieten este familia omuluĭ, care-l petrece până la groapă, ĭar al treilea, pe care nu'l bagă în seamă omul este credinţa, dragostea, nădejdea, milostenia, dreptatea, ĭubirea de oamenĭ, curăţia, ruga şi alte bunătăţĭ multe, daca murim noĭ, ele se urcă maĭ nainte şi merg la D-zeŭ de'l roagă pentru noĭ, şi dau seama către vameşiĭ ceĭ groaznicĭ şi înfricoşaţĭ, şi se luptă pentru noĭ.

Această parabolă se găseşte în literatura ebraică

Digitized by Google

deja în secolul IV—V [1]) şi a intrat de timpuriu ca o variantă în literatura muhamedană [2]) şi apoĭ în literaturile europene, pe de o parte din Varlaam, pe de alta din Disciplina Clericalis a luĭ Petrus Alfonsi [3]), care, ca Evreu botezat, a luat din literatura ebraică maĭ toate parabolele conţinute în „Disciplina.“ De aci apoĭ în Gesta Romanorum [4]) etc.

Cea ce este interesant în povestea de faţa, e că ea esistă în limba română în formă prosaică ca o traducţiune făcută după Herder. Traducătorul, A. Zane, credea că Herder este însuşĭ autorul acesteĭ parabole [5]), şi nu ştiea că esiste deja de câte-va secole în literatura română, şi chiar in *treĭ* variante.

Impresiunea, ce a făcut personalitatea luĭ Ioasaf asupra spirituluĭ duios al poporuluĭ, ne desvelește faptul că poporul a creat un cântec de stea, care are de obĭect plecarea luĭ Ioasaf în pustie, ca să îmbrăţişeze viaţa de săhastru. Acest cântec de stea s'a schimbat în cursul vremilor, analog cu cântecele populare personale, adică 'şĭ a perdut *personalitatea* şi a devenit un cântec *general*: „*Cântecul pustieĭ.*“ Noĭ posedăm acest cântec în ambele variante, în manuscript şi le co-

[1]) Pirke de R. Eliezer cap. 34. Genesis rabba sect. 49.

[2]) Steinschneider: Manna p. 1–7 şi pag. 94. Zunz: Gottesdienstliche Vorträge p. 131 No. a. (Hammer) Rosenœl I Stutg. Tübing. 1813 p 175.

[3]) Disciplina Clericalis ed. Val. Schmidt Berlin 1827 c. II p. 36 şi p. 95.

[4]) Cap. 238. v. şi pag. 745—746.

[5]) „Ceĭ treĭ prietenĭ“ apolog de Herder în: Foaie pentru minte, inimă şi literatură 1844 pag. 206—207.

Digitized by Google

municăm pe amândouă întocmaĭ după originalele, carĭ ne arată şi modul cum schimbă şi preface poporul, ceea ce-ĭ place.

Variantul cel maĭ vechiŭ este impersonal şi se află în manuscriptul nostru moldovenesc din 1784, în care e şi Alexandria : [1])

„ O pre frumoasă pustiea!
Priimeşti-mă întru a ta desăme,
O pre frumoasă pustiea!
Ca pre pruncul la maĭcă,
Căndu la ţăţă âl aplacă
O pre frumoasă pustiea!
Pre la mez de mĭază-noapti
Nu mă înfricoşa cu moarti
O pre frumoasă pustiea!
Nicĭ cu a ta îngrozire
Ca să nu fiea prefuiri (?)
O pre frumoasă pustiea!
Ti-am ĭubit preste polate,
Ce sănt cu aurŭ suflate
O pre frumoasă putiea!
Ti-am iubit preste vistiriea
Ce-ste plină de avuţiea
O pre frumoasă pustiea!
Merge-voĭ pi dumbrăvi odrăslite
Ca pre nişte viĭ rodite
O pre frumoasă pustiea!
Fi-voĭ sălbatică fiĭară
Lăsănd lume ce amară

[1]) Fol. 141b — 142 a.

Digitized by Google

O pre frumoasă pustiea !
Și păzând a ta rădicină
Ca să stau fără pricină
O pre frumoasă pustiea !
Ramurile tale îmu plac(ă)
Ca ruga să mi să trĭacă·
O pre frumoasă pustiea !
Și le placă cât de gĭos
Ca să dobândesc folos
O pre frumoasă pustiea !
Și le placă cât de mult(e)
Ca ruga să mi să asculte
O pre frumoasă pustiea !
Că lume am părăsăt
Și la tine am năzuit
O pre frumoasă pustiea !
Că doresc di al meŭ prietin
Și aduc lacrămĭ fierbinte
O pre frumoasă pustiea !
Carele m'aŭ îndemnat
De înșelăcĭuni m'am lăsat
O pre frumoasă pustiea !
Cu mitre (?) me luĭ Hs.
De la care am folos
O pre frumoasă pustiea !
Care m'aŭ răscumpărat
De strămoșescul păcat
O prea frumoasă pustiea !
Carele s'aŭ pironit pre cruce
Și 'ș aŭ vărsat sfăntul sănge.
O pre frumoasă pustiea !

Digitized by Google

Recenziunea a doua care urmează e mai complectă şi se află într'un manuscript de pe la începutul secoluluĭ nostru, în posesiunea d-luĭ Aron Densuşianu [1]; şi este intitulată:

VERSUL PUSTII

O prea frumoasă pustie
Primeaşte-mă într'a ta desie. of!
Ca pre pruncul a sa maică
Când la ţâţă îl apleacă. of!
Şi în leagân îl odineşte
De tot râul îl fereşte. of!
Păzeşte-mă fără frică
Să nu mă tem de nimică. of!
Pe la mez de meazănoapte
Nu mă înfricoşa de moarte.
Nice căuta îngrozire
Să mă facĭ fără de fire;
Te-am ĭubit pestă polată
Tot cu aur fericată;
Te-am ĭubit pre vistiere
Ce sânt plină de avere;
Împărăţâea am părăsit
Şi la pustiire am venit;
Fiind sălbatică fieară
Părăsind lumea ci amară;
Cât în lume am trăit
Multe valurĭ am păţât.

[1]) Pag. 24 - 25.

Digitized by Google

Voĭ să scap fără vină;
Şi prin a tale verzĭ lamurĭ (!)
Voĭ să trăesc fără valurĭ;
Ramurile tale îţ pleacă
Ca ruga să mi se treacă,
Şi le pleacă cât de jos
Ca să dobândesc folos;
Că doresc de al meŭ părinte
Plângând cu lăcrăm ferbinte:
De părintele Varlaam
Care povăţuitori eram,
Carile m'aŭ îndemnat
De eŭ lumea am lăsat,
Şi în cale am (!) povăţuit
La pustie am venit
Ca să urmez lui Hs.
Care-ĭ lumi de folos,
Care ş'aŭ vărsat sfă(nt)ul sânge
Pironindu-să pe cruce,
Care m'aŭ răscumpărat
Din strămoşescul meŭ păcat.
Oh! Hristoase! împărate!
Mă rog să'm facĭ şi mie parte
Cu îngerĭĭ să mă odihnesc
În vecĭ să mă veselesc.
O prea frumoasă pustie!

Pentru a complecta aci şirul colindelor născute din Varlaam şi Ioasaf în toate variantele române, maĭ dăm în sfârşit încă redacţiunea din cântecele de stea ale luĭ

Digitized by Google

Anton Pann [1]). Iată şi această redacţiune, care a păstrat asemenea unele trăsăturĭ, ce dovedesc originea acestuĭ cântec, căcĭ se spune de a dreptul că este *un fiu de împărat*, care cântă acel cântec :

Acel fiu de împărat mare
O prea frumoasă pustie!
Domnul dându-ĭ luminare
O prea frumoasă pustie!
A lăsat împărăţie şi c. l.
Şi a plecat în pustie
Cu dor şi cu multă jale
Cântând în ast-fel pe cale :
O prea frumoasă pustie!
Mă rog din inimă ţie,
Primeşte-mă pe mine
Ca să vieţuesc în tine;
A ta desime să 'mĭ fie,
Sciptrul de împărăţie;
Pre tine te voĭu de-acuma
Ca să'mĭ fiĭ tată şi mumă;
Ş'ale tale rămurele
A 'mĭ fi surorile mele;
Şi din tine brăzişoriĭ
Voĭu să'mĭ fie frăţişoriĭ;
Şi toate lemnele crude
Să'mĭ fie în loc de rude;
Ş'ale tale floricele

[1]) Cântarea 15-a în ediţiunea a 5-a a Cântecelor de stea. Bucureştĭ 1852.

Digitized by Google

Ca nepoţĭ şi nepoţele.
Mă rog iar pustie ţie,
Milă de mine să 'ţĭ fie,
Şi să mă fereştĭ de toate
Păzindu-mă 'n zi şi 'n noapte,
De năluciriĭ, de ispite
Şi de fiarele cumplite.
Să mă întăreştĭ în răbdare
Dându-mĭ bună cugetare ;
Să sufer vara căldura
Şi iarna degerătura.
De mă'ĭ vedea într'o durere
Să 'mĭ daĭ a ta mângâere,
Stând doftor boalelor grele
Şi balsam ranelor mele
Ca din lume când m'oĭu duce,
Să 'mĭ pocĭu da sufletul dulce
Într'aceluia mână,
Ce m'a zidit din ţărână.

Este învederat, şi nu credem că maĭ trebue demonstrat, cum că toate aceste variante, — probele activităţiĭ poetice a poporuluĭ — se trag dintr'un singur prototip, născut din jalnica înfăţişare a luĭ Ioasaf, care-şĭ părăseşte palatele ferecate în aur, ca să petreacă în pustie cu părintele său Varlaam. Acesta se şi pomeneşte anume în varianta a doua. Nu putem nicĭ chĭar bănui, cum s'ar putea întâmpla cuiva, că acest cântec a esistat o dată deja în forma înpersonală, şi numaĭ maĭ târzĭu s'a întrodus „fiul de împărat“ căcĭ esistă şi la Ruşĭ într'o sumă însemnată de variante

Digitized by Google

culese de Bezsonov [1]) din toate unghiurile Rusieĭ, atât din gura poporuluĭ, cât şi din manuscripte; adică atât colindele nescrise, lesne schimbătoare, cât şi cele scrise, maĭ mult sau maĭ puţin fixate şi de origina literară, şi în toate 29 de variante se numeşte *Ioasaf* acela, care pleacă în pustie şi cântă acel cântec.

[1]) P. Bezsonov: Kalêki perehojie I, 1 Moscva 1861 pag. 205—268 No. 45—74 „Ţarevicĭ Ioasafŭ, pustynikŭ."

Digitized by Google

SYNDIPA

Nu mai puțin importantă și răspândită este cartea aceea, de care ne vine acuma rândul de a vorbi, adică: „*Istoria Syndipii filosofului*“.

Pe când „Alexandria“ trata un personagiu renumit al izbândelor războinice, și „Varlaam și Ioasaf“ canoniza viața sfântă a doi oameni muritori, ne prezintă această carte un înțelept, cari i a și dat numele său ca titlu. Dar ceea ce voim să observăm din capul locului este, că nu dânsul joacă rolul principal, cum s'ar putea crede. Literatura populară are pe un alt erou al înțelepciunei omenești, pe *Solomon* împăratul; dară înțelepciunea celui d'ântâiŭ, precum și toată cartea, are numai *un singur* centru în jurul căruĭ se învârtește: vicleșugurile femeilor și învățătura prin pilde, de a ne feri de dânsele, și a asculta sfatul oamenilor înțelepți. Sindipa este un product *indic*.

Inainte însă de a intra în cercetarea mai de aproape a acesteĭ cărți, să aruncăm o privire asupra literatureĭ indice respective, a căreĭ importanță pentru cultura li-

Digitized by Google

terară și pentru literatura populară a celor din urmă 9—10 secole este aproape covârșitoare. Această importanță a fost dovedită în mod strălucit prin vestita „Introducere“ a lui Benfey la traducerea germană a cărții indice: Pancîatantra.[1])

In urma espedițiunilor lui Alexandru Machedon, de care am vorbit mai sus, au stat Grecii un timp oarecare în relațiuni directe cu Indienii. Peste două secole au domnit domni de origină grecească peste districtele nord-vestice ale Indiei, stăpânind țara Pendjabului, ba împărăția lor se întindea chiar până departe în India apusană, soli greceștĭ erau acreditați pe lângă domni indieni, negustorĭ greceștĭ, artă și știință grecească au intrat chiar și în viața îndică atât din Pendjab, cât și din Alexandria. Influența ce au esercitat deci Grecii nu poate se fie mică, și se poate chiar că a fost mai mare de cât ne-o închipuim. Așa pe tărâmul vieții practice, d. e. la baterea monedelor, la architectură, poate chiar la dramă; afară de acestea și o sumă de fabule, legende și mite se par importate prin Greci.

Din contra, India a plătit Europei cu dobândă însutită această împrumutare. Sute de basme și legende, povești și snoave încep deja pe la sec. VIII a se întinde de la India peste Asia apuseană și Europa întreagă; între cele mai vechĭ colecțiunĭ de povești și fabule putem numi *Pacîatantra* și *Sindipa*.[2]) Din sec. X încep espedițiunile popoarelor islamitice în India și o cunoștință mai de aproape a Indienilor; și literatura *scrisă* în-

[1]) Th. Benfey, Pantschatantra: Fünf Bücher indischer Fabeln etc. 2 voll. Leipzig 1859.

[2]) Benfey, l. c. vol. I p. XXIII.

Digitized by Google

a predomina. Cărțile de povești indiene se traduc mai întâi în limba *pehlevi* (irano-semetică) apoi în limba persană și arabă și ast-fel se lățesc peste toate țările islamitice și de aci în Europa ; punctele de trecere erau Imperiul bizantin, Italia și Spania.

In măsură mai mare s'au lățit aceste povești și peste țările din nordul Indiei : China și Tübet. Cercetările lui *Benfey,* au demonstrat, că atât născocirea cât și lățirea acelor mai multe povești se datoresc *Buddhismului* și literaturei *buddhistice*, care deja din sec. I d. Chr. a fost cunoscută Chinejilor. Aceștia au stat în relațiunile cele mai intime cu buddhiștii indieni, și Stanislas Iulien, renumitul Sinolog, a reușit a descoperi în encyclopediile vechi chinezești, o sumă de legende, parabole și basme de origine indo-buddhistă; și se vede că Chinejii au considerat în destul această literatură pentru a o strânge și a o publica. Noi ne-am folosit deja la parabolele lui Varlaam de aceste traduceri chinezești.[1]) In același mod ca la Chinejĭ au ajuns poveștile împreună cu Buddhismul la Tibetani, și de la dânșii la *Mongoli*, cari au stăpânit Rusia mai bine de 200 de ani, și în a căror limbă s'au mai păstrat *trei* din colecțiunile cele mai importante de această natură. Și așa din literatură a intrat în popor și din popor în literatură, căpătând cu încetul la fie care, caracterul individual și național, și printr'aceasta câte o dată o transformare poetică interesantă.

Cartea cea mai de frunte a literaturei aceștia este : *Pancîatantra* : Penta-teuh. Neavând atâta importanță pentru istoria literaturei populare române ne vom

[1]) Mai sus pag. 39 și 44.

Digitized by Google

mulțumi a o aminti în scurt, căci până acuma n'am reușit a găsi vr'o traducere în limba română. *Pancĭatantra*, este o colecțiune de povești intercalate una într'alta și pline de sentințe morale, esplicate prin poveștile ânsăși; precum a aranjat d. e: Anton Pann: Șezătoarea la Țară, dar aci nu esistă o legătură așa de intimă între diferitele povești precum este în Pancĭatantra, unde toate-s legate unele de altele. Toate sânt închise într'o poveste mai generală ca într'o cercevea. Acesta este caracterul tuturor poveștilor indiene, și se esplică prin scopul pentru care au fost compuse: aceia de a arăta o învățătură „niti" supt forma unei fabule. Ele erau destinate pentru „beizadele", feciori de domni și domnii înșuși, și am putea numi scopul lor prin cuvântul: „Oglinda domnilor". Prin forma ei de compilațiune a înlesnit adăugarea și scurtarea de fabule și povești; și într'adevăr *Pancĭatantra* în forma ei modernă, este mult mai bogată și desvoltată decât a fost în vechime. Partea cea mai vechie se pare că este din sec. II—III d. Chr. căci o sumă de fabule dintr'ânsa se află în literatura chinezească.

Tradusă din limba sanscrită în pehlevi de către Barzuĭe și dintr'această în cea arabă de către Abdalah al Mokkafa a fost tradusă Pancĭatantra deja 762 în sec. V. în limba siriacă; această traducțiune s'a descoperit mai deunăzi de Bickell într'un mod foarte minunat; și Bickell a editat-o și a însoțit textul siriac cu o traducțiune germană (1). Descoperirea

1) Kalilag und Damnag. Alte syrische Uebersetzung des indischen Fürstenspiegels ed. G. Bickell; mit einer Einleitung v. Th. Benfey. Leipzig 1876.

Digitized by Google

ei foarte interesantă a fost descrisă de Liebrecht. Apendice la : Mythologie comparée de M. Müller.

Traducerea arabă a fost baza traducerei ebraice din sec. XIII din care Iohan de Capua a tradus în latinește ca : *Directorium humanae vitae.* De aci s'a tradus apoi nemțește și dintr'asta în toate cele alte limbĭeurope e sub titlu : Kalila și Dimne sau Bidpai.

Trecem peste toate cele alte versiuni orientale. (armene, malaice, hindostane, maharate etc, despre cari a tratat Benfey în vestita-i introducere la traducțiunea germană [1]) și ne oprim iar la traducțiunea arabă. Aceasta a fost tradusă în limba grecească de Evreul *Simeon Seth la 1080* din porunca Impăratului Alex. *Comnenos* sub titlul de *Stefanit și Ihnilat.* Din neînțelegere a tradus și numele proprie din titlu, deducând *Calile* din arabește *Calila*, care insemnează ; *coroană*, de aci *Stefanit*; în adevăr însă sânt *Calila* și *Dimna* numiri schimonosite din „*Carataca* și *Damanaca*" cum se numesc șacalii; personajele principale din Panciatantra indică ; în limba siriacă se numesc deja Calilag și Damnag, și de aci arabește : Calila și Damna. De timpuriu a fost apoi tradusă din grecește în limba slavonă tot cu titlul *Stefanit și Ihnilat.*

O parte dintr'ânsa se vede că a intrat în literatura noastră română și este identică cu : *Cele 12 vise ale lui Mamer* pe care le posedă d. Cipariu într'un manuscript din sec. XVII. [2]) Noi nu putem judeca de cât după titlul indicat, dar totuși ne vom ocupa puțin de

[1]) Pantschatantra I, Leipzig 1859 p. 2—18.
[2]) Principia pag. 114 manuscriptul *Ss. fol* 31—36.

Digitized by Google

aceste *visuri*, studiate cu deamănuntul de Veselovsky. [1]) Ceea ce dă acesteĭ poveștĭ o însemnătate deosebită este probabilitatea, că a venit la Slavĭ și la noĭ într'un mod izolat, independent de cartea întreagă, și că mai cu seamă la această poveste se arată mai clar originea budistică a acestui fel de apologurĭ și fabule. La noĭ însă a venit de la *Slavĭ*; și de oare-ce traducțiunile române din limba slavonă s'aŭ ținut în genere strâns de textul original, noĭ dăm aci în lipsa traducereĭ române, un estract după textul *slavon*. Judecând după numele: „Mamer" se ține recenziunea noastră de acea veche slavonă din sec. XV, publicată de Veselovsky. [2])

„Intr'o țară numită Iriin era un împărat anume Șahaișa. Acesta văzu într'o noapte 12 visurĭ; nefiind nimenea să i le tâlcuiască se roagă de filosoful Mamer și acesta îĭ zice că visurile sânt visurĭ profetice și arată oamenilor de răŭ și orașuluĭ de pacoste.

In visul cel d'ântâiŭ în care împăratul a văzut un stâlp de aur stând pe pământ și ajungând până la cer; însemnează: răutate mare pre lume și vrajbă unuia contra celuĭ alt. Intr'un alt vis a văzut un burduf de brânză atârnând de la cer până la pământ. Visul acesta însemnează că oameniĭ se vor lepăda de închinăciunea la D-zeŭ, și că nicĭ unul nu va face nicĭ un lucru bun. In visul al treilea văzu treĭ cazane ce ferbea, unu plin de unt, altul plin de oleiu și al treilea plin de apă; din două fugea coprinsul, numaĭ din al

[1]) A. N. Veselovsky. Slovo o dvênadțati snahŭ Șahaiși. St. Petersburg 1879.

[2]) L. c. p. 4—10.

Digitized by Google

treilea din mijloc nu fugea coprinsul; și Mamer tâlcuește că va fi o vreme, unde între 1000 de femeĭ una nu va fi cinstită. Așa urmează un șir întreg de visurĭ curioase și de tâlcuirĭ nu maĭ puțin curioase

Prototipul acestor visurĭ se află în recenziunea siriacă [1]) și în cea arabă [2]), cu deosebirea însă, că visurile sânt cu totul altfel și tâlcuirea lor e maĭ rațională. Acolo urmează chiar împlinirea lor imediată în tocmaĭ cu tâlcul dat de înțeleptul Chibariun, și un cum îĭ tâlcuiaŭ Brahmaniĭ visurile în folosul lor propriu.

Afară de recenziunea din Pancĭatantra, se află o poveste cu cerceveaua cu totul analoagă și aproape de cea precedentă, în *Kandjur*, ciclul tibetic de povestĭ buddhistice, unde e vorba în genere de împăratul Cianda-Pradĭota și în locul luĭ Chibariun înțeleptul, este Mahacatĭaĭana.

Aceste visurĭ și tâlcul lor aŭ căpătat cu încetul forma de întrebărĭ și răspunsurĭ, ca ghicitoare; iar pe de altă parte 'șĭ regăsesc analogiĭ în basme, unde eroul vede lucrurĭ curioase, precum împăratul vede visurĭ curioase; și la un loc anume, de la o persoană anume capătă eroul deslușirea acelor lucrurĭ, precum capătă aci împăratul deslușirea visurilor. Veselovsky care a urmărit această temă maĭ de aproape, a adus-o pe de o parte în legătură cu *Morolf*, pe care-l vom întâlni maĭ departe sub numele de *Bertoldo*, pe de alta, a arătat esemple din basmele ruseștĭ, unde regăsim ast-fel de vedeniĭ curioase. [3]) Noĭ ne mărginim a aduce un basm

[1]) Bickell l. c. cap. 9.
[2]) Cap. 14
[3]) L. c. p. 38—44.

Digitized by Google

cules de noĭ din gura unuĭ ţigan din Bucureştĭ; pe care l'am publicat în limba germană. [1])

„Feciorul de împărat încalecă pe un cocoş ferecat şi însoţit de cumnatul său, care călăreşte asemenea pe un cocoş, pleacă la iad. Pe drum vede vacĭ ce păştea pe o livede grasă lângă apă, şi totuşĭ erau aşa de slabe în cât n'aveau atâta carne pe oase cât e pe vârful unuĭ ac. Ficiorul de împărat întrebă pe cumnatul său „ce este asta?„ cumnatul îĭ răspunde: „tacĭ, când ne-om întoarce, ţi-oiŭ zice".

Mergând maĭ departe vede niştе vacĭ păscând pe nisip şi totuşĭ erau aşa de grase, în cât plesneau de grăsime, dacă le atingeaĭ cu degetul. Ficiorul de împărat întrebă iarăşĭ, „ce este asta?" şi cumnatul său îĭ respunse: „tacĭ, când ne-om întoarce ţi-oiŭ spune." Când se întoarseră îĭ spuse: „vacile grase sânt aceĭ oamenĭ, carĭ aŭ lucrat cu toată inima pentru copiĭ lor, iar cele slabe sunt oamenii nebotezaţĭ şi pizmătareţĭ." Aseasta este numaĭ un epizod din mulţimea ce se află în basmele corespunzătoare ruseştĭ. [2]) Alte paralele occidentale afară de cele pomenite de Veselovsky se aflu d. e. în basmele Siciliane a doamneĭ Gonzenbach şi literatura comparată în notaţiunile luĭ R. Kœhler. [3])

In mod indirect a intrat în literatura română o mulţime de poveştĭ care la urma urmelor se trag toate din

[1]) Ausland ed. Hellwald 1880 p. 257—259.

[2]) Veslovsky l. c. p. 40.

[3]) L. Gonzenbach. Sicilianische Maerchen Leipzig; No. 88 anot. ibidem vol. II pag. 257 — 259. O paralelă din literatură tatară, 1870 din Siberia, v. Radloff: Sprache der türkischen Staemme Süd-Sibiriens vol. IV St. Ptrsbrg. 1872 p. 378—381.

Digitized by Google

Pancĭatantra. Așa unele povești și basme, ba chiar și fabule, și de aceea adesea-orĭ vom reveni asupra Pancĭatantreĭ, în cursul cercetărilor de față.

Caracterul acesteĭ cărți este în formă cu totul alt-fel, de cât forma Pancĭatantreĭ dar în fond are asemenea scopul didactic ca și aceea.

Acuma însă să ne reîntoarcem la cartea de la care am plecat la „Syndipa“. Iată cum se esprimă Gœrres, vorbind de această carte:

„Apropiindu-ne de „ceĭ șapte înțelepți“ ajungem la o carte care ne insuflă respect prin anticitatea eĭ cea mare. Eșit din munții Indieĭ, a fost acolo un izvor mic în vremile trecute, și s'a revărsat către Occident prin câmpiile cele întinse ale Asieĭ în curs de miĭ de anĭ, tot crescând cu cât înainta în vreme și în spațiŭ, și din care s'aŭ adăpat neamurĭ și popoare întregĭ, până când a venit în Europa cu migrațiunea cea mare a popoarelor, și și-a câștigat și în generațiunea și în vremea noastră un public atât de însemnat, în cât a ajuns aproape celebritatea și sfera de activitate a cărților sfinte, și a întrecut acea a cărților clasice.“ „Apoĭ urmează: „Curios și caracteristic în istoria acesteĭ cărți este maĭ cu seamă propășirea culturеĭ, ce se arată în fenomenonul, că pe când această carte la aparițiunea eĭ și maĭ pe urmă încă ca traducțiune grecească, era cartea regilor și o considerau ca un vademecum, acuma a ajuns carte populară și a găsit refugiŭ în contra uĭtăriĭ la clasele maĭ de jos-ale societățeĭ.“

Această carte merită dar o analisă maĭ deslușită fiind tot de o dată un esemplu din literatura indică așa bogată în felul acesta. Originalul indic nu s'a des-

Digitized by Google

cogerit însă până astăzi. Forma principală, adică cea mai scurtă, este descoperită de Brockhaus în noaptea a 9-a din Tuti-Nameh. După numele celui mai mare înțelept care joacă rolul cel mai mare (Sindabar, Syntipas, Syntipa) a căpătat această carte numele de *Sindabar*, *Syntipas* și *Syntipa;* în transformările și traducțiunile occidentale se numește: „Ceĭ 7 înțelepți Roman des sept sages" după numărul înțelepților. Cea mai vechiă formă după cea persană, este, acea descoperită și publicată în limba *siriacă* de Baethgen [1]) Această versiune nu este alt-ceva, de cât o traducere dintr'un text arab. Din cea siriacă a făcut Mihail Andreopulos în secolul XI o traducțiune în limba grecească. [2]) Baza tuturor reproducțiunilor europee însă este traducțiunea cea evreească de pe la 1250. Din aceasta a făcut un monah, Dam Iehan una latinească, și Hebers o traducțiune franceză sub titlul „Dolopathas." (secolul XIV) Din o altă traducțiune francesă, s'au făcut cele alte reproducțiuni, așa d. e. cea englezească etc. Această recenziune franceză a fost editată de Keller, care a scris o introducțiune de peste 246 [3]) pagini, în care urmărește toate paralelele și ramificațiunile acesteĭ cărți, mult citite și foarte influente. Căcĭ afară de acele traducțiuni pomenite, mai posedă fie-care popor câte o odraslă eșită din viața comună, câte o prelucrare mai mult sau mai puțin amplificată a lui Syntipa.

[1]) F. Baethgen, Sindbân oder die sieben weisen Meister Leipzig 1876.

[2]) Tipărită de Boissonade, de Sintipa et Cyri filio, Andreopuli narratio în : Anecdota graeca Paris 1828.

[3]) Le romans des sept sages. Tübingen 1836.

Digitized by Google

Forma acestei cărți, adică o înșirare de povești, înlesnia îmbogățirea și amplificarea ei, întocmaĭ precum se amplifica și se îmbogățea Panclatantra, și întocmaĭ precum se îmbogățea *Halimaua*. Așa dintr'o carte cu 7 înțelepți ce spun câte o poveste și unu saŭ 7 răspunsurĭ al mumeĭ vitrige, s'aŭ făcut cu încetul 10 d. e. în 1001 nopți arăbești [1]) și s'a sporit în literatura turcească până la 40 de povești ale vezirilor și 40 de răspunsurĭ.[2])

Din traducțiunea grecească a luĭ Andriopulos s'a făcut pe de o parte o traducțiune slovenească, care insă nu ne interesează pre noĭ acuma într'atâta, și pe de alta o traducțiune *neogreceascâ* tipărită în Veneția la 1744. [3]) De *aci* s'a tradus în limba română, și a intrat în literatura populară română.

Textul cel maĭ vechiu îl posedăm noĭ într'un manuscript mixt din 1779, dar este numaĭ un fragment de 3 foĭ coprinzând povestea introducătoare. Iată titlul pe deplin, care ne spune curat, că s'a tradus din limba grecească, cu care se și potrivește cuvânt din cuvânt:

„Istoria luĭ Kirŭ înpărat al Persilor, și pentru dascălul Sandipa. Cuvântul întâiŭ al Sandipiĭ filosofuluĭ, tălmăcit de pre limba sirienească pre limba elenească; iar acum maĭ pre urmă pre limba românească.„

„Această istorie aŭ scris-o maĭ întâiŭ Mossus filo-

[1]) 1001 Nacht ed. Habicht etc. vol. X noaptea 440—452.

[2]) Literatura întreagă a tratat-o pe larg afară de Keller *Comparetti*: Osservazioni intorno al libro dei sette savj di Roma. Pisa 1865, și Ricerche intorno al libro di Sindibâd. Milano 1869.

[3]) Μυθολογικον Συνδιπου του φιλοσοφου. Venet. 1744. (8° 96 pp.)

Digitized by Google

soful pentru Kir împăratul Persilor, și pentru naștere fiuluĭ său, și pentru dascălul Sandipa filosoful și pentru 7 filosofĭ aĭ împăratuluĭ și pentru țiitoarea împăratuluĭ și pentru meșteșugurile eĭ cele reale și vicleni ci le-aŭ făcut și le-aŭ gătit acea vitrigă să li facă fiuluĭ împăratuluĭ încă și asupra a însușĭ împăratuluĭ.«

A doua traducere tot din *elineaște* în limba românească s'a făcut de către unu, anume Simeon Pantea, la 1802 care a și tipărit-o în acelașĭ an în Sibiu sub titlul: *Istoria Syndipiĭ filosofuluĭ*. A doua ediție s'a făcut tot acolo la 1834.

Iată acuma coprinsul „Istorieĭ Syndipeĭ« care a avut o influența directă și indirectă asupra literatureĭ populare:

„Fost-aŭ un împărat la Persia, numele luĭ Kira, care avea șapte mueri, dară copiĭ n'a avut; și a rugat pre Dumnezeŭ să'ĭ dea copiĭ; După multă rugăciune l'a ascultat D-zeŭ și a născut femeea un fecior, pre care-l creștea împăratul și'l învăța; și i-aŭ găsit un dascal să'l facă întru învățătura înțelepciuneĭ vrednic; dar în zadar se nevoi dascălul treĭ anĭ, căcĭ uimic nu s'a folosit. Văzând aceasta împăratul, chemă pre Syndipa, filosof vestit, și 'ĭ zise, că vrea să-ĭ dea pe fiul său spre învățătură. Syndipa făgădui a-l da în șase lunĭ gata, cu toată învățătura p[illegible] deplin și desăvârșit învățat, iar de nu, să 'i se taie capul, și-ĭ dede o ast-fel de scrisoare. Deci luă Syndipa pre fiul împăratuluĭ și'l băgă întro casă mare și largă, și cele din lăuntrul casiĭ le-a luminat și le-a albit și a scris și a zugrăvit pe pereți câte învățăturĭ vrea să-ĭ arate; acolo ședea filosoful cu fiul împăratuluĭ, și'l învăță. După ce tre-

Digitized by Google

cură cele 6 luni și coconul era desăvârșit învățat, zise Syndipa: „voiu să-ți fac cercarea noroculuĭ tău, și precum voiŭ vedea folosul tău așa te voiu trimite la tatăl tău.“ Făcând cercare, văzu filosoful că coconul se află într'o primejdie mare, dacă nu va tăcea șapte zile de arându, și să nu vorbească nicĭ un cuvânt; cu această povață îl trimise la tatăl său.

Decĭ a mers fiul împăratuluĭ dimineața și s'a închinat împăratuluĭ. Dar cât îĭ vorbi împăratul, el sta și se uita în ochiĭ luĭ, și nu'ĭ răspundea. Împăratul mâhnit zise boerilor seĭ, să vorbească eĭ cu dânsul, poate se teme și nu grăește cu dânsul ca împărat; și încercarea boerilor fu zadarnică. Tot așa fără de folos era și încercarea mumeĭ sale.

Împăratul avea între femeile luĭ una vicleană, și i-a zis să ia pre fiul împăratuluĭ și cât poate să vorbească cu momele, doară-l va face să'și rupă tăcerea și să vorbească Decĭ 'l luă muma sa cea vitregă și'l duce în casa eĭ; acolo începu să'ĭ vorbească de dragoste și-i zise că va cugeta oareșĭ care meșterșug asupra tatăluĭ său, adică îĭ va da moarte, iară el luând împărăția, să o ia pe dânsa de muere. Aceste cuvinte îmtârătară într'atâta pe fiul împăratuluĭ, în cât uită de sfatul Syndipiĭ și-ĭ zise: Să știĭ că 'ți voiŭ da răspuns peste șapte zile; iară muerea auzind acestea s'a nevoit să facă pierzarea luĭ, decĭ îndată 'ș a rupt hainele eĭ, și-și aŭ sgâriat fața și a strigat tare. Împăratul auzind strigătul eĭ, alergă iute să vază ce este; iară ea i-a zis: eŭ, împărate, cu multă osteneală mă străduiam, și cu dragoste vorbeam și-l îndemnam să vorbească; iară el de năprasnă a căzut peste mine

Digitized by Google

şi să nevoea să mă rușineze, așa în cât mi-a rupt haina și podoabele, și fața mi-a sgâriat-o precum vezĭ. Impĕratul turburat și spăimântat, hotărâ să osândească pre fiul său la moarte.

Impĕratul avea șapte filosofĭ după obiceĭu, pre cari ĭĭ ținea împĕratul spre câte lucrurĭ vrea să facă. Decĭ aceștĭ șapte filosofĭ și sfetnicĭ auzind de hotărârea împĕratuluĭ asupra fiĭuluĭ său, fără sfătuirea lor, au socotit mintea lor, și au cunoscut că din mare mănie și din turburare covârșitoare s'a turburat împĕratul de a crezut pâra mueriĭ și a osândit pre fiiul său la moarte Decĭ se sfătuiră între dânșiĭ, ca fiește care să meargă la împĕratul, câte unul într'o zi să vorbească cu dânsul, să nu omoare pre fiĭuĭ său, până vor trece câte șapte filosofĭ.

Așa veni cel d'ântăĭu filosof și spuse împĕratuluĭ o pildă și încă una, cum că nu se cade să crează ușor vorbelor pârătoare. Cum simți muerea aceea, de vorbele filosofuluĭ, veni și ea și spuse împĕratuluĭ o pildă, cum că să nu se încrează în sfetnicĭ, că sânt viclenĭ și reĭ.

A doua zi vine al doilea filosof și spune o pildă, și ĭar vine muerea și spune altă pildă, și așa tot hotârea împĕratul să omoară pre fiul său, și-șĭ retrăgea hotărârea, după cum venea muerea sau unul din ceĭ șapte filosofĭ, sfetnicĭ aĭ luĭ; ast-fel trecură cele șapte zile primejdioase.

In zioa a opta se arătă Syndipa și fĭĭul împĕratuluĭ dezlegându-i-se legătura tăcerĭĭ spuse viclenia mueriĭ; apoĭ spuse maĭ multe pilde, cari dovedeau înalta sa înțelepcĭune. Impĕratul dede atuncĭ poruncă să se

Digitized by Google

omoară muerea aceea ; însă fiiul de împărat o scăpă de moarte și zise, numaĭ aceasta să-i se facă eĭ : să-ĭ radă capul și să-ĭ mânjască obrazul, și puind-o pre un măgariu să încungiură cu dânsa toată cetatea ca să o rușineze.

Impăratul mirându-se de înțelepcĭunea fiuluĭ său, întreabă pre Syndipa, dacă este din naștere sau din învățare ; și cartea se sfârșește cu pilda filosofuluĭ, menită de a arăta că fie care om își are ursita luĭ.

Acesta este coprinsul istorieĭ luĭ Syndipa filosoful, care precum se recunoaște la prima vedere, nu este alt-ceva decât străvechea poveste a luĭ Iosif cu femeea luĭ Potifar, sau a luĭ Hippolyt cu Phaedra femeea luĭ Theseus, care se repetă prin toate veacurile și în toate literaturele.

Mult maĭ importante din punctul de vedere al influențeĭ au devenit acele *pilde*, care în recenziunea noastră se urcă la numărul de 22. Acest număr, precum am observat, nu este pretutindenea identic, precum nu e identic nicĭ numele împăratuluĭ, nicĭ numele filosofuluĭ. La noĭ se cheamă Kir adică Cyrus și Syndipa, în Occident se chiamă împăratul când Diocletian, când Vespasian etc. și filosoful e când Virgil, când un altul etc.

Noĭ aci ne vom ocupa numaĭ cu una sau două din aceste pilde, cari se potrivesc maĭ mult cu vederile noastre estetice moderne; căcĭ o mare parte dintr'ânsele au un caracter cam prea liber, potrivit cu tonul vremurilor trecute.

Intăia pildă a filosofuluĭ al șaptelea :

Pilda ce o comunicăm aci în estract este întăia pil-

Digitized by Google

dă a filosofului al şaptelea şi o putem întitula : „studiarea vicleşugurilor muerelor.“

„A fost un om care s'aŭ jurat să nu şază la un loc, nicĭ muere să-şĭ ia, până nu va afla toate vicleşugurile şi meşteşugurile muerelor; şi s'a înstreinat şi a umblat din loc în loc, nevoindu-se să afle ceea ce poftea. Decĭ acolo pre unde umbla l'a întâlnit un om şi l'a întrebat la ce umblă; şi dacă i-a spus tot adevărul 'ĭ spuse cel alt: omule, dute şi şezĭ sânguratic pe cenuşă şi aşa veĭ afla meşteşugurile muerilor. Tânărul făcu aşa şi şezu 40 de zile şi 40 de nopţĭ şi scriea vicleşugurile muerilor. După aceea zicea că n'a rămas nescris nicĭ un vicleşug, şi s'a întors să meargă spre casa sa. Pe drum a ajuns la un sat şi a rămas acolo. A doua zi a făcut acolo un om o masă mare şi a chemat şi pe acel strein. Iară el venind a şezut cu cei l'alţĭ la masă, dar nu mânca asemenea cu cei l'alţĭ. Atuncea i-a zis stăpânul casiĭ: de unde eştĭ? şi de unde viĭ? Tânărul răspunse: viu de departe căcĭ am eşit să aflu vicleşugurile muerilor. Acestea le spuse bărbatul, mueriĭ sale zicând: ia'l înăuntru şi rânduieşte luĭ bucate. Muerea făcuse precum îĭ poruncise bărbatul şi puind masa a şezut cu dânsul la masă.

După aceea il întrebă dacă a scris toate meşteşugurile muerilor? iară el a zis: nicĭ un meşteşug saŭ mozavirie n'am lăsat nescris. Iară muerea îĭ zise: şi eŭ sânt muere, şi voiu meşteşugi ceva cu tine, să văz de-l veĭ fi scris şi acela. Inainte însă, să-ţĭ spuiŭ lucrul uneĭ alte femeĭ.

„A fost un om şi a avut muere de cinste şi înţeleaptă;

Digitized by Google

și el tot deauna blăstema pre alte muerĭ, și muerea luĭ îĭ zicea: omule, nu ocărâ pre toate muerile ci numaĭ pre cele rele. Iară el zise: pre toate le ocărăsc, că toate sânt rele.

Intr'o zi zise muerea luĭ către dânsul: ce vreĭ să lucrezĭ astăzĭ? și el a zis: voiŭ să mă duc cu plugul la ţarină. Și ea ducându-se la târg a găsit peşte și a cumpărat; a făcut și fertură și a adus-o bărbatuluĭ eĭ, să-o mănânce; și întorcându-se muerea acasă a aruncat peștiĭ viu pe brazdele pluguluĭ. Bărbatul eĭ s'a sculat să are și găsind peștiĭ îĭ a cules și îĭ a adus acasă și îĭ a zis să i ferbe; iară ea zise: dar de unde i aĭ adus? și bărbatul răspunse: i-am găsit pe brazdele pluguluĭ. Ea atuncea a mers de i-a ascuns; seara când ceru bărbatul peștiĭ ce-ĭ a adus, muerea îndată 'ș-aŭ apucat obrazul cu unghile și a strigat cu glas mare, de s'aŭ strâns vecinĭĭ de prin prejur, și striga că omul acela are drac în sine, că tot vorbește de peșlĭ găsiţĭ pe brazde ci să-l lege, că va să o omoară pre dânsa. Iară vecinĭĭ i-aŭ legat luĭ mâinele și picioarele cu lanţ de fer, și toată noaptea strigă el: dară n'am găsit eŭ peștiĭ și i-am dat eĭ, și i-am zis să-ĭ frigă. Dimineaţa aŭ venit vecinĭĭ și l'aŭ întrebat ce a făcut; iar el spunea tot adevărul, și muerea striga: omul acesta e îndrăcit. Așa îl ţinu treĭ zile, după aceea îl întrebă dacă vrea să mănânce peşte prăjit? și el îndată a strigat: acestea sânt peștiĭ care i-am găsit pre brazde; Muerea a zis: Boearĭĭ creștinĭĭ! încă tot îl ţine pe el dracul! Iară el a gândit în sine să nu maĭ zică acest cuvânt; și când îl întrebă muerea de peștĭ, el zise: că nu știu ce peşte este acela. Atuncea

Digitized by Google

îl deslegă muerea luĭ, şi iĭ zise, să nu maĭ sudue pre toate muerile şi să nu se maĭ laude, că va birui pre toate muerile.

După ce isprăvi cu această poveste, încercă muerea aceea să adimenească pe tânărul, zicându'ĭ, că ea e tânără şi frumoasă şi bărbatul eĭ bătrân, şi alte vorbe de felul acesta; dar abia voi tânărul să asculte de vorbele eĭ, când începu a striga: vaĭ mie! ce este aceasta, ce păţiĭu? şi îndată alergă bărbatul eĭ, şi ceĭ chemaţĭ, şi vecinĭ. Tânărul şedea la masă, şi era cu mare frică, şi nu avea ce să facă. Deci o întrebă bărbatul, de ce a strigat; şi ea iĭ răspunse zicând: acest strein, pe care-l ospătez, s'a întâmplat de i s'a pus un os de peşte în gât, şi 'mĭ era frică să nu moare, de aceea am strigat, dar acum s'a mântuit. După ce plecară toţĭ, întrebă muerea pe tânărul: oare câte ţi-am spus, şi câte ţi-am făcut, ai-le scrise? iară el zise: de acestea n'am nimica scris. Iar ea iĭ a zis: în deşert te ostenestĭ, şi nimic n'aĭ isprăvit, nicĭ aĭ aflat vicleşugugurile muerilor. Deci streinul îndată s'a sculat şi câte le avea scrise a ars şi mirându-se a zis: că nimenĭ din oamenĭ nu poate să cunoască răutăţile si vicleşugurile muerilor.“

Această pildă despre vicleşugurile muerilor s'a maĭ publicat puţin schimbată în „Curierul de ambe sexe“ [1]) al luĭ Heliade, sub titlu: „O nuvelă arabă“, adică povestea noastră cea principală fără cea intercalată; şi ast-fel a influenţat pe d. Macedonski, dând naştere la „Iadeşul“ piesa teatrală a acestuĭ din urmă. Au-

[1]) Periodul al IV-lea No. 1 1842—1844.

Digitized by Google

torul singur mărturisește această influență, publicând și „nuvela“ alăturea cu „Iadeșul.“ [1])

Epizodul intercalat, despre peștiĭ găsiți pe brazdele câmpuluĭ își are asemenea istoria schimbărilor și transformărilor sale, până când a ajuns povestea luĭ Anton Pann: „De când ploa cu cârnațiĭ“. [2]) Deosebirea fundamentală între aceasta din urmă și prototipul eĭ, este, că rolurile s'au schimbat: nu femeea păcălește pe bărbatul eĭ, ci bărbatul pe femeea sa cam neroadă.

Maĭ aceeași poveste se află în India, în Danemarca, în Italia, Franța etc. Cosquin a publicat un variant din Lotaringia și l'a însoțit cu toate paralelele, [3]) se înțelege afară de cea română.

Tot Syndipa, dar în mod indirect a dat naștere și la povestea luĭ *I. Barac: „Ceĭ treĭ frați gheboși sau treĭ bărbați și o muere; istorică comică în versurĭ“* a căror origine nu e lipsită de interes din punctul de vedere al migrațiuneĭ poveștilor.

Când am espus istoricul luĭ Syndipa, am pomenit că esistă diferențe între deosebitele prelucrărĭ și traducerĭ acesteĭ cărțĭ, la diferite popoare. Una din diferențele între recenziuna ebraică (din secol. XII) și cea grecească, care este prototipul recenziuneĭ române este, că aceea posedă între altele și o poveste, pe care o putem considera ca sâmburele din care s'au desvoltat variantele ulterioare până când a ajuns la noĭ ca o

[1]) A. Macedonski, Poesiĭ. Bucurescĭ, 1882 p. 398—401.

[2]) Anton Pann: Fabule și Istorioare I. Bucur. 1841 pag. 117—127.

[3]) Cosquin: Contes lorraines în : Romania Vol. IX Paris 1880 p. 392 urm.

Digitized by Google

poveste a luï Barac. După cea ebraică, respectivă după traducerea latină, ea a fost prelucrată apoï de truverul francez Durand. Straparola din partea luï a priimit această poveste în colecțiunea luï cea italiană. [1])

Un colorit oriental a dobândit maï pe urmă prin dibăcia lui Guelette [2]) care după cum o mărturisește el însuși a luat acea poveste de la Straparola. Von der Hagen în fine a publicat traducerea germană în 1001 de zile [3]).

Această din urmă variantă este originea povesteï luï Barac, care a luat-o sau din traducerea germană sau din cartea franceză a luï Guelette. Cuprinsul este pe scurt cel următor:

Un fabricant de săbiï din Damasc avea treï feciorï gheboșï, care se asemănau așa între dânșiï încât nu se putea distinge unul de altul. Pe patul morțiï lăsă tatăl lor diată, să nu se despartă între dânșiï. După moartea mumeï lor însă, eï se despărțiră și unul din eï ajunse la Bagdad. Acolo intră la un fabricant de săbiï, se însură cu nevasta meșteruluï după moartea acestuïa, și ajunse a-și face oare care stare. Atunci sosiră și ceï l'altï doï fratï aï luï la dânsul. El îï priimi rău, le dede ceva banï și le porunci să părăsească orașul, nevesteï sale porunci să nu-ï primească. Eșind el la treabă se făcu nevesteï sale milă de dânșiï și ea priimi pe fraților bărbatuluï eï, îï ospătă și îï îmbrăcă. In

[1]) Piacevole notti IV. No. 3.

[2]) Contes Tatares. Les mille et un quart d'heure. Utrecht 1737 13—19 sfert de ceas „Les trois Bossus de Damas" Dunlop-Liebrechtp. 209—210 și p. 486 No. 278.

[3]) Vol. X Prenzlau 1829 ziua 625—632.

Digitized by Google

ceasul acela se întoarse și bărbatul eĭ acasă. Atunceĭ femeea, de frica ca el să nu vază acolo pe fraţiĭ luĭ, îĭ ascunse într'un butoiu. Dar cât de mare fu spaĭma eĭ, când căutând după oare care vreme, să vază ce fac, îĭ găsi morţi; ea chemă pe un hamal și îĭ făgădui o sumă oare care să ea și să arunce pe acel ghebos—căcĭ ea ĭ arătase numaĭ unu—în apa Tigruluĭ. Când se întoarse el acasă, îĭ arăta femeea că s'a întors mortul și prin urmare nu poate să îĭ plătească înainte de a scăpa de el. Hamalul ea deciĭ pe al doĭlea mort și 'l aruncă în Tigru Dar cât de mare fu turbarea luĭ, când ajungând aproape de casa femeĭ, vede pe ghebosul că intră în curte. Fără a maĭ zice un cuvânt, îl apucă, îl bagă într'un sac și-l aruncă și pe ăsta în Tigru. Venind apoĭ să-și ea plata, hamalul povestește femeiĭ, cum că ghebosul s'ar fi întors pentru a treea oară și că el l'ar fi aruncat ear în apă. Cum auzi femeea de aceasta, înțelese îndată că era vorba de bărbatul eĭ, și văităndu-se de moartea luĭ, nu vrea să plătească hamaluluĭ. Acesta după ce se certă cu ea fuge în fine; pe drum îl întâlnește Califul care mergea tiptil prin oraș, și îĭ poruncește să ĭa el sacul ce ducea Califul în spinare și să'l ducă. Când ajunsă în palat văzu hamalul că în acel sac și în cele alte doue sacurĭ ce se aduseră împreună cu acela, se aflau ceĭ treĭ ghebosĭ, carĭ nu erau însă morţi ci numaĭ amorţiţĭ. Califul aflând toate de la hamal, chemă pe femeea, care însăși nu poate să deosibească pe bărbatul eĭ dintre ceĭ treĭ fraţĭ ce steteaŭ unul lângă altul, într'atâta se asemănaŭ; până când acela singur se arătă. Pe ceĭ-l-alţĭ doĭ i ajută Califul și acuma abia eĭ împlinesc diata

Digitized by Google

tatăluĭ lor, de a nu se maĭ despărți unul de la altul.

Această poveste versificată de I. Barac, a apărut maĭ întâiŭ la 1843, apoĭ s'a retipărit la 1844 și 1878.

Ce e maĭ interesant însă este, că posedăm în literatura română încă o a doua redacțiune dintr'această poveste, însă maĭ desvoltată și maĭ împodobită și adică în Șezătoare la țară de A. Pann.[1]) Aci ceĭ doĭ cocoșațĭ nu sunt frațiĭ ci numaĭ prieteniĭ bărbatuluĭ cocoșat, apoĭ după ce hamalul a aruncat pe ceĭ doĭ d'întâĭ gheboșĭ în apă, începe un șir de întâmplărĭ cu ghebosul al treilea mort, prin care se deosibește recenziunea luĭ A. Pann de cea a luĭ Barac. Hamalul anină mortul de ușa unuĭ cărcĭumar, cărcĭumarul supărat că bate cineva așa târziu noaptea la ușa luĭ, ese și lovește mortul—hamalul fugise— cărcĭumarul speriat, căcĭ el crede că l'a omorât, duce mortul la un măcelar, care crede că e un hoț, și'l bate, îl pune apoĭ unuĭ pescar în car, acesta de asemenea îl așează lângă merindele unor plugarĭ, cari lovindu-l îl pun pe mânzul unuĭ călăreț, acesta îl aruncă într'o luntre; un vânător de rațe dă în el cu pușca și ca să scape dă drumu luntreĭ; pescariĭ se ĭaŭ după el asvârlind cu pietri; de teamă că l'aŭ omorât lasă luntrea cu omul, care ajunge la scocul uneĭ morĭ și strică roatele eĭ, morarul crede că roata l'a strivit și'l așează lângă cotețul unuĭ sătean. Acesta crede că l'a omorât cu lemnul ce aruncase în el socotind că e un hoț, și îl aruncă în elești; de acolo îl scot pes-

[1]) Anton Pann: Șezătoarea la țară. Bucureștĭ 1880 vol. I, p. 73—83 și II p. 3—16.

Digitized by Google

carii, carii văzând sacul, în care se afla el, că e așa greu crezură că aŭ găsit o comoară și se duc la zapciu ca el să o împarte între eĭ; dar în loc de comoară găsesc pe ghebosul mort; cu încetul cu încetul se ivesc toți aceĭ cari se simțiră vinovați de moartea luĭ, afară de hamalul. Zapciul văzând atâtea vinovați și nevinovați tot de-o dată, zăpăcit dă drumu la toți și găsește pe mortul singur vinovat „că dup'atâtea omoruri de rău tot nu s'a lăsat.“

Izvorul din care a scos A. Pann această poveste este probabil „Halimaua“ sau maĭ bine în 1001 de nopți unde se găsește o poveste maĭ mult saŭ maĭ puțin analoagă [1]). In recenziunea luĭ Gorjan lipsește această poveste, dar se află în acea de Barac (Galland), de care vom vorbi maĭ departe. Un șir de povești paralele din literatura franceză (fablieaux) și germană a fost analisată de Von der Hagen [2]) cu diferența că în loc de gheboși, maĭ cu seamă în loc de cel din urmă ghebos din povestea luĭ A. Pann este un *pòpă*, căruĭ se întâmplă să fie omorât de atâtea oriĭ.

Cât de populară a ajuns această poveste, dovedește faptul, că vărul meu mi-a povestit'o ca o întâmplare reală, localisată în Galați;

Un grec ghebos, dar bogat, se însoare, văzând ce soarta rea au banĭ rămași de la un holteiu. După ce s'a însurat nu ese nicăeriĭ cu nevasta luĭ de frica zulieĭ; femeea luĭ se plictisește șezând tot mereu a casă.

[1]) 1001 N. ed. Habicht noaptea 127—129.
[2]) Gessammt abentheuer III. Stuttg. Tuebing 1850 p. LI—LXI.

Digitized by Google

Ca să-ĭ treacă de urât se duce grecul nostru și adună *zece* gheboșĭ, cari se năzăreau tocmaĭ ca dânsul. Ea ĭĭ poftește câte unu să se întoarcă apoĭ la dânsa, și când venia cel d'âncăĭu, ĭată că sosi și al doilea, și așea toțĭ zece gheboșĭ pe cari i ascunde de a rându într'o cămară strâmtă, acolo muriră năbușițĭ. Cum văzu femeea nenorocirea ce i s'a întâmplat, ĭĭ ascunse sub divan, dar a doua zi se simțea un miros greu; decĭ chemă pe un hamal și arătându-ĭ un ghebos mort se învoește cu bamalul să ia pe acel mort și să-l arunce în Dunărea. Dar de câte orĭ se întoarce, ĭĭ arată femeea, un alt mort zicându-ĭ: iată că s'a întors, și astfel a fost nevoit să-ĭ ducă pe toțĭ, când se întoarce hamalul de la al 10-lea mort, zărește pe bărbatul venind spre casă; înfuriat cum era, se aruncă pe el, îl apucă, îl bagă în sac și îl aruncă și pe dânsul în Dunărea.

Digitized by Google

BERTOLDO

Toate poveștile cu carĭ ne-am ocupat până acum aŭ fost de origine indogermanică dar aŭ suferit o înrâurire semitică prin Sirienĭ, Arabĭ și Evreĭ, de către carĭ aŭ fost traduse, prelucrate și răspândite. Acuma însă ne vine rândul de a vorbi de o carte, a căreĭ legendă este de origină curat semitică, special talmudică, dar care în cursul seculilor a fost într'atâta transformată în cât abia se recunoaște adevărata origină. Această carte este: *Bertoldo.*

In Talmud se spune următoarea poveste:

„Regele Salomon vrând să zidească templul din Ierusalim a fost silit să trimeață pe generalul săŭ Benaĭa să prinză pe Aşmedaĭ, regele demonilor, ca prin mijlocirea Iuĭ să găsească pe acel Șamir: sfărămă piatră. Căcĭ alt-fel n'ar fi putut să spintece și să cioplească bolovanĭĭ de piatră, din cari zidea templul, de oare ce Biblia oprește întrebuințarea feruluĭ; Șamirul însă avea proprietatea de a spinteca piatra pe care a fost pus, și numaĭ Aşmedaĭ știa unde se găsește. Cu multă dibăcie ajunge în fine Benaĭa să pue mâna pe

Digitized by Google

Aşmedaĭ, şi să-l ducă la Ierusalim. Pe drum îl vede cum plângea, când trecu o nuntă, că râdea când auzi pe unul poruncindu-şĭ o pereche de ciobote care să ţie 7 anĭ; apoĭ apucă Aşmedaĭ pe un orb care era să cază într'o groapă si'l îndreptă pe calea mare; şi aşa iar râdea de un vrăjitor care spunea norocul la oamenĭĭ ce steteaŭ împrejurul luĭ. Ajuns înaintea luĭ Salomon el aruncă o trestie pe pământ. Intrebat de către Salomon de ce a plâns şi de ce a râs şi c'un cuvânt de faptele luĭ curioase, desluşi el toată purtarea sa şi zise: că a plâns fiind-că mirele are să moară peste puţină vreme, şi a râs de acela, care şĭ-a poruncit ciobote ce să ţie 7 anĭ, pe când el nu o să maĭ trăiască 7 zile; pe orbul l'a îndreptat, fiind că a auzit în cer, că acela care va face un bine aceluĭ orb, va căpăta o mare resplată; a râs de vrăjitorul ce spunea norocul la toţĭ oamenĭĭ, si singur nu ştia că era o comoară îngropată chiar subt picioarele luĭ; iar trestia aceea este măsu a de pământ ce ocupă omul după moarte, pe când el este nesăţios câtă vreme trăeşte.' Restul acesteĭ legende o trecem aci fiind depărtate de scopul nostru; maĭ pe larg vom reveni atât asupra acesteĭ legende în întregul eĭ, cât şi asupra tuturor legendelor solomonice, în descrierea literatureĭ religioase. Acolo vorbim de rolul ce a jucat figura luĭ Salomon împărat în legendele şi poveştile universale; aci, unde figura primitivă s'a desfigurat cu totul, şi numaĭ cercetărĭ îndelungate ne aduc la prototipul depărtat, ne mărginim a indica aceste schimbărĭ în trăsurĭ generale. Căcĭ ca micul grăunte de muştar ce creşte şi devine un copaciŭ mare aşa a crescut şi s'a desvoltat această mică poveste în cursul

Digitized by Google

secolilor și în mijlocul a multor literaturĭ. In Franța a dat ea naștere, saŭ cel puțin a schimbat caracterul întreg al uneĭ lngende vechĭ și a produs povestea despre : *Merlin l'enchanteur* care ia locul luĭ Aşmedaĭ; în Rusia se face dintr'ânsa, povestea despre Salomon și Chitovras (Chentauros) unde Aşmedaĭ e considerat ca un Centaur, o dâhanie năsdrăvană. In Englitera este Solomon și Saturn, unde întrevorbirea acestora capătă forma unuĭ dialog cu întrebărĭ și răspunsurĭ. La 1488 apăru latinește și englizește sub titlul: Sayings and proverbs of Solomon, with the answers of Marculphus. [1]) De aci este numaĭ un singur pas la transformarea germană, cunoscută sub numele de (Salman und Morolt), Salomon und Morolf și în fine cartea populară: Salomon und Markolf.

De aci de sigur prin mijlocirea uneĭ prelucrărĭ franceze, tipărită la Paris la 1509, a ajuns în Italia unde *Giulio Cesare Croce*, cu supranumele *della Lira*, pe la sfărșitul secoluluĭ al XVI-lea o transformă în: *vita di Bertoldo* ; [2]) Insuși numele *Bertoldo*, nu este alt-ceva, de cât o corupțiune din numele german *Markolf*, *Morolt*. Localisată în Italia de către Croce a ajuns acolo la o mare reputațiune și era cartea cea maĭ populară în Italia peste două secole.

Cartea luĭ Croce a fost asemenea tradusă în limba neogreacească. [3]) Pe lângă *Bertoldo* a maĭ scris Croce și o urmare sub numele de *Bertoldino*, adică istoria fiuluĭ

[1]) Dun lop-Liebrecht pag, 328 – 331,

[2]) Le sottilissime astuzie di Bertoldo. Despre biografia luĭ v. O. Guerrini: La vita e leopere di giulio Cesare Croce Bologna 1879.

[3]) Πανουργιαι γνωμικα και Ριαθηκη Βερτολδου, Veneția 1813.

Digitized by Google

luĭ Bertoldo, care de asemenea s'a tradus în limba neogreceascâ. [1]) Această parte din ciclul legendelor solomonice a fost pe larg tractată de către Veselovsky în importanta sa operă asupra legendelor solomonice [2]) pe care o datorim amabilităţiĭ autoruluĭ.

Veselovsky a urmărit pas cu pas căderea îngeruluĭ Aşmedaĭ, căzând din rangul său de cap al demonilor şi ajungând în sfârşit măscăriciu la curtea unuĭ împărat.

Din secolul al XII-lea deja, poate şi maĭ de vreme, ne întimpină locţiitorul luĭ Aşmedaĭ, în forma unuĭ om isteţ puţin familiarizat cu cerinţele estetice, care stă de vorbă cu împăratul Solomon şi caută să'l biruească prin întrebărĭ isteţe, saŭ prin răspunsurĭ la întrebărĭ făcute de către împăratul. Se înţelege că de la ast-fel de întrebărĭ a putut să ajungă uşor la parodiarea sentenţelor şi proverbelor, ce se pun în gura împăratuluĭ Solomon, şi aşa din „întrebărĭ şi răspunsurĭ“ serioase, ajungem la comica şi parodia. Evul mediu iubea în genere forma această de dialog, de aceea multe cărţĭ cu scopurĭ didactice s'aŭ conservat sub această formă, şi chiar în literatura română. Noĭ vom vorbi despre acele „Intrebărĭ şi răspunsurĭ“ abia când va fi vorba de literatura religioasă, şi de modul cum a intrat literatura scrisă în popor, şi a influenţat asupra luĭ; căcĭ manuscriptele noastre de „Intrebărĭ şi răspunsurĭ“ au

[1]) Βιος του Μπερτολδινου, ed. 4-a Venet. 1818.

[2]) *A. Veselovsky*: Slavianskĭa skazaniĭa o Solomonê i Kitowrasê i zapadnyĭa legendy o Morolifê i Merlinê. St. Petersburg 1872 pag 245—340.

Digitized by Google

toate, în cea mai mare parte, un coprins religios, tratând persoanele biblice și întâmplări din istoria sfântă. Noi totuși pomenim aci de acele „Intrebări și răspunsuri“ căci prin forma lor stau în legătură ideală cu întrebările și răspunsurile lui Solomon și Morolf. Ba chiar unele din vechile întrebări, cari erau de un caracter religios, se regăsesc și în întrebările noastre. Dar să ne întoarcem la Bertoldo.

Pe lângă acele întrebări și răspunsuri, s'au mai adăugat epizoade în forma de povești, saŭ mai bine un șir de snoave legate între dânsele, și din aceste elemente s'a combinat „Vita di Bertoldo“ și traducțiunea grecească corespunzătoare.

Dar în desvoltarea ulterioară, ce a suferit cartea lui Croce în Italia, s'a perdut cu încetul partea acea cu întrebări și răspunsuri, și a rămas o recenziune scurtă, care coprinde numai isprăvile viclene ale meșteruluĭ Bertoldo.

In literatura română posedăm noi amândouă recenziuni, adică atât cea desvoltată, cât și cea prescurtată; amândouă încă din secolul trecut.

Textul cel mai vechiu din viața lui Bertoldo îl posedăm noi într'un „sbornic“ manuscript din 1779 [1]) posesiunea noastră, intitulat:

„Inceputul vieții și a faptelor lui Bertold de ce au făcut și lucrat în vieața lui.“

După stilul se vede că este o traducțiune făcută din grecește, saŭ o copie după o ast-fel de traducere.

Aproape o sută de ani după acest manuscript a re-

[1]) Fol. 40a—76b.

Digitized by Google

împrospătat d. Nebunelli din Galați viața luĭ Bertoldo, localisând-o în țara românească. „*Vicleniile meșteruluĭ Perdaf*“ [1]) nu sânt altceva de cât „*vicleniile meșteruluĭ Bertoldo.*“ După cum ni se comunică, a tradus d. Nebunelli pe meșterul Perdaf nu din grecește ci din italienește. Aceste două texte reprezintă recenziunea cea complectă, a căreĭ coprins este cel următor:

„In zilele luĭ Albon împăratul Logobatuluĭ, carele a stăpânit toată Italia, era scaunul împăratuluĭ la Verona. Aflatu-s'au în curțile luĭ un mojic pe carile îl chema Bertold, om grozav și urât la chipul luĭ, cât nu era altul ca dânsul, dar avea minte supțire și ascuțită.

Acest Bertold era mic la obraz, cu fruntea zbărcită, cu ochiĭ roșĭ ca focul, sprâncenile ca părul de porc, urechile lungĭ ca de măgar, gura mare și strâmbă, buzele lăsate în jos ca de cal, barba pe supt bărbiea ca de țap, nasul strâmb, dinții afară ca de rămătorĭ sălbaticĭ, și când vorbea se părea că fierb câte-va oale la foc; picioarele avea ca un țap, și tot trupul flocos.

El veni la împăratul și atuncea începu împăratul a se întreba cu dânsul. Din aceste întrebărĭ și răspunsurĭ, dăm aci câte-va esemple:

Ce lucru este maĭ ĭute?
Gândul.
Ce vin este maĭ bun?
Cel ce să bea în casa altuĭa.
Care este acea mare, care nicĭ o dată nu să satură?
Sațul scumpuluĭ, și ĭubire de argint.
Care este maĭ mare foc și vrajbă în casă?

[1]) Galațĭ 1875.

Digitized by Google

Muere rea și gura cea mare a slugilor ?

Cum ai fi făcut să prinzĭ un epure, ne alergând după dânsul ?

Aștept până când l'așĭ fi fĭert, și apoĭ l'așĭ prinde.

De oare ce Bertold începe a răspunde mojicește voește împăratul să'l gonească de la curte, și Bertoldo răspunde : Eu mă duc, dar tu trebue să știĭ, că mușchii te mâncar de le și gonește cineva ele ĭarăși se întorc, așa și eu ĭarăși mă voĭu întoarce. Împăratul îl ĭa de vorbă, să se întoarcă cu mușchii.

Iară Bertoldo avea un măgar bătrân, jupuit și acoperit de mușchi ; atunci încălecă Bertoldo pe acel asin, și vine la împăratul cu cârdul de mușchi ce se țineau după dânsul.

In vremea aceea vin două muerĭ cu o oglindă la împăratul, și fie care zice că oglinda e a eĭ. Împăratul decide în modul cunoscut, cum a decis *Solomon* cererea celor două muerĭ, ce pretindeau copilul cel viu. Așa zice împăratul aci, să se spargă oglinda și fie-care din muerile acele, să ĭa o jumătate din fărâmiturĭ ; una dintr'ânsele se îndură de oglinda și renunță, numaĭ ca oglinda să rămâe întreagă. Aceștiea dă împăratul oglinda. Bertoldo, care era de față la această judecată își bate joc de ușoara credință a împăratuluĭ, care crede ĭute lacrămilor muerești. Dar împăratul începu să laude foarte tare pe femeile. Bertoldo auzind aceasta, zise împăratuluĭ, că în scurtă vreme își va schimba părerea. Ce să facă ? ce să dreagă ca să se ție de vorbă ? Bertold, ca să ese cu față curată, se duce la femeea aceea ce a rămas cu oglĭnda și i spune că împăratul a făcut o lege nouă, cum că fie

Digitized by Google

care bărbat să ĭa câte 7 mueri. Abia află acea femee de noua lege a împăratului, când de grabă o spune la cele alte și toate de o dată se strâng la palat și încep a sbera și a răcni, ca împăratul să'șĭ schimbe legea cea nouă.

Impăratul auzind acestea toate, se mâniă foc asupra femeilor; și ast-fel îșĭ schimbă în curând părerea cea bună ce avuse maĭ înainte despre dânsele.

Pe când maĭ vorbea Bertold cu împăratul sosi o slugă de la împărăteasa și chema pre Bertold să vie la dânsa; căcĭ ea auzise de vicleșugurile luĭ și vrea să'l pedepsească. Spre acest scop gătise împărăteasa maĭ multe mueri cari să vie să-l bată, când ea le va chema. Cum veniră muerile acele, zise Bertold: aceea ce a gândit să otrăvească pe împăratul, aceea mă va bate cel d'âutâiŭ. Atuncea zise una către cea-l-altă: eu nu m'am gândit la una ca aceasta; până când au ajuns la împărăteasa; și ast-fel a scăpat Bertold prin vicleșugul luĭ. Tot prin vicleșugul luĭ, scapă Bertold și de alte bătăĭ, ce voea împărăteasa să-ĭ dea prin străjeriĭ eĭ.

In casa împăratuluĭ era atuncea un măscăriciu, anume Glomoz și acesta s'a apucat de ceartă cu Bertold, dar îl rămase Bertold cu vorba, căcĭ era maĭ isteț și maĭ înțelept. Inainte de a pleca însă chemă împăratul pe Bertold și-i zise: mâine să viĭ, dar să nu fiĭ nicĭ gol, nicĭ îmbrăcat.

A doua zi de dimineață veni Bertold învelit numaĭ într'o mreje; fiind ast-fel nicĭ gol nicĭ îmbrăcat.

Impăratul îl întrebă:

Ce face tatăl tău, mumă-ta, fratele-tău, soru-ta?

Digitized by Google

Tatăl meu dintr'o pagubă face două. Muma mea face unei vecine a sale, aceea care altă dată nu i-o va mai face. Frate-meu câți găsește, atâția ucide. Sorumea plânge ceea, ce au râs tot anul acesta.

Descurcă-mi acest tălcu!

Tatăl meu voind să închiză o cale la câmpu a pus mărăcini, și așa acei ce aveau obiceiu să treacă pe acea cale, vor merge în dreapta și în stânga mărăcinelor și ast-fel dintr'un drum a făcut două. Mumă-mea închide ochii unei mahalagițe ce murise, lucrul ce nu-il va mai face altă dată. Frate-mieu șezând la soare ucide pe toți păduchi, câți găsește în cămașă; și soru-mea anul acesta a petrecut cu un ibovnic al ei, și acuma plânge durerile nașterii.

Apoi mai urmează un șir de întrebări și răspunsuri.

In vremea aceea veniră toate femeile la împărat, împreună cu împărăteasa și cerură să li se dea lor dreptul de a lua parte la viața politică a bărbaților. Impăratul nu știa ce să le răspunză, atunci veni Bertold și făgădui împăratului, că-l va scăpa de acea năpaste. Se duse Bertold în piață și cumpără o vrabie vie și o puse într'o cutie, pe care o aduse împăratului și îi zise, să trimeață acea cutie închisă la împărăteasa și la femeile și să le zică să aducă mâine cutia nedeschisă, după care le va îndeplini cererea lor.

Femeile însă n'au putut răbda până a doua zi să vază, ce e în acea cutie, ci o deschiseră îndată. Dar abia o deschiseră și păsărica ce era într'ânsa sbură și într'o clipă se făcu nevăzută, așa în cât femeile nici nu putură să cunoască ce pasăre era. A doua zi, când veniră la împărat el le arătă, că nici o zi n'au putut

Digitized by Google

răbda, şi cum pot ele cere să fie sfetnicĭ şi judecătorĭ.

Împărăteasa află că şi aceasta era o năsdrăvănie a luĭ Bertold şi căută cu orĭ ce chip să'l omoare; dar el scăpă prin vicleşugurile sale. Aşa într'altele: băgat într'un sac ca să fie aruncat în apă, înşeală pe păzitorul său, spuindu-ĭ că a fost pus în sac pentru că nu voia să se însoare cu o fată bogată; atunci se bagă păzitorul în locul luĭ în sac, şi el scăpă.

Alta: daca porunceşte împăratul să spânzure pe Bertold, îl roagă Bertold să-l lase pe dânsul, să-şĭ aleagă copacul care-ĭ va fi pe plac. Împăratul îĭ împlineşte dorinţa, dar în zadar colindează prin toată ţara cu oamenii împăratuluĭ, Bertold nu găseşte un copaciŭ să-ĭ fie pe plac.

Atuncea îl ia împăratul la curtea luĭ să şază acolo. Dar nu poate să mănânce bucatele de la masa împărătească, îşĭ strică stomacul şi moare.

Manuscriptul nostru maĭ posedă învăţăturĭ date de dânsul, când era bolnav, [1]) şi o diĭată, ce aŭ găsit după moartea sa, la căpătâiul luĭ, care era scrisă de Ţirfelio logofătul, cu învăţătura luĭ Bertold. [2])

Afară de această redacţiune lungă, maĭ posedăm şi una scurtă, care precum se vede e tradusă din italieneşte şi tipărită pentru întâĭaşĭ dată la 1799; [3]) ediţiunea a doua, pe care o avem noĭ, este din 1836; tipărită în Transilvania (Sibiiu?) intitulată: *Viaţa luĭ Bertoldo şi a luĭ Bertoldino feciorul luĭ; din preună şi a luĭ Cacasino nepotuluĭ luĭ.*

[1]) Fol. 73—74.
[2]) Fol. 74—76.
[3]) Iarcu: Bibliografiă rom. Bucur. 1873 p. 19.

Digitized by Google

Coprinsul este întocmaĭ acelaș ca și în redacțiunea precedentă, cu singura deosebire că e lipsită de or ce dialog, numaĭ o urmă mică s'a păstrat în discuție între Bertoldo și măscăriciul care se chiamă aci: Fagotti. [1]) De aceea nu estragem nimica dintr'această recenziune fiind aproape identicăcu cea desvoltată. Din Bertoldino nu se află maĭ nimica într'această redacțiune, cu toate că se pomenește pe titlul, și Cacasino nu se află de cât *numaĭ* pe titlul. Dar *Bertoldino* fiul cel prost al luĭ Bertoldo, a fost asemenea localisat de d. Nebunelli, care l'a numit: *Guguțel.* [2]) Ĭ lipsește însă orĭ-ce importanță.

Mult maĭ mare este influența luĭ Bertoldo asupra proverbelor și în unele puncte asupra basmelor și poveștilor; cât privește proverbele vom reveni asupra luĭ Bertoldo cu ocaziunea literatureĭ etice.

Iar ceea ce privește basmele relevăm povestea „Fata săraculuĭ cea isteață" [3]) Boerul întreabă pe săracul: ce este maĭ gras în lume? ce este maĭ bun? ce aleargă maĭ ĭute? Fata luĭ îl învață să răspunză: maĭ gras în lume e pământul, că ne dă toate bunătățile; maĭ ĭute de cât toate e *gândul;* maĭ bun decât toate e D-zeu care ne suferă pe lume, cu toate răutățile noastre. Apoĭ regăsim cererea întocmaĭ ca în Bertoldo. Boerul poruncește feteĭ săraculuĭ să vie la curtea boerească. *Ea să fie niciĭ îmbrăcată, niciĭ desbrăcată, niciĭ călare, niciĭ pe jos, niciĭ pe drum, niciĭ lângă drum.*

[1]) Pag. 19—21.
[2]) Guguțel, fiul vicleanuluĭ Meșter-Perdaf de. X. X. X. Galaț (s. a.)
[3]) Ispirescu, basme 1882 No. XV p. 164—182.

Digitized by Google

Cum se făcu dimineaţă, fata aruncă pe dânsa un volog (plasă) luă mâţele la subţiorĭ, şi încălică pe un ţap.

Mergând ast-fel pe drum ea nu era nicĭ călare nicĭ pe jos căcĭ îĭ da de pământ când un picĭor când altul ţapul fiind pitic; umblă nicĭ pe drum nicĭ pe lângă drum, căcĭ ţapul nu ţinea drumul drept.

Grimm [1]) a cules o sumă de paralele din literatura basmelor şi chiar din legende vechĭ germane. Noĭ am cules un basm ţigănesc, aci în Bucurescĭ, unde fata cea înţeleaptă vine asemenea învelită într'o mreaje, călare pe un ţap aşa în cât picioarele ating pământul, şi vine prin şanţul ce este alăturea cu drumul cel mare.

Literatura întreagă a cules-o Oesterley, de oare-ce a intrat şi în Gesta Romanorum [2]), ba chiar în Siberia se află o paralelă [3]).

Cel alt pasagiu care urmează imediat şi pe care l'am citat în extenso se găseşte întocmaĭ aşa în textul cel vechiŭ latin al luĭ Salomon şi Marcolphus; [4])

In basme franceze şi în alte se regăseşte maĭ cu aceleaşĭ cuvinte [5]). Un alt esemplu din literatura populară nescrisă unde a intrat puţin schimbat acest epizod din Bertold regăsim la Anton Pann [6]), relativ la proverbul: „Unde e minte multă, e şi nebunie multă.“

[1]) Märchen vol. III p. 170—172 relativ la basm No. 94.

[2]) Cap. 124 şi pag. 732 *v. Dunlop-Liebrecht* pag. 214.

[3]) *Radloff*: Sprache der türkischen Staemme Süd-Sibiriens vol. IV St. Petersburg 1872 p. 201—209.

[4]) *Veselovsky*, l. c. pag. 279—280.

[5]) *Cornay*: Contes etc. Romania 1879 p. 253 No. XV: L'enfant et le curé. Paralele v. R. Koehler în: Melusine I p. 475.

[6]) *Anton Pann*: Povestea vorbiĭ II Bucur. 1853 p. 139—141.

Digitized by Google

Au plecat o dată uniĭ să peţească
Ş'au mers la o fată ca să o privească,
Dacă se uĭtară eĭ în bătătură
Şi pe fata 'n spate dacă o văzură
Fără să vorbească, toţĭ împreună
Năvălind d'o dată ĭ-au dat zioa bună.
Fată, fără veste văzându-ĭ grămadă
Cu necaz în sine zise 'n vânt cu sfadă:
O fir'ar pustie casă fără toacă.
. . . . . .
Eĭ o întrebară: maĭca ta ce face?
Fata le răspunse: şade 'n dos şi tace,
Şi din doă rele face una bună.
. . . . . .
Dar tată-tău, unde-ĭ? — s'a dus ca să vie.
— Vine curând oare? — eu nu ştiu, el ştie,
De va da d'a dreptul, o să zăbovească,
De va da d'ocolul 'ngrab o să sosească.
—Dar lelea-ta unde-ĭ? ĭa răspunse ĭară:
Işĭ plânge 'n cămară râsul d'astă vară.
Auzind acestea, ceea ce venise,
Fără să'nţeleagă fata ce le zise,
Pe muma-ĭ cătând'o, de dânsa dădură,
Stând cârpind supt umbră la o vechitură.
Iĭ dau bună zioa, iĭ spune pentru fată,
Cum că la răspunsurĭ le păru ciudată,
Şi că nu putură vorba-ĭ să 'nţeleagă,
Ce răspuns le dete, nu pot să-ĭ aleagă.
Muma eĭ răspunde: o ştiu aşa face,
Ia tot cam în pilde să vorbească-ĭ place.
Decĭ eĭ o rugară să le tălmăcească

Digitized by Google

Vorbele copiliĭ ce'o să 'nchipuĭască ?
Muma fetiĭ zise: dacă v'ă mirare,
De a vi le spune nu e lucru mare.
Casă fără toacă, copila ce zise,
Ie, că n'avem câĭne, care trebuise
Să latre, să spue din poartă d'afară,
Să ne dea de ştire, că streinĭ intrară.
De tatăl său ĭară, v'a zis ĭa, pe semne.
Fiind că dus este cu carul la lemne,
Şi d'o da d'adreptul, e un noroĭ mare,
Ş'o să zăbovească aci, prin urmare;
Iar ocolind drumul, atuncea să ştie,
Că n'are zăbavă, curând o să vie.
Ceĭa, ce vă zise de soru-sa iară,
Că 'şĭ plânge'n cămară râsul d'astă-vară,
E că, ca mireasă din râs şi din glume,
Se pomeni groasă, ca toate din lume
Ş'acum vrând să nască că ĭ-a sosit ceasul,
Plânge şi să vaĭtă şi îşĭ suflă nasul.
De vorba ĭar care v'a zis pentru mine,
Mă căznesc aicea, precum vedeţĭ bine
Din aceste doă cămăşĭ rupte, rele,
Să fac una bună, d'oĭ putea, din ele.

Fondul e acelaşĭ, numaĭ forma e puţin schimbată, dovadă, că a intrat în literatura nescrisă, şi de aci a fost „de prin lume adunată, şi ĭarăşĭ la lume dată.“

Digitized by Google

HALIMA

Cartea cu care ne ocupăm noĭ acuma, nu maĭ este o singură poveste, ci o colecțiune întreagă de poveștĭ populare, adunate într'un loc întocmaĭ ca râurĭ ce sau revărsat într'o mare. Cea maĭ mare parte dintre aceste poveștĭ de origină, indică este cunoscută în limba arabă, deja din secolul al zecelea

Massudi, renumitul istoriograf din sec. X († în Cairo 346 al Hegireĭ). scrie: „Ceea ce privește cărțile ce ni-au fost aduse și cariĭ au fost traduse din limba persană, indiană și grecească, îĭ am pomenit deja, d. e: cartea intitulată (în limba persană) „Hezâr asfaneh" 1000 de poveștĭ, care în traducere arabă sună: „Alef hirafet"; această carte poartă în genere titlul de „Alef lailat wa lailat", „1001 de nopțĭ". De atuncea deja căpătase acel colorit viu ce-ĭ dedese fantazia orientală.

Din secol în secol merge această colecțiune tot îmbogățindu-se cu poveștĭ de alte izvoare, atât indice și persane cât și arabe și rabinice, vărâte într'ânsa de către diferițiĭ scriitorĭ și copiștĭ. Cel d'ântâiu care a comunicat Europeĭ poveștile din 1001 de nopțĭ, este francezul Galland, care le a tradus și publicat la anul

Digitized by Google

1704—1708. După aceea a mai adaus câte-va volume de poveşti din manuscripte arabe ce le căpătase în urmă. După moartea lui mai adăugară Chavis şi Cazotte, o sumă de poveşti, scoase din alte manuscripte arabe. Toate aceste fură revisuite şi de nou editate de Caussin de Perceval şi apoi de Gauttier. Ediţiunea cea mai complectă însă (în 15 volume), este acea numită de Breslau făcută de Habicht, von der Hagen şi Schall; această ediţiune şi traducţiune s'a făcut pe baza unui manuscript arăbesc din Tunis. Cea mai răspândită şi mai des tradusă însă este întâia ediţiune a lui Galland. Nu este nici o limbă a Europei culte în care să nu fi fost tradusă „1001 de nopţi."

Este deci de prisos a mai vorbi aci despre coprinsul colecţiunei „1001 de nopţi", aşa de bine cunoscută de toată lumea. Se ştie foarte bine, că un împărat oare care, avea obiceiul de omorea pe fie-care dimineaţă, femeea ce o luase seara trecută, fiind-că femeea cea d'întâia ce avusese n'a fost credincioasă. Una din acele femei însă, începe a spune o poveste şi împăratul o lasă să trăească până când o isprăveşte, apoi spune alta, şi iar alta, până când trec 1001 de nopţi, şi în aceste poveşti, arată cum că sânt şi femei credincioase. Impăratul se lasă de obiceiul său şi trăeşte fericit cu această femee a lui.

Pe lângă „1001 de nopţi" şi ca o imitaţiune a lor a scris renumitul Derviş Mocles, capul Sufilor din Persia, „1001 de zile" in limba persană. Baza acestei colecţiuni sânt piese de teatru, scrise în limba indică, pe carii el îi prelucră supt forma de poveşti. Petis de la Croix, care era prietin cu autorul în Ispahan la 1675,

Digitized by Google

căpătă de la dânsu o copiă acelor 1001 de zile, şi el le traduse franţuzeşte. După această traducţiune s'a făcut o traducţiune în limba italiană (la 1720), tot aşa şi din 1001 de nopţi. Din aceste ediţiuni italiane s'a făcut cartea grecească: Αραβικον Μυθολογικον [1]).

Pentru a forma acest: „Aravicon Mythologicon" s'aŭ contopit acele două colecţiuni într'una; adică din 1001 de nopţi şi 1001 de zile s'a făcut „Halimaua" grecească. Vol I. corespunde cu 1001 de nopţi noaptea 1—86, iar cele alte două volume ale traducţiuneĭ greceştĭ coprind întreaga colecţiune de 1001 de zile. Această contopire grecească, este prototipul „Halimaleĭ" române. La 1782 pomeneşte deja Sulzer un manuscript din „Halimaua" noastră [2]). Se vede că este identic cu manuscriptul acela, din care posede Biblioteca centrală din Bucureştĭ numaĭ volumul al treilea. Noĭ dăm aci titlul, căcĭ ne arată şi originalul după care s'a făcut traducerea.

„Aravicesc mitologicon, care cuprinde povestirĭ şi întâmplărĭ foarte iscoditoare şi frumoase, alcătuite întâĭ pe limba aravicească prin prea învăţatul şi prea înţeleptul derviş *Ampumpekir*, iar acum întâĭ din italieneşte tălmăcite pre *limba grecească* şi *tipărită*, care cu multă osărdie s'aŭ îndreptat precum cele l'alte tocmaĭ aşa şi acesta *nu după talieneşte, ci după greceşte româneşte*, precum cele l'alte două tomurĭ aşa şi a

[1]) Veneţia 1757. 3 vol.

[2]) Geschichte des transalpinischen Daciens III, Wien 1782 p. 40 No. 10: „Chalimach, Arabische Fabeln, aus dem Griechischen."

Digitized by Google

treilea. La anul 1782 Iuliŭ 27 în Schieiu Braşovuluĭ [1]) pe pag. 504 este scris data când a isprăvit copistul *1786 mart. 30 Braşov.*

Afară de acest manuscript defect, maĭ posedă Biblioteca centrală şi un manuscript complect, al „Halimaleĭ“ [2]) de la care lipseşte numaĭ titlul. Acest manuscript, a „fost scris şi tălmăcit la 1783 cu cheltuiala luĭ Rafail, igumenul Hurezuluĭ“ şi conţine traducerea împărţită în treĭ părţi; corespunzând ast-fel originaluluĭ grecesc şi celeĭ alte traducţiunĭ româneştĭ din Braşov, făcută asemenea în treĭ volume.

In strânsă legătură cu aceste traducţiunĭ şi *înfluenţat* de dânsele este Halimaua luĭ *G. Gorjan*, care se vede că s'a folosit de dânsele şi de originalul imediat *grecesc*. Corupţiunea numelor proprie, lipsa de împărţire în zile saŭ nopţĭ, ce s'a maĭ conservat în traducţiunea italiană, dar care a dispărut în cea grecească, ne dovedesc în de ajuns că această din urmă a fost originalul luĭ Gorjan. Această Halima s'a bucurat de o mare popularitate la noĭ. Ediţiunea întâia s'a făcut la 1835—1837; a doua la 1857 şi a treea la 1877.

Adevăratele „1001 de nopţĭ,“ adecă acele traduse pentru întâiaşĭ dată de Galland au fost asemenea traduse în limba română, nu însă din franţuzeşte ci din nemţeşte şi adică de *Ioan Barac* tipărite în Braşov, în 8 volume la 1835—38.

Tot din Galland, şi acuma din celĭ francez, se tra-

[1]) M⁸ in 4⁰ paginat 504 pag. 3 nep. *scara*:
[2]) Manuscriptul. No. 9.

Digitized by Google

duc 1001 de nopți în calendarul Halimaleĭ 1879. 1880.1881.

Sub tiltul: „*o mie și una de zile* a apărut la 1881 o colecțiune de povești, cari încă n'au de loc a face cu cele sus pomenite. Cartea de față coprinde treĭ povești din cari cea d'ăntăĭa nu este alt ceva de cât romanul englez: *Sir Bevis sf. Southamptan*; dar până a ajunge la noĭ a fost maĭ întăĭu prelucrat italienește sub titlul: *Bovo d'Antona*. De aci l'a tradus Elia Levita la 1501 în dialectul evreesc modern, [1]) și din acest dialect s'a tradus în limba română de către d. M. Aziel, care a luat și cele alte două povești tot din literatura evreească scrisă în dialect.

Ca și în cele alte țărĭ așa și la noĭ se bucurau unele povești din „Halima" de o pupularitate maĭ mare și au fost reproduse deosebit. Așa posedăm noĭ în manuscriptul din 1779 maĭ multe povești din „Halima," cari nu se regăsesc în „Vulgata" noastră, adică Halimaua aceea lucrată după cea grecească.

Tot în acel manuscript se află o notiță din anul 1803 în care se numesc acele povești de a dreptu „*Halima*" cu care nume pomenește și Sulzer colecțiunea noastră, adică după numele femeeĭ acelea ce spune poveștile împăratuluĭ. Se vede decĭ că această colecțiune și nu numaĭ în redacțiunea grecească a fost bine cunoscută cititorilor românĭ, de pe la finele secoluluĭ trecut.

Incă o altă poveste tot din 1001 de nopți, nu din

[1]) V. Steinschneider in: Archir f. Litteratur Geschichte de R. Gosche vol. II pag. 18. No. 1. v. Dunlop-Liebrecht pag. 483 b, No. 256.

Digitized by Google

„Halimaua Vulgată“ s'a tipărit în Bucureşti la 1839 sub titlul:

„Povestire arabică vrednică de băgare de seamă găsită în *manuscris* şi îndreptată de Stanciu Gheorghescu.“

In timpiĭ din urmă se publică iar traducţiunĭ din 1001 de nopţĭ dar ele sânt scurtate şi schimonosite.

Daca am voi acuma să intrăm în observărĭ asupra Halimaleĭ ar trebui să ne oprim la fie care poveste, pentru a da coprinsul eĭ, a arăta înrudirea cu alte din diferite literaturĭ, ceea ce ne ar duce departe de scopul ce ni l'am propus aci. Se ştie destul de bine, că multe din aceste povestirĭ nu sânt alt-ceva de cât basme curate şi conţin toate elementele, ce le cunoaştem ca părţĭ esenţiale ale basmelor; le putem considera chiar curat ca basme în forme orientale, împodobite cu florile fantastice ale Orientuluĭ. In cursul acesteĭ cercetărĭ, vom reveni destul de des asupra basmelor din „Halima“.

Noĭ aci ne vom mărgini la una sau două din acele poveştĭ, cari ne interesează din punctul de vedere al literatureĭ române şi al origineĭ multiple ce are Halimaua, căcĭ nu sânt numaĭ legende, poveştĭ şi nuvele indice ce regăsim în Halimaua, ci regăsim chiar poveştĭ bizantine într'ânsa, cari ne au venit de a dreptu de aci şi apoĭ i-am căpătat pentru a doua oară prin „Halimaua“ saŭ „1001 de nopţĭ.“ Aşa d. e: tocmaĭ „povestirea“ publicată de Gheorghiescu, care e luată din „1001 de nopţĭ“[1]).

[1]) Ed. Habicht vol. III noaptea 94—97.

Digitized by Google

Coprinsul eĭ este cel următor:

„In vremile de demult, când Califul Arun-Areşid, împărăţia peste Vavilon, multe minunĭ s'aŭ făcut în Vavilon, dintre care una este cea următoare:

Intr'o zi chemă Califul pe vezirul său şi se plimbă cu el noaptea prin oraş să vază cum trăesc supuşiĭ seĭ. Maĭ luară şi o slugă cu dânşiĭ.

Eĭ umblară destul şi ne găsind nimic, se întoarseră să se ducă a casă, când de odată zăriră un bătrân cu barba albă, ce ducea un coş în braţe şi 'şĭ plângea soartea nenorocită. Eĭ îl întrebară de ce plânge, ĭar el nu voi să spue, crezându-ĭ că sânt o strajă. După ce-l liniştiră, el le zise, că e un pescar şi că de mult n'a maĭ prins nimica, aşa în cât se află acuma în nevoea cea maĭ mare, împreună cu nevasta şi cu copiĭ luĭ.

Moşule, îĭ zise Califul, întoarce-te încă o dată şi aruncă mreaja, şi dacă veĭ prinde ceva, sau nu, noĭ tot te vom mulţumi cu o sută de galbenĭ.

Intorcându-se la râu şi aruncând mreaja, simţi de o cu dată că era ceva foarte greu într'ânsa. O apucară toţi şi traseră mreaja la uscat, înăuntru găsiră un sipet foarte greŭ aşa, încât abia putea famenul să'l ridice in spinare; Califul dede 100 de galbenĭ pescaruluĭ şi plecă.

Califul, vizirul şi famenul se întoarseră la palat şi deşchizând sipetul găsiră într'ânsu o legătură sângerată şi în legătură trupul uneĭ femeĭ tăĭate în patru bucăţĭ.

Impăratul văzând aceasta se întoarse crunt către vizirul şi 'l întrebă: cine este ucigaşul acesteĭ femeĭ?

Digitized by Google

Nu știŭ puternice împărate, răspunse vizirul. Atuncea zise împăratul, dacă nu va găsi pe ucigașul până în soroc de treĭ zile, să se spânzure vizirul împreună cu patru-zecĭ oamenĭ din rudele luĭ. In zadar au fost toate cercetările viziruluĭ, ucigașul n'a putut fi găsit; după trecerea soroculuĭ dat, vizirul fu dus înaintea împăratuluĭ. Impăratul îl întrebă, dacă a făcut după porunca luĭ, și îndată ce răspunse vizirul, că n'a găsit pe ucigașul, porunci Califul gelaților, să ia pe vizirul și să'l spânzure.

Când 'l duseră la spânzurătoare, și nevasta și copiĭ plângeaŭ cu amar, de o dată alergă un tânăr ce stătuse pe acolo și auzise toate, și spuse, că el este ucigașul și că dânsul trebue să fie spânzurat. Pe când vizirul ascultă cu mare mirare vorbele tânăruluĭ, îndată veni și un unchiaș bătrân care începu a zice: „neadevărate sânt cele zise de tânărul, căcĭ eu am ucis pe cucoana ce s'a găsit în sipet".

Atuncĭ îĭ luă vizirul pe amândoĭ și îĭ duse la împărat; tânărul începu și povesti:

„Mărite împărate, să știĭ că acea femeă mi-a fost mie nevastă și a bătrânuluĭ acestuia fată. Tătăl meŭ m'a însurat cu acea tânără și eu am trăit maĭ multĭ anĭ fericit cu dânsa. După nașterea de al treilea copil, rămăsese ea bolnavă și zăcu în pat. Am întrebuințat tot felul de doftorii, dar nu s'a tămăduit pe deplin. Intr'o zi mă pomenesc zicându-mĭ, că are poftă să mănânce mere. Eu m'am sculat și am căutat mere prin tot orașul, dar n'am găsit și mă întorseiu acasă foarte mâhnit. Nevasta îmĭ zise: „jertfește orĭ ce pentru mine, și 'mĭ adu mere; că nu maĭ pociu răbda". Eu căutaĭ iar prin

Digitized by Google

tot orașul, făgăduind de măr câte un galben, și nu putuiu găsi. Un grădinar bătrân, care mă întâlni, văzându-mă foarte mâhnit, află din ceia ce-i spuseiu eu, toată istoria mâhnirii mele. Prietene! îmi zise, mere numai la Balsora poți găsi, la grădina împăratului, iar alt nicăiri. Mă bucuraiu prea mult și încălecând un cal am mers la Balsora, de unde abea după cinci-spre-zece zile m'am întors cu trei mere, ce am găsit la grădina împăratului. Viind a casă am dat merile nevestii mele, care le priimi cu mare bucurie și le puse în pat.

Eŭ văzând'o mai sănătoasă plecaiŭ mai vesel la prăvălie. După câte-va ceasuri aflându-mă înaintea prăvălieĭ, văzuiŭ trecând un arap negru pe lângă mine, care avea un măr în mână din cele trei de acasă. Eŭ îl întrebaiŭ, de unde-l are? și el îmi răspunse: mi l'a dăruit drăguța mea, astăzi am fost pe la dânsa am găsit-o cam bolnavă, și ea 'mi spuse că se simte mai bine; dar când eram să plec de la dânsa am văzut trei mere în pat, pentru care bărbatul ei s'a fost călătorit 15 zile până le-a găsit și i le a adus; eu o rugaiŭ să'mi dea unul, și mi-a dat pe ăsta.

Puteți judeca, puternice împărate, urma tânărul cu povestirea, câte mâhnire m'a coprins; ca unu eșit din minți alergaiu acasă, și găsiu pe nevasta mea scriind. Eu văzând numai două mere în pat, o întrebaiu, unde este al treilea? Ea întorcându-se spre mine zise: nu știu nici eu! Atunci scoseiu iataganul, o străpunseiu, și apoi am tăiat-o în patru bucăți strigând: ia-ți neleguito plata faptelor tale! Apoi am pus-o în sipet și am aruncat-o pe gârlă. Când mă întorseiu acasă în-

Digitized by Google

tâlnii pe copii meĭ și cel maĭ mare veni cu lacrămĭ în ochĭ și'mĭ spuse: jucându-mă astăzĭ la poartă cu un măr din cele treĭ mere ce le-aĭ adus, a trecut un arap și mi l'a luat; eu am alergat după dânsul și-ĭ am spus că mama e bolnavă și că tu aĭ adus acele mere. Ca un fer roșiu îmĭ trecură aceste vorbe prin inimă; am intrat în casă să plâng; acolo am găsit scrisoarea ce scrisese, și acolo îmĭ scrisese mie plin de dragoste și de mulțumire pentru că-ĭ am adus merele.

Atuncĭ veni la mine bătrânul acésta, tatăl nevesteĭ mele, eŭ îĭ spuseiŭ toate, dar el văzând durerea mea cea nemărginită, mă mângâia el încă. Când am auzit că vizirul se duce la spânzurătoare, alergaiŭ să'mĭ primesc răsplata mea: Dar bătrânul vrea să ia pedeapsa mea asupră-și'.

Când isprăvi tânărul cu povestea nenorocireĭ sale, se întoarse Califul iarăși la vizir și-ĭ porunci ca până în treĭ zile să-ĭ găsească pe acel arap, daçă nu, va fi spânzurat. In zadar căuta și de astă dată.

A treia zi, înainte de a pleca la împăratul, chemă vizirul lângă sine pe copila cea mică a luĭ, care nu era până atuncea acasă. Când o strângea maĭ cu dragoste simți, că are copila în sân un ce gogoneț, îl scoase și era un măr. Rușan, robul lor îl adusese și i-l vânduse în doĭ galbenĭ. Vizirul chemă îndată pe acel rob, care nu era altul, de cât arapul, care răpise mărul din mâna copiluluĭ.

Vizirul se înfățișă la Calif și îĭ arătă atât mărul cât și robul și îĭ spuse toată istoria. Impăratul porunci să se omoare robul; dar pentru o povestire a viziruluĭ îĭ dărui și luĭ viața.'

Digitized by Google

Fondul acestei istorii, este, povestea *cu mărul*, care din mâna bărbatului ajunge în acea a femeei și de aci printr'o altă mână iar la bărbat.

O paralelă la această poveste se află în „Vetala panciavinsati“ adică în colecțiunea indică întitulată: „cele 25 de povești ale unui Vetala saŭ Vârcolac.“ Cu dânsa începe această colecțiune, care s'a compus în secolul VI—VII [1]).

Mult mai des de cât în literatura indică, unde este o paralelă isolată, se pomenește o poveste analoagă de către mai toți cronicarii bizantini [2]). Femeea căreia se întâmplă, este Evdochia soția lui Theodosie cel mic, care a murit la 460 în Ierusalim. Din literatura aceasta bizantină a intrat în cronicele noastre, și adică atât în cronica lui *Moxa* din 1620 [3]) cât și în *Hronografele* noastre din secolul XVII—XVIII.

Noi dăm aci textul după cronica lui Moxa [4]), el este mai laconic și se potrivește mai bine pentru reproducere, de cât recenziunea desvoltată din Hronografe, pe care o tipărim în „Chrestomatia română.“

„Ce nice unŭ bine pre lume nu ĭaste ca să nu se améstece cu scrăbă și cu multŭ amarŭ: soarele acoperă nuorii, așa și pre bine vrăjmașii. Deci ce voim să

[1]) Baital Pachisi oder die fuenfundzwanzig Erzaehlungen eines Daemon v. H. Oesterley. Lpzg. 1873 pag. 12—14.

[2]) Așa d. e. Chronicon paschale p. 316, Glycas, Annale ed. Veneția 1729 IV p. 201. Manasses Synopsis chronic. vers 2640—2701 Veneția 1729 p. 45, Oesterley la Baital Pachisi p. 177; acesta mai aduce acolo și alte paralele din literaturele moderne.

[3]) Publicată de d. Hăsdeu în: „Cuvente den bătrâni“ I Bucur. 1878 p. 346—406.

[4]) L c. pag. 367.

Digitized by Google

spunemŭ ? viĭa [1]) bine Theodosie cu împărăteasa în toate zilele în dezmerdăcĭune ; decĭ de năprasnă veni ca un vântŭ cu vivorŭ urăcĭunea ; că aduse oare-cine împăratuluĭ unŭ mărŭ prea mare şi frumos ; el se miră şi-l tremise împărăteseĭ, ea încă se miră şi-l tremise la Pavlinŭ naşu-său ; Elŭ nu ştiuse de mărŭ, că au fostŭ în mâna împăratuluĭ, ce i-lŭ duse darŭ ; deaca-lŭ văzu, elu-şŭ prepuse cu gândŭ rău şi tremease atunce-şŭ de o chemă şi o întrebă : unde e mărul ? ĭară ea se jură că l'aŭ mâncatŭ ; elŭ atunce i arătă mărul şi-i scoase mincĭuna în faţă ; decĭ pre bietul Pavlinŭ i tăe capul atunce-şŭ, ĭară pre împărăteasa o goni de la dânsu. Ia se duse la Ierosalimŭ şi multă milostenie împărţi mânăstirilor şi mişeilorŭ [2]) şi se sfrăşi acolo.

[1]) Adecă : trăĭa.
[2]) Adecă : săracilor.

Digitized by Google

ARCHIR SI ANADAM

Noĭ preferim a trece acuma peste toate cele alte poveşti din Halimaua noastră, pentru a ne ocupa maĭ mult cu o poveste, care lipseşte în Halima dar care se află în „1001 de nopţĭ“, şi care a venit la noĭ indepedent de dânsa, tot din cercul bizantin, prin intermedierea Slavilor şi adecă :

ARCHIR SI ANADAM

In adausul publicat de Chavis şi Cazotte la 1788, la „1001 de nopţĭ,“ ale luĭ Galland, de care adaus am pomenit maĭ sus, se află o poveste arabă întitulată : *Sinkarib şi ceĭ doĭ veziriĭ aĭ luĭ.* Această poveste se află asemenea în ediţiunea luĭ Habicht: [1]) *Istoria înţeleptuluĭ Heykar.* Acest Heykar nu este alt-cineva decât al nostru „Archir“ şi „Sinkarib“ saŭ „Sencharib“ este „Sinagrip“ cum scrie Anton Pann în ediţia luĭ [2]).

La noĭ însă n'a venit din acele colecţiunĭ orientale,

[1]) Vol. XIII noaptea 516 urm.

[2]) Inţeleptul Archir şi nepotul său Anadam de Anton Pann ed. I-a Bucur. 1849 ed. 2-a 1854 ed. 3-a 1880.

Digitized by Google

ci mai întâiu a venit din orient la Byzanţ şi acolo a influenţat într'un mod foarte adânc, pretinsa viaţă fabuloasă a lui Esop, ce se atribue în general lui Planudes. Povestea însăşi este chiar mai veche decât „1001 de nopţi“ şi o putem aduce în strânsă legătură cu legendele solomonice şi cu Bertoldo, de care era vorba mai sus. Archir are asemenea caracterul înţelepciuneĭ aforistice şi vom întâlni în „Archir“ răspunsurĭ ca în Bertoldo şi povestirĭ ca în legendele solomonice şi în viaţa lui Esop. Aceasta din urmă o schiţăm în partea a doua a cărţiĭ de faţă cu ocaziunea literaturei etice sau didactice, unde vorbim de viaţa şi de pildele lui Esop.

Prelucrarea grecească bizantină nu s'a descoperit până astăzĭ : avem din contră traducţiuni slavice, atât la Slavi din Peninsula Balcanică cât şi la Rusĭ, unde a ajuns de timpuriu carte populară[1]). Textul slav a fost publicat de Pypin[2]). Iagic' s'a ocupat cu dânsul[3]) şi Jirecek[4]) pomeneşte că această carte ar fi esistat la Bulgarĭ.

Din Sloveneşte s'a tradus deja în secol. XVII în limba română, căcĭ noĭ recunoaştem în *Istoria lui Ar-*

[1]) Galahovŭ : Istoria russkoĭ slovesnosti vol. I. St. Ptrsbg 1880 p. 415—418.
[2]) Pypin : Pamiatn. starinoi russk. lit. II. p. 357—370.
[3]) Iagic' : Prilozi k. histor. knijev. narod. hrvatsk- isrbsk p. 73 v. Archiv für slav. Philologie vol. V. p. 482.
[4]) Jirecek : Geschichte der Bulgaren.

Digitized by Google

chirie, ce o posedă d. Cipariu într'un manuscript din sec. XVII [1]), pe *Archir şi Anadam*[2]).

Alt manuscript din 1784 se află în posesiunea noastră şi ne dovedeşte învederat, că Archir a esistat deja în secoliĭ trecuţĭ în literatura română, şi că Anton Pann n'a făcut alt-ceva decât a tipări manuscripte maĭ vechĭ româneştĭ, schimbându-le maĭ mult saŭ maĭ puţin. Maĭ sus am comunicat deja un cântec de stea maĭ vechiu de cât Anton Pann şi acuma o carte, tipărită de dânsul, cum pretinde. În cursul acesteĭ cărţĭ vom maĭ avea des ocaziunea a reduce activitatea literară a luĭ Anton Pann la adevărata eĭ măsură.

Să revenim la manuscriptul nostru, intitulat :

„*Istoria luĭ Sanagrid împărat ci stăpâneţara Doruluĭ* [3])

„Fost-aŭ în zilele vechĭ un împărat ce stăpânea ţara Doruluĭ, numele luĭ era Sanagrid, şi avea lângă dânsul un sfetnic isteţ, numele luĭ era Archir şi era foarte învăţat. Şi era bogat foarte, şi neavând copiĭ din trupul luĭ a luat pe un nepot al luĭ ca fecior de suflet, numele luĭ : Anadam. El îl învăţă cu toată înţelepciunea luĭ şi îl crescu mare.

Şi dacă-l învăţă toate, îl luă şi 'l duse la împăratul să slujească în locul luĭ, împăratul priimi decĭ pe Anadam în locul luĭ Archir. Anadam slujia pe împăratul

[1]) Principia p. 116 Zz.

[2]) D. Hăsdeu a identificat pe *Archirie* cu Arghir (!!!) din Arghir şi Elena de Barac (!) şi a tras de aci conclusiunĭ despre basmul unguresc respectiv. : Cuv. d. bătr. II pag. XXXVII urm.

[3]) Fol. 100 a. — 108 b. din manuscriptul mixt, în care se află şi „Alexandria".

Digitized by Google

şi era bun şi cinstit de cât toţi boerii. Iar într'o zi îşi puse gând rău la inimă, cum ar face să piarză pe unchiul său, ca să-i rămâie casele lui şi averea lui întreagă. Şi scrise o carte cu pecete împărătească la unchiul său Anadam, să se scoale cu toată oastea lui, şi să vie la dânsul, că e încongiurat de oastea turcească. Archir, cum văzu scrisoarea, se sculă cu toată oastea şi purcese la Sanagrid. Iar daca se apropiară Archirie cu oastea de cetate, merse Anadam la împăratul şi pâră pe unchiul său cum că Archiri s'a resvrătit asupra lui. Şi Anadam zise, că va aduce pe unchiul său cu cuvinte bune, să vie la împăratul. Cum veni Archir puse împăratul de-l prinseră şi porunci să-l ucigă. Iar armaşului i se făcu milă de Archir, care 'i era prieten de multă vreme, şi-l duse la casele lui; acolo tăie capul unui vinovat de moarte, ce se asemăna cu Archir şi 'l duse împăratului; iară în mijlocul casei făcu o groapă mare, acolo şedea Archir şi'l hrănea jupâneasa lui. Iară împăratul dede lui Anadam toată avuţia lui Archir, unchiul său.

Şi auzi Faraon împărat, de la Eghipt, că a perit Archir, sfetnicul lui Sanagrid şi trimise un sol cu o carte la ţara Doruluĭ; în carte zicea: „Să'mĭ trimiţĭ nişte meşterĭ, carĭ să'mĭ zidească o cetate nicĭ în cer, nicĭ pe pământ, şi meşterii să vie, nicĭ călărĭ, nicĭ pe jos, nicĭ îmbrăcaţĭ, nicĭ desbrăcaţĭ, şi curând să'mĭ răspunzĭ cuvintele acestea; că dacă nu veĭ face aşa să ştiĭ, că viŭ cu toată oastea Eghiptuluĭ şi-ţĭ sparg cetatea.“

Sanagrid cetind cartea, se speriă foarte răŭ, şi 'şĭ aduse aminte cu jale de sfetnicul săŭ, Archirie, pe care

Digitized by Google

îl pusese la moarte. Cum se tot bocea de moartea luĭ Archirie, veni acel armaș și spuse împăratuluĭ, că nu l'a omorât, ci că trăește ascuns într'o groapă. Împăratul plin de bucurie, porunci să-l aducă înaintea luĭ și-ĭ spuse toată pricina cu Faraon. Iar Archiri zise: Pentru aceasta să fiĭ făr de grijă; și ceru să-ĭ dea doĭ vulturĭ de ceĭ marĭ, și luând cu sine meșterĭ, porni la Eghipet; însă pe meșterĭ îĭ îmbrăcă în niște „voloace" și i arătă luĭ Faraon.

Cum ajunse la Faraon îl întrebă cum a venit? și Archiri răspunse: eŭ am venit, nicĭ călare, nicĭ pedestru, și meșteriĭ meĭ, nicĭ îmbrăcațĭ nicĭ desbrăcațĭ. Faraon zise: mâine să fiĭ gata să 'mĭ zideștĭ orașul. Archiri zise: bine. A doua zi, dimineață, luă el o raclă, legă de dânsa ceĭ doĭ vulturĭ și puse în raclă un copil mic, și zise: să ridicĭ o frigare cu carne drept în sus, și vulturĭ se vor repezi după dânsa; de sus să strigĭ să-ți dea var și cărămidă. Așa făcu și birui pe Faraon.

Atuncĭ zise Faraon: să'mĭ facĭ o funie de nisip. Iar Archiri găurĭ într'un perete din raclă în dreptul soareluĭ, și puseră nisip de curgea prin gaură și se arăta ca o funie de nisip; și zise Archirie către împăratul, să strângă acea funie.

Apoĭ îl întrebă: „Ce este copaciul cu 12 ramurĭ; și într'un ram câte 4 cuiburĭ; și într'un cuĭb, câte 6 (!) oao, unul negru, altul alb? Iar Archirie zise: copaciul este anul, ĭar 12 ramurĭ sânt 12 lunĭ într'un an; ĭar patru cuĭburĭ, sânt patru săptămânĭ într'o lună; ĭar 7 oao sânt 7 zile într'o săptămână, unul negru altul alb; albă este zioa, neagră este noaptea.

Faraon împărat cunoscu că este Archirie, îl bla-

Digitized by Google

goslovi şi-l trimise cu daruri, îndărăt la Sanagrid împăratul.

Şi Sanagrid îl încărcă cu daruri, pe cari le dete toate armaşului, fiind-că i dăruise atuncea viaţa. Iar el rugă pe împăratul, să-i dea pe nepotul său, să-l înveţe înţelepciune. Şi-l bătea fără milă, învăţându-l.«

Această poveste despre înţeleptul Archir şi nepotul său Anadam, pe care o comunicăm după manuscript — textul lui A. Pann se deosibeşte în unele puncte de această redacţiune — privit din punct de vedere general se aseamănă întocmai cu *viaţa lui Esop*, pe care o publicăm alăturea cu *fabulele lui*. Amândoi, precum am observat mai sus, au o sorginte comună: *legendele solomonice*, şi de aceea în unele puncte se potrivesc şi cu *Bertoldo*.

Inaintând spre originea acestei poveşti, regăsim paralele mai cu seamă la epizoadele conţinute. Dialogul între Archirie şi Faraon ne reaminteşte dialogul lui Aşmedai cu împăratul Solomon asupra căruia a influenţat oareşi-cum şi dialogul între acest din urmă şi regina Sava, de care vorbim mai la vale. Dialogul este mai desvoltat la A. Pann, unde împăratul mai întreabă câte-ceva pe Archirie, mai mult decât în textul din manuscript. De remarcat în special este cimilitura comunicată mai sus, care a intrat în literatura populară română şi în literatura populară universală; ba se află chiar în *Şahnameh* sau în *Cartea regilor*, vestita epopeă persană făcută de Firdusi.

Procedând în ordin cronologic regăsim cimilitura

Digitized by Google

aceasta la noĭ, maĭ întâiu la Stamati [1]), apoĭ în Românul glumeț [2]); și însfârșit la Ispirescu [3]) avênd la ceĭ doi d'ântâĭ aceeașĭ formă, adică:

Am un copacĭ, cu doispre-zece cracĭ, și în tot cracul câte patru cuiburĭ și în tot cuibul câte șapte ouă. (Anul, lunele, săptămânile și zilele).

iar la Ispirescu:

„Am un copaciu cu 12 ramurĭ, în fie-care ramură câte 4 cuiburĭ, în fie-care cuib câte 7 ouă.“

(Anul, lunile, săptămânile și zilele).

Episodul cel alt, cum că meșterĭ să vie, nicĭ îmbrăcațĭ, nicĭ desbrăcațĭ, care se află numaĭ în manuscript, a fost tractat deja de către noĭ maĭ sus [4]), unde împăratul poruncește luĭ Bertotd să vie tot așa: nicĭ gol nicĭ îmbrăcat.

In fine maĭ este *zidirea oraș*ului *în aer*, și meșteșugul luĭ Achirie. Aceasta nu este de cât o mică schimbare, ce s'a făcut cu o legendă solomonică.

In literatura serbească s'a păstrat într'un basm [5]) supt o formă foarte aproape cu povestea noastră.

„Înțeleptul Solomon voia să ajungă până la slava ceruluĭ. Spre acest scop prinse doĭ vulturĭ și nu le dede de mâncare treĭ zile; după aceea legă o raclă de picioarele lor, se puse în raclă și ținu în mână deasu-

[1]) Pepelea sau trădicĭunĭ năciunare Românescĭ, tipărit la un loc cu Alexandria, Iași 1868 p. 112.

[2]) Românulŭ Glumețŭ p. I Bucurescĭ 1874 pag. 65 No. 40

[3]) P. Ispirescu: Pilde și Ghicitorĭ. Bucurescĭ 1880 p. 31 No. 51.

[4]) Pag.

[5]) Vuc Karagicĭ, Volksmaerchen der Serben Berlin 1854 No. 43 p. 237—238.

Digitized by Google

pra vulturilor o frigare, pe care era un miel fript. Vulturiĭ voind să apuce carnea începură a se ridica după frigare şi aşa sburară în sus, până atinse frigarea bolta ceruluĭ; atuncea plecă Solomon frigarea, şi vulturiĭ sburară în jos, până când ajunseră iar la pământ.“

Singura deosebire între basmul solomonic şi povestea luĭ Archirie este, că acolo însuşĭ Solomon se pune în raclă şi se urcă până în slava ceruluĭ, pe când aci se urcă un copil.

Isvorul acesteĭ legende, care a devenit foarte roditoare, este credinţa orientală, cum că Solomon ar fi fost dus de către un vânt saŭ de unĭ duh, în scurtă vreme peste spaţiurĭ nemăsurate. Aşa se spune chiar în Coran [1]). Dintr'un vânt s'a făcut apoĭ un covor minunat, care'l ducea, şi maĭ pe urmă o raclă sburătoare. Se înţelege că această legendă s'a aplicat şi la alte persoane, şi aşa se spune de Nemrod, că ar fi avut o astfel de raclă; [2]) de Nacravaş, un împărat egiptean, că tronul său [3]) sbura saŭ că era dus de demonĭ, ba chiar Alexandru Machedon a făcut o ast-fel de espediţiune aeronautică. [4]) Tot aşa şi Buddha însuşĭ în legendele tibetane, dar el sboară numaĭ pe paserĭ. [5]) Aşa a intrat

[1]) Sure 34 v. 11 şi comentariul legendar în: (Hmmer) Rosenoel I Stuttg. u. Tuebing 1813 pag. 147: „şi vântul de orient îĭ era în loc de cal, şi'l ducea într'o clipă în cotro voea.“

[2]) Weil: Biblische Legenden d. Muselmaenner Fkft. a. M. 1845 pag. 77—78. Rosenoel, l. c. I pag. 53.

D'Herbelot: Bibliothèque orientale sub verbo: *Nemrod.*

[3]) Wuestenfeld, arabische Sagen ueber Aegypten în: Orient und Occident ed. Benfey I p. 328 urm.

[4]) Pseudo-Callisthenes II cap. 41.

[5]) Dsanglun: Deutsch und. tibetisch von I. I. Schmidt pag. 337.

Digitized by Google

apoĭ în basme sub diferite forme, când ca un covor sburător, când ca o raclă sburătoare, când ca un cal sburător făcut cu meșteșug, când ca o raclă trasă de paseri, ca aci.

Ne ar duce foarte departe, dacă am voi să urmărim desvoltarea acesteĭ legende și să enumerăm paralele din literatura populară, căci ne ar da singur o carte destul de voluminoasă. Iată numaĭ un singur esemplu din literatura noastră populară, ca dovadă cum s'a schimbat forma primitivă, intrând în literatura nescrisă :

Hoț împărat, înainte de a ajunge împărat, fu pus tatăl săŭ să învețe toate meseriile de pe lume, ca să fie un împărat drept și să cunoască toate pricinile oamenilor. In cele din urmă îl trimese să învețe hoția.

Sculându-se de la masă (adică fiul de împărat) se duse unde se duse el și se întoarse numaĭ-de-cât, peste așteptarea tutulor, cu o slugă a luĭ credincioasă, aducând niște scânduri, stinghiĭ, drugĭ, odgoane și pânze; cu aceste se apucă, ajutat de sluga luĭ, de clădi un fel de foișor.

Gătindu-se foișorul, se urcă într'ânsul și învârtind niște șuruburĭ și niște vârtejurĭ la niște meșteșugirĭ ce avea acest foișor, începu a pluti în vânt [1]).

Acest foișor plutind în vânt, nu este alt-ceva de cât calul de lemn din „1001 de nopțĭ“ și din basmul italian al luĭ Straporola, care, învârtindu-i-se niște șuruburĭ, plutește asemenea în aer.

Tema aceasta a fost pe larg tractată de Gruen-

[1]) Ispirescu, basme ed. 1882 p. 367.

Digitized by Google

baum [1]), V. Schmidt [2]), Dunlop-Liebrecht [3]). Von der Hagen [4]) Liebrecht [5]) şi mai cu seamă Benfey [6]) relativ la o paralelă indică, care face parte din Pancîatantra [7]).

[1]) Zeitschrift der Deutsch-Morgenlaendischen-Gesellschaft vol. XXXI p. 214.

[2]) W. V. Schmidt, Maerchen-Saal vol. I Straparola Berlin 1817 pag. 269—280.

[3]) Geschichte d. Prosadichtungen Berlin 1851, pag. 491-a No. 327.

[4]) Gesammtabentheuer I, p. l. XXXVI.

[5]) Jahrbuch f. rom u. eng. Literatur III p. 147 urm

[6]) Pantschatantra I pag. 159—163.

[7]) Ibid. vol. II pag. 48—56.

Digitized by Google

GHENOVEVA.

Povestea Ghenoveveĭ, de origină francă, aparţine cercului de povestirĭ asupra originieĭ familieĭ luĭ Carol cel Mare. In biserica catolică se consideră ca sfântă şi se prăznueşte în zioa de 3 Aprilie. Legenda oficială, după cum se află astăzĭ în „Vieţile sfinţilor“ aceleĭ bisericĭ, a fost compusă latineşte de un monah din cinul Carmeliţilor, anume M. Emmich (c. 1272).

Această legendă a fost după aceea prelucrată franţuzeşte de un alt monah, Pater Cerisier subt titlul: „l'innocence reconnue“ [1]), de aci a fost tradusă în limba olandeză şi germană, din germană în limba bohemică etc.

O variantă prescurtată germană din secol. XVII a publicat Grimm, între legendele germane [2]).

Din nou s'a prelucrat de Schmidt şi după această redacţiune s'a retradus din limba germană în limba franceză. Această traducere din urmă este baza cărţii noastre populare. Textul francez a fost tradus de

[1]) Tipărită Paris 1647.

[2]) Grimm: Deutsche Sagen ed. 2-a vol. II Berlin 1865 p. 248—252 No. 538.

Digitized by Google

G. Pleşoianu şi publicat pentru ântăia dată la 1838 sub titlul „Istoria Ghenovevei de Brabant". In scurtă vreme a ajuns Ghenoveva o carte populară română. Ghenoveva s'a retipărit la 1847, 1860, 1862, 1868, 1876 etc.

O altă ediţiune schimonosită a făcut Jenibace, Craiova 1879.

Coprinsul „Ghenovevi" este cel următor:

„Duca de Brabant avea o singură fată, foarte frumoasă anume Ghenoveva. Ea era cucernică, drăgăstoasă, dulce smerită şi muncitoare.

Un oare-care cavaler tânăr anume Sijefre, isbăvind intr'un războiu viaţa Ducăi de Brabant, acesta-l aduse cu sine la curtea sa; şi hotărât să 'i facă o resplătire părintească, îi dete de soţie pe fie-sa una născută. După nuntă plecară amândoi la cetăţuia lui Sijefre, ce se numea Sijefburg.

Intr'o seară după cină, şezând amândoi la lumina lampelor se auzi de o dată înfiorătorul sunet al trâmbiţilor ce preveghea războiu. Soldaţii şi cavalerii intrară în sală şi strigară: războiu! războiu! Maurienii din Spania au intrat fără veste în Franţa; şi chiar în astă noapte trebue să plecăm la războiu.

In răvarsatul zorilor se adunară cavalerii şi Sijefre îşi luă ziua bună de la Ghenoveva. Ea remase acuma acasă, trăind în cea mai adâncă singurătate.

Vătaful de curte, pe care-l însărcinase Sijefre cu îngrijirea tuturor lucrurilor, se chema Golo. Acesta era un om frumos, dar foarte viclenos, şi n'avea frică de Dumnezeu.

După plecarea lui Sijefre, olo luase o putere stă-

Digitized by Google

pânitoare peste toate și trata foarte rău și cu asprime pe toate slugile vechi și credincioase ale Comisului Sijefre.

Dintr'untâi el se purta cu smerenie către Ghenoveva. Dar fără zăbavă obrăznicindu-se făcu Ghenovevi niște cereri foarte rușinoase. Ea îl întâmpină cu grozăvie, amenințându-l dacă nu se va lăsa de niște cugete, ce n'ar trebui să aibe. Dar Golo turbându-se, se hotărâ să 'și răsplătească și să o prăpădească.

Mai marele peste slugi ai comisului se chema Dracon. Acesta era un om cinstit și credincios stăpânului său. Ghenoveva îl chemase să'i dea o scrisoare pentru bărbatul ei; în minutul acela intră Golo și străpunse pe Dracon cu sabie. Ghenoveva speriându-se strigă din răsputeri; toți locuitorii satului alergară la acele strigăte; atunce începu Golo să le spue niște lucruri nerușinate și porunci să se arunce Ghenoveva în temniță, iară el scrise o scrisoare, plină de minciuni, lui Sijefre bărbatului ei.

După câte-va luni născu Ghenoveva un copil și-i puse numele Benoni. Numai Golo venea la dânsa cu obrăznicie și nerușinare, iară ea îl respingea, cu toată că el o dojenea că o va omorî. Intr'o noapte veni Berta fata strejarului și'i spuse cum că a auzit că chiar în noaptea aceasta o vor omorî, căci a venit ast-fel de poruncă de la Sijefre. Ea atuncea o rugă să-i aducă cerneală și hârtie și Ghenoveva scrise o scrisoare către bărbatul ei. Această scrisoare o dete în mâna Berti ca să o ție până când se va întoarce Sijefre, și numai în mâna lui să dea acea scrisoare.

Digitized by Google

Pe la mezul nopții veniră doi gelați, Conrad și Rojer și o duseră afară într'o pustie, împreună cu copilul ei, ca să o omoară acolo. Insă ea se rugă cu lacrămi fierbinți de ei, să nu facă ast-fel de păcat și să omoare pe o nevinovată. Ei se milostiviră de dânsa, și o lăsară în viață, însă o jurară, să nu ese nici o dată din pustietatea aceea, căci alt-fel aflând Golo că ea trăește, vor pierde ei viața lor. După aceea tăiă Rojer pe câinele său, care îi era singurul prieten ce avea, și îi scoase ochii, ca să-i aducă la Golo drept dovadă că au împlinit porunca lui. Pe ea o duseră în cele mai stufoase păduri, pe unde nici o dată nu călcase picior de om; acolo o lăsară cu copilul în brațe și plecară.

Ghenoveva rătăcind prin pustietate, ajunse la o peșteră și se așează acolo. Dar n'avea ce mânca. Cum ședea ea în peșteră, iată că veni o cerboaică la acea peșteră, care era culcușul ei. Nefiind până atuncea nici o dată vânată de oameni, ea era blândă și se apropie fără sfială de Ghenoveva, care o mângâia. Iară uitându-se mai de aproape și văzând ugerile ei pline, luă Ghenoveca pe Benoni și'l puse să sugă laptele. Cerboaica îl lăsă, căci puțină vreme înainte, răpise un lup puiul ei, și laptele în ugeri îi făcea dureri. Așa se obicinui cerboaica cu ei, și ei trăiră din rădăcini și din laptele cerboaicei.

După trecere de vreme se sdrențuiră hainele Ghenoveței; iară ea eșind o dată din peșteră întâmpină pe un lup, ce ducea o oae în gură; lupul cum o văzu se apropiă de dânsa. Ea îl lovi peste cap cu ciomagul

Digitized by Google

ce-l avea în mână, și lupul speriat, lăsă oaea și fugi. Cu pielea acestei oae se îmbrăcă Ghenoveva.

Iar Sijefre începuse deja în scurtă vreme a se căi de porunca ce o dedese să omoare pe Ghenoveva. Volf, care 'i era prieten, nu era tocmai atuncea în tabără, când venise solul cu scrisoarea lui Golo. Indată ce se întoarse îl mustră pentru fapta lui necugetată. Mâhnit de mustrări de cuget, și rănit în bătae se întoarse Sijefre fără veste la cetățuia sa. Acolo găsi toate în desfrânare și neorânduială. Tot de o dată îi predă Berta scrisoarea Ghenoveveĭ. Cel d'ântâiu lucru ce făcu Sijefre era, de a arunca pe Golo chiar în temnița aceea în care fusese Ghenoveva mai nainte.

Intr'o zi se duse Sijefre la vânătoare. Acolo urmări el o cerboaică cu mare stăruință și alergă după dânsa până când ajunse la peșterea. Acolo îl recunoscu Ghenoveva îndată, și i se făcu și lui cunoscută.

Plin de bucurie abia își credea ochilor. Ghenoveva îi povesti minunata lor hrănire prin cerboaica și 'i arătă și pe fiul lor Benoni.

Atuncea sună Sijefre cu cornul său și toți cavalerii, ce erau la vênătoare se strânseră la peșteră.

Trimeseră acasă să-i aducă haine potrivite și cu mare alaiu se întoarseră cu toții la cetățuia Sijefsburg Toată lumea le eșia înainte spre întâmpinare. Impreună cu Ghenoveva și cu Benoni veni și cerboaica credincioasă. Iar pe Golo îl scăpă Ghenoveva de moarte și îl osândira numai la temniță pe viață. Ceĭ doĭ gelați se călugăriseră.«

Legenda Ghenovevi, ce am rezumat-o aci, este una dintr'un ciclu întins de legende paralele, în care nu-

Digitized by Google

mai o trăsură sau alta e puțin schimbată. Așa d. e: în legenda *Crescenției*, care se potrivește cu legenda Ghenovevii până la punctul când gelații îi dau drumul în pustie, în loc să o omoare. Bărbatul și pârâtorul devin răioși. Crescenția, care scapă, zidește un spital unde tămăduește răioșii. Acolo vine și bărbatul ei împreună cu clevetitorul; dorind să fie vindecați trebuea fie-care să-și mărturisească păcatele și ast-fel află bărbatul nevinovăția femeei sale. Atunci și femeea lui i-se face cunoscută.

Altă paralelă este legenda lui *Valentin și Orson*, legenda lui *Octavian* istoria *Eleneĭ* etc Toate tractate mai pe larg de Graesse [1]). Zacher [2]) a cercetat legenda Ghenoveveĭ și legendele paralele din punctul de vedere al mitologieĭ germane, și a crezut să recunoască într'ânsele o figură dintr'această mitologiă, întocmai precum a făcut'o și Simrock [3]).

Ceea-ce ne interesează însă pe noĭ mai de aproape este, că posedăm în literatura română o paralelă vestită la istoria Ghenoveveĭ, și încă cu mult mai veche în literatura română de cât aceasta din urmă, căci este deja de pe la sfârșitul secoluluĭ al XVII. adică:

Povestea pentru împărăteasa țăreĭ frânceștĭ ce i-aŭ tăiat maștehă-sa mâinele.

Povestea aceasta ce o dăm mai la vale în estract, face parte din „Minunile Maicĭ Domnuluĭ“ unde este

[1]) Sagenkreise pag. 277—287.

[2]) Die Historie von der Pfalzgræfin Genovefa. Koenigsberg 1869.

[3]) Deutsche Mythologie ed. 2 Bonn 1864 pag. 322.

Digitized by Google

minunea a 11-a. Textul cel mai vechiu se află într'un manuscript mixt al d-luĭ Eminescu din 1692.[1]) Despre alte manuscripte și texte tipărite, precum și despre originalul după care s'aŭ tradus „Minunile“ va fi vorba în literatura religioasă. Dovada însă, că povestea de față se bucura de o răspândire mai mare, și independentă de „Minunile“ este, că o regăsim într'un alt manuscript mixt de pela 1760[2]) care coprinde diferite legende și poveștĭ. Acest manuscript e în posesiunea d-luĭ Tocilescu. Aci poartă titlul:

„*Poveste foarte minunată a cocoanĭ Marieĭ, rugătoare de Preacesta.*“ Comparând aceste texte între dânsele, vedem că amândouă aŭ un izvor comun, dară sunt două traducerĭ independente una de alta.

Iată ce ne spune această poveste:

„In țara frâncească era un împărat, care rămăsese văduv de muerea d'ântâiu, cu care făcuse o fată foarte frumoasă, căreia 'ĭ puse numele *Mariea*. Iară el se însură de luă a doua muere, mai frumoasă încă de cât cea d'ântâiŭ. Dar ea, cât era de frumoasă la trup, atât era de grozavă la suflet, și mai lăcuia într'ânsa mozaviria draculuĭ, că nu voia măcar să auză de alta mai frumoasă de cât ea. Decĭ ea văzând pre Maria așa de frumoasă, căuta să o piarză.

O dată se întâmplă împăratul să meargă la o cetate pentru treaba luĭ, atuncĭ chemă ea o slugă a eĭ credincioasă și după ce-l jură să facă după voia eĭ, ĭĭ zise: Să știĭ că muerea cea d'ântâiŭ n'a fost cinstită, de a-

[1]) Fol. 13—18.
[2]) Fol. 57—63.

Digitized by Google

ceea și fata aceasta face lucruri necuviincioase și rușinî fără seamă, și daca va trăi mult, ea va face casa de rușine. Așa dară tu mâine, să o ieĭ și să o ducĭ la un loc pustiŭ și să o omorĭ acolo; iar semn în loc de mărturie să'mĭ aducĭ mâinile eĭ. Iară sluga se făgădui să facă după voia eĭ.

La miază-noapte sculă femeea aceea pe Maria și i zise să se primble puțin cu aceĭ oamenĭ, că acuma va veni și dânsa. Așa o duseră departe într'un loc pustiu; Maria însă înțelese viclesugul, căcĭ ea era din fire înțeleaptă Atuncĭ ridică ea ochiĭ către ceriu și se ruga la Maica Precista să o scape de acea nevoe, iară la oamenĭ aceĭ zise: nu vi-e frică de D-zeu să vărsațĭ sânge nevinovat? și maĭ zicând și alte cu lacrămĭ, li se făcu milă de dânsa și o lăsară vie, dar mâinele eĭ trebuiră să-i le tae, căcĭ mașteha le ceruse spre semn că au făcut după porunca eĭ. Decĭ puse mâĭnile pe o stâlpare de copacĭu și-i le tăĭară cu măestrie din încheeturĭ și le duseră împărătesiĭ. Iară sărmana Maria rămase acolo în pustie. cu boantele eĭ sângerânde, și altă mângâere n'avea de cât numele Preacisteĭ.

In vremea aceea se întâmplă de eși la vănătoare un fiu de boer mare bogat, și nimeri în acele locurĭ. Auzind glasul eĭ, se apropiă de dânsa și o găsi într'un hal așa de jalnic. Mirându-se de tăerea măinilor și de frumusețea eĭ, o întrebară de pricina lucruluĭ. Iară ea nu răspunse nimica. Tânărul o luă la dânsu a casă și o îngriji bine, și o oblojiră cu .erbi în tot chipul ca să se vindece.

Feciorul acelui bogat o îndrăgi și se rugă de tatăl-

Digitized by Google

său să'l lase să se însoare cu dânsa. Iar tată-său răspunse : noĭ putem să luăm fata unuĭ judecător mare și bogat. Dar dacă văzu că feciorul său se perde de dragostea feti se învoi și el ; și făcură nuntă.

Iar împăratul tatăl eĭ, petrecea în scârbă mare, neștind ce s'a făcut cu fiă-sa ; că împărăteasa îĭ spuse, cum că a fugit pe ascuns într'o noapte. Decĭ scrise împăratul la toțĭ domni și judecători și boeri să vie să facă alergare de caĭ, ca să i se maĭ veselească inima, să nu-l omoară scârba de tot. Așa veni porunca și la bărbatul feteĭ și plecă el în locul tatăluĭ său la curtea impărătească. Pe tatăl-său însă îl ruga, să-ĭ dea de știre îndată ce va naște cocoana luĭ copil.

Iar dacă sosi el la curtea împărătească, cu voia luĭ Dumnezeu făcu atâtea meșteșugurĭ și vitejiĭ la joacă, cât toțĭ boerĭĭ vorbeau de dânsul. Iară vicleana de împărăteasă îl îndrăgi și chemă o slugă a luĭ și'l întrebă despre toate. Așa află că este însurat și că are de nevastă o fată cu mâinele tăĭate. Cum auzi de mâinile tăiate și maĭ întrebându-l de chipul eĭ, înțelese că este fata împăratuluĭ pe care o credea moartă.

In vremea aceea veni carte de la tatăl cel bătrân, că a făcut nevasta luĭ doĭ coconĭ. Impărăteasa dărui pe slugă cu multe darurĭ să-ĭ dea eĭ cartea aceea ce va răspunde fiul. Ea scrise altă carte și o pecetlui cu inelul pe care-l furase sluga cu meșteșug. In carte scria : să omoare femeea și cu ceĭ doĭ copiĭ născuțĭ, că nu sânt aĭ luĭ ; dacă nu o va omorâ, nu va maĭ veni acolo.

Iar dacă bătrânul văzu scrisoarea se miră foarte mult cu jale și nu știa ce să facă și se sfătui cu o slugă cre-

Digitized by Google

dincioasă ce avea; și aŭ aflat cu cale să o ducă acolo unde aŭ găsit-o și acolo să o lase, să o grijască Dumnezeŭ. Așa făcură, și ea remase acolo nemângâĭată cu multă jale și cu multă scârbă. Acolo văzu o cărare și se luă pe dânsa până când ajunse la o peșteră; în peșterea lăcuĭa un pustnic, care 'ĭ lăsă locul săŭ și se mută într'o altă peșteră, ĭar el o hrănia cu erburĭ și rădăcinĭ ce strângea.

Și trecu câtă-va vreme și se întoarse bărbatul eĭ acasă; și dacă îĭ spuseră, el plânse cu amar, și după aceea luă slugile să o caute unde aŭ lăsat-o. In noaptea aceea se arătă Maica Domnuluĭ în vis femeei acelea și i zise: mâine vine bărbatul tăŭ și acuma se isprăvesc toate nevoile tale. Iară ea se rugă de Maica Domnuluĭ și redobândi și mâĭnile tăĭate.

A doua zi o regăsi bărbatul eĭ și o duse acasă. Atuncea ea spuse cine este și cum a ajuns în pustietate. Iară începură să caute și pricina cu scrisorile și aflară tot vicleșugul maștehiĭ.

Apoĭ trimiseră carte la tatăl, împăratul și purceseră și eĭ în țara francească. Sosind la țara lor, le eși înainte însuși împăratul. Iar spurcata de muere a împăratuluĭ se ascunse, dar o aflară, o scoaseră afară și o arseră în mijlocul cetățiĭ. După aceea încoronă împăratul pe ginerile săŭ de împărat. Iar ziua scăpăriĭ feteĭ de împărat făcură praznic mare Maicăĭ Preciste.«

Această poveste e una din multiplele variante reprezintate printr'o sumă de povesti și chiar de *basme* în multe literaturĭ. Cât ne privește pe noĭ, posedăm în literatura română, câte-va basme carĭ se apropie maĭ mult saŭ maĭ puțin de legenda de față. Se înțelege că

Digitized by Google

unele trăsăturĭ sânt schimbate şi ast-fel se aseamănă un basm cu două saŭ treĭ variante a legendeĭ originale. Aşa d. e. un basm *inedit* comunicat noue de d. Ispirescu al căruĭ coprins e cel următor :

„Un împărat rămâind văduv, vrea să ia pe însăşĭ fata luĭ de nevastă. Fata nu voi să asculte de vorbele luĭ şi fugi ; împăratul puse de o prinseră, şi i tăiă mâinele, crezând că ast-fel nu va maĭ putea fugi. Dar fata de împărat totuşĭ fugi îmbrăcată într'o piele de urs. Străjeriĭ unuĭ alt împărat o prinseră când fura fructe din grădina împărătească. Feciorul de împărat o îndrăgeşte şi o ĭa de nevastă.

Atuncea e chemat la războiŭ, şi pleacă. In vremea aceea născu femeea luĭ un copil şi un sol vine cu o carte să o vestească bărbatuluĭ. Impăratul află că fata luĭ e nevasta tânăruluĭ, schimbă scrisoarea, că a născut un cățel ; de asemenea schimbă răspunsul bun, într'unu rău, ca femeea cu copilul să fie arsĭ. In loc de a o arde îĭ dau drumul, ca în legendă. Pe drum ajunge la o apă şi voeşte să spele pe copilul eĭ ; când îl spală, cade copilul în apă ; atuncea stetea de altă parte un om bătrân — pasămi-te că era D-zeŭ — şi el îĭ zise să bage boantele în apă. In minutul acela îĭ crescură mâinile şi scoase şi copilul. Pe copilul îl dărui D-zeŭ cu darul ca tot ce o voi să i se împlinească. Plecând de acolo maĭ departe, ajunge la o casă mare, acolo îĭ ese înainte o femeeă mare şi frumoasă şi i zice că palatul şi tot ce e înlăuntru e pentru dânsa. Acolo şade până când o găseşte bărbatul. Abia atuncia află că e fata împăratuluĭ şi'l pedepseşte pentru nelegĭurea sa.“ Restul basmuluĭ care vorbeşte de modul cum s'a fo-

Digitized by Google

losit copilul de darul ce i-a dat D-zeŭ, nu ne interesează aci, şi-l trecem.

Precum se vede a luat *tatăl* feteĭ locul *mumeĭ vitrige*, alt-fel basmul este aproape identic cu legenda. Prin înlocuirea mumeĭ vitrege cu tatăl, se apropie basmul de povestea: *Elena, fata împăratuluĭ din Ţarigrad* [1]).

In basmul bănăţean din colecţiunea fraţilor Schott (No. 16) se găseşte o altă variantă aceleaşĭ legende. Fata fuge de un peţitor, care e fiul unuĭ vrăjitor mare, şi acest vrăjitor i face marĭ nevoĭ, schimbând scrisorile şi cauzându-i şi alte nenorocirĭ.

O paralelă întocmaĭ cu basmul cel d'întâiŭ este basmul german: „Fata fără mâinĭ“ [2]). Grimm maĭ compară basme italiane, germane, serbeştĭ [3]), etc. La aceste maĭ adăogăm basmul rusesc din colecţiunea luĭ Afanasiev [4]), întitulat asemenea: „Cosorucĭca“: „Fata cu mâinele tăiate.“

[1]) Paralele v. Dunlop-Liebrecht, pag. 265—266. Alte paralele mult maĭ desvoltate împreună cu comparaţiunea poveştilor şi legendelor între dânsele v. V. d. Hagen, Gesammtabentheuer vol. III, pag. CLIV—CLXII.

[2]) Grimm No. 31.

[3]) Grimm, vol. III, pag. 57—60.

[4]) A. N. Afanasiev, narodnyĭa ruskiĭa skazki III Moscva 1873 p. 31—41, No. 159 treĭ variante; paralele vezĭ vol. IV p. 368—377.

Digitized by Google

ILIODOR

Primul roman din anticitate, ce s'a mânţinut până în zilele noastre e acela scris de Heliodor, episcopul de Tricca în Thesalia, care poartă numele de: „*Aethiopica.*“ In realitate au precedat mai multe romane opului lui Heliodor; aşa: *povestirile milesice* ale lui Aristides (ca 90 înainte de Chr.) „*povestirile curioase de dincolo de Thule*“ de Antonias Digenes în care se tratează de *Dinias* cu amorul lui *Derkyllis*. *Babylonica* sau povestirile din Babylon de *Iamblichus* etc. Insă aceste romane s'au perdut în întregul lor, numai un estract foarte scurt s'a păstrat de către *Photius* în *Bibliotheca* sa. Aproape 200 de ani după Iamblichus şi de sigur mai mult sau mai puţin înfluenţat de dânsu şi de predecesorii săi, compune Heliodor romanul intitulat „*Aethiopica*“ a cărui coprins este cel următor :

„Regina Ethiopiei naşte o fată albă şi o espune într'un loc deşert, legând un inel pe braţul ei şi o legătură ce conţinea originea ei. Găsită de Sisimithres, acel copil şade la dânsu şapte ani, după care îl ia cu sine la Egipt. Acolo el predă fata aceea lui Charicles, un preot delfic, care îi dă şi numele său : *Chariclea* şi

Digitized by Google

o destinează nepotului său, anume Alkamenes. Chariclea însă se întâlneşte în templu de la Delfi cu Theagenes şi se amurezează de dânsul. Calasiris un preot egiptean şi prietin lui Charicles care se afla atuncea la Delfi, capătă porunca lui Apollo prin vis de a se întoarce în Egipt împreună cu Chariclea şi Theagenes. Corabia e prinsă de corsari şi căpitanul lor vrea să ia pe Chariclea de soţie. Ajunşi la ţărmul egiptean, Calasiris aţâţă vrajbă între corsari şi ei se omoară între dânşii; atunci Chariclea împreună cu Theagenes sânt prinşi de nişte banditi egipteni şi duşi într'un ostrov. De acolo ei scapă, căci unu Nausicles ocupă acel ostrov şi omoară pe banditii, cari îi furaseră iubita lui. Theagenes însă cade în mâinile Egiptenilor, cari îl trimet la Persia, şi Nausicles predă Chariclea lui Calasiris care o recunoscuse. In fine după multe întâmplări sânt prinşi amândoi de către Hydaspes regele Ethiopilor, care vrea să jertfească pe Theagenes, soarelui şi pe Chariclea, lunei, atunci se află legătura ce legase muma Charicleï pe braţul ei şi se recunoaşte că ea este însuşi fata lui Hydaspes. Sisimithres şi Charicles cari ajung acolo după ce o căutaseră prin toată lumea, dovedesc faptul în acel moment cum s'a petrecut şi că ei o au crescut: şi ast-fel Theagenes şi Chariclea scapă din toate primejdiile şi ajung la unirea dorită".

Romanul lui Heliodor a avut o influenţă imensă asupra romanului modern, în special asupra romanului eroic. Modul cum se descoperă origina eroinei s'a imitat de *Guarini* în „Pastor fido". Durat l'a dramatisat (1762). Ediţia cea d'ântâiă grecească s'a făcut în anul

Digitized by Google

1535 laBasel după un manuscript furat de către un soldat din biblioteca luĭ Mathias Corvin din Pesta. A fost apoĭ încă des tipărit şi tradus în limba franceză, engleză, germană etc. [1])

In limba română a fost tradus încă de pe la mijlocul secoluluĭ trecut şi cam des citit. Dar totuşĭ nu s'a bucurat de atâta popularitate, ca toate cele alte cărţi ce am pomenit până aci. D. Eminescu posedă două manuscripte de pe la sfârşitul secoluluĭ XVIII, învederat copiĭ după originale maĭ vechĭ; tot aşa posedă şi biblioteca centrală un manuscript din 1773 şi d. Tocilescu un altul de la 1785 dar toate incomplecte, ceea ce ne demonstră că era o carte maĭ răspândită.

Influenţa acestuĭ roman vast, care coprinde 10 cărţĭ, este foarte mică; volumul luĭ opria o răspândire maĭ mare pe câtă vreme nu circula de cât prin scris.

Ce e curios de a observa este că romanul a căpătat la românĭ titlul autoruluĭ său „*Iliodor.*“ pe când s'a perdut cu totul adevăratul titlu „Ethiopica“ saŭ „povestirĭ ethiopice.“

Judecând după transformarea ce a păţit şi după mulţimea relativă de manuscripte ce se găsesc se pare că a fost maĭ populară: *Istoria luĭ Filerot şi a Antuseĭ.*

[1]) Dun lop-Liebrecht p. 8 urm.

Digitized by Google

FILEROT SI ANTUSA

Din acest romanț avem două ediținní saŭ maĭ bine două estracte schimonosite, fie care din aceștĭ doĭ editorĭ, îndreptătorĭ pretind și dreptul și onoarea de autor adică: Câmpiniu [1]) și Ecaterina Jantil, [2]) amândoĭ (cea din urmă este o damă) spun că aŭ văzut și eĭ un manuscript vechiŭ, dar eĭ l'aŭ prefăcut, și într'adevăr l'aŭ *prefăcut*.

Originar ni se pare identic cu *Ierotocrit*, compus grecește în versurĭ de Vincenzo Cornaro între 1630—1650 de unde „*Noul Erotocrit*“ al luĭ Dionisie Fotino, prelucrat românește de Anton Pann.

Aci persoanele principale port numele de: *Eracle:* împăratul Atenii. *Artemis:* împărătească, *Areti:* fiica lor. *Pezostrat*, ministru politic al împăratuluĭ. *Erotocrit* fiul luĭ Pezostrat și amurezul *Areti*. Tot așa și în Erotocritul luĭ Carnaro. D. Eminescu posede un fragment manuscript dintr'o traducțiune română de la 1812 întitulată: Istoria Aretusiĭ și a împăratuluĭ

[1]) Filerot și Antusa, Brăila 1875.
[2]) Filerot și Antusa, Buzău 1878.

Digitized by Google

Iraclie tatăl său, a luĭ Ierotocrit şi-a luĭ Pezostrat, tatăluĭ saŭ viziruluĭ.“

Alte 2 manuscripte din „Ierotocrit“ de pe la 1800 şi 1818 posedă Biblioteca centrală din Bucureştĭ; singura diferinţă între A. Pann şi aceste manuscripte este că *Areti* sună la aceste din urmă maĭ corect: *Arethusa*.

In povestea noastră se vede că s'a făcut *Filerot*, din *Erotocrit* şi din *Arethusa*: *Antusa*. Tatăl eĭ se chiamă: Periandru, muma Eftali (Efali) iar tatăl luĭ Filerot: Agaton. Coprinsul rumanţuluĭ: „Filarot şi Antusa“ pe scurt este cel următor „*Filerot* se amorezează de Antusa (cu care însă se poate vorbi numaĭ prin gratiele ce despart casa luĭ de palatul impărătesc). La vânătoare urmărind o ciută ajunge în fine într'o ţară depărtată; spălându-se cu o apă se transformă într'un harap şi supt forma aceasta revine la Antusa. Această se îmbolnăvise de dragostea luĭ Filerot, şi zicând el, că e vracĭu îĭ comunică că s'a întâlnit cu dânsu în ţările depărtate; şi cu mijlocul acesta o însănătoşează. Apoĭ pleacă necunoscut în ţara Perşilor, acolo devine generalul armateĭ, însă comandat în contra Grecilor trece el în partea lor şi scapă pe Periandru. După aceea este trimes însuşĭ în contra Perşilor. Pe vremea aceea trimite regele Periandru la regele Agesilas, propuindu'ĭ fata luĭ pentru Andracus. Cum află Filerot de aceasta, crezu că este cu consimţimântul Antusi şi furişându-se de vederea armateĭ, dispăru. Aretusa auzind aceasta fugi asemenea şi se ascunse într'o mănăstire“. Aceasta este recenziunea cea maĭ nouă, cea de Jantil.

Digitized by Google

Ediţiunea luĭ Câmpiniu [1]) are un alt sfârşit şi adică: Filerot trimese pe un prieten al luĭ să peţească pe Antusa de la tatăl eĭ. Acesta înfuriat îl surghĭuneşte şi pe Antusa o închide în temniţă. După o vreme oare care vin maĭ mulţĭ fiĭ de împăraţĭ şi o peţesc pe ea, Filerot care află că regele îl rechiemase, vine tot în forma de harap, se luptă cu inimiciĭ regeluĭ, apoĭ cu peţitoriĭ şi îĭ birueşte pe toţĭ, şi capătă pe Antusa.

Afară de aceste ediţiunĭ tipărite, noĭ maĭ cunoaştem două manuscripte despre: „*Istoria luĭ Filerot şi Antuseĭ*“ unu al nostru de la 1826, şi altul al d-luĭ Ispirescu de pe la 1837. Deosebirea între aceste manuscripte şi tiparul este că manuscriptele sânt mult maĭ desvoltate şi că alterneazâ proza şi poezia. Acţiunea e descrisă în proza, ear simţimintele, dialoguri şi scrisorĭ sânt în forma poetică.

In Erotocritul luĭ Anton Pann şi acţiunea a fost prelucrată în versurĭ, coprinsul este asemenea cu *Filerot* [2]).

[1]) Braila 1857.
[2]) Sibiiu 1837, ed. 2-a ibid, 1867.

Digitized by Google

DRACUL SI FEMEEA

In cercul cercetărilor de față intră și cartea întitulată :

„*Dracul și femeea saŭ roman găsit sub peruca unuĭ holteĭu bătrân,*“ ed. I. 1851 ed. 2-a Iași 1857. Noĭ avem aci o traducțiune, saŭ maĭ bine o prelucrare, a vestiteĭ opere a luĭ Machiavelli „Belphagor“, tipărită la 1543, adică 18 anĭ după moartea autoruluĭ. Se pare însă, că el însușĭ n'a făcut alt-ceva decât a scoate această poveste dintr'un manuscript latinesc, perdut acuma [1]).

Rezumatul în scurt este cel următor :

„Multe suflete bărbățeștĭ se pogoară în Iad cu tânguire amară, că femeile lor i-aŭ silit să părăsească lumea fără vreme și să se pogoare în Iad.

Minos și cu Radamant împreună cu Pluto vrând să hotărească cu toată dreptatea această pricină, au aflat cu cale să trimiță pe una din slugile Tartoruluĭ să meargă în lume și să ĭa cea maĭ deplină și negreșită

[1]) V. Dunlop-Liebrecht pag. 273 urm.

Digitized by Google

ştiinţă. Sorţiĭ aŭ căzut pe Beelfegor, şi el a cerut să i se dea o sumă însemnată, cu care viind în lume în chip bărbătesc, să se însoare şi după trecere de 10 anĭ să moară şi să se întoarcă în Iad, dar câtă vreme va sta în lume să fie supus la toate patimele omeneştĭ. Beelfegor se însoară, şi o păţeşte rău, încât nu maĭ poate să aştepte ceĭ 10 anĭ hotărâţĭ şi se întoarce înainte de soroc la Iad, unde încredinţează pe sfetniciĭ ceĭ marĭ, prin viu graĭu, că mare dreptate au acele suflete ce ţipă şi strigă.“ Până aci povestea românească; e maĭ mult saŭ maĭ puţin o satiră în contra femeilor. Originalele maĭ aŭ o continuare hazlie; căcĭ dracul scăpat printr'un ţăran de nevasta luĭ, spre răsplată ĭĭ făgăduieşte dracul că va intra în fata unuĭ boer şi nu va eşi decât în urma porunceĭ date de ţăran, pentru care acesta va fi bine plătit de către tatăl feteĭ. Aşa şi făcu. Dracul eşind de la acea fată intră în fata împăratuluĭ, şi împăratul porunceşte ţăranuluĭ să scoaţă pe dracu din fată, dacă nu îl va pedepsi rău. Ţăranul se puse maĭ întâĭu pe rugat, dar dracu nu voĭa să ştie nimica de aceasta; atunci se prefăcu ţăranul şi veni în fuga mare strigând speriat către dracu: „fugĭ! că te caută femeea ta.“ Cum auzi dracul de femeea, eşi ca fulgerul din fată şi într'o clipă se făcu nevăzut.“

Prototipul acesteĭ poveştĭ este indic. Benfey, care l'a' regăsit în *Çucasaptati* adică în „povestirile unuĭ papagal“, a urmărit această temă prin toate literaturile arătând cum s'a transformat încetu cu încetu, până când a devenit basm. [1])

[1]) Pantschatantra I pag. 519—534.

Digitized by Google

Iată acuma și un basmu român cules din districtul Prahova, care s'a născut dintr'această poveste. Cĭudat este că *Arhanghelul Mihail* a luat locul diavoluluĭ, se vede din cauza roluluĭ, ce i se atribue, adică de a lua sufletele oamenilor, ceea ce nu se potrivește cu atribuțiunile diavoluluĭ, după închipuirea poporuluĭ.

Păţaniile Arhanghelului Mihail [1]).

„Se zice că Sf. Arhanghelŭ Mihaĭl trăĭa o dată pe pământ. P'atuncea era și el ca toțĭ oamenĭĭ cu slăbicĭunile lor. Când ajunse flăcăĭandru, simți că-ĭ tăcăe inima după o fetiță tânără, cu fața albă ca zăpada, cu obrajiĭ rumenĭ ca cireașa, cu cosița neagră ca pana corbuluĭ și cu ochișoriĭ ca mura câmpuluĭ.

Frumoasa fetiță nu se arătă nesimțitoare la ochiĭ dulcĭ ce-ĭ făcea Mihaĭŭ (așa se numea sf. Arhanghel p'atuncea, pentru că nu era încă sfânt) și orĭ de câte orĭ îl vedea trecând de vale, se făcea că nu-ĭ apă în coafă și da fuga la fântână, unde Mihaĭŭ mânca la faguri după gurița eĭ.

Azĭ așa, mâine așa, o duseră eĭ cât o duseră, până ce dragostea lor începu să sbârnăĭe pe la urechile sătenilor, și de! gurele rele, când n'aŭ de lucru, scot fel de fel de vorbe.

Mihaĭu, ca să ĭasă din gura lumiĭ, făcu ce făcu, că fata era maĭ bogată decât el și o luă de nevastă pe Stâncuța, că așa se chema drăguța luĭ.

Acuma el credea că are să fie cel maĭ fericit om din lume; dar omul una se gândește și alta nemerește: Mierea Stâncuțeĭ de denaintea nunțeĭ, după cu-

[1]) Th. A. Gesticone în Columna luĭ Trajan 1882 pag. 522—524.

Digitized by Google

nunie se prefăcu în fiere otrăvită, din viţă blândă, ajunse scorpiă afurisită. Bietul Mihaĭu nu maĭ putea să-ĭ intre în voie : zise el hăis, ea zicea cea ; zise el cea, ea zicea hăis; zicea el tunsă, ea zicea rasă; zicea el rasă, ea tunsă; ba raţă, ba răţoiu şi aşa maĭ încolo.

Cu toate astea el suferĭa tot fără să zică o singură vorbă ; tăcea şi 'şĭ vedea de treabă. Dumnezeŭ văzând marea luĭ răbdare îl făcu sfânt şi îl însărcină ca să ĭa sufletele oamenilor.

Cu toată sfinţenia luĭ, tot n'a putut să scape de răutatea nevesteĭ. Ar fi vrut să-ĭ ia sufletul, dar nu 'ĭ da voe Cel de sus.

O duse el, cât o duse ; dar dacă văzu şi văzu se sculă într'o zi de dimineaţă, luă zeghea la spinare, puse mămăliga în traĭstă şi 'şĭ luă lumea îu cap.

Merse, merse zi de vară până în seară, şi ajunse de'naintea unuĭ bordeiŭ, unde bătu în uşă.

— Cine 'ĭ ? întrebă un glas din năuntru.

— Om bun, răspunse el d'afară. N'avu să aştepte mult, că uşa bordeĭuluĭ se deschise şi un biet muncitor îl pofti în năuntru şi 'l ospăti şi 'l găsdui. Omul era vesel, că nevasta ĭĭ făcuse un copilaş frumos ca un bujoraş.

La masă, din una din alta, ajunse vorba şi la naş.

Atuncĭ sf. Arhanghel ceru să 'ĭ boteze el copilul. Omul primi cu bucuriă, maĭ cu seamă după ce află că naşul e sfânt, pentru că sf. Arhangel ĭĭ spuse tot ce păţise şi cum se făcuse sfânt.

A doua zi merseră la biserică de botezară copilul şi ĭĭ puseră numele Ionică. După ce se întoarseră acasă, întinseră masa mare, se puseră roată împrejur,

Digitized by Google

băură și se ospătară până seara, până ce ieșiră stelele pe cer, când se duseră să se culce.

Ca dar de botez, după obiceiŭ, sf. Arhangel Mihail îl făcu doftor și 'ĭ dete o sticluță, zicându-ĭ: când te-o chiema la vr'un bolnav să știĭ că eŭ sânt acolo maĭ din nainte. Cum veĭ intra în casă să te uiță la mine; și dacă me-ĭ vedea la capul bolnavuluĭ, să știĭ că nu 'ĭ scăpare, iar dacă me-ĭ vedea la picioare, să-ĭ daĭ treĭ picăturĭ din sticluță, și se face bine într'o clipeală.

Cu meșteșugul ăsta de doftor, Ionică se vesti peste nouă țărĭ și peste nouă mărĭ, așa că vestea luĭ ajunse până la Craĭ-împărat, care zăcea de nouă anĭ și care chemase pe toțĭ vraciĭ și toate babele din lume fără nicĭ un folos.

Auzind Craĭ-împărat de ăst doftor năsdrăvan, care spunea curat de la început de-ĭ scăpare orĭ nu, îl chemă și pe el.

Cum ajunse acolo împăratul ĭĭ zise:

— Iacă, dacă me-ĭ scăpa, îțĭ daŭ jumătate din împărăția mea; ĭar de nu, unde-țĭ stă tălpile picĭoarelor, 'țĭ-o sta capul.

Sărmanul Ionică o sfecli pentru că văzuse pe nașu-său stând grecește la capul împăratuluĭ. Dar în primejdea în care se afla, ĭĭ veni ceva în minte. S'apropie de Sf. Arhanghel și ĭĭ zise: Sfinte nașule, te caută nevasta, e la poartă . . . . . .

Sfântul Arhanghel, cum auzi de nevastă, o luă la sănătoasă, lăsând în pace pe împ[illegible]t, care se și[illegible] sănătos, numaĭ de cât și Ionică se întoarse acasă încărcat de daruri.

Încălecăĭ pe o șea și vă spusăĭ așa.

Digitized by Google

Un basm analog intitulat: „Cum a înălbit femeea pe dracu“ a publicat d. Baican, dacă nu ne înşelăm în „Timpul“ pe anul 1882.

Intre proverbele române avem: „Femeea a îmbătrânit pe dracu, cu descreţirea unuĭ fir de păr“; basmul care a dat naştere la acest proverb, şi care stă în oare-care legătură cu povestea de faţă, a fost cules asemenea de d. Baicanu; dar e inedit până acuma. In toate aceste basme joacă dracul un rol pasiv faţă cu femeile.

Digitized by Google

FLOAREA DARURILOR

„tipărită în Snagov la 1700 cu îndemnarea și cheltuĭala dumnealuĭ Constantin paharnicul-Sarachin, sinĭ Gheorghie dohtorul Criteanul.“ Precum spune traducătorul, el s'a slujit de un manuscript grecesc găsit în muntele Athos. De o fi așa nu știm, dar atâta știm că este o traducere directă din „Ἄντος των χαριτων“ tipărit la Veneția 1675, care cartea singură precum se vede e scoasă dintr'o carte italiană: „Fior di virtu.“ Cartea, tipărită pentru a 2-a oară la 1703; ed 3-a 1834 [1]) coprinde 35 de capitole asupra patimelor omenești împărțite ast-fel, că după o virtute urmează viținl corespunzător, așa cap. 1, *despre dragoste;* cap. 2 *Păcatul pizmiĭ*, care ĭaste împrotiva dragosteĭ, etc, și coprinde vorbe și pilde scoase din autoriĭ vechĭ grecĭ și romanĭ precum și din Biblia și din operile părinților Bisericeĭ. Pe lângă aceasta aduce autorul maĭ la fie-care capitol câte un exemplu din istoria animalelor, care arată învederat că a fost scos din *Physiologus.*

[1]) Iarcu. Bibliogr. pag 158.

Digitized by Google

Acest Physiologus este mai vechiu în literatura română, căci se întrebuinţează şi de Neagoe Vodă fără însă a'l numi; ceea ce vorbeşte pentru respândirea lui şi pe aci în ţară. Până acuma n'am reuşit de a găsi un manuscript relativ la aceasta. *Physiologus*, cartea cea mai favorisată de biserică, este de sigur de origine egipteană şi elenistică. Deja în secolul al V-lea a fost tradus în limba etiopică [1]). Tot aşa de timpuriu îl găsim în cele alte limbi orientale [2]) şi apoi respândit peste toată Europa. Physiologus nu este altceva de cât o descriere mitică despre viaţa animalelor; basmele acestea privitoare la viaţa animalelor aŭ fost după aceea comentate în mod mistico-alegoric şi aşa întâlnim în cartea lui Neagoe Vodă [3]) o pildă asupra şarpelui, care se roagă la D-zeŭ să vază chip de om, iar când îl vede îşi ascunde capul să nu fie zdrobit, căci numai aceasta îi produce moartea; a doua pildă asupra porumbului, care înainte de a înghiţi grăunţul, priveşte dacă nu cumva se lasă uliul pe dânsul, şi ast-fel se străjueşte bine; pilda a treia este pentru strutocamil. care clocește oauăle numai prin privire neîncetată cu ochiŭ, după ce le-a băgat mai 'nainte în apă; iar dacă 'şi deslipeşte ochii vine aspida şi suflă spre dânsele şi strică astfel oauăle cu duhul ei. Aşa trebue să fie şi omul priveghetor şi cu bună pază în potriva suflărei Sataneĭ.

Se poate ca în învăţăturile lui Neagoe Vodă să fi in-

[1]) Editat de Hommel, Lpzg. 1877.
[2]) Land: anecdota syriaca, vol. V.
[3]) Invĕţăturile. . . Pag. 193—196.

Digitized by Google

trat aceste basme din Physiologus prelucrat de Sf. Chrysostom.

De altă parte este „Floarea Darurilor“ foarte interesantă prin poveștile ce conține. Ca izvor autorul însemnează: *Biblia*, *otecînic* (adică pateric, viețile sfinților pustnicĭ) și *istoriile Râmului*, adică *Gesta Romanorum*, pe cari le am pomenit destul de des până acuma.

Din maximele și sentențele coprinse în Floarea darurilor, dăm estracte cu ocaziunea proverbelor. Aci însă ne vom mărgini la câte va esemple ca specimene din *Physiologus* și din poveștile coprinse în această carte. Așa d. e citatul cel d'ântâiu : [1])

„Decĭ dragostea aceasta poate să o aseamene neștine unĭ pasărĭ ce-ĭ zic: *Calandrinonŭ*, carea are acĭastă fire întru sine, că deaca o aducŭ înaintea bolnavuluĭ, și ĭaste ca să moară de acea boală întoarce capul eĭ, și nu-lŭ veade, ĭară deacă ĭaste ca să se scoale bolnavulŭ, îlŭ veade, și toată boala ĭase dintr'ânsulŭ.“

Alt esemplu este : [2])

„Și potĭ să aseamenĭ nemilostivirea: *Vasiliscului*, carele junghe pre omŭ și-l omoară, numaĭ cu vederea luĭ; și nu-i ĭaste nice odinioară milă, pentru că deaca nu află pre cine-va să-l poată otrăvi, numaĭ cu suflarea luĭ face pre copaci de să usucă, și frunzele carele sânt înprejurŭ să usucă, atâta ĭaste de otrăvitŭ.“ Această credință o regăsim deja in Plinius. [3])

[1]) Fol. 2·ª
[2]) Fol. 24ª .
[3]) Historia naturalis VIII c. 33. 1.

Digitized by Google

Sfârşim estractele din Physiologus cu vestita legendă despre „Finix“ [1]).

„Şi poţi ca să aseameni daruluĭ întărireĭ, pre o pasăre cariea îĭ zicŭ „*finix*“, carea trăeaşte 300 şi 15 ani. Şi deaca vede că au înbătrânitŭ şi au slăbit adună niştе lemnişoare mirositoare, şi-ş zideaşte cuĭbu, şi întră într'ânsulŭ, şi sta de'naintea soareluĭ şi-o bate atâta într'aripile luĭ, câtŭ face focŭ din arderea soareluĭ şi din baterea aripilorŭ luĭ. Iară acea pasăre ĭaste atâta de întăritŭ, cât nicĭ o dată nu să clăteaşte, ce maĭ vârtosŭ să lasă de arde, pentru că ştie din fire, că va să întinerească. Şi plinindu-să 9 zile să naşte dintr'acea materie a trupuluĭ luĭ unŭ viearme, şi creaşte pre 'ncetŭ pre 'ncet, şi atunce face aripĭ, şi să face pasăre. Şi nu maĭ ĭaste în lume altul fără numaĭ unul.“

Legenda „finixuluĭ“ este din cea maĭ adâncă vechime. In tocmaĭ aşa se găseşte în Physiologus etiopic din sec. V [2]) şi în cel corespunzător siriac şi arab [3]). Dar cu 9 secole maĭ înainte, adică în secolul al IV-lea înaintea ereĭ v. se pomeneşte fenixul de către Antiphanes din Rodus (ca 340 a. e. v.) De aci apoĭ în scrierile luĭ Aelian [4]) şi Aristoteles [5]), ba chiar Herodot [6])

[1]) Fol. 59-a urm.
[2]) Ed. Hommel cap. 7 pag. 62. Introducerea pag. XXXIX No. 19.
[3]) Land. l. c. c. 29. v. anotaţiunile pe pag. 154.
[4]) Nat. Anim. VI, 58
[5]) Histor. Anim IX, 13.
[6]) Cartea II c 73.

Digitized by Google

și Horapolon [1]) o pomenesc de a dreptu ca o credință egipteană.

Din această literatură a ajuns la Romani, la Tacitus, Pomponius Mela etc. și apoĭ la toate popoarele europene. In special e de observat, că această legendă a fost foarte frumos potrivită de către chir Grigorie episcopul Argeșuluĭ, cu renașterea poporuluĭ Român [3]).

Ne ajung aceste esemple din Physiologus; acuma câte-va povești, mărginindu-ne la una sau doue maĭ importante.

„Pentru darul direptățiĭ. [2]) Spun la otăcĭnic, că era un lăcuitorŭ în pustie, carele făcu multă vreme în săhăstriea luĭ, și având o boală foarte mare, carea nu putea nicĭ cum să o tămăduească, începu a să jălui către Dumnezeu; Și unŭ îngerŭ al Domnuluĭ veni în chip de călugăr și zise săhastruluĭ: vino cu mine pentru că D-zeu va să-țĭ arăt din judecățile luĭ ceale ascunse. Și luo pre sihastru într'o casă, întru carea era mulțime de banĭ, și îngerul iĭ fură și-i duse într'altă casă, și-ĭ lăsă de supra porțiĭ unuĭ omŭ săracŭ, carele pierduse în mare tot, orĭ ce avusease în lume. Atunce-l duse într'altă casă și junghe un copil micŭ, carele era în leagăn; și văzând sihastrul acĭasta, vru să se ducă de la dinsul, socotind că îngerulŭ aŭ fost diavol; atunce îndată iĭ zise luĭ îngerul: așteaptă și eu îțĭ voĭu spune lucrul carele am făcut. Pentru furatul banilor ĭaste acĭasta: acela aĭ cuĭ au fost banĭ 'ș-au

[1]) Hieroglyph. II, 57.
[2]) Loghica. Bucur. 1826 pag. 16—17.
[3]) Fol. a41—43-a.

Digitized by Google

vândutŭ totŭ ce aŭ avutŭ în lume, ca să le dea unuĭ ucigătoriu, ca să facă răsplătire acelor ce aŭ ucisŭ pre tată-său; și de 'l aș fi lăsat să fie făcut, ar fi fostŭ în tot satul amestecătură și mare rău și arŭ fi murit mulțĭ, ce pentru ca să taĭu răul și pentru ca să întorcu pre acesta să facă bine, i-amŭ luat baniĭ, pentru că deaca va vedea că rămâne așa sărac, va întra într'o mânăstire, și-ș va spăsi sufletul luĭ. Iară pricina pentru carea am lăsatŭ baniĭ la acea poartă, ĭaste acĭasta: acela carele ședea în casa aceea 'ș-au pierdut în mare tot ce au avut în lume; și el din oceință luĭ au vrutŭ să meargă să se spânzure. Direptŭ acĭasta i-amŭ lăsatŭ baniĭ ca să-ĭ afle să nu se spânzure. Iară pricina pentru carea am junghiatŭ copilul, ĭaste acĭasta: tatăl acestuĭ copil făcea milostenie pentru dragostea luĭ Dumnezău; ĭară de când au făcut pre acest copilŭ, aŭ lăsatŭ milosteniea, și s'au datŭ în ĭubirea de argintŭ, și în năpăstuirĭ și întru toate răutățile lumiĭ, dreptŭ aceasta i-am junghiatŭ copilul luĭ, pentru ca să se întoarcă să facă ĭarăș bine.

Direpț acĭasta nimic să nu te mirĭ de boala ta; că de n'aș fi făcut aceasta nu te-aĭ fi întors în milostenia luĭ Dumnezeŭ; căcĭ Dumnezeŭ nu lasă nicĭ un lucru fără vre-o pricină, ce oamenĭĭ nu pot să o pricĭapă pentru că judecata luĭ Dumnezeŭ așa lasă; ĭară Dumnezeŭ pentru mila luĭ, din două răutățĭ lasă cea maĭ mare, și'l schimbă întru bine. Și cum zise îngerulŭ acestea fu nevăzut dinaintea luĭ.«

Originalul acesteĭ legende se află maĭ întâiŭ în Talmud și în poveștile luĭ R. Nissim din Kairuan; în locul săhastruluĭ este R. Josua ben Levi, și îngerul este

Digitized by Google

proorocul Elia. Intrând în literatura muhamedană, călătorește Moise cu Hidir.[1]) A ajuns apoĭ în Europa în multe cărțĭ, așa în „Gesta Romanorum“[2]) „Vitae Patrum“ (V, 39) „Scala celi“, Pauli, Schimpf und Ernst[3]). Oesterley a cules la Pauli toate paralelele, la carĭ maĭ adăugăm: „Etienne de Bourbon“[4]).

Altă poveste o amintim numaĭ, fiind că a fost culeasă în zilele noastre din gura poporuluĭ de către d. Jipescu[5]). Este povestea cu fetele draculuĭ, pe care le mărită după gineriĭ, ca să-ĭ aducă în împărăția luĭ. Așa una este trufiia și o mărită după oameniĭ ceĭ marĭ, alta e înșelăcĭunea, și o mărită după țăranĭ; a treia, pizma, și o mărită după meșteriĭ; a patra fățăria și o mărită după ceĭ bisericeștĭ, și așa maĭ departe[6]).

In sfârșit voiŭ maĭ aminti de povestea fiuluĭ luĭ Theodosie, (fol. 87 urm.), care a fost crescut 14 anĭ într'un turn retras de toată lumea. Când veni la palat îĭ se arătară toate lucrurile, într'altele văzând o muere întrebă de numele eĭ, unul îĭ răspunse în glumă: „numele eĭ este diavolul, care trage pe oameni la muncă.“ Intrebat apoĭ, care lucru îĭ a plăcut maĭ mult răspunse; „diavoliĭ, cari trag pe oameni la muncă“. Am amintit aci această poveste din adins, fiind că ea se trage din Varlaam și Ioasaf. Boccacio a prelucrat

[1]) Koran Sura 18 v. 59—81 (Hammer) Rosenoel I, 121 urm. Weil. Bibl. Legend pag 176—181.
[2]) C. 80. v. și Oesterley pag. 724—725.
[3]) Cap. 682.
[4]) No. 396 pag. 346—349 și Nota 1.
[5]) Opincaru, Bucur. 1881 pag. 115—116.
[6]) Fol 44—45.

Digitized by Google

această poveste în Decamerone, introducere la zioa a IV; în Cento novelle antiche se repetă asemenea cu puține schimbări[1]).

O altă carte de felul acesta este: *Zadic* de Voltaire, tradusă în românește de S. Căpățineanu. (Sadic saŭ Ursitoarea. Istorie asiaticească de M. Volter, 1831). Această carte deși însăși în forma în care se află astăzi, nu este de loc populară, totuși are toate elementele pentru a deveni populară, căci se compune din povești și istorii foarte cunoscute și foarte răspândite. Așa d. e. c. 2. *Nasul* este istoria: „Matroneĭ din Efes“ a luĭ Petronius[2]); se află și în sus numitul *Sindipa*, și a fost tradusă mai de unăzi de d-nu Maiorescu după o redacțiune chinezească. Capitolul 3 *câinele și calul* e o poveste orientală din „Midraș Eca“ apoĭ în Nighiaristan etc. Cap. 17. *luptele*, din *Ariosto*[3]) c. 17 v. 17 urm. Cap. 19 *Enigmele* sânt luate din Șahnâmeh. In literatura română se găsesc paralele în Halima, unde Calaf, pentru a căpăta pe prințesa Chineĭ, trebue să deslege asemenea cimilituri. Cap. 18 *Pustnicul* în sfârșit, coprinde o poveste foarte vestită, care nu este alta de cât povestea citată în *Floarea darurilor*.

Alte cărți de felul acesta mai sânt d. e. acele din „Adunare de istorii morale alese, traduse de un prieten al literaturei române.“ Sibiiu 1848, și adică: Capela din pădure (din noŭ tradusă românește de Rîureanu).

[1]) Dunlop-Liebrecht. p. 230.
[2]) Dunlop-Liebrecht p. 40 urm. literatura comparată.
[3]) Dunlop-Liebrecht p. 401.

Digitized by Google

Giuvaerele furate, Bancherotul, Ugero Danezul (din cercul carolingian) și Guilom Tel, destul de cunoscut.

Nu puține aŭ fost traduse din franțuzește după autorĭ renumițĭ, ca: Guilom Tel saŭ Elveția slobodă tradusă de Gr. Negrea 1839 Buzău, după Florian Belisarie, scriere morală trad. de S. Marcovicĭ 1843 Buc. după Marmontel. Numa Pompiliu după Florian trad. de A. Beldiman 1820.

Dar ce e maĭ curios, e că unele din aceste cărțĭ aŭ trecut maĭ întâĭu în literatura grecească și de acolo aŭ fost traduse pentru a doua oară în limba română.

N'au intrat însă în popor, ceea ce se esplică foarte ușor, de oare ce maĭ toate aceste cărțĭ sânt curat productele autorilor și poporul n'a putut să regăsească partea sa, pe care lesne o recunoaște în cărțile și romanțurile acele, cari și-au luat naștere în mijlocul său. prin contribuțiunea tuturor. Acele cărțĭ au un caracter artificial și nu se pot de cât *simplu traduce*, pe când cărțile, cari constitue literatura populară, nu sânt numaĭ traduse, dar cu încetu sânt maĭ mult sau maĭ puțin prelucrate, și potrivite cu mediul cel nou în care intră. Așa d. e. *Harito și Polidor* traducțiune din grecește de Mihail Stoĭanovicĭ 1849 Bucur. Originalul este franțuzesc și autorul este renumitul I. I. Barthélemy care a scris și călătoria *tânărului Anacharsis*. Altele ĭar ca cele de sus, de a dreptu din franțuzește precum: *Intâmplările luĭ Lazarilă Torma* tălmăcită din franțuzește de Serdarul I. Barbu Tâmpeanu Bucur. 1839.

Aneta și Luben de Marmontel traducție asemenea de G. Pleșoĭanu 1820 Bucur. Din cărțile luĭ Marmon-

Digitized by Google

tel s'au mai tradus afară de Aneta și Belisarie, și *tripodul Elenei* trad. de Mavrodin 1838 Iași; *Bărbatul bun și femeea bună* trad. de I. Eliade 1832 Bucur. și, *Adelaida* 1836 Bucur. *Papagalul* traducțiune din franțuzește de T. Bilcĭurescu 1840 Bucur. etc. etc.

Ne mărginim la aceste puține esemple, sau mai bine la această înșirarea de titluri, care pentru a fi complectă ar cere un studiu deosebit asupra *traducerilor* române, care însă nu intră în cercul cercetărilorŭ noastre; de altă parte n'am crezut că putem trece cu tăcere faptul, cum că pe lângă acele cărți, cari au devenit populare, din cauzele deja sus desvoltate, s'au mai tradus și alte cărți tot de aceeași autori, și traducători și cari cu toate acestea au rămas cu ediția întâia.

Interesul cititorilor nu era prea mare, și de poporul aŭ rămas depărtați până astăzi.

In locul lor s'a născut de curând la noi un alt soĭu de literatură estetică, adică : *literatura haĭducească.*

Literatura haĭducească, este literatura adevărat romantică, însă în sensul modern, căcĭ eroul este un *haĭduc.* Din momentul când poporul nu se mai *emoționează* într'atâta prin poveștile romantice anterioare, se naște această literatură, care agită spiritul și în special simțimântul prin fiorile uneĭ cruzimĭ saŭ vitejiĭ ne mai pomenite. Așa se poate observa în Italia, unde a luat naștere începând cu Rinaldo Rinaldini; apoĭ la Germanĭ unde se mai adaugă și povestirĭ din spaime vrăjitorești, povestirĭ de stafiĭ și năluciri; în fine și la noi. Scriitorii principalĭ la noi sânt : Leon Wolff, care a scris : „*Fetele moraruluĭ*“, „*Tălharul Grozea*„

Digitized by Google

„*Roşcan haiducul*“, apoĭ d. *N. D. Popescu, prelucrător* de basme populare, căruĭ literatura haĭducească îĭ datoreşte pe: „*Tunsul haĭducul*, *Corbea haĭducul*, *Codreanu*, *Miul haiducul* şi *Iancu Jianu*“, acest din urmă este eroul cânteculuĭ popular „al luĭ Jianu.“ Maĭ este apoĭ şi *Fulger tălharul*. Aceste romanţurĭ haĭduceştĭ aŭ fost pomenite de noĭ, numaĭ pentru constatarea momentuluĭ psihologic, cum că şi la noĭ, literatura populară are o desvoltare analoagă ca la cele alte popoare. Coprinsul romanţurilor haĭduceştĭ este însă lipsit de orĭ-ce interes cultural, fiind producte subjective ale scriitorilor.

Cărţile, cu carĭ ne am ocupat până acuma, sânt toate prozaice; numaĭ una singură în versurĭ a putut să'şĭ câştige o imensă popularitate, adică:

Piram şi Tisbe sau „*Perirea a doĭ iubiţĭ, adecă jalnica întâmplare a luĭ Piram şi Tisbe*, versificată de *V. Aaron*.

Toţĭ cunoaştem această străveche poveste orientală, care ni s'a păstrat de către Ovid[1]). Se spune că Tisbe, care se îndrăgise după Piram, se vorbise cu dânsul să se întâlnească seara, la *turnul luĭ Ninu*, afară din oraş. Tisbe ajunge maĭ întâĭu acolo, şi pe când ea sta şi aştepta pe Piram, de odată vede o leoaică ce îĭ ese înainte cu gura plină de sânge. Tisbe speriată fugi, şi în fuga eĭ, lăsă să cază haina de pe deasupra. Leoaica o sfâşie şi o umplu de sânge. In minutul acela soseşte şi Piram, care vede leoaica, ce fuge şi haina Tisbeĭ sfâşiată şi încruntată cu sânge. Incredinţat că leoaica

[1]) Metamorphoseon lib. IV vers. 55—166.

Digitized by Google

a sfâșiat pe Tisbe, se străpunge; atuncea sosește Tisbe și se omoară și ea, pe trupul ĭubituluĭ eĭ.« Piram și Tisbe s'a tipărit pe cât am putut afla la 1805, 1828, 1834, 1835, 1858, 1863 și 1867 [1]).

Tot o dată cu Piram și Tisbe s'a tipărit și versificarea luĭ V. Aaron a mituluĭ despre *Narțis* și *Echo*, precum îl povestește Ovid [2]).

„Echo se îndrăgește după Narțis, ĭar el nu voește să știe de ea și o respinge. De mâhnire și obidă ea lâncezește atâta, până când tot corpul ei se schimbă în pĭatră, numaĭ glasul îĭ rămâne. Dar și Narțis e pedepsit să se tot uite în apa râuluĭ, privind mereu la chipul luĭ ce se oglindește în apa; și așa el stă până când se preface în floarea: Narțisul« [3]).

Acolo, întâmplarea jalnică, aci schimbarea minunată aŭ fost de sigur una din cauzele popularităței, ce aŭ dobândit aceste povestirĭ maĭ micĭ.

Prin forma lor maĭ mică ne apropiâm de o clasă din literatura estetică, care în mare parte a luat naștere din *romanțurile* maĭ întinse: ne apropiăm de *novelele*, de unde apoĭ *snoavele*.

Un epizod isolat dintr'un roman maĭ desvoltat, saŭ poveste mai mică, în care eroul nu maĭ joacă rolul activ, ci devine pasiv față cu imprejurările în care

[1]) Maĭ pe larg despre Piram și Tisbe, în privința originei și desvoltăreĭ v. K. Simrock: Quellen des Skakespeare vol. III, Berlin 1831 p. 145 urm.

[2]) Metamorphoseon lib. III v. 341—510.

[3]) Dunlop-Liebrecht pag. 231a.

Digitized by Google

se află, constitue a doua ramură a literaturei populare romantice: *novelistica* luând „*novela*“ în înțelesul ei adevărat și nu în cel modern schimbat deja.

Incepând cu *fabliaux* franțuzești din sec. XI și XII și cu „*Cento novelle antiche*“ italiane din sec. XV novelistica ajunge la apogeu prin măiestria lui *Boccaccio*, care de aceea se consideră ca creatorul acestei ramuri al literaturei. Novelele lui des traduse și mai des imitate se respândesc peste toată Europa. Reprezentanții cei mai renumiți ai novelisticei în patria lui Boccaccio, sânt mai cu seamă: Sachetti, Ser Giovanni, Massucio, Cinthio, Straparola și Bandello. In Spania: Juan Timoneda și Don Juan Manuel. In Franța: Regina Margareta etc.

Afară de acest interes cultural la care iau parte și romanțurile, pe cari le am tractat mai sus, novelistica mai are importanța, că ne arată cum literatura *scrisă* trece în cea *nescrisă*. Se poate arăta cu evidență originea romantică a unei sume de aceste „*novele*“, cari astă-zi trăesc în gura poporului ca „*povestea ălui'a*“ sau chiar ca „*snoavă*“. Intr'adevăr literatura populară română nu posedă mai nici o „*novelă*“ de origină *imediată scrisă*, ci o sumă de „*novele*“ „*de prin lume adunate, și iarăși la lume date.*“

In primul rând stă aci, ca opul cel mai complect, „*Povestea vorbii*“ a lui Anton Pann [1]), pe care o putem numi cu drept cuvânt: „*Cento novelle rumanice*“, fiind-că conține tocmai *o sută* de povești și istorioare

[1]) Ed. I, Bucur 1847 ed. 2-a. 1852—1853. 3 voll. ed. I-a e retipărită la 1880.

Digitized by Google

între cari se află şi câte-va *fabule*, destinate a esplica originea proverbelor respective. Hronologiceşte precede o altă carte a luĭ Anton Pann, acea întitulată: „*Fabule şi istorioare*“ [1]), care coprinde asemenea poveştĭ şi fabule şi cari în mare parte au intrat apoĭ puţin prelucrate, în „Povestea vorbiĭ.“

Intr'un studiu special asupra luĭ Anton Pann, vom tracta maĭ pe larg fie-care din acele 100 de poveştĭ, precum şi toate cele alte cuprinse în operele luĭ, arătând izvoarele de cari s'a servit şi pre cât se poate paralelele din alte literaturĭ. Aci ne ajunge a aduce câte una sau două din fie-care din operele luĭ, urmând şirul hronologic al compunerĭĭ lor: aşa dar din „*Fabule şi istorioare.*“ „*Povestea vorbiĭ*“, „*Sezătoarea la Ţară*“, şi „*din Nastratin Hogea*“ arătând izvorul lor şi filiaţiunile până când au ajuns a deveni la noĭ“ : *povestea ăluĭa.*“ Insuşĭ Pann ne încredinţează despre aceasta în introducerea la „*Fabule şi istorioare,*“ cea d'ăntăia carte a luĭ de felul acesta (1841), zicând: *Aceste Fabule şi Istorioare, nu sânt de cât numaĭ auzite De vor fi vre unele tipărite în alte limbĭ nu ştiu, că n'am învăţat nicĭ o limbă din cele poleite.*“

Una din aceste istorĭĭ poartă titlu: „fecĭorul moştenitor“ [2]) şi este una din cele maĭ respândite şi maĭ vestite. Coprinsul acesteĭ istorĭĭ este :

„Unul având *opt* fecĭorĭ, murind zice, că lasă toată moştenirea luĭ *unuĭ fecĭor*, fără însă a spune curat pe care fecior lasă moştenitor. După moartea tatăluĭ se

[1]) I—II Bucureşti 1841.
[2]) Vol. I, pag. 95—97.

Digitized by Google

naşte vrajbă între feciorii luĭ, fie care pretinde singur întreaga moştenire. In fine se duc la judecător. Acesta le zice: luaţĭ fie care câte un cĭomag şi desgropând pe mortul să'l bateţĭ cu cĭomegele, ca să'l întrebaţĭ într'acest fel, pe care fecĭor a lăsat moştenitor. Toţĭ urmară porunceĭ date de judecător, afară de unul ce sta plângând şi zicea: cum să dau eu în tatăl meŭ? maĭ bine renunţ la toată moştenirea. Pe acesta îl recunoaşte judecătorul ca singurul moştenitor".

Originalul acesteĭ poveştĭ se găseşte sub forma cea maĭ vechiă în Talmud [1]), şi din Orient a intrat, prin mijlocirea literaturei bizantine, în literatura vechie slovenească, unde face parte din „Paliĭa" sau istoria biblică înfrumuseţată cu poveştĭ şi legende. Aci judecata aceasta înţeleaptă se atribue luĭ Solomon. De altă parte s'a respândit peste toată Europa cu simpla variantă, că judecătorul porunceşte feciorilor să dea cu săgeata în trupul mort, sau numaĭ în chipul tatăluĭ lor; toţĭ dau cu săgeata, numaĭ feciorul cel adevărat plânge şi refusă a urma porunceĭ. In fabliaux franţuzeştĭ din sec. XII—XIII, se şi numeşte asemenea de a dreptu: *Jugement de Salomon.* [2])

Recenziunea românească se apropie însă maĭ mult de cele orientale-sloveneştĭ, de cât de cele occidentale, ceea ce ne arată izvorul de unde a venit la noĭ.

[1]) Baba bathra fol. 58-a.

[2]) Literatura comparativă v. Veselovsky: Slavĭasnkiĭa skazaniĭa o Solomonê i Kitovrasê. St. Petrsbg 1872 p. 84 urm. şi Gesta rom. c. 45. Oesterley p. 719 etc.

Digitized by Google

Noĭ am studiat această poveste maĭ pe larg comparând'o cu paralelele orientale şi occidentale [1]).

Altă poveste din Fabule şi istorioare este: „*Planul simigiuluĭ*“ [2]).

„Un simigiu oare când
covrigĭ, simiţi încărcând
a umblat din sat în sat
şi schimbând pe oauă i-a dat.
Decĭ tabla 'n cap dacă ĭa
cu acele oauă pe ea,
să întorcea la oraş
ca şi un negustoraş;
Dar pe drum când să ducea
să gândea şi plan făcea:
cum sânt, zise, aste oauă
tot bune, proaspete, nouă,
care-s cincĭ sute, să zic,
de vor prisosi, nu stric,
d'oĭ sta la cloşcĭ să le puĭu
tot oul o să'mĭ dea puĭu.
Să zic acum c'a crescut
şi găinĭ marĭ s'aŭ făcut.
Aste 'ntr'o zi peste tot
cincĭ sute de oauă îm scot;
să le vânz, ca un sărac
ce-va paraluţe fac.

[1]) Anuar pentru Israeliţĭ An. V 1882. pag. 27—31.
[2]) Vol. I pag. 75—77.

Digitized by Google

Cinci sute de găinĭ dar
clocind o să'mĭ dea puĭ ĭar,
fie-care două-zecĭ.
Ho! ho! Stane unde plecĭ?
Stăĭ să vedem câte fac,
apoĭ cum o să mă'mbrac!
Socoteală prea nu au,
cinci sute de cloşcĭ îmĭ dau
o sută de sute 'ncap,
hait! de sărăcie scap!
Când zise hait! bucurat,
işĭ uĭtă că e'ncărcat.
Şi sărind sus ca un ţap
dete tabla peste cap,
oule pe jos turti
şi planul îşĭ izbuti.“

Noĭ comunicăm această poveste, maĭ cu seamă pentru că la dânsa a demonstrat Max Müller migraţiunea fabulelor din Orient la Occident, urmărind această poveste prin toate paralele până când ajunge la „*Perette*“ a luĭ Lafontaine.

Prototipul este în Pancĭatantra, şi este, cum zice Benfey, una din părţile cele maĭ vechĭ ale acesteĭ colecţiunĭ [1]).

De acolo a ajuns în Hitopadesa, în Tutinameh adică „Cartea papagaluluĭ“, apoĭ în Conde Lucanor; de aci a venit la Lafontaine, şi apoĭ în literatura nescrisă, în

[1]) Pantschatantra II pag. 345—346.

Digitized by Google

basme germane, și în povestea română. Literatura comparată se află la M. Müller și Benfey [1]).

Planul simigiului s'a reprodus de către Arsenie [2]).

Să luăm acuma una din paralelele coprinse în „*Povestea vorbii*“ [3]).

„A fost o însoțire ce trăia în iubire. Dracul însă se sili să le spargă casă. Insă toate încercările i-au fost zadarnice. Atunci căută o babă bătrână și ea i făgădui să-i facă după plac, dar să i dea o pereche de papuci galbeni plata. Baba se duse pe la tânăra femeiă și prin momelile ei reuși să capete intreagă'i încredere. Apoi i predă un briciu, ca să tae cruciș din părul bărbatului ei patru fire, căci vrea să le pue la stele și bărbatul o va iubi tot-deauna. Baba se duce apoi la bărbat, i spune că nevasta are de gând să'l omoare cu briciul și dacă ar vrea să se încredințeze de adevărul vorbelor ei, să se prefacă că doarme. Așa și făcu, și cum văzu că femeea lui scoate un briciu din sân el o urgisește rău. Ast-fel a reușit baba și cere plata de la dracu. Acesta văzând săvârșirea ei, s'a speriat de dânsa și nici papucii nu'i dete în mână, ci 'i le întinse pe o prăjină lungă.“

Această poveste, care arată că femeea întrece și pe dracu în vicleșugurile ei, stă printr'aceasta în legătură cu „Dracul și femeea“ și cu basmele paralele citate mai sus. Cel d'ântâiu ce spune aceasta în Europa este

[1]) L. c. I pag. 499—501.

[2]) T. M. Arsenie: Noua colecțiune de basme. Bucur. 1874 pag. 75—76.

[3]) I. p. 53—59.

Digitized by Google

infantele Iuan Manuel († 1348) în *Conde Lucanor* No. 48, de sigur de origine *maurică* [1]). Hans Sachs a dramatisat această poveste.

Se află apoĭ în istoriile din latine din sec. XIV editate de Wright; în discursurile luĭ Luther, în literatura germană medievală etc [2]).

O altă poveste nu maĭ puțin interesantă din punctul de vedere al literatureĭ comparative este aceea relativă la osândirea *viței* : [3]) despre care am tractat maĭ pe larg [4]). O variantă moldovenească după un manuscript de pe la mijlocul secoluluĭ trecut vom publica în „Chrestomathia română.“

Parabola cea maĭ veche despre vița, care esplică puterea eĭ imbătătoare, se află în literatura orientală, maĭ cu seamă în cea ebraică [5]), și adică :

Când voi Noe să sădească vița, veni diavolul și'l întrebă dacă îl lasă să-ĭ ajute. Noe priimește și diavolul aduce maĭ întâiŭ un miel, îl junghie și stropește rădăcina viteĭ cu sângele mieluluĭ; după miel stropește vița cu sângele unuĭ porc, după porc o stropește cu sângele unuĭ leŭ și în sfârșit și cu sângele maimuțeĭ. Puterea acestor patru animale a intrat în viță și de aceea și vinul are patru facultățĭ, căcĭ schimbă pe om maĭ

[1]) Ed. Stuttg. 1839 p. 213—219: „De lo que conteció al diablo con una muger pelegrina“.

[2]) V. Dunlop-Liebrecht p. 503 *a*. Kirchoff: Wendunmuth editat de Oesterley cartea I, p. 366, literatura vol. V, p. 60.

[3]) V. II. p. 119—127.

[4]) In Zeitschr. für. rom. Philologie ed. G. Grœber VII. p. 399-407.

[5]) Midraș Tanhuma sect. Noah, c. 13, o variantă cf. Genes. rabba sect. 36 și Ialkut 1 fol. 16-a § 61.

Digitized by Google

întâiŭ în miel, apoĭ în porc, după aceea în leŭ şi în sfârşit ajunge omul maimuţă prin multă băutură.“

Aceeaşĭ parabolă se află apoĭ la Fabricius [1]), în „Gesta Romanorum“ [2]) şi aşa în alte literaturĭ. Alte paralelele a cules şi a studiat Cassel [3]).

De aci s'a prelucrat în evul mediu şi a ajuns: „*Condemnatio uvae* „adică o altă esplicare pentru facultăţile variate ale vinuluĭ.

Redacţiunea luĭ A. Pann precum am arătat în Zeitscrift se potriveşte cu cea slavonă din peninsula Balcanică, care se trage de la un prototip bizantin.

A treea carte populară a luĭ Anton Pann: „*Şezătoarea la Ţară* saŭ călătoria luĭ Moş Albu“ [4]) nu este maĭ puţin bogată în poveştĭ populare.

Povestea care des leagă ghicitoarea: „Nani, nani puiul mami, tatăl tău, tată şi mie, — eu sor ţie, el mie soţie“ [5]) este una din cele maĭ vestite, aparţinând unuĭ şir de poveştĭ, care se întinde de la mitele şi povestele eline, până la legende şi poveştĭ moderne. Deslegarea aceea se aseamănă cu legenda luĭ *Oedipus* şi a *Iocasteĭ*. In evul mediu devine legenda luĭ „*St. Gregorius pe piatră*“, legenda luĭ *Iuda* şi se transformă în fine într'o minune a Maicei Domnuluĭ (No. 39); în Gesta rom. este cap. 13, şi cap. 81 [6]). De altă parte

[1]) Codex pseudepigraphicus Veter. Test. vol. 1 p. 275.
[2]) Cap. 159 ed. Oesterley şi pag. 738.
[3]) Weimarisches Jahrbuch vol. 1 pag. 424.
[4]) Ed. I, 2 vol. Bucur. 1852-1853 ed. 2-a 1880.
[5]) Ed. 2-a pag. 41—52.
[6]) Dunlop-Liebrecht p. 498 No 368. *Kirchoff:* Wendunmuth ed. Oesterley 1, 329 şi anotaţiunile vol. V p. 57. Gesta rom. ed. Oesterley pag, 715 şi 725.

Digitized by Google

este centrul renumitului romanț medi-eval „Apollonius din Tyra“, care conține și alte ghicitori foarte importante.

Mai pomenim în sfârșit încă o poveste care din *novelă* s'a schimbat în *snoavă*, precum vom mai putea observa asemene exemple și în alte snoave și povești populare. Novela mai întinsă a trecut adesea într'o snoavă mai scurtă care a păstrat, ca să zicem așa, numai scheletul noveleï și nu conține decî de cât trăsurile principale. Așa d. e: povestea de față: „*Tunsă rasă*“ [1]) despre care vorbește și d. G. D. Theodorescu [2]) crezând că a fost *născocită* de Anton Pann. Coprinsul este cel următor:

„Un bărbat după multe cercetări îșî alege în fine o nevastă după înțelepcĭunea sa. A doua zi deja declară ea că laptele e *negru* pe când el susține, că e *galben*. De aceea bărbatul pleacă la drum cu ea, ca să o aducă îndărăt a casă la părinții eï; pe drum văzând o cloșcă zice el că e o *rață*, femeea din potrivă că e un *rățoiu;* într'o livede apoï fiind un loc cosit, zice bărbatul că e *ras,* ĭar femeea, că e *tuns* cu foarfece. „Ba e tunsă, ba e rasă“, se certară eï tot mereu, până când ajung la un râu: tocma în mijloc de pod, o ea bărbatul, și legând-o pe subsioare cu un brău, o dojenește că o va arunca în apă, dacă nu va zice *rasă*, ĭar ea, chiar fiind deja cu capul supt apă, rădică mână, „și *forfică cu degți în sus.*“

Până a ajunge o snoavă românească, a fost mai

[1]) Vol. II, p. 41—45.
[2]) Cercetări asupra proverbelor romane Bucur. 1877 p. 58—59.

Digitized by Google

întăiu un fabliau francez : „le pré tondu“ des imitat şi prelucrat; prin mijlocirea luĭ Poggius a devenit basm italienesc publicat de *Basile* [1]).

In limba germană a fost prelucrat de *Geiler* [2]) şi *Pauli* [3]); ca basm German a fost publicat de Simroek No. 61 [4]). La vecinĭ noştrĭ Serbĭ este începutul unuĭ basm a căruĭ continuare se aseamănă cu povestea „Dracul şi femeea“ de care am tratat maĭ sus; despre relaţiunele ce esistă între diferitele relaţiunĭ occidentale şi cele orientale vezi întroducea luĭ Benfey la Pancĭatantra [5]). Nu maĭ puţin cunoscută este această poveste la Ruşĭ, cu diferenţa însă că nu 'e vorba de o livede, ci de însuşĭ bărbatul, care pretinde că e *ras*, pe când nevasta dice că e *tuns* [6]). Din toate aceste rezultă respândirea cea mare acesteĭ teme, când sub formă de poveste când supt aceea de nuvelă până când în fine devine snoavă.

Trecerea de la nuvelă şi poveste la snoavă a fost mijlocită în mare parte de literatură „*joco-seria*“ saŭ literatura „*glumeaţă*.“ Afară de Bertoldo, de care era vorba maĭ sus, şi în înrudire cu dânsul, stă una din cărţile din cele maĭ răspândite, care a avut o înrâurire mare asupra snoavelor populare, şi adică :

[1]) Liebrecht la traducerea sa al luĭ Pentamerone II p. 264 No. 69 şi Dunlop-Liebrecht p. 518 b. adaus la această traducere unde şi este o literatură bogată paralelă.
[2]) Narrenschiff c. 68.
[3]) Schimpf und Ernst ed. Oesterley c. 595.
[4]) Despre care, Liebrecht în: Orient und Occident III. 376.
[5]) I. 423 urm.
[6]) Afanasiev, skazki Moscva 1873 No. 237 b. şi anotaţiunile vol. IV pag. 530.

Digitized by Google

TILU BUH-OGLINDA

Numele erouluĭ ne arată originea germană acestei cărți, căci *Buh-oglindă* nu este alt-ceva de cât o traducere sclavică a cuvântuluĭ german : *Eulenspiegel.*

Pe la mijlocul secoluluĭ al XIII-lea esista în Germania un autor supt numele „der Stricker.“ Acesta adunând snoave populare scrise cartea sa cea maĭ renumită : „*popa Amis.*“ Maĭ mult sau maĭ puțin influențat de dânsul compune Philip Frankfurter în Viena în sec. XV. : „*popa din Kahlenberg*“, adunând asemenea snoave și istoriĭ populare germane și străine [1]). Așa se naște „*Buh-oglindă*“ ca o carte populară pe la sfârșitul secoluluĭ XV-lea și este apoĭ prelucrat de Thomas Murner, oponentul cel maĭ înverșunat al luĭ Luther. De atuncĭ se repetă și se traduce în toate limbile, până când se traduce și românește, nu însă după o ediție complectă, ci după una din acele ediții ce se vând pe la bâlciurile germane. S'a tipărit

[1]) In treacăt amintim că francezul : *calembour* nu este alt-ceva de cât popa din *Kahlenberg*, precum și „*espiègle*“ și „*espièglerie*“ s'a născut din : *Eulenspiegel.*

Digitized by Google

românește pentru a doua oară în Brașov la 1846 [1]). Titlul complect care s'a prescurtat la edițiile ulterioare, arată într'adevăr originea germană, căci sună: „Toată viața, istețiile și faptele minunatului Tilu Buh-oglindă cele de râs și minunate la citire, spre trecerea de vreme, în zilele saŭ ceasurile omuluĭ, cele de odihnă, după limba *nemțească* tălmăcită și acum a doua oară tipărită. Brașov, s'aŭ tipărit la Joan Gătt 1846. apoĭ 1856. Sibiu 1858. în fine Bucureștĭ 1876 împreună cu o parte din Testamentul luĭ Cilibi Moise; toate snoavele însă se găsesc în ediția complectă germană publicată de Lappenberg la 1854.

Maĭ multe din aceste snoave ale luĭ Tilu se regăsesc și în alte cărțĭ populare române. Așa d. e. „*Tilu mănâncă și bea fără bani*“ maĭ cu seamă șiretenia cu băutu [2]), nu este alt-ceva de cât povestea versificată de Anton Pann [3]). Tilu se duce într'o cârcĭumă și bea; când vine rândul să plătească zice Tilu: banĭ n'am, dar îțĭ voĭu cânta două cântece. Iar cârcĭumarul zice. poțĭ cânta mult până când îmĭ va plăcea un cântec de ale tale.

Atuncĭ l'a întrebat Tilu; dar dacă-țĭ va plăcea, ertămă-veĭ de plată? Și cârcĭumarul ĭĭ a răspuns, că'l va erta, socotind să zică la toate că nu-ĭ place.

După ce cântă Tilu câte-va cântice, la cari cârcĭumarul tot zicea că nu-ĭ place, scoase Tilu punga și cântă:

[1]) N'am putut afla când s'a tipărit pentru întâia oară.
[2]) Ed. 2-a cap. 4 pag. 14—15.
[3]) Povestea vorbiĭ I pag. 16 urm.

Digitized by Google

Deşchide-te punguliţă!
Scoate-ţĭ baniĭ prin guriţă,
că m'au pus la refenea.
Şi cârciumarul nu mă lasă
neplătind să es din casă,
Scoate baniĭ, punga mea!

Vezĭ aceasta îm place, zise cârciumarul, gândind că el să-ĭ plătească. Iar Tilu zise: „no dacă-ţ place, acum sântem plătiţĭ.“

Interesant este apoĭ cum „*să dişputuluĭaşte Tilu in şcoalele ceale mari în Vittemberg* [1]).

Un dascăl îl întreabă : câte picăturĭ de apă sânt în mare?

Tilu răspunse : maĭ întâĭu să opriţĭ toate isvoarele şi apele curgătoare care se bagă în mare, şi el îndată le va număra şi va da socoteala.

Alt dascăl l'a întrebat câte zile sânt de la Adam până astăzĭ?

Tilu răspunse: de la Adam şi până astăzĭ au trecut şapte zile, şi trecând acele se ridică alte şapte, şi tot aşa vor trece până la sfârşitul lumiĭ.

Alt dascăl l'a întrebat: câte ouă moĭ coapte au putut mânca uriĭaşul Goliath pre nemâncate?

Numaĭ unul, zise Tilu, că cine a mâncat un ou nu maĭ e pre nemâncate.

Altul l'au întrebat : în care lună mănâncă aicĭ oameniĭ maĭ puţin?

In luna luĭ Fevruarie, zise Tilu, în care sânt numaĭ 28 de zile.

[1]) Cap. 10 pag. 25—27.

Digitized by Google

Altul l'au întrebat : care peștĭ au ochiĭ maĭ aproape unul de altul ?

Ceĭ maĭ micĭ, au răspuns Tilu.

L'au întrebat altul : Cincĭ oamenĭ cum pot împărți 5 ouă, ca să vie la unul câte un ou întreg, și tot să rămâe unul în blid ?

Și au răspuns : la unul câte un ou, însă cel de pre urmă să-și ia blidul cu oul cu tot.

L'au maĭ întrebat un dascăl : unde este mijlocul pământuluĭ ?

Răspunse Tilu : aicĭ în târg; dacă nu credețĭ, măsurațĭ.

După aceea îĭ întrebă Tilu pre eĭ : Cât este luna de grea la cumpănă ? Atuncea se rușinară toțĭ, că nu știa ce să răspunză. Iar Tilu râzând le-au spus lor: „Luna are un punt, pentru că are patru fărtaluriĭ (pătrarĭ) ca și puntul.“

Noĭ am intâlnit până aci deja în maĭ multe rânduriĭ întrebăriĭ de felul acesta, având asemănare cu ghicitoriĭ. De acea am citat și acest capitol din Tilu Buhoglindă, care ne arată, că elementele cele vechĭ reapar des în aceașĭ literatură, având numaĭ numele puțin schimbat. Când e Bertoldo, când Archir, când Isop, când Tilu Buhoglindă și când *Cacavela*. Sub numele acestuĭ din urmă au intrat în literatura populară nescrisă română.

Ocupându-ne maĭ departe de acesta din urmă, vom reveni și asupra acestuĭ epizod, indicând și literatura paralelă.

Maĭ întâĭu precede un alt personagiu, care se bucură de o maĭ mare popularitate.

Digitized by Google

NASTRATIN HOGEA

Ca și la Tilu-Buhoglindă, tot așa și aci, Nastratin a fost o persoană reală, care departe de caracterul bufon, ce a căpătat în gura poporuluĭ, era din contra un om învățat și profund, care a trăit pe vremea luĭ Tamerlan nepotul luĭ Genghis Chan.

Și într'adevăr acele snoave ce circulă pe numele luĭ Nasreddin, din care Româniĭ au făcut „Nastratin" sânt de asemenea snoave aparținând lumeĭ întregĭ, localisate acuma în Turcia, Bulgaria și România și atribuite lui Nastratin, pe când în alte țărĭ se atribue altor eroĭ comicĭ aĭ literatureĭ populare.

La noĭ au venit de la Turcĭ precum demonstră și numele: *Nastratin Hogea.* Anton Pann îĭ a cules din gura poporuluĭ și i-a versificat; ediția întâĭ a apărut la 1853 sub titlul. *„Năsdrăvăniile luĭ Nastratin Hogea, culese și versificate de Anton Pann.* Pentru a doua oară s'a tipărit la 1873 în Râmniculŭ Vâlceĭ și în fine pentru a treea oară în București s. a.

Numaĭ unele esemple din aceste snoave urmărite în răspândirea lor.

Digitized by Google

„*Când se gătește în lăturĭ, numaĭ din miros te saturĭ* [1]).
„Nastratin Hogea într'o seară la fereastră cum ședea
Își lungea nasul aĭurea, p'alțiĭ fără aĭ vedea;
Trecând unul din prietinĭ, ce miroșĭ? l'a întrebat.
Vecinul meŭ el răspunse, gătește scumpe mâncărĭ,
Și d'alor miros mă satur, trăgându-l cu gust prin nărĭ.

Această mică istorioară, pe care am citat'o chiar cu vorbele luĭ A. Pann, nu este de cât o jumătate, căcĭ lipsește continuarea, cum că acel vecin îl trage la judecată săĭ plătească de aceea, că s'a săturat cu fumul bucatelor sale. Judecătorul decide, ca Nastratin să plătească vecinuluĭ prin sunetul banilor, precum s'a săturat cu mirosul bucatelor.

Prototipul indic, unde Guru Paramartha corespunde luĭ Nastratin, are într'adevăr această continuare.

In literatura chinezească se află în Avadânas publicate de St. Julien [2]). Variante acesteĭ ideĭ, adică a plăti lucrurĭ închipuite, prin valorĭ închipuite găsim d. e. în literatura persană: în Bahar Danusch unde o fată pârăște pe un tânăr, că ar fi sărutat chipul eĭ in oglindă, judecătorul osândește umbra luĭ, să fie biciuită; Tot așa și paralela în literatura turcească [3]). Din anticitatea clasică avem povestea despre procesul Abderiților pentru „umbra măgaruluĭ“ povestită de Plutarh în viața luĭ Demosthene [4]). Cu totul aproape de snoava luĭ Nastratin este versiunea italiană în

[1]) Ed. I. p. 7; ed. 2 p. 5; ed. 3 p. 7.
[2]) C. 25 p. 108.
[3]) „40 Veziriĭ“ traduse de Behrnauer Leipzig 1851 p. 322—323.
[4]) V. Benfey, Panciatantra I, 127.

Digitized by Google

„Cento nov. antiche“ [1]) unde lucrul se petrece în Alexandria, adică în Orient. Paralele în Occident mai sânt: Lafontaine [2]) *Pauli* etc [3]).

O altă poveste nu mai puțin răspândită este aceea, în care se spune că Nastratin suindu-se pe o casă, aude cum cel dinăuntru spune nevesteĭ, că el se lăsa în casele oamenilor încălecând pe razele luneĭ și astfel 'și a făcut avuție. Nastratin amăgit, încălecă și el pe razele luneĭ ca să se lase în casa aceea, cade jos și se lovește răŭ.[4]) Această poveste se află și între fabliaux franceze [5]); mai vechiŭ încă în Disciplina clericalis din secolul XII al luĭ Petrus Alphonsi [6]) de aci a intrat apoĭ în Gesta romanorum unde formează c. 136 [7]) editorul a adunat aci literatura paralelă foarte bogată.

Ne mulțumim cu aceste două esemple, pentru a arăta caracterul cosmopolit chiar acelor snoave saŭ poveștĭ, cari sânt atribuite anume cutăriĭ saŭ cutăriĭ persoane. De altă parte se poate observa relațiunea de filiațiunĭ între Nastratin Hogea, Tilu-Buhoglindă și Povestea vorbeĭ, în care găsim una și aceiași poveste, câte o dată puțin schimbată.

[1]) Ed. 1877 c. VII. p. 23.
[2]) Contes IV, 5.
[3]) Schimpf u. Ernst ed. Oesterley c. 48. Compară și Liebrecht, Zur Volkskunde. Heilbronn 1879 p. 33.
[4]) Ed. 1 p. 27. ed. 3 p. 25.
[5]) Legrand III p. 253.
[6]) C. 25 v 1—6 ed. V. Schmidt. Berlin 1827 și anotațiunile la p. 156 urm.
[7]) Ed. Oesterley p. 734—735.

Digitized by Google

In literatura populară română mai există și un alt personagiu mitic: *Cacavela*. Ce e drept un *Cacavela* a esistat odinioară în țara românească, dar el era editorul unuĭ *Molitvelnic tipărit* la 1697 și al cărțiĭ „*Divanul lumeĭ*“ ce se atribue luĭ Demetriu Cantemir [1]). Curios însă este, că acel om învățat, a ajuns asemenea eroul literatureĭ „Joco-seria.“ In „Cornicea satelor“ [2]) se atribue luĭ Cacavela disputațiunĭ cu un hogea turcesc, pe când se afla el diacon la patriarhia din Constantinopole. Aceste disputațiunĭ se aseamănă pe de o parte cu disputațiunile luĭ Țîlu-Buhoglindă de la Vitenberg citate maĭ sus și carĭĭ în formă maĭ vechie se află deja la „Pfaff Amis“ [3]) Pe de altă parte [4]) se aseamănă cu o temă foarte răspândită și în alte literaturĭ, ceea ce ne arată că „disputația luĭ Cacavela“ e culeasă din gura poporuluĭ, adică a ajuns literatură *nescrisă*. Hogea întreabă: 1 „Câte stele sânt pe cer? 2. Câtă e adâncimea măriĭ? 3. Unde e buricul pământuluĭ?“ Cacavela răspunde la No. 1 „că sunt 3 milioane 300,333 de stele pe cer, la No. 2 că adâncimea măriĭ e de 999 de stânjenĭ și în sfârșit buricul pământuluĭ e tocmaĭ în mijlocul curțiĭ acestia împărățeștĭ, ca dovadă zice: „măsurați, numărați, și dacă nu va fi așa, să'mĭ puiŭ capul în mâinele cuĭ 'mĭ va dovedi că e alt-fel“.

Punerea de ast-fel de treĭ întrebărĭ și răspunsurile

[1]) Tipărit în Iași la 1698.
[2]) București 1875 pag. 43 urm. v. maĭ jos pag. 170 urm.
[3]) Vers 93—180.
[4]) Ibidem pag. 49 urm.

Digitized by Google

isteţe date înaintea uneĭ persoane înalte, se găsesc foarte des; în genere sânt acele întrebărĭ pretutindenea maĭ aceleaşĭ saŭ numaĭ una saŭ alta diferită. V. Schmidt [1]) plecând de la „*Der Kaiser und der Abt*“, prelucrarea poetică a acestuĭ subiect de către *Buerger* a strâns şi a comentat paralelele universale la aceste întrebărĭ şi răspunsurĭ comice, arătând esistenţa lor în Spania, Italia, Germania etc. un adaus la aceste v. Dunlop-Liebrecht [2]) la care maĭ adaugăm acuma şi noĭ paralela română. Un şir întreg de întrebărĭ şi răspunsurĭ de felul acesta conţin basmele ruseştĭ.[3]) Dintr'un punct de vedere maĭ general a studiat Veselovsky aceste disputaţiunĭ „Joco-seria“ aducându-le în legătură cu disputaţiunea luĭ „Elefterie cu Tarasie“, de carĭ vorbim în literatura religioasă, cu ocaziunea „*legendeĭ celor 12 vineri*“ [4]).

Tot din literatura joco-seria face parte şi nu este maĭ puţin răspândită:

„*Vorbirea în versurĭ de glume între Leonat beţivul om din Langobarda şi întru Dorofata muerea sa* scrisă de *Vasilie Aaron* şi publicată pentru întâia dată la 1803. Până acum am căutat în zadar originalul acesteĭ scrierĭ, care dupe numele persoanelor însuşĭ se pare a fi italian. Cuprinsul acesteĭ scrierĭ burlescă este

[1]) Balladen und Romanzen deutscher Dichter Berlin 1827 pag. 83 urm.

[2]) Pag. 491 No. 333.

[3]) Afanasiev No. 185 urm. v. şi paralelele în vol. IV. Moscau 1873 p. 472 urm.

[4]) Jurnal minist. narod. prosveşc'. vol. XCIX partea II. 1878 p. 86—98.

Digitized by Google

încercarea Dorofatei de a îndrepta pe bărbatul ei de viţiul beţiei, dar în zadar. Vorbirea în versuri se isprăveşte cu cererea lui Leonat, care este cunoscută şi în alte literaturi, el zice:

„Ah iubita mea borească!
Dintr'un milion aleasă!
Gândul tău mie 'mi place
de precum zişeşi vei face
face-vei un lucru mare
şi vrednic de neuitare.
Îngroapă-mă puiul meu!
aproape de făgădău,
sau de mă iubeşti pe mine
fă rogu-te atâta bine;
lasă, ca să mă îngroape,
în crijmă, de cep aproape,
că auz vinu cîuruind
făgădariu bubuind.
Şi văzând mormântul meu
să zică în gândul său:
sărac voinic Leonat
aicea e îngropat;
D-zeu să'l odihnească
în desfătare cerească;
că de multe ori beură,
dintr'acest cep pe cari cură.“

S'a tipărit la 1815, 1832, 1856, 1872 etc.

Digitized by Google

CORNICEA SATELOR

Ast-fel e intitulată o colecțiune de „mai multe anecdote inedite, glume scornite de poporul român în pofida altora“, ed. I Bucurescĭ, 1870 și ed. II neschimbată afară de titlu, unde din *anecdote inedite*, s'a făcut: cuvântul hibrid : *anedite*, Bucureștĭ 1875.

La 1857 însă deja a publicat Dimitrie Jarku, pe cât știm, prima colecțiune de anecdote, sub titlul: „Efimeride (anecdote) saŭ Românul glumeț, culese și tipărite de . . . . . „Bucureștĭ 1857. Această din urmă colecțiune coprinde 111 anecdote, din carĭ însă o bună seamă nu e de origine populară românească, bunioară No. 10: „de Dante și Ariost“ No. 54: despre „Generalul Latur“ No 63: „un lord din Londra“ No. 64: „contele de Mirabo“ etc. Cu toate acestea unele dintr'ânsele sânt românești.

Românești cu totul sânt însă cele din : **Cornicea satelor**. Eroul principal e saŭ un *țigan*, saŭ un *sârb*. Figura această din urmă este foartă interesantă, de oare ce că a fost personificată prin „Dedu-Ivan.“ eroul unuĭ șir de năsdrăvăniĭ în snoavele d-luĭ Ispirescu și în snoavele publicate în Calendarul basmelor pe 1874 și

Digitized by Google

1881. Păcăliturile ţigăneştĭ de asemenea se află şi în acele calendare şi în acel de 1877, dar cu mult înainte deja în Basmele d-luĭ I. C. Fundescu din 1867 şi 1870.

Dedu-Ivan de care am vorbit acuma, nu este alt-cineva de cât „Guru Paramartha“ năsdrăvanul de isteţ (adică de prostuţ) din literatura indică, pe care l'am şi pomenit maĭ sus. In Germania s'a născocit un şir de poveştĭ din soiul acelora à la Dedu-Ivan, atribuindule locuitorilor unuĭ oraş anume. E vestita poveste despre: *Lalenbürger*, publicată de Von der Hagen. In anticitate eraŭ vestiţĭ *Abderiţĭ* etc. Maĭ la fie-care popor se află închipuirea saŭ a unuĭ oraş locuit de ast-fel de oamenĭ năucĭ, saŭ năucia este personificată printr'o singură figură.

Păcală şi *Pepelea* se deosibesc cu totul de ceĭ-l'alţĭ eroĭ aĭ literatureĭ joco-seria, căcĭ isprăvile lor nu maĭ sânt *glumeţe*, ci *răutăcioase* în pofida altora. Păcală şi Pepelea reprezintă tocmaĭ reversul caracteruluĭ hazliu al unuĭ Nastratin, unuĭ Tilu saŭ unuĭ Bertoldo.

In fine ne maĭ rămâne a vorbi despre **snoavele** d-luĭ *Ispirescu*. Sub pseudonimul: „Un culegĕtor-typograph“ publică D-nu P. Ispirescu la 1873 broşura I. şi la 1874 broşura II-a de: *Snoave saŭ poveştĭ populare adunate din gurile celorŭ ce sciŭ multe*“. La 1879 apăru ediţiunea II-a foarte îmbogăţită. Intr'o dare de seamă ce am făcut despre această carte [1]) şi apoĭ într'un adaus [2]) am arătat izvorul şi filiaţiunea acestor

[1]) Magazin für die Litteratur des Auslandes 1880.
[2]) Litteratur-Blatt für germanische und romanische Philolgie.

Digitized by Google

poveștĭ. Aci numaĭ un singur esemplu [1]) „*Bărbatul cu ĭabaşaoa*„.

„Doĭ prietenĭ se întâlnesc; după ce 'şĭ dară bună zioa. — Ia spune'mĭ, nenişorule, zise unul din eĭ, cum o ducĭ tu cu femeea? — Foarte bine, răspunse el, în zioa cununieĭ chiar cum am venit acasă, am luat un scaun care mi se părea că 'mĭ sta în cale, şi l'am trântit aşa de tare, încât s'a făcut ţăndărĭ. Femeea mea, crezând că sânt un nebădăios, âmblă pe lângă mine ca pe lângă o bubă coaptă. Eŭ, din parte'mĭ nu 'ĭ am zis până azĭ nicĭ dă-te maĭ încolo. — A mea m'a prostit de tot. N'am zi albă din pricina eĭ. O să încerc să fac şi eŭ ca tine. După ce ajunse acasă, se face că-ĭ supărat, şi unde pune mâna pe un scaun, care zicea, că 'ĭ stă în cale şi 'l trânteşte de nu se maĭ alege nimic de dânsul, apoĭ se răsti la femeea sa, zicându-ĭ, că nu îngrijeşte să fie lucrurile puse la locul lor. — Târziŭ te-aĭ deşteptat, bărbăţele; acum eştĭ ca ĭabaşaoa de nas, ĭĭ răspunse femeea.“

Această snoavă este o paralelă interesantă la izvorul din care Shakespere a scos tema pieseĭ sale: „Taming of the shrew.“ „Imblânzirea îndârjiteĭ.“ Un fabliau francez conţine aceeaşĭ poveste [2]). In Spania este în colecţiunea de nuvele scrise în sec. XIV de către Infantele Iuan Manual, de sigur după izvoare orientale [3]). Italieneşte a fost prelucrată de Straparola [4])

[1]) P. 70.
[2]) Legrand III, 204.
[3]) Conde Lucanor cap. 45.
[4]) Piaccevole notti VIII fav. 2.

Digitized by Google

de unde de sigur a ajuns la Shakespere. In Orient se află în cărticica: Kisseh khun [1]); mai cu seamă aci şi la Straparola se află încercarea zadarnică ce face bărbatul cel alt, ca şi în snoava română, şi o păţeşte rău, căci îşi a adus prea târziu aminte [2]).

Inainte de a termina cu această literatură a poveştilor şi snoavelor mai pomenim şi: „*Treï şireţi, şi doï gheboşi*, poveşti populare şi amuzante, cea întâiu tratând şarlatanismul, cea a doua întâmplările cu dracii în moara părăsită, amândouă *comico-satirice*, imitate din auz de Toma *Wartic* ed. II-a Bucur. 1878 (ed. I 1858). „Treï şireţi“ p. 1—24 nu este alt ceva decât o parodie a povesteï luï A. Pann [3]), la mijloc p. 20—24 este un epizod a căreï original este un fabliau citat de Dunlop [4]). Iar povestea II-a: „doï gheboşi“ e o schimonosire pretinsă „comico-satirică“ unuï basm de Musäus: „Ulrich mit dem Bühel [5])“ amestecând la mijloc: „Dracul şi femeea“ saŭ povestea luï Beelfegor.

Afară de aceste cărţi tipărite, în care se aflu snoave şi poveşti populare, mai sânt şi multe răspândite prin manuscripte mixte [6]); o colecţiune însă destul de vestită

[1]) Berlin Stettin 1829 pag. 12—17.
[2]) V. Dunlop-Liebrecht pag. 284.
[3]) Povestea vorbiï I, 162 urm.
[4]) Pag. 208: „des trois larrons“ de Jehan de Boves (Legrand III, 308).
[5]) Volks-Märchen der Deutschen. Berlin s. a. ed. Hempel vol. IV pag. 5—34.
[6]) Sântem nevoiţi a ignora mai toate snoavele publicate în calendare şi perdute în mare parte împreună cu calendarele. Adevărul este, că aceste calendare au contribuit mult la răspândirea

Digitized by Google

este colecțiunea cea mare manuscrisă de pilde, snoave și povești de *Golescu*, acuma în posesiunea Academiei. Datorim amabilității d-lui P. Ispirescu o copie de vr'o sută și mai bine din acele snoave, culese de către Golescu, unele reale altele din cărți, iar altele din auzite. Curios însă este, că o parte dintr'ânsele are un caracter burlesc—frivol. In general nu sânt *populare*, ci de origine *literară* și persoanele principale sânt: împărați și filosofi.

Comunicăm aci numai vr'o 2—3 dintr'acele care aparțin claseĭ dintâĭu, adică se par a fi culese din gura poporuluĭ, și una din cele literare, culese de prin cărți.

Așa buni-oară snoavă următoare, care se află și în „Cornicea satelor", și mai trăește și până astăzĭ în gura poporuluĭ:

„Un țigan ca să șază la masă cu stăpânu-său, se socoti să meargă tocmai asupra meseĭ și să 'ĭ zică:

„Bună masă coane!" socotindu-se ca stăpânu-său o să 'ĭ zică: „șezĭ la masă, țigane!" Așa se duse asupra meseĭ și 'ĭ zise: „Bună masă coane!" Stăpânul îĭ zise: „eșĭ afară țigane!"

Alta:

„Un boer umflat în blane, întrebă pe un gol și despuiat, în vreme de iarnă, de 'ĭ este frig la trup? Acela îĭ zise: „dar ție îțĭ este frig iarna la frunte?" — Ba,

snoavelor; dar cercetarea lor se poate face numaĭ în urma strângereĭ de calendare, urmărită în curs de mulți anĭ. Rezultatul totuși nu resplătește o muncă gigantică ca această. Singurul interes ar avea calendarele publicate de Anton Pann și iac eștia numaĭ pentru *istoria internă* a operilor sale populare.

Digitized by Google

nu, zise boerul; — Așa și mie, răspunse despuĭatul, că tot trupul meŭ ca o frunte 'l socotesc.«

Varianta ce am cules-o noĭ din gura poporuluĭ sună: Unul umblând ĭarna maĭ gol, este întrebat dacă nu-ĭ frig? Acel despuĭat răspunse :— »dar la nas ți-ĭ frig?« — Ba, nu! — Eĭ bine, tot trupul meŭ e de carne de nas.«

Alta :

»Unul se fălea că vede foarte de departe, și zicea altuĭa : »vezĭ șoarecele acela în vârful munteluĭ?« Acesta iĭ răspunse zicând : »de văzut nu'l văz, dar îl auz rontăind.« Aceeașĭ snoavă se află și la Anton Pann [1]) unde are forma următoare:

»Un mincinos stând o dată, zise altuĭ mincinos,
Prietine, vezĭ tu turnul acel'nalt și luminos?
Da, acesta iĭ răspunse; și ĭar îl întrebă el.
Dar vezĭ tu tocma în vârfu-ĭ cum umblă un șoricel?
Ce maĭ mincĭună cu coarne, zise prietinul său,
Că eu abĭa zăresc turnul, ne cum șorecelul tău;
Insă îl auz prea bine cum umblă 'ntropot, încât
Parc'ar bubui o tobă ș'ar avea clopot la gât.
Te crez acel iĭ răspunse, văzându-se înfundat,
Fiind că nu-și găsi omul cu mincĭunĭ de înșelat.«

In sfârșit și cea următoare :

»O muere cam proastă, de câte-orĭ auzea pe cântăreț la biserică cântând, începea să plângă. Cântărețul băgând de seamă, întrebă pe muĭere : »Ce aĭ de plângĭ de câte-orĭ încep eŭ a cânta? Nu cum-va gla-

[1]) Povestea vorbiĭ I, p. 29.

Digitized by Google

sul meŭ te aduce la umilinţă ? Nu, domnule, zise ea, ci am avut un măgar, cu care mă hrăniam, şi s'a întâmplat d'a murit, şi fiind-că glasul dumitale foarte mult se aseamănă cu aceluĭ măgar, de câte-orĭ te aud cântând îmĭ aduc aminte de măgarul meŭ.«

Din snoavele de origine literară, pomenim: „Întâlnirea luĭ Alexandru cu Diogen, care roagă pe Alexandru, pentru tot binele ce vrea să 'ĭ facă, maĭ bine să se ducă la o parte din potriva soareluĭ ca să nu-ĭ pîarză căldura. Alexandru răspunse: de n'aş fi fost Alexandru aşĭ fi vrut să fiŭ Diogen.«

Această poveste se spune de Cicerone [1]) Valerius Maximus [2]) şi alţĭ, se află şi în Gesta rom. [3]). etc.

Cu acestea am terminat, *literatura populară estetică saŭ romantică*, arătând atât şirul romanţelor cât şi coprinsul lor. Am urmărit aceste romanţe până la izvorul lor, şi am căutat a demonstra influenţa ce aŭ esercitat asupra *fantazieĭ* poporuluĭ român, dând naştere cu încetul la *novele, poveştĭ, basme, şi snoave.* Pe lângă aceasta ne am convins de fluctuaţiunea veşnică ce esistă în literatura populară şi de aceea de multiplele legăturĭ ce leagă şi unesc un popor de altul, o carte de alta, o închipuire de alta.

A doua clasă cu care ne ocupăm acuma este literatura etică, care din partea eĭ, stă în legătură intimă, atât cu cea estetică, cât şi cu cea religioasă.

[1]) Tusculan. 5, 32.
[2]) Cartea IV, cap. 3. extern 4.
[3]) Ed. Oesterley C. 138 v. p. 742.

Digitized by Google

II.

LITERATURA ETICA.

Digitized by Google

Digitized by Google

II.

LITERATURA ETICA.

A doua parte a literaturei populare cu care ne ocupăm acuma este literatura *etică*, adică acea literatură populară, care are un scop *didactic* pronunțat, care nu tinde a aduce omului o îmbogățire a științei în mod fantastic, romantic și petrecător, ci care este mai mult severă și de aceea mai mult concentrată. Pe când literatura estetică în desvoltarea și răspândirea ei, o vedem lărgindu-se, îmbogățindu-se din ce în ce mai mult, adoptând și adaptând elementele cele mai diferite, la din contra caracterizează literatura etică o scurtare și o concentrare din ce în ce mai mare, și ast-fel o fabulă prea desvoltată la început, perde cu încetul din aparatul retoric și se ascute până la cea din urmă redacțiune, adică la o *sentință morală*, sau la un *proverb*, care ast-fel adesea își a luat naștere de la o poveste sau de la o fabulă. Nu tăgăduim că o mulțime de fabule din contra s'au născut din proverbe.

Digitized by Google

Inainte însă de a intra în desvoltarea mai de aproape a materiei, ce ne va preocupa, este necesar a esplica cauza care ne a îndemnat de a subsuma supt titlul de literatură *etică*, fabulile și proverbele. Explicarea aceasta va fi coprinsă în definițiunea fabulei ce o vom da.

Digitized by Google

FABULE.

Cel d'ântâiŭ care a încercat a defini fabula a fost ritorul Aphtonius din Antiohia în Syria a. 350 d. Chr. El zice că: „Fabula este o vorbire plănuită destinată a arăta un adevăr prin diferite chipurĭ.“ Este clar că această definiţiune nu e de loc o definiţiune satisfăcătoare, căcĭ tocmaĭ principalul nu este de loc explicat, adică rolul ce'l joacă animalile în fabulă.

Phaedrus zice în introducerea sa la colecţiunea fabulelor latineştĭ, că scopul luĭ este: de a amusa şi de a instrui tot de o dată. Şi tocmaĭ fabula I-a *Lupul şi oaea* este contra acesteĭ definiţiunĭ, căcĭ ce amusare este moartea nevinovateĭ oaie, şi ce instrucţiune ne dă această fabulă, unde vedem că forţa brutală sfărămă nepedepsit pe cel slab?

Aşa încearcă apoĭ Batteux, La Motte-Houdart, Richer şi alţiĭ a da o definiţiune maĭ satisfăcătoare a fabuleĭ, până când veni *Lessing* marele critic şi poet german, şi aduse chestiunea la soluţiunea cea maĭ bună. Definiţiunea luĭ este cea următoare:

Dacă reducem un principiu *etic general* la un caz special şi dăm aceluĭ caz *realitatea*, şi compunem din-

Digitized by Google

tr'ânsul o poveste, prin care se recunoaște principiul general, atunci se numește acea compositiune: *fabulă*. Scopul fabulei deci este: moralul saŭ adevărul ce coprinde epimitul pus la sfârșitul fabulei. Iar pentru aceea, ca fabula să fie mai convingătoare trebue ca să ne povestească un caz *real*, și prin urmare trebue să vedem cât de scurt se poate, întreaga fabulă de o dată. De aci se esplică întrebuințarea animalelor în fabulă: fie-care animal prin trăsura caracteristică a naturaluluĭ său, înlocuește numaĭ prin *numirea luĭ* deja un caracter întreg isolat și specificat.

Decĭ scopul este: sentința morală, ethică, oglindirea *adevăruluĭ precum îl înțelege poporul*, și tot așa oglindește și *proverbul* acel adevăr al inteligenței populare. Nu este decĭ numaĭ petrecerea, ci din contra învățătura morală, care face pe popor să citească și să repete acele fabule adesea orĭ prescurtându-le până la *proverb* și *zicătoare*. Și noĭ decĭ am unit amândouă sub titlul general: *ethica poporuluĭ*.

Istoria fabuleĭ nu este apoĭ maĭ puțin interesantă decât istoria celor alte ramurĭ ale literatureĭ populare unde adesea diferite povestĭ se grupează în jurul unuĭ singur centru; căcĭ și aci se grupează suma întreagă a fabulelor în jurul *unuĭ personagiu* maĭ mult saŭ maĭ puțin *mitic* : *Aesop*.

Dar cu mult înainte deja avem alegorĭĭ biblice; așa aceea a luĭ *Iotham* și a prooroculuĭ *Nathan*. In literatura grecească precedă Hesiod și Epimenides luĭ *Aesop*.

Adevărate fabule originare ale luĭ Aesop nu posedăm. Socrat a versificat unele în temniță. Demetrius Phalerus c. 300 a. Chr. ar fi cules întâiŭ fabulele asopice.

Digitized by Google

Babrius (Gabrius) înaintea luĭ August le-a prelucratŭ în versurĭ greceștĭ și așa merge literatura fabulistică răspândindu-se peste toată Europa. Ediţiunea cea maĭ complectă de fabule greceștĭ, unde se află adunate la un loc fabulile diferiţilor autorĭ din cursul atâtor secolĭ, este aceea a doctoruluĭ Corai, Paris 1802 care a adunat toate variantele.

Fabuliștiĭ latinĭ aŭ fost *Phaedrus* și *Romulus;* relaţiunea ce esistă între dânșiĭ nu e deslușită încă până astăzĭ. Poate că în sec. 3—4 un monah anume Romulus descompuse în prosă fabulile versificate ale luĭ Phaedrus, și maĭ adaugă și altele din alte izvoare.

Precum a fost prelucrat apoĭ Aesop în literatura grecească așa a fost prelucrat și Phaedrus și Romulus, cu atât maĭ ușor, cât limba latină era singura limbă literară în curs de atâţea secolĭ. Ceĭ maĭ însemnaţĭ, representanţĭ sânt apoĭ: Galfredus, Vincentius Bellovacensis, Faernius etc.

De vreme deja aŭ fost traduse aceste fabule în limbele vulgare, și maĭ fie-care popor posedă o sumă de fabuliștĭ cari s'aŭ adăpat la izvoarele literatureĭ clasice, adesea orĭ traducând numaĭ prototipul lor. Maĭ pe larg despre aceasta vezĭ escelenta introducere a luĭ Robert la ediţia fabulelor luĭ La Fontaine [1]).

Afară de aceasta maĭ esistă în literatura universală *o epopeĕ* întreagă, al căreĭ eroĭ sânt animalele. Numaĭ un mic fragment dintr'aceasta este: *Bactrahomyomahia*

[1]) Fables inedites des XII—XIII et XIV siècles et fables de La Fontaine précédées d'une notice sur les fabulistes. 2 vol. Paris 1825. vol. I pag. XIII—CCXLVIII.

Digitized by Google

„lupta broaștelor cu șoarecii“, adesea considerată ca o parodiă a lui *Homer*. Mult mai imposantă este epopea cunoscută în literaturele modioevale ale Holandei (Flandriei), unde este de sigur forma cea mai vechie, Franciei și Germaniei, cunoscută subt numele: „Renard contrefait“ Vulpea vicleană, „Reinke de Voss“ sau „Reineke der Fuchs“ prelucrată în fine de *Goethe*. Vulpea este aci eroul, în jurul căreia se învârtește toată acțiunea, și multe din acele fabule se află împrăștiate și răspândite peste Europa și Asia, ca verigele rupte dintr'un lanț lung; mai cu seamă a conservat literatura populară rusească o sumă de acele fabule de animale în special de fabule *vulpești*, cum le-am putea numi. I. Grimm, editând recenziunea germană, a împodobit'o cu o introducere remarcabilă asupra fabulelor vulpești.

Urme slabe de acele fabule vulpești se mai găsesc și pe la noi.

In literatura populară română posedăm noi însă o carte specială de fabule întitulată „*Viața și pildele lui Esop*“.

Când am vorbit în partea întâia de *Archir și Anadam* [1]) am atins legătura ce există între *viața lui Archir* și *viața lui Esop*.

[1]) Pag. 109 urm.

Căci noi trebue să separăm acea *Viață* relativ modernă de „*fabulele*“ cu mult mai veche.

Viața lui Esop este o țesetură fantastică de povești *orientale* de tot soiul și de diferite origini, cari venind de la Orient la Occident s'au grupat în jurul unui personagiu mitic, reprezentantul istecimei, precum am

Digitized by Google

văzut acelaşi proces şi la alte cărţi din literatura romantică.

Această „Viaţă“ se atribue cu nedreptate popeĭ Maxim *Planudes*, care a fost trimes la Veneţia ca ambasador, de către împăratul Andronic Palaeolog pe la 1327. De oare ce o mare parte din acele snoave şi poveşti, pe carĭ ĭi găsim în Viaţa luĭ Esop, sânt atribuite deja luĭ Heykar (*Archir*) în 1001 Nopţi arabice, cel puţin contimpurane, şi chiar maĭ vechĭ, apoĭ nu maĭ încape îndoială despre prioritatea Orientuluĭ, şi de vechimea maĭ mare acelor poveştĭ de cât însuşĭ Planudes. Unele dintr'ânsele d. e: acea cu *limba* care este şi cel maĭ bun lucru, şi cel maĭ răŭ tot-deodată, se află deja în Talmud[1]) Cea-l'altă parte pe care o regăsim în *Archir şi Anadam*, adică zidirea oraşuluĭ în aer, şi întrebările ce s'a întrebat cu înţeleptiĭ, este din cercul legendelor *solomonice*; şi aşa maĭ departe. Pe lângă aceasta însuşĭ onoarea de fabulist ĭĭ este disputată luĭ Esop de către *Locman* cel prea înţelept Arab, tot atât de mitic ca şi însuşĭ Esop, care după legendă se trăgea de la *Job*, şi era din seminţia patriarhuluĭ Abraham

Cum este însă, acea „Viaţă a luĭ Esop“ a desfătat şi desfătează pe poporul român aproape două secole.

Căcĭ am descoperit un manuscript al „Vieţeĭ luĭ Esop“ în Biblioteca Centrală din Bucureştĭ scris înainte de 1705, decĭ pe la sfârşitul secoluluĭ XVII. Un al doilea manuscript de pe la mijlocul secoluluĭ XVIII pre-

[1]) Literatura comparativă universală Kirchhof, Wendunmuth ed. Oesterley vol. V. p. 34.

Digitized by Google

cum și un al treilea din 1779 sânt în posesiunea noastră. Afară de aceea mai posede și Biblioteca din Iași un manuscript al „Isopiei". Fiind toate traducțiuni uneĭ și aceleași redacțiuni, nu se deosebesc aceste „Vieți" între dânsele, de cât printr'o formă mai mult saŭ mai puțin archaică a stiluluĭ. Ceva mai mult se deosibesc manuscriptele de ediținile prin scurtăriĭ și prelungiriĭ, d. e: la învățăturile date luĭ Enn de către Esop, și altele. Și mai mare deosebire este între fabulele saŭ „*pildele*" din manuscripte și cele editate. Aci se vede, că nu s'au întrebuințat traducătoriĭ de una și aceiași recenziune.

Inainte însă de a ajunge la „*pildele*" vom schița în scurt, viața cea fabuloasă a luĭ Esop

„ Esop de naștere sclav Frigian, a fost mut și de o urâcĭune înspăimântătoare, dar cu firea prea deștept. In casa aceea unde era el sclav, se vorbiră alțĭ doi sclavĭ să mănânce niște smochinĭ ai stăpânuluĭ lor, și să învinovățească pe Esop. Acesta însă bând apă caldă o vărsă curată cum a băut-o, apoĭ puse și pe ceĭ doĭ sclavi ce'l părâră să imiteze esemplul luĭ; eĭ scoaseră smochinile, și ast-fel dovedi el pe adevăratul hoț. Deslegându-ĭ norocul limba, Esop a fost vândut la un neguțător. Plecând în călătorie, se încarcă Esop cu un sac plin de pâinĭ, cu toate că ceruse povara cea maĭ ușoară. Dar după ce se golise acel sac, mâncând toțĭ dintr'ânsul, le arătă Esop, că într'adevăr a luat povara cea maĭ ușoară, căcĭ se micșora din zi în zi, pecând povara celor alțĭ rămânea statornică. In Samn e cumpărat de către filosoful Xant, pe care însă adesea orĭ îl întrece Esop prin istecimea luĭ. O dată luând un

Digitized by Google

vultur inelul împărătesc de la Samienĭ l'a lăsat să cază în sânul unuĭ slugĭ; Samienĭĭ se rugau de Esop, să le tălcuĭască acel semn ceresc; el se învoi numaĭ atuncea, după ce eĭ căpătară slobozirea luĭ de la Xant. Astfel devenind slobod s'a dus ca sol al Samienilor la Cris împărat în Lidia şi a dobândit împăcarea împăratuluĭ cu Samienĭĭ.

De acolo se duse la Lichir împăratul Vavilonuluĭ. Esop luă pe Enn ca copil de suflet, însă acesta răsplăti rău fapta luĭ Esop, părându-l la împărat ca cum ar trăda împărăţia. Osândit la moarte, scăpă Esop prin mijlocirea luĭ Ermin, prietinul său, care-l ascunse într'un mormânt, răspândind vestea, cum că Esop a murit. Indată ce auzi aceasta Nectenav împăratut Egiptenilor, trimise solĭ la Lichir, zicând dacă nu va trimete pe cine-va, care să zidească un turn în văzduh şi să răspunză la întrebările făcute, îĭ va lua împărăţia. Jeluindu-se împăratul de moartea luĭ Esop, şi tânguindu-se de hotărârea cea pripită, află prin Ermin, că Esop trăeşte. Indată porunceşte împăratul să'l aducă înaintea luĭ şi să osândească pe Enn. Esop cere ertarea luĭ, şi-l mustră printr'o sumă de pilde şi povăţuirĭ frumoase:

„Puţine să vorbeştĭ şi cu măsură, şi multe să asculţĭ şi înţelepţeşte să urmezĭ.“

„Celor ce fac bine nu-ĭ pizmui, ci să-ţĭ pară bine de eĭ; că de-ĭ veĭ pizmui, mai mult pre tine însuţĭ te veĭ vătăma.“ „Nu-ţĭ fie ruşine a învăţa să facĭ tot d'a una ce e maĭ bine.“ „In toată zioa opreşte ceva pentru zioa de mâine, că maĭ bine este, când âĭ muri, să laşĭ la vrăjmaşĭ, decât, cât veĭ trăi să aibĭ lipsă.“

Digitized by Google

„Fă aceea ce nu te va întrista.“ etc. etc. De aceste cuvinte se răni Enn la inimă și muri.

Esop plecă la Eghipt și biruește pe toți înțelepții de acolo, și împlinește și cererea împăratuluĭ întocmaĭ precum am văzut'o la Archir [1]). Călătorind apoi prin orașele Greciei ajunge și la Delfi. Locuitoriĭ din Delfi nu'l cinstiră, după cum se cuvenea, de aceea Esop îĭ luă în râs. Ca să-și răsbune, Delfienii au ascuns un vas din templul luĭ Apolo în haĭnele sale și l'au osândit apoĭ ca un fur de vase sfinte, să fie aruncat într'o prăpastie; ceea ce și făcură, cu toate rugăcĭunile luĭ Esop și pildele ce le spunea. O ciumă ce se lățI între dânșiĭ, era pedeapsa pentru nedreptatea lor.“

Ediținea cea maĭ veche, de care am putut da, este din *1812* fără loc, titlul sună: „Vieața și pildele prea înțeleptuluĭ Esop“, prin *acest typarĭu maĭ îndreptate* 1812. Această ediținne a servit de bază tuturor celor alte ediținnĭ. Iașĭ, Sibiĭ 1816. Bucur. 1834, 1843, 1858, 1872, 1877 etc. etc. Tiparul coprinde pe lângă viața, și *105* pilde sau fabule esopice [2]). Nu tot atâtea fabule și nu aceleașĭ coprind manuscriptele. Manuscriptul cel maĭ vechĭu coprinde 25: *tălcurăĭ ale luĭ Isop* [3]). Dintr'aceste 26 fabule se regăsesc *19* in ediția tipărită, și 7 lipsesc, (adică No. 3, 4, 13, 14, 22 (21), 23 (22), 24 (23). Intre acestea se află și fabula versificată de

[1]) Maĭ sus pag. 107—109.

[2]) *Fabulele luĭ Esop* s'au maĭ tipărit și 1875 în: Mica biblioteca pentru copiĭ.

[3]) No 20 fiind de două orĭ însemnat, sânt într'adevĕr 26 și nu 25 fabule precum sânt însemnate.

Digitized by Google

Anton Pann, [1]) adică: comoara îngropată, pe care o caută în zadar copiĭ după moartea tatăluĭ lor, săpând viea în toate părțile, și în maĭ multe rânduri, fără a găsi ceva; văzând însă îmbelșugarea roduluĭ, înțeleg atuncea diata tatăluĭ lor, care le zicea, că este îngropată o comoară în pământul vieĭ sale. Grecește se află această fabulă la Corai [2]), franțozește a fost prelucrată de La Fontaine cartea V. fabula 9.

Deja maĭ multe sânt fabulile conținute în manuscrisul nostru din 1779, căcĭ cprinde *30* de fabule. Dintr'aceste 30, numaĭ 7 se potrivesc cu cele din manuscriptul precedent, restul, afară de No. 4, 6, 7, 9 și 26 se regăsește în ediț unea tipărită. Nu e locul aci, a intra în amănunturĭ maĭ despicate asupra raportuluĭ ce esistă între fie-care fabulă din manuscripte și cele tipărite; căcĭ precum am zis-o deja în maĭ multe rânduri, scopul nostru este de a da numaĭ rezultatele cele din urmă, carĭ se bazează pe alte cercetărĭ maĭ amănunțite, obiectul a monografiĭ speciale. De oare ce publicâm în „Chrestomatia“ unele din fabulile manuscriptuluĭ precedent, dăm aci câte-va esemple din acest manuscript întocmaĭ după original d. e.

Pilda a cincea [3]).

„O mățĭă întrase într'o șatră țigănească și găsi o *chilă* (adică o pilă) și începu a o linge, și lingându-o cu limbă i s'au belit limba și curge sânge; iară mățĭă tot îĭ părea că este carne și tot păzie di linge chila;

[1]) Povestea vorbiĭ II. pag. 88—91.
[2]) No. 22 p. 16 și p. 291.
[3]) Fol. 32 b.

Digitized by Google

mai pe urma văzu măța că nu-i carne și este fier, iar limba ei să rosesă mai de tot".

Pilda.

„Sânt unii din oameni de să pricesc și să sfădescu cu toți și nu socotescu pre nimene întru nimică, ce grăescu tuturor în protivă; unii ca aceĭ nu socotesc că toate acele sânt asupra lor, și mai mult rău și nevoĭ 'și fac lor însuși."

Această fabulă se regăsește întocmai așa în ediținea tipărit [1]), având și trăsătura, că a găsit pila într'o *șatră țigănească*.

In fabula grecească [2]) și în toate paralele occidentale nu este o măță ci un șarpe; Așa la Phaedrus, Romulus, Lafontaine etc. [3]).

Altă fabulă este cea următoare: [4])

„O cioară intră într'un pălcu de porumbi și văzu pre porumbi, cum să hrănescu de bine; deci abătu și ea de să înălbi la peni ca și porumbii, și umblă cu porumbii nu 'i zice nimică gândind, că-i porumbu. Și petrecând multă vreme cu porumbii la un loc. O dată să prileji de cărăi ca o cioară. Deci văzând porumbii că i cioară, o bătură și o goniră dintre dânșii. Iară ea neavând ce face, să dusă de să amestecă cu alte cioară. Iară cioarăle dacă o văzură că este albă, o bătură și ele și o goniră. Deci de vreme ce ea vrându să-și schimbe viiața, să scăpă de amândoă cetile.

[1]) No. 38: Mâța.
[2]) Corai No. 184.
[3]) Robert l. c. vol. I p. 337—338.
[4]) Fabula a 15-a fol. 34 *b*.

Digitized by Google

Pildă.

De multă orĭ cu lăcomie noastră perdem şi drĭaptă agonisita noastră, care avem.“

In ediţiunea noastră îĭ corespunde fabula 45 : *Porumbiĭ şi cioara*; dar aci este fabula maĭ prescurtată, şi pilda cu totul alt-fel. Prototipul grecesc [1]) se deosibeşte maĭ puţin de verziunea noastră română de cât d. e : Lafontaine şi alţiĭ, carĭ aŭ alte paserĭ în locul porumbilor. [2]) Maĭ pe larg a tratat Benfey [3]) această fabulă în legătură cu alte analoage, europene şi asiatice.

Ceea ce priveşte manuscriptul nostru de pe la mijlocul sec XVII el conţine numaĭ *Viaţa*, şi notiţele luate privitoare la manuscriptul din Iaşĭ sânt prea scurte, ca să ne putem pronunţa aci, asupra număruluĭ fabulelor şi asupra relaţiuneĭ ce esistă intre dânsul şi cele alte manuscripte şi ediţiunĭ.

Afară de acele ediţiunĭ tipărite sus pomenite, şi des repeţite, dar neschimbate, maĭ esistă şi o altă ediţiune maĭ bogată, dar stricată în ceea ce priveşte limba în care e scrisă.

Această ediţiune e întitulată ; *Vieaţa şi 183 fabule ale luĭ Esop, precese de câte-va teoriĭ ritoriceştĭ asupra scrierilor aligorice şi urmate şi de alte câte-va fabule dintr'alţi autorĭ Elinĭ . . . . . Buzăŭ 1857. Aprilie 22.*

N. I. D. Prelucrătorul şi Traducătorul cărţiĭ

[1]) Corai No. 101.
[2]) Robert. l. c. I. pag. 247—248.
[3]) Pantschatantra I. pag. 224—225.

Digitized by Google

a tradus, ceea ce nu indică anume, ediţiunea neogreceascâ, tipărită la Veneţia 1799 şi care coprinde viaţa şi numaĭ 149 de fabule *esopice* [1]); ca No. 150 a adăugat traducătorul român o fabulă coprinsă deja în *viaţa*. La aceste a maĭ adaugat *12* din ediţiunea românească, ce o putem numi „*vulgata*“ alte *15* sânt scoase din „compilaţiĭ“ şi *5* fabule de la sfârşit, cu carĭ se termină fabulile esopice sânt de asemenea repeţiri din „*viaţă*“. Aşa scoate autorul suma de *182* fabule esopice. Adause maĭ sânt: fabule şi aligoriĭ scoşĭ dintr'alţĭ autorĭ şi fabuliştĭ Elinĭ (Prodicus, Stesihorus, Gavrias şi Aphtonius) şi parabolile biblice, pe lângă aceasta şi fabula mădulărilor şi a stomahuluĭ (din La Fontaine), pe care a versificat-o asemenea *Anton Pann*, cu câţĭ-va anĭ maĭ înainte [2]). Această fabulă vestită, o găsim maĭ întâiŭ la Titu Liviu [3]) apoĭ răspândită peste toată lumea; în colecţiunea luĭ Corai se află în două variante (No. 202 şi 322). Maĭ pe larg vezĭ Robert [4]).

Pe lângă acele colecţiunĭ anume, de carĭ am vorbit până acuma, maĭ trăesc şi o sumă de fabule în gura poporuluĭ român, şi din gura poporuluĭ român, aŭ fost culese de Anton Pann şi de Ispirescu, şi publicate atât în: „Fabule şi istorioare“ cât şi în „Povestea vorbiĭ“ celuĭ d'ântâiu, precum şi în: „Snoavele“ şi „Pilde şi Ghicitorĭ“ celuĭ din urmă. Afară de esemplele aduse

[1]) Pag. 46—126.
[2]) Povestea vorbiĭ III 1853 p. 93.
[3]) II. c. 20 § 3.
[4]) L. c. I, p. 169 urm. La Fontaine III, fabula 2.

Digitized by Google

în treacăt, vom mai pomeni încă unele din aceste colecţiuni.

In *Fabule şi istorioare* [1]) versifică Anton Pann o fabulă, interesantă din punctul de vedere al *originei*. Noi am evitat a vorbi de *originea fabulei*, căci această problemă nu s'a resolvat până acuma. In genere însă se caută originea fabulei în India, unde credinţa religioasă vede în animal, locuinţa unui suflet omenesc, şi de aceea înzestrează animalile cu facultăţi omeneşti. Considerând însă fabulele orientale mai de aproape şi comparându-le cu cele occidentale, nu se poate tăgădui o deosebire fundamentală: în Orient sânt animalile, *oameni travestiţi*, cari vorbesc şi raţionează ca oameni, aŭ toate pasiunile omeneşti; cu un cuvânt, putem înlocui pe animalul cu un om care are un nume propriŭ de animal d. e: Urs, Leŭ etc. pe când în Occident fie-care animal represintă *un* caracter, *o singură* pasiune, corespunzând cu firea sa inăscută: *vulpea* e tot deauna numai reprezentantul *vicleniei ursul*: *greoiu*. etc. Ceea ce însă este un fapt constatat şi dovedit de noi pentru o mare parte din literatura romantică adică *migraţiunea* productelor Orientuluĭ, şi schimbul reciproc între popoare, este un fapt şi pentru literatura fabulistică. Esemplul de faţă, fabula luĭ Anton Pann *Şoarecile*, este o dovadă nouă, pentru acest adevăr. Fabula ne spune:

„Un şoarece mare, anume Gherlan peste toată gloata fiind căpitan, se mândrise într'atâta, încât vrând să se însoare, a căutat o fată de nĭam mai nalt.

[1]) II p. 32—36.

Digitized by Google

Așa află el, că *soarele* e lucrul cel mai mare și slăvit pe pământ, și se duce la dânsul să pețească fata lui. Soarele îi răspunse, că într'adevăr e mare și slăvit, dar *norul* cel mai mic îl acoperă și'l întunecă, deci îi este supus. Atunci pleacă Gherlan la pețit după fata *norului*. Ajungând la nor, află că nici norul nu e cel mai puternic, ci *vântul* e mai puternic de cât dânsul. de oare ce 'l gonește și 'l risipește ca pe un fum. Gherlan se duce la *vânt;* nici vântul nu e mai puternic, ci *cetatea*, care nici păs n'are de suflarea vântului. Mai puternic însă de cât cetatea este *neamul șoricesc*, care găurind temeliile ei, o surpă și o prăpădește; și atunci Gherlan recunoaște că într'adevăr șoareciĭ sânt neamul cel mai puternic de pe acest pământ.«

Această fabulă este curat indică și face parte din colecțiunea Pancĭatantra [1]) sub titlul: „*șoarecile schimbat își caută un mire.*« Șoarecile prins de un coruĭu cade în mâna unuĭ brahmin, care 'l schimbă într'o fată. Căutând apoĭ un bărbat pentru dânsa, vine mai întâĭu la soarele, apoĭ la norul, la vântul, la muntele și în fine la șoarecile, care găurește muntele și care prin urmare este cel mai puternic. Fata este iarăși schimbată în șoarice. Cele alte forme orientale aceĭ fabule se află la Benfey [2]). In Occident este fabula 7 cartea VII de La Fontaine aproape identică cu fabula noastră, v. Robert, l. c [3]). Aceeași fabulă a mai fost tractată în limba română de o autoară care a tra-

[1]) Partea III fab. 12 trad. de Benfeyı vol. II p. 252—266.
[2]) Pancĭatantra I p. 373—378.
[3]) II p. 212—214.

Digitized by Google

dus'o pentru copile; și de nu mă înșel este una din basmele publicate de Hințescu. In legătură cu această fabulă mai stă și cea esopică [1]) unde Aphrodite schimbă o pisică într'un om, dar când vede un șoarice, renaște firea ei de pisică.

Altă fabulă din Povestea vorbei este [2]), „Copaciul bătrân lovit de vifor se frânge și cade, pe când trestia cea slabă stă pe loc, fiind că se pleacă la ori ce vânt". Ce e drept, această fabulă se află deja într'un calendar tipărit în Buda pe anul 1825 [3]). Dar la Pann se pare că a ajuns ca și alte povești și fabule numai prin popor. Și această fabulă nu este puțin răspândită. Grecește se află la Corai [4]). Virgil face în două rânduri alusiune la această fabulă. [5]) Alte paralele v. la Robert [6]) și anotațiunile lui Oesterley la Schimf und Ernst de Pauli [7]).

„*Vulpea firoscoasă*„ Iată acuma un esemplu din Snóvele d-lui Ispirescu: (P. Ispirescu Snoave ed. 2 p. 48—50) Vulpea vede numai atuncea culcușul său și al copiilor săi în primejdie, când stăpânul viei vrea să dea foc acelei vii părăginite, pe când ea n'avea habar de dânsul, câtă vreme voia să sape bălăriile sau să le smulgă. Această fabulă culeasă din gura poporului, se

[1]) Corai No. 169.
[2]) Il p. 53—54.
[3]) Cartea de mână pentru națiia românească, Buda. 1825 pag. 88.
[4]) No. 143.
[5]) Intâiă oară în: Georgica cartea II v. 290—291 și pentru a doua oară în Eneida cartea IV v. 442—443
[6]) L. c. I 85.
[7]) Cap. 174.

Digitized by Google

află deja între fabulele luĭ Ţichindeal (fab. 150), dar cu deosebirea că în locul vulpeĭ e o pitpalacă, întocmaĭ ca la La Fontaine.[1]) Paralele antice v. Robert.[2])

Ne ajung aceste esemple de fabulistica română.

Noĭ aci ocupându-ne numaĭ de literatura *populară*, trecem peste fabuliştiĭ români, cari aŭ luat fabulele lor din isvoare *literare* şi aŭ rămas înşişĭ literatură literară. Aşa d. e. Ţichindeal, Asachi, Stamati, care s'a folosit maĭ cu seamă de fabulele ruseştĭ ale luĭ Krylov şi alţiĭ.

In strânsă legătură cu fabule, maĭ cu seamă cu acel: *„epimitiu“* acea *„pildă“* saŭ *„povaţă“* morală cu care se sfârşesc, staŭ *maximele* şi *proverbele*.

[1]) C. IV fab. 22.
[2]) C. c. I, 303.

Digitized by Google

PROVERBE.

Proverbele sânt înțelepciunea popoarelor, rodul inteligenței practice, specialitatea trasă din generalitate. Proverbele sânt pentru relațiunile morale ale omenirei, întocmai ca moneda pentru relațiunile sociale. Căci proverble sânt acei mijlocitori cari aduc și înlesnesc, pe fie-care zi, spre întrebuințarea practică a popoarelor, înțelepciunea la care aŭ ajuns oamenii cei mai profunzi, prin meditațiune matură și pătrunzătoare. Muma proverbelor este *esperiența* și proverbele în aplicarea lor zilnică ne aduc iară la esperiență. Proverbele se nasc la toate popoarele, sânt, în ceea ce privește idea generală, lesne înțelese, și se aseamănă între dânsele având toate un și același izvor general — viața. Dar cu toate acestea se deosibesc, ca toate productele populare prin costumul lor, naționalitatea lor. Și acela care le studiază în sine trebuie să cerceteze tocmai aceste deosebiri caracteristice. Coprinsul proverbelor în sensul cel larg ce am dat noi acestui cuvânt este multiplu. Sub proverb se coprinde mai întâiŭ : *pilda* sau închipuirea unei ideĭ generale într'o *imagine* restrânsă din care se naște o parte însemnată

Digitized by Google

a limbeĭ populare, adică: *locuţiunea proverbială*, câte o dată cofundate cu *idiotisme* d. e. *a prinde cu ocaua mică*; *a o lua la sănătoasa a rămâne în sapa de lemn* etc. coprinde apoĭ: *maxima* saŭ *sentinţa* care în genere de origine reflectoare, a luat naştere prin abstracţiune şi pleacă de la general la special, aşa sânt sentenţele tuturor filosofilor şi înţelepţilor, şi în fine *proverbul propriu zis*, care se naşte din închipuirea fie-căruia, care represinte la început un ce special şi ajunge cu încetul a se lăţi şi a se generalisa. Putem zice că cu cât o maximă e maĭ generală cu atâta e maĭ bună, cu cât un proverb e maĭ special cu atâta e maĭ bun. Trecerea de la maxima la proverb o face fabula, care precum am văzut, nu este alt-ceva decât încadrarea uneĭ maxime generale în figura uneĭ poveştĭ speciale, şi moralisaţiunea, saŭ învăţătura cu care se sfârşeşte fabula a trecut adesea în gura poporuluĭ, ca proverb saŭ locuţiune proverbială.

Maxima se maĭ deosibeşte de proverb printr'aceasta, că maxima sau sentenţa spusă de un înţelept are un scop didactic, şi ethic şi arată omuluĭ alte scopurĭ şi tendinţe maĭ înalte, la care să aspire, de cât folosul propriu. *Abnegaţiune*, *devotament*, ĭată tendinţa şi învăţătura adevăraţilor înţelepţĭ, cari cu aceste învăţăturĭ nutrea pe popoarele în zilele lor de tinereţe. Unele din aceste maxime au fost adoptate de către popor, şi schimbate în proverbe. Cu cât maĭ simplă şi maĭ scurtă era acea maximă, cu atât maĭ lesne s'a schimbat.

Pe lângă aceasta maĭ este adesea specialitatea proverbelor lauda şi defaima a persoanelor, situaţiunilor,

Digitized by Google

evenimentelor, oraşelor, ţărilor etc.; şi se continuă din neam în neam aşa d. e. proverbele privitoare la ţigani, bulgari etc.

Forma cea mai vechiă ni s'a păstrat în *Biblia* în gnomele sau pildele solomonice. Caracterul lor aci este acel al maximelor, forma: *paralelismu* sau *thesa* şi *antithesa*. In Biblia grecească numită: Septuaginta după povestea, cum că 70 de înţelepţi ar fi tradus'o independenţi unii de alţii, şi cu toate acestea într'un mod aşa de identic, încât nu se deosibeau între dânsele, nici printr'un cuvânt, în această Bibliă mai sânt şi pildele din „*Cartea înţelepciuneï*“ şi pildele luï „*Isus Sirah*„.

In Grecia sânt cunoscute principiele, *maximele* a celor 7 înţelepţi; eşind din gură, se părea că au căpătat „*aripi*„ prin mijlocirea cărora zburau din gură în gură, şi din popor în popor. „*Epea ptereoenta:*“ „cuvinte aripate„ cum se numesc în epopea luï Homer, au rămas titlu maximelor înţelepte. De vreme deja au fost culese ast-fel de maxime ale filosofilor de către Theodoret Diogenes Laertius etc. De timpuru au fost traduse în limba siriacă, arabă şi ebraică sub titul de: „*pilde* sau *mustrări filosofeşti:*“ Renumită a devenit apoi colecţiunea cea mare „*Adagia*„ a luï *Erasmus din Roterdam,* în care sânt coprinse toate proverbele şi zicale din literatura clasică. Ediţiunea cea mai complectă este aceea elzeviriană, Amsterd. 1683.

Ne ar duce prea departe dacă am voi să înşirăm toate colecţiunile moderne de maxime şi de proverbe; ajunge a numi cele mai importante; adică cea franceză de *Leroux de Lincy*, cea italiană de *Pittré*, cea

Digitized by Google

germană de *Wander*, colecțiunea proverbelor romanice în special de Düringsfeld cele sărbești de *Wuk* etc.

Să vedem acuma și ceea ce posedăm noĭ de maxime și de proverbe în literatura română. Vom considera maĭ întâĭ maximele, carĭ toate sânt de origine literară, și apoĭ urmând sistemuluĭ nostru, vom cerceta în trăsurĭ generale proverbele a căror origine vom căuta.

Nu vom intra în arătarea paralelor, căcĭ precum am observat la începutul acestuĭ capitol, tocmaĭ la proverbele, este greu de a deduce ceva din asemănarea ce esistă între acele unuĭ popor, cu proverbele unuĭ alt popor, de oare ce multe și maĭ cu seamă cele maĭ răspândite, răsar din viața practică și din firea omenească, care e pretutindenea aceași în ceea ce privește patimile.

Nu e nicĭ un popor, nu e nicĭ o literatură care să n'aibe proverbe și zicătoare în pofida femeilor, care să nu biciuească scumpetea, care să nu facă haz de nerozia oamenilor, de îngâmfarea procopsiților, care să nu se plângă sau să reflecteze asupra împărțireĭ inegale ale bunurilor lumești și ale însușirilor sufletești. De altă parte, evenimentele ce se petrec în sânul societățiĭ, care nu se ridică peste nivelul poporuluĭ incult, se repetă cu atâta asemănare între dânsele, încât foarte ușor s'a putut naște aceleași proverbe în diferite locurĭ, independente unele de altele. A ajunge dar prin ast-fel de raționamente la concluziunĭ ethnografice este învederat greșit. Se înțelege că și aci constatăm, ca în toată literatura fluctuantă populară, migrațiune de la un popor la altul și înrâurire reciprocă. La proverbele însă fiind materialul prea vast, ne am

Digitized by Google

mărginit de a arăta în genere originea lor, cum s'au putut naște și cum au putut ajunge la Românĭ. Numaĭ în monografiĭ speciale ar putea să se desvolte maĭ pe larg identitatea, altmintrelea mare, sau deosibirea ce esistă între proverbele române și cele slave, sau între cele române și între cele romanice și latine. Incercărĭ de felul acesta s'au și făcut de către d-niĭ Duringsfeld și G. D. Theodorescu [1]). Dar pe de o parte materialul de care s'au servit era mic, pe de altă parte cercetarea maĭ cu seamă celuĭ din urmă laborează prin prejudecata, că proverbele române *trebue* să se asemene *maĭ mult* cu cele latine, decât cu *proverbele altor popoare*, dintre cari tocmaĭ Slaviĭ au avut o înrâurire destul de mare asupra spiritului *religios* și *etic* al poporuluĭ Român. Noĭ ne lăsăm să fim conduși numaĭ *de fapte*, și la care concluziune vom ajunge, pe aceea o vom adopta.

Colecțiunea cea maĭ veche și cea maĭ bogată este: **Floarea darurilor** tipărită pentru întâiași dată la 1700 în Sneagov, și apoĭ 1703 și 1814. Cât privește originea acesteĭ cărțĭ și partea istorisitoare, am pomenit'o deja maĭ susŭ [2]). Dară partea cea maĭ mare se compune din sentențe și maxime atât al filosofilor, cât și al părinților bisericeĭ, începând de la Socrat, Aristotel, Platon până la Ovidie și Iuvenal și de la Isidor și Sf. Augustin până la Toma „Achinatul“ (Toma de la Aquino) marele scolastic al evuluĭ mediu. Un contingent însemnat de maxime dă Sf. Scriptură, în spe-

[1]) Cercetărĭ asupra proverbelor române. Bucur. 1877.
[2]) Pag. 138 urm.

Digitized by Google

cial înțeleptul Solomon, acel tip de înțelepciune al Orientului. Cartea se compune din 35 de capitole, din cari o jumătate vorbește de virtuți și cea l'altă de păcatele opuse, înșirate ast-fel, că după fie care virtute urmează contrariul ei, păcatul respectiv; așa c. I, dragostea; c. 2, pizma, care este păcatul împotriva dragostei; c. 3, pentru bucurie; c. 4, întristarea, care este păcatul împotriva bucuriei etc. Relativ la fie-care sânt citate acele maxime, din cari dăm aci numai câte-va exemple:

„Sfântul Pavel a zis: înțelepția lumii aceștiea, este nebunie la Dumnezeu; deci cel ce știe mai mult, acela știe mai puțin.“

„Aristotel au zis: gol m'am născut în lumea aceasta și cu năpăști; și la sfârșit văzuiu că nu sânt nimic.“

„Platon au zis: dragostea ochi n'are.“

„Zis'au un înțelept; trei lucruri gonesc pe om din casă: fumul, picătura și muerea rea.“

„Seneca au zis: pizma scoate din rău bine și din bine rău.“

„Omer au zis: mai mult se cade a se păzi neștine de pizma rudei și a prietenului, de cât de a vrăjmașului.“

„Barbarig au zis: pacea este peste toate bogățiile și măririle lumii aceștiea.“

„Casiodor au zis: mânia este mumă a toate răutățile.“

„Parisiean (!) [1]) au zis: vrăjmașul cel mai mare pre care l'ar putea dobândi omul, este mânia lui.“

[1]) Adică: Priscian.

Digitized by Google

„Ermis aŭ zis: mânia nebunuluĭ este pururea în cuvinte, iară a înţeleptuluĭ este în fapte.“

„Încă (Solomon zice): precum apa stinge focul, aşa şi milosteniea stinge păcatul.“

„Încă: să nu zicĭ fratelui tău, pasă de ceare să'ţŭ dea.“

„Ovidie au zisŭ: veĭ să daĭ, curândŭ dă.“

„Isusŭ Sirahŭ au zisŭ: orĭ ce dar veĭ face, fă'lŭ cu faţă veasălă şi nu te scârbi; că maĭ multŭ plăteaşte cuvântul celŭ bunŭ decât dăruirea cea mare.“

„Pământulŭ mănâncă pre oamenĭ, ĭară cel foarte eftinŭ mănâncă pământŭ.“

„Solomon au zisŭ: doao lucrurĭ dumnezăul mieu, rogu-te să nu'mĭ daĭ: nicĭ sărăcia nicĭ bogăţiea, ce în vieaţa mea îmĭ dă numaĭ trebuinţa.“

„Sfântul Pavelŭ au zisŭ: scumpetea ĭaste rădăcina tuturorŭ răutăţilor.“

„Seneca au zisŭ: cade-să oamenĭĭ să stăpânească pre banĭ, ĭară nu banĭĭ pre oamenĭ.“

„Încă: maĭ bine ĭaste să cinsteştĭ pre omul fără de de banĭ, de cât pre banĭ fără de omŭ.“

„Iuvenal au zis: nu sânt banĭĭ aĭ scumpuluĭ, ce ĭaste scumpulŭ al banilor.“

„Platon au zisŭ: treĭ lucrurĭ jeleaşte inema mea maĭ multŭ de cât cealea-lalte: pre bogatul, cândŭ ajunge la sărăcie, pre cel cinstitŭ, când îl ruşinează, pre cel înţelept, cându-l va râde unŭ nebunŭ.“

„Caton au zisŭ: aceaea carea ţe-au făgăduit cinevaş ţie, nu o făgădui tu altuea nicĭ cum.“

„Sfântulŭ Grigorie au zisŭ: din gura mincinosuluĭ, nicĭ adevărulŭ nu să creade.“

Digitized by Google

„Sfântulŭ Avgustinŭ au zisŭ : leul nu să luptă cu furnicile, nice vulturul prinde muște.“

„Sfântul Isidorŭ au zisŭ : găina pentru unŭ ou face mare gâlceavă, de o aude vulpea.“

Aceste puține exemple ne arată pe de o parte numărul însemnat de autorĭ și filosofĭ, de unde s'au luat acele maxime, pe de altă parte putem vedea, că au intrat maĭ mult sau maĭ puțin schimbate în literatura nescrisă.

De sigur vre unul sau altul din cititorĭ, își aduce aminte de sentințe și cuvinte ce le a auzit rostindu-se icĭ-colea.

A doua carte aproape contimporană cu cartea precedentă este acea intitulată :

Pilde filosofești tipărite la Târgoviște 1713 de Vlădica Anthim. ed. către 2-a 1835.

Originalul imediat după care s'a tradus este grecește, tipărit asemenea la Târgoviște în acelaș an.

Del Chiaro în cartea sa asupra Românieĭ, pomenind tipografia mitropolieĭ și dând lista cărților române tipărite acolo de către Vlădica Anthim, între carĭ se află, și „Alexandria“ ne dă și o notiță prețioasă relativă la istoria acesteĭ cărți. Ca cea din urmă carte eșită din teascurile mitropolieĭ pomenește del Chiaro și : „*Maxime filosofiche*“ adăogând că *el* ar fi tradus acea carte din *franțuzește* în *italienește* și din italienește traducându-se *grecește*, a fost tradusă după aceea și *românește* și tipărită acolo. Acele „*Maxime filosofiche*“ nu pot fi alt-ceva decât „*Pildele filosofești*.“ Din nenorocire atât esemplarul nostru, cât și acel al Academieĭ sânt defecte, la amândouă le lipsește titlul,

Digitized by Google

și n'am putut da până astăzi de un esemplar complect. Tiparul fiind însă identic cu acel al Cĭaslovuluĭ tipărit asemenea acolo la 1715 de către Anthim Ivireanul, nu încape îndoială de data acesteĭ cărți. Ce e drept, Iarcu o cunoaște sub anul 1713 [1]), dar după esperiența dobândită n'avem prea multă încredere în *datele* luĭ Iarcu, cât privește cărțile române din sec. XVI și XVII.

Pildele filosofeștĭ „după limba cea proastă grecească tâlmăcite românește" (adică din *neogrecește* : απλως ελληνικη) coprind după numerarea noastră 964 de pilde, înșirate unele după altele, fără numele autorilor, și fără numerotație. Stilul e cam concis și sentințele sânt puse ca un fel de axiome etice generale, de oare ce nefiind pomenit autorul, maxima perde subjectivitatea eĭ și devine maĭ objectivă.

Unele exemple ne vor arăta caracterul acesteĭ colecțiunĭ :

„Nu ĭaste sărac cela ce n'are tată, ci cela ce n'are învățătură și bună pedeapsă [2]).

„Cu vorbele ceale dulcĭ, să câștigă mulțĭ prietenĭ."

„Nebunulŭ are inima luĭ în gură, și înțeleptulŭ are limba luĭ în inimă."

„Zavistia nu are odihnă."

„Când ĭaste rana la inimă, nu știe omulŭ ce să maĭ facă."

„Nu da în datorie, pentru ca să trăeștĭ slobodŭ."

[1]) Catalog general de cărțĭ rom. ed. 2-a p. 9.
[2]) Creștere : παιδευσις.

Digitized by Google

„Lăcomiea aduce sărăciea, și numaĭ acela ĭaste bogătŭ, care nu pofteaște nimicŭ.“

„Bucuriile ceale maĭ desăvârșit ale lumiĭ, sântŭ pururea amestecate cu oare care întristăciunĭ.“

„La toate trebile tale să ĭaĭ sfatŭ, de la ceĭ ce să temŭ de Dumnezeŭ.“

„Maĭ bine ĭaste să aĭbĭ un meșteșugŭ pentru ca să-țĭ căștigĭ hrana ta; de cât să întinzi mâna să ceĭ milostenie ca să trăeștĭ„.

„Fă bine celuĭ ce-țĭ face rău, că-lŭ veĭ birui.“

„Cu răbdarea ajunge cineva la sfârșitulŭ gânduluĭ său.“

„Doao fealurĭ de oamenĭ nu să îndestulează nicĭ o dinioară: ceĭ ce cĭarcă învățătura, și ceĭ ce strângŭ avuție.“

„Dulcĭața lumiĭ ĭaste, să aibĭ cătŭ îțĭ trebueaște ĭară nu cât fără treabă prisoseaște.“

„Cincĭ lucrurĭ sântŭ nefolositoare, cândŭ nu sântŭ însoțite cu alte cincĭ: cuvântulŭ, fără de ispravă; bogățiile fără chiverniseală; știința fără năravurĭ bune: milosteniea, fără gândŭ bunŭ, și viața fără sănătate.“

„De veĭ vrea să nu-țĭ afle vrășmașul tău taĭna, nu o arăta la prietenulŭ tăŭ“. etc.

Afară de aceste două colecțiunĭ maĭ esistă în literatura română și alte colecțiunĭ de maxime etice, dar relativ moderne, și carĭĭ n'au intrat în popor d. e: *Filosoful indian, sau mijlocul de a trăi maĭ fericit în soțietate.—Culese de un vechiu Bramin și rumânite de un Școlar de Sf. Sava 1835, 1836. 1853*, care nu este alt-ceva decât o traducere a cărțiĭ luĭ Chesterfield englezul; altă carte este acea a luĭ *Darvar*, tradusă din

Digitized by Google

grecește și în fine: *Conductoriul pe căile vieții în învățături morale clasice . . . . de Fr. Reiche*, tradusŭ din grecește și corectatŭ după originalul germanŭ din a patra edițiune de *N. Daniilopulu* Bucur. 1852.

Pe lângă acele colecțiunĭ de origine literară, posede literatura română și o sumă de micĭ cărticele de maxime și sentențe curat populare, datorite spiritului și istecimeĭ luĭ: *Cilibi Moise*, vestitul din țara românească, care în curs de multĭ anĭ, scoase pe fie care anu noŭ câte una din așa numitele *practice* în 10,000 de esemplare, și pretetindenea se citea acea cărticică și chiar în zioa anuluĭ nou, pe când se mânca plăcinta. Aceste cărticele aŭ devenit acuma de o raritate însemnată și d-nu M. Schwarzfeld va bine merita, dacă ne va da în curând o edițiune complectă acestor „*practice*“ adunate și sistematicește aranjate de d-sa.

Cercetându-le maĭ de aproape, vedem că nu arare orĭ se aseamănă cu maximele din cărțile sus pomenite, dar și o sumă se datorește literatureĭ paroemiologice ebraice, începând de la Biblia, până la părțile etice din rugăciunĭ. Unele însă, maĭ cu seamă cele dintâĭ sânt culese din gura poporuluĭ unde au intrat din Biblia.

E interesant a observa aci una din căile prin cari acele sentențe etice ale filosofilor aŭ pătruns în popor.

Dascăliĭ ceĭ vechĭ pentru a învăța pe copiĭ a scrie, le dedea așa numite; „*grapsime*“ cari nu eraŭ alt-ceva decât „*pilde filosofești*“ și copiiĭ scriindu-ĭ și repetindu-ĭ mereŭ și le întipăreaŭ în minte, și ast-fel ajunseră acele grapsime a deveni proprietatea poporuluĭ. D-nu P. Ispirescu, vestitul nostru culegător de basme, ni-a

Digitized by Google

spus-o că așa a învățat el însuși din copilăria lui, ba chiar mai ține minte vr'o 2—3 din acele grapsime cu toate că s'a scurs multă apă de atuncea pe Dâmboviță. Tatăl meŭ de asemenea ține minte maxima următoare, ca un *grapsim*, după care a învățat a scrie:

„Acela care lesne se jură, se dovedește că este mincinos“:

Mai aproape de proverbele propriŭ zise de cât de acele maxime, stă o altă carte populară, cu care am făcut deja cunoștință în partea întâia, adică: *Viața lui Bertoldo*, care precum am văzut nu este alt-ceva de cât o legendă solomonică. Dialogurile între împăratul și Bertrldo nu sunt în genere alt-ceva, de cât o înșirare de proverburi. Manuscriptul nostru din 1779 conține forma mai veche, care e cam schimbată în: „Vicleniile meșteruluĭ Perdaf“.

In orĭ ce caz avem în amândouă o colecțiune foarte bogată de proverbe și zicăturĭ populare, cu toate că sânt de origine străină. Ceea ce nu se poate tăgădui este, că traducțiunea făcută din limba grecească, este una din cele mai nemerite. Spiritul poporuluĭ român a fost pe deplin respectat și numai așa a și putut influența asupra poporuluĭ. De oare ce avem aci a face cu una din izvoarele proverbelor, vom da aci asemenea câte va esemple, după manuscriptul nostru; una însă nu trebue să uităm că, fiind proverbul în genere împărțit aci în două părți ca să poată forma o întrebare și un răspuns, după caracterul dialoguluĭ ce 'l are, și noĭ luăm une-orĭ amândoă părțile ca să avem proverbul întreg d. e.: „ce vin este mai bun?“— cel ce se bea în casa altuia“ ar corespunde unuĭ proverb: vinul cel

Digitized by Google

mai bun este acela ce se bea în casa altuia. O altă pereche: „care esti acea marea care nici o dată nu să satură? — satul scumpului și iubire de bani,“ corespunde oarești cum unei pilde sus citate. Alte esemple sânt: „Cel ce șade pre scaun înalt, acela primejduești să cază gios să se desale.“

„Muștile măcar de le și gonește cine-va, eli iarăș să întorcu.“

„Cel ce nu'și sfârșești trîaba, încă nu mănâncă.“

„Nu te pune cu mai marele tău, nici te prici cu cel mai mare decât tine, nici să nu te apropii la apa care curge răpede.“

„Nici apă lină nici omul tăcut nu 'mi place.“

„Vina pe omul nenorocit tot dîauna îl întâmpină.“

„Muere mânioasă, focul aprins, tigaea găurită esti mare pagubă casii.“

„Omulŭ rău i să întâmplă lucrul de care să teme.“

„Racul de multe ori sare din tingire și cade pre cărbuni și să arde.“

„Cine samănă rautăți, iară răutăți săcira.“

„Supt haină de multe ori se ascunde moliea.“

„Cine a încurcat pânza, trebue să o și descurce.“ — Rău poate să se descurce căn sântu capite multe în plasă.“

„Cine samănă ghimbi, nu îmblă fără de încălțăminti.“

„Greu esti cinevaș să sai îm boldu.“

„Pe omul bun, nu'l doare capul.“

„Muere mânioasă, este marea fără vad.“

„Mojiculuĭ nu să cade să-i să dea toiag în mână.“

„Porculuĭ și broaștii nu-i rădica tina din spinarea.“

„Corbul nice o dată nu aduce veste bună.“

Digitized by Google

„Cine să laudă, se măscărești pre sine.“
„Mojicul este un dobitoc rău.“
„Mueri rea, apa și focul pururе răzbat și li să face loc.“
„Cine șade pe urzică, adesi îl pișcă.“
„Cine scuipă înpotriva vântuluĭ, îșĭ scuĭpă mustețile.“
„Cine spală capul măgaruluĭ, în zadar pierdi ostinĭala și soponul.“
„Voĭu să-țĭ mulțumescu într'acestaș chip, ca să stai pururea cu picĭoarile drepte: —însă și ceĭ spânzurațĭ sânt cu picĭorile drepte.“
„Cine o dată ș'au ars sufletul de bucate fĭerbințĭ, suflă și în cele recĭ.“ (Proverbul nostru sună: cine se frige cu ciorba, suflă și în ĭaurt).
„Vai de cela, ce dă învățătură altuĭa.“
„Cel ce înpinge corabie în mare, stă în vadu.“
„Cine să duci la moară, trebui să se înfăineze.“
„Celuĭ ce i să întâmplă bine, înțelept esti.“
„După trăsnet, vine și pĭatră.“
„Peștele cel mare, înghite pe cel mic.“
„Cel ce nu să credi, să înșală.“
„Limba nu are oasă și sfarămă umerile (v. proverbul nostru: limba n'are oase și sfărăme oase).“
„Adevăratul plătești pedĭapsa pe dĭasupra.“
„Păcat vechĭu, pomană noao.“
„Cine răde vinerĭ, plânge duminică.“

Maĭ cu seama diata, sau învățăturile luĭ Bertoldo, ce le a dat înaintea morțiĭ, formează un șir de pilde și proverbe, d. e.:

„Cine este învățat la sapă, să nu s'apucc de suliță.“

Digitized by Google

„Cine scarchină răea altuea, răcorești a luĭ.“
„Cine să temi de păsărĭ, nu samănă mălaĭu.“
„Cine-ș numără banĭ adesă, nu sărăcești.“
„Cine întră în danțu, trebui să știe a gĭuca.“
„Cine dă păine luĭ la alțĭ căinĭ, curund îl latră căiniĭ luĭ.“
„Cine mănâncă după pofta altuiea, nimic nu să folosești.“
„Cine esti făr de prietin, ĭaste ca un trup făr de suflet.“ etc. etc.

Paralel cu Bertoldo este *Archir și Anadam*, care precum am văzut, este maĭ mult saŭ maĭ puțin de aceeașĭ origine.

Așa coprinde și *Archir* o sumă de *maxime* anume didactice, prin care Archir învață pe nepotul său Anadam înțelepcĭune. In literatura rusească, s'a desvoltat o carte deosebită de maxime, îmbogățindu-se numărul acelora, ce se puneau în gura luĭ Archir [1]).

In aceste maxime se deosibește ediținea luĭ Anton Pann de manuscriptul nostru. Anton Pann coprinde 37 de „pilde“, carĭ în fond se aseamănă cu cele din manuscript, dar totușĭ sânt prelucrate și maĭ asemenea cu proverbe populare moderne; așa bunioară:

No. 8. Pe maĭ marele tău, și pe care-l veĭ sluji, nu'l defăima către alțiĭ, măcar de ți s'ar părea cât de aspru orĭ rău; după proverbul ce zice:

Nu-țĭ sumuți câinele
Cuĭ aĭ mâncat pâĭnile.

[1]) . Galahovŭ istor. russk. slavesn. I. Ptrbrg. 1880 pag. 415—418.

Digitized by Google

In manuscript [1]) sună ast-fel :

„Fătul meu! Când veĭ sluji la un Domnu şi va fi domnul tău nebun, tu să nu zicĭ că este domnul tău nebun; ci să facĭ cum îţĭ va porunci el, că-i va fi milă di tine.“

No. 12. „Inaintea celor marĭ nu fiĭ îndrăzneţ la vorbă şi grabnic la răspuns, ci te înfăţişează cu sfială şi răspunde cu socoteală; că toată grabă, strică treaba; ĭar vorba dulce, mult aduce.

Manuscriptul [2]).

„Fătul meŭ! să nu fiĭ vorbitorĭu înainte împăratuluĭ tău, nicĭ foarti glumaş, că viĭ greşi.“

No. 14. Mănia ta ĭarăşĭ nu grăbi să o verşi asupra cuĭva, ca să nu te căeştĭ; că, după cum am maĭ zis: căinţa cea din urmă, cu paguba ta se curmă; şi, bătaĭa şi ocara dată, nu se 'ntoarce nisĭ o dată.“

Manuscriptul [3]).

„Fătul meu, Anadam! mâniea nu o vârsa curând, că apoĭ pe urmă ţ'o păre rău.“

In fine:

No. 25: Când veĭ vrea să vorbeştĭ cu cine-va, să scoţĭ cuvântul prin treĭ lacăte, adică: unul să-l aibĭ la inimă, al doilea la gât şi al treilea la buze; că eşind din gură-ţĭ cuvântul, se duce ca vântul, şi nu-l maĭ poţĭ ajunge, nicĭ cu ogarul nicĭ cu armăsarul.

Manuscriptul : [4])

„Fătul meŭ! când ai să grăeştĭ cu domnul tău, să-

[1]) Fol. 100 b.
[2]) Ibid.
[3]) Fol. 101. a.
[4]) Fol. 101. b.

Digitized by Google

ţĭ aibă gura trĭĭ propelĭ: una la inimă, alta la grumaz, alta la gură, dacă apucĭ di grăeştĭ cuvântul; că ca vântul [1]) esti, nu'l mai poţi agĭungi, nicĭ cu calu, nicĭ cu ogarĭul, nicĭ cu şoĭumu.“

Aci putem urmări chiar asimilarea sentenţelor şi maximelor cu formele populare, devenind cu încetu însuşĭ proverbe populare.

Un alt izvor din care au luat, nu numaĭ Românĭĭ dar maĭ toate popoarele moderne este: Sfânta Scriptură, vechiuluĭ şi nouluĭ Testament, maĭ cu seamă cărţile luĭ Solomon şi Isus Sirah. Maĭ sus deja am adus maĭ multe esemple de origine biblică, aci să maĭ pomenim încă căte-va din N. Testament:

„Pomul după roade se cunoaşte“ e luat din Ev. Mat. c. 12 v. 33: „că din rod se cunoaşte pomul.“ Prin variaţiunea aceluĭaşi motiv s'au maĭ desvoltat de aci încă proverbele:

„După poama se cunoaşte pomul,
Şi după fapta omul.“
„Pomul se cunoşte din roadă,
Şi omul din mintea neroadă.“

„Ce face mâna dreaptă, să nu ştie mâna stângă“ zice proverbul, care vine de la Ev. Mat. c. 6 v. 3. „Iară tu când facĭ milostenie, să nu ştie stânga ta, ce face dreapta ta.“ Cu totul neschimbat a rămas ca proverb, zisa Evangheliei: (ibid. c. 7 v. 3): „Iară ce vezĭ ştercul în ochiu fratelui tău, ĭară bârna din ochiul tău nu o simţĭ?“ Derivat de aci e apoĭ:

[1]) In manuscript stă: *cuvăntul.*

Digitized by Google

„Vezĭ bârna în ochiul tău,
Și nu vorbi pe altul de rău.“

Intre cele citate din „Bertoldo“ avem asemenea un proverb de origine biblică. Luca c. 14 v. 11. „Că tot cel ce se înalță smeri-să-va, și cel ce se smerește, înălța-se-va.“ Acesteĭ zise evanghelice corespunde, de o parte proverbul român cu totul identic, de altă parte și o credință populară, sau mai bine, o legendă populară, după care D-zeu are două scări, pe una înalță pe cel smerit și pe cea l'altă coboară pe cel înălțat. De aci proverbul român :

„D-zeu doue scărĭ are
Să sue și să coboare.“

Despre această legendă am tratat mai pe larg în „Germania“ editată de Profesorul Bartsch [1])

Proverbul aplicat deja :

„Pe țigan de-l veĭ spăla,
Tot negru va rămânea“

nu este alt-ceva de cât o formă schimbată, a întrebăriĭ retorice făcută din partea proroculuĭ Ieremia cap. 13 v. 23. „Ar putea oare un negru să'șĭ schimbe pelea.“ Dar nu de acolo direct provine proverbul, ci de la fabula care se află deja la Lokman: cum că un negru sta și se freca într'un râu, crezând că prin multa spălătură își va albi pelea.

Aci avem un al treilea izvor al proverbelor, adică: *fabule și poveștĭ* aduse la cea mai simplă espresiune.

[1]) Germania. Noua serie an XIII (XX) 1880 pag. 288.

Digitized by Google

Un alt esemplu, tras din natură, dar desvoltat prin poveşti şi prescurtat ca proverb este: „din sânge apă nu se poate face“, adică adevărata înrudire nu se poate tăgădui; ceea ce e demonstrat printr'o poveste, asemenea din cercul solomonic. „Corb la corb nu scoate ochiĭ“ e de asemenea o prescurtare uneĭ fabule. De aceeaşĭ origine este apoĭ proverbul: „vulpea când n'ajunge la strugurĭ zice că sânt acriĭ“ care maĭ are şi variantul: „vulpea când n'ajunge găinele, zice că sânt spânzurate.“ „Au mâncat aguride părinţiĭ — şi-şĭ au strepezit copiiĭ dinţiĭ“ Acest proverb vine de la un cuvânt al prooroculuĭ Ieremia, care după aceea a ajuns morala uneĭ fabule orientale şi aşa s'a răspândit ca proverb. Din fabula sus tratată pe larg, despre şoaricele care este cel maĭ puternic animal, s'a născut următorul proverb:

măgura cea gurguiată
n'o doboară vânt vr'o dată
dar şoarecĭi o scobesc
pe de desubt ş'o găuresc. [1])

Tot din fabule se trag proverbele: „Cămila vrând să dobândească coarne şi-a perdut urechile“. „Cotoiul s'a călugărit şi s'a jurat că nu maĭ mănâncă şoarecĭ.“ „Pune căciula jos, şi după ce te veĭ judeca la dânsa, fă ce ţi-aĭ pus în gând“ şi varianta: „pune-ţĭ căciula înainte şi te judecă singur“. Isvorul acestuĭ proverb este o poveste orientală din „40 veziriĭ“ maĭ pe larg v. anotaţiunile luĭ R. Köhler la Gonzenbach [2]):

[1]) A. Pann, Povestea vorbiĭ II, p. 51.
[2]) Sicilianische Maerchen No. 8. vol. II. p. 208.

Digitized by Google

Nu mai puțină influență asupra spiritului poporului au esercitat superstițiunile, din cari unii sânt mult mai vechi de cât însuși creștinismul. E foarte greu însă a precisa cu oare care siguranță originea acestora; căci tocmai metodul ce'l urmărim noi în descrierea literaturei populare române, este menit de a demonstra, că pe de o parte literatura scrisă, și pe de altă parte imigrațiune pe cale orală de la Orient la Occident aŭ avut o înrâurire mult mai mare asupra spiritului popoarelor, de cât l'ar presupune cine-va. De aci și acea nivelare ce o putem observa la toate popoarele, toate stau pe același saŭ aproape pe același nivel în ceea ce privește literatura populară. Este de aceea datoria noastră de a fi cât se poate de sfiicios și precaut în căutarea și în determinarea urmelor *mitologice* în literatura populară. Cu ocaziunea *basmelor* vom reveni mai pe larg asupra acestui punct foarte important, care până acum n'a fost în destul observat, și care a dat naștere la ipotezele cele mai curioase, și la mitologii speciale, fantastice la popoare unde s'a păstrat abia o mică urmă de mitologie autohtonă, iar restul este material *împrumutat* și preschimbat.

In ori ce caz influența religioasă și din acest punct de vedere al superstițiunilor și eresiilor medio-evale, se poate urmări și în proverbele noastre române:

„Bun e Dumnezeu — meșter e dracu" este curat dualismul oriental-bogomolic, despre cele două puteri din lume, din cari una e bună: Dumnezeu, și alta este activă: dracu. „Dracu crapă când faci bine" e învederat de origine religioasă, „că e de bine să fii stângaciu, ca să impuști pe dracu". Acest proverb se esplică numai

Digitized by Google

prin credința populară, cum că fie care om poartă pe umere un înger și un drac. Dracu de pe umărul stâng învață pe om de rău, iar îngerul de pe umărul drept, sfătuește pe om să facă bine.[1]) Fiind stângaciŭ lovește omul în dracu, care șeade pe umărul stâng. Această credință este de origine orientală și răspândită peste întreaga Europă.

De credințe populare ține asemenea proverbul: „Corbul nicĭ o dată nu aduce veste bună". Tot așa: „I-a cântat cucul astăzĭ." „I-a bătut ceasul noroculuĭ." „Un Dumnezeu dă și altul ia."

Alte proverbe, și aceste sânt în mare parte autohtone, oglindesc starea socială și ideile poporuluĭ asupra familieĭ, învățătureĭ, dreptățeĭ, bogățieĭ și sărācieĭ, fericireĭ și altele. Unele aŭ luat naștere de la obiceiurĭ și instituțiunĭ vechĭ, altele sânt imitate după proverbe de origine literară, care din momentul când aŭ intrat în gura poporuluĭ, daŭ naștere la o sumă infinită de paralele; iar alte proverbe s'aŭ născut din modul, cum poporul caută a caracterisa viața și a esprima cu un cuvânt scurt și precis, esperiența adesea amară a vieții. Numaĭ câte-va esemple din această „*filosofie*" a poporuluĭ român.

Femeia în genere e tot așa de puțin politicos tractată, că la toate popoarele: „Muerea, poale lungĭ și minte scurtă". „Muerea a îmbătrânit pe dracu" „Dintele minții la muere, tocmaĭ după moarte ese." „Două mueriĭ și o gâscă fac târgul cuculuĭ." Dar:

„Cine caută nevastă fără cusur, neînsurat rămâne."

[1]) V. Jipescu: Opincariu p. 114—115.

Digitized by Google

„Dacă moare nevasta, se duce jumătate lumea — dacă moare și bărbatul se isprăvește lumea.“ „Nevasta nu e cărpă să o descoși și să o lepezi.“ — „Să-ți iaĭ nevastă de potriva ta.“ — „Măritișul te leagă de mâinĭ și de picĭoare.“ Și iar:

„Omul o nevastă și o pisică trebue să aĭbă în casă.“ In adevăr: „nevasta cu minte bună, e bărbatuluĭ cunună“ dar: „rar la om așa noroc.“ — Că precum: „bărbat bun și usturoiu dulce nu să poate,“ așa și nu să poate: „lănoasă și lăptoasă și grasă, să vie și de vreme acasă,“ nu să poate iar: „moartea fără bănuĭală — și nuntă fără căĭală.“ „Dar cum ți-o fi partea,“ că: „ce e scrisă omuluĭ, trebue să o pătimească.“ In privința copiilor iată ce zice proverbul: „De copiĭ, de barbă și de cote goale să nu te plângĭ nicĭ o dată“. „De copiĭ, case sparte, nu s'au văzut.“ „De la un copil și de la un nebun afli adevărul.“ „Copilul cu leagănul se amăgește și tace.“ Dar „copilul nepedepsit, rămâne nepricopsit.“ Invățătura este una din lucrurile pe care pune preț Românul în deosebĭ în proverbe, arătând pretutindea folosulurile cele multe, ce le poate trage omul de la învățătura: „aĭ carte aĭ parte.“ „Școala face pe omuĭ om—și altoiul pe pomul pom“. „Cine învață la tinerețe se odihnește la bătrânețe.“ „Cine știe carte, are patru ochĭ.“ „Toată lumea este școală și vremea învață pe aceĭa ce n'au dascăl“ dar: „nu cine trăește mult, știe multe, ci cine umblă mult, știe multe.“ Cu toate acestea însă: „tot învățăm cât trăim și neînvățațĭ murim.“

Nu tocmaĭ bune sânt proverbele relative la dreptate: „Dreptul umblă tot-de-auna cu capul spart.“

Digitized by Google

„Până când ajungi la D-zeu, te mânâncă sfinții.“ Dar și „dreptatea ese pe deasupra ca unt-delemnul.“ „Cele drepte sânt jumătate ale draculuĭ, ĭar cele nedrepte cu stăpân cu tot.“

Multe sânt proverbele relative la sărăcie și bogăție, ca și cele relative la noroc și nenorocire: „N'are în lume săracul, unde să'și plece nicĭ capul“ „Sărăcia învață pe om, ca să fie econom.“ Dar „mai bine trăește un sărac, de cât un bogat sgârcit.“ „Mai bine sărac și curat, de cât bogat și rușinat.“ „Săracul de ce-i sărac? că n'are minte în cap“ sau— „că nu crede ce e în carte, ci crede în lucruri deșarte“. Dar: „Pe sărac în nevoi crude, numai Domnul îl aude.“ Ideea fundamentală însă care predomină în toate proverbele, ca și în toată viața poporuluĭ este: „cuĭ i se croește rău — rău îĭ merge tot mereu“ un fel de fatalism și prin urmare o supunere oarbă destinuluĭ „așa ia fost, norocu,“ „așa-i a fost ursita“ cu asta își esplică poporul toate nenorocile și cu asta se mângâe.

Spiritul ironic se observă în bicĭuirea viținrilor; în special *prostul și nerodul* este figura cea mai deasă în proverbe. Vine apoĭ, flecăria, beția, scumpetea, desfrânarea, lenevia, lăcomia etc. Ar trece peste schița ce voim noĭ să dăm, dacă am încerca să dăm esemple din fie-care. *Anton Pann* culegând cel d'ântâĭu proverbele române, le a publicat într'o înlănțuire dibace și sub rubrice anume sub titlul de: *Culegere de proverburi saŭ Povestea vorbiĭ, de prin lume adunate și ĭarăși la lume date.* Ediția ântâĭa într'un volum București 1847 reprodusă în tocmaĭ în ediția de

Digitized by Google

la 1880. Această culegere de proverburĭ, amestecată cu poveștĭ s'a vândut așa de repede în cât deja la 1852—1853 scoase Anton Pann o a două ediţiune în 3 volume, mult maĭ bogată de cât cea d'întâia. Din punctul de vedere al formeĭ originale a proverbelor trebue observat, că ediţiunea întâia are o sumă de proverbe române încă în forma lor prozaică, precum se maĭ află și azĭ în gura poporuluĭ, dar pe cariĭ a rimat Anton Pann în ediţia a doua, văzând că cititoriĭ gustă maĭ bine această formă. Originalitatea împărţireĭ și ingeniositatea legăturеĭ proverbelor între dânsele, ridică această colecţiune de proverbe maĭ pre sus de cât colecţiunile făcute la alte popoare, chiar dacă aceste din urmă sânt maĭ erudite.

Pe lângă Anton Pann maĭ avem și pe d. *P. Ispirescu*, care a publicat maĭ multe proverbe, ca adaus la Legendele saŭ basmele românilor vol. I Bucur. 1872 pag. 164—180.

Sub titlu de „Românul glumeţ" a apărut apoĭ la Bucureștĭ 1874 o sumă de proverbe scoase *toate* din Anton Pann. Maĭ mult *zicătoare* de cât proverbe a publicat *Baronzi* în cartea sa : *Limba română și tradiţiunile eĭ* Galaţĭ 1872 pag. 40-71. O colecţiune maĭ bogată, coprinzând în sine toate proverbele autorilor sus citaţĭ și alte scoase din cărţĭ de citire, este aceea publicată de *I. C. Hinţescu, Proverbele Românilor.* Sibiiu 1877 care conţine 3169 de proverbe și zicătoare, dar uneorĭ schimbate de către editorul.

Toate aceste colecţiunĭ însă sânt cu mult întrecute prin colecţiunea manuscriptă a luĭ Golescu. Aci sânt înșirate proverbele și maximele în ordin alfabetic,

Digitized by Google

căte o dată şi cu variantele proverbelor şi cu esplicaţiunea lor în parantesă. Acest manuscript, care se află acuma în posesiunea Academieĭ române, a fost cercetat şi de d. Lambrior, care a dat un mic estract dintr' ânsul [1]).

Academia ar aduce un serviciu imens literatureĭ paroemiologice române, dacă ar publica acea colecţiune măreaţă.

In fine a început d-nu Ispirescu în „Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filologie" [2]) cu publicarea uneĭ colecţiunĭ de proverbe, maxime şi zicătoare, care coprinde nu numaĭ tot ce s'a publicat până acuma, dar d-nia sa a şi făcut escerpte din cărţile autorilor romănĭ de frunte, şi pe lângă aceasta s'a folosit şi de manuscriptul luĭ Golescu. Ar fi de dorit ca această colecţiune, în orĭ-ce caz cea maĭ complectă ce o putem avea, să iasă la lumină în întregul eĭ, cât se poate de curând. Numaĭ atuncĭ vom avea un temeiu solid pentru cercetărĭ critice, privitoare la proverbele române.

Pe lângă proverbe şi subt acelaşĭ titlu maĭ conţin colecţiunile sus citate şi o sumă de *„zicătoare"* care prin scurtimea lor se apropie de proverbe, dar care în fond se deosibesc cu totul de proverbe. Pe când proverbul constată sub o formă anume un adevăr găsit prin esperienţă, nu este *zicătoarea* alt ceva de cât o *espresiune figurată*. Pe când proverbul se compune din două părţĭ, formând un paralelism, tesă şi antitesă, n'are zicătoare de cât forma uneĭ espresiunĭ,

[1]) Convorbirĭ Liter are an. VIII.

[2]) Anu I. Bucur. 1882 pag. 224 urm.

Digitized by Google

unde i lipsește o parte (subînțeleasă) ca a doua parte a comparațiuneĭ. Este decĭ un felŭ de caracterisare, unde în loc de a se spune o *calitate* saŭ o *activitate* oare care, printr'un nume saŭ verb, se întrebuințează. *un șir de cuvinte și de ideĭ*, care se au către ideia adevărată, ca o pildă saŭ o transcripțiune poetică, către un fapt real, neesprimat însă de a dreptu. Asta și este ce constitue caracterul uneĭ limbĭ și asta este ceea ce dă farmecul nespus basmelor române și graiuluĭ viŭ al poporuluĭ român. Precum Orientalul împodobește oratiunea sa cu florĭ ritorice adesea orĭ fantastice, împodobește poporul român graiul său cu acele pilde, care 'ĭ daŭ o plasticitate și un colorit adevărat național. Aci e cheea caracteruluĭ limbeĭ românești, și numaĭ acela va pătrunde în spiritul eĭ, care se va ocupat în deosebĭ cu *zicătoarele* române.

Intocmaĭ ca și proverbele, îmbrățișează zicătoarele toată sfera activitățiĭ omenești, dar se înțelege, mult maĭ puțin decât acolo, se resimte aci o înrâurire literară. Totul, ca să zic așa, a crescut în natură, prin natură.

Până acum s'a încercat numaĭ *I. U. Jarnik* [1]) a estrage din unele basme române, zicătoare și locuțiunĭ proverbiale. De asemenea conține cartea luĭ *Baronzi* o sumă însemnată, și compilațiunea luĭ *Jipescu* în *Opincaru*, precum se și află păstrate icĭ colea și în *Povestea vorbiĭ* luĭ *Anton Pann* și *Proverbele românilor* de *Hințescu*. Maĭ cu seamă fac de o parte însemnată din colecțiunea d-luĭ *Ispirescu*. Estragem numaĭ câte-va esemple ca specimene:

[1]) Sprachliches aus rumænischen Volksmærchen Wien 1877.

Digitized by Google

„A dat ortul popi“ (*a murit*) saŭ „a adormit somnul cel vecînic“; pentru a esprima *frumoasă*, zicem; „ruptă din soare“ sau „are pe vin'o încoace“ sau „la soare te puteaĭ uita, dar la dânsa ba“; a *înşela*: „l'a boit“ „l'a fript“ „l'a potcovit bine“; *a fugi*: „a o lua la sănătoasa“ „a o şterge“ „a o rupe la fugă“ „a luat'o la picior“ „a luat lumea în cap“; *sărăcie*: „a ajunge la sapă de lemn“ etc. alte zicătoare sânt: „a prinde cu ocaua mică“ „'ĭ lipseşte o doagă“ „e bătut la cap“; pentru a esprima că cine-va e *beat* zicem: „a suflat în fundul oaleĭ“ „s'a afumat cu luleaua“ „mustăţile îĭ caută a oală“ „l'a bătut cărbuniĭ la cap“ „picioarele nu'l maĭ ţin“ „îi atârnă într'o parte“ saŭ „a pus maĭ mult de o parte“ La toate acestea putem observa, precum am relevat'o maĭ sus, că se par a fi proverbe prescurtate, unde jumătatea esplicativă e subtînţeleasă d. e.: „aşa străluceşte, ca ruptă din soare“ „de rău ce l'a înşelat, l'a lăsat ca fript“ „'ĭ lipseşte o doagă la cap, ca să fie întreg.“ etc.

Digitized by Google

GHICITORI.

Intocmaĭ ca proverbele şi zicătoarele sânt şi ghicitorile o espresiune figurată sau maĭ bine, o descriere parafrastică unuĭ obĭect de ghicit.

Patria ghicitorilor este Orientul, căruĭ îĭ place espresiunea enigmatică tot atâta cât cea aforistică. Esemplele cele maĭ vechĭ de ghicitoare găsim în Bibliă, unde Samson întreabă pe Filistenĭ o ghicitoare, nerezolvată până astă-zĭ; căcĭ deslegarea ce se dă acolo, nu esplică cu totul ghicitoarea pusă de Samson.

Din anticitatea grecească e cunoscută ghicitoarea ce o pune Sphinx la toţĭ trecătorĭĭ lângă cula eĭ, până când vine Oedipus şi o desleagă. Cu toate că au trecut, atâtea zecimĭ de secole de atuncea, totuşĭ regăsim această ghicitoare în literatura populară română. Aci sună: „Ce vieţuitoare umblă dimineaţa în patru picioare, la prânz în două şi seara în treĭ?

„Omul, când e mic umblă d'a buşile, când e mare în două picĭoare, şi când îmbătrâneşte maĭ ia şi un toĭag [1]).

Ghicitoarea şi maĭ mult „*gryphul*," jucărĭĭ de cuvinte

[1]) Pann: Sezătoarea la Ţară ed. 1880 I. p. 30.

Digitized by Google

se obicĭnuĭau apoĭ maĭ cu seamă la așa numitele *symposia* sau la mesele, unde se întruneau filosofiĭ și învățațiĭ cu alțĭ prietenĭ bunĭ, și într'altele petreceau, punând ghicitoare și dând aceluia ce le ghicia câte o porțiune de carne, drept răsplată. Atheneus, un compilator din sec. IV d. Ch. a compus o carte întitulată: Deipnosofistele, adică o descriere uneĭ ast-fel de petreceriĭ la masă, cu toate detaliele, pe carĭ le a cules din diferițiĭ autorĭ. Aci pomenește el în cartea X o sumă de ghicitorĭ eline; Izvorul principal de care s'a slujit a fost cartea, asupra ghicitorilor, acuma perdută scrisă de Clearh, scolarul luĭ Aristotel. Aceste ghicitorĭ se deosibesc cu totul de ghicitorile române.

Un singur esemplu vom aduce pentru a arăta, cum acelașĭ obiect, pe lângă momente identice, cu toata acestea e alt-fel pus ca ghicitoare la Ellinĭ, și alt-fel la Românĭ.

Antiphanes pune pe Sappho să întrebe pe tatăl eĭ:

„Este o ființă femeească, ce poartă copiĭ în sân. Acestea cu toate că-s mute strigă peste mărĭ și peste țărĭ, de iĭ aud ceĭ ce vor. Iar toțiĭ ceĭ-l'alțiĭ ce sânt de față nu aud nimica; și nu atinge nicĭ un glas urechea acelora ce iĭ aud.“

Tatăl eĭ caută să răspunză, dar nu nimerește întocmaĭ, și Sappho iĭ esplică:

„Ființa femeiască este *scrisoarea*, copiiĭ sânt *literile*: sânt mute și vorbesc dacă voițĭ și toțĭ ceĭ alțĭ n'aude nimica când voĭ o citițĭ.“

Iată acum ghicitorile române; căcĭ avem maĭ multe variante relative la *scrisoarea*.

Cea maĭ aproape este:

Digitized by Google

„Limbă dulce saŭ amară
grăesc la răsărit și se aude la apus“ [1])

Varianta este:

„Am o găină pestriță
duce veste la Gheorghiță.“ [2])

și:

„Am o găină cănipie
dă de veste la domnie.“ [3])

Cu totul deosebite sânt apoĭ ghicitorile:

„Câmpul alb,
oile negre;
cin' le vede
nu le crede;
cin' le paște
le cunoaște.“ [4])

Prescurtată în Bucovina:

„Câmpul alb,
săcara neagră.“ [5])

Din literatura clasică latină nu s'a conservat mĭ nicĭ o ghicitoare. Cea d'ântâia colecțiune de ghicitoare latine se atribue luĭ Symphosius, contimporanul auto-

[1]) Alexandri, poes. popul. pag. 393.
[2]) Ispirescu, Pilde și ghicitorĭ p. 39 No. 46. Românul glumeț, No. 1.
[3]) Stamati, Pepelea; Calendar pentru basme 1877. Românul Glumeț No. 36.
[4]) Ispirescu l. c. No. 34.
[5]) Cal. pentru basme 1877.

Digitized by Google

ruluĭ Anthologieĭ latine, prin urmare din sec. V—VI care coprinde 100 de ghicitorĭ.

Altă colecțiune este apoĭ a luĭ Aldhelmus, care a murit la 708 ca episcop din Salisbury. Aceste colecțiunĭ sânt versificate.

Maĭ des întâlnim ghicitorĭ în literatura germană; căcĭ spiritului german îĭ plăcea maĭ mult meditarea asupra lucrurilor esprimate sub formă de cimilitură. De aceea găsim cimilituri deja în „Edda“ apoi în „Wartburgkrieg,“ care după multe schimbări ajunge a fi „disputa luĭ Tilu la Vittenberg“ citată maĭ sus [1]) Colecțiunĭ de ghicitorĭ ruseștĭ s'au făcut de către Hudĭacov, Sadovnicov și Sementovski [2]). La Serbĭ a culeș Novacovic' toate ghicitorile într'un volum însemnat [3]).

Ne ar duce departe, dacă am voi să urmărim literatura de ghicitorĭ, pe la toate popoarele, ceea ce ar fi și de prisos, de oare ce aceste ghicitorĭ n'au avut maĭ nicĭ o înfluență asupra celor române. Maĭ pe larg despre ghicitorĭ vezĭ: Friedreich [4]) și Hagen [5]).

In tocmaĭ ca la proverbe, ne ferim a intra în comparațiunea ghicitorilor, carĭ ca producte ale intuițiuniĭ metaforice ale poporuluĭ, se pot naște în mod independente la fie-care popor. Căcĭ tocmaĭ aceste ghicitorĭ, pentru carĭ nu dăm de origina literară, aŭ o aparență mitică,

[1]) Pag. 162—163.

[2]) Galahovŭ: istor. russk. sloves. I 1880 p. 159.

[3]) St. Novacovic', Srpske narodne zagonetke Pancĭova 1877.

[4]) Friedreich, Geschichte des Räthsels. Dresden 1860.

[5]) H. Hagen, Antike und Mittelalterlii che Raethselpessfe Bern 1877.

Digitized by Google

și ne arată cum personifică poporul elementele naturei. Pe o scară mai înaltă, ne esplică aceste ghicitori activitatea „*mitofăcătoare*“ al spiritului poporului. Așa cum poporul personifică acuma, așa a putut personifica în timpurile trecute, și aceste personificări s'au putut fixa ca embrioanele unei mitologii, care s'a desvoltat pe urma lor. Mai jos vom reveni asupra acestor ghicitori populare, dând și câte va esemple.

Ceea ce voim să observăm însă în mod general este, că nu se poate tăgădui o asemănare foarte mare, și adesea ori chiar o identitate, între ghicitorile române și cele ale popoarelor din peninsula Balcanică. Se vede, că era un curent comun literar și o dispositiune comună la toate aceste popoare.

Noi însă ne vom ocupa de o cam dată ca și la cele alte producte populare, a căuta izvorul literar pentru o sumă din ghicitorile române, precum am căutat și am găsit pentru o parte din proverbe fabule etc.

O parte din ghicitori are drept obiect persoane și întâmplări *biblice*. Izvorul acestora sânt „*Intrebările și răspunsurile*“ de cari am pomenit mai sus.

Noi în literatura română nu posedăm nici un esemplar tipărit; din contră însă posedăm mai multe manuscripte din diferiți secoli. Textul cel mai vechiu se află într'un „Codex miscellaneus“ sau într'un „sbornic manuscript de pe la începutul sec. XVII. Acest manuscript, posesiunea Academiei române, ne este însă inaccesibil, de oare ce se află la D. Hăsdeu. Noi însă posedăm alte două manuscripte, unul de pe la 1750, altul de pe la 1800 amândouă defecte, iar Bi-

Digitized by Google

blioteca Centrală din Bucureşti posedă unu complect copiat la 1809. Acest manuscript din urmă din cauza aceea se apropie mai mult de textul din sec. XVII.

Toate aceste nu sânt alt-ceva de cât traduceri şi amplificări ale unui prototip slav, publicat de Tihonravov în două variante, unu din sec. XV. şi cel alt din sec. XVII sub titlul; „varoava celor trei sfinţi“ [1]) la cari mai adăogăm şi textele slavone publicate alături cu această voroavă, întitulate: „Intrebări din câte părţi s'a zidit Adam“ cari mai conţin şi alte întrebări, afară de cele privitoare la zidirea lui Adam, şi cari aŭ intrat în literatura noastră [2]). Aceste texte din urmă sânt din secolul XV şi XVI. Novacovici a publicat asemenea mai multe texte slavice de întrebări şi răspunsuri [3]).

De oare ce textul cel mai complect se află în copia de la 1809, dăm estracte mai mari dintr'acesta din urmă, şi numai câte-va din cele vechi, cari se deosibesc puţin prin coprinsul lor. Intocmai însă, ca la textele slavone, aşa se poate observa şi aci, cea mai mare diverginţă în *numărul* acestor „Intrebări.“ Forma lor înlesnea amplificarea; fie-care copist mai adăuga, saŭ scurta numărul lor după cum 'i plăcea, şi astfel se aflu în aceste „Intrebări“ şi legende prescurtate

[1]) N. Tihonravov, Pamĭatniki otrecennoĭ russkoĭ literatury. vol. II. Moscva 1863 p. 423—438.: „Besêda trehŭ svĭatiteleĭ.“

[2]) Ibidem pag. 438—457: Voprosy otŭ skolĭkihŭ c'asteĭ sozdanŭ bylŭ Adamŭ.

[3]) St. Novacovici, primeri knĭijevnosti i ĭezika staroga i srpskoslavenskoga. Belgrad 1877 pag. 432—447.

Digitized by Google

şi tălcurĭ simbolice ale obiectelor bisericeştĭ. In partea a 3-a a cărţiĭ de faţă, cu ocaziunea literaturei religioase, vom reveni des asupra acesteĭ părţĭ legendare din Intrebărĭ.

Aci numaĭ unele Intrebărĭ, şi adică : *Ghicitorile.* maĭ cu seamă acele, carĭ aŭ intrat în popor.

„Intr. Cine aŭ zisŭ întâĭ aminŭ?

Răsp. Dumnezeu au zisŭ întâĭ aminŭ.

I. Care copaciŭ au fost întâĭ pre lume?

R. Trestie.

I. Când greşi Adamŭ, suptŭ care copacĭ s'aŭ ascunsŭ?

R. Suptŭ frunză de smochinŭ.

I. Ce pământŭ au văzutŭ sorile numaĭ o dată?

R. Pământulŭ din Mare roşie, când au trecutŭ Izraieleni.

I. Când s'aŭ bucurat toată lumea?

R. Când au eşit Noi din corabie.

I. De unde au luatŭ lutu, care au zidit Dumnezeu pre Adam?

R. Din pământulŭ Mădieamuluĭ.

I. Ce fată într'o zi crescu, într'o zi o făcu şi până seară să mărită?

R. Evva.

I. Cine au luatŭ pre fiică-sa muerea?

R. Adamŭ pre Evva

I. Când aŭ peritŭ a patra parte din lume?

R Când au ucisŭ Cainŭ pre fratele săŭ Avelŭ.

I. Ce cocoşŭ au cântatŭ şi l'au auzitŭ toată lume?

R. Cocoşul celŭ din corabiea luĭ Noĭe.

Digitized by Google

I. Ce felŭ de hieară n'au luatŭ Noie în corabie?

R Broasca şi peştile şi cele l'ante ale api jivini.

I. Cine s'au născutŭ şi moarte n'au văzutŭ?

R. Ilie şi Iona (?) şi Enohŭ şi fecĭoară Marie.

I. Cine cerĭu n'au văzutŭ şi pământu n'au călcatŭ şi luĭ D-zeŭ au cântatŭ?

R. Ioanŭ botezătorĭu, den păntecele maicĭĭ sale, Elisaveta.

I. Cine au grăit adevăru şi au peritŭ, şi cine n'aŭ grăit adevăru şi s'aŭ spăsit?

R. Iuda vânzătoriŭ şi Petru apostolŭ.

I. Cine aŭ fost sol mut, trimes să aducă carte nescrisă, în cetate neîntemeiată?

R. Sol mut aŭ fost porumbu, când l'aŭ trimis Noie din corabie de aŭ adus o stălpare din maslin, carte nescrisă; în cetate neîntemeiată, în corabia luĭ Noie.

I. Cine aŭ murit şi nu s'aŭ îngropat?

R. Muerea luĭ Lotŭ.

I. Cine n'aŭ murit şi s'aŭ îngropat şi în mormânt aŭ cântat?

R. Iona prorocu, în păntecele chituluĭ.

I. Cine nu născu şi muri?

R. Adam.

I. Cine după moartea luĭ iar aŭ intrat în zgău maică-sa?

R. Adam.

Aceste ghicitorĭ scoase din manuscriptul de la 1809 se potrivesc şi cu cele conţinute în cele alte două manuscripte române, cu cele slavone şi cu alte texte medievale de Intrebărĭ şi răspunsurĭ precum este: Dia-

Digitized by Google

logul între Solomon și Saturn, citat mai sus. Numai un singur esemplu, relativ la ghicitoarea cea din urmă, care sună în „Dialogul“:

„Dis moi quel est celui, qui ne fut jamais né qui fut ensuite enseveli dans le sein de sa mère et et qui fut baptisé après sa mort?

— Je te le dis: c'est Adam. [1])

Mai adăugam aci ghicitoarea următoare, din manuscriptul de pe la 1800 [2]) interesantă prin forma ei enigmatică:

„Intrebare. Tată-tău au fost tată și mii, și moșătău mii bărbat, și eu ții sor, și tu mii ficior?

Răspunsu: Vorba Evii cu fii-său Avel“

Mai-toate aceste ghicitori comunicate aci după manuscripte, se regăsesc în *Șezătoarea* lui Anton Pann [3]) și după aceea în *Românul Glumeț* [4]), care nu este alt-ceva de cât o adunare făcută după alte colecțiuni mai vechi. Această ghicitoare din urmă, am întâlnit-o noi deja mai înainte, când era vorba de Șezătoarea.

Dar nu numai aci se găsește, ci și în romanțul *Apollonius din Tyra*, compus de sigur în sec. V.—VI. Afară de această ghicitoare, mai conține Apollonius și alte trei ghicitori, dar se deosibesc cu totul de cele române.

[1]) *Migne:* Dictionnaire des Apocryphes II. Paris 1858 columna 880.

[2]) Fol. 1b.

[3]) Vol. I, 1880 p. 28—30.

[4]) No. 2—5; 144—166 etc.

Digitized by Google

Pe lângă aceste ghicitorĭ, ce se trag de a dreptul de la „Intrebărĭ și răspunsurĭ“ mai conțin aceste din urmă, încă vr'o două, treĭ repetate asemenea de Pann și Românul glumeț; așa d. e:

„Intr. Un omŭ avea treĭ pluguri de boĭ și ara și semăna treĭ obroace de grâu și puse 12 secerători și patru trierători și secerară și trierară și făcură treĭ obroace de grău?

R Omu este Dumnezeŭ; cele treĭ pluguri de boĭ, sfânta Troiță; sămânța, cuvântulŭ luĭ Dumnezeu; secerătoriĭ, ceĭ 12 apostolĭ; trierătoriĭ ceĭ patru evangheliștĭ.“

Alta:

„I. Unŭ omŭ zisese fecĭoruluĭ celuĭ mai mare: mergĭ la vie și zise: merge-voĭŭ, și nu merse; și zisese celuĭ mai micŭ: merge-veĭ la vie, și el zise: nu voiu merge și merse?

R. Omu este Dumnezeu; vie, înpărăția celuluĭ; fiĭcĭorul celŭ mai mare, Iuda; cel mai micŭ, apostolŭ Pavelu.“

Ca să terminăm cu „Intrebările și răspunsurile“ mai pomenim una după manuscriptul de pe la 1750 [1]) altfel publicat tot, de oare ce l'am reprodus în întregul luĭ în Chrestomatia:

„I. Ci esti, două staŭ, două aleargă, două să schimbă și două să sfădescŭ?

R. Celi două ce aleargă, este soarile și luna; ĭar celi două ce stau, este cerĭul cu pământul: ĭara cele două

[1]) Fol. 52 *a-b*.

Digitized by Google

ce să schimbă, este zioa cu noapte; ĭară celi două ce să sfădescu, este moarte cu viĭața omuluĭ".

Această ghicitoare, care se depărtează de caracterul biblic al celor alte, a intrat cu totul în popor.

Intocmaĭ așa se află la Anton Pann [1]) și Românul glumeț. [2]) Puțin schimbată a fost ghicitoarea de către popor, care a făcut dintr'însa cea următoare:

Două merg, două stau
două dușmănie 'șĭ au"

adică:

Soarele și luna, focul și apa..[3])

Maĭ puțin schimbată este la d. Ispirescu: [4])

două merg și două stau,
două judecată au"

adică;

Soarele și luna, cerul și pământul focul și apa.
Cerul și pământul, moartea și viața și învățătura

maĭ sânt esprimate prin ghicitoarea:

nalt zidit
negru cernit,
amar ca fierea
și maĭ adânc ca fundul mărĭĭ

cules de noĭ din gura poporuluĭ.

[1]) I. pag. 28—29.
[2]) No. 163.
[3]) Alexandri, poes. pop. p. 393.
[4]) Pilde și ghicitorĭ No. 20.

Digitized by Google

Importanța acestor „Intrebări și răspunsuri“ constă mai cu seamă într'aceea, că ele au fost mijlocitorii între literatura scrisă și literatura nescrisă, căci și ele au servit de *grapsime* dascălilor vechi, întocmai ca *Pildele filosofești* ; și în ast-fel de mod au intrat cu încetu în popor. După ce isprăvea dascălul cel vechiu *cursul* său, compus din Az-buche, Ciaslov și Psaltirie, dicta sau scria *grapsime* din *Pilde* sau din *Intrebări*.

Alt isvor pentru ghicitori este *Bertoldo*, a doua carte de întrebări, însă nu religioase, ci mireneștĭ și comice. O sumă de ghicitori nu sânt alt-ceva decât însăși acele întrebări, ce s'au întrebat împăratul cu Bertoldo, sau Bertoldo cu măscăriciu de la curtea împărătească: D. e:

„Când stă epurile și nu fuge ? In frigare.“ [1])
corespunde la Bertoldo :

„Intrebare: cum aĭ fi făcut să prinzĭ un epure, ne alergând după dânsul ?

Răspuns. Aștept până l'aș fi fiert, și apoĭ l'aș prinde.“ [2])

Alta :

Când e ziua cea mai lungă ?
Când n'aĭ ce să mânâncĭ [3])
Iar la Bertoldo :
„Intr. Care este mai mare zi, de cât ar putea fi ?
Răsp. Aceea în care șede omul nemâncat.“
Iar alta :

[1]) Pann l. c. I. p. 23.
[2]) Mai sus pag. 84.
[3]) Pann, loc. cit.

Digitized by Google

Ce este mai alb decât laptele?
ziua, că laptele nu luminează. [1])
Bertoldo:
„I. Care lucru este mai alb decât ar putea fi?
R. Ziua.

După aceea demonstră Bertoldo împărat ziua este mai albă de cât laptele, ducându-l într'o odaie întunecată, în care se află o vadră cu lapte, şi odaea cu toate acestea rămase întunecată.

Cât priveşte *ziua*, mai cu seamă împreunată cu *noaptea*, ea formează subjectul unor ghicitori române variate, şi foarte interesante, fiind că aŭ o aparenţă mitologică.

„Am o *găină* c'o aripă albă şi cu una neagră; cu cea albă împrăştie şi cu cea neagră adună [2]). "

Puţin variată sună ghicitoarea în calendar pentru basme pe 1875:

„Am două *cloşci*, una cu puĭ albĭ şi alta cu puiĭ negri, cea cu puiĭ albĭ îĭ răsipeşte şi cea cu puiĭ negriĭ îĭ adună. "

Din *găină* şi *cloşcă* se face apoĭ: *fată*, *soră*, în variantele:

sânt două *surorĭ* în lume
neasemenea la nume,
una albă luminată
şi alta neagră întunecată,

[1]) Pann l. c. p. 30.
[2]) Stamate, Pepelea. Românul glumeţ No. 20.

Digitized by Google

se gonesc prin lumea lungă
și nu pot să se ajungă [1]).

Apoĭ:

două *fete* ce port salbă,
una neagră și'alta albă
neîncetat se tot gonesc
și în veci nu se sosesc [2]).

Câte-va ghicitorĭ datorim luĭ *Archir și Anadam*, respective, *Viața luĭ Esop*. Ghicitoarea privitoare la anul am pomenit'o deja maĭ sus p. 108—110.

Alta este:

„Ce este aceia dintr'un însufleţit, ese un ne însufleţit și dintr'un ne însufleţit, ese un însufleţit“?

Archir răspunse: este *oul*; când îl ouă găina este ne însufleţit și când îl clocește, ese un însufleţit.

De aci ghicitoarea populară:

„Ce se naște neînsufleţit din însufleţit, și însufleţit din ne însufleţit? „Găina și oul“ [3]).

Din *Esop* de altă parte avem:

„Ce este maĭ dulce de cât toate?
Limba; când vorbește vorbe dulcĭ.
Dar ce este maĭ amar de cât toate?
Iarăși limba, când vorbește vorbe amare“ [4])

[1]) Pann: Șezătoare I. p. 30. Wolf, Voinic înflorit. Românul glumeț No. 9.

[2]) Fundescu: Basme 1870 p, 146. Baronzi pag. 213. Ispirescu. Pilde No. 112. Rom. glumeț No. 54; 141.

[3]) Ispirescu. Pilde No 126. Rom. glumeț No. 101.

[4]) Pann. l. c. I. p. 23.

Digitized by Google

fiind derivată ghicitoarea aceasta din povestea conținută acolo, unde se spune, că porumcind Xant lui Esop să gătească bucate din ce e mai bun, și iară să gătească din ce e mai prost, în amândouă orî Esop găti limbi.

Așa mai sânt câte-va ghicitori de origine literară cari au drept scop de a ghici un *număr* oare-care d. e.

„Un copil întrând în școală, întrebă pe profesor; câți scolari ai? el răspunse: de aș mai avea încă atâți pe câți am, și pe jumătate și pe sfert și cu d-ta, s'ar face o sută? Ați fost școlari *trei zeci și șase* [1]).

Această ghicitoare se aseamă cu una din Anthologia latină, care spune:

„Un porumb văzând de două orî șase porumbi zburând dintr'un pâlc, zise: dacă numărul vostru întreg s'ar mări de două orî, și luându-mă și pe mine, face peste tot *o sută*. Numărul pâlculuî de porumbi era *trei-zeci-și-trei* [2]).“

Ne ajung aceste esemple, pentru a arăta origina *literară* uneî sume de *ghicitori* și într'adevăr nu este alt-ceva scopul cercetărilor de față, de cât a urmări aceste originî *literare* pentru literatura populară.

Dar fiind-că aceste ghicitori nu formează de cât o parte mică din suma ghicitorilor române, vom comunica și câte-va din aceste din urmă cu atât mai mult, cu cât am atins deja mai sus interesul *psihologic*, ce ați aceste ghicitori, cari ne arată, cum personifică poporul elementele naturei și dă naștere

[1]) Românul glumeț No. 174.
[2]) Hagen pag. 30.

Digitized by Google

la mite. Mai întâiŭ însă să aruncăm o ochire asupra literaturei române *enigmatice*.

Colecţiunea cea mai veche de ghicitori este cea de *Stamati*, care a înşirat 32 de ghicitori în cartea sa Pepelea pag. 109 — 112. Noi posedăm numai ediţiunea tipărită la un loc cu Alexandria, Iaşi 1868. După Stamate pomenim pe Anton *Pann*, care în Şezătoarea la Ţară, [1]) a adunat o sumă de ghicitori, atât de cele de origine scrisă, cât şi ghicitori de origină nescrisă. Colecţiunea cea mai complectă de ghicitori, culese din gura poporului, datorim d-luĭ Ispirescu [2]). Între cele 174 de ghicitori, dintre carĭ se compune această colecţiune, se află şi cele 118 publicate de d-nia sa cu câţi-va anĭ mai înainte [3]). Colecţiunĭ mai vechĭ se află la Alexandri [4]), Fundescu [5]), Calendar pentru basme [6]) şi Baronzi [7]). Toate aceste afară de colecţiunea d-luĭ Ispirescu, se aflu reunite în Românul glumeţ [8]). In sfârşit mai pomenim şi ghicitorile culese de d. Leon Wolf şi publicate în: Voinic

[1]) Ed. 2-a 1880 vol. I. pag. 16—23 şi 28—31.
[2]) Pilde şi Ghicitorĭ. Buc.1 880 pag. 23—48.
[3]) Legendele sau basmele Românilor I. 1872 pag. 154—163. Intr'adevăr nu sânt mai mult de cât 110 ghicitorĭ, căcĭ culegătorul a greşit uneorĭ cu numerotarea d. e. sare de la 90 drept la 100 etc.
[4]) Poesiĭ populare. Bucurescĭ 1866 p. 393.
[5]) Basme etc. ed. 2-a 1870 p. 145—154 ed. 3-a p. 171—178.
[6]) 1874 p. 77—78. 1875 p. 77—78. 1877 p. 150—152.
[7]) Limba română : Galaţĭ 1872 p. 213—221.
[8]) Bucur. 1874 pag. 60—112. No. 1—347.

Digitized by Google

înflorit [1]). Noĭ înșine am cules acest material întreg spre a-l publica aranjat în mod sistematic. Unele ghicitorĭ se găsesc publicate în foĭ periodice, umoristice etc.

Iată acuma, după ce am înșirat toată bibliografia, și unele ghicitorĭ din aceste colecțiunĭ, preferind acele ghicitorĭ, carĭ aŭ cele maĭ multe variante, probă că sânt adevărat populare, fiind obiecte de predilecțiune ale fantazieĭ sale active.

Aluna :

cucuĭata vaĭ de ea
stă într'un vârf de nuĭa [2]).

și

săcăita vaĭ de ea
șade într'un vârf de nuĭa [3])

cântarul :

nicĭ moartă, nicĭ vie
numaĭ din coadă adie. [4])

sau,

ce e mic ca oul
și poate ca boul. [5])

sau,

am o găinușe
gălbinușe

[1]) Bucur. 1881 pag. 92—96.
[2]) Baronzi p, 214.
[3]) Calend. p. Basme 1874. Ispirescu, Pilde No. 8. Rom. glumeț No. 127.
[4]) Ispirescu No. 30.
[5]) Ibid No. 68.

Digitized by Google

cu minciunițe în gușe
cu dreptate pe spinare. [3])

sau,

tata 'n pod
și mama 'l apucă de nod. [4])

în fine,

lae bălae
unghie de gae
creastă de ridichĭ. [5])

capul :

la o margine de crâng,
două blănĭ de blid ;
lângă două blănĭ de blid,
doĭ luceferĕĭ ;
lângă doĭ luceferĕĭ,
o moară ferecată. [6])

sau, moară ferecată,
cĭoară spărcăitoare
doĭ luceferĭ,
doua brasde trase pe o poeniță,
ș'o clae dărămată. [7])

ceapa :

roș e, măr nu e
păturĭ sânt, plăcintă nu'ĭ. [8])

[1]) Ibid. No. 135.
[2]) Cal. p. Basm. 1874.
[3]) Rom. glum. No. 110.
[4]) Fundescu ; Rom. glum. No. 111.
[5]) Ispirescu, No. 10.
[6]) Alexandri p. 393.

Digitized by Google

saŭ, ghicĭ, micĭ, ceapa ce e. [1])
sau, sus pădure,
jos prescure. [2])

ceasornicul :

gânganie fără suflare
umblă fără astâmpărare
n'are duh, nicĭ nu viază,
toată lumea îndreptează. [3])

sau,

ce e mic şi fără minte,
şi ne 'nvaţă la cuvinte. [4])

sau,

am o pasăre duşmană,
şi foarte tirană,
n'are suflet, n'are minte,
ci e plină de cuvinte,
ce o întrebĭ, ea spune. [5])

clopotul :

Pana cocostârculuĭ
bate în poarta târguluĭ. [6])

sau,

rage buga 'ntre hotare
s'aude 'ntr'a şapta ţară. [7])

[1]) Cal. p. Basm. 1875.
[2]) Ispirescu No. 116. Rom. glum. 137.
[3]) Stamati, Pepelea. Rom. glum. No. 26.
[4]) Ispirescu, No. 64.
[5]) Ibid, No. 152.
[6]) Stamati, Rom. glum, 23.
[7]) Cal. p. basm. 1877; Ghicitorĭ din Bucovina.

Digitized by Google

sau, sunaŭ frâul în curte
și auzi murgul din munte. [1])
sau,
cerbiĭ sbĭară
ciutele s'adună. [2])
în fine,
cercelul Doamneĭ
în fundul oaleĭ. [3])
corabia :
Cât eram în vĭață
umbream cu multă dulceață
pe tot omul ostenit.
Acum însă după moarte
de altă soartă am eu parte
ca să țin necontenit.
Viĭ pe mine
viĭ sub mine
să vedem, găci-veĭ bine? [4])
sau,
Pe cea vale nourată
vine-o fiară 'ncornorată
de meșteriĭ streiniĭ lucrată;
suflet n'are, suflet duce
de pământ nu se atinge. [5])
sau, Am un lucru,

[1]) Ispirescu No. 19.
[2]) Ibid, No. 22.
[3]) Rom. glum. No. 77.
[4]) Stamati. Rom. glum. No. 25.
[5]) Alexandri l. c.

Digitized by Google

suflet n'are, suflet duce,
de pământ nu s'atinge. [1])

cuptor de pâine :

Tată înalt,
ginere turbat
maica milostivă
și surioara oarbă. [2])

curcubeul :

Șerveţel învârgat
peste mare aruncat. [3])

sau : Ștergărel învărgat
pe culme aruncat. [4])

cele alte variante, au aceeași formă, cu singura deosebire că în loc de *șerveţel* sau *ștergărel*, stă : *batistă*, sau *panglicuță*. [5])

ească, amnar și cremene :

Mireasa 'n pădure
ginerile 'n *Ţarigrad*
și nuna 'n gărlă. [6])

focul :

Am un *bou* roș
când ajunge 'n drum, stă. [7])

[1]) Stamati, Rom. glum. 24. Wolf. Voïnic înflorit.
[2]) Wolf, l. c.
[3]) Fundescu, Rom. glum. 47.
[4]) Ispirescu, No. 53.
[5]) Baronzi. Cal. p. basm. 1875.
[6]) Cal. p. basme 1875.
[7]) Stamati. Rom. glum. 38.

Digitized by Google

fumul: *Căută* mohorâtă
umblă șovăită. [1])
sau,
cine ese noaptea din sat
și nu'l latră căinii. [2])
sau,
unde te ducĭ, strâmbule?
ce mă întrebĭ, găunosule? [3])
luna:
Pe cea casă șindrilită
joacă o *mâță potcovită* [4])
sau,
am o *purcică* grasă
trece seara peste casă. [5])
sau,
am o *vacă bălae*
umblă noaptea prin gunoae. [6])
sau,
la marginea satului
căciula fărtatului. [7])
sau, (luna nouă).
bulgăre de aur
cu coarne de taur. [8])

[1]) Ispirescu, No. 91.
[2]) Ibid, No. 128.
[3]) Ibid, No. 145.
[4]) Stamati. Rom. glum. 35.
[5]) Cal. p. basme 1877.
[6]) Ispirescu No. 35. Cal. p. basme 1875, Rom. glum. No. 10 și 8.
[7]) Ispirescu No. 93. Rom. glum. 82.
[8]) Baronzi, p. 215.

Digitized by Google

Aceste două ghicitorĭ din urmă au drept deslegare și *soarele*, de aceea alăturăm aci toate ghicitorile privitoare la

soarele :

Am un *măr* de aur
joacă pe o *pele de taur.* [1])

sau,

bulgăre de aur
joacă pe pele de taur. [2])

tot așa,

am un *bulz* mare de aur
joacă pe pele de taur. [3])

sau,

căcĭula fărtatulŭĭ
pe marginea satuluĭ. [4])

apoĭ :

soarele și luna :

am *doĭ* bulgărĭ de aur,
se joacă pe o pele de taur. [5])

steaua :

am o *rață potcovită*
stă pe casă șindrilită. [6])

[1]) Stamati ; Rom. glum. No. 28.
[2]) Cal. p. basme 1874.
[3]) Ispirescu No. 110.
[4]) Fundescu; Baronzi p. 219.
[5]) Rom. Glum. No. 68.
[6]) Ispirescu No. 129.

Digitized by Google

stelele : De la noĭ
pân la voĭ
totu-s zale
şi parale. [1])

sau,

d'aicĭ pân' la munte
tot *zale* (varianta : *zare*) mărunte [2]).

tunetul :

Sbĭară *leul* între hotare,
şi se aude în nouă ţărĭ. [3])

uşa :

Ursu şade
urechĭa îĭ bate. [4])

sau, Eŭ la orĭ-ce casă
sânt slugă aleasă ;
eu pe orĭ şi cine
întâmpin când vine ;
când pleacă afară
eu îl petrec ĭară. [5])

vântul :

Ce trece prin vamă
şi nu se bagă în seamă [6])

sau, nenea Stan fluerătorul. [7])

[1]) Stamati; Rom. glum. No. 34.
[2]) Fundescu; Rom. gl. 58. Cal. p. basme 1874; Baronzi p. 221.
[3]) Ispirescu, No. 157.
[4]) Ispirescu, No. 117, Rom. glum. 132.
[5]) Pann : Şezătoarea I p. 17; Fundescu. Rom. glum. 76.
[6]) Baronzi, p. 214.
[7]) Rom. glumeţ, No. 118.

Digitized by Google

Pe lângă aceste ghicitorĭ, cari au o *singură* dezlegare pentru mai multe întrebărĭ, adică omonime, mai sânt şi ghicitorĭ sinonime, adică o singură ghicitoare se dezleagă în diferite chipurĭ.

Aşa o vedem aci la *tunetul* a căruĭ ghicitoare este identică cu *clopotul;* alte esemple mai sânt :

Ghicĭ ghicitoarea mea :
D'aicĭ pân la munte
tot zale mărunte. [1])

sau, de la munte pân la munte
tot zale mărunte. [2])

la această ghicitoare răspunde sus *stelele*, dar mai răspunde şi *furnicile.*

Sau ghicitoarea :

M'a trimes doamna de sus la cea de jos
să'ĭ ţes pânză fără rost. [3])

cu variantele :

M'a trimes etc.
să'ĭ daĭ o pânză fără neam de tivitură. [4])

sau,

M'a trimes etc.
să'mĭ dea o ţesătură fără neam de tivitură. [5])

[1]) Ispirescu, No. 65.
[2]) Rom. glum. 103.
[3]) Ispirescu, No. 89.
[4]) Fundescu ; Rom. glum., 50, 51, 136. Baronzi, p. 216.
[5]) Ispirescu, No. 167.

Digitized by Google

Această ghicitoare se desleagă și prin *ghiață*, și prin *gĭam* și prin *hărtie*.

Altă ghicitoare, care cu puține schimbări, însemnează și *băț* (ciomag) și *prag* și *cobiliță* este cea următoare :

(bățul).

In pădure m'am născut
în pădure am crescut
și cum m'au adus,
judecător am fost pus. [1])

(prag).

. . . . . .
. . . . . .
acasă dacă m'aduse
vătaf de curte mă puse ; [2])

sau,

vătaf de picere mă puse. [3])

(cobiliță).

. . . . . .
. . . . . .
în oraș m'a adus
cercel de urechĭ mĭ-apus. [4])

In fine încă următoarea ghicitoarea :

[1]) Pann : Șezătoarea; Fundescu; Rom. glum. No. 80. Cal. p. basme 1877, Ispirescu, No. 111 ; Baronzi, p. 219.
[2]) Ispirescu, No. 21.
[3]) Rom. glum., No. 109 și cules de noĭ din gura poporuluĭ.
[4]) Fundescu ; Baronzi p. 216. Cal. p. basme 1874. Rom. glum. No. 46. Ispirescu No. 62.

Digitized by Google

curelușă unsă
sub pământ ascunsă, [1])
cu varianta :
ulceluțe unsă
în buruenĭ ascunsă
sau, în earbă ascunsă. [2])

această ghicitoare însemnează : *râma; șarpele* și *epurele.*

Ne ajung aceste esemple din enigmatica populară română, cu cari încheĭăm literatura etică; adică partea aceea din literatura populară, care este fără îndoĭală, cea maĭ *originală* cu toate că nu se poate tăgădui nicĭ aci o înrâurire literară; dar ea a dat maĭ mult naștere la producte originale, servind ca model fantazieĭ populare, care a imitat și a variat o formă dată, în multe chipurĭ asimilându-și-o ast-fel într'atâta, în cât une-orĭ devine greŭ de a ajunge la prototipul original.

[1]) Ispirescu, No. 67. Stamati, Rom. glum. No. 17.
[2]) Fundescu; Baronzi. p. 218, Ispirescu No. 73, Rom. glum. 130.

Digitized by Google

III.

LITERATURA RELIGIOASĂ.

Digitized by Google

Digitized by Google

III.

LITERATURA RELIGIOASA

Nimic n'a schimbat într'atâta omenirea, şi mai cu seamă popoarele europene decât Creştinismul. Nu numai obiceiuri şi instituţiuni au fost schimbate, dar chiar modul de a se gândi a fost fundamental schimbat. Totuşi schimbările s'au efectuat pe o bază deja esistentă. Popoarele îşi aveau credinţele, obiceiurile şi instituţiunile proprie, cari s'au desvoltat prin mitologia lor, din adoraţiunea lumei înconjurătoare, potrivită cu firea fie-cărui popor. Creştinismul s'a suprapus lor, s'a amalgamat cu dânsele, a adoptat unele, a prefăcut altele, şi iar altele au fost cu desăvârşire stârpite. Pe noi ne interesează în special fenomenul amalgamărei, sau prefacerei credinţelor şi obiceiurilor vechi păgâne, în credinţe şi obiceiuri creştine. Aci religiunea a trebuit să se coboare din abstracţiuni la viaţa reală, să ţină seamă de cerinţele oamenilor, să se apropie de înţelegerea şi de firea lor. Capii sectelor

Digitized by Google

ce se năşteau în sânul bisericeĭ, au înţeles imediat unde este cheea pentru a pătrunde în spiritul poporuluĭ, şi eĭ au operat în acest mod, eĭ au răspândit ideile lor dogmatice şi religioase sub *forma de poveşti*.

Intr'adevăr nimic nu place poporuluĭ maĭ mult, decât dacă i se vorbeşte în limba luĭ, în ideile luĭ, apropiindu-se cât se poate de ceea ce el are săditîn inima luĭ din tinereţe. Şi ceea ce caracterizează activitatea sectelor eretice în genere, este fabricarea sau prefacerea povestelor orientale asimilându-le cu acele ce se aflau deja în popor. Naraţiunea şi apologia, iată una din mijloacele puternice, cu cari au lucrat ereticiĭ în cursul secolilor şi au înrâurit asupra spirituluĭ popoarelor.

Materialul original al poveştilor l'au luat din literaratura vechie ebraică şi din ceea al primelor secoliĭ al ereĭ moderne, unde religiunile dualiste ale Asieĭ au influenţat asupra născândeĭ religiune a luĭ Christ. Cea maĭ mare parte din acele poveştiĭ, constitue ceea ce numim : *apocrife* şi *pseudepigrafe*.

Biblia în textul eĭ, lasă loc la multe întrebăriĭ, la cariĭ fantasia a încercat să dea răspunsul; aşa d. e. : cum a omorât Cain pe Abel, de oare ce Cain n'a ştiut încă nimica de moarte? Sau, venind din Persia ideea *Sataneĭ*, s'a întrebat maĭ întâĭ, cum s'a făcut Satan? apoĭ: căderea îngerilor! Cum a vorbit şarpele? şi aşa trecând tot textul biblic dâm pretutindenea de numiriĭ şi intâmplăriĭ pomenite numaĭ o singură dată şi cariĭ cată să fie esplicate. D. e.: *Enoh* care după textul biblic „*a fost luat de Dzeu.*“ Numaĭ aceste puţine cuvinte au dat naştere la o carte foarte vestită, aproape contim-

Digitized by Google

purană cu Christos, și care asemenea ține de un șir întreg de producțiuni analoage.

Pe când în respunsurile la întrebările de sus avem *apocrife*, adică povești relative la persoane sau situațiuni biblice, fără numele autoruluĭ, avem din contra în *cartea luĭ Henoch* un *pseudepigraf*, adică o carte, drept al căreĭ autor se dă o persoană biblică. In felul acesta avem și cărți atribuite luĭ *Adam*, *Abraham*, *Moise*, *David*, apoĭ *Apostolilor* etc. unele dintr'ânsele sânt chiar foarte vechĭ și se bucură de o reputațiune mare la părinții bisericeĭ.

Pe lângă aceste maĭ posedăm și un șir de cărți importante, cari au avut o influență enormă asupra fantasieĭ omenești: sânt așa numitele *Apocalipse*, cea d'ântâĭa carte de felul acesta: *cartea luĭ Daniil* a dat naștere la o mulțime de producțiuni fantastice, mistice și alegorice, din cari una a fost chiar priimită în canonul Nouluĭ Testament: *apocalipsul Sf. Ioan bogoslov*. Dar, afară de aceste două, maĭ există un șir de apocalipse, adică vedeniĭ precum este Apocalipsul luĭ *Moise*, al luĭ *Esra*, apocalipsul *Sf. Paul*, un alt apocalips al *Sf. Ioan* etc. Toate aceste au fost culese de Fabricius, Gfrörer, Thilo, Tischendorff și alțiĭ. De timpuriu deja au fost prelucrate aceste povești apocrife sub influența diferitelor secte.

Cea maĭ importantă sectă pentru răspândirea acesteĭ literaturĭ între Slavĭ și Românĭ a fost secta *bogomilică* din Bulgaria. Născută din Paulicianism și din Manicheism oriental, avea de idee fundamentală, *dualismul* oriental, care susține că în lume domnesc două principie, unul bun și altul rău: *Dumne-*

Digitized by Google

zeŭ și *Satanael*. Numaĭ acesta din urmă însă a zidit lumea și al luĭ e trupul omenesc. Din acest punct de vedere aŭ fost prelucrate poveștile orientale atât de fundatorul secteĭ, popa Ieremia-Bogomil, cât și de urmașiĭ luĭ. Afară de acele apocrife prelucrate de dânșiĭ, aŭ maĭ răspândit eĭ și alte apocrife biblice și ast fel aŭ influențat asupra poporuluĭ. In acest punct se lovesc ereticiĭ Bogomilĭ, cu toate sectele eretice occidentale, carĭ asemenea aŭ fost ceĭ maĭ aprigĭ răspânditorĭ acesteĭ literaturĭ apocrife. Se vede însă că ereticiĭ pe lângă *scris* maĭ propoveduĭaŭ prin *viul graiu*. Altmintrelea mărturisim, că ne vine greŭ a înțelege, cum aŭ putut să se înrădăcineze acele credințe într'atâta în spiritul poporuluĭ. Această înrădăcinare și asimilare este une-orĭ așa de perfectă, încât devine foarte greŭ a ajunge la un prototip literar. Nu arare orĭ a și combinat autorul popular două saŭ treĭ poveștĭ deosebite, le a înodat între dânsele și le a dat un caracter național așa de pronunțat, încât unĭĭ din învățațiĭ modernĭ s'aŭ crezut în drept a le considera ca autohtone și a recunoaște într'ânsele urme de mitologie primitivă. In special se poate observa aceasta în literatura rusească. In unĭĭ din eroiĭ din cântecile epice ale Rușilor și în unele descântece s'a căutat persoane și zeĭ miticĭ. In credințele religioase ale Românilor se poate vedea aceasta într'un singur esemplu destul de elocvent. *Diavolul* sau *Satana* se numește românește: „*drac*“, care în fond nu însemnează alt ceva decât „*șarpe uriaș*“. Puterea vrăjmașă care a zidit lumea și care e părintele răutățiĭ, a fost deci maĭ întâĭu închipută sub forma unuĭ *șarpe*, care închipuire apoĭ

Digitized by Google

s'a uĭtat, şi a păstrat numaĭ înţelesul de *diavol*, ceea ce se şi spune de a dreptu de Bogomiliĭ: „dyabolus, qui vocatur *draco* aut serpens: diavolul, ce se numeşte *dracu* sau şarpe [1]).“ Intrebarea ce se naşte acuma este: a esistat oare deja maĭ înainte *şarpele* ca representantul răuluĭ în credinţa saŭ mitologia populară? Este *balaurul*, acel şarpe uriaş aripat, cu multe capete, acoperit cu solzi şi scuipător de foc şi văpae, este acel balaur o închipuire mitică primitivă, sau s'a născut de asemenea din acelaşĭ şir de ideĭ, de unde *dracu* a ajuns să corespunză: *diavolului*. Din acest punct de vedere nu s'a considerat încă masa credinţelor ce esistă în popor. Se poate, că a esistat chiar credinţa unuĭ şarpe uriaş şi de această credinţă s'a alipit cea bogomilică înfluenţându-se mutual. Asta e ceea ce am numit maĭ sus: *asimilarea* cu elementele esistente, şi printr'aceasta se esplică influenţa fundamentală, ce a esercitat asupra popoarelor.

Insuşĭ biserica proprie şi nu numaĭ sectatoriĭ şi ereticiĭ s'au folosit de credinţele ce esistaŭ deja, spre a le da un înţeles creştin şi a creştina ast-fel popoarele pe nesimţite.

De aci se esplică o sumă de ceremoniĭ şi praznice, maĭ cu seamă în biserica catolică şi în special la popoarele germane.

După ce veni însă biserica la putere, începu goana contra apocrifelor, carĭ deveneaŭ cu atât maĭ condamnabile în ochiĭ drept-credincioşilor păstoriĭ, cu cât eraŭ răspândite prin mijlocirea ereticilor.

[1]) Archiv f. slav. Philologie vol. II. p. 447.

Digitized by Google

Intre aceste apocrife se aflaŭ chiar unele scrise de către părinţiĭ bisericeĭ, şi unele rămăseseră chiar neschimbate, dar cu toate acestea fură puse pe „*Index*“ ca nişte cărţĭ *afurisite şi oprite de biserică*. Tihonravov [1]) a publicat o listă a acestor cărţĭ, combinată din maĭ multe *indices*, şi care ne dă respectabila sumă de *100* de ast-fel de cărţĭ *afurisite*. Una însă nu trebue să trecem cu vedere, adică, că între aceste 100 de cărţĭ se află şi: Gromovnicul, Trepetnicul, Zodiarul etc.

In descrierea literatureĭ populare religioase ce o încercăm acuma vom urma şirul hronologic, care începe cu Adam şi se continuă până la persoanele biblice ale Nouluĭ Testament.

De observat este, că maĭ toată literatura religioasă este până acuma *inedită* şi se află întocmaĭ ca la Slavĭ atât în „Hronografe“ cât şi în aşa numitele „Codices miscellanei“ sau „sbornicĭ.“ Dintre carĭ numaĭ unul, cel maĭ vechĭu s'a publicat de d. Hăsdeu în: Cuvinte din bătrânĭ vol. II.

Pe când d-nu Hăsdeu, n'a publicat însă de cât numaĭ un singur *codex*, am reuşit noĭ a descoperi *Hronografe* române şi chiar în maĭ multe copiĭ, şi multe „*Codices*“ manuscripte cu totul necunoscute. Pe lângă acestea şi o „Paliia“ manuscriptă, saŭ „Biblia împodobită“, care este una din izvoarele principale pentru apocrifele relative la persoanele biblice ale vechiuluĭ Testament. Noĭ dăm de aceea estracte cât se poate, întocmaĭ după originalele şi câte-o-dată chĭar comunicăm textele, cu-

[1]) Pamĭatniki otrecenoĭ russkoĭ literaturryĭ I. St. Ptrsbg. 1863 p. I.—X.

vânt din cuvânt, cu atât mai mult cu cât însăşi această parte a literaturei române este foarte puţin cunoscută.

In general este de observat, că tocmai literatura religioasă română mai toată, are de bază *literatura slavică*. Mai pentru fie-care poveste şi legendă, ba chiar pentru cărţi de noroc, gromovnice, trepetnice, doftorii taumaturgice etc. găsim un prototip slav, care se aseamănă mai mult cu textele noastre române, decât cu prototipele byzantine, cari tot de auna se depărtează de recenziunea română. Dar şi aci la noi se poate observa, ceea ce a observat Tihonravov şi Pypin pentru literatura populară rusă că, cu cât un apocrif sau o carte populară a trecut prin mai multe mâini, cu atâta s'a schimbat mai mult într'un mod, care 'l apropie de popor. Copistul este în aceeaşi vreme şi autor.

Digitized by Google

ZIDIREA LUMEI, ADAM SI EVA.

Capitolul I din Genesis ne descrie zidirea lumeĭ în șase zile. De timpuriŭ deja s'au făcut comentariĭ și esplicăriĭ asupra ordineĭ cum se urmează lucrurile în creațiunea lumiĭ. Fie-care sectă caută a aduce dogmele eĭ în legătură cu cuvintele biblice. Unul din aceste „Hexaimera“ joacă un rol important în literatura eretică a Slavilor de sud și un ast-fel de „Hexaimeron“ credem că am regăsit în manuscriptul român, din sec. XVII ce 'l numim de a dreptu „*Palĭia*“ și pe care l'am descris maĭ pe larg în: Revista p. Istorie, Archeologie și Filologie,[1])dând acolo și un estractul unuĭ text apocrif, de care vom vorbi imediat. Ordinea în care e zidită lumea, e cu totul alt-fel de cât în Biblia, ceea ce ne dovedește proveniența *eretică* acestuĭ Hexaimeron. Aci zidește D-zeŭ în ziua întâia, cerul și pământul; în ziua a doua, soarele, luna și stelele; în ziua a treea, raĭul; în ziua a patra, marea; în ziua a cincea, animalile și paserile; în ziua a șasea zidește D-zeŭ pe Adam, și în ziua a șaptea îĭ dă sufletul.

[1]) An I. Bucur. 1882 pag. 74—78.

Digitized by Google

Dar nu numaĭ ereticiĭ aŭ căutat a tâlcui zidirea lumeĭ, după vederile lor, ci şi biserica comenta în mod alegoric, mistic, zidirea lumeĭ în şase zile. Numaĭ un singur esemplu vom cita. Hronograful Sfântuluĭ Dimitrie Rostovsky [1]), are peste 50 de foĭ destinate „zidireĭ.“ Texte slavone chĭar din sec. XIII, cel puţin în estract, au fost publicate de Gorski şi Nevostruĭev [2]).

Asupra acesteĭ cosmologiĭ creştine şi asupra cădereĭ îngerilor, epizodul cel maĭ important din istoria zidireĭ, nu intrăm aci pe larg. Aceste ideĭ sânt strâns legate cu primele concepţiunĭ ale ereĭ patristice şi se găsec deja cu mult înainte, în literatura ebraică apocrifă şi mistică ale sectelor antechristiane, din care o mare parte s'a păstrat până în ziua de astăzĭ. De acolo au ajuns în literatura byzantină, maĭ în special în Paliĭa şi în operile hronografice byzantine; aşa în Chronica luĭ Malalas, care precum dovedeşte însuşĭ numele luĭ, a fost syrian adică semit-oriental de origină, apoĭ a intrat în Chronica luĭ Georgie Hamartolus, carĭ cronice de timpuriu deja (sec. X) au fost traduse în limba slavică. Maĭ cu seamă aceasta din urmă cronică conţine o sumă de legende şi poveştĭ apocrife. Despre relaţiunea ce esistă între „Paliĭa“ şi „Hronografiĭ“ byzantino-slavĭ, maĭ cu seamă despre izvoarele legendeĭ de căderea îngerilor din cer, a scris maĭ pe larg Porfiriev, publicând estracte slavone din manus-

[1]) Tipărit româneşte la 1836.

[2]) A. Gorski. K. Nevostruĭev, Opisanie slavĭanskih rukopiseĭ moskovskoĭ sinodalĭnoĭ biblioteki. vol. II. Moscva 1857 pag. 1—45.

Digitized by Google

criptele bibliotecei Solovețchi [1]). In literatura română se află în Hornograful manuscript descoperit de noi în Biblioteca centrală din București [2]) aparținând secolului XVII (c. 1650) fol. 3-a cap. 2, și în copiile din sec. XVIII după acel hronograf, din care una aparține Bibliotecei centrale și alta D-lui Eminescu scrisă la 1757. Afară de aceea se află și în hronicul manuscript român de pe la sfârșitul sec. XII (c. 1690) care se află în biblioteca de la Hohenzollern Sigmaringen și care nu este alt-ceva de cât o traducere al Synopsisului neogrecesc al lui Dorotheus din Monembasia, tipărit pentru prima oară la Veneția 1684, și pentru a 2-a oară în Viena 1818. Constatând o dată pentru tot deauna identitatea acelui manuscript cu „Synopsisul" lui Dorotheus, putem presupune că îndată ce găsim ceva în prototipul grecesc se află și în acel manuscript, pe care acuma nu'l mai avem în mână. Regretăm de altă parte, că „Paliia" română ne este acuma inaccesibilă; dar notițele, peste cari nici nu putem trece aci, ajung în mare parte la constatarea materialului apocrif ce posedăm în acel manuscript.

Amintiri de căderea Satanei se mai găsesc, mai în toate *cazaniile* cele vechi, începând de la Coresi și până la Ilie Miniat și alte, ba chiar nu esistă vre-o carte bisericească, unde să nu fie pomenită căderea Satanei, vicleniile lui și căderea lui Adam și a Evei în păcat. Pe

[1]) I. I. Porfiriev, Apocrificeskïa scazaniïa o vethozavêtnyhŭ liţahŭ i sobytiïahŭ po rucopisïamŭ solovețcoi biblioteki. St. Petrsburg 1877. p. 7-31 (Sborníkŭ otdêleniïa russkago ïazyka i slovesnosti imperatorskoi akademii naukŭ. vol. XVII. No. 1).

[2]) Manuscriptul (No. 10).

Digitized by Google

lângă aceasta se vorbeşte : „Pentru cându şi pentru ce căzu diavolulŭ“ în cap. 6 din Theologhia Sfinţilor Bogoslovĭ şi Dascălĭ şi întrebărĭ şi răspunsurĭ a Sfântuluĭ Anastasie tălmăcită din greceşte şi sloveneşte, tipărite în „Indreptarea legiĭ cu D-zeŭ“ Târgovişte 1652 sub domnia luĭ Matheiu Basarab; maĭ compară acolo c. 40—42.

Rolul ce joacă *dracul* în fantazia poporuluĭ este imens. O sumă de proverbe şi credinţe se trag de la *Satana*, care este persoana fundamentală a superstiţiunilor şi eresiilor; nu maĭ puţin şi la cele alte popoare europene. El e tată răutăţilor şi luĭ se închin fermecătoarele arse din cauza aceea de către tribunalele Inquisiţiuneĭ ale evuluĭ mediu.

Aşa precum spune legenda, aşa s'a şi întâmplat cu diavolul în cursul secolilor. De la un înger strălucitor, a căruĭ putere rivaliza cu *D-zeŭ* în stăpânirea lumeĭ a ajuns în sfârşit *dracul*, eroul snoavelor, a căruĭ inteligenţă este atât de mărginită, încât îl birueşte şi femeea.

In special a scris Roskoff [1]) istoria diavoluluĭ, urmărindu-'l de la religiunea dualistă a luĭ Zoroastru, până la ideile moderne critice, menite a surpa stăpânirea sa seculară.

Un specimen de modul cum au fost răspândite teoriile despre căderea draculuĭ şi despre rolul ce 'l joacă în lume, se află în „*Intrebărĭ şi răspunsurĭ trebuincĭoase şi dă folos spre învăţătură celor ce vor ceti.*“

Aceste Intrebărĭ fac parte din manuscriptul Logofă-

[1]) Geschichte des Teufels. 2 voll. 1869.

Digitized by Google

tuluĭ Gĭurescu din 1799, posesiunea Academieĭ Române. Capul al patrulea[1]) este întitulat: *Pentru Draci.* Noĭ comunicăm aci acest capitol instructiv în întregul luĭ, căcĭ asta era subiectul ce învăța dascălul cel vechĭu pe ucenicul luĭ *în școală* și ast-fel a intrat în mare parte în popor.

Pentru dracĭ.

„Dascălul. In ce chip au căzutu din darul luĭ Dumnezeŭ acea ceată ce aĭ zis maĭ sus, și s'au făcut draci?

Ucenicul. Luțiper carele era căpeteniĭe aceĭ cete pentru căcĭ străluciea cu daru luĭ Dumnezeŭ și cu slavă, s'aŭ truffit întru sine, și aŭ cugetat să pue scaunul luĭ pe stelile ceruluĭ și să se facă asemenea celuĭ înalt. Acea trufie l'aŭ surpat în prăpăstiile ĭaduluĭ, împreună cu toată ceata luĭ și s'aŭ făcut dracĭ, adică din luminoșĭ s'aŭ făcut întunecațĭ.

Dasc. In ce zi aŭ căzut?

Uc. Miercurĭ.

Dasc. Dracĭ în ĭadu sânt toțĭ, aŭ și într'alte părțĭ?

Uc. Să află și în văzduh și pre pământu și în mare și în munțĭ și în peștere și în crăpăturile pământuluĭ și în pădurĭ și în pustietățĭ și în ape și în toată lumea peste tot pământul.

Dasc. Satana ce să înțelege?

Uc. Și lepădat și protivnic.

Dasc. Dar Veelzavel?

Uc. Dumnezeul muștilor.

Dasc. Numește-să dracul și într'alt chipu?

[1]) Pag. 101—103.

Digitized by Google

Uc. Să numeşte în multe feluri.

Dasc. Zi, să auzim.

Uc. Să numeşte bălaur, şarpe, otravă, leŭ viclean, părăşu, năpăstuitor, înşălător, ucigaş, începător răutăţilor, întunerec, duh viclean, lup hrăpitor, boerŭ lumiĭ, vrăjmaş adevĕruluĭ, tatăl minciunii, că el aŭ născut minciunĭ, şi cine spune minciuna este fiĭul draculuĭ.

Dasc. Poate a se pocăi dracul?

Uc. Nu să poate, pentru că este înpietritŭ în răutate şi nu primeşte pocăinţa.

Dasc. Ce este lucru draculuĭ?

Uc. Să facă răutăţĭ şi să îndemne pre oamenĭ să facă păcate, pentru ca să se mânie Dumnezeŭ pre dânşiĭ, să-ĭ osândească în ĭadu înpreună cu elŭ.“

Asupra Cosmogonieĭ însuşĭ, estragem câte-va esemple din cele alte „Intrebărĭ“ interesante prin amestecul ideilor păgâne cu ideĭ creştine. Aşa [1])

„I. Ce este maĭ presusŭ din cerĭu?

R. *Filosofu* aŭ zisŭ că este apa. — Dar maĭ pre susŭ? Intunerec. — Dar maĭ pre susŭ? este focŭ. — Dar maĭ pre susŭ? Este scaunu luĭ Dumnezeŭ, ce şade Dumnezeirea. — Dară maĭ pre susŭ? lumina ce neîntinsă şi neumblată şi neştiută.

I. Câţĭ îngeri staŭ la scaunu luĭ D-zeŭ?

R. 12 milioane, ĭarŭ alŭ şasile şi alŭ şaptile şi alŭ optulea ceţĭ, fără de numărŭ.

I. Darŭ la cerĭu ce este?

R. Norŭ şi văzduhŭ.

[1]) **Manuscriptul din 1809 p. 4.**

Digitized by Google

I. Dar suptŭ pământu ce este? apa. — Darŭ suptŭ apă? este întunerecŭ. — Darŭ suptŭ întunerecŭ? este focŭ. — Dar suptŭ focŭ? este ĭadul şi maĭ de-desuptŭ este tartaru, ce să cheamă fără de fundŭ.

I. Câte palme este cerĭul naltŭ de la pământŭ?

R. 30,200 pălmĭ Dumnezeeştĭ; palma dumnezeească ţine o mie de palme omeneştĭ.

I. Dar adâncŭlŭ pământuluĭ câte palme este?

R, De o mie de întunerecĭ de pălmĭ Dumnezeeştĭ.

I. Câte cete îngereştĭ sântŭ în cerĭu?

R. Zece cete îngereştĭ: întru o cĭată aŭ fostŭ 12,000 de întunericĭ, decĭ 144 (?) de întunerecĭ aŭ căzutŭ din cerĭu şi s'aŭ negrit şi s'aŭ făcut dracĭ şi până acuma fac pacoste roduluĭ omenesc şi aŭ rămasŭ 9 ceţĭ îngereştĭ în cerĭŭ."

In sfârşit maĭ pomenim şi esplicarea tunetuluĭ şi fulgeruluĭ, după aceste întrebărĭ, care se regăseşte şi în Theologia Sf. Părinţĭ din Pravila luĭ Mateĭu Basarab [1]).

„I. Ce este cerĭu şi fulgeru şi de unde bate vântu?

R. Ingerĭĭ ţin tunetu şi fulgeru şi suflarea vântuluĭ şi să lovescŭ din norĭ, şi dintru aceea lovirea trăsneşte; ĭarŭ fulgeru ese din puterea îngerilorŭ şi să rănescŭ nori şi ese ploae."

După Satana, personagiul cel maĭ important este *Adam* tatăl omenireĭ, şi din punct de vedere creştin: tatăl *păcatuluĭ*.

Un alt apocrif s'a ocupat decĭ de întrebarea: din

[1]) Târgovişte 1652 fol.

Digitized by Google

câte părţi, sau din câte elemente a fost zidit *Adam?* Legendele vechi ebraice spun, că D-zeu a luat lut din toate unghiurile pământului, ca omul ori unde ar muri să nu se poată pământul opune îngropării sale, sub cuvânt că n'a fost luat dintr'ânsul. Lumea byzantină a căutat să aducă în conformitate ideile sale asupra naturei, cu zidirea omului şi a susţinut, că precum lumea este zidită din patru stihii, tot aşa şi omul. „De omul încă iaste din patru stihii urzit, adecă den sângel den flegmă, şi din hieară galbănă şi niagră. Deci sângele omului cum iaste herbinte şi apătos iaste den vânt; hearea galbănă, iaste herbinte şi uscată, iaste den foc; flegma iaste reace şi apătoasă, iaste den apă; iară hearea cea neagră, reace şi uscată easte den pământ; atâta iaste urzirea şi întruparea omului [1]). „Aşa spune şi şi hronograful nostru conform cu cele byzantine. Tot aşa se spune şi în „Indreptarea legii" [2]) notându-se la margine, ca izvor: „Dumnezeeşti Dascăli." Dar în literatura slavică s'a desvoltat acest răspuns încă şi mai mult şi noi îl pomenim deja aci, fiind-că a intrat în literatura noastră populară nescrisă. Sub titlul: „din câte părţi s'a zidit Adam" publică Tihonravov [3]) trei texte din secolul XV şi XVI de întrebări şi răspunsuri de cari am pomenit deja mai sus. Intre aceste întrebări este şi aceasta: „din ce a făcut Dumnezeu pe Adam?" Răspuns: din opt părţi: 1) trupul l'a făcut din pământ, a doua parte din mare, a treea din piatră, a patra din vânt, a cincea din nori,

[1]) Hronogr. No. 10 fol. 4-a (c. 4).
[2]) 1652 pag. 714 cap. 7.
[3]) L. c. vol. II p. 439—457.

Digitized by Google

a șasea din soarele și din roua, a șaptea din gândul și taina îngerească, și a opta din sfântul duh, din toate aceste a adunat Dumnezeu și a făcut o singură parte [1]). Mai lămurit decât acest răspuns din sec. XV este cel din textul sec. XVI [2]) unde se și esplică ce parte anume s'a făcut dintr'o stihie anume și adică: Răspuns, ca întâia parte îĭ-a dat trupul din pământ, a doua parte, oasele din piatră; a treea, ochiĭ din mare; a patra gândul din iuțeala îngerilor; a cincea duhul și respirația de la vânt; a șasea, înțelepciunea de la norĭ și a șaptea sângele luĭ de la rouă și de la soare.' Puțin mai sus s'a zis deja că sufletul l'a dat D-zeu luĭ Adam sâmbăta, de aceea enumeră autorul numaĭ șapte stihiĭ.

Intrebările aci se fac de către Sf. Efrem, la care răspunde Sf. Vasilie.

Mai cu aceleași cuvinte se esplică zidirea omuluĭ, în manuscriptul de întrebărĭ și răspunsurĭ, de la 1809. Iată ce ne spune (pag. 2):

I. Din câte părțĭ aŭ făcut D-zeu pre om?

R. Din opt părțĭ: trupul din pământŭ; osile din pieatră; sângile din roao; ochiĭ din soare; cugetu din nooriĭ; suflare din vânt; înțelepciunea din lună; earŭ prorocirea de la duhul sfânt?'

Aci avem isvorul de unde a pătruns această legendă în literatura nescrisă populară. Mai sus am vorbit deja mai pe larg despre aceste manuscripte de întrebărĭ și răspunsurĭ, și am arătat importanța lor ca

[1]) Ib. p. 443—444.
[2]) Ibid, p. 448.

Digitized by Google

mijlocitorĭ între literatura scrisă şi cea nescrisă. Şi într'adevăr mai în acelaşĭ mod esplică şi poporul român, zidirea omuluĭ, zicând la nuntele ţărăneştĭ:

„Decĭ după acele după toate, zidit-au Dumnezeu pe Adam, şi'l făcu din opt părţĭ: trupul din pământ şi oasele din peatră, cu sângele din rouă, cu frumuseţele din soare, cu ochiĭ din mare, cu sufletul din duhul sfânt, cu gândul din iuţimea îngerilor, cu puterea de la Sfânta Troiţă, şi'l făcu om deplin" [1]).

Acesta este cuvântul feteĭ când cere ertăcĭunea părinţilor şi face, ca să zic aşa, istoricul căsătorieĭ, începând cu zidirea omuluĭ, cu Adam şi Eva. Alte paralele din toate literaturile a strâns Veselovsky în cartea sa [2]), unde susţine asemenea originea literară acesteĭ credinţe, cu toate că este foarte respândită. Intr'adevăr face parte şi din „Intrebările" ce s'a întrebat Solomon cu Saturn, de carĭ am vorbit mai sus, cu ocaziunea luĭ *Bertoldo*.

Incercările de a esplica numele luĭ Adam, se află şi în hronografele noastre şi în „Indreptarea legeĭ" [3]). Ne mărginim a pomeni numaĭ textul din urmă. Mai pe larg despre aceasta a tractat Fabricius [4]); iar textele slavice s'au publicat de Pypin [5]) şi Thonravov [6]).

[1]) Episcopul Melhisedec în: Convorbirĭ literare, an. XIV 1880, p. 293 b.

[2]) Slavianskĭa skazaniĭa o Solomonê i Kitvorasê St. Ptsbg, 1872 p. 169 No. 1.

[3]) L. c. p. 714. cap. 7.

[4]) Cod. pseudepigr. V. Test I, 40—50.

[5]) Sbornic f. 12—14.

[6]) Loc. cit.

Digitized by Google

Iată dar textul după „Indreptarea legii“ :

Ce însă Dumnezău deaca au făcut pre omul, puse-i numele *Adam*, și acest nume ïaste ovreesc, pentru că Ovreaii zic pământului *Daman* [1]), pentr'aceea se chemă ziditul cel de întâi Adam, căci că e scos deîn pământ. Sau și într'alt chip, pentru că începutul lui, *A* se chiamă Anatoli (adecă răsăritul), ïar *D* se chiamă Disis (adecă apusul) ïară celalalt *A*, se chïamă Arctos (adecă miază-noapte), ïară *M* se chïamă Mesemvria, (adecă miază-zi).“ După cum se vede, s'a servit traducătorul aci de un original grecesc, de oare-ce cuvintele citate sânt grecești; în textele slavone au fost înlocuite prin cuvinte corespunzătoare slavice, având aceleași inițiale: A. D. A. M.

Zidirea lui Adam din pământ, a dat naștere la o mulțime de ghicitori, din cari unele au fost citate de noi cu ocaziunea acestora.

Mult mai important și de o influență mult mai mare asupra literaturei populare universale este apocriful : „*Povestea despre Adam și Eva*“, adică în fond, introducerea la „*legenda despre lemnul crucii.*“ Dorința de a vedea deja în Vechiul Testament prevestirea Mântuitorului, a făcut să se caute pentru tot ce se spune în Testamentul nou, o pregătire în Vechiul Testament. Așa s'a căutat și originea lemnului crucii, pe care s'a răstignit Mântuitorul; acest lemn nu poate să fie de o proveniență ordinară, ci trebue să fie pregătit deja, pentru acel scop dacă se poate de la zidirea lumei.

Intr'adevăr legende ebraice, cu mult înaintea erei vul-

[1]) Acest cuvânt e greșit : forma adevărată este : *adama.*

Digitized by Google

gare au găsit o origine ilustră pentru *toiagul lui Moise*, cu care a spintecat Marea roşie şi a făcut atâtea minuni, şi s'a zis că toiagul lui Moise n'a fost alt-ceva decât o ramură din pomii raiului, pe care D-zeu a dat-o lui Adam, ca să lucreze cu dânsa pământul De la Adam a ajuns la Noe, de la Noe la Sem, de la Sem la Iacob, care pribegind în Egipt a lăsat acel toiag moştenire lui Iosif, de unde a ajuns în comoara lui Faraon, împăratul Egiptului. Iethro, care după legendă era sfetnic mare la curtea lui Faraon, plecând de acolo a luat acel toiag cu sine şi l'a sădit în grădina lui, făgăduind mâna fetei sale aceluia, ce va smulge acel baston din pământ. Numai Moisi a reuşit şi ast-fel a ajuns acel toiag minunat, pe care era săpat numele lui D-zeu, în mâna lui Moisi, şi ast-fel a săvârşit el minunile cele mari [1]).

In loc de a spune că D-zeu a dat acel baston însuşi lui Adam, s'a schimbat legenda, zicând că s'a dat acel baston lui Sith, fiul lui Adam, dar pentru Adam. Şi aşa s'a născut vestita legendă, pe care am publicat'o după textul cel vechiu românesc din „Paliia" (sec. XVII) adică : *Călătoria lui Sith la raiu.* Povestea de sus însă este numai un singur epizod la care fantasia activă legendară, de timpuriu deja, a mai adăugat şi alte, şi aşa s'a născut prototipul cel grecesc, mai contimporan cu Christos, cunoscut sub numele de *Apocalypsul lui Moisi* publicat de Tischendorf [2]). Nu este aci scopul nostru a urmări această legendă prin toate

[1]) Pirke de R. Eliezer c. 40. Targum Janathan la Exodus cap. 2 v. 21. Jalkut I. § 173.

[2]) Apocalypse apocryphae Lips. 1866 p. 1—23.

Digitized by Google

literaturile, mai cu seamă când a fost deja studiată pe o scară foarte întinsă de către Mussafia [1]) și d'Ancona [2]). Ne vom mărgini deci la recenziunea română și la prototipul imediat slavic.

Povestea română ne spune: Adam gonit din raiu șade în preajma raiului și plânge cu amar greșala sa. Noaptea vede el în vis că Eva va naște pe Cain și Avel, și Avel va fi omorât de către Cain. Ingerul îl oprește însă de a spune Evei ceea ce a văzut în vis. Adam trăește după aceea 970 de ani și se îmbolnăvește; atunci se strâng toți oamenii în jurul Evei și o întreabă: de ce bolește tatăl nostru? Eva le povestește, că D-zeu dându-le toate pe mâna lor, i-a oprit numai de a mânca din pomul ce stetea în mijlocul raiului. Diavolul însă sub chipul unui înger strălucitor și prin mijlocirea șarpelui o ademenire să mănânce din roadele acelui pom. In minutul acela căzură frunzele tuturor pomilor raiului, afară de acele ale pomului din ale căruĭ roade mâncaseră. Apoĭ dete Eva lui Adam de mâncă și el din pomul oprit; atunci se coboră D-zeu și se așeză pe un tron în mijlocul raiului și porunci îngerilor de scoaseră afară din raiu pe Adam și pe Eva. Adam și Arhanghelul „*Ioil*“ se rugară în zadar înaintea lui D-zeu.

Inaintea raiului stătu Adam și Eva 15 zile și începură a căuta ceva hrană, dar peste tot pământul nu găsiră alt-ceva de cât scaeți. Intorcându-se ĭar la raiu s'au rugat de D-zeu să le dea cel puțin o floare spre po-

[1]) Sulla leggenda del legno della croçe Viena 1870.
[2]) Legenda di Adamo ed Eva. Bologna 1870.

Digitized by Google

menire şi D-zeu le dete tămâie şi „*livan*“ şi „*ladan*“ tot de o dată le dete Arhanghelul „*Ioil*“ în urma poruncei luĭ D-zeu a şaptea parte din raĭu; ĭar pe toate dobitoacele ce trăĭau până atuncea în raĭu îĭ scoase afară.

Când voi apoĭ Adam să are pământul, veni diavolul şi'l opri zicând *cum că pământul e al luĭ*, numaĭ atuncea îĭ va da voie, când Adam i se va închina luĭ, şi îĭ va făgădui şi copiiĭ luĭ. Adam zise că el şi copiiĭ să fie aceluia, a căruĭa e şi pământul, ştiind bine că D-zeu se va coborî o dată pe pământ; Diavolul ceru ca Adam să 'ĭ dea acea făgăduĭală în scris, şi Adam îĭ o dete, după cum îl învăţase diavolul, adică puse mâna luĭ pe o pĭatră, şi urma mâneĭ rămase întipărită pe acea piatră. Diavolul o luă apoi şi o dete la 400 de draci să o păzească zi şi noapte. Apoĭ zise Eva să se căiască de faptul lor şi Adam îĭ zise să stea 40 de zile în apa Tigruluĭ, ĭar el va sta tot atâta vreme în apa Iordanuluĭ, Eva însă să nu se lase să fie ademenită de măcar cine va veni. Diavolul se încercă într'adevăr să ispitească pe Eva sub diferite chipurĭ, ea însă nu se lăsă, până când se sfârşise vremea hotărâtă şi veni Adam de o scoase; şi ast-fel îĭ scăpă D-zeu de diavolul.“

„După aceea locuiră în Madiam. Acolo născu Eva pe Cain şi pe Avel, şi Cain omoră pe Avel.“

Aci începe fragmentul ce l'am publicat în Revista p. 78—80 al cărui coprins e cel următor:

„Adam îngropă pe Avel în locul ce se chĭamă Rion şi apoĭ născu Eva pe Sith; când ajunse Eva până aci

Digitized by Google

cu povestirea, strigă Adam să tacă că sufletul îĭ se împuţinează.

Iară Sith se propuse să se ducă în Raĭu să aducă ceva de acolo, pe care văzând Adam să se răcorească. Când se duse cu Eva la Raĭu vru să'l mănânce o fiară cumplită anume ‘*Gorgoniea*, de care abia scăpă; căcĭ Eva începu a plânge într'atâta, cât se auzi de la răsăritul soareluĭ până la apus. Ingerul venind la dânşiĭ îĭ întrebă ce vor, ziseră că Adam „poftește să vază din pomul maslinuluĭ, doare cum-va i s'ar maĭ potoli boala luĭ. „Ingerul dându-le o ramură din acel pom le spune că e prea târziu şi Adam trebue să moare căcĭ s'aŭ apropiat zilele luĭ de moarte. Din ramura aceluĭ pom îşĭ împleti însă Adam o cunună înaintea morţeĭ sale, şi 'şĭ o puse în cap. Apoĭ îngropară pe Adam cu cununa ce era în capul luĭ, în locul ce se chema *Gherosia Plata*. Şase zile după moartea luĭ Adam muri şi Eva. Din cununa aceea crescu un lemn.‘

Dacă comparăm numaĭ în mod superficial această legendă română cu cele slavice publicate de Pypin, Tihonravov şĭ Porfiriev şi cu apocalipsul cel grecesc, totuşĭ vedem în mod clar deosebirea fundamentală între cel din urmă şi cel român, şi identitatea maĭ absolută a celuĭ român cu cel slavic. In special se apropie de textul român, cel slavic din secolul XV publicat de Tihonranov sub titlul: „ispovedania Eveĭ“, numaĭ începutul, despre gonirea din raĭu lipseşte la această din urmă redacţiune, pe când se află în cele publicate tot de Tihonravov [1]) sub titlul de:

[1]) Ib. pag. I, idem vol. 6—15.

Digitized by Google

„Povestea luĭ Adam şi a Eveĭ, de la început până la sfârşit.“ Numaĭ unele detaliurĭ dăm aci, carĭ ne arată dependenţa textuluĭ român, de cel slavic şi deosebirea sa de cel grecesc. Aşa, afară de schimbărĭ şi prelucrărĭ este de observat d. e. Arhanghelul *Ioil* care în textul grecesc are forma *Ia-el*, dar aci nu este numele unuĭ arhanghel ci însuşĭ numele luĭ Dumnezeu, format din cuvintele ebraice *Iah* şi *El*. Traducătorul slav n'a înţeles aceasta şi din *Ia-el* Dumnezeu, a făcut *Ioel* şi apoĭ *Ioil*: un Arhanghel.

Din epizodul cu înscrisul dat de Adam diavoluluĭ, care lipseşte în originalul grecesc se vede clar, cine a putut fi acel traducător şi prelucrător. Diavolul vine la Adam, şi ĭĭ zice că acesta n'are dreptul de a lucra pământul, *care e al diavoluluĭ, pe când Dumnezeu e stăpân numaĭ pe cer*, întocmaĭ după credinţa *bogomilică*. Dar maĭ curios este, că tocmaĭ acest epizod a intrat în literatura populară română. Probă pentru aceasta este colinda ce s'a desvoltat de aci, pe care o posedăm în 2—3 variante, una într'un manuscript al nostru scris pela 1800, care între alte poveştĭ şi legende, conţine şi un fel de colindă rimată, publicată de noĭ alăturea cu fragmentul de sus în „Revista“ p. 80—82.

Varianta a doua maĭ complectă se află în manuscriptul d-luĭ Ar. Densuşianu, de pe la începutul secoluluĭ nostru; al treilea variant apoĭ cĭuntit în „Cânticele de stea“ ale luĭ Anton Pann [1]) unde lipseşte tocmaĭ partea esenţială.

Noĭ publicăm aci, atât colinda după recenziunea

[1]) Cântarea a 18-a.

Digitized by Google

complectă, cât și o parte din textul fragmentar publicat de noĭ în Revista, care reprezintă un text maĭ vechiŭ și maĭ complect în ceea ce privește epizodul de față.

VERȘUL LUĬ ADAM [1]).

Veniți toțĭ ceĭ din Adam
Și cu fiĭ luĭ Avram,
Să cântăm versurĭ cu jale
Pentru a luĭ Adam greșale;
Și pentru a luĭ izgonire,
Jalnica din raĭu gonire.
Că îndată ce aŭ greșit,
Domnu din raĭu l'au gonit;
Și în poarta raĭuluĭ pusă
O pară de foc nestinsă
Adam văzându-să pă sine
Lăpădat de atâta bine,
Tare începu a plânge
Și cătră Eva a zice:
O amar Evo și ție!
Că tu îmĭ făcuș acĭasta mie.
Că pre tine te ascultaĭ
Sfânta poruncă călcaĭ,
Care pentru o mâncare,
Sânt pedepsit așa tare;
Că acum mă bucuram,
Intru slava ce eram.

[1]) No. 16 pag. 26—29.

Digitized by Google

Pentru aceea, Doamne, sfinte,
Fie-ţ de noĭ aminte;
Nu ne de tot lepăda
Fiind noĭ zidirea ta;
Şi fie-ţ de mine milă
De am şi greşit de silă.
Doamne, eŭ am greşit ţie!
Iar pentru a mea soţie,
Să nu fiu până în sfârşit
Aşa tare părăsit.
Raĭule! grădină dulce!
De aicĭ nu m'aş m'aĭ duce,
De dulcĭaţa poamelor,
De mirosul florilor,
Pentru dulcĭaţa din tine.
O amărâtul de mine!
Că unde îmĭ aduc aminte,
De a tale şi multe sfinte,
Lăcrămile mă cuprind ĭară,
Aprinzându-mă cu pară.
Domnul, cel prea sfânt, văzând
Pre Adam aşa plângând;
Trimiţând al său cuvânt,
Pre un înger al său sfânt,
Şi cătră Adam zicând:
„Tacĭ, Adame! nu maĭ plânge.
Măcar de aĭ şi greşit,
Nu te am de tot părăsit.
Dar de acum veĭ căştiga,
Toate cu sudoarea ta;
Lucrând tu pământ cu trudă,

Digitized by Google

Şi cu osteneală crudă;
Murind cu amară moarte,
Precum şi fiarăle toate.
Tu Evo întăĭ aĭ greşit,
Pre Adam l'aĭ prilostit,
Şi din toate (?) aĭ luat,
Şi şi (!) luĭ Adam ĭ-ai dat;
Şi tu când veĭ naşte pruncĭ,
Atuncĭ să aĭ grele muncĭ;
Dar veĭ fi bărbatuluĭ
Săpt (!) toată ascultarea luĭ."
Evi încă ĭ-au dat minte
Cum să-şĭ facă îmbrăcăminte.
Iar deavolul cel viclean
Prin al său prea viclean plan,
Insuşĭ la Adam s'au dus,
Şi către Adam au zis;
Tacĭ, Adame! Nu maĭ plânge!
Ci fă precum eu voĭ zice:
Dă'mĭ tu mie, ce voĭ cere,
Ca toate să fie a mele;
Fiĭ cât vor fi din tine,
Dă-ĭ cu toţă să fie la mine,
Şi supt a mea ascultare,
Fiind eu împărat mare;
Apoĭ te voĭ lăsa în pace,
Să lucrezĭ precum ĭţ place;
Şi dă Adame nişte lut moale,
De cari fac olari ole;
Şi dă Adame, flama ta
Aşa-ţ vorbeşte Sătana.

Digitized by Google

Cum Adam flama ș'au pus,
Nao pecete ș'au scris.
La Marea Neagră s'au dus,
In mare o au ascuns ;
Draci o sută o străjuea.
Fiește cine călătorea,
De pre acolo îl depărta ;
Nu pute merje în nevoea sa.
Domnul s'au milostivit,
Și din ĭad ne au slobozit,
Dând pre fiul său spre moarte,
Au mântuit lumea toată,
Petrile s'au despicat
Și pecetea o au luat."

Iată acuma și partea respectivă din a doua variantă manuscriptă :

„Iar Satana văzând
Pre Adam pământul lucrând,
Iar vrășmașul d'inceput,
Groznic cuvânt i-au grăit :
Cine ț'au poruncit ție
De'm facĭ stricăciune mie ;
De 'm stricĭ pământul,
Find aici stăpân eu ?
Iar Adam au grăit :
Dumnezeu m'au poruncit.
Iar Satana ĭar răspunsă,
Și luĭ Adam așa zisă :
Eu sânt aici Dumnezău

Digitized by Google

Dar pământul este al meu ;
Iar tu fugĭ de aicĭ în raĭŭ
Că acolo moşii ai ;
Iar aicĭ nu te o (ĭu) lăsă,
Nicĭ pământul nu-ţĭ voĭŭ da.
Dar acĭasta Adam văzănd,
Vrăjmaşul pre el goni(n)d,
Nu ştiea ce va maĭ face,
Şi încotro să va maĭ duce ;
Şi începu ear a plânge,
Şi cu glas vrednic a zice :
Amar miĭ, greşitul !
Şi vaĭ miĭ pedepsitul !
Din raiu fuseĭu izgonit
Şi nicĭ aicĭ nu sănt odihnit.
Amar şi vaĭ de mine,
Pentru scărba ce-ĭ spre mine !
Iar Satana văzănd,
Pre Adam plăngănd ;
I-au grăit cu glas zicănd,
Ca să-l maĭ înşale vrănd :
O Adame ! nu maĭ plânge,
Ci ascultă ci-ţ voĭu zice ;
De voeşte să trăeşte în pace,
Să lucrezĭ precum îţ place.
Fă şi tu mie pre vrere
Să'mĭ daĭ mi ci-ţ vo (ĭu) cere.
Iar Adam nepricepănd
Vrăjmaşul viclejind,
I-au făgăduit să de
Ori ci va cere la el.

Digitized by Google

Atunce Sătana au răspunsu
Şi cătră Adam au zis:
Eu voĭu să ceru de la tine,
Fii, ci vor fi din tine;
Să-ĭ dai miĭ spre ascultare,
Find eu înpărat mare.
Atunce Adam zisă luĭ
Vrănd să facă voea luĭ:
Da-voĭu ţiĭ, aĭ tăĭ să fiĭ,
Precum vreĭ, aşa să fiĭ;
Numaĭ să mă laşĭ în pace,
Să lucrez precum îm place.
Iar Satana ĭau zis
Şi luĭ Adam răspunsă:
Bine făcuşi şi vii face,
Să lucrez precum îţ place,
De miĭ da şi miĭ scrisoare,
Ca să aibu încredinţare!
Atuncĭ Adam au răspunsu,
Şi cătră Satana zisă:
Dar eu carte nu ştiu
Ca ţiĭ zapis să-ţ scriu.
Atuncĭ Satana răspunsă,
Şi cătră Adam aşa zisă:
Vino încoace după mine
Ca să te învăţ pre tine.
Şi făcănd o cărămidă,
Pre cu meşteşugu făcută,
Zisă luĭ Adam să o ea,
Să ş pue palma pre ea.
Adam după ce pusă,

Digitized by Google

Rămasă iscăliturĂ scrisă ;
Adam pre fiiĭ luĭ vănzând,
Vrăjmaşuluĭ dăndu-ĭ pre eĭ.
Iar Satana luând.
Zapisul acela, puindu-l şi gândind,
Unde îl va pune
Să-l ascunză foarte bine.
Iar la Palestina este,
O petră cu mare veste ;
Şi acel zapis îl pusă,
Intr'acea apă ascunsă,
Sănt (? supt) o petră mare lată
De mal nu prea depărtată,
Şi atăta diavoli stârnisă,
Şi acolo păzitori pusă ;
In fel de felurĭ puind,
Şi pre nemere lăsând.
. . . . . .
Hs. Dumnezeu cel sfănt,
S'au născut trup pre pământ,
Care vrănd să să boteză,
Ca lume să lumineze ;
Au venit la Iordan,
Despre părţile luĭ Dan.
Decĭ el în apă întrând
Ioan să-l boteze vrănd ;
Stătu pe ace petră mare,
Şi cari o păză dracĭ tare.
Şi văzând, o apucă,
Şi în mănă o sfărămă.
Iar Satana văzând,

Digitized by Google

Atâta rău luĭ făcând,
Să minuna cine este,
Omul, sau Dumnezeu este;
De vreme că-l vede tare
Ca pre un Dumnezău.
Şi vre ca să-l ispitescă cine este el mare
Dar vre să'l înşale,
Nepricepându-să la el.
Că Dumnezău cu morte luĭ,
Au sdrobit putere luĭ,
Şi au scos robiĭ luĭ,
Pre Adam cu fiĭ luĭ;
Iar pre diavolul l'au legat,
Şi în Tărtar l'au aruncat.

Gonirea luĭ Adam din raĭu şi tânguirea sa înaintea porţilor raĭuluĭ, plângând dulceaţa ce o perduse a fost şi maĭ mult roditoare şi a dat naştere la o mulţime de cântece de stea, carĭ toate variază aceeaşĭ temă, adăogându-se la unele şi mângăerea ce o dă Dzeŭ luĭ Adam, cum că nu pentru totdeauna va fi depărtat din raĭu.

Noĭ posedăm acuma maĭ întâĭu un ast-fel de *cântec* în manuscriptul d-luĭ Densuşianu [1]) întitulat asemenea: *Versul luĭ Adam*, apoĭ îl posedăm în *treĭ* variante într'un manuscript de cântece de stea din anul 1821, care se află în posesiunea noastră [2]). Aci în cântecul cel d'âmtâiu se plânge Adam cătră Eva, de aceea că părăseşte raĭul.

[1]) No. 18 p. 31–33.
[2]) No. 14 pag. 22; No. 20 pag 27—28 şi No. 21 pag. 29–30.

Digitized by Google

Cântecul al doilea este din potrivă, jalea raiului, pentru călcarea poruncei lui D-zeu de către Adam. In-sfîrșit cântecul al treilea, întitulat: „*dispărțire*“ este tânguirea lui Adam, adresată raiului, și se potrivește cu varianta din manuscriptul Densușianu, care are și recenziunea cea mai complectă.

Afară de aceste variante manuscripte mai posedăm și unele tipărite. Așa cântecul de stea, din colecțiunea lui Anton Pann, care începe: „Adam, dacă a greșit“ etc. [1]·

Altă variantă se află între Colindele d-lui Marinescu [2]), întitulată: *Judecata lui Adam*, repetită apoi în toate edițiunile ulterioare de „Cântece de stea,“ publicate sub numele lui Anton Pann.

Dar nu numai la Români se găsesc cântece de stea și colinde privitoare la izgonirea lui Adam din raiu ci și la Slavi; Bezsonov a cules o sumă însemnată de ast-fel de cântece atât din manuscripte vechi, cât și din gura poporului [3]). Mai cu seamă cele d'întâiu au o asemănare frapantă cu cântecele noastre.

O continuare rațională a legendei despre Adam și Eva, este: **legenda despre lemnul crucei**

In singura recenziune română manuscriptă de care am putut da până acuma, adică în „Paliia“ urmează într'adevăr această legendă, imediat după cea despre Adam. Ceea ce este interesant în această legendă, sub

[1]) Ed. 5-a Bucuresci 1852 No. 18.
[2]) Colinde etc. Bucuresci 1851 No. 32 p. 91—92.
[3]) Bezsonov: Kalêki perehojie. Fascic. 6 No. 632—668 pag. 236—314.

Digitized by Google

forma în care o avem noĭ în literatura română este, că ne arată pe de o parte învederat originea slavo-bogimilică imediată, pe de alta ne indică și originea probabilă orientală, de unde a ajuns la Slavĭ și la Românĭ. Căcĭ un prototip deadreptu grecesc saŭ oriental nu s'a găsit până acuma. Iar *indicile* cărților apocrif spune de a dreptu că *legenda crucei* este scornită de către popa Ieremia cel afurisit. Acest popa Ieremia nu este alt cine-va de cât însuși popa *Bogomil*, fundatorul secței Bogomililor. Unele trăsurĭ s'au mai păstrat într'adevăr atât în textul slavic după redacțiunea publicată de Tihonravov [1]) (din sec. XV) și de Porfiriev [2]) cât și în textul român, care se vede că e tradus după acel text slavic. Mai mult se depărtează cele alte redacțiunĭ slavice din sec. XVI și XVII publicate de aceleași [3]) și cel din sec. XIV tipărit în estract de Veselovsky [4]) după o comunicare a luĭ Jagic'.

Iată decĭ ce ne povestește legenda română intitulată „Povestea luĭ Gregorie blagoslovit despre crucea mântuitoruluĭ și crucile celor doĭ tâlharĭ.“ Această legendă se compune din doue variante, întocmaĭ precum și în textul slavic.

a) Din cununa luĭ Adam, împletită dintr'o ramură adusă de către Sith din Raĭu, crescu un pom minunat. El crescu în treĭ ramurĭ, carĭ se uneaŭ de 7 orĭ și apoĭ iar se desfăceaŭ. Din același pom, din care se luase ramura pentru cununa luĭ Adam, mai scoase apa

[1]) Loc. c. I, 308—313.
[2]) P. 69—99 mai cu seamă cea din p. 216—220.
[4] Tihonravov I. p. 305—308. Porfiriev p. 101—103.
[3]) Solom. i Kitovras p. 172—173. No. 1.

Digitized by Google

potopului încă o ramură care crescu și se făcu un pom. Din acesta făcu Sith un foc de a pururea, care ardea spre pomenirea lui Adam. Acest foc era păzit de fiare sălbatice, carî nu lăsa pe nimenî să se apropie de dânsul. Când greși Lot, veni el la Abraham și vru să se căiască. Atuncea îl trimese Abraham să aducă tăciunî din acel foc. Fiarele carî păziaŭ focul lăsară pe Lot să ia aceî tăciunî, și el se întoarse nevătămat la Abraham. Dar aceasta nu ajungea, pentru ispășirea păcatului său, ci Lot trebuîa să sădească aceî tăcîunî și să'î udă cu apa Iordanului,ce o aducea în gură; numaî atuncea când aceî tăcîunî vor înflori. îî zise Avraam, va fi și el ertat de păcatul luî; într'adevăr înfloriră aceî tăcîunî. Din acest lemn s'a făcut crucea celuî d'întâîu tâlhar. Tot așa fu scos de apă și al treilea pom din raîu și crescu lângă apa „*Merra*".

Până aci povestea întâîa despre originea lemnuluî cruceî și lemnuluî crucilor celor doî tâlharî. Interesant este epizodul relativ la Lot care se află trecut și în hronograful nostru [1]) cu cuvintele următoare:

„Așijderea și Lot mult aŭ plânsŭ cu amar către Dumnezeŭ păcatul său, ci aŭ curvit cu sângele său și dzic să fie mersu Lot de s'au ispoveduit la Avraam pentru acea greșală, și să 'î fie dzis Avraam pentru acea greșală, și să 'î fie dzis Avraam, să înplânte treî tăcîunî, și să-î tot ude în toată vreamea până să vor prinde și să înverdzască, și atuncea va ști că i s'au ertat greșala. Insă acest lucru cu tăcîunîi, *nice în scrisorî nu să află, numaî să aduce den bătrâni*

[1]) Fol. 13-a.

Digitized by Google

poveaste, carea şi noĭ o am scris pe urmă altora ca să se afle".

Izvorul acesteĭ „*poveste din bătrâni*" cum se esprimă cronicarul nostru este byzantino-oriental. Fabricius [1]) a publicat textul grecesc după un manuscript al analelor cronicaruluĭ byzantin Glycas. In literatura slavică, afară de legenda cruceĭ de maĭ sus se maĭ află acest epizod şi deosebit [2]).

Inflorirea lemnuluĭ uscat, ca semn de ertarea păcatelor, o întâlnim de asemenea în literatura populară orientală şi occidentală. Cunoscută şi vestită este legenda germană de *Tannhäuser*. O altă poveste de felul acesta ne spune Gervasius de Tilbury din sec. XIII în cartea sa, „Otia imperialia, [3])" şi Liebrecht aduce o sumă de paralele în anotaţiunea sa la acel pasagiu [4]) între altele citează Liebrecht şi basmul român publicat de Schott. [5]) Fiind un basm român, şi dovedind printr'aceasta că această legendă a intrat şi în literatura populară română nescrisă, vom da aci pe scurt coprinsul acestuĭ basm, întitulat: „*Pomul ertării păcatelor.*"

„Un pescar făgăduesţe draculuĭ că-ĭ va da pe fiul său dacă acela îĭ va da bogăţie multă. Tânărul plecând la ĭad, îşĭ puse o rasă călugărească cusută cu crucĭ de sus până jos. Pe drum ajunge la o culă de

[1]) Cod. pseudepigr. Vet. Test. I, 428–431.
[2]) Porfiriev l. c. p. 49 şi p. 57—58.
[3]) Ed. Liebrecht. Hannover 1856 c. XXXV p. 22.
[4]) Ibid. p. 112. No. 40-a; vezĭ şi Perger, Deutsche Pflanzensagen Stuttg. u. Ostringee 1864 pag. 284 urm.
[5]) Walaschische Märchen Stuttg. 1845 No. 15 p. 165 urm.

Digitized by Google

tâlharĭ, carĭ îl primesc bine, şi nu-ĭ fac nimica. Mama tâlharilor auzind că se duce la ĭad, roagă pe feciorul pescaruluĭ să întrebe în ĭad cum ar putea să se căĭască tâlharîl şi să dobândească ertarea păcatelor. Când vine la ĭad nu 'l primeşte dracu, căcĭ îl vede călugăr, ba îĭ dă chiar un zapis de slobozire. Intorcându-se spune tâlharilor ceea ce dracu îĭ a zis ca răspuns la întrebarea: cum poate un tâlhar să dobândească ertarea păcatelor. Numaĭ cel maĭ tânăr o face adică: *el înplântă în pământ ciomagul, cu care a sdvârşit cel d'ântâiu omor, şi îl udă cu apa adusă în gură atâta, până când prinse rădăcinĭ şi înflori.* Din merele de aur ce scoate pomul acesta, es porumbeĭ albĭ. Văzând ceĭ l'alţĭ tâlharĭ minunea aceasta se căesc şi eĭ, şi predându-se judecăţiĭ, sânt ertaţĭ.'

Prototipul acestor legende despre înflorirea unuĭ lemn uscat, este fără îndoĭală povestea biblică, despre bastonul luĭ Aron, care înfloreşte într'o noapte.

A doua variantă, a legendeĭ de maĭ sus conţinută tot acolo, întocmaĭ ca şi în textul sêrbo-slavon este fără îndoială aceea care a fost prelucrată de popa Bogomil. Iată ce ne spune:

„Când zidi D-zeu lumea nu era alt-cineva pe lume afară de dânsul de cât numaĭ *Satanael*; acesta din urmă fură din seminţele pe carĭ D-zeu le sămăna pe pământ şi le sămăna el în mijlocul raĭuluĭ. Din cauza aceea goni D-zeu pe Satanael afară din raĭu, care îndată ce eşi se înegri. Din acele seminţe crescură *treĭ* pomĭ; unul al luĭ Adam, cel alt al Eveĭ şi cel de al treilea al luĭ D-zeu. Pomul cel d'ântâiu fu dus afară din raĭu de către apele râuluĭ Tigris, al doilea pom îl

Digitized by Google

scoaseră apele potopului și 'l duseră până la *Merra*. Cu acesta îndulci Moise apa amară din Merra.

„Când voi împăratul Solomon să zidească templul din Ierusalim puse să se aducă pomul lui Adam ; acesta însă căzu în Iordan și se afundă, numai din întâmplare fu regăsit. Dar nici acest pom, nici al doilea pom care crescu pe malul Iordanului, sădit de către Lot, nu se potriviau nici decum la zidirea templului, căci, când erau mai lungi, când mai scurte de cât cerea măsura. Atuncea puse Solomon pe *dracii de ii* aduseră al treilea pom, însuși din raiu. La rădăcina acestui pom se afla capul lui Adam. Dar nici acest pom n'a putut fi întrebuințat la zidirea templului, și a fost pus la o parte împreună cu cei l'alți doi. Când veni Sibila la împăratul Solomon se așează pe acel pom, dar acela o arse și ea prooroci, că pe dânsul se va răstigni Mântuitorul.

„Solomon văzând capul lui Adam, strânse tot poporul și împreună lovindu-l cu pietre grămădiră movila ce se numește „Lithostroton.“

Se știe că era credința generală, începând de la primii secoli ai creștinătății, cum că capul lui Adam se află sub muntele Golgatha, pe care s'a răstignit Mântuitorul, zicându-se ast-fel, că Mântuitorul s'a săvârșit chiar pe acela, care a adus cel d'ântâiu păcatul în lume. Această legendă se esplică prin numele Golgatha, saŭ mai bine *Golgaltha*, care însemnează în limba ebraică: *căpățână*, de sigur după figura muntelui, care se află aproape de Ierusalim. Fantasia religioasă ajutată de legende esistente, a esplicat numele, zicând cum că *căpățâna* e a lui *Adam*. Litera-

Digitized by Google

tura respectivă, fără esplicarea acesteĭ legende, s'a strâns de Fabricius [1]); textele slave s'aŭ pomenit de Jagic' [2]). Aceeașĭ legendă o cunoaște și d. Creangă, după cum îmĭ spune, dar nu îșĭ aduce aminte, dacă o cunoaște din citit sau din auzit.

Cu drept cuvânt a observat Veselovsky [3]) că lemnul crucieĭ este adus după această legendă, de către *dracĭ* din raĭu, ceea ce se esplică prin rolul ce joacă demonĭ în credința bogomilică, și prin lipsa de respect ce aŭ avut eĭ față cu crucea. De altă parte pomenirea luĭ *Satanael*, care singur pe lângă Dumnezeu esistă încă de la zidirea lumeĭ, nu poate să aibă de cât aceeașĭ origine, fiind espresiunea cea maĭ clară a dualismuluĭ bogomilic. Aceste amândouă pasagie lipsesc în variantele occidentale.

Adăugând pe lângă aceasta și observațiunea, că și legendele solomonice aduse din Orient aŭ fost în special cultivate de aceeașĭ sectă, avem legătura cu un cerc întnis de legende, cu care a putut veni și această legendă din Orient, cu toate că până acum n'avem acolo de cât urme răslățite „membra disjecta.“

Despre *Sibila*, de care se vorbește în mod sporadic într'această poveste, vom vorbi maĭ pe larg cu ocaziunea legendelor solomonice, unde îșĭ are locul său natural, făcând parte integrantă dintr'un șir însemnat de povestĭ și legende.

[1]) Cod. Pseudep. V. Test. I, 56—60.
[2]) Archiv f. sl. Philolog. I, 90 No. 1.
[3]) L. c. p. 171 urm.

Digitized by Google

CAIN ŞI AVEL. LAMEH.

Biblia ne spune că amândoi au adus jertfe luĭ D-zeu, că D-zeu a priimit jertfa luĭ Avel şi a respins acea a luĭ Cain, din care cauză Cain supărat pe frate-său, se sculă asupra luĭ şi'l omoră, pe când se aflau amândoi la câmp.

Pentru un cititor, cu băgare de seamă, se naşte întrebarea, cum a ştiut Cain să omoare pe frate-său, de oare-ce până atuncea nu murise încă nimenĭ şi Cain n'a putut să ştie nicĭ de moarte, nicĭ de omor? La această întrebare, ĭată ce ne răspunde literatura noastră apocrifă. Maĭ întâiu Hronograful[1]), ca textul cel maĭ vechiu:

„Ce să mire (Cain) cum va face ca să'l omoare (pe Avel) şi să'l piarză de pe faţa pământuluĭ, că până atuncea nu era moartea în oameni, ce nu ştiea Cain cum ari face perire frăţine-său luĭ Avel. Iar odată viindŭ Avel cu oile aproape de unde plugăriea Cain, şi era locul pietros cu stâncĭ; ĭară oile cum era unele culca-

[1]) Fol. 7 a.

Digitized by Google

te pre supt poalele stâncilor la soare, iar altele s'aŭ fostŭ păscând precumu-ĭ obicĭaiul. Iară Diavolul s'au făcut în chipul unuĭ ţap şi s'au suit într'o stâncă şi cu coarnele au înpinsŭ o pĭatră asupra oilor şi aŭ lovit pe o oae şi o au omorât în loc. Iar Cain văzând aşea au ştiut şi el cum ar omorî pre frate-său, şi s'au dus de au luat o piatră şi o au ascunsu la un loc şi au mărsu de chemă pre frate-său şi au mărsu cu voroavă amândoĭ până la locul unde au ascunsŭ piatra, şi luând piatra au ucis pre frate-său acolo şi i vărsă sângele precum îĭ arătă diavolul. Şi au făcut Cain acolo 7 greşali: Intâi, că au mâniat pre D-dzău; a doa, că au făcut jeale mâne-sa; a treea au lăsat fără fecĭor pre mumă-sa; a patra, că au scurtat dzile frăţine-său; a cincea au spurcat pământul cu sânge; a şeasea că au mințit luĭ D-dzău; a şeaptea au tăgăduit despre D-dzău, dzicând: au doară paznic sint fratelŭi mieu?«

Până aci Hronograful. Iată acuma şi cum răspunde la aceeaşĭ întrebare manuscriptul nostru mixt de la 1800, din care am citat sus tânguirea luĭ Adam şi zapisul dat de dânsul Diavoluluĭ. Partea întâie acestui manuscript coprinde *Intrebările şi răspunsurile* des pomenite. Intre aceste, *întrebări* se află şi următoarea: „Când au perit a patra parte din lume? Răspunsu: când au ucis Cain pe frate său Avel. Intrebare: dar cine l'a învăţat, de vreme ci el nu ştiea să ucigă? Răspuns: Diavolul l'a învăţat, căcĭ că fiind el ucigaş d'inceputul luĭ, au arătat şi luĭ Cain cu chip de orândueală ca acesta; că păscând caprele pre lângă un munte înaltu; Iar diavolul să făcu un ţap mare, şi să sui de asupra petrilor pe munte şi răstogoli o petră mare cu cornele; şi viind

Digitized by Google

petra în jos au lovit o capră în cap şi au murit. Acĭasta văzând şi Cain ucisă şi el pe frate său Avel.“

A doua parte, conţinută în recenziunea Hronografuluĭ, privitoare la enumerarea celor 7 păcate făcute de Cain, se regăseşte într'un alt manuscript mixt al nostru de pe la mijlocul secoluluĭ XVIII (c. 1750). Pe lângă altele conţine acel „sbornic“ între „*Intrebările şi răspunsurile* sale, cea următoare: Intrebare: care săntu celi 7 izbănderĭ cari le au zăs Dumnezău către Cain, că de şapte ori să va izbăndi pentru păcatile luĭ? Răspunsul: Intăĭ cu moarte luĭ Avel pre Dumnezău mănie; a doa pre mumă-sa întristă; a trie, pre mumă-sa spărie cu stărpie; a patra, pre frati-său omoră; a cince, sănge drept vărsă; a şasea, pămăntul spurcă; a şapte, ĭaduluĭ făcu parte de oamenĭ. Acestora păcate de moarte li este rădăcina pizma.“

Deosebirile ce observăm între aceste manuscripte, dovedesc ceea ce am spus la introducerea acesteĭ părţi a lituraturei populare, cum că, cu cât maĭ multe copiĭ esistă, cu atâta devine cea maĭ modernă maĭ subjectivă, maĭ asimilată cu literatura populară nescrisă. Copistul adaugă şi scurtează după plac.

Ceea ce priveşte însuşĭ originea acestor legende, nu se poate tăgădui că ea e orientală, căcĭ maĭ aceeaşĭ legendă esistă şi la musulmanĭ, cu singura diferenţă, că diavolul se preface într'un om, care ţine o pasere în mână şi pe care o omoare diavolul aruncând-o pe o piatră şi sdrobindu-ĭ capul cu o altă piatră; ast-fel îl învaţă diavolul pe Cain, care urmează esemplul dat şi sdrobeşte cu o piatră capul luĭ Avel, pe când acesta din

Digitized by Google

urmă dormea [1]). Mai veche este legenda rabinică, repetată apoi de cronicarii bizantini, cum că Avel a fost omorât de Cain printr'o lovitură de piatră, şi tot aşa se află în Palaea slovenească în redacţiunea cea desvoltată [2]).

Cele 7 păcate împreună însă cu 7 pedepse se află enumerate în cronica byzantină a lui Malalas, sau mai bine în introducerea luată din cronica lui Hamartolos. [3]) Nu tot în aceeaşi ordine, ci puţin schimbată găsim acea enumerare într'un sbornic slavon din sec. XVII, No. 860 din bibl. Soloveţki publicat de către Porfiriev [4]) Alt text slavic din anul 1494 s'a publicat de Pypin [5])

Dorotheus de asemenea pomeneşte în Synopsisul său [6]) atât modul cum a învăţat diavolul pe Cain să omoare pe Avel, cât şi enumerarea păcatelor. De aci conchidem că se află şi în traducţia română manuscriptă din biblioteca din Hohenzollern Sigmaringen.

Continuarea ce are această legendă în literatura slavică. cum că Adam şi Eva au învăţat de la doi corbi, cum, să îngroape pe Avel, lipseşte pe cât ştim până acuma în hronografele română, dar s'a păstrat, puţin schimbată, în Intrebări şi răspunsuri de la 1809 [7]) „In-

[1]) D'Herbelot, Bibliothèque orientale sub verbo: „Cabil".
[2]) v. Archiv f. slav. Philologie vol. V. p. 678. Porfiriev p. 106; Fabric. l. c. p. 119 urm.
[3]) Ed. Bonn p. 5 şi Fabricius, Cod. pseudepig. Vet. Test. I. p. 123—125.
[4]) L. c. p. 104.
[5]) Sbornik fol. 9. v. Porfiriev l. c. p. 50.
[6]) Ed. Wien 1818 p. 21.
[7]) Pag. 9.

Digitized by Google

treb. ci fu întâiu îngropat pre pământŭ? Răsp. Adamŭ, cându au vrut sa îngroape pre fiĭ-său Avelŭ nu ştia cum să'l îngroape; şi văzură o turturea îngropându-şi pui săĭ, atuncea au îngropatŭ şi Adamŭ pre fiĭ său Avel.«

Această legendă foarte răspândită, se urcă cel puţin, până în sec. V căci se povesteşte deja în „Capitolile luĭ R. Eliezer« de pe vremea aceea, cu deosebirea însă, că nu este o turturică ci un corb, care arată luĭ Adam, cum să îngroape pe Avel [1]). Tot aşa o spune şi legenda arabă [2]) şi aşa s'a răspândit prin multe literaturĭ, până când a ajuns în literatura slavonă şi de aci la noĭ.

Cain, ucigătorul fratelui său Avel n'a putut să moară de o moarte naturală. Literatura ebraică posede legenda cea maĭ veche despre moartea luĭ Cain născută din cuvintele luĭ Lameh: „eu am ucis un bărbat pentru ranele mele, şi un tânăr pentru vânătaele mele [3]).« Ce bărbat a ucis Lameh şi ce tânăr? Răspunsul la această întrebare este, **legenda despre moartea luĭ Cain.**

Inainte însă de a povesti aceasta, vom pomeni alta, interesantă pentru aceea, că face o parte integrantă din recenziunea română, şi pentru aceea că ne arată, cum că legendele orientale au ajuns în literatura română *numaĭ prin mijlocire byzantină şi slavică.*

[1]) Pirke de R. Eliezar, cap. 21. Ialkut I. §. 38 fol. 11 b. II. §925 fol. 154 b.

[2]) Weil, Biblische Legenden d. Muselm. p. 39.

[3]) Genes. 4 v. 23.

Digitized by Google

Biblia ne spune că D-zeu puse semn luĭ Cain, pentru ca ver-cine l'ar afla, să nu'l omoare [1]). Ce semn îĭ a pus D-zeu? Din anticitate deja s'a răspuns în multe chipurĭ. Unĭĭ ziceau ca D-zeu a făcut să crească un corn pe fruntea luĭ [2]) alţi iar că *a tremurat* din tot trupul, şi ĭar alţiĭ că D-zeu îĭ a dat *câinele* spre pază de toată fiarele [3]).

Intrând în literatura byzantină s'a conservat numaĭ *tremurarea* ca pedeapsă d-zeĭască; pe lângă aceasta de sigur sub influenţa asemănareĭ între cuvinţele Κ'αΐν şi Κυων (adică Cain şi câine) s'a maĭ născut legenda ce o narează Dorotheus [4]) şi care sub această formă a intrat în literatura noastră populară, combinându-se aci împreună, legenda bizantină despre Cain, şi cea orientală despre Lameh. Iată acuma coprinsul acesteĭ legende combinate, după Hronograf [5]).

„Dacă au înbătrânit Lameh, ĭ-au perit vederea şi nu maĭ vedea, ce avea un poslușnic de-l purta, şi când vrea să tracă (*sic!*) cu arcul, numaĭ ce-ĭ îndrepta săgĭata în ce vrea să tragă, cum era orbu şi nicĭ un vânat nu-ĭ maĭ scăpa denainte-ĭ; şi în toată vremea îl purta acel poslușnic la vânat, de sâgeta şi hiară şi pasirĭ; şi nu le vâna să-ĭ fie de mâncat, ce pentru înbrăcăminte ce purta îşĭ făcea den pieĭ; şi pre atunci nice hiară nice pasiri nu să mânca, ce de la potop să mănâncă. Inbland Lameh pentru desâme drept vă-

[1]) Genes. 4 v. 15.
[2]) Midrach Genes. rabba sect. 22 Ialkut I fol. 116 § 38.
[3]) Fabricius cod. pseudep. V. T. I. p. 114 urm.
[4]) P. 23—24 ed. 1818.
[5]) Fol. 7-a — 8-a.

Digitized by Google

natul numaĭ cu acest poslușnic, ce-i era de-i îndrepta sigĭata spre vânat, și audziră sunet și socotiră că va fi vre un vânat, ce nu era vânat, ce au fost Cain cum îl blăstamasă D-dzău, și neștiind poslușnicul au îndreptat sâgĭata spre sunet; și cum au tras Lameh au și săgetat pre Cain în inimă, și au căḑzut mort la pământ. Atuncĭ s'au răscumpărat moartea luĭ Avel de șeapte-ḑzăcĭ de orĭ maĭ cu asupră; Și au și priceput Lameh că n'au fost vânat, ce au fost moșu-său Cain și s'au scărbit foarte, și au pus sâgĭata în arcŭ și au sâgetat pe poslușnicul ce'l purta. Și au rămas trupul osânditului Cain neîngropat în pădurea aceea neîngropat, cum ș'au agonisit.

„Iară din capul luĭ Cain s'au făcut fântână înpuțită și izvorâea nește viermi spurcațĭ, cum nu maĭ era pre pământ; și era căte cu patru picĭoare și cu coade; ĭar capul și urechile era ca de dobitoc de mari; decĭ dintr'acei viermi sintu *cânii* precum să află în scriptură.“

Partea cea d'âutâiŭ este întocmaĭ cu legenda rabinică [1]) cu deosebirea însă, că într'aceasta din urmă poslușnicul este însușĭ Tubal-Cain, nepotul luĭ Lameh; maĭ aproape este redacțiunea română de recenziunea luĭ Dorotheus; ĭar partea a doua *e numaĭ în Dorotheus;* fără îndoială a avut o înrĭurire asupra acesteĭ legende din urmă, afară de asemănarea numelor, încă și legenda sus pomenită, cum că Cain căpă-

[1]) Ialcut l. c.; Sefer haiașar. v. prelucrarea poetică de Tendlau: Das Buch d. Sagen und Legenden ed. 3. Fcft. a. M. 1873 No. 42 p. 199—201 și anotațiunile p. 374 urm.

Digitized by Google

tase de la Dumnezeu *un câine ca păzitor*. F. Liebrecht vorbind de Dorotheus [1]) se mărgineşte la asemănarea sunetelor, fără a cunoaşte midraşul şi paralelele române.

O a doua variantă o posedăm în manuscriptul nostru din 1800 unde imediat după povestea în ce mod a învăţat diavolul pe Cain să omoare pe Avel, urmează întrebarea următoare:

„Din ci s'aŭ făcut câinele? Răspunsu: Zic unii din dascălĭ că, dacă a ucis Cain pe fratele sĕŭ Avel, au luat un blăstem foarte greu de la Dumnezeu, că-ĭ *trebura* (!) mâna aceea, care făcuse ucidere, cât nicĭ la gură nu putea să o ducă, şi umbla *tremurând* şi gemând. Şi când fu la sfârşitul vieţeĭ luĭ, umbla ca o fiară sălbatecă prin bălţi şi prin pustiĭ, şi 'l săgetă un strănepot al luĭ orb, anume Lameh, tocmaĭ în inimă şi muri; şi trupul luĭ se împuţi foarte rău şi făcu nişte vermĭ marĭ cu câte patru picioare. Şi ditr'aceia (!) zic că s'a făcut câinele."

Texte slavone s'a publicat de Tihonravov [2]) după o Palaeă din 1477 şi de Porfiriev. [3]) Dar în aceste amândouă redacţiunĭ lipseşte ceea ce caracterizează redacţiunile române şi bizantine, adică: *naşterea câinelui din capul luĭ Cain*. Numaĭ într'atâta se potrivesc toate între dânsele, de a atribui moartea luĭ Cain strănepotuluĭ său Lameh, care fiind orb a fost condus de un poslușnic.

[1]) Zur Volkskunde, Heibronn 1878 p. 80.
[2]) I, 24—25.
[3]) Loc. c. p. 105.

Digitized by Google

Alt-fel relatează, „Intrebările şi răspunsurile“ din 1809 moartea saŭ maĭ bine sfârşitul luĭ Cain[1]) „I. Cine a fost însemnat pre lume? R. Cain. I. Dar pentru ce a fost însemnat? R. Pentru *ce* a ucis pre fratele sĕu Avel pentru aceea a pus Dumnezeu *în lună pre Cain* ca să vază ce răutăţĭ s'aŭ început dintr'ânsu.“ Credinţa aceasta, cum că este un om în lună, este foarte răspândită. Grimm a cules o sumă însemnată de credinţe analoage;[2]) între acestea găsim pe Cain în lună, tocmaĭ la Italianĭ ca şi în ms. român. Dante îl pomeneşte de două orĭ în „*Comedia*“ sa, unde comentatorĭ esplică, că după credinţe populare poartă Cain o legătură de ghimpĭ în spinare.[3]) In credinţa populară română, poartă Cain chiar pe însuşĭ fratele sĕu Avel în spinare, ca pedeapsă pentru omorul făcut de dânsul.

Pe cât ştim noĭ a înţeles poporul român încâ şi altfel petele luneĭ, căcĭ vede în lună, saŭ un cioban cu oile, saŭ după o altă credinţă, omul din lună este Sf. Gheorghe cu balaurul.

Fiind de o importanţă maĭ mică, pomenim numaĭ în treacăt pasagiele din hronograf, carĭ ne relatează, cum că Sith a fost izvoditorul literilor, că Nevrod era uriaş şi tatăl uriaşilor, că Avram ajungând la cunoştinţa luĭ Dumnezeu prin privirea luneĭ, a aprins casa în care se aflaŭ *bozii* la carĭ se închina tatăl sĕu şi fraţiĭ sĕĭ, şi alte de felul acesta răspândite prin diferitele istoriĭ

[1]) Pag. 15.

[2]) Grimm: Deutsche Mythologie ed. 2. vol I p. 679—682.

[3]) Ibid. p. 682: accomodandosi alla favola del volgo, che siene quelle macchie Caino, che inalzi una forcata di spine.

Digitized by Google

scoase din Biblie. De altă parte lipseşte la noĭ desvoltarea povesteĭ cum a ajuns Avraam la cunoscinţa luĭ Dumnezeu, care este foarte desvoltată [1]) în literatura orientală şi în cea slavică.

[1]) Pentru cea d'âintâia v. Beer: Leben Abrahams. Leipzig. 1859 şi pentru cea din urmă: Porfiriev l. c. p. 55—56.

Digitized by Google

MELHISEDEC.

Ca personagiu important în viața luĭ Abraham apare Melhisedec, preot al luĭ D-zeu, blagoslovind pe Abraham. Cine a fost acel Melhisedec? de unde se trage, și cum a ajuns să fie preotul luĭ D-zeu? cu atât maĭ mult s'au pus aceste întrebărĭ, cu cât deja de timpuriu a fost considerat oareși-cum ca premergător sau prototip luĭ Christos. Apostolul Pavel în epistolia către Evreĭ zice: [1]) „fără de tată, fără de mumă fără de număr de neam, nicĭ început zilelor nicĭ sfârșit vieții având; ci asemănat fiind fiu luĭ Dumnezeu, rămâne preot pururea.“

Foarte bine a observat Porfiriev [2]) că esistă treĭ legende deosebite despre Melhisedec. Legenda întâĭa caută să ne dea o esplicare, de ce nu sânt pomeniți în Biblia părinți sau rudele luĭ Melhisedec. Această legendă se află în Paleea slovenească din 1434 și a fost publicată de Pypin [3]). Aceeași legendă e reprodusă în Hronograful nostru:

[1]) C. 7 v. 3.
[2]) L. c. p. 53.
[3]) Sbornik f. 19.

Digitized by Google

„Pentru asest Melhidec (?) mulţĭ să cĭudescŭ, cum n'aŭ avut nice tată, nice mumă, nice lĭac de rudă. Dară dacă aŭ fost aşea cine l'au făcut? au să nu hie născut den pământu, făr de sămânţă de bărbat? Ascultă să ştiĭ. Melhisedec au avut şi tată şi mumă şi rudă precum aŭ toţĭ oameni pământenĭ, şi ĭaste fecĭor luĭ Sid împăratul Eghypetuluĭ şi au făcut cetatea Sândana. Iar pentru căcĭ au fost părinţiĭ luĭ oamenĭ răĭ şi nu să trăgea din sămânţa jidovească, ci era din tr'alte sămânţiĭ şi credea în bodzi, nu credea în Dumnedzău, pentru aceea nu ĭaste în număr cu ceĭ direptĭ, nice să pomeneaşte; ce să chiamă fără tată, fără mumă şi fără de nice o săminţie. Iar Melhisedec au cunoscut pre D-dzău, şi ĭată că să pomeneaşte împreună cu toţĭ direptiĭ; şi încă preot luĭ Dumnedzău din nălţime curat şi drept "

Izvoarele greceştĭ şi paralele, vezĭ la Fabricius [1]) din Cedrenus, Simeon Logotheta, Glycas etc.

A doua legendă, pe care am găsit-o numaĭ în literatura slavică [2]) spune, că Melhisedec s'a născut în mod miraculos de către Sofonin, femeea luĭ Nir, fratele luĭ Noe, care în toată viaţa eĭ a fost stearpă şi abia la bătrâneţe l'a născut. Arhanghelul Mihail ĭa pe Melhisedec de la tatăl său şi 'l ţine în raĭu, până când trecu potopu şi toată lumea se înecase, afară de Noe şi familia luĭ.

Mult maĭ vestită şi foarte răspândită este în fine a treea legendă atribuită luĭ Athanasius din Alexandria

[1] L. c. I, 325—326.
[2]) Tihonravov l. c. I, 26—31; din doue manuscripte.

Digitized by Google

și publicată grecește de către Mantfaucon, reprodusă apoĭ de Fabricius [1]). Traducerea slavică din secol. XVII [2]) se potrivește în tocmaĭ cu textul grecesc, numaĭ icĭ colea a maĭ scurtat saŭ a maĭ adaus câte ceva traducătorul slav; une-orĭ n'a înțeles bine cuvintele grecești.

Și de aci și de adreptul din *grecește* avem noĭ cele douĕ variante din această legendă una, și adică cea maĭ nouă în literatura română face parte din „troparul al 13 din a trea peasnă a mareluĭ canon ce se cântă joĭ a 5 săptămână din post, care s'au tâlmăcit de Archiepiscopul al Miralichieĭ Ioann din ostrovul Lindo.“

Acest *apocrif* s'a tradus din grecește *cu binecuvântarea „Mitropolitului Veniamin“* de către acela, al căruĭ nume, socotindu-se slovele ca numere, face *768* adică pe către unu *Anastasie*, și s'a tipărit pentru întâĭa oară la 1812 în Jașĭ sub titlu: „Pentru Melhisedec. Istorie și tâlcuire foarte minunată și frumoasă Preotului luĭ D-zeu, împăratul cel înstreinat între oamenĭ.“ Ediția a doua s'a făcut la 1848 în Sf. mânăstire Neamțu și a treea la 1863 în Bucureștĭ.

Coprinsul acesteĭ legende este cel următor:

„La hotarele Palestineĭ era o împărătească anume Salim, tot de un nume cu cetatea Salimul, întru care ea împărăția. Ea a născut pe Salaad și Salaad a născut pe Melhi. Iar Melhi a luat de femee una anume Salim, și cu dânsa a născut doĭ fiĭ; Melhi și Melhisedec. Melhi, tatăl acestor fiĭ era păgân și închinător de idolĭ. O dată trimese el pe Melhisedec să 'ĭ aducă

[1]) L. c. p. 311—320.
[2]) Porfiriev pag. 131 — 135.

Digitized by Google

7 viței pentru jertva Dumnezeilor săĭ. Pe drum văzând frumusețea lumeĭ, socoti el întru sine, că acela care a făcut acestea toate este singur adevărat D-zeu. Intorcându-se acasă încercă a aduce pe tatăl său la aceeași credință, dar în zadar; ba chiar l'a mâniat într'atâta, că acesta se hotărâ să 'l jertfească ca să împace D-zeiĭ săĭ, pe care i a ocărât prin vorbele sale. In urma aceea trimese împăratul pe Melhisedec pentru a doua oară la cireadă, și intră de spuse împărăteseĭ hotărârea sa. Impăratul văzând că muerea luĭ plângea cu amar, fiind-că ea iubia pe Melhisedec maĭ mult, i-a zis, să punem sorțiĭ și pe cine-va cădea soartea acela să moară.

Sorțiĭ căzură pe Melhi și 'l gătiră spre jertfă. Intr'acel ceas a sosit și Melhisedec cu viței. Esemplul împăratuluĭ a fost urmat de mulțiĭ și orașul răsuna de gemete și plânsete. Melhisedec neputându-le suferi se sui în muntele Tavoruluĭ și se rugă luĭ D-zeu, ca să prăpădească acel oraș nelegĭuit. D-zeu împlini în dată rugăcĭunea luĭ, și pământul căscă gura de înghițiĭ pe toțiĭ. Apoĭ a locuit acolo Melhisedic șapte anĭ întregĭ hrănindu-să din muguriĭ copacilor și din miere sălbatică și adăpându-să din roua care cădea de sus. Și fiind el gol iĭ s'a făcut spatele luĭ ca coaja de broască țestoasă. După aceĭ șapte anĭ zise D-zeŭ luĭ Avraam, să încalece pe asinul său, să ĭa îmbrăcăminte nouă și să se sue în muntele Tavoruluĭ. Acolo să strige de treĭ orĭ cu glas mare zicând: omule al luĭ D-zeu celuĭ prea înalt! și după al treilea glas va eși din desimea codruluĭ un om însălbătăcit înaintea luĭ, să nu se sperie, ci să 'l razĕ, să 'ĭ tae unghiile și să-l îmbrace.

Digitized by Google

Aşa şi făcu Avraam toate câte i-aŭ fost poruncite de D-zeu.

„Iară sfântul Melhisedec după treĭ zile pogorându-se din muntele Tavoruluĭ, şi luând un corn cu unt de lemn, şi pecetluindu-l cu graĭul luĭ D-zeu, a blagoslovit pe Avraam.

„Apoĭ după puţine zile a venit glas din cer zicând: pentru că nimenea n'a rĕmas din neamul luĭ Melhisedec, pentru aceasta să va numi fără tată, fără mumă, şi nenumărat la neamurĭ, nicĭ început zilelor având nicĭ vieţi sfârşit, ci ca fiul luĭ D-zeu închipuit, rămâni preot în veac".

Afară de această redacţiune, scoasă întocmaĭ după originalul *grecesc*, maĭ posedăm şi o altă variantă mult maĭ veche a legendeĭ luĭ Melhisedec, conţinută în manuscriptul Academieĭ, pe care l'am numit „Paliĭa". De aci se dovedeşte că i'am pus cu drept cuvânt acest nume, căcĭ în tocmaĭ cu redacţiunea noastră română se află această legendă în „Paleea" slovenească manuscriptul No. 866 din biblioteca Solovetki, după care a publicat'o Porfiriev [1]).

Deosebirea între redacţiunea aceasta din „Paliĭa" care a fost tradusă din *sloveneşte* şi între redacţiunea de maĭ sus, care s'a tradus din greceşte este maĭ cu seamă cea următoare: că maĭ întâĭŭ se spune porunca luĭ D-zeu către Avraam să se sue în măgura Thamarieĭ (!) şi acolo să îngrijească de omul luĭ D-zeu, în modul sus arătat. Apoĭ urmează biografia luĭ Melhisedec, care la început se chiema numaĭ

[1]) L. c. p. 222—225.

Digitized by Google

Melhi, apoĭ s'a schimbat în *Melhisedec*; el era fiul luĭ Osedec şi fratele luĭ Sedec. Cele şapte ĭaloviţe aduce Melhi de la Galilea, ca jertfă pentru bozul *Cron*. Restul se aseamănă cu legenda de sus; soartea însă nu cade pe cel-alt-frate, ci chiar pe Melhi; muma luĭ îĭ trimete înainte pe Sedec ca să 'ĭ spue de hotărârea tatăluĭ său, şi el fuge de se retrage pe muntele *Eleon* ce se chĭamă *milă*; oraşul Salim însă se cufundă în urma unuĭ *cutremur*. Apoĭ se vorbesc amândoĭ adică Avram şi Melhisedec şi se închină amândoĭ luĭ D-zeu înaintea mâncăriĭ; în urmă povesteşte Melhisedec luĭ Avraam biografia sa şi Avram i dă dijmă din toate".

Precum am observat'o, nu se regăseşte, această legendă, pe cât ştim, de cât numaĭ în *Paleea* slovenească.

Curios este că Melhisedec se bucură şi în literatura ebraică de o reputaţiune foarte mare, în genere e considerat că ar fi identic cu *Sem fiul luĭ Noe*, de la care a primit tradiţiunea religioasă, şi el apoĭ a transmis'o luĭ Iacob al căruĭ dascăl a fost după legendă. Beer în cartea sus citată a cules toate pasagiele [1]), din Talmud şi Midraş; pe lângă aceasta pomeneşte şi legenda luĭ Athanasius şi tradiţiunile patristice.

[1]) Loc. cit. No. 300 pag. 142 — 145.

Digitized by Google

AVRAAM.

Naşterea şi tinereţea luĭ Avraam au fost objectul activităţeĭ legendare, din timpurĭ încă înainte de Christos. Un ciclu de legende s'a format de timpuriu, destinat a esplica cum a ajuns Avraam la cunoştinţa D-zeuluĭ adevărat, cum s'a opus închinăreĭ de idolĭ, cum a fost persecutat de Nemrod şi aruncat în cuptor de foc, din care însă scăpă prin ajutorul luĭ D-zeu. Maĭ sus deja am pomenit după Hronograful nostru, că Avraam a ars capiştea idolească a tatăluĭ său, apoĭ urmează tot în Hronograf că Aran s'a aruncat înăuntru pentru a scăpa bozi, dar a ars. Intr'această legendă care se află şi la Syncellus Chronografia, retipărită de Fabricius [1]) avem o reminiscenţă a legendeĭ rabinice, care ne spune că Haran fratele luĭ Avraam nu era cu toată inima la credinţă în D-zeu, ci aştepta să vază ce soarte va avea Avraam în cuptorul cu foc, şi după reuşită se va decide. Aruncat însă în cuptor, arse Haran imediat [2]).

[1]) L. c. I, p. 339.

[2]) Gervasius, Otia ed. Liebrecht p. 8 şi anotat. 11 pag. 76 urm. Gruenbaum în, Zeitschrift d. Deutsch-morg-Gesellschaft, vol. XXXI. pag. 248 urm.

Digitized by Google

Mai mult sau mai puțin desvoltată este apoi legenda despre nașterea lui Avraam, tinerețea lui, cunoștința lui D-zeu și pribegirea lui în Palestina în apocrifele slovenești publicate de Tihonravov și Porfiriev. Ca op special nu le am putut găsi până acuma în literatura română, afară numai acele urme cari s'au păstrat în Hronograf.

In același Hronograf [1]) se află o altă poveste tot despre Avraam, relativă la vremea când se afla el în Eghipet la împăratul Avimeleh.

„*Cum s'au arătat Avraam zveadovideț înainte lui Avemeleh înpărat la Eghypt.*"

„Avraam având dar de la D-zeu, știea meșterșugul stealelor și tocmala ceriului și a zodiilor, și întâi el a arătat la Eghipet acest meșterșug și mare cinste avea la Eghipteani și i s'au rugat și înpăratul Avemeleh să'l învețe.

Iară atuncea era nește astronomi la Avemeleh înpărat și foarte filosofi mari de toate lucrurile. Iar într'o dzi îi chemă înpăratulŭ înaintea sa, și era Avraam și au poftit înpăratulŭ pre Avraam, să întreabe nescai întrebări pentru planite sau pentru altŭ ceva. Și întrebându-i Avraam au zis: oare putea-va vrajea sau ursâta să facă omului bine sau rău? D-zis-au unul dentre aceĭ vrăjitori: nu poate la om să mai încapă alt bine sau alt rău, fără de cât îaste scris, și ursit pre ce zodie va naște omulŭ. Iară Avraam dzisă: dară au nu va putea Dumnedzău să primenească fieștece, precum îi va fi voea? Iară eĭ nu suferiră cuvântul

[1]) Fol. 14a cap. 9.

Digitized by Google

luĭ Avraam. Atuncĭ au poroncit împăratulŭ de adusără pre un vinovat de temniță, ce era gĭudecat de moarte, și dzisă împăratul, de au căutat cu meșterșugul lor de naștirea aceluĭ om, cum i-au împărțit zodiea și ursâta. Iară eĭ socotiră și dziseră, că acel om va muri de foc când va muri, însă curund nu va muri. Iară împăratul au poruncit de l'au înecat într'o apă mare, și eși acolo vraja lor mincinoasă; ĭară cuvenite (!) luĭ Avraam au rămas adevărate.«

Urmează apoĭ învățături ce a dat Avraam astronomilor eghiptenĭ și cum a maĭ zis Avraam: „ceea ce cred norocul și dzic că-ĭ scris omuluĭ ori bine ori rău cum dziceți voi, foarte sânteți înșelați cu firea, și vrăjile lor cad mincinoasă, pentru căcĭ cred în zodiĭ și în vrăjĭ și în noroc și uită pre Dumnezău cela ce li cumpătiază toate și-i puternic a face și bine și rău, ci li ĭaste gândul spre noroc și spre zodiĭ; zodiile înblă după tocmala cerĭuluĭ, cum sint tocmite de D-zău, ĭară omul își pĭerde sufletul cu nedeajdea.«

Tocmaĭ această credință în noroc, vrăjĭ și zodiĭ, în contra căreĭ se lupta deja Avraam, după legendă, s'a mănținnt în toată tăria până în ziua de astăzĭ.

Aceeași poveste se găsește în hronograful luĭ Hamartolos din a căruĭ traducțiune slovenească, a publicat Porfiriev,[1]) pasagiul relativ confruntându-l cu textul grecesc, și anotând deosebirile. Redacțiunea română este cam scurtată față cu originalul slavo-grecesc.

Mult maĭ veche de cât chronica luĭ Hamartolos, este credința că Avraam „știea meșterșugul stealelor și

[1]) L. c. p. 252—256.

Digitized by Google

tocmeala ceriului și a zodiilor[4] și că el ar fi arătat acel meșterșug Egyptenilor. Deja *Iosephus* o pomenește[1]) precum și voroava ce a avut cu astronomii eghiptenĭ, apoĭ Alexander Polyhistor; Syncelus zice că Avraam a arătat Eghiptenilor meșterșugul calendaruluĭ. Toate notițele relative aŭ fost adunate de Beer[2]) și Fabricius[3]).

Intercalațiunea despre modul cum a dovedit Avraam minciuna prezicerilor după zodiĭ, are o analogie în poveștĭ medio-evale, dar carĭ aŭ scopul tocmaĭ contrariŭ; adică de a dovedi *adevĕrul prezicerilor astrologice*, întocmaĭ cu credințele acelor timpurĭ. Așa se spune de Nostradamus vestitul astrolog francez:[4])

„Plimbându-se o dată cu domnul de Florinville, văzură în curtea castelului doĭ purceĭ, unul alb și altul negru. Intrebat ce se va întâmpla cu dânșiĭ, răspunse Nostradamus: „Noĭ vom mânca cel negru și lupul va mânca cel alb[4]. Pentru a'l desminți, porunci Florinville, să se taie porcul cel alb și să se gătească pentru cină. Pe când bucătarul gătea pe acel purcel, intră în cuhnie un lup ce-l ținea pentru a-l domestici, și mâncă o parte din acel purcel. Bucătarul fiindu-ĭ frică de stăpân, se apucă și găti purcelul cel negru. Când șezură la masă, zise de Florinville către Nostradamus: „vezĭ

[1]) Antiquit I, 8, 2.
[2]) L. c. p. 25 și No. 233. p. 78 No. 837, și p. 91 No. 978 urm.
[3]) I. p. 350—377.
[4]) Eclaircissement des véritables quatrains de maistre Michel Nostradamus. Paris 1656 p. 40. la: P. I. Iacob. Curiosités des sciences occultes. Paris 1862 p. 250—251.

Digitized by Google

că noĭ mâncăm purcelul cel alb, și lupul nu se va maĭ atinge de dânsul.“ „Ba, respunse Nostradamus, noĭ mâncăm cel negru.“ Cercetânduse maĭ de aproape, află de Florinville cum s'a petrecut lucrul, și că Nostradamus avea dreptate.“

A doua variantă este localisată în Germania, unde slujește ca esplicare pentru *herbul* familieĭ Schaffgotsch. In herbul acesteĭ familie se află și un *miel*, și iată cum esplică legenda originea acestuĭ miel:

„Șezând o dată la masă cu mulțĭ prietinĭ aĭ luĭ, întrebă contele Hans Ulrich de Schaffgotsch pe un învățat al luĭ, ce ședea asemenea la masă: de ce moarte va muri? După multă luptă spuseacela, „că va muri prin fer.“ Pentru a'șĭ bate joc de prevestirea magistruluĭ, trimese Hans Ulrich să'ĭ aducă un miel, și întrebă ĭarășĭ pe acel magister ce e soartea mieluluĭ? Magistrul răspunse: „va fi mâncat de lup.“ Indată poruncește contele bucătaruluĭ său, să pregătească mielul pentru cina. Dar în zadar așteaptă toțĭ mesenĭ să se aducă mielul, căcĭ un lup domesticit, care întorcea frigarea în curte deja de mulțĭ anĭ, se apucase de mâncă mielul“ [1]) Intocmaĭ așa s'a și împlinit și cea l'altă prevestire, și prin aducere aminte s'a pus *mielul* în herbul familieĭ.

Moartea luĭ Avraam.

Redacțiunea cea maĭ veche română a legendeĭ despre moartea luĭ Avraam s'a publicat de către d-nu Hăsdeu, făcând parte din „Codex Sturdzanus“ de pe

[1]) I. Kern: Schlesiens Sagen, Legenden und Geschichten. Breslau s. a. (1867) p. 20—23.

Digitized by Google

la sfârşitul sec. XVI (ante 1600) [1]) Alăturea cu textul român a mai publicat şi textul slavic (bulgar) dintr'un manuscript al Archivei Statului, din sec. XVI descoperit de D-nia sa. Ne mirăm însă cum a scăpat cu vedere publicaţiunea lui Tihonravov [2]) încât a scris, că „*textul sclavic al acestui legende întru cât stim noi, fiind până acum inedit îl publicâm faţă in faţă de cel românesc* [3])

Comparând aceste doue texte slavice, vedem că aceea publicată de d-nu Hăsdeu reprezintă o recenziune scurtată şi trunchiată, de oare ce nu ne spune nimica despre modul *cum a murit Avraam;* adică lipseşte tocmai partea cea mai importantă şi care e şi mai desvoltată în recenziunea a doua slavică. Mai fragmentar încă şi este textul român, publicat de d-nu Hăsdeu, care se potriveşte întocmai cu textul slavic alăturat nesocotind micî diferenţe.

Dar pe lângă acea redacţiune scurtă sau trunchiată posedem noi şi redacţiunea cea desvoltată, în *doue* copii, amândoue posesiunea noastră. Copia întâia e coprinsă în Sbornicul nostru de pe la mijlocul sec. XVIII (c. 1750) [4]) 18 foi, la început însă lipseşte o foae, doue şi tot atâtea la sfârşit; cea ce se poate lesne controla prin copia a doua întreagă, ce o posedăm în Sbornicul nostru de la 1813. [5]) De oare ce copia mai veche se potriveşte întocmai cu cea modernă, şi coprinde în sine

[1]) Cuv. din bătrâni II. p. 189–194.
[2]) L. c. I. p. 79—90.
[3]) Loc. cit. p. 187.
[4]) Fol. 101—113.
[5]) Fol. 98—112.

Digitized by Google

și redacțiunea cea scurtă, vom da aci coprinsul acesteĭ legende după copia cea modernă. Cercetărĭ detaliate asupra raportuluĭ între diferitele redacțiunĭ și copiĭ nu intra în cadrul descrieriĭ repede literare de față. Titlul redacțiuneĭ din 1813 este: *Vieața* părinteluĭ nostru cel drept Avraamŭ scrisă după Apocalipsi cu cuvinte frumoase foarte, în loc de *moartea* părinteluĭ etc.

„Avraam avea locuința lui lângă Diea cea neagră, întru răpaosul ce veniea drumurile, ca să priimească pe streini și călătorii. Apropiindu-se vremea moarteĭ sale, chemă D-zeu pe Arhanghelul Mihail și'l trimise la Avram să'l pregătească de moarte. Ajungând la dânsul îĭ spuse, că vine de la cetatea cea mare, fiind trimes de către împăratul cel mare, să zică prietenuluĭ său Avraam, să'șĭ gătească toate ale casiĭ luĭ, și că împăratul îl cheamă. Gătindu-se Avraam să se întoarcă cu acel strein din satul unde 'l aflase îngerul, vru să aducă cai să încalece, îngerul însă îl opri zicând, că se ferește să încalece pe vită cu patru picĭoare, ci maĭ bine se duseră pedestri până la casa luĭ Avraam. Pe drum trecură înaintea unuĭ chiparos înalt, care strigă de o dată cu glas de om: Sfânt, sfânt, sfânt! . . . domnul D-zeu te chĭamă, părinte Avraame! Apropiindu-se de curte șezură la vorbă; Isac văzu pe îngeru și cunoscu că nu e om pământean și alergă de se închină înaintea luĭ. Apoĭ aduse ligean cu apă și Avraam se sculă și spălă picioarele streinuluĭ, și plânse pe când îl spăla. Isac plânse de asemenea și îngerul plânse; lacrimile îngeruluĭ se făcură pietri nestimate. Apoĭ porunci Avraam fiuluĭ său să gătească masă bună și doue paturĭ, una pentru dânsu și alta pentru streinul. Atunci se sui Ar-

Digitized by Google

hanghelul la D-zeu și zise că nu poate să spue lui Avraam de moarte. Iar D-zeu îĭ răspunse, că va trimite un vis luĭ Isac prin care îĭ va arăta toate și Arhanghelul să'ĭ tălcuească visul, ca Avraam să poate îngriji de toate; ĭar îngerul să mănânce cu eĭ la masă.

„Noaptea arată D-zeu luĭ Isac în vis pomenirea morțiĭ luĭ Avraam, și Isac se sculă și se atârnă de gâtul tatăluĭ său, plângând cu amar. Și Isaac îi spuse: „eu văzuĭu într'acĭastă noapte era soarele și luna deasupra capuluĭ mieu, și *zorrile* (!) răshirate și luminate și ceriul deșchis și eu mă veselieam. Și iată un bărbat luminos ca soarele să pogoră din ceriu și'm luă soarele din capul mieu și să sui în ceriu și eu rămăseiu jalnic.“ Arhanghelul le tălcuește visul, arătând că a venit ceasul morțiĭ luĭ Avram și că el vrea să i ea sufletul. Atuncĭ se rugă Avraam de dânsul, ca să'l ĭa cu trupul să vază toate lucrurile lumiĭ și tot norodul, apoĭ se va supune morțiĭ. D-zeu zise Arhanghelului să ĭa carul heruvimilor și să înalță într'ânsul pe Avraam ca să vază toate. Inălțându-se văzu mulțĭ oamenĭ chinuindu-se, ĭar alțĭ jefuind și plinĭ de păcate și el rugă pe D-zeu ca pământul să'ĭ înghițe și să cază foc din cer peste dânșiĭ. D-zeu îĭ implini dorința, dar spuse în aceeașĭ vreme Arhanghelului, să întoarcă carul, ca Avraam să nu maĭ vază norodul, că altmintrelea ar prăpădi toată lumea; și așa intoarse carul către ușa ceriuluĭ celuĭ d'ântâĭu. Acolo văzu Avraam doue căi, una largă, și altă strâmtă și înaintea lor ședea un om cu firea înfricoșată; și când vedea el suflete multe pe calea largă, rănite de îngerĭ plângea, cu acele suflete însă ce venea pe calea cea strâmtă se veselea: acesta

Digitized by Google

era Adam care plângea sufletele păcătoșilor și se bucura de sufletele drepților.

„Apoĭ maĭ văzu un om lucind ca focul, având o carte mare înaintea sea și îngerĭ scria ispitele și milostenĭile oamenilor și cumpânea sufletele: acela era Avel fiul luĭ Avram, care judecă sufletele oamenilor până la cea din urma judecată. Așa maĭ vede și altele și este readus la pământ; aci vine moartea la dânsul, însă în chip strălucitor ca să nu'l sperie. Avram voĭ să vază fața adevărată a morțiĭ, și el se arătă luĭ, cu capul de zmeu în șapte chipurĭ, în patru spre zece fețe de foc și cu multă groază, așa încât au murit atuncea de groaza eĭ 7,000 de oameni; apoĭ s'a schimbat iar moartea cum era înainte.

„In fine se induplecă Avraam să îngrijească de casa luĭ și să se gătească de moarte. Apropiindu-se cĭasul morțiĭ zise moartea luĭ Avraam: vino de 'mĭ sărută mâna, și cu această sărutare îĭ dede și paharul cu otrava morțiĭ; în momentul acela sosi Arhanghelul Mihail cu mulțime de îngerĭ și luă sufletul luĭ Avram; și pe Avram îl îngropară Isac, Sarra(!) și toțĭ vecinĭ cu jale mare în Diea cea neagră".

Manuscriptul se termină cu cuvintele următoare:

„Decĭ și noĭ iubiților mieĭ fraț și *pravoslavnicilor creștini*! vecinĭ, părinții noștri să'ĭ cinstim, călătorĭ streinĭ să'ĭ priimim etc.

Această „moralisatio" se adresează câtre cetitorĭ pravoslavnicĭ creștinĭ, ceea ce e foarte interesant pentru o carte *anathematizată și afurisită de biserica orthodoxă anume*, și era foarte răspândită printre Bogomilĭ, ceea ce însă n'a relevat D-nu Hăs-

Digitized by Google

deu de loc. Rolul ce'l joacă Arhistratigul Mihail se explică prin predilecţiunea ce au avut Bogomilii tocmaĭ pentru acest înger. In literatura română a ajuns de sigur dintr'un manuscript slavon bulgar saŭ serb. Nu în toate detaliele se potriveşte redacţiunea luĭ Tihonravov cu redacţiunea română, amândoue însă se trag de la o origină comună.

Originalul grecesc din care s'a scos traducerea slovenească, este până acuma inedit, manuscriptul se află la Viena [1]) In literatura orientală nu găsim nimic care să corespunză uneĭ *apocalypse* a luĭ Avraam numaĭ unele detalie se află acolo aşa d. e: că D-zeŭ n'a voit să arate luĭ Avraam moartea în chipul eĭ cel groznic [2]) sau că Avram a murit, sărutat fiind de D-zeu [3]).

Cât despre înalţarea sa în cer, încă cu firea trupească, se vede că înfluenţat asupra acesteĭ legende, legenda despre moartea luĭ *Moisi*, care asemenea se opune îngeruluĭ morţiĭ şi moare sărutat de D-zeŭ. Pe timpul vieţeĭ sale însă el a fost în cer şi a văzut toate ce vor fi. Legenda aceasta despre moartea luĭ Moisi, o găsim maĭ întâiu în comentariul luĭ Pseudojonathan la Deuteronomium c. 33 apoĭ s'a desvoltat şi a ajuns o carte deosebită, compilată şi redactată cel mult în secol. X. Maĭ cu seamă dacă comparâm dialogul între Avraam şi Arhanghelul Mihail şi apoĭ cu moartea, cu dialogul între Moisi şi Samael îngerul morţiĭ, devine

[1]) v. Fabricius l. c. I. p. 417—418. şi Hasdeu l. c. p. 181.
[2]) *Weil:* Legenden der Muselmänner p. 98. *Hammer*: Rosenöl p. 56—57.
[3]) Genes. rabba.

Digitized by Google

analogia frapantă între aceste legende. Textul ebraic s'a publicat în mai multe rânduri, latineşte a fost tradus şi editat de Gaulmin [1]) şi apoĭ de Gfrörer [2]).

[1]) De vita et morte Mosis libri tres Paris.
[2]) Prophetae veteres pseudopigraphi ed. Gfrörer Stutgard 1840 p. 330—362.

Digitized by Google

MOISE

In literatura slavă și bizantină urmează după apocrifele privitoare la Abraham, un șir întreg de apocrife relative la visul luĭ Iacob la Iosif în Eghipt și maĭ cu seamă, *diatele* pseudepigrafice acestor din urmă, editate grecește de Fabriciŭs și slavonește de Tihonravov și Porfiriev.

Noĭ pomenim acestea toate în treacăt, fiind că până acuma n'am reușit a le găsi și românește ; dar nu ne îndoim că cercetărĭ continue ne vor aduce cunoștința și de manuscripte române până acuma neconsiderate sau necunoscute cu totul.

Legenda ce o avem noĭ după aceste este un epizod din viața luĭ Moise.

Hronograful nostru [1]) ne spune: „Iară odată ea (fata luĭ Faraon) l'au dus (pe Moise) la tată-său la înpăratulŭ și văzândulŭ așa curat și frumușelŭ, l'au luat în brață, și'l dezmerda ca pre un pruncŭ, ĭară el să'ntinsă și luâ corona după capul înpăratuluĭ, și o dede

[1]) Fol. 23b.

Digitized by Google

gĭos. Pentru acĭasta s'au scârbit înpăratul și vrea să'l omoară. Iar fata luĭ Faraon, muma luĭ Moisi, dacă au audzit, au mărsu și au dzis: înpărate! să nu facĭ acest lucru să omori copilul, că el easte nepriceput ca un prunc, și de nu mă credzi înpărăției ta că nu să pricepe, să puĭ într'o tipsie galbenĭ și 'n alta cărbunĭ aprinșĭ, și pune înaintea copi(lu)luĭ, să ispitești, și atuncĭ de se va tinde la galbenĭ, veĭ vedea că să pricepe, ĭar de să va tinde la foc la jeratec, veĭ vedea înpărăției ta că ĭaste brudiu. Și ispiti Faraon cu acĭasta de au pus de o parte galbi(nĭ), de altă parte cărbunĭ aprinșĭ și ce vru Dumnedzău, s'aŭ întins copilul și aŭ luat cărbunĭ cu mănușița luĭ și bagându-l în gură ș'au arsu limba și dintr'aceea el au grăit fălcav sau gângav, până la moartea luĭ. Iară Faraon dacă văzu așea, el au credzut că ĭaste un pruncu brudiu, și-ĭ să potoli mâniea.«

Sfârșitul acesteĭ legende ne esplică cauza de ce s'a scornit. De oare-ce se zice în Biblia, cum că Moisi *era gângav sau zăbavnic cu limba*, a venit apoĭ fantasia legendară și a esplicat cum să poate, ca Moisi, care trebuĭa să fie desăvârșit în toate, să aibe o lipsă firească.

Așa se și află maĭ cu acelașĭ cuvinte deja în Genesis rabba din secolul al V. [1]) apoĭ în Sefer haĭașar și deacolo în așa numită „Cronica luĭ Moisi« compilată în limba ebraică cel mult în sec X. din legende mult maĭ veche, apoĭ în Jalkut [2]) singura deose-

[1]) Cap. I. și 11.
[2]) fol 25-a, § 166

Digitized by Google

bire ce există între aceste redacțiuni și cea română este, că în redacțiunea ebraică, vine îngerul Gabril și mâna lui Moise, pe care o tindea el către galbeni o împinge către tipsia cu cărbuni [1]). Tot așa se află această legendă și în literatura muhamedană care a împrumutat-o cuvânt din cuvânt din literatura rabinică [2]), Din Orient a ajuns în literatura bizantină și de o parte in cronica lui Dorotheus [3]) și de altă în literatura slavonească, Textul slavon publicat de Tihonravov [4]) este mult mai desvoltat, epizodul nostru se află acolo îndată la început [5]) și se potrivește mai mult cu redacțiunile orientale decât cu cea română, căci și acolo se pomenește de îngerul Gavriil, care împinge mâna copiluluĭ către cărbuni.

Ba ce e mai mult: Valaam vrăjitorul, de care se vorbește numai în redacțiunile orientale, și care nici nu se pomenește cu această ocaziune de Dorotheus, joacă și în redacțiunea slavonă același rol de sfetnic al lui Farao ca în cele orientale. Ceea ce ne dovedește, că izvorul legendei române trebue căutat în *Hronograful* slavon și nu în *Mineul*, de unde e scoasă acea redacțiune slavică publicată de Tihonravov. Mai aproape de recensiunea română, dar foarte prescurtată este varianta

[1]) Editată latinește de Gaulmin apoĭ de Gfroerer.
[2]) Weil: Biblische Legenden der Muselmaenner p. 141—143. (Hammer) Rosenoel I, p. 88—89.
[3]) p. 43 urm.
[4]) L. c. I, p. 233—253.
[5]) P. 235—236.

Digitized by Google

din Paleea publicată de Porfiriev [1]). Dar interesant este, că această legendă a intrat în literatura populară serbească, unde se spune că Constantinopole a fost zidită de un ficior de împărat gonit de către tatăl său, căruia i a luat asemenea coroana din cap, și care apoi când îl ispitiră, tinse mâna la tipsia cu aur și nu la cea cu cărbuni [2]).

Cu aceeași ocaziune mai comunicăm aci și un alt episod din hronografele noastre, interesant pentru cele zise mai sus, când vorbiam de legenda lui Adam și de toiagul lui Moisi. Precum am văzut mai sus este izvorul acelei legende, o apocalipsă grecească, atribuită lui Moisi, care spune cum că fiind el pe muntele Sinai, vede, ca să zic așa, întâele întâmplări ale omenirei. O reminiscență de acea legendă s'a păstrat și în hronografele, și iată textul relativ la acea legendă [3]):

„Și în toată vremea acolo în pustie 'i să arăta Arhanghelul Gavriil, și i spunea, cum aŭ făcut Dumnedzău lumea, de început cerului și pământul cu toate podoabele cerești și pământești, și precum făcu Dumnedzău pre om, și cum s'au înmulțit în lume oamenii, și cum aŭ dat Dumnedzău în lume potop, de au înnecat toate trupurile pre pământ și cum aŭ făcut oamenii turnulŭ celŭ de piatră să se sue în cerŭ, și cum s'au dezmeticit și s'au pierdut limbile; și pentru oamenii ceĭ vechĭ ĭ-au spus, care cum au fost și cine câți ani au trăit; și acolo ĭ-au spus îngerul cum va să-ĭ

[1]) L. c. p. 229—230.
[2]) F. Massmann: Kaiserchronik vol. III. (Anotațiunile) p. 870—871.
[3]) Fol. 24 b

Digitized by Google

dea Dumnedzău tărie, să scoată pre norodulŭ luĭ Izrail de la Eghipet, și cum va lua pravila de la Dumnedzău și va asculta pre dânsul toată semințiea jidovească. Și-ĭ arătă îngerul tocmelile cerĭului, și stihiile și tocmala stealelor și numărul și altă toată înțelepciunea.[x]

Credem de prisos a mai demonstra pe larg originea orientală a acestei legende, care se poate considera ca embrionul *apocalipsului*; numai atâta observăm, că legendele rabinice pomenesc des de vederea profetică a luĭ Moise, atât a lucrurilor viitoare, cât și a lucrurilor trecute ce le a văzut el, când era în cer să primească tablele legeĭ.

Pomenim acuma de *manna* sau de pâinea cerească care după legendă: „cine ce poftiea la inima sa, or ce felĭu de bucate sau băutură așa să făcea în gura luĭ". [1]). Mai pe larg despre această legendă, care precum cred, a influențat chiar legenda medio-evală a st-luĭ Graal, am tractat în Germania luĭ Bartsch [2]).

O altă legendă [3]) spune, că Moise s'a rugat de D-zeu să vază fața luĭ, ceea ce D-zeu nu-ĭ îngădui, dar numai lumina luĭ o văzu:

„Iară Moisi de frica luminiĭ s'au apucat de o piatră din muntele Sinaeĭ și să topi piatra ca ciara, și s'au vârât Moisi în piatră, de i să cunoaște locul și tiposul până astă-zi."

Până acuma n'am dat de izvorul acestei legende, care poate că'și a luat naștere din cuvintele biblice:

[1]) Hronograful fol. 29-b.
[2]) Germania, seria nona an XIII. (XXV) 1880 pag. 288—289.
[3]) Hronogr. fol. 32-a.

Digitized by Google

Exod. 33, 22: „şi va fi, când va trece mărirea mea te voiu acoperi cu mâna mea, te voiu pune în spărtura aceleĭ stâncĭ, şi te voiu acoperi cu mâna mea până ce voiu trece„. O legendă talmudică spune, că acea spărtură a fost peşterea, unde maĭ pe urmă s'a adăpostit proorocul Ilie, şi unde asemenea a văzut pe D-zeu trecând în vântul cel lin. Legenda maĭ adaugă că acea crăpătură în stâncă era cât un ac, căcĭ altmintrelea nicĭ Moise nicĭ Ilie n'ar fi putut să stea acolo de lumina cea mare.

Digitized by Google

ca adevărat fiŭ, dintre mulți frați, ce pretind împreună cu dânsul moștenirea tatâlui lor.

Am putea mări nenumărat șirul citatelor, dacă am voi să culegem aci toate urmele legendelor solomonice în literatura populară română cea scrisă și cea nescrisă. Într'un studiu special vom reveni mai cu seamă asupra „erbeĭ fiarelor“ care se bucură de o reputațiune foarte mare în credințele populare, și care, precum o vom demonstra, nu este alt-ceva de cât legenda solomonică despre *Șamir*.

Afară de aceste urme sporadice și indirecte avem însă în hronografele noastre o legendă nu mai puțin importantă, atribuită de a dreptu luĭ Solomon, adică legenda despre regina Sava, născută din povestea Bibliei [1]) că regina Sabeĭ a venit la Solomon și a recunoscut înțelepciunea luĭ cea înaltă. Legenda, din partea eĭ, a împodobit însă foarte mult venirea regineĭ Sava și a adăogat și întrebărĭ isteațe ale eĭ la carĭ răspunde Solomon, și ast-fel ea recunoaște agerimea minții sale. Iată cum ne-o povestesc hronografele române [1]):

„Așijderea era o împărătească anume Sava, ce se dzicea elineaște „Șivila“ împărătească mare de la marginea pământuluĭ, unde ĭaste aurul cel scump ce să chiamă Sufir. Și dacă au audzit de atâta înțălepciune a luĭ Solomon, s'au sculat cu multă aveare, tot de aur scumpŭ, și de pietri cioplite, și de dulcețĭ scumpe și au purces cu puteare mare și au venit la Ierusalim și

[1]) I. Regum. c. 10. v. 1—10.
[1]) fol. 49 b-50 a

Digitized by Google

aduṇându-se cu Solomon împărat, începură a vorovi tot de înțălepcĭune și pilde adâncĭ; și câte tâlcurĭ l'aŭ întrebat Sivila împărăteasa, toate cu tocmeala înțălepcĭuniĭ i le-au răspuns prea înțăleptul Solomon. Și să alină inima Sivilii despre toate lucrurile, câte au întrebat pre Solomon, pentru că și Sivila era înțălĭaptă, atâta cât și alțĭ împărațĭ de pe la marginea pământuluĭ trimitea de întreba sfat și învățătură de la dânsa. Iară Sivila dacă audzi așea și vădzu că nu poate prinde întru nemic înaintea luĭ Solomon, încă l'au maĭ ispitit o dată să și maĭ vadză; adusă cu sine feate curate tinere și copiĭ tinerĭ de potrivă cu featele, și porunci împărăteasa de le rătedzară părul tuturor într'un chip și copiilor și featelor, și i îmbrăcară tot într'un port și-ĭ adusără înaintea împăratuluĭ, și a tot sinatul, și dzise Sivila: împărate! voiŭ să'mĭ spuĭ, dentre acești copiĭ, cari sânt feții și carĭ sint feate? Iar Solomon, mult s'au mirat de acĭasta și dzăsă de le deadără apă pre mânĭ, să să speale înaintea împăratuluĭ; și spălându-să, în loc pricepu împăratul Solomon, cari sânt feți și care sint feate, că feții să spăla pre mânĭ și pre obraz apăsat și tare, ĭar featile să spăla linișor și smearin.

„Și dzisă Solomon de-ĭ aleasără deosăbĭ și trimisără de-ĭ cercară, și fu adevărat cuvântul luĭ Solomon împărat; pentru care mult s'au mirat Sivila împărăteasa, și au dzis întru audzul tuturor: maĭ multe vădzuĭu cu ochiĭ mieĭ, decât audziu cu urechile meale pentru Solomon împăratul.“

Isvorul cel maĭ vechĭu acesteĭ legende este Comentariul agadic scris la cartea Estereĭ cel mult în sec. V. în

Digitized by Google

limba arameă. Legenda română însă este prescurtată; căci îi lipseşte la început povestirea cum a trimes împăratul Solomon o pasere, ca sol la regina Sava şi apoi cum a primit-o împăratul Solomon, şezând într'un palat de sticlă, întocmaĭ precum se află în literatura muhamedană, începând de la însuşĭ Coranul, şi apoĭ în literatura slavonă. Tot aşa lipseşte şi o sumă de cimilituri şi ispite cari sânt enumerate în acele literaturĭ.

Ceea ce priveşte însă acea întrebare, ea se maĭ află în Midraş Mişle [1]) şi la Glycas în Analele partea II-a ed. Bonn p. 343 [2]).

In rencenziunea slavonă publicată de Tihonravov ea se găseşte de asemenea [3]) dar diferită de testul român şi de cele greceştĭ şi ebraice. Vesselovsky în cartea sa a cules amândoue rencenziunĭ slavice şi le a tratat acolo [4]) însă prea pe scurt. In lăuntrul cărţiĭ a observat însă foarte bine legătura ce esistă, între aceste întrebărĭ istete şi alte de felul acesta din literatura populară universală, în special din cea slavică.

Fără îndoială a intrat de aci în *Viaţa luĭ Esop*, unde Esop a luat locul împărăteseĭ Sava şi se întreabă cu filosofiĭ eghiptenĭ, maĭ aceleaşĭ întrebărĭ, pe care îi găsim în literatura solomonică.

De altă parte maĭ atragem atenţiunea şi asupra basmuluĭ: „Zefirinu cel frumos“ din colecţiunea luĭ

[1]) Ialcut II fol. 161 d § 1085.
[2]) Fabricius, cod. pseudepigr. Vet. T. I p. 1031 urm.
[3]) Vol. I p. 271–272.
[4]) P. 347–350.

Digitized by Google

Arsenie [1]) care se pare că nu este alt ceva, de cât însăşĭ legendele solomonice reduse la o *singură poveste.* Maĭ multe din elementele caracteristice acestuĭ ciclu se regăsesc în acel basm; se înţelege, schimbate şi schinomosite în cât devine adesea greu a le regăsi prototipul; căcĭ nu este un product omogen, ci precum se poate des observa, şi maĭ cu seamă la basme, este rezultatul contopireĭ a maĭ multor elemente luate din diferite părţĭ.

Elementele ce par a sta în legătură cu legendele solomonice sânt următoarele:

„Roşu împărat, trimete soliĭ la Verde împărat cu porunca să ghicească, care din ceĭ treĭ viţeĭ aduşĭ e maĭ mare, care e mijlocĭu şi care e maĭ mic. Aceştĭ viţeĭ *semăna unu cu altul ca parc'ar fi unul.* Fata împăratuluĭ spune luĭ Zefirin, care se afla în temniţă, ce năpaste a căzut asupra lor. Zefirin însă o sfătueşte să facă treĭ grâmezĭ: una de grâu, una de orz şi una de meĭu, şi să vază, care viţel va merge la grâu, acela e maĭ mare, care se va duce la orz este cel mijlociu şi care se va duce la meĭŭ e cel maĭ mic. Aşa făcu Roşu împărat şi s'a găsit că a zis adevărat.“

Se vede clar că nu este alt-ceva decât întrebarea împărăteseĭ Sava, cu deosebirea numaĭ, că în loc de oameni s'au pus viţeĭ, şi în loc de distingerea secsuluĭ e vorba de distingerea vârsteĭ; întocmaĭ ca într'un basm unguresc, [2]) unde însă treĭ caĭ albĭ au luat locul viţeilor din

[1]) Vol. II p. 31 urm.
[2]) Stier. Ungarische Märchen und Sagen. Berlin 1850 No. 2.

Digitized by Google

basmul român. Intr'un basm buddhistic-tibetan [1]) trimete un împărat la o fată doue epe, care se asemeneaŭ întocmaĭ, ca să spue care din ele e muma şi care e mânzul Fata foarte isteaţă le dă de mâncare şi recunoaşte pe aceea ca mumă, care dedea fânul celuĭ maĭ bun, cu botul eĭ, în partea celeĭ alte epe Aceeaşĭ fată recunoaşte secsul a doĭ şerpĭ, punându-ĭ în lână. Şarpele bărbătesc se tot svârcolea pe lână fără a se putea linişti, pe când şarpele femeesc se încolăceşte şi se culcă pe lână. A treea ispită trimisă de către împăratul este, să spue care este capul şi care este rădăcina unuĭ toĭag legal de gros din toate părţile. Fata pune bastonul în apa şi partea de către rădăcina se cufundă maĭ mult, pecând partea de către vârf se ridică ceva maĭ sus.

Intocmaĭ aşa este şi întrebarea a doua în basmul român; aci recunoaşte Verde împărat, după sfatul dat de către Zefirin feteĭ de împărat, printr'aceea, că el aruncă toiagul în aer, şi pe care vârf cade acela este vârful maĭ spre rădicină. Diferenţa, într'acestea precum se vede este numaĭ, că acolo se face proba în apă, şi aci în aer, şi că în legenda tibetană s'au schimbat rolurile : locul împăratuluĭ Solomon l'a luat o fată isteaţă şi locul împărăteseĭ Sava l'a luat un împărat. Tot aşa se povesteşte şi în basmul unguresc. Până aci se potriveşte şi basmul român din colecţia fraţilor Schott, întitulat : „Albu împărat şi Roşu împărat". [2])

[1]) Dsanglun, edit. tibetan şi german de Schmidt c. 23 p. 190—191.

[2]) No. 9 pag. 125—135.

Digitized by Google

Trecem acuma peste epizodul, că vine o săgeată aruncată de la Roşŭ împărat, pe care era scris să o întoarcă tot aşa de iute precum a venit, ceea ce şi face Zefirin.

Tot aşa trecem şi peste călătoria luĭ Zefirin la Roş împărat, care era însoţit de doĭ tovarăşĭ asemenea cu dânsul; acolo dovedeşte el ĭarăşĭ pătrunderea înţelepciuneĭ sale, şi se apropie de legenda luĭ Hamlet. Noĭ am tractat acest epizod în altă parte [1]) mai pe larg.

„Fiind acolo la Roşu împărat mărturiseşte Zefirin că el a întors săgeata cu atâta putere, încât a pătruns chiar zidul palatuluĭ şi era aproape să'l rânească pe împăratul însuşĭ. Împăratul supărat, pregăteşte o ţeapă, ca să'l tragă într'ânsa. Zefirin însă trimisese carte la Verde împărat, ca să'ĭ trimeaţă oştirea într'ajutor şi ea să fie îmbrăcata în treĭ feluri de porturĭ; o parte să fie îmbrăcată *în haine roşiĭ*, a doua *în haine negre* şi a treea *în haine albe*

„După aceea fu Zefirin dus la ţeapă; în acelaşĭ moment se văzu venind oştirea luĭ Verde împărat, cea îmbrăcată *în roşiŭ* şi tot poporul începu a arăta armata ce înainta. Zefirin însă zise: popor nesocotit! nu vezĭ că focul te-a cuprins. După aceea veni cea îmbrăcată *în negru*, şi ĭarăşĭ zise: nu vedeţĭ că întâĭu a fost foc şi acuma cărbunĭ. Trecând şi aceasta se ivi cea îmbrăcată *în alb* ş'atunci ĭarăşĭ zise: aţĭ văzut focul, cărbuniĭ luĭ ş'acuma cenuşa.

„Ast-fel surprins de armata luĭ Verde împărat e bă-

[1]) Anuar pentru Israeliţĭ an V. pag.

Digitized by Google

tut Roşu împăratŭ şi Zefirin se întoarce cu isbânda acasă„.

Acest epizod, care se află sub forma de basm şi la Serbĭ unde se numeşte Zefirin de a dreptu *Solomon*, corespunde uneĭ din cele maĭ importante legende solomonice din ciclul slavonesc. Este legenda luĭ *Solomon şi Chitovras*, care după aceea a ajuns povestea ţaruluĭ *Solomon şi Por*. Aci se spune, cum că Chitovras respective Por a venit de a răpit femeea luĭ Solomon şi a dus-o în ţara luĭ. Solomon se ia după dânşiĭ şi porunceşte oştirea sa, să vie acolo şi să se ascunză nu departe de oraş.

„In oraş, vine la palat şi este imediat recunoscut de către împărăteasa nevasta luĭ, care apucându-l, îl pune într'o ladă pe care se aşează. Când vine împăratul Por, ea îl arată şi 'ĭ spune să omoară îndată pe Solomon, căcĭ altmintrelea îl va înşela prin înţelepcĭunea sa. Dar împăratul Solomon îĭ zice, să nu uite, că şi el a fost un împărat mare şi de aceea se roagă să-l omoară pe spânzurătoare. Ducându'l la spânzurătoare şi suindu-se pe scară, buciumează Solomon o dată şi partea oştireĭ cea *îmbrăcată în alb* se arată. Impăratul Por văzând-o întrebă pe Solomon: ce este? Solomon răspunde: „sânt îngeri, ce vin să'mĭ ia sufletul.“ La al doilea sunet se iveşte *oştirea îmbrăcată în roş* şi întrebând Por ĭarăşĭ: cine este, îĭ răspunde Solomon: sânt îngerĭĭ ce vin să'mĭ ia sufletul. Iar când se arătă partea oştireĭ *îmbrăcată în negru*, zice Solomon: „ăştia sânt diavoli ce vin să 'ţĭ ĭa sufletul tău.“ Şi în momentul acela năpădeşte oştirea luĭ Solomon peste toţĭ ce steteaŭ acolo, să vază spânzurarea îm-

Digitized by Google

părătuluĭ Solomon, şi în locul acestuia se spânzură Por împreună cu nevasta cea necredincioasă a împăratuluĭ Solomon.

Veselovsky a cercetat în mod eminent această legendă în toată întinderea eĭ, [1]) arătând atât forma maĭ veche, cât şi trecerea eĭ în bylinele ruseşti, adică în cântecele epice populare, ce maĭ trăesc până azi în gura poporuluĭ rusesc. După Veselovsky s'a ocupat şi Iagic' [2]) cu aceeaşĭ temă, arătând de asemenea trecerea eĭ din literatura scrisă în cea nescrisă. Dar originea imediată a acesteĭ legendă a rămas până azi nedesluşită. Esistenţa eĭ în literatura română, ce am demonstrat-o noĭ acuma, vorbeşte pentru presupunerea luĭ Iagic' de a căuta şi pentru aceasta legendă, aceeaşĭ origine *byzantino-slavă*, pre care o au *toate* cele alte legende solomonice. Dacă am dovedi, că această legendă se află în manuscriptul slavo-bulgar din sec. XV—XVI al Archiveĭ Statuluĭ din Bucureştĭ, descris pe scurt de d-nu Hăsdeu, atunci şi această origine ar fi dovedită, căcĭ ceea ce lipseşte până acuma, este esistenţa acesteĭ legende într'un manuscript provenind de la Slavĭĭ de Sud de la Bulgarĭĭ sau Serbĭĭ, dar din nefericire este d. Hăsdeu prea laconic în descrierea acestuĭ „sbornic“ No. 9 şi 10 din acel manuscript sânt ast-fel intitulate de d-nu Hasdeu: No. 9 „cuvânt despre înţelepciunea luĭ Solomon şi *despre nevasta luĭ*.“ No. 10: „*altă legendă sub acelaşĭ titlu*,“ [3]) şi aşa nu ne putem pronunţa cu absolută siguranţă, despre coprinsul lor.

[1]) l. c. p. 220—244.
[2]) Archiv für slav. Philologie I. 103—118.
[3]) Cuv. den bătr. II. p. 152.

Digitized by Google

Partea întâiu din recenziunea slavică, spune cum că Solomon ia de nevastă pe fata lui *Volotoman* sau *Votoloman*, şi aceasta este răpită de Por Solomon se ia după dânsa; ajungând în ţara împăratului Por, se bagă ca *bucătar* în casa împăratului. După *gustul bucatelor*, îl recunoaşte nevasta lui. Cât priveşte această parte cred că pot arăta oareşi-cum originea ei orientală.

Legenda talmudică despre Solomon, ne spune, că Aşmodeu l'ar fi ademenit să-i încredinţeze inelul său cel cu numele lui D-zeu şi căpătând ast-fel toată puterea lui Solomon, l'ar fi aruncat drum de trei sute de mile departe de Ierusalim. In stare de cerşetor ajunge în fine Solomon iar la Ierusalim şi din pronia D-zeiască regăseşte într'un peşte, inelul său cel minunat recăpătând ast-fel şi puterea sa.

Pe lângă aceasta legendă, care a dat naştere la întâia legendă a lui Solomon şi Chitovras, şi pe care o cunoaşte şi Veselovsky mai esistă şi o altă mai romantică [1]), care însă, precum se vede, a rămas tuturor necunoscută.

Această variantă sună:

„După ce a fost aruncat Solomon cale de trei sute de mile departe de Ierusalim, umbla el cerşând din loc în loc în curs de trei ani, până când se milostivi Domnul de dânsul şi 'l aduse la oraşul de reşedinţă a împăratului *Amoniţilor*. Stând acolo în mijlocul uliţei, îl întâmpină bucătarul împăratului, şi-l bagă la curtea îm-

[1]) Emec hamelech ed. Amsterdam 1648 fol. 14 d — 15 a şi Jellinek: Beth-hamidrasch II, p. 86—87. No. XII.

Digitized by Google

părătească ca ajutor la *bucătărie*. O dată găti Solomon singur toate bucatele și când îi gustă împăratul îi plăcură într'atâta, în cât goni pe bucătarul cel vechiu și-l puse pe dânsu bucătar.

„Fata împăratului de la Amon, anume Naama, văzând o dată pe noul bucătar, se îndrăgi într'atâta după dânsul, încât spuse mumeĭ sale, că ar voi să se mărite cu dânsul. Mama eĭ, împărăteasă, o defăimă și o certă zicând, cum ar putea ea să ia un bucătar, pe când o peteau domnĭ și boerĭ? Fata însă nu se lăsa și muma a fost nevoită să spue toate împăratului. Cum auzi împăratul de aceasta se mânie foc, și voi să-ĭ omoare pe amândoĭ. D-zeu însă nu o îngădui, și împăratul se îndură de eĭ și porunci numaĭ să-ĭ ducă în pustie, acolo să moară de foame. Solomon cu nevasta luĭ umblară prin pustie, până când ajunseră la un oraș lângă malul mării. Acolo se duse Solomon și cumpără un pește de la pescarĭ și 'l duse acasă nevesteĭ sale să-i 'l gătească. Când ea deschisă peștele, ce să vezĭ! inelul cel minunat, pe care era săpat numele taumaturgic (ciudotvoreț) al luĭ D-zeŭ, și pe care 'l aruncase Aşmodeu în mare. Cu acest inel se întoarse Solomon la Ierusalim și luă iar locul pe tronul său. gonind pe Aşmodeu. Apoĭ trimese de chiemă pe împăratul de la Amon și 'l întrebă: cum a putut el osândi la moarte pe doĭ nevinovațĭ? Împăratul de la Amon răspunse că nu îĭ a omorât, ci i a trimes în pustie. Atunci i se făcu Solomon cunoscut, pe care nu 'l recunoscuse maĭ înainte, și i arată și fata luĭ, acuma împărătească în Ierusalim.“

Unele trăsurĭ și pe lângă aceasta numele *Voloto-*

Digitized by Google

man sau *Votoloman* ne arată înrăurirea acestei legende asupra celei slavice; *Votoloman* sau *Volotoman* s'ar putea lesne esplica prin cuvintele: *Baal-Amon* sau *Vaal-Amon*, adică: stăpânul, Domnul Amoniților, ceea ce și era după legendă, tatăl nevestei lui Solomon.

In alte detaliuri nu intrăm, de oare ce întregul acest episod nu ne interesează de cât *indirect* acuma, când e vorba de literatura populară *română*; n'am crezut însă de cuviință a trece cu totul cu tăcere peste dânsul, căci ori cum, luminează un punct obscur în istoria legendelor byzantino-slave, și ast-fel istoria legendelor române.

Pentru a sfârși cu legendele solomonice mai citâm încă un pasagiu din hronografele [1]) noastre important din punctul de vedere al originei *legendare*, ale *cărților de noroc* și ale *cărților ghicitoare* române.

„Și au aflat (Solomon) firea a tot ce laste în lume, a oamenilor, a dobitoacelor, a pasirilor, a gadinilor, a peștilor, a erbilor, a jivinilor și a câte știm că sântu în lume pe supt ceriu și pre pământu, și în ape, toate cu înțălepciunea sa le au aflat, care înțălepciune i era dată de la Dumnedzău.

„Așijderea și planitele și crângurile și toată tocmala ceriului și de suptu ceriu știea și cum va lega pre Diavoli, și cum îi va chema pe numele lorŭ și toate vrăjile. Așijderea toate lăcurile și toate doftoriile și toate erbile care de ce lăc era. Toate acestea le au cunoscut Solomon, cu înțălepciunea sa, și de la Solomon au fost apucat filosofii eleneștĭ doftorii. Și cu aceale erbi

[1]) Ms. No. 10 fol. 43 b.

Digitized by Google

şi leacurĭ ce arătase Solomon să tămăduea toţĭ oamenĭĭ din toate boalele. Că de loviea boală pe vr'un om, el să şi lecuea cu aceale erbi ce le dedeasă scrisoare Solomon, cât de o vreame maĭ uitasă oamenĭĭ a să închina luĭ Dumnedzău şi a se ruga pentru boale, până stătu împărat Iezechie, şi văzând că au părăsit oamenĭĭ a să închina şi a să ruga lui Dumnedzău pentru boale, au trimis de au strânsŭ toate cărţile acealea şi le au aruncat în foc de au arsŭ; Şi încă dentru acealea învăţăturĭ a luĭ Solomon sânt doftorĭĭ până astădzĭ.

Izvorul acesteĭ legende despre ştiinţa medicală a luĭ Solomon, este Talmudul[1]), care de asemenea îl face autorul uneĭ cărţĭ de doftorĭĭ, abrogată şi arsă după aceea de împăratul Iezechie, din aceleaşĭ motive, precum spune recenziunea română. Tot aşa se spune şi de câtră autorĭĭ grecĭ, adunaţĭ de Fabricius [2]), şi astfel a ajuns şi în Hamartolos slovenesc ; aci însă cam scurtat, dar în fond este aceeaşĭ legendă [3]).

Pentru a doua oară şi maĭ pre scurt se repetă această legendă despre arderea cărţilor solomonice de doftorĭĭ, de câtre însăşĭ hronograful nostru, când vorbeşte de împărăţia luĭ Iezechie. [4])

In legătura cu ciclul legendelor solomonice, dar într'o legătură deja maĭ departată, stă legenda din *Palĭa* română, pe care am numit-o: **Proorocirea Savileĭ.**

Paralel cu proorocirile sibyline pe cari se bizuĭau

[1]) Tractat Pesachim fol. 56 a. Berachoth fol. 10 b.
[2]) Cod. pseudepigr. V. T. I. p. 1043—1045 II, 176.
[3]) Porfiriev l. c. p. 261.
[4]) fol. 60 a.

Digitized by Google

păgânii, și sub înrâurirea lor s'au scornit de timpuriu și de către Evreĭ și Creștinĭ ast-fel de proorociriĭ, ca să arate, că și la dânșiĭ afară de prooroci au prevăzut și proorociţe lucrurile viitoare. Numărul Sibylelor întocmaĭ ca la păgâni merge din ce în ce crescând, încât a ajuns până la *zece*. Una dintr'aceste, și cea maĭ vestită este Sibyla aceea, care după legenda a venit la împăratul Solomon și așezându-se pe *lemnul cruceĭ* a prorocit venirea Mântuitoruluĭ. Această Sibilă nu este alt cineva, decât însăși regina Sava, care precum zice Hronograful nostru: „se dzicea elineaște Sivila.“ Intr'un studiu deosebit [1]) am cercetat mai de aproape variantele și desvoltările acesteĭ legende, cum a ajuns regina Sava să fie Sibyla cârţilor Sibyline germane și occidentale.

Savila însă cu care avem noĭ acuma a face, este o desvoltare maĭ depărtată acesteĭ legende originale, și se găsește, precât știm până acuma, în forma aceasta numaĭ la Bulgarĭ, de unde a publicat-o și a studiat-o foarte pe larg prof. Vesselovsky cu erudițiunea luĭ cea profundă. [2]) Textul român, care se află în „Paliia“ imediat după legenda lemnuluĭ Cruceĭ, ne spune că Savila aceasta era fata împăratulnĭ David, născută într'un mod foarte cĭudat. Ea ajunge împărătească. Intr'o noapte văd Boĭarii eĭ din ţara „Ugorescu“ noue soriĭ ce se ridică pe cer, fie care având o formă și o lumină deosebită. Savila le tâlcuește acest vis, zicând că acele

[1]) Germania ed. Bartsch. Noua serie XIII (XXV) 1880 pag. 290–294.

[2]) Jurnal. minister. narod. prosv. vol. CLXXXIII p. 241—288.

Digitized by Google

noue sorĭ, însemnează noue popoare, ce vor stăpâni lumea, între cari enumeră şi pe *Francii* şi pe *Tătarii* şi ajunge cu povestirea până la judecata cea de pre urmă.

Nu'mĭ aduc însă aminte dacă şi acea trăsură caracteristică, cum *că a avut un picior de gâscă*, care leagă legenda Sibileĭ cu alte legende occidentale, se află şi în recenziunea română, căcĭ atunci identitatea acesteĭ din urmă, cu cea bulgară ar fi perfectă. Manuscriptul român, precum am spus'o deja, ne este acuma înaccesibil.

Cât priveşte naşterea cĭudată a Sivileĭ a adus Veselovsky [1]) o paralelă din Mahabharata şi alta celtică, la care maĭ adaugăm legenda ebraică despre naşterea luĭ Pseudo-Sirah, din fata prooroculuĭ Jeremia, relatată în cartea : Alfabetum Pseudo-siracidicum. [2])

De altă parte a observat Vesselovsky foarte bine că acel vis cu noue sorĭ se regăseşte şi în tălcul oraculelor Sibyline, atribuit luĭ Beda învăţatuluĭ preot anglosaxon din secol. VII—VIII. (+ 735), ceea ce dovedeşte un prototip maĭ vechĭu pentru această parte a legendeĭ, de unde au luat-o de o parte (Bulgarĭi) Slavĭi, de altă parte a pătruns şi în Occident.

[1]) l. c. p. 254.

[2]) Alfabetum siracidis a. M Steinschneider Berlin 1858 fol. 16b — 17b întocmai după ed. Venet. 1644.

Digitized by Google

DARAMAREA IERUSALIMULUI SI LEGENDA PROOROCULUI IEREMIA

Evenimentul cel mai important după moartea luĭ Solomon din istoria întreagă a vechiuluĭ Testament este fără îndoială: robirea poporuluĭ Evreu, şi dărămarea Ierusalimuluĭ.

Alte legende intermediare, pe care ne mulţumim a le pomeni numaĭ, sânt d. e: naşterea celor treĭ coconĭ Anania, Azaria şi Misael, carĭ au fost fraţĭ gemenĭ, fiĭ luĭ Iezechie împărat, care a murit în acelaşĭ ceas când eĭ s'au născut.[1]) Altă legendă este apoĭ pocăinţa împăratuluĭ Manase,[2]) pe care 'l duse împăratul Merodeh la Ninive şi'l puse într'un bou de aramă, ca să se frigă într'ânsul. Atuncea îşĭ aduse aminte Manase de Dumnezeul cel adevărat şi se ruga cu lacrămĭ ferbinţĭ să'l scape. Dumnezeu îl auzi şi'l slobozi de acolo, ducându-l într'o clipă la Ierusalim. De atuncea a fost Manase smerit şi evlavios.

[1]) Fol. 60a.
[2]) Fol. 62a.

Digitized by Google

Originea acesteĭ legende se află în literatura ebraică. [1])

Dărămarea Ierusalimuluĭ și rolul ce joacă proorocul Ieremia a dat naștere la o legendă apocrifă, care se află în două redacțiunĭ, maĭ identice în literatura română.

Întâĭu este recenziunea Hronografuluĭ [2]) care ne spune:

„Când se apropiă vremea hotărâtă de Dumnezeu, ca Ierusalimul să fie dărâmat, era și proorocul Ieremia acolo și plângea dărămarea orașului și stricarea Sionuluĭ. Impăratul Sedechie maĭ întâiŭ îl puse într'o groapă, unde era oamenĭ morțĭ, dar Dumnezeu îl slobozise de acolo; cu toate acestea nu ascultă Sedechie de cuvintele luĭ Ieremia. Atuncĭ zise Dumnezeu luĭ Ieremia, să iasă afară din Ierusalim, împreună cu Varuh și cu Avimeleh înainte ce vine puterea Haldeilor. Dar Ieremia zise: oare să se laude Haldeiĭ, că eĭ aŭ luat cu puterea lor orașul Ierusalim, ci maĭ bine să 'l potopească Dumnezeu singur. Și Dumnezeu iĭ zise, că până nu va deschide Dumnezeu porțile, eĭ nu vor putea intra. Intr'adevăr, când fu în șease ceasurĭ de dimineață, auzi Ieremia și Varuh glas mare de bucĭum și văzură îngerĭĭ ce coboraŭ din cer, cu făcliĭ aprinse și eĭ se puseră pe zidurile cetățiĭ. Atuncĭ întrebă Ieremia pe Dumnezeu, ce să facă cu odoarele și veșmintele sfântuluĭ Sion? și Dumnezeu iĭ zise, să le dea pe

[1]) Pesikta de R. Cahane ed. Buber fol 162 a-b; literatura, acolo no. 106—107.
[2]) Fol. 65 b—69.

Digitized by Google

toate în pământ și să zică: „ascultă peminte de cuvântul luĭ Dumnedzău, celuĭ ce te-au așădzat preste ape, să'ți fie aminte și să păzăștĭ aceaste odoare și veșmânte“ ĭară cheile bisericeĭ, le aruncă spre soare, după porunca Domnuluĭ, și zise: „să le eaĭ tu soare asupra ta, aceaste cheĭ, și foarte să-ți fie aminte până când te va întreba Dumnedzău pentru dânsăle.

„Apoĭ se rugă Ieremia la D-zeŭ pentru Avimeleh, care l'a scos din groapă și l'a mântuit de moarte, și n'ar vrea Ieremia să vază el peirea Ierusalimuluĭ, că e om foarte fricos. Și D-zeu îĭ zise să'l trimeață cu o coșniță la via Agripiĭ, să-ĭ aducă smochine de acolo, și acolo îl va adormi D-zeu și'l va ține acolo, până când se va întoarce norodul de la Vavilon. Așa și făcu prorocul Ieremia, și Avimeleh adormi lângă coșnița cu smochinele, și dormi șaptezecĭ de anĭ, acoperit de D-zeu. Iar Varuh s'a dus într'o peștere și a șezut acolo toată vremea robieĭ, căcĭ D-zeu a spus luĭ Ieremia, ca numaĭ el să se ducă cu poporul în robia și să'l mângăe cu cuvinte bune și blânde, pe Varuh însă să'l lase acolo.

„După ce trecură șaptezecĭ de anĭ, se deșteptă Avimeleh din somnul cel lung, care însă luĭ i se părea scurt, că'l maĭ durea capul și vru să doarme din nou, dar crezând că'l așteaptă Ieremia, luă coșnița cu smochinele care erau proaspete, ca parcă le ar fi culeș numaĭ atuncĭ, și plecă la Ierusalim. Ajungând acolo nu cunoscu nicĭ oraș, nicĭ casă, nicĭ om, și crezu că s'a rătăcit unde-va; căutând maĭ bine, cunoscu locul, dar nu înțelegea nimica ce s'a făcut acolo. Atuncĭ nimeri pe un moșniag ce venia la oraș și îi zise: rogu-te, un-

Digitized by Google

che, să 'mĭ spui cu dreptul, ce oraș iaste acesta? și omul îĭ zise că este Ierusalim. Dar dacă este Ierusalim, zise Avemeleh, unde este Ieremia prorocul, unde este Varuh ceteţul și unde sânt toţĭ oamenĭ de căpetenie? Și ĭar zise omul acela: fătul meu, se vede că eștĭ dintr'alt oraș, că nu știĭ că astăzĭ sânt 70 de anĭ, de când s'a dus Ieremia cu tot norodul în robie la Vavilon. Dar Avemeleh îĭ răspunse: nu glumi! abĭa un ceas este de când m'a trimes Ieremia să culeg smochinĭ și iată smochinele proaspete. Bătrânul văzând acea minune îĭ răspunse: crez ce'mĭ zicĭ, și poate că eștĭ fiul unuĭ drept, de aceea n'a vrut D-zeu să vezĭ risipa Ierusalimuluĭ; într'adevăr însă au trecut 70 de anĭ, și caută acuma de vezĭ, abia e primăvara și nu vremea smochinelor. Atuncĭ se încredinţă Avemeleh și'șĭ cerură ertăcĭune unul de la altul și se duseră cineșĭ pe calea sa. Avemeleh se rugă luĭ D-zeu să'ĭ arate acest lucru și veni un înger de'l apucă de mână și'l duse în peștera, unde era Varuh. Și Varuh se mira de dânsul și de smochinele cele proaspete după atâta vreme. Atuncea veni îngerul domnuluĭ la dânșiĭ și le spuse, că peste puţină vreme se va întoarce tot norodul din robie, împreună cu Ieremia; și să scrie eĭ o carte, tot ce li s'a zis și va veni un vultur la dânșiĭ; de grumazĭĭ luĭ să lege acea carte și câte-va smochine, să le ducă la Vavilon, la Ieremie proorocul. Precum a zis îngerul, așa se făcu și vulturul a zburat cu cartea și cu smochinele la Vavilon, și s'a pus afară din cetate. Tocmaĭ atuncea eșĭ afară Ieremia cu tot norodul, că ducea un mort să'l îngroape; cum văzu vulturul pe Ieremia, începu să'ĭ vorbească cu graĭu omenesc și'ĭ zise,

Digitized by Google

să ia scrisoarea luĭ Varuh şi a luĭ Avemeleh, şi el singur se lăsă pe mortul ce'l ducea la mormânt; în minutul acela înviă mortul. Poporul, văzând acea minune s'a mirat foarte mult şi a blagoslovit pe Domnul. Din smochinele aduse, dede Ieremia bolnavilor şi îndată se însănătoşiră.

„Când s'a plinit vremea robieĭ, zise D-zeu luĭ Ieremia, de s'a sculat într'o noapte cu tot norodul şi a eşit din Vavilon şi a ajuns la apa Iordanuluĭ. Acolo zise Ieremia, că numaĭ aceĭ pot veni cu dânsul, carĭ îşĭ vor lăsa muerile lor cele vavilonice. O parte din norod n'a voĭt şi s'a întors la Vavilon, dar nicĭ Vavilonieniĭ n'au maĭ voit să'ĭ maĭ priimească, de oare-ce fugiseră de la dânşiĭ. Atuncĭ s'au dus de s'au aşezat într'un loc departe de Ierusalim; descălecând acolo au pus numele aceluĭ loc, Samaria.

Ieremia ajungând la Ierusalim făcu jertfe noue zile, în ziua a zecea s'a rugat Ieremia atâta la D-zeu, cât i s'a suit sufletul de la dânsul şi i au rămas trupul, ca par'că ar fi mort. Un glas din cer însă a venit la Varuh şi Avemeleh ce jeleau moartea luĭ, zicând, să nu'l îngroape, că nu e mort. Eĭ şezură împreună cu tot poporul şi strejuiră trupul luĭ treĭ zile şi treĭ nopţĭ, până când se trezi şi-i veni sufletul ĭar la loc, şi a strigat Ieremia cu glas: lăudaţĭ pre Dumnezeŭ şi pe fiĭu-său Is. Hr.! Iară dacă auziră de fiul luĭ D-zeu, eĭ nu suferiră ci strigară: acestea sânt cuvintele luĭ Isaia prooroc, care au zis către părinţiĭ noştriĭ că a văzut pe D-zeu şi pe fiĭu-său, şi pentru aceasta l'au despicat cu ferestreu; aşa să ucidem şi pe acesta cu pietriĭ. Varuh şi Avemeleh văzând aceste, începură a plânge; Ieremia însă

Digitized by Google

le zise, să aducă o piatră mai mare de cât dânsul. Când îi aduseră, se ruga Ieremia la D-zeu, şi piatra căpătă chipul trupului luĭ Ieremia. Pe aceasta o lovi norodul cu pietrii, şi proorocul Ieremia spuse luĭ Varuh şi luĭ Avemeleh tot ce văzuse în cer acele treĭ zile.

„După ce sfârşi cu povestirea, strigă piatra aceea, că norodul în zadar o loveşte pe dânsa, pe când Ieremia stă în mijlocul lor. Atunci cunoscându-l, îl uciseră cu pietrii şi îl îngropară în Ierusalim, puindu-i pe mormânt chiar acea piatră.

„Iar când se întoarse Ieremia din robie, luă odoarele şi veşmintele sfinte şi le închise într'o piatră, însemnată în loc de pecete, cu numele luĭ D-zeu. Aceea piatră este acuma în pustie, unde s'a făcut chivotul întâiu şi e acoperită acolo, până când va fi voea luĭ D-zeu.“

Pentru a da de originea acesteĭ legende complicate, să vedem *unde* se află a doua recenziune română. Eĭ bine! a doua recenziune română, aproape indentică cu acea a Hronografuluĭ se află în: *Viețile Sfinților* traduse din *greceşte* de Mitropolitul Dosofteiu şi tipărite în Jaşi la 1682.

Biserica orientală prăznueşte pe proorocul Ieremia ca sfânt în ziua de 4 Noemvrie, şi sub această zi se află trecută această legendă [1]) ceea ce e însă foarte curios este. că tocmaĭ legenda luĭ Ieremia se află pusă de timpuriŭ pe indexul „librorum prohibitorum“ cărţilor oprite şi anathematizate de biserică, şi tocmaĭ a-

[1]) Fol. 105 a—108 a.

Digitized by Google

ceastă legendă o găsim între *Vieţile Sfinţilor*, atât române cât şi slave [1]) şi greceşti.[2])

Intocmaĭ cu recenziunile române, se regăseşte apoĭ legenda în Chronica luĭ Dorotheus [3]) care a cules-o din scrieriĭ maĭ vechĭ. Originalul cel maĭ vechiŭ grecesc al *legendeĭ* este viaţa Sfântuluĭ prooroc Ieremia pomenită maĭ sus, atribuită luĭ Metaphrast, care în secolul al zecelea a tradus vieţile Sfinţilor după *originale orientale*, de unde a şi căpătat numele de *Metaphrast*, adică traducător.

Intr'alt loc [4]) am studiat cu deamănuntul elementele deosebite ale acesteĭ legende, care s'a combinat din cel puţin 5—6 legende deosebite. Numaĭ asupra uneĭ dintr'aceste ne oprim aci, căcĭ a avut o înrăurire foarte mare asupra literatureĭ populare; adică *somnul cel lung al luĭ Avemeleh*, care luĭ i se pare foarte scurt.

Varianta cea maĭ veche, se află în Talmudul ierusalemitan, care ne povesteşte, că Choni a dormit într'o peştere alăturea de Ierusalim, de la dărâmarea templuluĭ până la întoarcerea norodului din robie şi rezidirea templuluĭ, adecă 70 de anĭ, întocmaĭ ca Avemeleh în legenda română.

De altă parte se povesteşte că şi Epimenides ar fĭ dormit, după uniĭ 40, după alţiĭ 57 de anĭ într'o pe-

[1]) Tihonravov l. c. I p. 273 — 298, două recenziunĭ. una din secol. XV, alta din sec. XVI.

[2]) Neos Paradeisos; para Agapiu monahu ed. 1. Venet. 1644 ed. 2. ibid. 1806 pag. 158—162. (4 Noemvrie).

[3]) P. 102—109

[4]) Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums ed. Graetz vol. XXX. 1881 p. 78 - 81, 130—138, 368—374 şi 413 - 423. (ediţia separată p. 79 urm)

Digitized by Google

şteră din ostrovul Creta [1]) In legătură intimă cu aceste legende stă apoĭ aceea a celor „7 coconĭ din Efes“ carĭ au dormit chiar 400 de anĭ, şi cari au devenit de asemenea sfinţĭ; ziua lor este 4 August, şi legenda lor se află şi în vieţile Sfinţilor tipărite la Neamţ 1812 şi la Bucureştĭ 1836.

Ideea fundamentală a tuturor acestor legende, la care am maĭ adăugat în studiul nostru o sumă de paralele orientale şi occidentale, este: *petrecerea într'un munte sau într'o peştere o vreme oare-care, după asemănare scurtă, dar în realitate enorm de lungă.* De aci deducem noĭ această trăsură, pe care o regăsim şi într'o mulţime de *basme.* Ca să ne mărginim la basmele române avem maĭ întâĭu un basm în colecţiunea fraţilor Schott [2]) Aci duce Maica Domnuluĭ pe o orfană în cer şi ĭ dă patru cheĭ. In ziua întâĭa deşchide fata o uşă cu cheea întâĭa şi stă în acea odaĭă *o zi.* Maĭca Domnuluĭ ĭ zice însă, că n'a stat numaĭ *o zi, ci un an întreg.* A doua oară, deşchide uşa a doua şi stă acolo numaĭ un *ceas* ceasul acela în realitate era însă atâta, cât *treĭ generaţiunĭ.* A treea oară aruncă numaĭ o *clipeală* în odaea a treea şi clipeala aceea ţine cât *jumătatea vecinicieĭ.*

Un al doilea basm inedit ne-a comunicat d-nu Ispirescu, unde un tânăr intră într'o deschizătură a unuĭ munte, pe care o vede el pentru prima dată. Acolo vede o mulţime de oamenĭ, la carĭ rămâne ca slugă. După o vreme oare care vrea să se întoarcă la lume,

[1]) Studiul meu l. c. p. 368.
[2]) No. 2 p. 90—96.

Digitized by Google

și când ese afară îĭ spun aceĭ oameniĭ, să mâture tot gunoĭul de acolo și să'l scoață asemenea afară. Când ajunge afară vede, că s'a schimbat tot gunoĭul în aur, cu acesta se îndreptează la satul luĭ. Dar acolo el nu maĭ cunoaște niciĭ satul, niciĭ oameniĭ, și pe dânsul nu'l cunoaște nimeniĭ; căciĭ cât era el în munte a trecut *o vreme îndelungată*, ceea ce luĭ i s'a părut numaĭ *puțină vreme*, și toate se schimbaseră.

Alte paralele destul de numeroase am cules în studiul nostru sus pomenit. Ceea ce reese pentru noĭ din compararea și urmărirea istorică a acestor legende și basme, este că această trăsură e de origine *literară*, și de aci a pătruns în literatura populară. Insistăm asupra acestuĭ punct, de oare-ce vom reveni asupra acestor trăsurĭ deosebite, pentru a le reuni într'o singură vedere, când vom tracta despre originea basmelor și despre părțile mitologice ce par a conține.

Digitized by Google

CHRISTOS. PILAT.

Apocrifele și legendele la cari a dat naștere Noul Testament, cu care ne vom ocupa acuma, se deosibesc cu totul de cele izvorite din Vechiul Testament. Se înțelege că vorbim aci numaĭ de acele legende, cari se aflu în literatura română. Căcĭ pe când fantazia creatoare împodobea tocmaĭ *persoanele* biblice cu povești și legende prelucrate și în limba română, n'avem în literatura noastră nicĭ una din legendele orientale privitoare la *naștera Domnuluĭ* sau la copilăria luĭ. Numaĭ urme slabe s'au păstrat în *cântecile populare* de crăcĭun și în colinde; d. e: adăpostul ce l'a găsit Maica Domnuluĭ în staulul unde era să nască pe Mântuitorul; Călătoria Maĭcĭĭ Domnuluĭ cu Iosif de la Rusalim la Vitleim. Legenda despre rândunelile ce stropiau pe Mântuitorul în leagân, și în sfârșit în credințele populare: afurisirea ursuluĭ și binecuvântarea broașteĭ de către Maica Domnuluĭ, când fugea la Egipt. Căcĭ ĭata ce ne spun colindele:

Când era să nască, se ruga Maica Domnuluĭ de Cră-

Digitized by Google

cĭun, să o lase să nască în patul luĭ. Crăcĭun însă nu o lasă, ci i zice să se ducă în staulul cailor sau în ieslea boilor. Intrând în staulul cailor, începură caiĭ a tropoti şi epele a rânchezi. Atuncĭ le zise Maria, să stea cu tropotul şi rânchezul căcĭ îĭ măresc durerea. Dar cai n'au încetat şi Maria i a blestemat, ca să n'aibă nicĭ un saţiu, şi ori cât vor mânca nicĭ o dată să n'aibă îndestulare. Venind la boĭ, boi rumega, dar îndată ce Maria i-a rugat, au încetat, şi de aceea i a binecuvântat să fie iubiţĭ de oamenĭ şi de D-zeu [1]).

A doua colindă ne spune, că Iosif cu Maria călătorind de la „Rusalim la Vitleim“ voiră să se recorească la umbra plopuluĭ, plopul însă se retrase şi soarele îĭ ardea, de aceea îl blestemară „să nu fiĭ rodit — să creştĭ tot în sus — căcĭ umbra mi-aĭ dus.“ Din potriva lăţea mărul umbra sa, ca să-ĭ acopere şi eĭ îl binecuvântară: mărule înflorit — să fiĭ tot rodit! — să creşti în lăturĭ — să sporeştĭ roduriĭ. [2])

Rândunelile, după o altă colindă, stropiră cu aripile pe fiul luĭ D-zeu şi'l aruncară cu plĕtricele, de aceea au fost blestemate, să le fie cuibul tot la loc rău, la grindele streşinilor, să le bate fumurile. [3])

După credinţa populară apoĭ, a fost ursul odinioară un om, care s'a pus în brâncĭ, ca să sperie pe Maica Domnuluĭ, când fugea la Egipt, şi a fost blestemat de dân-

[1]) At. M. *Marienescu* Colinde Bucur. 1861 No. 2 p. 4—6 Ieslea *Ant. Pann* Cântece de stea. Bucur. 1880 p. 95—99: „Peşterea şi Ieslea“

[2]) A. *Pann*: l. c. p. 93—95: Drumeţiĭ. *Marienescu*: l. c. p. 1—3: „Drumariĭ.“

[3]) Marienescu l. c. p. 27—29: „Rândunelele“

Digitized by Google

sa să rămâie așa; [1]) și în fine broasca a fost binecuvântată de Maĭca Domnuluĭ să nu putrezească după moarte, ci să să se usuce.

Astea și poate încă câte-va urme slabe, ce ne-au scăpat, sânt totul ce posedăm în literatura populară română din legendele Evanghelielor apocrife din primi secolĭ aĭ ereĭ creștine, precum sânt: Evangheliul copilărieĭ luĭ Iesu; Istoria luĭ Iosif lemnariul; Evanghelia luĭ Nicodem; Evanghelia luĭ Pseudo-Matheus, editate în limba greacă sau in traducțiune latinească după originale arabe și siriene de Fabricius, Thilo și Tischendorf.

Din apocrifele relative la Hristos s'a păstrat în limba română numaĭ: *Înștiințarea luĭ Lentul proconsulŭ Iudeĭ câtre sănatul Rămuluĭ pentru chipulŭ Mântuitoruluĭ*, tipărit într'un *Ceaslov* bogat de la Sibiĭ; de sigur de pe la sfârșit s. XVII pe care însă în zadar l'am căutat până acuma. După acel Ceaslov s'a făcut o copie „la sfânta mănăstire Brâncovenilor" și la 1825 a fost copiat de aci într'o pravilă manuscriptă, ce se află acuma în bibliotheca Academieĭ române scrisă de unu: Climent ermonah ot Păricoveni. Noĭ dăm aci acest apocrif scurt în întregul luĭ, întocmaĭ după ms. Academieĭ precum a fost copiat de susnumitul ermonah:

„Înștiințare luĭ Lentul proconsulŭ Iudeĭ către sănatul Rămuluĭ pentru chipulŭ mântnitoruluĭ care au fostŭ întru acesta chipŭ:

„Intru aceste vremĭ s'au arătat aicĭ unŭ omŭ. care încă trăește, anume Issŭ Hrstŭ a căruea putere trece pre-

[1]) Jipescu, Opincarul București 1881 p. 117.

Digitized by Google

ste măsurile firiĭ; oamenĭ îlŭ numescŭ mare proorocŭ, ĭară ucenici luĭ îĭ zicŭ fiĭul luĭ Dumnezău, el învĭază morţĭ şi tămăduĕşte totŭ felĭulŭ de boale, elŭ este unŭ omŭ de unŭ chipŭ încuviinţat, şi cu bune măsuri. In faţa sa să vede oareşĭ care străştie, însă care atrage de oda-ă şi dragoste şi frica acelor ce'lŭ vădŭ; părulŭ luĭ este în floarea a uniĭ alunĭ timpurie, însă de la rădăcină şi pănă la urechi este netedă, iară de acolo şi pănă la umere creţi şi trece şi maĭ josŭ de umere. De la frunte prin mijlocul capuluĭ are cărare după obiceĭulŭ nazarinenilor. Fruntea luĭ este lată şi albă, faţa fără de nicĭ o meteahnă şi împodobit cu o rumeneală foarte plăcută, fiziognomiea luĭ este igemoniĭască şi măngăcĭoasă; nasul şi gura sănt făcute cu marĭ măsuri; barba este din destulŭ deasă, în floarea părului şi despărţită în furculiţă; ochiĭ îĭ săntŭ căprii şi foarte vioi; elŭ este groznicŭ la ale sale mustrărĭ; dulce şi plăcutŭ la ale sale învăţăturĭ şi sfaturĭ. Chipul feţeĭ luĭ trage ochiĭ tuturor amestecată fiind cu semnotita, adică cu o cinstire adâncă, nu l'aŭ văzut niminea nicĭ o dată răzândŭ, dară plângândŭ adese ori; statulŭ luĭ este drept; măinile marĭ şi lungĭ şi braţăle foarte frumoase; elŭ vorbeşte puţinŭ, dară cu multă statornicie şi este cel mai frumosŭ omŭ în lume.

„Acestea le-amŭ găsăt eŭ scrăs la sfânta mănăstire brâncovenilor după un c'aslovŭ bogat de la Sibii. (ĭară nu le-amŭ găsăt în sfânta pravilă, precumŭ să vede înainte scrisă;) şi amŭ scrisŭ eu Climent ermonah ot Păricoveni. 1825 lul. 28.“

Recensiunea latină acestui apocrif s'a publicat de Fa-

Digitized by Google

bricius [1]) după istoria lui Hristos, scrisă în limbă peraană de Xaverino și tradusă latinește de Ludovic de Dieu. De asemenea a adaugat [2]) și indicațiunea paralelelor din cele alte literaturi, de unde reese, că această epistolă a lui Lentul, a fost publicată în: „Orthodoxografiele“ și că se află în multe manuscripte din bibliothecile englese, franceze, germane. etc.

Pilat

O altă epistolă apocrifă este acea atribuită lui Pilat, adică relațiunea despre moartea lui Hristos, ce o trimete Pilat către „Chesarul“ din Roma, și unde descrie minunile cele mai principale, ce le a săvărșit Hristos pe când trăia, și întâmplările cele groaznice în momentul răstignirei, cum că soarele s'a întunecat și tot pământul s'a cutremurat. Chesar văzând, că din vina lui Pilat s'a întâmplat acea întunecare și acel cutremur care a speriat pe toți, îl cheamă la Roma și'l osândește.

Cam așa, dacă îmi aduc bine aminte, este și coprinsul recenziunei române, care se află în sbornicul de pe la începutul sec. XVII, care conține și „Palia“. Regret că acel manuscript nu ne este acuma accesibil, pentru a putea da cu mai mare siguranță, coprinsul acestei epistolii, pe care am citit-o foarte repede acuma deja doi ani.

După toată probabilitate este și această epistoliă tra-

[1]) Cod. pseudepigr. N. Test. I pag. 301—302.
[2]) Ibid. p. 302 și vol. III p. 487.

Digitized by Google

dusă din slavonește, precum este și restul manuscriptului întreg, cu toate că până acuma ne a rămas necunoscut originalul slovenesc.

Prototipul grecesc s'a publicat de către Fabricius [1]) împreuna cu o traducțiune latinească. Tischendorf [2]) însă a publicat textul grecesc, pentru a doua oară slujindu-se de cinci manuscripte, din care unul este din sec. XII.

Mai răspândită este în sfârșit, hotărârea făcută de Pilat, adecă descrierea procesului și condamnărei lui Hristos, care precum zice însuși textul a fost găsită la anul 1400 în „*Acula* din Italia într'o piatră foarte frumoasă". Acel oraș *Acula* se numește *Aquila* în paralela germană, [3]) singura nouă cunoscută. În literatura română pretinde acel apocrif să fie fost tradus din *grecește*. Prototipul grecesc se pare a fi textul publicat de Steph. Leukadios, [4]) alăturea cu textul grecesc al epistoliei lui Lentul despre fața lui Hristos. [5]) Tocmai acest apocrif, relativ cel mai modern, a devenit cel mai răspândit dintre acele citate până acuma. Dâm aci începutul lui, care conține istoricul apocrifului destul de interesant, după textul popular, care face parte din cărticica „Minunele Sf-lui Sisoe". [6])

„Tălmăcirea dupe copia din limba grecească a ho-

[1]) Cod. pseudep. N. T. II. p. 972—981. p. 456—465.
[2]) Evangelia apocrypha Lipsiae 1853 p. 413—419.
[3]) Fabricius. Cod. pseudepigr. N. T.
[4]) Sillogi. Athen 1838 pag. 3-8.
[5]) Ibid. pag. 1—3.
[6]) Minunele St. Sisoe ed. Bucur. 1878 p. 7—10.

Digitized by Google

tărârei făcută la al șeapte-spre-zecelea an al oblăduirei împăratului Romanilor Tiberie Chesaru din Pontie Pilat.

„Domn stăpânitor al Iudei asupra mântuitorului Isus Hristos născut din fecioara născătoare de Dumnezeu Maria; prin care îl osândește la Moarte pe cruce între doui tâlhari la 23 Martie.

„Această hotărâre s'au găsit la anul 1400 de la Hristos, în orașul *Acula* din Italia într'o piatră foarte frumoasă, ca o lădiță de marmoră minunată și într'aceea s'a găsit pomenita hotărâre scrisă pe Membran în limba ovreiască; și s'au adus întâiași dată în Constantinopole la 1581 în zilele patriarhului Eremia la 1 Aprilie. Apoi la anul 1595 Iunie în 3 s'au scos din cărțile Patriarhului din Constantinopole Dionisie cu următoarea coprindere".

Coprinderea este sentința de moarte, motivată printr'aceea, că Hristos s'au răsvrătit în potriva legii și a sfintei biserici din Ierusalim și că a intrat călare în oraș cu mulțime de norod, ca un împărat izbânditor și norodul cu stâlpări de finic l'au primit. Interesante prin pocirea lor sânt numirile proprie acestei hotărâri. Cu greu se recunoaște forma lor adevărată, ceea ce arată, că acest apocrif a devenit proprietatea poporului care în genere, mai nici o dată nu lasă intact numirile proprie streine, ci în genere caută a și le asimila, adesea ori prin etimologii fantastice, care dau naștere în filologie la capitolul cel foarte interesant, despre „etimologii populare".

Pe când acele *epistolii*, afară de cea din urmă, au rămas isolate în literatura română, au devenit din con-

Digitized by Google

tra alte *epistolii* și *apocrife* curate cărți populare, citite și rescitite în curs de secoli și așa de răspândite ca nici o altă carte *curat religioasă*. Caracterul fantastic, care inspire groază și spaimă cititorilor sau puterea inherentă ce li se atribue în potriva Satanei și în potriva duhurilor necurate a asigurat „Epistolie‘ din cer a Domnului nostru Is. Hs.“ „Călătoriei Maicei Domnului prin Iad,“ „visul Maicei Domnului“ sau „Apocalipsul apostolului Paul“ o popularitate într'adevăr fabuloasă.

Digitized by Google

APOCALIPSUL APOSTOLULUI PAVEL

Unul din apocrifele cele mai vechi înșirate mai sus, este: *Apocalipsul apostolului Pavel.*

D-nu Hasdeu care a descoperit și a publicat [1]) acest apocalips, a însoțit publicațiunea sa cu o introducere literară,[2]) unde vorbește mai pe larg despre izvoarele acestui apocrif și despre paralelele din literatura universală. Ne vom mărgini deci la un mic estract privitor la originea directă a acestui apocrif, care pe lângă importanța culturală, universală mai are și importanța literară specială românească, de oare-ce este cel mai vechiu text românesc, cunoscut până acuma.

De timpuriu deja s'a născut în sferele creștine descrierea pogorârei lui Christ în iad, precum o avem în pretinsa Evangheliè a lui Nicodim. Această pogorâre a

[1]) Cuvente den bătrâni II p. 415—425; reprodus de noi după manuscriptul original în „Chrestomația" noastră vol. I. pag. 1-3.
[2]) Ibid. p. 405—414.

Digitized by Google

fost un fel de esemplu după care s'au fabricat alte prin *analogiă*, care joacă un rol aşa de important în literatura populară. Una din copiele cele mai vechi de felul acesta a fost apocalipsul de faţă a tribuit apostolului Pavel. Foarte bine a observat D-nu Hăsdeu, că de la Orient a ajuns în Occident prin Paulichianii, sectatorii ereticĭ ai apostoluluĭ Pavel, şi că a fost răspândit în Bulgaria şi România prin mijlocul Bogomililor. Observăm aci că Bulgarii (foştĭ eretici) azĭ catolici, cari formează colonii însemnate în România sânt numiţi de popor: „*Pavlicheni*."

Prototipul grecesc, care datează cel mult din sec. IV, a fost publicat de Tichendorf[1]), alăturea cu traducerea englezească uneĭ recenziunĭ siriace mai desvoltate de cât textul grecesc. Acestea reprezintă redacţiunea cea lungă, completă a acestuĭ apocalips, care se compune din treĭ părţĭ: întâiŭ, un fel de introducere, unde se vorbeşte de modul cum aduc îngerii sufletele oamenilor înaintea luĭ Dumnezeu, ca să le judece, după faptele lor săvârşite pe pământ. A doua parte vorbeşte pe scurt despre dulceaţa raiuluĭ, şi a treea în fine descrie foarte pe larg muncile iaduluĭ.

Din această recenziune lungă, care se află şi în textul slavic publicat de Tihonravov[2]) s'a născut şi o alta mai scurtă, care coprinde numai partea întâia şi aceasta este recenziunea slavică din sec. XVI publicată de No-

[1]) Apocalypses apocryphae p. 34—69.

[2]) L. c. II p. 40—58. Iagic' mai pomeneşte treĭ manuscripte slavone, din care a dat estracte. v. Archiv f. slav. Philologie vol. IV pag. 694.

Digitized by Google

vacovicĭ şi tipărită pentru a doua oară de către domnu Hăsdeu alăturea cu textul român. Titlul apocalipsuluĭ în această redacţiune este „*Vederea apostoluluĭ Paul de eşirea sufletelor*; căcĭ într'adevăr se concentrează aci tot interesul, în momentul când ese sufletul omuluĭ şi în deosebirea, între eşirea sufletuluĭ omuluĭ drept şi între aceea a omuluĭ păcătos. Asta este ce cere Paul să vază, şi asta ĭĭ arată îngerul din cer. Cele alte două părţĭ s'aŭ putut lăsa afară cu atât maĭ uşor cu cât au fost înlocuite printr'un alt apocrif posterior apocalipsuluĭ ap. Paul. Călătoria Maicĭĭ Domnuluĭ prin muncĭ, a făcut de prisos o altă călătorie şi aşa s'a păstrat în literatura română numaĭ redacţiunea cea scurtă. D-nu Hăsdeu conjecturează însă, că şi cea lungă a fost cunoscută Românilor, de oare-ce se pomeneşte indirect într'un alt text din sbornicul manuscript, din care face parte şi apocalipsul ap. Paul, zicându-se acolo« cum că îngerul spuse luĭ Paul, *pe care 'l purtă de-ĭ arătă toate muncile*, că de ar fi un voinic de treĭ-zecĭ de anĭ şi ar slobozi în jos o plătră, ar sbura treĭ anĭ să cază, acolo este munca păcătoşilor«.

Dar şi această redacţiune scurtă, coprinsă în sbornicul manuscript, dăruit de d-nu Sturdza Academieĭ române, este fragmentară : lipsesc la mijloc două paginĭ, care au fost restituite de d-nu Hăsdeu prin ajutorul originaluluĭ slovenesc. Coprinsul apocalipsuluĭ ap. Paul este decĭ următorul :

„Apostolul rădicat în cer văzu îngeri ce vin şi se închină înaintea luĭ D-zeu, încărcate cu darurĭ şi rugăcĭunĭ din partea acelora, ce s'aŭ lăsat de dulcĭaţa lumeĭ şi se roagă neîncetat luĭ D-zeu. Şi un glas le zice

Digitized by Google

să se ducă și să slujască pe acei oameni drepți. Și vin îngerii oamenilor ce n'au fapte bune de se închină și se plâng de răutățile oamenilor, care nu păzesc praznicele și sf. Duminica; și D-zeu le zice să se întoarcă și să-l slujească; până ce se vor pocăi. Îngerul duse apoi pe ap. Pavel de văzu și locașul sfinților, și Iadul. Intors iar la tăria cerului văzu cetele Satanei ce se trimit în ciasul morții asupra sufletelor oamenilor necredincioși; de altă parte văzu îngerii oamenilor drepți și fața lor lumina ca soarele.

„Atunci se rugă Ap. Pavel și zise către îngerul, că vrea să vază sufletele oamenilor, direptilor și păcătoșilor, în ce chip es din această lume. Și văzu un om drept murind, și toate faptele bune sta împrejurul lui și îngerii sta și păzia cu iubire sufletul lui, până când îl luară din trup; și atunci îi grăiră de trei ori: suflete! cunoaște-ți trupul tău din care ai eșit, căci cu el te veĭ împreuna iarăși la ziua de judecată. Apoi ĭau sufletul și 'l sărută și vine îngerul ce 'l păzia pe pământ și-i zice: bucură-te suflete, că eu mă bucur de tine, că aĭ făcut voĭa lui D-zeu pe pământ. Duhul sfânt merge înaintea sufletului în cer. Draci stau la intrare dar n'au nici o putere asupra sufletului bun. Aceasta a arătat îngerul apostolului Pavel".

Afară de acest manuscript din sec. XVI. mai posedăm noi un fragment de patru pagini în unul din sbornicele noastre de pe la 1750. Acest fragment tratează epizodul cel mai important dintr'acel apocrif, conține adică descrierea „eșirei sufletului" unui om drept. Îngerii zic de 3 ori sufletului să vază trupul său, căci cu dânsul se va împreuna la ziua judecății apoi zic

Digitized by Google

să se ducă să se erte cu trupul, şi sufletul se duce de să ĭartă cu trupul. Apoĭ dacă prohodescu preoţiĭ trupul, ĭau îngeriĭ sufletul, şi mergând, aşteaptă la casa omuluĭ, până vin oameniĭ de la groapă de mănâncă bucate, şi zic toţĭ: bogdaprosti şi scriu îngeriĭ toate bogdaprostile şi ĭau pe sufletul de 'l trec peste 26 de vămĭ şi străjĭ drăceştĭ şi îl păzesc de încercările dracilor, cari vor să 'l apuce cu de a sila, ĭar când se apropie draciĭ de îngeriĭ le pere vederea şi puterea; apoĭ îl ĭau îngeriĭ şi 'l duc înaintea luĭ Hristos. Hristos întreabă pe îngeri, ce suflet au adus? şi îngerii zic: suflet bun! şi arată faptele bune ce a făcut. Apoĭ zice Hristos să 'l ducă în ĭad să 'l vază, căcĭ ca om a auzit el cât trăĭa de muncile ĭadului. După ce a văzut ĭadul îl duc ĭar înaintea luĭ Hristos de 'l blagosloveşte şi 'l trimete în raĭu, unde sânt multe feluri de pomĭ, şi supt toţĭ pomiĭ sânt paturĭ, deci iĭ dau şi luĭ un pat de se odihneşte şi vede de acolo binele şi răŭ la care va merge şi la judecată. . . . . .

Aci se isprăveşte fragmentul nostru, care precum se vede se deosibeşte cu totul de redacţiunea cea l'altă română şi se apropie oare şi cum maĭ mult de redacţiunea slavonă cea lungă [1]) şi de cea siriacă [2]); dar cu toate acestea nu se poate tăgădui, că şi de acele se deosibeşte în mod foarte carcateristic. Se vede că a fost luat de la un izvod slovenesc necunoscut.

[1]) Tihonravov l. c. II. p. 43—44.
[2]) Tischendorf l. c. p. 42—43.

Digitized by Google

EIPSTOLIA MAICII DOMNULUI

Sub acest titlu a ajuns foarte populară o cărticică, care nu este alt-ceva decât o combinațiune puțin dibace din treĭ apocrife vestite. Noi le studiăm aci pe fie care în parte, după importanța lor.

Călătoria Maicii Domnului prin iad.

Un apocrif, care stă în legătură cu apocalipsul ap. Pavel și care'l complectează este această *Călătorie* de care am pomenit mai sus, și care se află în acelaș manuscript român din sec. XVI împreună cu *apocalipsul*. Fiind decĭ de asemenea editat de D-nu Hăsdeu, a fost și tot de o dată studiat maĭ de aproape după izvoarele și paralelele sale[1]). D-nu Hăsdeu însă se îndoia, dacă este maĭ tănăr decât apocalipsul ap. Pavel. Această

[1]) L. c. p. 301—367.

Digitized by Google

îndoială nu poate însă să aibe loc, faţa cu aserţiunea clară a luĭ Tischendorf, care se cunoştia perfect în această materie, şi care susţine cum că limba acelor treĭ texte greceştĭ, izvoarele prelucrărilor multiple, este deja maĭ modernă; şi că această limbă nu se datoreşte copistuluĭ, ci *autoruluĭ, care de sigur a fost vr'un călugăr al evuluĭ mediu* [1]), pe când din contra apocalipsul apostoluluĭ Pavel este încă citat şi bine cunoscut din sec. IV; nu maĭ încape deci îndoĭală despre prioritatea acestuĭ din urmă. Insuşĭ D-nu Hăsdeu zice că prototipul cel maĭ vechiu bizantin al Călătorieĭ Maicei Domnuluĭ se urcă cel mult până la sec. VIII. [2])

Nu însă din greceşte, ci ca maĭ toate apocrife, maĭ cu seamă cele blăstemate, a fost tradus şi acest apocrif din limba slavică, în care se află într'un manuscript din sec. XII. editat de Sreznevski şi publicat de a doua oară de D-nu Hăsdeu, alăturea cu textul român, cu textul bizantin al luĭ Destunis, cu cel neogrecesc al luĭ Politês, şi cu recenziunea modernă română. Căci acest apocrif a devenit o carte populară şi s'a publicat foarte des într'o redacţiune modernă maĭ mult sau maĭ puţin diferită de cea veche, intitulată „Epistolia Maicei Domnuluĭ."

Până acum n'am reuşit a găsi vr'un manuscript intermediar între redacţiunea cea veche din sec. XVI şi cea din sec. XIX. Nu ne îndoim însă, că şi aci cu tim-

[1]) Tischendorf l. c. prolegomena p. XXVII: „In tribus codicibus, unde plura excerpsi, dictio iam ad Graecitatem recentiorem deflectit; *nec id librariis, sed ipse auctori deberi videtur, certe enim totum opus monachum mediae aetatis prodit.*"

[2]) Ibid. p. 302.

Digitized by Google

pul vom ajunge a'l găsi, precum le am găsit până acuma, mai pentru toate cărțile populare.

Această redacțiune modernă, precum a observat-o foarte bine D-nu Hăsdeu [1]), nu este alt-ceva decât o compilațiune stângace din trei apocrife deosebite, din care una este: „Călătoria M. Domnului" cîuntită la început și la sfârșit, și cu oare îmbrobodiri la mijloc. Noi, vom trata pe fie care indeosebi la rândul lor, de ocamdată dâm aci coprinsul apocrifului, după forma cea vechie, complectă:

„Sf. Maria se ruga de D-zeu ca să descingă Arhanghelul Mihail din cer pe pământ; și când se coboră îl întrebă câte muncî sânt, și unde se muncesc oamenii? Arhanghelu îi răspunse: muncile sânt nenumerate. Și o luă și o duse în iad, să vază cum se muncesc oamenii. Urmează apoi descrierea muncilor pe largu, cum se muncește fie-care, întocmai după păcătele ce a făcut pe pământ

„Așa vede oameni acoperiți de întunerec vecînic și smoala era peste dânșii și nu putea să caute în sus, aceștia sânt cari n'au crezut în Sf. Troița.

„Spre amiazăzi vede pară mare de foc, și în focul acela ard unii până în brău, alți până în pept, alți până în creștet, iar alții erau cu totul acoperiți de foc: aceasta le este pedeapsa pentru aceea, că n'au ascultat pe părinții lor, sau au făcut necinste, sau au mâncat carne de om, adică cum esplică Arhanghelul: își au lepădat copii, sau au părât unul pe altul ca să'l perde.

[1]) L. c. p. 307.

Digitized by Google

„Apoĭ văzu pe unu spânzurat de picĭoare şi mâncat de viermĭ, pentru aceea că a cumpărat aur strâmb.

„O femeă e spânzurată de urechĭ, pentru aceea, că a ascultat pe furiş la vecinĭ şi a clevetit şi a învrăjbit oamenĭĭ.

„Pe paturĭ de foc se muncesc aceĭ, carĭ nu s'au dus duminica la biserică; de un copaciu de fer şi de stâlpuri de fer sânt spânzuraţĭ de limbĭ: mincinoşiĭ, tălharĭĭ, clevetitori etc. Spânzuraţĭ de unghiĭ şi cu limba legată în pară de foc sânt aceĭ, ce au hulit slujitorĭĭ luĭ D-zeu. Ceteţiĭ ce au citit şi n'au înţeles şi n'au făcut cum zice Evanghelia, sânt pedepsiţĭ prin fiare cu 3 capete ce-ĭ mânca.“

Tot în acelaş mod urmează descrierea fantastică a muncilor ce suferă oamenĭĭ. Focul, spânzurarea, vermiĭ neadormiţiĭ, fiare cu multe capete, astea sânt mijloacele principale, de care se slujeşte Satana în împărăţia sa cea întunecoasă, pentru a răsplăti oamenilor slujba cu care l'au slujit cât erau în viaţa. În descrierea maĭ departe, care este cu totul prescurtată în redacţiunea modernă, se repetă decĭ maĭ mult sau maĭ puţin aceleaşĭ muncĭ şi cu acestea se isprăveşte redacţiunea cea modernă. Maĭ mângâetor este sfârşitul redacţiuneĭ celeĭ veche, care după ce maĭ enumeră o sumă de muncĭ continuă: „Maica Domnuluĭ văzând atâtea muncĭ şi auzind jeluirea muncitilor şi a îngerilor, lăcrămă şi zise Arhanghelului Mihail, să se sue la Hs. şi să se roage pentru păcătoşiĭ. Dar Arhanghelul iĭ zise, că D-zeu nu'l ascultă pe dânsul. Atunci se sui Sf. Maria însăşĭ la D-zeu şi'l rugă; şi se coborâ D-zeu cu îngeriĭ în iad şi zise păcătoşilor, că pentru rugăciunea Maicĭĭ sale s'a

Digitized by Google

îndurat de dânşiĭ şi îĭ lasă să lăcuĭască în raĭu, de la învierea Domnuluĭ, din ziua de paşti până la dumineca mare, şi după aceea să meargă ĭară în muncĭ.‘

Proveniența bogomilică a acestuĭ apocrif în care Arhanghelul Mihail joacă un rol principal, este maĭ presus de îndoială pentru literatura slavică, prin urmare şi pentru cea română. D-nu Hăsdeu a dovedit-o atât pentru acest apocrif, cât şi pentru cel precedent şi pentru un al treilea din acel preţios „sbornic‘ din sec. XVI, asupra căruĭa vom reveni maĭ la vale.

Această „Călătorie‘ împreună cu „Apocalipsul ap. Paul‘ au înfluenţat asupra „Cântecelor de stea‘ şi au dat naştere maĭ mult sau maĭ puţin la cântarea a 40-a din colecţiunea de cântece a luĭ Anton Pann, unde sufletul descrie eşirea sa din trup şi călătoria prin ĭad şi raĭu. Această legătură ce esistă între apocrifele şi cântecul de stea a fost trecută cu vedere de d. Hăsdeu. Intru cât priveşte basmul istriano-român despre „Sf. Petru şi muma sa‘ pe care-l aduce d. Hăsdeu în legătură cu aceste apocrife, observăm că se află şi la Sicilianĭ. [1])

Visul Maicĭ Domnuluĭ

Redacţiunea modernă a „Călătorieĭ‘ adică: „Epistolia maicĭĭ Domnuluĭ‘ conţine apoĭ un alt apocrif in-

[1]) Pitrè, Fiabe novelle etc. siciliane No. CXXVI. „Lu porru di St. Petru“ şi anotaţiunĭ vol. IV. p. 40 vol. II pag. CXLI-II. apud Veselovsky, o dvinadţ snah. Şahaişa p. 40.

Digitized by Google

titulat: „Visul prea curateĭ Născătoareĭ,“ dar nedeosebit prin tipar.

Este deci asemenea o carte populară. Dar ceea ce e curios la acest apocrif e, că nu s'a putut găsi până azĭ un original grecesc. Nicĭ Vesselovsky, care a scris un studiu special, nicĭ d-nu Hăsdeu, care s'a folosit de acel studiu şi l'a maĭ complectat, n'au reuşit în această privinţă. Dar totuşĭ s'a încercat Vesselovsky a aduce acest apocrif în legătură cu literatura apocrifă orientală şi de a arăta, dacă nu isvorul direct, cel puţin un izvor probabil, de unde printr'o mică schimbare, datorită fantazieĭ populare, a putut să decurgă: „Visulŭ Maiceĭ Domnuluĭ.“ De oare ce d-nu Hăsdeu a trecut cu tăcere peste această parte a studiuluĭ luĭ Vesselovsky, vom da noĭ aci pe scurt raţionamentul acestuĭ din urmă: [1])

Foarte răspândită şi mult citită a fost povestea apocrifă de adormirea Maiceĭ Domnuluĭ. Se află în limba siriacă, arabă, coptă, grecească şi lătinească, toate însă diferă unele de altele. Tischendorf a publicat textul grecesc după 5 manuscripte [2]) şi 2 texte latine diferite [3]) din care recenziunea *A* e luată din *3* manuscripte. [4]) Unul dintr'aceste texte şi adică cel latin *A* începe cu un fel de dialog între Maica Domnuluĭ şi Hristos, unde puţin înainte de patima luĭ ea 'l roagă să 'ĭ vestească moartea eĭ, cu treĭ zile înainte.

[1]) L. c. p. 355 - 358.
[2]) Apocalypses p. 95—112.
[3]) L. c. p. 113 — 136.
[4]) Prolegomena p. XXXIV — XLVI.

Digitized by Google

Atunci Domnul îi răspunde: „cum oare să te las eu pe tine, care m'aĭ hrănit și susținut? Ingerii mei te vor păzi pe tine. Iar *după ce voiu fi pătit patima pentru neamul omenesc* și voiu fi înviat după 3 zile și după 40 de zile mă voiu fi înălțat la cer; să știĭ, că sufletul tău se va deslipi de trup, când mă veĭ vedea venind cu îngerii și sfinții“ etc.

Acest pasagiu se vede, a dat naștere: „Visului Maicei Domnului“, căci poporul a înțeles: *Adormirea* „Dormitio“ în sens de *dormire* și nu de *moarte*, și povestirea mai pe largă a patimeĭ, nu ca un ce real ce se petrece înaintea ochilor eĭ, stând la piciorul crucei și vorbind cu Mântuitorul, ci ca un *vis* văzut în somn. Așa și este situațiunea descrisă la începutul acelei alte redacțiuni latinești; cum că Maria împreună cu Ioan steteră la piciorul crucei și Christos lasă pe Maica sa pe îngrijirea lui Ioan. Într'o altă redacțiune perdută, se poate că dialogul între Maria și Christos relativ la patima, să fie fost mai desvoltat și ast-fel a devenit un apocrif deosebit, care s'a răspândit în popor, nu într'atâta pentru conținsul lui, ci pentru epilogul, care făgăduește aceluia ce va arăta sau va avea acea carte, mila de la D-zeu și paza casei lui, de care nu se va apropia nimic diavolesc. Aducând deci acest *vis* în legătura cu acel apocalips am scăpat în modul acesta și pe acest apocrif de izolarea lui. Răspândirea pe la cele alte popoare și în special la Slavi a fost tratată de d-nu Hăsdeu foarte pe deplin, așa în cât nu 'mi rămâne de cât a menționa studiul respectiv din Cuvente den bătrâni.

Cât privește însă apocriful în literatura română,

Digitized by Google

putem înainta cercetarea d-luĭ Hăsdeu, cu un pas maĭ departe.

In literatura română avem două redacţiunĭ: una maĭ scurtă şi alta maĭ lungă. Cea scurtă se apropie maĭ mult de variantele găsite la cele alte popoare. Amândouă însă erau până acuma cunoscute numaĭ ca tipar, din care redacţiunea cea scurtă, intercalată în Epistolia Maicei Domnuluĭ, s'a tipărit pentru întâia dată la 1862, şi de atuncea încoa de vr'o *20* de orĭ, [1]) ĭar redacţiunea cea lungă la 1846. [2]) Afară de aceea, redacţiunea cea scurtă puţin schimbată se maĭ află tipărită la un loc cu: „Minunele Sf. Sisoe, [3]) ceea ce se vede că a scăpat d. Hăsdeu din vedere. Intrebarea ce se pune este: care din aceste redacţiunĭ este maĭ veche? Sântem fericiţĭ, că putem răspunde cu maĭ multă siguranţă la această întrebare, de oare ce posedăm un manuscript din 1784 al acestuĭ apocrif în *redacţiunea cea scurtă*! [4]) Aceasta nu esclude însă şi posibilitatea, că alăturea cu aceasta să fie existat şi cea lungă. Coprinsul visuluĭ fiind aşa scurt, îl publicăm aci următor după manuscriptul nostru. Noĭ nu intrăm în cercetarea amănunţită a variantelor ce presintă, dar prin publicarea luĭ, înlesnim altora cercetarea:

„Visul precuratiĭ născătoriĭ de Dumnezău când au

[1]) Cuv. d. bătr. II p. 307.
[2]) L. c. p. 389—391.
[3]) Ed. Bucur. 1878 p. 6—7.
[4]) Se află în *sbornicul* sau *codex miscellaneus* din biblioteca noastră, citat deja la „Alexandria" şi e scris în *Suceava*. Din coprinsul mixt aceluĭ sbornic reese, că este o copie după un original maĭ vechiu.

Digitized by Google

adormit ficĭoară în muntele Maslinilor, au visat prin somnu un visu; și veni către dănsa aeve adică în videre domnul Is. Hs. și ĭau zăs: O! maĭca mea ĭubită! au dormi și nu auzi prin somnu? Apoĭ dacă s'au disteptat sfănta, au și răspunsu luĭ Is. Hs. și au zăs: adormu, fiĭul meu ĭubit, și ĭar m'am disteptat și t'am visat, prinsu și la stălp legat, și pre cruce răstignit și despre sfăntul tău cap curge săngele și părău făcând și pre sfântul tău trup l'am văzut ună (!) lemnu di coaji juchit. Răspunsă Is. Hs. și zăsă: O! maica me, ĭubită! Visul ci l'aĭ visat *eu voĭu să'l pat pentru norodul ominesc.* Și cine o va scriea acĭastă sfântă carte și o va purta la dănsul, acĭala om va ave milă de la Dumnezău și priimit de la toți oamenii, și la cĭasul morțiĭ luĭ, mă voĭu arăta săngură și mă voĭu ruga cu toți îngerii către fiĭul meu, pentru sufletul aceluĭ omŭ, ci o va scriea și o va citi și altora, și să o poarti la dănsul acĭastă sfântă carti și 'l voĭu duce într'un împărăția cerĭuluĭ. Amin!"

Digitized by Google

EPISTOLIA DOMNULUI NOSTRU ISUS HRISTOS

Legenda Duminicei

Acest apocrif stă în intimă legătură cu „Visul“ de față, și cu „Călătoria cu care împreună formează pe de o parte „Epistolia Maicii Domnului“ pe de altă parte este însăși „Epistolia Domnului nostru Isus Hristos ce a trimis'o Dumnezeŭ din cer.“ Din acest apocrif avem de asemenea o recenziune lungă și alta mai scurtă.

Cea mai veche și mai vestită este cea lungă „Epistola lui Hristos“ care se află în sbornicul din sec. XVI împreună cu cele alte apocrife, de care am vorbit până acuma. După acel manuscript a editat-o și a studiat-o d-nu Hăsdeu. [1]) In deosebi a publicat

[1]) L. c. II p. 21—55.

Digitized by Google

Vesselovsky un studiu profund, sub titlul: „Epistolia din cer“ [1]) continuat apoĭ în cel alt: „Domenica-Anastasia și Vinerea-Paraschiva.“ [2]) Ne folosim de toate acestea, pentru a da în resumat istoricul acestuĭ apocrif. De timpuriŭ deja s'a născut sfințirea Duminiceĭ și reținerea aspră de la or ce lucru. Deja în sec. VI se pomenește „Epistolia din cer“ Fabricius a publicat [3]) un mic fragment grecesc, care după cum se vede, este prototipul redacțiunilor slavice și redacțiuneĭ române celeĭ lungĭ. Aci se accentuează păzirea strașnică a Duminiceĭ și pedepsele ce vor urma din nepăzirea eĭ. O copie latinească a redacțiuneĭ de pe la 788 din Francia s'a publicat asemenea de Fabricius [4]) și care de sigur se datorește mișcăreĭ eretice din sudul aceleĭ țărĭ, unde apoĭ s'au înrădăcinat Albigensi, Bogomilii francezĭ. Intr'un sobor ținut la 755 de Pipin, se pomenește între altele și de această păzire prea aspră a Duminiceĭ, pe care însă biserica o condamnă, zicând, că oamenii să se reție numaĭ de lucrarea câmpuluĭ și de cele alte lucrărĭ [5]) de muncă sau casnice. Tot așa se repetă și în „Constitutio“ din Worms de la 829; ba se adaugă chiar, că aceĭ ce nu păzesc Duminica au fost loviți de trăsnet saŭ de cărceĭul membrilor, saŭ chiar au fost arși de foc. [6]) Aci găsim chiar aceleași pedepse, ca și în Epistolia. Așa se maĭ povestesc și alte legende

[1]) Jurn. Minis. Nar. Pros. Vol. 184 p. 50—116.
[2]) Ibid. vol. 188 part. II p. 186—247.
[3]) Cod. apocryph. N. Test. III, 511—512.
[4]) L. c. p. 309—313.
[5]) Vesselovsky l. c. p. 56.
[6]) Vesselovsky l. c. p. 57.

Digitized by Google

în toate ţările, despre pedepse ce au căzut peste călcătoriĭ zileĭ de Duminică.

Amaducci [1]) a publicat un alt text latin al Epistolieĭ din secol. XII, care după această redacţiune e căzut din cer la Gaziza, sau precum îndreptează Vesselovsky: Galata, şi nicĭ de cum în Ierusalim sau Roma, precum era îndicat în textul grecesc şi cel latinesc.

Alte recenziunĭ, tot din sec. XIII. sânt atribuite unuĭ „Eustacius abbas de Flay "care a depus mărturie că a venit din cer[2]). Aceste recenziunĭ împreună cu rencenziunea anglosaxonă formează o grupă deosebită. *A doua grupă* maĭ târzie şi învederat o desvoltare a celeĭ d'ânteĭ, se compune din rencenziunea nu maĭ puţin răspândită, unde, pe lângă *Duminica* se adaugă şi *Vinerea*, şi se introduce *Maica Domnuluĭ*. care joacă aci acelaşĭ rol de mijlocitoare între oameniĭ şi Dumnezeu, precum am văzut-o în „Călătoria la ĭad" unde se roagă pentru păcătoşiĭ şi dobândeşte ertarea lor, numaĭ din causa că *ea* se roagă pentru dânşiĭ. Această prelucrare o atribue Vesselovsky secteĭ Flagellanţilor din sec. XIII[3]). Atuncea mişcarea reformatoria ĭea caracterul „căinţeĭ" şi atuncĭ apar pe la 1269 „biciuitoriĭ" (Flagellanţiĭ) ce se biciuĭau pentru ispăsenia păcatelor. Ei se răspândiră imediat până în Polonia şi Ungaria. Mişcarea religioasă deveni maĭ intensivă în sec. XIV pe vremea

[1]) Anecdota litteraria Roma 1773 vol. I p. 69—75 apud: Vesolovsky l. c. p. 74 urm.

[2]) „Hoc est mandatum Dei de observatione diei Dominicae quod Dominus Eustacius abbas de Flay testatur venisse de coelo." ibid. p. 76 urm.

[3]) l. c. p. 82 urm.

Digitized by Google

cĭumeĭ negre. Ziua principală a lor a fost, după mărturiele tuturor scriitorilor cuntimpuranĭ: *Duminica*. De altă parte cinsteau și ziua *Vinereĭ*, ca ziua în care s'a restignit Domnu Hristos. Ast-fel a ajuns vechiul apocrif să le fie o carte de predilecțiune, și eĭ l'au schimbat după modul lor de a considera Duminica, Vinerea și Maica D-luĭ. Intr'adevăr s'a publicat o „Epistolie" latinească din sec XIV de către Stumpf, luată din cronica franceză a luĭ Nangis, unde se află imediat, după relațiunea despre Flagellanțiĭ [1]). Acest text din secolul XIV se apropie cât se poate de mult, de redacțiunea română cea lungă, ba adesea orĭ se potrivește cu dânsa, vorbă cu vorbă. Dintr'un ast-fel de original latin s'a făcut fără îndoială o traducțiune grecească, sau poate s'a prelucrat redacțiunea cea veche grecească, după acel original latin, din care apoĭ s'a tradus slovenește respective românește.

Redacțiunea noastră se deosibește însă și de cele citate până acuma și se apropie de cea rusească publicată de Pypin, care întocmaĭ ca cea română, maĭ are și *Mercurea* ca zi de post, pe lângă Vinerea și Duminica.

Această redacțiune lungă tipărită și răspândită în România abia de pe la 1852, este deja cunoscută Românilor încă din secol. XVI, căcĭ face parte din importantul Codex Sturdzanus. Popa Grigorie din Măhacĭu a tradus'o fără îndoială din slavonește, ca toate cele alte bucățĭ dintr'acel manuscript.

Afară de această redacțiune veche și de tiparul modern, a cărui bibliografie a făcut-o d-nu Hăsdeu [2]) maĭ po-

[1]) Vesselovsky l. c. p. 89.
[2]) Cuv. d. bătr. II p. 39—40.

Digitized by Google

sedâm și noĭ o copie manuscriptă în sbornicul nostru de pe la 1750. Păcat că lipsește una sau două foi de la început, restul care coprinde 13 paginĭ, reprezintă o variantă destul de însemnată de acele redacțiunĭ. Așa, ca să pomenim numaĭ una, nu se pomenește nicĭ un „călugăr Melintie“ precum este în textul din sec. XVI, nicĭ numele patriarhuluĭ din Ierusalim, unde a căzut acea „*ipistolia*.“ Noĭ dâm aci în scurt coprinsul epistolieĭ, după redacțiunea noastră inedită, de oare ce cele alte două sânt publicate. Lacuna de la început o umplem cu estractul din recenziunea modernă :

„A căzut o dată o pĭatră din cer, mică la vedere dar grea la ridicare. Atuncea patriarhul Ierusalimuluĭ a adunat toțĭ vlădicĭĭ și au făcut rugăcĭunĭ treĭ zile și treĭ noptĭ. Atuncea veni un glas din cer, zicând : luațĭ pĭatra și o desfacețĭ. Intr'ânsa se află epistolia, ce grăĭa : V'am trimes o scrisoare, ĭar voĭ n'ațĭ ascultat, și nu ațĭ cinstit sfânta Duminica, de aceea v'am certat cu ĭernĭ grele, cu foamete și cu limbĭ păgânești, și trăsnete și ploae groaznică și multe semne, v'am arătat“.

Până aci estractul după recenziunea modernă; de aci înainte, după manuscriptul nostru :

„Și multe semne v'am arătat pentru Duminica, învierea luĭ Hs. Și maĭ răŭ ațĭ început a face; și am gândit să periță cu toțĭ pentru sf. Duminica și sf. Vinerĭ, și ĭar m'am milostivit *pentru ruga maiceĭ mele* și pentru apostolĭĭ mucenicĭĭ și îngerĭĭ meĭ. Doară veță feri săraci și mișeĭ, ĭară voĭ nu-ĭ miluițĭ. Păgânĭĭ nu au lege și țin pre a lor, ĭară voĭ rădeță de legea voastră. Nu știțĭ că Vinerĭ am zidit pe Adam? că Dumi-

Digitized by Google

neca veni Arhanghelul Gavriil cu bunavestire, că Duminica luaĭu botez, că Dumineca învieĭu din morți, ca să învie și morți la județ? Nu știți că Sf. Vineri mă răstignirĕ pe cruce? Decĭ cine nu va posti Sf. Vineri, va petrece în foc de vecĭ; ĭar cine va cinsti Sf. Vineri și sf-le Miercuri, va avea viață de vecĭ. Mă jur pe scaunul cel înalt etc. că dacă nu va feri Sf. Duminica și Sf. Vineri și Sf. Mercurĭ cu postul și cu metatanie și cele alte praznice, vom trimete fiare cu câte două capite. Și proclet să fie omul ce nu 'șĭ va lăsa lucrul Sâmbăta de la al nouălea cĭas până luni în răsăritul soareluĭ; și Mercurĭ și Vineri să postiți. Dacă nu, nu voĭu mai trimete „citeniĭ“ pe pământ ci voĭu deschide 7 cerurĭ și va ploa pĭatră arzândă și uncrop; în luna luĭ Fevruarie voĭu face 11 zile întuneric, și în Aprile, 17 zile va ploua sânge și spuză și va strica toate.“

Urmează apoĭ o apostrofă teribilă în contra păcătoșilor, cari sânt enumerați; și se înșiră pedepsele lor. Apoĭ urmează; „cum că această trimitere este de la tatăl nevăzut, și ceĭ, ce nu vor crede într'ânsa vor merge în focul de vecĭ, cel gătit draculuĭ; mai ușor va fi Sodomuluĭ și Gomoruluĭ, de cât aceluea ce nu va priimi această trimitere, căzută din cer în *Ierusalim.*“

Mai urmează blăstămarea acelora, ce ocăresc pe popiĭ, și blăstemarea popilor ce nu slujesc în regulă în biserica. „Și să fie proclet popa ce nu va priimi și nu va ceti înaintea soboruluĭ această scriptură și trimitere din Ierusalim.“

„Iar cine va scrie și va ceti această epistolie, aceluea îĭ va erta D-zeu păcatele. Imediat după aceasta iar se

Digitized by Google

află: o apostrofare analogă. Textul se termină cu cuvintele.“ Eu patriarhul din Ierusalim fuĭu umbrit de duhul sfântu şi creştin; drept (aceea) rogumă-voao, fraţilor mieĭ; vindeţi-vă avuţie voastră şi vă cumpăraţĭ cheea împărăţieĭ ceruluĭ cu milostenie etc. . . . . doară D-l D-zeul nostru, cela ce au făcut cerul şi pământul, doară îşĭ va întoarce mănie sa despre noĭ şi doară ne va milui şi pre noĭ Is. Hs. D-zăul ce-ĭ ţinere şi putere noastră în veciĭ vecilor. Amin.“

Pe lângă această redacţiune lungă, care a devenit cartea populară: „Epistolia luĭ Hristos“ maĭ esistă şi o altă redacţiune scurtă românească, care precum a observat-o foarte bine d-nu Hăsdeu, formează începutul aşa numiteĭ „Epistolie Maiceĭ Domnuluĭ“ şi care se potriveşte întocmaĭ cu recenziunea maghiară, polonă şi ruteană. Dependenţa textuluĭ român de cel rutean merge chiar maĭ departe de cât a observat-o d. Hăsdeu.

Această epistolie s'a găsit în oraşul *Bethania* ḑice textul unguresc, după indicaţiunea sa proprie. La Ruthenĭ şi Polonĭ s'a schimbat acea *Bethania* în ţara *Britanieĭ*, sau ţara *Britanilor*. Şi în textul român regăsim atât ţara Britanilor cât şi muntele Maslinilor dar ast-fel schimbate, că cu greu i ar maĭ recunoaşte cine-va, care nu îĭ a comparat cu cele alte variante neromâne. Iată cum sună textul român: Această carte este arătată în *faţa. bătrânilor*, în munţiĭ Maslinilor. Mutând numaĭ litera *r* din cuvântul *bătrânilor* maĭ sus, ajungem de la acest din urmă, la forma corectă: *Britanilor;* o mutare ce s'a putut face foarte lesne de către acela, care a copiat manuscriptul scris cu cirilica şi cu litere aruncate de asupra, precum este scriptura cirilică. Co-

Digitized by Google

pistul neînțelegând cuvintele: țara *britanilor*, a citit deci: *bătrânilor* și din *țara* a ajuns la *fața*. Această schimbare este de altă parte importantă și pentru constatarea, că *toate edițiunile* moderne s'aŭ făcut după *o singură* copie, căci toate au: *fața bătrânilor*. Până acuma pe cât știm, nu s'a aflat un manuscript al acesteĭ redacțiuni; cu timpul însă credem că vom reuși a'l găsi și pentru această legendă, și atuncea sper că se va dovedi, dacă conjectura noastră este adevărată.

O altă trăsură caracteristică a acesteĭ legende, relevată de d-nu Hăsdeu numaĭ pentru redacțiunile polonă și ruteană, și nicĭ de cum pentru cea română, este, că originea eĭ se esplică acolo în modul următor: Aceste cuvinte Dumnezeești aŭ fost trimise după legendă de însuși Dumnezeu, Papeĭ, respective patriarhuluĭ Leone, care le-a trimis fratelui său Regeluĭ și cu ajutorul lor a biruit pe vrăjmașĭ. Intocmaĭ așa, numaĭ cu omiterea numeluĭ patriarhuluĭ, se regăsește acest pasagiŭ și în redacțiunea română, unde se zice: „Aceste cuvinte sânt de la singur Dumnezeu și mântuitorul nostru Is. Hr. *fiind dată prea sfințitului patriarh, eară patriarhul o au trimes frate-său crăiuluĭ să-i fie întru ajutor către pizmașiĭ luĭ.*"

Identitatea pe care o relevăm acuma, ne arată locul unde trebue să căutăm originea redacțiuneĭ scurte române. Invederat că a ajuns la noĭ, împreună cu „Visul Maicĭĭ Domnuluĭ" de la Rutenĭ, unde se aflu aceste două apocrife de asemenea tot-d'a-una combinate. Redacțiunile cele lungĭ ne-aŭ venit, după toată probabilitatea de la Slavĭĭ de Sud, pe când redacțiunile cele scurte se par că au prototipurile lor în literatura populară *ru-*

Digitized by Google

teană sau polonă. Mai observăm că manuscriptul nostru din 1784 care conține „Visul“ este scris în *Suceava*!

Cât privește coprinsul acestei redacțiuni, el se poate resuma în recomandațiunea cinstirei și păzirei Duminicei, iar peste acela, ce nu o va ține, vor veni pedepse analoage cu cele din redacțiunea cea lungă. Aci nu se mai pomenește nici de Mercurea, nici de Vinerea. De altă parte s'a adaus, *că însuși cartea* are puterea de a ajuta pe toți acei, *ce o vor purta*, întocmai precum am văzut-o la „Visul“ cu care e unit, și precum o vom mai vedea la „Minunile St-lui Sisoe.“

Destul de cunoscut este acuma rolul ce'l joacă St. Duminică personificată în basmele române. Feți frumoși ajung la dânsa abia după ce au trecut pe la St. Mercure și St. Vinere; câteși trele babe bătrâne îi ajută, sau dându-le sfaturi bune sau chiar lucruri minunate. Așa în povestea porculuĭ, a lui Creanga [1]) în Zîna Zorilor a lui Slavici etc. în toate colecțiunile de basme ale lui Ispirescu, Fundescu, Schott etc.

De altă parte găsim St. Duminică personificată și alăturată cu Vinerea în colinda Sf. Duminică [2]) unde vrea să boteze pe Domnul, și se duce Duminica la Iordan, să caute darul, dar când se întoarce cu darul, cu

„treĭ florĭ, ca și treĭ viorĭ
ce lucesc ca niște zorĭ“

Domnul a fost deja botezat „cu nănașul St. Ion.“ Darul îĭ rămâne însă eĭ și ea devine mai mândră de

[1]) Convorb. liter. An. X. 1876.
[2]) Marienescu. Colinde No. 15 p. 39.

Digitized by Google

cât *Vinerea*. Vesselovsky cunoaşte această colindă din traducerea germană a luĭ Schuller, şi o compară [1]) oare-şĭ cum cu un cântec popular bulgăresc No. 43 al colecţiuneĭ fraţilor Miladinovţiĭ. De asemenea citează [2]) şi cea-l'altă colindă: Maria şi fetele [3]) unde St. Duminică merge înaintea Marieĭ în „Rusalim“

Şi florĭ culegea
cunune învârtea
pe cale i ţipa“

Vesselovsky studiază acolo, ca o continuare a studiuluĭ său despre legenda Duminiceĭ, personificarea Duminiceĭ în literatura universală.

Noĭ maĭ adăugăm aci două citate din literatura vechie română privitoare la sfiinţirea Duminiceĭ şi Vinereĭ.

In Pravila mică tipărită la Govora 1640 zice Mitropolitul Ghenadie; „Iară într'altŭ chipŭ însuşĭ datorĭu ĭaste *a posti Miercurea şi Vinerea* prespre tot anulŭ, cum porăncesc sfintele şi dumnezeeştile pravile,“ făcându-se alusiune la Pravila Apostolilor cap 66 şi 255[4])

Tot în acea Pravilă se maĭ povesteşte şi cele următoare:

„Decĭ într'una de zile un trupŭ mort alŭ oare căruea fu scosŭ la cale, şi'l întimpină marele Pahomie, şi văzu doĭ îngerĭ mergându pre urma patuluĭ mortu-

[1]) Domenica-Anastasia p. 202 No. 1.
[2]) L. c. p. 201.
[3]) Marienescu l. c. p. 46—49.
[4]) Ciparĭu, Analecte literare. Blasiu 1858 pag. 142.

Digitized by Google

luĭ, şi să rugă luĭ Dumnezeu, să-ĭ descoapere luĭ ce fu, şi venirâ aceĭ doĭ îngerĭ cătră dinsul şi zise cătră dinşiĭ: dereptŭ ce fiindŭ voĭ îngeri şi meargeţi pre urma unuĭ mortŭ? şi-i grăirâ luĭ: *unul din noĭ ĭaste Miercuri ĭară altul Vineri. Iară pentru ce meargemŭ pre urma luĭ, el tocmaĭ întru aceaste zile posti până la mortea luĭ.* Dereptŭ aceea şi noĭ-l lăudăm, cela ce se nevoeaşte între D-zeu.« [1])

[1]) ibidem pag. 150.

Digitized by Google

LEGENDA VINEREI

Legenda aceasta cu care ne vom ocupa acuma se află asemenea în Codex Sturdzanus și a fost publicată de d. Hăsdeu în Cuvente den bătrâni.[1]) Sf. Vinere, de care e vorba aci este aceea din Roma, care se prăznuește la 26 Iulie, al cărei prototip grecesc se află într'un manuscript al Bibliotecei imperiale din Viena[2]) In Mineele grecești se află aceeași legendă mai prescurtată de cât în textul nostru român, care se vede că n'a fost tradus din greceşte, ci din slavonește. Redacțiunea slavonă prosaică nu s'a găsit încă, dar Vesselovsky arată multe paralele în literatura italiană. Așa a fost prelucrată în Locra azi Gerace și a fost publicată latinește la 1643 în Neapoli de către un popă anume Simon, din cinul Carmeliților.[3]) La 1645 tipări Francesco Gravina de Cruyllas în Palermo, viața Sf. Vi-

[1]) II. p. 139—156.
[2]) Hăsdeu l. c. p. 139.
[3]) Autore R. P. Fratre Simone a Spiritu Sancto carmelitano excalceato, ap. Vesselovsky. l. c. p. 206.

Digitized by Google

neri în limba italiană. Deosebirea între aceasta din urmă şi acea a Fr. Simon constă, afară de amănunturi mai mici, mai mult într'aceea, că Sf. Vineri a lui Gravina este localisată în Sicilia [1]) Se vede că a fost influenţată de o altă Sf Vinere asemene sicilană a cărei viaţă s'a scris de *Gaetani.* [2])

Coprinsul legendei române, care diferă în mai multe puncte de redacţiunile latine, italiane şi de cea grecească a Mineelor este pe scurt cel următor:

„Era un om anume Agaton şi muerea lui Polfiia. După multă vreme, neavând copil, se rugară lui D-zeu şi veni un înger de le spuse că vor avea o fată, a cărei nume să fie: Sf. Vinere, căci se va naşte Vineri. După ce crescu se duse din curţile tătâlui său să propovăduiască Creştinismul. Aşa ajunse mai întâiu într'o cetate anume Antiohie, al cărei împărat se chema Antioh, el era Grec. Ş'au venit mulţi de au părât-o regelui că propagă religiunea creştină. Împăratul se mănie şi porunci slugelor să-o aducă înaintea lui. Văzând cât de frumoasă era, îi zise să se plece dumnezeului său, şi el o va lua de nevastă. Sf. Vinere respinse însă propunerea lui. Atunci porunci împăratul să o leagă ca să o răstignească. Ea se rugă la D-zeu şi se ridică un

[1]) Tiltul acestei biografii este: Vita di S-a Venera. da Latini detta Veneranda, da Greci Parasceve, vergine martire e predicatrice di Cristo, scritta da D. Francesco Gravina de Cruyllas. Estratta da molte omelie de santi Padri Greci e Latini e cavata da non poche scritture a penna. Con privilegio. InPalermo nella stamperia d'Alfonso dell'Isola (stamperia camerale) Apud. Vesselovsky l. c. p. 207 No. 1.

[2]) Vesselovsky l. c. p. 205—206.

Digitized by Google

vifor ce luă o piatră mare și o purta ca o frunză și suna; și se ivi îngerul Domnului înaintea ei, și rupse legăturele de pe mâinile ei. Atunci strigară toți oamenii: nu e alt D-zeu mai mare, de cât D-zeul Sf-tei Vineri! și slugile împăratului se închinară înaintea ei; iar ea îi boteză. Impăratul văzând acestea porunci altor slugi zicând: prindeți-o și aflați o căldare și ardeți petri și le zmicurați și le băgați în căldare și băgați plumbu și seu și smoală să fiarbă șapte zile și șapte nopți și a șaptea zi o băgați în căldare! Așa făcură, dar dacă descoperiră căldarea, se sculă Sf. Vineri în picioare teafără și nevătămată. Cum se apropie împăratul de cĭuda mare să vază acea minune, luă Sf. Vinere apă din căldare și'l stropi peste obraz, orbindu-l. Impăratul se ruga apoi de dânsa să'l miluiască, că vrea să se facă creștin. Și Sf. Vinere căzu cu fața la pământ și plânse, și se făcu o baltă din lacremile ei. Cu această apă de lacrimi unse ochii împăratului, și el văzu, și cu aceeași apă îl boteză pe dânsul și pe toți oamenii ce erau acolo. După aceea plecă de acolo într'un alt oraș, ca să propovăduiască cuvântul lui Hs. aci domni Atizma împărat; acesta de asemenea îi făgădui mâna sa, dacă ea se va închina D-zeilor sei. Sf. Vineri însă nu voi, și împăratul porunci slugilor sale. să o ducă înaintea zmeului din cetate, că să o mănânce. Sf. Vinere făcu semnul crucei peste acel zmeu, și fugi diavolul și toate duhurile necurate dintr'ânsul, și atuncea se apropie Sf. Vinere de zmeu și călcă cu picĭorul spre falca zmeului și întră într'ânsul și trecu prin zgâul lui afară și stătu iară înaintea lui. Și atunci boteză pe împărat și toate slugile lui și toți oamenii. De acolo ajunse în o-

Digitized by Google

rașul luĭ Aclit împărat, unde i se intâmplă ca la ceĭ l'alțĭ doi împărați. Și aci porunci, de o puseră într'o căldare cu plumb, seu și smoală, dar para foculuĭ de sub căldare arse slugile împăratuluĭ și atuncĭ zise Aclit împărat cătră slugile luĭ: tăĭați-ĭĭ capul. Inaintea morțiĭ se ruga Sf. Vinere cătră D-zeu, zicând: rogu-te să facĭ milă cu aceĭ, ce vor face pomană mie și prinosul și liturghie și lumânare și blagaslovește Doamne, casele lor și ficioriĭ lor și holdele și dobitoacele lor toate; și să fugă de eĭ toate duhurile rele și fărmăcătoarele; și sufletele lor să fie luminate; e cela ce nu va cinsti această zi de vinerea mare, cu milostenie și cu rugăcĭune la biserică, ĭară cela ce va lucra într'ânsa, acela se fie blăstemat; ĭar cela ce o va cinsti și o va posti șapte zile, să fie luĭ sănătate și ertăcĭune păcatelor: și cine nu-o va cinsti Sf. Vineri, ci-o va spurca cu carne sau cu brânză etc. acela să nu biruĭască. Că Sf. Vineri răstignitu-s'au Hs. de voe în cruce.

După aceea ĭĭ tăĭară capul".

Această rugăcĭune de la sfărșit ne arată că Sf. Vinere din această legendă este o personificațiune a *zileĭ Vineri*, pe care am întâlnit'o deja personificată cu Mercurea alăturea și cu Duminica. In Ms. de Intrebări și răsp. din 1809 [1]) se află șirul următor de Intrebărĭ ce stă în legătură cu legenda de față:

I. Pentru ce postimŭ patru posturĭ întru unŭ annŭ?

R. Pentru cele patru piroane ce bătură Jidoviĭ în palmile luĭ Hs. și în costa.

I. Dar Vinerile pentru ce le postimŭ?

[1]) pagina 11.

Digitized by Google

R. Pentru cele patru rane.

I. Dar Mercurile pentru ce le postimŭ ?

R. Pentru ca să încăpâmŭ la ziva de judecată suptŭ acoperemântu Precistiĭ, care să va ruga fiĭuluĭ eĭ pentru păcătoşi şi pe căţĭ va cuprinde, pe toţĭ va erta Dumnezeu de păcate.‹

Deosebirea între ›Intrebările‹ şi legenda este numaĭ, că la cele d'ântâi s'a specializat momentul din răstignirea la care se referă cinstirea Vinerilor, pe când în legendă este faptul întreg al răstignireĭ, cauza postuluĭ şi al cinstireĭ Vineriĭ. Cât priveşte Mercurea vedem aci Maica precistă, pusă în legătură cu dânsa: fără îndoĭală de asemenea o confundare între dânsa şi Mercurea, precum a demonstrat-o Veselofsky la Duminica şi Vinerea, [1]) cum că în multe literaturi populare, au luat locul Maiciĭ Preciste.

De observat pe lângă acestea este, că însăşĭ legenda Vinereĭ, şi nu numaĭ cinstirea zileĭ Vinerĭ, ci chiar cu numele eĭ, a devenit o colindă publicată de Theodorescu. [2]) Iată o textual:

Sus pe slava ceruluĭ
Ler-oĭ Leo d'aĭ Ler-oĭ Doamne-le.
La poalele raĭuluĭ
La scaunul Domnuluĭ,
La scaun de judecată
Unde merge lumea toată,
Genuchiat- a *sfânta Vinerĭ*

[1]) l. c. (Domenica—Anastasia) p. 194 urm.
[2]) Colindele române Bucur. 1870 p. 41—42.

Digitized by Google

Genuchia și mi'și plângea
Și de Domnul se ruga
Și din gură-așĭa grăĭa :
Știĭ Doamne că m'aĭ trimes
Pământul ca să'l botez.
Toți s'au dat botezuluĭ,
Numaĭ unul nu s'a dat :
Cetatea Iroduluĭ
Nu s'a dat botezuluĭ
Nicĭ creștinăților,
Ci pe mine prinsu-m'a
Prinsu-m'a
Legatu-m'a
Cu cuțit tăĭatu-m'a
In cazan băgatu-m'a
Și treĭ zile fiertu-m'a
Numa'n ceara și'n rește;
Eĭ din cazan scosu-m'au
Apoĭ strecuratu-m'au
La gard aruncatu-m'au
In obraz scuipatu-m'au.
Ș'am făcut
Cum am putut
Și la tine c'am venit
Să'mĭ daĭ sfințiĭ'n ajutor
Pe Irod ca să'l omor.

Restul Colindeĭ ne spune ca D-zeu ĭĭ dă pe Sf. Ilie într'ajutor, care trăsnia dracĭ și ĭĭ fulgera, și eĭ se speriau și botezuluĭ se dau.

Pentru a da legendeĭ caracterul uneĭ colinde de Cră-

Digitized by Google

cĭun s'a schimbat numele împăraţilor şi s'a contopit în „*Irod*“ cel destul de bine cunoscut. Dar afară de această adaptare naturală, se potriveşte colinda cu legenda chĭar până în amănuntul cazanului cel cu ceară şi reşină. Dependenţa Colindeĭ de legenda este decĭ învederată şi maĭ presus de or ce îndoĭală.

Invăţătură pentru celi 12 vineri mari ce sănt preste anu.

In legătură intimă cu legenda Vinereĭ în general şi cu cinstirea zileĭ *Vinerea* în special, stă acest apocrif descoperit de noĭ în literatura română.

Afară de Vinerea mare maĭ sănt şi alte Vineri peste an, ce trebue prăznuite, de oare-ce într'ânsele s'au întâmplat lucrurĭ importante din istoria lumiĭ creştine. Prof. Vesselovsky ocupându-se de acest şir de apocrife, n'a putut să nu studieze în modul său cel profund şi apocriful de faţă [1]) şi noĭ din parte-ne ne vom folosi de studiul său în respect cu redacţiunea noastră română, necunoscută până acuma.

Intocmaĭ precum s'a căutat a arăta toate întâmplările ce s'au făcut în ziua de Dumineca, şi care îĭ dau acel caracter sfânt, tot aşa s'a adunat lista întâmplărilor din ziua de Vineră. O astfel de compilaţiune se atribue papeĭ Clemens şi textul grecesc s'a publicat de Cardinalul Pitra. Acest text nu coprinde de cât o simplă listă acelor 12 Vineră de peste an, fără vre

[1]) Skazanio o 12-ti pĭatniţah: Jurn. M. N. P. vol. 185 partea 2 1875 p. 326—367. Şi continuarea sub titlul „Freiheit-Eleftherij“ ibid. vol. CXC. partea 2 pag. 76—126.

Digitized by Google

un cuvânt de esplicare. Vesselovsky alătureză apoĭ un şir de paralele din literaturele occidentale, cari toate ţin de această redacţiune, ce o putem numi: „*Clementina.*“ Aşa o variantă germană, alta provençală din sec. XVII. apoĭ doue italiane, din care cea din urmă adaugă deja o mică esplicare la fie-care Vinere. Ceva maĭ esplicată este apoĭ recenziune engleză: „despre cele 12 vineri de aur de peste an“ şi apoĭ una franceză [1])

Cu totul deosebită se presintă acuma o altă grupă de legende asupra celor 12 Vineri, ce se poate numi cea slovenească, sau precum o numeşte Vesselovsky „*Elefteriană*“ de oare ce se află numaĭ la Slavĭ şi persoana principală într'acel apocrif este „*Elefterie*“ sau precum sună în recenziunea română. *Liftirie*. Această redacţiune este cnnoscută în *opt* texte slavice, pe cari Vesselovsky ĭĭ împarte în doue grupe, deosebite între dânsele maĭ cu seama prin ordinea în care se enumeră cele 12 Vineri. Ajunge acuma să spunem că redacţiunea română se potriveşte cu grupa *A*, pe care o caracterisâm întocmaĭ dând coprinsul redacţiuneĭ române, tot de o dată arătăm printr'aceasta prototipul direct al acesteĭ din urmă. Redacţiunea română o posedăm, pe cât ştim până acuma, numaĭ noĭ singurĭ în sbornicul nostru manuscript de pe la 1750 unde ocupă noue paginĭ. Iată pe scurt ceea ce ne spune legenda celor 12 Vineri:

„La apus este un pământ frumos şi acolo este o cetate ce se chĭamă Drace. Acolo locuĭau mulţĭ Jidovi

[1]) L. c. p. 329—334.

Digitized by Google

și se priceau în cuvinte cu Creștinii. O dată se învoiră între dânșii să aleagă câte un filosof, cari să se întrebe din carte, și a căruĭ lege se va dovedi, că e maĭ adevărată, pe aceea o vor priimi.

Și aleseră Creștinii un filosof anume *Liftirie,* iară Jidovii aleseră un filosof anume *Tarasie* și întrară amândoi înțr'o casă de taină și începură a se întreba din carte și din legi, și se pricină treĭ zile și treĭ nopți, și tot îl rămasă Leftirie pe Tărasie. Și văzu Tarasie că rămâne, zise către Leftirie: ĭată că mă duc afară să mă trezvesc, că mi s'au sălbătăcit mințile din cap, ĭară până când voĭu veni de afară tu să știĭ rândul celor doă-spre-zece Vineri marĭ, ce au lăsat D-zeu de folos Creștinilor peste an. Leftirie nu știea ce să facă. Iară Tărasie avea un ficĭor anume Mahiil, și acesta rămase cu Leftirie în casă. Atuncĭ se îndreptă acest din urma către Mahiil și'l întrebă, dacă știe, să'i spue rândul celor 12 Vinerĭ. Și Mahiil zise: știu-le „că au făcut Dumnezeu un sfetoc și li-au scris acolo și li-au dat apostolilor ca să știe și eĭ de acele 12 Vineri; iar apostoliĭ când s'au dispărțit de Hristos lĭ-au ascunsu de frica Jidovilor. Iară Jidovii prinseră pe unul din apostoli cu sfetocul la el și au fostu scrise și acele 12 Vineri mari: și începu Mahiil a le spune toate pre rându.“

„Antăia Vineri înainte a 40 mucenicĭ, atunce scoase D-zeu pre Adam și pre Eva din raĭu.

„A doua Vineri înaintea blagovișteniilor; atuncea ucise Cain pre Avel.

„A 3-a înaintea Paștilor; atunce răstigniră pe Hs.

„A 4-a înaintea înălțăreĭ: dărămarea Sodomului, Gomoreĭ și celor alte cetățĭ.

Digitized by Google

„A 5-a înaintea Rusalilor, atuncea se ridicară Turcii și alte limbi păgâne de goniră pre Arcadie împăratu peste mare și mâncară carne de cămilă și băură sânge de capră.

„A 6-a înaintea luĭ Sf. Petru și Pavel, atuncea trimese D-zeu cele zece bătăĭ peste Egipt.

„A 7-a înaintea preobrajenieĭ. Iară Turcii ce zburară cu aripĭ ca zmeii și ca scorpiile și ajunseră la Rim și Ierusalim; dar fură scoșĭ de îngerul Domnuluĭ în țara Avatuluĭ prin porta Zraon, la Tătari.

„A 8-a înaintea adormireĭ Precistiĭ, atuncea se sculă Navohodonosor și robi Ierusalimul 70 de anĭ.

„A 9-a înaintea tăeriĭ; atuncĭ a tăĭat Irod capul luĭ Ioan pentru Irodiea.

„A 10-a înaintea înălțăriĭ Crucii; atuncĭ lovi Moisi marea Roșie cu toĭagul.

„A 11-a înaintea luĭ Sf. Andrei, atuncĭ a pus Ieremia Diavolul între doue munți înalțĭ.

„A 12-a înaintea nașteriĭ luĭ Hs. Atuncĭ a tăĭat Irod împărat 14 miĭ de pruncĭ.

„Să se știe decĭ că aceste 12 Vineri marĭ tribue ținute cu post și rugăciune și să nu se mănânce maĭ mult decât pâine seacă și să bea apă: atuncĭ D-zeu va blagoslovi pe acela în toate lucrurile.

„Cum se întoarse Tărasie îĭ spuse Leftirie cele 12 Vineri mari, după cum le auzise de la Mahiil. Tărasie auzind aceste strigă, că nu le poate avea de cât de la fiĭul său Mahiil și scoase un cuțit de 'l junghea. Iar Creștiniĭ se veseliră de izbânda luĭ Lefterie.“

Intocmaĭ așa sânt și textele slavone din grupa A, cu singura deosebire că în recenziunea română s'a

Digitized by Google

intervertit rândul la mijloc, rom. 6 corespunde slav. 7; rum. 7 sl. 8. și rum. 8 slav. 6. Cea l'altă grupă slovenească B. afară de altă rânduĭală a Vinerilor se maĭ deosibește de A printr'o maĭ mare desvoltare încă a esplicațiunilor adause la fie care Vinerea.

Cât privește red. română observăm că ea are de comun numele cetățiĭ *Drace* cu doue texte din această grupă din urmă; pe când la celealte texte slavone sau că e omis cu totul, sau că este înlocuit printr'un alt nume.

Nu voim acuma să maĭ intrâm în descrierea amânunțită a obiceiurilor și credințelor române privitoare la ziua de Vineri. Toți știm că Vinerea nu lucrează nicĭ o femeeă română, și că lucrarea în această zi aduce pagubă de fulger, trăsnet și grindină. Vesselovsky a cules [1]) aceste credințe populare de pre alocurea și ele ne arată cât de adânc a întrat legenda și cinstirea Vinereĭ în spiritul atâtor popoare.

[1]) L. c. p 357—395.

Digitized by Google

MINUNILE SF-LUI SISOE

Nu mai puțin s'a înrădăcinat în popor și o altă legendă, care apare în literatura română din secol în secol, dar care abia de vre-o 10—12 s'a resădit în mijlocul poporuluĭ și de atuncea s'a lățit într'un mod minunat. E vorba de „*Minunile Sf-luĭ Sisoe*“. în doue redacțiunĭ, una lungă și cea-l'altă scurtă. Cea d'ântăia a fost descoperită de d-nu Hăsdeu în des pomenitul Codex Sturdzanus și prin urmare publicată de d-nia sa, însoțită cu o întroducere literară foarte importantă, [1]) în care demonstră originea *bogomilică* acesteĭ legende. Nu cred însă că putem vorbi aci de *doue redacțiunĭ* ci mai bine de doue legende deosebite, cari pe lângă momente comune, au altele diferite cu totul; de sigur a influențat una asupra celeĭ alte, și dacă judecăm bine în raționamentul ce urmează, a-

[1]) Cuv. d. bătr. II, 263—291.

Digitized by Google

tuncĭ a înfluenţat legenda cea scurta asupra celeĭ alte. Spre maĭ lesne deosebire vom numi legenda cea lungă: *Minunile Sf-luĭ Sisoe* şi cea scurtă: *Avestiţa aripa Satanuluĭ* după rolul ce joacă fie-care din aceste doue persoane în acele legende. Noĭ dâm acesteĭ din urmă prioritatea, de oare ce e mult maĭ veche, întru cât se poate dovedi pe cale literară, cu toate că în literatura română se pare a fi maĭ nouă de cât Minunile Sf-luĭ Sisoe.

Avestiţa aripa Sataneĭ.

Acest apocrif îl posedăm noĭ scris la 1799 întercalat într'un sbornic de la 1779, proprietatea noastră. Postscriptul copistuluĭ ne spune însă că, „această *istorie* s'au scris dupe o scrisoare a luĭ Gheorghe croitorul“ se vede decĭ că a ezistat într'o copie maĭ veche românească. Legenda de faţă o publicâm textual în Chrestomatia noastră vol. II. aci dăm numaĭ estractul eĭ:

„Arhanghelul Mihail pogorându-se din muntele Ilionuluĭ vede pe un duh necurat cu ochiĭ ca stelele, cu mâinile de foc, cu unghile ca secerile şi cu părul până la călcâi. Arhanghelul iĭ a zis: staĭ satana! cine eştĭ? şi unde te ducĭ? Iar ea zise: pe mine mă chiamă: „Avesteţa aripa Sataneĭ, aripa împăratuluĭ nostru voevoduluĭ Velzevul; şi acum am auzit că fecĭora Maria vrea să nască pe Hs. mă duc cu ale mele meşteşugurĭ să o smintesc şi să omor pruncul. Iar Arhanghelu o prinse de păr şi o bătu cu bicĭul de foc şi iĭ puse paloşul de moarte în coaste! Iar ea se rugă de dânsul

Digitized by Google

zicând: rogu-mă, arhanghele Mihaile, muncitoriul dracilor, mai slăbește din legăturĭ. Arhanghelul însă o întrebă cum intră în casele oamenilor, de omoară pruncii? Avestița îĭ zise: mă fac ogar, găină, muscă, epure etc. am 19 numirĭ cu care fac ce voiu, ĭar unde se vor afla aceste numirĭ scrise, eu acolo nu mai mă pot apropia cale de șapte mile. Avestița înșiră apoĭ cele 19 numirĭ ale eĭ și le dă zapis arhanghelului Mihail să o slobozească. Arhanghelul însă o blestemă să nu să apropie de cutare . . . și apoĭ o trimete în locul ce i este gătit în fundul beznii, la tatăl ei Verzuvul.“

Puțin schimbată de această redacțiune cea mai veche cunoscută până acuma, este cea modernă, care ocupă pagina 1—2 a cărțiĭ răspândite sub numele de „Minunile Sf. Sisoe“. Ce e drept, D-nu Hăsdeu a arătat înrudirea ce esistă între această legendă, devenită simplu descântec chiar și la Românĭ și între un descântec rusesc din sec. XVII.

Se vede că totuși îĭ au scăpat însă din vedere, doue paralele rusești publicate de Tihonravov,[1]) din care cea d'ântăia este din secolul trecut, cea din urmă provine dintr'un manuscript modern *raskolnik*, adică de la secta, considerată în Rusia, mai mult sau mai puțin ca eretică. Atât în aceste texte rusești, cât și în cele române moderne, figurează Sf. Sisinie, Sisin resp. Sisoe, care precum am văzut, lipsește cu desăvârșire în textul cel vechiu publicat mai sus; orĭ cum ar fi, originea bogomolică acestuĭ descântec la Românĭ și Slavĭ ni se pare demonstrat din partea d-luĭ Hăs-

[1]) Pamĭatniki II. p. 351—353.

Digitized by Google

deu, care se opreşte aci. [1]) Noĭ însă am urmărit în doue rânduri această legendă maĭ departe, şi am ajuns a regăsi prototipul eĭ cel maĭ vechiu deja cel puţin în sec. IX în literatura ebraieă, şi am arătat că s'a pastrat până în ziua de astăzi la Evreiĭ într'o forma aproape identică cu cea română, servindu-le ca amulete pe lângă leuze. Aci sânt numaĭ alte numirĭ, fondul şi chiar vorbele sânt maĭ aceleaşĭ. In locul arhanghelului Mihail se întâlneşte prorocul Ilie cu Lilith duh necurat, care ĭa locul Avestiţeĭ. Şi ea se duce să omoare pruncul nou născut, este bătută de Ilie, ĭĭ spune un şir de numirĭ ce are şi ĭĭ făgăduieşte că se va depărta de acea casa, unde-şĭ va vedea numirile eĭ.

In descântecele ruseştĭ este Avestiţa înlocuită prin fetele împăratuluĭ Irod. Sbornicul nostru care coprinde legenda, maĭ coprindea şi un variant român al descânteculuĭ, care se maĭ poate recunoaşte din fragmentul cea maĭ rămas, ruptă fiind foaia pe care a fost scris. Se pomeneşte că a . . . . , „venit la dânşiĭ nişte (fete) . . . şi l-au întrebat pre dânsăle . . . . , lor, ĭale răspunseră: noĭ săntem fetile . . . creştinesc, să le facem muncă lor, întrebăm? . . . . să muncĭască pre neamul creştinesc . . . . să cutremurăm criiri lor . . să le bem şi după acea s'au sculat . . . . . de

[1]) Gaster. Beiträge zur vergleichenden Sagenforschung (sub tipar) şi: Anuar pentru Israeliţi An. IV. p. 73—79: „Lilith şi ceĭ treĭ îngerĭ". Maĭ adaugă acolo: Perger, Pflanzensagen pag. 259 şi Birlinger, Aus Schwaben I., pag. 448 urm.

Digitized by Google

fer și lĭ au dat căte 7 rani . . . . afurisăte și ocărăte" restul lipsește cu totul. Noĭ am pomenit și de acest fragment și de variantul legendeĭ devenite descântec în Bucovina [1]) de oare ce vom reveni maĭ pe larg asupra acestui fenomen cum se schimbă legendă sau un apocrif într'un descântec. Și tocmaĭ acest apocrif s'a schimbat chiar și în *amulet* precum vom vedea.

Minunile Sf. Sisoe.

Redacțiunea cea veche din secolul XVI publicată și de noĭ [2]) este identică precum a observat-o și d. Hăsdeu cu redacțiunea modernă, cu toate că această din urmă este ceva amplificată. Pe când la *Avestița* abia se pomenește sau nicĭ nu se pomenește de loc Sf. Sisoe, joacă el din potrivă aci rolul principal. Legenda nu este alt-ceva decât povestirea isprăviĭ Sf-luĭ Sisoe în contra diavoluluĭ. Căcĭ ĭată ce ni se spune:

„Melintia sora Sf-luĭ Sisin născuse cincĭ copiĭ și pe toțĭ i a luat dracul și acuma avea să ia și pe al șaselea. Atuncea făcu un stâlp de marmură și se închise într'ânsul. Către Sisin venise îngerul Domnuluĭ în vis și ĭi zise să meargă să gonească pe acel drac. Ajungând la stâlp nu voia Melintia soru-sa să'l lase să intre de frica draculuĭ. Sisin o rugă însă și ea ĭi deschise stâlpul, atuncĭ intră și dracul pituliș ca un grăunțu de meĭu, supt copita caluluĭ luĭ Sisin, răpi copilul și fugi spre mare. Sisin se luă după el. Pe drum întrebă o salce, lângă ca-

[1]) Marian în Cuv. d. bătr. l c.
[2]) Chrestomatie română I p. 6—7.

Digitized by Google

re trecu, dacă a văzut pe acel drac? Salcea tăgădui și Sisin o afurisi să înflorească, iar poame să nu facă. Rugul tăgădui asemenea, și'l afurisi, ca unde i rădăcina, acolo să'i fie vărful. Numaĭ maslinu îl îndreptă, și de aceea îl blagoslovi să fie bisericilor de lumină. Apoĭ aruncă undița în mare și scoase pe dracu la uscat și începu al bate cu 72 de buzdugane de fier și ceru ceĭ 6 copiĭ aĭ Melintieĭ. Dracu răspunse, dacă va boră el laptele ce l'a supt de la mumă-sa, atuncea va boră și el copiĭ. Sisin se rugă la D-zeu, și boră laptele în palmă, și dracul fu nevoit să borească pe ceĭ 6 copiĭ. Apoĭ se jură dracu și zise că unde să va grăi această rugă și se va pomeni numele luĭ Sisin, de acolo nu se va apropia. Sfântul nu'l slobozi, ci'l trimese în întunerec.‘

Comparând amândoue legende, vedem că s'au păstrat într'aceasta din urma numaĭ ideea generală despre primejdia adusă pruncilor de către un duh necurat, și că prin numirea unuĭ nume se gonește acel duh necurat. Cunoscută este o mulțime de legende și basme, unde diavolul se gonește printr'aceea că află cineva numele său cel adevărat. [1]) Nu este însă acest șir ce voim să urmărim, cine interesează acuma relațiunea între „Sf. Sisoe“ și „Avestița.“ Aceasta din urmă o putem urmări pe baza dovezilor literare chiar până în sec. IX cel puțin, pe când abia se cunoște textul cel slav, prototipul redacțiuneĭ române a Sf-luĭ Sisoe. Este deci lesne de văzut, că Avestița reprezintă forma cea veche, proto-

[1]) Gonzenbach, Sicilianische Maerchen, anotațiunile luĭ R. Koehler la No. 84.

Digitized by Google

tipul adevărat, pecând Sf. Sisoe nu este alt-ceva decât o desvoltare ulterioară și amplificată. Despre Sf. Sisoe însuși ca „gonitor al dracilor“ cum figurează în legenda sa, mai putem adăuga că într'un „Otecînic sau viața sf-lor părinți ce au trăit în pustie“ manuscript de la 1706, pe care îl posedăm noi, se povestește asemenea o istorie [1]) despre un ucenic al lui Sisoe anume Apolo, care a voit să se depărteze în taină de la dânsul, pe drum însă întâlni un drac cîudat și schimonosit, care îi făgăduia toate bunurile lumei, numai să fugă de la părintele Sisoe. „Iară eu nu puteam răbda înpucicîunea lui, ce am rădicat ochiĭ la cer, și am strigat tare, zicând: domne! *pentru rugăcîunea părintelui mieu Sisoe*, ajută'm și mă scoate dintru acîastă nevoe și mă voĭ înțelepți și nu voĭ mai merge în lume“. Acestea zicând numai decât s'a prefăcut dracul într'o muere frumoasă și a vrut să'l adimenească la păcat, văzând că e în zadar zise: „*ce pentru că rugăcîunile luĭ Sisoe aceluĭ cu coama căruntă mă gonesc de la tine.*“ și se făcu nevăzut.

Iată decĭ încă un esemplu de puterea Sf. Sisoe a goni pe draci.

Interesant este că această legenda s'a reîmprospătat abia de curând în literatura română

D. Steinberg antiquarul, cărui se datorește retipărirea „Visuluĭ“ și „Epistolilor“ și respândirea lor prin popor, ne spune că unu anume Dumitru, care a fost lucrător la Imprimeria statuluĭ și ședea aci în Bucureștĭ în Mahalaua Crucea de peatră a scos cel

[1]) f. 134-b – 135-b.

Digitized by Google

d'ântăiŭ Minunile Sf. Sisoe pe la 1872, se vede după un manuscript ce'l poseda. Această întâĭa ediţiune tipărită la Th. Mihailescu se urca la 10,000 de exemplare pe care îi vindea însuşĭ editorul cu preţ bun (20 leĭ noĭ suta); ediţia a doua o cumpără tipograful Th. Mihailescu de la editor şi aşa s'a retipărit în urmă de maĭ multe ori şi de către alţĭ tipografi: când pe socoteala d-luĭ Steinberg când pe socoteala lor proprie.

In privinţa „Avestiţeĭ" maĭ observăm că ea s'a tipărit nu numaĭ la un loc cu Sf. Sisoe ci şi fără dânsul cu un Trepetnic, de care va fi vorba maĭ la vale. Şi încă se maĭ tipăreşte pe fie care an în nenumărate exemplare atât în Bucureştĭ, cât şi în provinciă.

Digitized by Google

CELE 72 DE NUME.

Apocrifúl de care ne vine acuma rândul de a vorbi este o altă carte populară, care se vede că a fost cunoscută în secolul trecut, de oare ce se citează pe atuncea şi pe care o posedăm noĭ singurĭ în sbornicul nostru manuscript de la 1784, şi adică:

Cele 72 de nume a domnului nostru Isus Hristos.

D. Hăsdeu citează un pasagiu din *Rojdanicul* manuscript de la 1799. (ms. Gĭurescu proprietatea Academieĭ) unde se pomenesc „cele 72 de nume ale luĭ Hristos, adecă canon luĭ Hristos". Acelaşĭ pasagiu îl găsim şi în „Zodiarul" manuscript, în care între şi „*Rojdanicul*", de pe la 1750 pe care îl posedăm noĭ; iată acest pasagiu, care atât în manuscriptul Academieĭ cât şi în al nostru se află în luna luĭ Noemvrie: „şi va fi bolnavă mult (adică fata ce se va naşte în Noemvrie

Digitized by Google

când stăpânește zodia Scorpie), *și de tănără să poarte numile lui Hristos la sâne, 72 de numĭ*, ca să nu se apropie duh necurat de e, și va boli de cap și de picĭoare.'

Acest *canon al lui Hs.* este de asemenea de origine orientală foarte vechie, ceea ce a scăpat d-lui Hăsdeu din vedere, care citează numaĭ textul slavic și cel francez, amândoi din sec. XVI. [1]) In relațiune cu un cântec popular german din sec. XIV, adică cu 2 secole mai vechiu decât aceste doue texte din urmă, am publicat noĭ un mic studiu, privitor la originea celor 72 de numirĭ, ce sânt atribuite aci lui D-zeu și nu luĭ Hs. [2]) Acest articol precum și esistența manuscriptuluĭ au rămas necunoscute d-luĭ Hăsdeu.

In anticitatea antechristiană se pomenește în literatura ebraică de „Tetragramaton' adică de numele luĭ D-zeu, care nu se pronunța nici o dată, afară de pontificile în Ierusalim și numaĭ într'o singură zi. Acest nume nepronunțat s'a considerat ca un nume taumaturgic adică făcător de minunĭ. De aci s'a desvoltat numele cel de 22 și de 42 de cuvinte, la cari Cabala a adaugat încă 30 și a ajuns la numele luĭ D-zeu compus din 72 de cuvinte. Acesta e cunoscut deja în sec. X și de atunci s'a răspândit peste Europa și a intrat în diferite literaturi. Din *cuvintele* de care se compunea s'au făcut însă: *numirĭ*, și ast-fel a căpătat D-zeu 72 de numiri, esprimând diferitele însușirĭ atribuite luĭ D-zeu, precum le găsim pomenite în acel cântec german din

[1]) Cuv. d. bătr. p. XXXII—XXXIV.
[2]) *Germania* ed. Bartosch seria nouă an XIV(XXVI) p. 203—204.

Digitized by Google

sec. XIV. Aceste numiri le găsim chiar înşirate în vestita carte cabalistă şi alhemistă: „Höllenzwang“ de care, după legendă s'a slujit Faust pentru farmecile sale dievoleşti. Zunz [1]) a tractat mai pe larg despre acest nume multiplu al luĭ D-zeu.

Sub influenţa creştinismuluĭ a luat Hs. locul luĭ D-zeu priimind el cele 72 de numirĭ cari, după textul român, sânt cele următoare:

„Dumnezeu. Savaotul. Tatăl. Fiĭul. Duhul sfânt. Troiţă nedespărţită. Isus. Hristosu. Nica. Mesiea. Putere. Cuvânt. Viĭaţă. Milă. Libov. Inţălepcĭune. Pace. Atottţiitori. Intocmitoru de lumină. Masă. Păstorĭu. Oaea Piĭatra. Cale. Inpăratu. Urzire. Cap. Cinste. Mire. Biruitoriŭ. Adivăr. Fiĭul ominesc. Cu noĭ Dumnezău. Incepătorĭu. Intaĭ-născut. Viitori. Inpărat. Inălţime. Păine cerască. Părintele fără de moarte Indurătorĭu. Hristos Vindecătorŭ. Bun din păntece. Milostiv. Maĭ înnainie de vecĭ. Atanatos. Făcătorul. Melu blând. Viţăl. Chipul măririĭ. Eu sânt carile am fost. Dreptate. Izvoru. Rostu. Bucuriea. Munte. Preot. Mărturisitorĭu. Uşe. Veşnică indreptare. Adonoaea. Iloea. Alfa. Omega. Intrăĭ feţă. Neînpărţit. Inpărat preste înpăraţiĭ. Să dă robilor, sau robuluĭ Dumnezău Cutare.“

Sfărşitul unde se recomandă robul lui D-zeu cutare ne arată caracterul de amulet ce'l au aceste numirĭ; într'adevăr, după citatul de mai sus din „zodiar“ se purta ca un mijloc înpotriva duhurilor necurate. In textul slavon publicat de Tihonravov [2]) întocmaĭ ca în cel

[1]) Synagogale Poesie. Berlin 1855 p. 145 urm. cf. şi Buber: Introducerea la Lekach Tob. pag. 40 No. 21.

[2]) Pamiatniki II p. 339—344.

Digitized by Google

francez, publicat de d. Hăsdeu,[1]) se zice înaintea înşirărei numirilor, că cine le poartă la sine se izbăveşte de tot lucru rău, ce i s'ar putea întâmpla. Diferenţa între aceste texte este cât se poate de mare; dar totuşĭ nu ne îndoim câtuşĭ de puţin că textul român se bazează pe unu slavic

O dată pe calea de a înşira numirile luĭ D-zeu, sau a lui Hristos. s'a făcut prin analogie şi înşirarea numirilor Maicĭi Precistĭi. Aşa în textul slavon sus pomenit, aşa în cel francez şi aşa în cel român, unde imediat după cele 72 de numiri aĭ luĭ Hristos, urmează: **Şaptizăcĭ şi doao de numere a precisti. De rugu'**

Noi le communicăm intocmaĭ după manuscriptul nostru, ca să poată sluji studielor ulterioare ce ar voi cineva să facă asupra-lor:

„Toĭagu. Rădăcină. Pământu sfântu. Amiazăzĭ. Piĭatră. Maslină. Chivot. Scaun. Uşea. Biserică. Maică. Purtătoare. Cartea. Pat. Cleşte. Fecioară. Mariea. Mărturisitoarea. Inpărătĭasa. Deaproapea. Nevastă. Vărtop. Fată. Logoditā. Nor luminat. Cerĭul. Răsărit. Apus. Soarile. Cetate. Plinire. Loc. Lănă. Muere. Fericită. Atottĭitoare. Alas (?). Măgură luĭ Dumnezeu. Lumină nepotolită. Cădelniţă de auru. Precurată. Fărădi-bărbat. Deaproape. Născătoare de Dumnezău. Miru cu bună miriazmă. Floare. Neputredă. Sfânta Sfinţilor. Lespidiea. Acoperemântu. Rĭaĭu (!) Tămăea. Zmirnă. Herovim. Inpărăţiea. Scaunul Herovimilor. Masă sfintă. De D-zeu priimitoare. Adevărat sălaşi. Umbră. Casa luĭ D-zeu. Gĭunghierea. Mănă. Cornul întru care e-

[1]) Loc. cit.

Digitized by Google

ste pomăzuire. Vășmăntu. De D-zeu înpăratuluĭ. Cu noi Dumnezău. Să dă robilor luĭ Dumnezău. Cutare.

Aceste doue apocrife s'au copiat de acelașĭ copist, de la care provine întregul manuscript, abia la 1799, de sigur însă după o copie maĭ veche.

Digitized by Google

DESCANTECELE.

După ce am trecut: „Epistoliele“ adică: Legenda Duminicei, Visul Maicii Domnului, Călătoria Maicii Domnului prin iad, și Minunile Sf-lui Sisoe, împreună cu Avestița aripa Sataneĭ, și cele doue texte de cele 72 de nume ale lui Hs. și a Maicii preciste, ne vom opri aci un moment, la o clasă deosebită de producțiuni literare populare, cari stau în legătură întimă cu acele legende.

Intr'adevăr se deosibește această grupă de legende, într'un mod esențial de cele alte cărți populare, cu cari vom face cunoștința pnțin mai în urmă Ele sunt singurele, unde putem observa trecerea lor *directă* din literatura scrisă, în cea *nescrisă*. Toate au caracterul de *amulete*, sau *filacterie*, și păzesc pe toți aceĭ ce-i poartă cu sine de tot răul. Intr'adevăr datorim amiculuĭ nostru d-luĭ Steureanu comunicarea unuĭ *amulet* român numit *sâmcă*, care se atârnă de gătul bolnavuluĭ și care

Digitized by Google

nu este alt-ceva de cât „*Avestița*“ prescurtată și însoțită cu 3 figuri. Această *sâmcă* s'a scris anume pentru noĭ, de către un popă din Fălticenĭ, precum se obicĭnuește pe acolo ca leac de boală. De la *purtarea* sau citirea acestor amulete până la *recitarea* lor e numaĭ *un* pas, care e cu atât maĭ ușor de făcut, cu cât din timpurile cele maĭ vechi deja există în popor credința, că puterea *vorbeĭ rostite* este aproape nemărginită asupra elementelor natureĭ. De aci așa numitele: (incantationes) exorcisme și conjurațiunĭ, menționate în Biblia și cunoscute de toate popoarele.[1])

Așa s'a născut și în România: *Descântecele.*

Elementele principale, din cari se compun descântecele române sânt luate din apocrifele sus numite, cari au fost și pilda după cari s'au făcut și s'au schimbat descântecele române. Literatura slavică ne o dovedește învederat, de oare ce mai toate acele legende au devenit descântece populare, schimbându-se foarte puțin din țesătura literară. Tot așa s'a făcut și la Românĭ, și D-luĭ Marian datorim un exemplu, pentru unul cel puțin din acele legende: „Avestița aripa Sataneĭ“ Tocmaĭ Avestița a influențat maĭ mult asupra unuĭ șir întreg de *descântece.*

Avestița precum am văzut-o este personificațiunea boaleĭ, și cele19 numirĭ ale eĭ desigur sânt analoage cu numirile luĭ Hs. sau au Maicĭĭ Preciste și prin urmare atribuțiunĭ, personificațiunĭ a diferitelor soĭurĭ de boale. Cine știe în ce limbă a fost scris originalul, după care s'a tradus românește, și de frica de a nu stri-

[1]) Lenormand: Le magie chez les Chaldéens. Paris 1878

Digitized by Google

ca farmecul amuletului prin traducerea şi a numilor proprie, au rămas netradúse, şi ast-fel au fost corupte şi schimonosite de fie-care copist, de oare ce erau pentru dânsu fără înţeles. Cum că la început aveau înţelosul ce îl dâm noi dovedesc descântecele corespunzătoare slavoneşti, unde nu mai figurează o singură persoană, în care se concentrează ideea abstractă a boleĭ, *ci sânt 12 fete ale luĭ Irod, şi fie care poartă un nume potrivit cu activitatea eĭ, aşa pe una o chiamă: Tremurice*, pe a doua *Focoasă*, a treea *Gheţoasă* etc.

Ţiind seamă de aceasta vom recunoaşte imediat aceste fete în descântecele româneşti, reprezentante ale boalelor, cari întocmai ca Avestiţa noastră, umblă pe cale pe cărare, cu scopul ca să vatăme pe oameni. Aşa le-am văzut în fragmentul manuscript publicat mai sus, şi aşa în alte descântece.

O altă schimbare ce s'a făcut, ca din legenda să devie descântec, este că Sf. Sisoe, sau Arhanghelul Mihail a fost înlocuit prin Sf. Maria. Legendele de mai sus ne au arătat pretutindea Maica Domnului, ca o doamnă milostivă şi bună, care se îndură de păcătoşiĭ şi se face mijlocitoarea lor pe lângă fiul eĭ, ca să dobândească ertarea lor. Acest caracter milostiv şi îndurat al Maciĭ Domnuluĭ, care se esplică de asemenea printr' aceea că ea este o femeeă, a intrat cu totul în convicţiunea poporuluĭ, şi ce era mai natural de cât să o pue pe dânsa, ca ajutătoare şi aducătoare de leac pătimaşilor. Un descântec, care ni se pare a nu fi alt ceva de cât însuşi *Avestiţa* preschimbată în modul arătat mai sus, este cel următor:

Digitized by Google

DE POCITURĂ DE NOAPTE [1])

Este un deal mare,
După dealul mare
Est-un măr de aur,
Sub mărul de aur
Este-un scaun de-aur.
Dar pe scaun cine şede?
Şede Maĭca Domnuluĭ
Cu Sântă-Mâria mare,
Cu arcu-ĭ în mâna dreaptă,
Cu păharu 'n mâna stângă.
Şi caută 'n sus
Nu vede nimic,
Şi caută 'n jos
Vede cĭumaşĭ cu cĭumaşĭ,
Pocitorĭ cu pocitoraşĭ,
Morotĭ cu moroaie,
Strigoĭ cu strigoaie,
Ce la N. mergea
Sângele a-ĭ bea
Inimă de putrigaĭu a-ĭ pune...
Maica Domnului
Cum mi-ĭ zări
La eĭ se repezi
Şi le cuvântâ
Şi mi-ĭ întrebâ:
„Unde mergeţĭ
Unde vă duceţi?

[1]) Alb. Carpaţilor An. III. 1879 p. 376.

Digitized by Google

Voĭ ciumaşĭ şi ciumaşĭ
Pocitorĭ cu pocitoraşĭ
Moroĭ cu moroaie
Strigoĭ cu strigoaie?"
„Noĭ la N. că ne ducem
Sângele ca să i-l bem
Inimă de putrigaĭu să-ĭ punem!"
„Ba! voĭ înapoĭ vă întoarceţĭ,
Sângele înapoĭ să i-l puneţĭ,
Inima înapoĭ să-ĭ tocmiţĭ,
Pe N. de grabă să mi'l părăsiţĭ...
Pocîtură de noapte,
Pocitură de mează-noapte,
Pocitură de zi
Pocitură de ce-ĭ fi
Pocitură de apă
Pocitură de vânt!
Ieşĭ din creerii capuluĭ,
Din faţa obrazuluĭ,
Din auzul urechilor
Din vederile ochilor,
Din inimă
De sub inimă,
Din spate
De sub spate,
Din mânĭ şi din picioare
Din tălpile picĭoarelor.
Du-te şi te prăpădeşte,
Unde cocoşiĭ negriĭ nu cântă,
Unde oameniĭ nu âmblă,
Unde vitele nu rage.

Digitized by Google

Acolo să te perzĭ
Acolo să-mĭ şezĭ.
Maĭ mult să nu te areţĭ!
N. să rămâie curată
Curată şi luminată
Cum e de la D-zeu dată,
De la Maica Domnuluĭ lăsată.
Descântecul de la mine,
Leacul de la D-zeu."

Aci avem „Pociturile" personificate, în locul „Avestiţeĭ" saŭ al „Frigurilor" din descântecul rusesc. Maica Domnuluĭ ese în întimpinarea lor, întocmaĭ precum ese Arhanghelul Mihail sau Sf. Sisoe în întâmpinarea Avestiţeĭ. Intocmaĭ ca acolo, Arhanghelul Mihail, întreabă aci Maica Domnuluĭ unde se duc, şi tot aşa răspund şi aci, că se duc la cutare: „*sângele a-ĭ bea — inimă de putrigaĭu a-ĭ pune.*" Tot aceeaşĭ este şi activitatea fetelor (luĭ Irod) din fragmentul descânteculuĭ publicat maĭ sus. Singura deosebire între descântecul şi Avestiţa se esplică chiar prin caracterul de amulet, ce are aceasta din urmă. Ca amulet izbăveşte pe acela care-l poartă la sine, şi de aceea zice într'ânsul Avestiţa: că unde va vedea ea numele eĭ şi al Sf-luĭ Sisoe, ea se va depărta de acolo cale de 7 poşte; ceea ce este de prisos într'un descântec, menit a goni duhul cel rău din omul, în care a intrat deja, şi descântecul are direct de scop de a'l scoate de acolo.

Câte o dată descântecul conţine istoricul boaleĭ, cum s'a întâmplat de a dat de om, cum se plânge omul la Dumnezeu şi la Maica Domnului, rugând'o să'l

Digitized by Google

ajute, apoĭ auzindu-l Maica Domnuluĭ, şi coborându-se la bolnavul, el îĭ povesteşte întâmplarea cu acele duhurĭ necurate, şi în urma acesteea, vine leacul sau modul lecureĭ. Acest fel de descântec ni se pare a fi cel maĭ vechiu, cel maĭ complect, de oare-ce coprinde toate elementele maĭ pe larg. Ca probă pentru un descântec complect, care dovedeşte asemenea ceea ce am susţinut pentru originea descântecelor, în forma cel puţin în care le avem astăzi, ne poate servi descântecul următor.[1])

DE ALBEAŢĂ

„N. a sinecat
Şi-a mănecat
De la casă
De la masă,
Pe cale
Pe cărare,
Gras şi frumos
Rumen şi voios.
Dar când a fost
La mijloc de cale
De cale şi cărare
L'au tâlnit Vântoasele
Şi Frumoasele.
Din faţă l'au trântit
Gras negru l'au făcut,
Cu ţernă l'au acoperit
Albeţe 'n ochĭ ĭ-au băgat

[1]) Albina Carpaţilor An. III. 1879 p. 345.

Digitized by Google

Făr de vederĭ l'au lăsat.
A prins N. a se tângui
Şi-a se glăsui
Cu glas mare până 'n cer
Cu lacrimĭ până 'n pământ.
Nime nu l'a văzut
Nime nu l'a auzit
Numaĭ Maica Domnuluĭ
Din poarta ceruluĭ
Numaĭ ea că l'a văzut
Numaĭ ea l'a auzit
Şi pe nume l'a strigat
Şi aşa l'a întrebat:
„N. ce plângĭ,
Ce te tângueştĭ
Ce te glăsueştĭ
Cu glas mare până 'n cer
Cu lacrămĭ până 'n pământ?"
Eu cum nu m'oiŭ tângui
Şi cum nu m'oiŭ glăsui
Cu glas mare până 'n cer
Cu lacrimĭ până 'n pământ,
C'am sinecat
Şi-am mânecat
De la casă
De la masă
Pe cale
Pe cărare
Gras şi frumos
Rumen şi voios,
Dar când am fost

Digitized by Google

La mijloc de cale
De cale, de cărare
M'au tâlnit Vântoasele
Şi cu Frumoasele
Din faţă m'au tâlnit
De pământ m'au trântit
Gras negru m'au făcut,
Cu ţernă m'au acoperit
Albeaţă 'n ochĭ mĭ-au băgat
Făr de vederĭ m'au lăsat.
„Tacĭ N. nu maĭ plânge
Cu lacrimĭ de sânge!
Nu te tângui
Nu te glăsui
Că eu te-oiŭ lecui!"
Maica Domnuluĭ
Din poarta ceruluĭ
Scară de aur a slobozit
Pe dânsa s'a scoborât
Inaintea luĭ N. a eşit,
De mâna dreaptă l'a luat
Dipe soare l'a înturnat
Şĭ-a pornit, şĭ-a plecat
Pe drumul luĭ Adam
La fântâna luĭ Iordan
Şi-a tâlnit
Treĭ surorĭ a soareluĭ
Cu treĭ măturĭ
Cu treĭ greble
Cu treĭ diriticanĭ,
Cu treĭ mânecĭ de mătasă albă.

Digitized by Google

Maĭca Dmnuluĭ
Cum le-a tâlnit
Cum le-a zărit
Poala a întins
Calea le-a cuprins
Şi le-a cuvântat
Şi le-a întrebat:
„Unde mergeţĭ voi
Treĭ surorĭ a soareluĭ?“
„Că noĭ mergem
Şi ne ducem
La fântâna luĭ Dumnezeu
S'o curăţim de gozurĭ
Şi de glodurĭ!“
„Nu mergeţĭ
Nu vă duceţĭ
Voĭ treĭ surorĭ a soareluĭ
La fântâna luĭ Dumnezeu!
Că fântâna luĭ Dumnezeu
E curată
Luminată
Ca de Dumnezeu ce-ĭ dată
Da voĭ mergeţĭ
Şi vă duceţĭ
De curăţiţĭ albeţele
De pe ochiĭ luĭ N.
Curăţiţĭ albeaţa albă
Albeaţă neagră
Albeaţă roşiă,
Albeaţă de 99 de felurĭ
Albeaţă de 99 de chipurĭ.

Digitized by Google

Cătaţi-o 'n cleştele capuluĭ
In faţa obrazuluĭ,
In genele ochilor,
In prejurul ochilor,
In luminile ochilor.
Curând
Maĭ curând
Cu greblele-o greblaţĭ
Cu foarfecele-o forfecaţĭ
Cu măturile-o măturaţĭ
Cu unghiile-o cĭupiţĭ
Din ochĭ mi-o fugăriţĭ,
Cu mânecile-o ştergeţĭ
In poale mi-o puneţĭ
La aria cu 'mblătitorĭ o duceţĭ
La 'mblătitorii 'n grabă
Miĭ şi fărime s'o facă,
Peste gardul ţarineĭ s'o deie
Boiĭ 'n coarne c'ar lua-o
Şi la mare că mi-or duce-o.
Acolo să peară
Acolo să respeară,
N. să rămâie curat,
Curat şi luminat,
Ca argintul strecurat,
Ca soarele în senin,
In vecĭ vecilor. Amin!

Acest descântec este cel maĭ lung ce'l cunoaştem noĭ, şi coprinde de aceea toate elementele complet. Ba se repetă chĭar de vr'o *două orĭ* şi această repetiţiune

Digitized by Google

a făcut ca să se poată scurta, începând descântecul sau cu povestirea a doua despre întâmpinarea vântoaselor, sau cu coborîrea Maicei Domnului, unde iar se pomenește de albeață, și într'un mod foarte deslușit, căci se citează diferitele soiuri de albeață în special; apoi urmează leacul.

In aceste doue descântece avem, ca să zicem așa, prototipul tuturor celor alte descântece române. Numai numele boalei se schimbă, și atuncea *Vântoasele* sau *Săgetători* sânt înlocuiți sau prin: *Moroi* sau printr'un șir de *Beșică* analog cu șirul *Albețelor* și *Pocitu-rilor* de mai sus sau de *Lungori* etc. Și Maica Domnului însăși cedează câte-o dată locul ei: „Trinității" sau Apostolilor, sau celor trei surori din soare, și Sf-lor Cosma și Damian, adică se învocă Sfântul după boala pe care o lecuește el. Până acuma noi nu posedăm de cât relativ puține descântece și aceste toate au fost culese din gura poporului; mai cu seamă trebuie pomenit în privința aceasta cu laudă D. S. Fl. Marian. Vr'o 4—5 descântece a mai publicat Alexandri [1]) și tot atâtea Burada din Dobrogea [2]). Alte se aflu răspândite prin diferite ziare și reviste periodice, și ar merita să fie toate culese și adunate la un loc.

Afară de aceste descântece moderne, mai posedăm noi între manuscriptele noastre, mai multe descântece de pe la sfârșitul secolului trecut și de la începutul secolului nostru. Pe cât știm singurele esemple de descântece manuscrise.

[1]) Poesii populare p. 10, p. 271—272.
[2]). Călătorie în Dobrogea Iași 1880 p. 269—277.

Digitized by Google

Cele mai vechi sunt descântecile din manuscriptul miscellaneus din 1784, unde urmează 3 descântece imediat după „Visul Maicei Domnului“ și alte două se aflu scrise pe alte două pagini ale aceluiași manuscript, scrise de aceași mână, însă precum se vede din deosibirea cerneleĭ și formeĭ literilor, ați fost scrise cu un alt condeĭŭ și cu altă cerneală în urma celor d'ântăĭ. In or ce caz sânt din secolul trecut. Descântecile sânt deci cele următoare. Mai întăiŭ: de disfăcut. 2) descântec pentru șiarpe de distors, 3) di desfăcut pentru fapt, 4) de disfăcut de dragoste, 5) Prentu disfăcut. Aceasta din urmă e mai mult o doftorie simbolică saŭ mai bine *simpatetică*, de cât un descântec, căci preparațiunele și obiectele întrebuințate, covârșesc cu totul puținele cuvinte ce se zic. Activitatea simbolică joacă în genere un rol principal la descântecele, arătându-se așa modul cum să dispare boala, care se descântă.

Descântecul No. 1 se aseamănă oareși cum cu cel publicat de Marian: *De fapt* [1]). Mult mai importat din punctul de vedere al substituțiuneĭ este descântecul No. 3, căci în locul Maicii Domnului se adresează pătimașul către *luna*, dându-i toate epitetele măgulitoare posibile.

Iată ca specimen începutul acestuĭ descântec:

Di desfăcut pentru fapt.

„Bună sara, craiŭ nou, cunună di aur cu pietri scumpă, luminată ești în ceru, și vezu pre pământ, lună luminată! nu pocŭu să odihnescu, în casa mea

[1]). Alb. Carpaților An. III 1879 p. 377.

Digitized by Google

și în sălaș(u) meŭ, cu mierea (? muierea) me, și cu copiĭ meĭ, Tu lună luminată! să nu aĭ somn, nicĭ odihnă întru această noapti, să viĭ, să 'mĭ eĭ faptul din fața me, și din dosul meŭ, și din fața femeiĭ meli, și din dosul femeiĭ, și de la copiĭ meĭ, și de la dobitoacile mele. Tu lună luminată! Faptul de bărbat, faptul de fimeĭ, faptul de fată mari, decĭ să mi'l scoț din casa mea, și din masa mea, și din sălaș(ul) meŭ, și din pământ(ul) meŭ, și di unde va fi, și din pregĭurul casăĭ mele și di prin toate unghierile casăĭ mele și a tot dobitocul meŭ, și a tot olatul casăĭ mele. Lună luminată! Faptul di 9 chipurĭ, faptul di 9 feluri, faptul di 9 nemurĭ. Lună luminată! Faptul de lutu, faptul de lut di la tocilă, faptul di icri de broască, faptul di păr di lup, faptul di păr di *drac*(!), faptul di rugămăturĭ di sfredelă; faptul de căscărĭ, de strigărĭ, de urăciunĭ, de *burăc*iunĭ; faptul orĭ di ce fel di urăciunĭ va fi fost, și di ce fel di jigăniĭ a fi fost etc....'

O altă colecțiune de descântece în sumă de 4 o posedăm scrisă pe un zapis din 1809 Zapisul este scris și iscălit de „Iane Apostol Borănescu'; de aceași mână și prin urmare de aceași epocă sânt și descântecele. Cel d'ântâiŭ descântec, cĭudat prin formele ce coprinde, este următorul:

Descântec de șarpe.

„Plecărăură pe cărărăură și să întâlni cu șerpurăură, șerpurăură mușcă părăură, mult să vaĭcărăură; să întoarse pe cărăură îndărăt, să întâlni cu Maĭca Sântă-Măriea. Maĭca Sântă-Măriea din gură-ș grăi:

Digitized by Google

ce te vaiţĭ răură? ce să mă vait Maĭca Sântă-Măriă; am plecat pă cărăură şi m'am întâlnit cu şărpurăură, şărpurăură m'aŭ muşcat pă mine. Dar nu şădea ci te du la fântâna luĭ Iordan, şi ea apă neîncepută şi descântă cu un cuţit de găsit şi te udă, că acolo ţ-e leac".

Descântecul No. 2 este împotriva uneĭ „cĭancă neagră" No. 3 e descântec de diochi şi No. 4 este cel următor, de plecate (?).

„Voĭ plecăcĭoase, mâncăcĭoase, să vă luaţĭ, să vă duceţĭ la fata luĭ Raĭu împărat; că v'au poruncit, că au lăsat o vacă grasă să vă ospeteze; că cutare nu vă ştie ospăta, nicĭ adăpa, nicĭ aşterne, nicĭ culca, nicĭ odeni".

Infine maĭ posedăm încă un al treilea manuscript mic întitulat: „Nişte meşteşugurĭ tălmăcite dipe una tipărită nemţeşte în Venedic, Octovri în 10. *1819.*" Acest manuscript cu meşteşugurĭ pretinse nemţeştĭ coprinde în adevăr numaĭ două meşteşugurĭ, cari sânt de origină germană adică: 1) să poţĭ bate ori pe cine, ore cât de departe să fii. 2) ca să nu poată altul puşca saŭ văna nimica.

Aceasta se poate uşor dovedi, de oare-ce am reuşit a descoperi *originalul german*, după care au fost traduse. Este aşa numitul: „*Romanusbuechlein*" Görres [1]) pomeneşte într'adevăr această carte cu" Veneţia" ca locul unde s'a tipărit, precum spune şi traducătorul român. Noĭ avem un tipar modern din Colo-

[1]) I. Goerres. die Deutschen Volksbuecher Heidelberg 1807 pag. 203—206.

Digitized by Google

nia,[1]) care nu este decât o reproducțiune neschimbată aceleĭ edițiunĭ venețiane; și regăsim aci întocmaĭ descântecele noastre, No. 1 se află pe pagina a 17-a al ediționeĭ noastre, și No 2 pe pagina 18-a. Reproducem dinadins atât traducerea română No. 2 cât și textul german, pentru a dovedi absoluta lor identitate, care merge chiar până acolo, de a lăsa și numele propriu neschimbat.

Ca să nu poată altul pușca sau văna nimica, cum să facĭ.

Pomenește numile aceluea de pildă: *Iacub Volghemut*, pușcă *ce* vreĭ dar să pușcĭ păr și penĭ *cu*, și ce la omenĭ săracĭ daĭ. In numele tatuluĭ, fiuluĭ și sfântuluĭ duh. Amin.

Dass ein anderer kein wild schiessen kann.

Sprich dessen Namen, nemlich *Iacob Wohlgemuth,* schiess was du willst, schiess nur Haar und Federn *mit*, und was du den armen Leuten giebst, † † † Amin.

Identitatea precum vedem merge chiar până acolo, de a schimba și sintaxa și a pune cuvântul *cu* paralel cu germanul : *mit* după cuvântul *penĭ*.

Numaĭ aceste două descântece se regăsesc în „Romanusbuechlein", toate cele alte însă sânt curat române.

Se vede că traducătorul a fost îndemnat de acele germane să scrie și descântece românești; căcĭ

[1]) Romanus-Buechlein, oder Gott der Herr bewahre meine Seele, meinen Aus- und Eingang; von nun an bis in alle Ewigkeit, Amen. Halleluja. Coeln. s. a. Verlag v. Peter Hammer 8° 32 pp.

Digitized by Google

imediat după No. 2 urmează No. 3 pentru stupĭ. 4. Pentru dragostele, adică cum să uite cineva dragostele sale. Dovada pentru originea română acestuĭ descântec este, că se află *întocmaĭ cu aceleaşĭ cuvinte* în colecţiunea din 1784 unde este No. 4. Descântecul ce urmează No. 5 vorbeşte singur pentru originea sa românească, şi de aceea îl publ'căm întocmaĭ după original. Acesta are de scop să provoace dragostea:

„Tu şerpe bălaură — cu solză de aur — cu noao limbe împungătoare — cu noao cozĭ izbătore — să te ducĭ la C. şi tu să o cauţĭ — unde veĭ afla'o — de-ĭ afla-o în casă — de-ĭ afla-o afară — de-ĭ afla-o vorobind cu tată-său — sau cu maică-sa — cu fratesău — cu prietenul-său — sau cu ibovnicul — culcată — saŭ sculată — tu să nu o laş — până ce ea cu mine s'a întâlni — şi n'a vorbi — tu eĭ să nu-ĭ daĭ stare — aşezare—ca unuĭ păros pe foc (?) „(Această trebui la cheotoarea casiĭ să facĭ cu brăŭ într'o sară, şi să pui brău supt cap)."

„Balaurul cu solzĭ de aur, cu 9 limbĭ împungătoare, şi cu 9 cozĭ izbătoare" există numaĭ în literatura populară română, saŭ cel mult în cea a Slavilór de sud, iar nicĭ de cum în cea nemţească. Nu încape decĭ îndoială despre românismul descânteculuĭ de faţă, pe care l'am împărţit noĭ în versurĭ. No. 6 este un alt descântec pentru a îndrăgi o persoană oare-care. No. 7 este iar un descântec de stupĭ, independent de Nr. 3 dar de sigur inspirat de el, şi de asemenea de origine *negermană*.

Cu aceste am isprăvit înşirarea descântecelor manuscrise. Nu ne îndoim că precum am găsit noĭ aces-

Digitized by Google

tea, așa se vor mai găsi și prin alte sbornice sau pe scoarțe de manuscripte vechi. In special crez că descântece se vor găsi în manuscriptele acele, ce conțin și „doftorii“ cu cari au o înrudire oare care, prin caracterul taumaturgic simpatetic și superstițios ce au aceste doftorii. Adesea ori este doftoria, ceremonia ce se face, înainte de a se descânta; cuvintele însă prin care se crede că aduc ajutor, sunt aci lăsate la o parte,

Intr'adevăr sbornicul nostru citat în primul rând, conține și „doftorii“.

Afară de aceste descântece de origină *apocrifă*, mai esistă și alte descântece, cari nu sunt de cât un fel de *invocațiuni* peste care nu putem trece aci cu tăcere. Aceste descântece se apropie încă și mai mult de lecuiri simpatetice și sânt tot de auna însoțite de vre o ceremoniă. Ne mărginim numai la câte-va esemple.

In „sbornicul Giurescu de la 1799“ se află un ast-fel de descântec, tocmai pe cele din urmă două foi ale manuscriptului, după *Alexandria*, trecute cu vedere de d. Hăsdeu în descriererea ce a făcut despre acest manuscript. [1]) Iată acel descântec care aparține : *invocațiunilor.*

Răvaș de friguri.

„De la domnul este ajutor robului lui Dumnezeu (cutare)! Blestemate ezere și friguri cu numele domnului nostru Isus Hristos! Blestemate ezeri și friguri cu numele sfântului Ionu botezător! Blestemate ezeri

[1]) Cuv. d. bătrâni II pag. XXVIII—XXX.

Digitized by Google

şi friguri cu numele sfinţilor arhanghelĭ Mihail şi Gavrilă! Blestemate ezeri şi friguri cu numele sfântuluĭ Ion mucenicul şi al sfântuluĭ mucenic *Sohail.*‘ Aci urmează câte va rânduri scrise *sloveneşte*, apoĭ reîncepe iar româneşte:

„Cinstite şi prea sfinte Ione proorocule şi mergătorule înainte şi botezător domnuluĭ nostru Isus Hristos; cinstit capul tău atuncea în tipsie aducându-l cutremur s'au făcut şi pe toţĭ ceĭ ce l'aŭ văzut, cutremur i-aŭ cuprins; şi zice frigurilor celor de a patra zi şi celor din toate zilele. Sfinte Ione! dă Robuluĭ luĭ D-zeŭ (cutare) sănătate şi bine că este miruit şi botezat, şi luĭ D-zeŭ închinat. Amin.‘ Aci urmează asemenea câte-va rânduri sloveneştĭ.

In manuscriptul acesta nu se esplică, ce e de făcut cu acest răvaş. Cumpărând o dată o Evanghelie vechie (de la 1706) am găsit următorul răvaş, care este o prescurtare al celuĭ de sus, pus la capitolul 15 al Apocalipseĭ:

„Slăvită tăere a capuluĭ a mergătoruluĭ nainte să fie spre tămăduirea frigurilor, robu luĭ D-zeŭ . . . . . In numele tatăluĭ, al fiuluĭ şi al sf. duh Amin.‘ De aci cunoaştem şi modul cum se întrebuinţa acel răvaş de friguri. Se poate de altă parte însă, că punerea răvaşuluĭ în *Evanghelie*, a avut de scop de a-i da oare care sfinţenie.

Interesant este că s'a confundat St. Ioan botezătorul cu St. Ioan Evanghelistu.

Alt răvaş de friguri, care are deja cu totul forma unuĭ *Amulet.* adică un fel de combinaţiune magică a cuvintelor este cel următor:

Digitized by Google

S A T O R
A R E P O
T E N E T
O P E R A
R O T A S

Orĭ din ce parte citim aceste litere, din dreapta în stânga, de sus în jos şi vice-versa ne dă tot aceleaşĭ cuvinte, tocmaĭ aşa o găsim pag. 199 din manuscriptul nostru de la 1784, fără esplicarea la ce e bun. Pe foaia I-a înaintea unuĭ manuscript al bibliotecеĭ centrale din Bucureştĭ [1]) se află scrisă aceeaşĭ formulă, care după forma literelor se pare că aparţine cel mult începutuluĭ secoluluĭ nostru.

Formula însăşĭ, puţin schimonosită se numeşte singur Răvaş de frigurĭ, şi este însoţită de următoarea nstrucţiune :

„Şi să'l ţie treĭ zile la gât şi să-l arunce pe gârlă şi să zică : cum trece gârla de iute aşĭa să treacă boala de ĭute.“

Aceeaşĭ formulă, însă cu o întrebuinţare diferită, o găsim şi în sus numitul „Romanusbuechein [2]) şi în colecţiunea luĭ Scheible [3]) Maĭ pomenim în sfârşit şi următorul leac de *frigurĭ* destul de curios, care se află scris pe o foaie singură de pe la începutul secoluluĭ nostru între documente cumpărate de noĭ.

„*Egag. Megag. Tegag.* Aceste treĭ care sânt însem-

[1]) Manuscriptul No. 11.
[2]) Pag. 4 şi p. 9.
[3]) Die sympathetisch-magnetische Heilkunde. Stuttgart 1851 pag. 309.

Digitized by Google

nate să le scriĭ pe căţeĭ de usturoiŭ, şi la cucoane să le scriĭ pe migdale, şi in ceasul în care-l apucă frigurile, plimbându-se prin casă a nu adormi. să ea câte unul pre rândul cum sântu scrise maĭ sus.“ Acest mijloc de lecuire se pare identic cu acele rugăciunĭ *eretice* de friguri, *scrise pe nafure sau mere* pomenite într'un Index [1]).

Un esemplu slavon de ast-fel de amulete scrise pe mere a publicat St. Novacovicĭ. [2]) Iñ genere despre Amulete şi formule de conjuraţiunĭ a tratat Soldan în vestita-ĭ carte „Istoria proceselor în potriva fermecătoarelor“ [3]).

Ne ajung aceste puţine esemple, ce s'ar putea mări peste măsură, dacă maĭ aduceam şi altele din descântecele publicate de Marian, Burada etc.

Noĭ aci maĭ pomenim încă, pentru a fi oare-şĭ cum complect de: *conjuraţiunĭ* române, saŭ maĭ bine de exorcisme pentru scoaterea draculuĭ, şi pentru gonirea duhurilor necurate.

Exempulul cel maĭ vechiŭ este un fragment din „Codex Sturdzanus“ din sec. XVI publicat de d. Hăsdeu,[4]) care a însoţit acest fragment cu câte-va observaţiunĭ generale. Tot acolo se află şi un al doilea exemplu de rugă pentru scoaterea dracilor, căcĭ ca atare consideră d. Hăsdeŭ apocriful intitulat „Minunile

[1]) V. Hăsdeu, Cuv. den bătr. II p. 255.
[2]) Primeri knijevnosti pag. 517.
[3]) Soldan, Geschichte der Hexenprocesse vol. I 1843 p. 49 No. 55—62. Ediţia nouă de Heppe n'am putut'o căpăta.
[4]) Cuv. d. batr. II p. 177.

Digitized by Google

Sf-luĭ Sisoe" cercetat de noĭ maĭ sus, împreună cu „Avestiţa".

Aceste două nu sânt însă de cât rugăciunĭ indirecte; exorcisme anume posedăm chiar în „Molitvelnice" române. Maĭ întâiŭ într'un Molitvelnic român manuscript de pe la a doua jumătate a secoluluĭ al XVII (ca 1675) se află: [1])

„Molitva caseĭ când are vr'o supărare de drăcĭĭ, farmecele şi făpturĭ drăceştĭ." Această molitvă se regăseşte apoĭ puţin schimbată, în Molitvenicul tipărit în Bucureştĭ 1764 care s'a tradus din greceşte. In acel tradus din sloveneşte şi tipărit în Buzău la 1701 lipseşte această molitvă. Afară de „rugăcĭunea pentru casa ce să supără de duhurĭ rele [2]) maĭ conţine acel Molitvelnic şi „rânduială cu rugăcĭune pentru ceĭ ce să turbură de duhurĭ necurate şi să băntuesc". [3]) şi „Rugăcĭunile, adecă *blestemele* ale mareluĭ Vasilie către ceĭ ce pătimesc de la diavolĭ, şi la toată neputinţa." [4])

Pe lângă aceste molitve sancţionate de biserică maĭ posedăm încă în mult citatul nostru sbornic din 1784[5]) „Rânduĭala ce se face la omul saŭ la casa ce este supărată de farmece saŭ de nescareva descântece." Preotul săvârşeşte liturghia, face sfeştania cea mică după aceea: Doamne miluieşte de 12 etc. apoĭ se adresează cu rugăciunea către Isus Hristos, invocând ajutorul

[1]) Pag. 250—254.
[2]) Pag. 389 – 391.
[3]) p. 391—403.
[4]) pag. 409 - 418.
[5]) Fol. 183b-186a.

Digitized by Google

luĭ, după aceea urmează *blestemarea diavoluluĭ*, care se aseamănă oareșĭ cum cu al doilea blestem al mareluĭ Vasilie din Molitvelnicul de mai sus

De oare-ce publicăm în *Chrestomatia* noastră rugăciunea după molitvelnicul manuscript din sec. XVII, și cele alte se aflu tipărite în Molitvelnic, publicăm aci blestemul după ms. de la 1784.

„Blastumu-vă pre voĭ a tot viclenilor, începătoriĭ răutăților procleților și urâților draceĭ, care cine de unde sânteți și câți sânteți, voĭ care otrăviți și fermecați lucrurile și casele oamenilor a robilor luĭ Dumnezeŭ (cutari), voĭ lucrătorilor răutăților, împreună cu cel ce s'aŭ dat pre sine vouă, vicleanul (om) ca să fiți aduși caseĭ aceștiea, să o supărați, și cu rele năluciri și cu bântuelile voastre, pre ceĭ ce lăcuesc într'ânsa și înpregiurul eĭ, să-ĭ supărați și să-ĭ scârbiți; ce cu toată puterea numeluĭ a unuia a tot ținitoruluĭ Dumnezeŭ, în sfânta Troiță slăvit tatăluĭ și fiuluĭ și sfântuluĭ duh, și cu putere cinstiteĭ și de viață făcătoareĭ crucĭ, și întru toată mântuitoare, cari și de viață făcătoare moarte, domnuluĭ și mântuitoruluĭ nostru Isus Hristos, cu a căruia putere toate cele întunecate ale voastre stăpâniĭ și chinurĭ preste oameni, și preste toată zidirea luĭ Dumnezeŭ muncire și stricăciunea voastră întru nimica o aŭ stâns. Cu tăria poruncesc vouă, viclenilor duhurĭ, cu toate descântecele și otrăviturile și fermecile voastre, de grab să fugiți de la casa aceasta și de la ceĭ ce lăcuesc într'ânsa și înpregiurul eĭ; și de acum înainte nicĭ o dată să nu răpștiți saŭ să vă maĭ întoarceți la dânsa înapoĭ, ca să o supărați și nimica să nu zăboviți (o procleților !) și lepădaților! ce să vă

Digitized by Google

depărtaţi de aicea cu toate farmecile de rău ale voastre, şi să daţi loc puterei lui Dumnezău şi nenumăraţii milostiviri lui, şi darului lui, celui ce sdrobeşte toati facirile de rău ale voastri; şi să vă certe pre voi degitul lui Dumnezău, cel ce au certatu pre vrăjitorii lui Faraon şi nălucirile discânticilor lor, şi fără lucrare făcându-le; aciala cu a căruĭ putere poroncindu Pavel apostol şi neputincioase au făcut putere vicleşugului vostru şi pre (Elima) vrăjitorul cel plin de toată înşălăcĭune şi răutate, şi vrăjitorul a toată dreptate, şi diĭavolul, cu care voĭ mult stricaţi şi căile Domnului le răzvrătiţi; ce să vă certe pre voi acĭala întru a căruea au poroncit (Pavel apostol) duhului celuĭ Pitholicescu şi din faţa aceluea l'au gonit, carele cu discânticile eĭ căştigase mare dar domnilor săĭ; şi precum (Iustina) cu sămnul crucii şi pre dănsa răstignit Hristos Dumnezăul nostru cu putere ocolită fiind, pre otrăvitorii oameni şi pre voĭ diĭavolilor v'au biruit Chiprian şi nimica n'aţi folosit ce cu frică şi cu cutremur fiind ţinuţi, aţi fugit; aşa şi acum să cază pre voĭ şi să vă apuce spaĭmă, cutremur, frică de la Dumnezău a tot ţiitorul tatăl şi (fiul şi sfântul) duh, cela ce va să vă surpe pre voĭ. . . . . şi veşnic şi fără de sfărşit. . . . să vă muncĭască. Amin.“

Digitized by Google

MINUNILE MAICII DOMNULUI

Ne-am ocupat până aci deja în mai multe rânduri de rolul ce joacă Maica Domnului în credința și în literatura populară, mai mult sau mai puțin însă într'un mod epizodic, se povestea numai câte o singură faptă a ei. In literatura română mai posedăm însă o carte întreagă, specială, destinată a arăta în multe chipuri puterea supranaturală a Maicii Domnului, și ajutorul ce dă tuturor acelora ce se încred într'ânsa și adică: *Minunile Maicii Domnului.*

Deja din sec. III. începe încetul cu încetul cultul Maicii Domnului, și la soborul din Efes din anul 431 se proclamă Sft-Maria ca Născătoare de Dumnezeu, în potriva lui Nestorius, patriarhul din Țarigrad, care voia să fie numită numai născătoarea lui Hristos. Cu aceeași ocaziune ținu Cyrill o cuvântare către ea, în care se află pasagiul următor: „Te bine-cuvântăm pre tine Bogorodița, prin care ceriurile biruesc, îngerii

Digitized by Google

se veselesc, dracii se gonesc, ispititorii se prăpădesc şi prin care firea cea slabă a omului se ridică pân la cer.„[1]) Ca Născătoare de Dumnezeu ea trebue să aibă, după închipuirea poporului, şi puterea de a face minuni şi de a ajuta pe toţi aceĭ, carĭ se roagă la dânsa. Iacobus a Voragine din sec. X. folosindu-se de legende orientale şi occidentale, intercalează în cartea sa ‚Legenda aurea„ o mulţime de minuni făcute de Sfânta Maria. Cât priveşte epizodele sau legendele deosebite, noĭ le-am descris deja maĭ sus, şi le-am urmărit prin diferite literaturĭ. Nu esistă apoĭ nicĭ un popor, care să n'aibe, încă de timpuriu şi colecţiunĭ de minunile seĭ. Interesant este de a observa cum S-ta Maria a luat locul altor personage făcătoare de minunĭ, şi cum i s'au atribuit eĭ, o sumă de legende şi poveştĭ minunate, de origine cu totul deosebită. Activitatea de asimilaţiune şi de schimbul mutual între literatura scrisă şi literatura nescrisă avea aci un câmp nemărginit. Într'adevăr regăsim în aceste „Minunĭ“ chiar şi trăsurĭ caracteristice ale basmelor. Noĭ în special le vom arăta, în ceea ce priveşte basmele române.

De altă parte presintă materialul „Minunilor“ un interes special, de oare ce e cules din diferite ţărĭ şi din diferite literaturĭ; de aceea găsim între dânsele şi legende localisate atribuite S-teĭ Maria şi carĭ într'o ţară sau într'alta se bucurau de o mare reputaţiune.

Asta o putem observa şi la „Minunile“ româneştĭ. Manuscriptul cel maĭ vechiŭ din 1693 se aflăm posesiunea d-luĭ Eminescu, şi face parte din: „Amartolon Soti-

[1]) Genthe: Die Jungfrau Maria. Halle 1852 p. 19.

Digitized by Google

rie sau Mântuirea păcătoşilor" a monahului Agapias „scoasă dintr'o carte grecească *tiparnică*" în limba română de către „Ierodiac de la sf. mănăstire Neamţul." Un tipar din secolul trecut a fost cunoscut lui Sulzer înainte de 1782, căci el citează [1]) „Minunile Maikii Pretscheste" între cărţile româneşti tipărite. La 1825 tipăreşte „Rafail Ieromonahul" aceste Minuni la Neamţu, zicând că el le-a tălmăcit *pentru întâia dată din limba veche grecească pe limba românească.* Cea din urmă ediţiune este din Bucureşt 1875. Toate aceste ediţiuni împreună cu manuscriptul nu se deosibesc între dânsele, de cât numai prin limba mai arhaică, sau mai modernă; altmintrelea fiind toate pur şi simple traducţiuni unui şi acelaşi original grecesc [2]) sau mai bine fiind toate copiile uneĭ şi aceleaşi redacţiuni coprind toate, *69* de minuni, dintre cari vom esamina aci câtə-va, după punctul nostru de vedere comparativ.

Una din legendele cele mai vestite care 'şi a găsit espresiunea poetică prin geniul lui Goethe, este legenda lui *Faust.* Până a ajunge însă aci, a trecut prin multe faze şi prin multe peripetii. Variantele şi prototipurĭ s'au găsit la multe popoare. In Italia joacă Virgil în evul mediu rolul fantastic al lui Faust, şi el se făgăduieşte draculuĭ pentru a învăţa de la dânsul vrăjii şi farmece. Un alt partisan al diavoluluĭ a fost

[1]) Geschichte des transalpinischen Daciens vol. III Wien 1781 p. 38 No. 23.

[2]) Αμαρτωλων Σωτηρία. . . . . ed 1-a Veneţia 1641 ed 2-a ibid. 1780 pag. 320-448 formând partea a 3-a din carte, precum este şi în manuscriptul d-luĭ Eminescu.

Digitized by Google

apoĭ Gerbert; dar general cunoscută, foarte răspândită, des cântată și mai des povestită a fost legenda luĭ *Teofil*. Ea este și cel mai vechĭu esemplu unde se povestește că un om ar fi intrat în legătură mai de aproape cu diavolul, că i s'ar fi dat cu trup și cu suflet, lepădându-se de D-zeu, numaĭ pentru ca să dobândească viața acestei lumĭ, și împlinirea poftelor sale trupeștĭ. Legenda luĭ Teofil apare întâĭu grecește pe la 536—540 povestită de Eutihianus, un duhovnic al luĭ Teofil. De timpuriu tradusă latinește, ea apare versificată în sec. X de Hroswitha. Poeții francezĭ se ocupă de asemenea deja în sec. XII și XIII de această legendă; așa Gautier de Coinsi, apoĭ face Rutebeuf la 1270 o piesă de teatru dintr'această legendă, sub titlu de: „*Le miracle de Theophile.*“ O colecțiune franceză în versurĭ despre Minunĭ ale Maicei Domnuluĭ din sec. XIII conține asemenea legenda luĭ Teofil. În literatura germană se pomenește în sec. VII, apoĭ în sec. XIV. Ne ar duce prea departe, dacă am voi să înșirăm toate paralele prozaice și versificate, din atâtea literaturĭ, în care se află. Ba a fost chiar reprezintată prin sculptura de două orĭ pe biserica Notre-Dame din Paris, și pe alte bisericĭ franceze. Von der Hagen a tratat-o foarte pe larg în legătură cu recenziunea germană din sec. 13—14, adunând toate paralelele și isvoarele acestei legende [1]). Tot așa și Scheible în legătură cu Gerbert, Virgil și mai cu seamă cu Faust. [2]) Această legendă așa de vestită o po-

[1]) H. v. der *Hagen* Gesammtabenteuer vol. III. Stuttg-Tubing. 1850 p. CLXVI—CLXXX.

[2]) I. Scheible. Das Kloster vol. II. Stuttg. 1846 p. 155—177.

Digitized by Google

sedăm înfine și noĭ, fiind minunea a 24-a. Ea se potrivește întocmaĭ cu recenziunea grecească din sec. VI, cu singura deosebire că Eutihianus s'a schimbat în Evtihie. Iată coprinsul eĭ după textul român :

„In anul 536 era în Eparhia Chilichieĭ un Epitrop, iconom al episcopuluĭ cetățeĭ Adanenilor, anume Teofil, om cinstitor de D-zeu și de fapte bune, încât toți îl ĭubea. După ce a murit Episcopul au alergat toți la Mitropolitul ca să hirotonisească pe Teofil ca Episcop. Acesta însă na voit și s'a ales un altu de Episcop. Nou Episcop l'a urât pre Teofil și l'a gonit cu nedreptate din Biserică. Atuncĭ se umplu Teofil de mânie și căuta să'șĭ resbune, de vrăjmășia și defăimarea ce-ĭ făcea acel episcop, hirotonisit în locul luĭ. Decĭ era în acea țara un ovreĭu, carele făcea marĭ vrăjitoriĭ; pe acesta îl întrebă Teofil dacă poate să'ĭ ajute ? Iar acela îĭ a zis luĭ : eu te voĭu face să te întorcĭ ĭar la boeria ta și la cinstea ta de maĭ nainte, numaĭ să te închinĭ diavoluluĭ, și să facĭ orĭ ce-ți zice, numaĭ să te păzești să nu facĭ crucea, la orĭ ce veĭ vedea. Teofil se declară gata să facă tot ce va cere de la dânsul, și ducându-se amândoĭ într'un loc pustiu, a început ovreiul vrăjitoriile sale, strângând pre dracĭi, carĭ îndată s'aŭ strâns o mulțime nenumărată, și în mijlocul lor a șezut cel maĭ mare al lor. După ce i se închină Teofil, zise diavolul : dacă se va scrie rob al mieŭ și lepădător de Hs. să'l fac să aĭbă maĭ mare cinste de cât înainte. Numaĭ să'mĭ facă scrisoare cu mâna sa, cum că se leapădă de Hs. fiul Marĭĭ, pentru ca să nu mă batjocurească maĭ pre urmă. Teofil a scris lepădarea de Hs. și iscălind-o a dat scrisoarea diavoluluĭ; care pri-

Digitized by Google

mind-o l'a îmbrățișat și l'a sărutat, zicându-i: acum să cunoști puterea mea; și se făcură toți dracii nevăzuți. Când se întoarse Teofil la biserică făcuse diavolul pe Episcop să'l primească bine și să'i ceară ertare pentru purtarea de mai înainte. Vrăjitorul se ducea des pe la Teofil îndemnându-l să nu se arăte nemulțumitor către binefăcătorul său. La început îi mulțumia Teofil, după aceea a început să se căiască de fapta lui și cu lacrimi fierbinți și cu post neîntrerupt de 40 de zile se ruga înaintea Sf. Marieĭ să dobândească ertarea fiului eĭ. După alte 3 zile îĭ apăru Sf. Maria în vis zicându-i că l'a ertat, iar Teofil o rugă acuma, ca cu ajutorul eĭ să scoată zapisul luĭ de la diavolul; iarăși trecură 3 zile și în noaptea aceea îĭ se arătă Maica Domnului încă o dată în vis, aducându-i zapisul; cum s'a deșteptat Teofil a găsit acel zapis în mâna luĭ și a alergat la Episcopul de i-a spus toată întâmplare. Atuncea au slăvit toți pe D-zeu și pe Maica sa făcătoare de minuni. Iar după ce a murit Teofil, a slobozit bună mireazmă trupul luĭ și a săvârșit minuni întru slava lui D-zeŭ și a Maicii luĭ, cea fără de prihană. Această povestire a scris-o un duhovnic al luĭ, Evtihie cu numele, care a fost de față la toate[c].

Ast-fel a ajuns Teofil să fie chiar un sfânt care se prăznuește în 17 Fevruarie, și Viața luĭ se află de aceea și ea în Acta Sanctorum ale luĭ Bolland. [1]).

Legenda luĭ Teofil în forma aceasta cea veche, se esplică prin amestecarea ovreĭului, căci se vede, că avea tendința a arăta lupta judaismului cu creștinis-

[1]) V. d. Hagen l. c.

Digitized by Google

mul, și biruința acestuĭ din urmă; de aceea a ajuns Teofil, reprezentatul biruitor al creștinismuluĭ, să fie chiar un Sfânt. În desvoltarea ulterioară acesteĭ legende s'a uitat tendința și a rămas numaĭ lepădarea de tot ce e sfânt și închinarea diavoluluĭ, care împlinește toate poftele lumeștĭ ale lumeĭ aceștia, numaĭ ca să facă pe omul să piarză viața lumeĭ viitoare.

Ne ajunge aceasta legendă pentru esemplificarea coprinsuluĭ colecțiuneĭ române de Minunĭ ale Maicĭĭ Domnuluĭ. Acuma vom aduce numaĭ câte va detaliurĭ din acele minunĭ, pe cari le regăsim foarte puțin schimbate, în basmele tuturor popoarelor și în basmele române. Prioritatea cred că se poate lesne decide în favoarea „Minunelor" cari sânt *scrise* deja în mare parte în sec. VII, și de atuncea des citite, așa că au putut lesne pătrunde în basmele spuse din gură în gură, și în mare parte culese abia în secolul nostru. Probă că traducțiunea română a cărțiĭ: „Mântuirea păcătoșilor" nu se restrânge la singurul esemplar manuscript al d-luĭ Eminescu, și că a putut pătrunde în popor este maĭ întâiŭ edițiunea Minunelor, pe de altă parte copia manuscriptă din 1803 ce o posedem noĭ, și care s'a scris aci în Bucureștĭ, pe când ms. d-luĭ Eminescu e scris în Moldova. Ce e drept, copia modernă, ce o posedăm noĭ, este numaĭ o prescurtare a ms.luĭ întreg, și conține o sumă de minunĭ din partea 1-a și a doua, pe când partea a 3-a adică Minunele Maicĭĭ D-luĭ este înlocuită prin viața Sf. Vasilie cel nou, dar de sigur s'a copiat și prescurtat după un alt manuscript maĭ complect, din Muntenia.

Să luăm acuma câte-va esemple din acele detaliurĭ

Digitized by Google

comune basmelor și minunilor. Așa în minunea 1-a se tae mâĭnele necredinciosuluĭ ce se atinge de patul Maicĭĭ Domnuluĭ, și se orbesc ochiĭ celor alțĭ necredincioșĭ. Mărturisind credința lor în Maica Domnuluĭ, se lipesc iar mâĭnele la loc și ochiĭ se deschid. Tot așa vedem și în basmul citat maĭ sus [1]) creșterea la loc a mâĭnelor tăĭate, și dobândirea vedereĭ, amândouă într'un mod minunat. Maĭ aproape de acest moment din urmă, adică luminarea ochilor din basme, este minunea 5-a; căcĭ aci orbul se spală cu *apă* peste ochiĭ; apa această în „minunea“ este din „izvorul cel primitor de viață“; în basme este „apa adusă din Iordan,“ sau așa numită: „*apa vie*,“

Aceeași apă face în minunea 7-a chiar pe un Tesalonichian să *învieze din moarte*, ceea ce se potrivește încă și maĭ mult cu facultățile atribuite *apeĭ vie*, de unde și-ĭ numele.

In minunea a 9-a dăm ĭarăși de toĭagul uscat, care înfipt în pământ, pe loc prinde rădăcinĭ și se face copacĭu mare și înfrunzit prea frumos. Această legendă o cunoaștem deja de la Lot unde am arătat că a intrat și în basme.

Tot în acea minune se povestește cum că „mare'le Averchie Arhiepiscopul Ierapoliĭ au poruncit diavoluluĭ de au rădicat din Roma o capiște de pĭatră ca un munte, adică o biserică a idolilor și o duseră în Frighia, cale de 40 de zile.“ In basme zidește Fătfrumos peste noapte palaturĭ mărețe, și ĭĭ face să dispare tot în așa scurtă vreme.

[1]) Pag. 119 urm.

Digitized by Google

Minunea 40 ne spune: „Pentru cela ce s'au dat draculuĭ întru zămislirea luĭ, de maica sa,“ și conține ast-fel motivul destul de cunoscut din basme, cum că copilul nenăscut încă se făgăduește de către părinții luĭ unuĭ duh necurat: diavol, zmeu, și în urmă scapă prin ajutorul Maiciĭ Domnuluĭ sau a crucii.

Ne ajung aceste esemple, ce s'ar putea lesne îmulți pentru a arăta că „minunile“ și „legende sfinte“ conțin elemente și motive pe care le regăsim și în basme. Ba, ce e mai mult: minunea 11 este curat un basm, numaĭ că aci se accentuează în deosebĭ ajutorul Maiciĭ Domnuluĭ. Inlocuind-o prin Dumnezeu, avem un basm foarte vestit și foarte răspândit, când ca poveste și istorie, când ca basm. Schimbată face parte și din Gesta Romanorum (c. 249) și la povestea aceasta a cules Oesterley[1]) 47 de paralele din toate literaturele și totuși nu este aceasta lista complectă. Așa se află ca basm la Grimm No. 31 și mai are paralele sârbești și altele. Intocmaĭ așa este și basmul rusesc din colecțiunea luĭ Afanasiev No. 158 și variantele și paralelele din vol. IV[2]), unde arată Afanasiev, că a ajuns chiar să fie cântec popular sârbesc și bulgăresc. Foarte multiple sânt variantele tuturor acestor minunĭ, legende și basme, din care, una fără îndoială de origine veche franceză o cunoaștem din partea întâia a acestiĭ cărți: „Istoria Ghenovevi de Brabant.“

[1]) Gesta rom. p. 747.
[2]) P. 368—377.

Digitized by Google

VASILIE CEL NOU

O altă carte, care se află în manuscriptul d-luĭ Eminescu la un loc cu „Amartolon Sotirie“ și „Minunile Maicĭĭ Domnuluĭ,“ este:

Viața și minunile prea cuviosuluĭ părinteluĭ nostru Vasilie cel nou scrisă de Grigorie ucenicul luĭ.

Pe lângă acel manuscript din 1692, scris în Moldova maĭ posedăm și noĭ unul muntenesc din 1706, adică numaĭ cu 13 anĭ maĭ nou de cât cela al d-luĭ Eminescu. Afară de aceea maĭ are d-nia sa o copie de la începutul secoluluĭ nostru și tot așa maĭ avem și noĭ încă o copie din 1805 scrisă împreună cu „Mântuirea păcătoșilor.“ S'a tipărit pentru 1-ia dată la Râmnic 1816.

Această popularitate ce se dovedește prin mulțimea relativă a copielor, o datorește conținutuluĭ ce are această „viață“ căcĭ pe lângă biografia și descrierea minunelor săvârșite de Sf. Vasilie, maĭ conține și descrierea vieții sufletuluĭ după moartea omuluĭ, cum trebue să treacă prin 21 vămĭ până a ajunge la judecătorul suprem; și ca o urmare naturală vine apoĭ: vederea înfricoșatuluĭ județ. (In copia noastră din 1805 e adăogat: ce aŭ văzut Sfântu Gligorie monahu alixăndrean).

Digitized by Google

Atât Vămile cât și județul formează treĭ sferturĭ din cartea întreagă și este decĭ lesne de înțeles de unde interesul pronunțat tocmaĭ pentru viața Sf. Vasilie cel nou. In genere este fapt constatat că poporul citește și iubește aceea ce 'l atață sau îl înspăimântă într'un mod covârșitor. Cu cât maĭ mult încă când e vorba a găsi o deslușire pentru vecĭnica cimilitura a vieții: *moartea.* Starea sufletuluĭ după eșirea luĭ din trup interesa și interesează pe omenirea maĭ mult de cât ori ce, și descrierea Iaduluĭ și al Raĭuluĭ este obiectul de predilecțiune al fantazieĭ populare. Nu o dată am avut ocaziune a ne ocupa cu productele acesteĭ fantazii care înodând firul într'un punct, îl tot toarce maĭ departe și 'l împletește în fel de fel de chipurĭ. „Apocalipsul apost. Paul," și „Călătoria Maicĭĭ Domnuluĭ" sânt esemple pentru aceasta, și un alt esemplu este cartea de față. Vămile de cari e vorba aci am întâlnit deja chiar în Apocalipsul de maĭ sus, unde asemenea se spune, cel puțin după recenziunea noastră manuscriptă, că sufletul este condus de către îngerii și trecut peste *vămile văsduhuluĭ.* Vămile acestea reprezintă păcatele omenești și fie-care suflet este oprit acolo să'și dea seama de acele păcate, iar îngerii răspund la învinovățirile dracilor, ce păzesc vămile

Cât privește învierea morților și judecata cea de pre urmă, ea își are originea în Noul Testament, unde des se vorbește de a doua venire a luĭ Hs. și de judecata înfricoșată, toate desvoltate apoĭ în proorocirile Sibiline. In cartea de față se vorbește acuma foarte pe larg de modul cum va fi acea judecată, pe care o vede acuma Grigorie ucenicul Sf.-luĭ Vaslie, noaptea în

Digitized by Google

vedenie Suit în cer de către un înger el vede mai întâiu cetatea cea mare cu 12 porți, după aceea vede scularea morților și strângerea lor în soboruri mari ce vin înaintea lui Hs. de-l judecă. Mai întâiu sânt Ovreii cei înaintea lui Hs. apoi Izmailtenii, păgânii etc. vin apoi soboruri de creștini sectatori, pe cari toți îi mustră Hs. și'i osândește la munca veșnică a iadului; după păcătoșii vin drepții cari luminează ca soarele și dobândesc resplata ce'i așteaptă plină de fericire negrăită.

Sf. Vasilie cel nou a murit pe la 944 sau 952. Viața lui a fost scrisă de Grigorie ucenicul lui precum și zice la început, care Grigorie are și „vedenia judecății.“ Textul grecesc s'a publicat de Henschen la 1684 după un manuscript Mazarinean, alăturea cu traducțiunea latină de Combefisius în Acta Sanctorum vol. III Martie 26 p. 668. [1]) Ne a fost imposibil de a căpăta acest volum al Actelor. Traducțiunea română s'a făcut precum se pare din grecește.

O parte integrantă din cartea cu care ne am ocupat până aci, este *descrierea judecății de pe urmă*. Cât de populară era tema aceasta, arată mulțimea manuscriptelor descoperite de noi despre a doua venire a lui Hs. împreună cu judecata lumii și povestea lui Antihrist, formând o carte specială, deosibită de partea relativă din viața Sf. Vasilie cel nou. Ce e drept, nu există mai nici o carte bisericească în care să nu se po-

[1]) Fabricius Biblioth. Graeca L. V c. 5 No 9 p. 351—352.

Digitized by Google

menească de sfârşitul lumeĭ şi de aceea nicĭ nu ne mirăm de esistenţa uneĭ cărţĭ speciale în literatura română; învederată însă este influenţa vedenieĭ luĭ Grigorie ucenicul asupra cărţiĭ de faţă.

Manuscriptul cel maĭ vechiu este acela de pe la 1800 unde lipseşte însă partea din urmă, care coprinde descrierea soborurilor, maĭ mult sau maĭ puţin analoagă cu „Vedenia“ Noĭ putem constata acest fapt printr'aceea că d. Eminescu posede un manuscript complect scris la 1815, care în partea ântâĭa, corespunde întocmaĭ cu acel de maĭ sus până unde îl posedăm noĭ. A treea copie care se aseamăna aasemenea cu manuscriptul nostru se află în manuscriptul Academieĭ de la 1799 în sbornicul scris de Gĭurescu. Infine maĭ posedăm un al patrulea manuscript, de la 1804 cu totul deosebit de cele trei din'ainte care precum zice la sfârşit a fost: „Scoasă după cea grecească,“ scris de Velcea pitar. 1804 Fevruarie 20.

Manuscriptul cel complect al d-luĭ Eminescu poartă titlul următor: „Cuvânt pentru viitoarea gĭudecată şi pentru sfârşitul lumiĭ. Din scriptura cea veche şi cea nouă; ĭară maĭ ales din apocalipsisul sfântuluĭ Ioan Bogoslovuluĭ, şi a altor sfinţĭ părinţĭ, după cuvântul Domnuluĭ nostru Is. Hs. carele arată şi pentru venirea luĭ Anthehrist.“ Acest „cuvânt pentru viitoare gĭudecată“ se compune ca să zicem aşa din două părţĭ: una de semnele ce vor premerge venireĭ luĭ Hs. şi tot de o dată învieriĭ morţilor. Şi a doua: Venirea luĭ Hs. şi judecarea înviaţilor din morţĭ. Partea ântâĭa se află întocmaĭ în manuscriptul nostru

Digitized by Google

de pe la 1800, mai cu aceleaşi cuvinte; puţin schimbată este în cel al Academiei. In cele două d'ântâi se pomeneşte de Antihrist în contra căruia vor veni Enoh, Ilie şi Ioan Bogoslov. Antihrist îi va tăia cu sabia, dar ei vor învia a treea zi, şi atunci se va apropia sfârşitul lumii. D-zeu va certa lumea în 14 zile, precum au zis sfinţii părinţi. Urmează acuma descrierea fantastică a întâmplărilor groaznice din acele 14 zile, în urma cărora cerul şi pământul va rămânea alb ca zăpada şi curat ca sticla pentru că va să vie făcătorîul său. După aceea vor bucîuma îngerii şi se vor scula morţii din mormânt, şi va începe judecata cea deapoi când se va da răsplata drepţilor şi pedeapsă de veci păcătoşilor. Se înţelege că şi aci se înşiră un număr însemnat de soboare de tot felul de oameni, cari vin la judecată. Insuşi Moisi apare, dar el vine să esplice Ovreilor că rău au înţeles legea sa, dacă n'au priimit pe Hs. Foarte pe larg se tractează apoi soborurile nenumerate de sectatori, cari toţi, spre satisfacerea inimei pravoslavniculuî, se duc în munca cea de veci, răpiţi de Satana şi de draciî luî.

Pe când aceste redacţiuni, din cari am şi dat estracte în „Chrestomatia română," se mulţumesc a ne da şirul evenimentelor, citând numai din când în când un vers biblic, tratează din contra redacţiunea de la 1804 această materie cu totul alt-fel. Titlul este cam tot acelaşi: „Cuvânt pentru sfârşitul lumii, pentru Antihrist şi pentru a duoa venire a d-luî nostru Isus Hrs." Aci însă autorul culege toate pasagiele biblice relative la aceste întâmplări, atât din Vechiul cât şi din Noul Testament şi apoi le tâlcueşte şi le esplică întocmai

Digitized by Google

precum stă în proorocirea Sibileĭ. Interesant maĭ cu seamă este paralelismul ce se stabileşte între Hristos şi Antihrist, care va fi la început în toate asemenea luĭ Hrs., dar toate ce va face, le va face cu năluciriĭ, ca să amăgească pre oameniĭ să se închine luĭ şi pe toţĭ aceştia îĭ va pecetlui. După o vreme oare care se va sfârşi împărăţia cea tirană a luĭ Antihrist şi atunciĭ va începe judecata de apoĭ. Aci nu se maĭ înşiră soboruriĭ de păcătoşĭ specialisaţĭ ci se zice numaĭ: păcătoşiĭ vor priimi mustrarea şi pedeapsa lor, şi dreptiĭ răsplata lor.

Tot aşa de numeroase precum sânt „soborurile“ e şi literatura respectivă: în special ceea ce priveşte pe Antihrist. Evanghelia apocrifă atribuită luĭ Iosif lemnarul vorbeşte maĭ pe larg despre aceasta în capitolul 21. Studiĭ speciale au fost publicate de către P. Malvenda şi Daneau.[1]) Sreznevskij asemenea a scris pe larg despre Antihrist[2]).

Semnele ce arată sfârşitul lumiĭ au fost adunate deja de Sf. Hieronim. Bercea († la 1286) care a scris şi minunile Maiciĭ Domnuluĭ, scrie asemenea: „de los signos que apareceran ante del judicio.“ tot aşa şi vestitul Thomas din Aquino. Alte paralele literare a culeş Grimm în mitologia sa unde vorbeşte de semnele mitologieĭ germane pentru sfârşitul lumeĭ[3]).

[1]) Migne: Diction. iconographique colum. 921—922.
[2]) Skazaniĭa ob Antihristê. St. Petersburg 1874.
[3]) Deutsche Mytologie ed. 4 p. 681 No. 2.

Digitized by Google

DESCOPERIREA SF-TEI LITURGHII

Pe lângă toate acele legende cari se ocupă cu personage importante saŭ cu evenimente de căpătenie ale istorieĭ bisericeștĭ maĭ esistă una, care, judecând după mulțimea manuscriptelor, s'a bucurat de o mare popularite la noĭ și adică :

„Descoperiree sfinteĭ și dumnezăeștiĭ leturghiĭ, ci s'aŭ discoperit limbilor din dumnezeeasca strălucire precum scrie Varonim.“

Acest *Varonim*, care într'un alt manuscript s'a schimbat chiar în *Parochie* este vestitul Baronius, care a scris analele bisericeĭ, în ordine cronologică. Dacă este să credem aserțiuneĭ luĭ Sulzer, atuncĭ a esistat deja înainte de 1782 traducerea română acestor anale, pe care el o numără între manuscriptele române ce-i erau cunoscute; ca traducător figurează Popa Stephan din Brașov, care traducere a maĭ fost îndreptată de către Dem. Evstatievicĭ[1]). Dacă acest manuscript nu este

[1]) Sulzer. Gesch. d. transalp. Daciens. Vol, III Wien 1782 p. 39 No. 3.

Digitized by Google

însăşĭ „Descoperirea liturghieĭ“ singură considerată de Sulzer ca însăşĭ analele întregĭ, atunciĭ poate din acel ms. s'a copiat „Descoperirea“ ca partea cea maĭ interesantă. Alt izvor direct pentru „Descoperirea liturghieĭ“ poate să fi fost cartea in care se află şi dânsa intercalată şi care precum zice în întroducerea, a fost tălmăcită din limba sârbească şi îndreptată dupre cea grecească. Ast-fel a devenit această legendă aşa de răspândită în literatură română. Noĭ înşine posedăm *treĭ* manuscripte, unul în sbornicul de pe la 1750 [1]) altul în cel de pe la 1800 [2]) şi al treilea în sbornicul de la 1813 [3]) un al patrulea manuscript de pe la sfârşitul secolului trecut posedă d. Eminescu care ms. e defect la sfârşit: şi apoĭ se maĭ găseşte încă într'un sbornic de pe la 1750 în posesiunea d-luĭ Gr. G. Tocilescu. Afară de acele 5 manuscripte, se află legenda aceasta şi tipărită în cartea intitulată: Invăţătura pentru preoţĭ şi diaconi In întroducerea la ediţiunea din 1835 se zice, că s'aŭ şi tipărit întâiŭ în Viena şi a doua oară în Sibiŭ. Data tiparuluĭ din Viena n'am putut afla; în Sibiu sa tipărit la 1789 şi ed. 3-a 1835 Buzăŭ. In această din urmă, pe care singur am putut căpăta, ocupă legenda pag. 96—102 şi are titlul următor:

„Descoperire pentru sfînta şi Dumnezeeasca lyturghie care din voinţa luĭ D-nezeŭ s'aŭ arătat păgânilor la aniĭ de la Hs. 1009, precum scrie Baronie.“

Toate textele nu se deosibesc întru nimic între dânsele, se înţelege că nu e vorba de deosibirile foneti-

[1]) F. 5b. 19 a.
[2]) P. 35—64.
[3]) F. 113a—126a.

Digitized by Google

și gramaticale, ci numaĭ de coprinsul, care este cel următor :

„Impărățind Amurat împăratul la Vavilon, ĭar Amfilog la Aravia, se priceau Ovrei tot de auna cu Creștiniĭ pentru învierea și înălțarea luĭ Hs. la ceruriĭ. Ba necredincioșiĭ aceĭ au luat daruriĭ și au mers la Vavilon și le au dat luĭ Amurat părând pe Creștiniĭ, că sânt răzvrătitoriĭ și vor să se scoale asupra luĭ cu războĭu. Deciĭ trimese pe Amfilog la Ierusalim să strice biserica și să pĭarză pe toțiĭ Creștiniĭ. In acea vreme era în Ierusalim patriarh St. Metodie, carele auzind că vine Amfilog a fugit la Antiohia, lăsând pre un preot anume Ioanichie ca să slujească în toate zilele la biserica St.-luĭ Mormânt. Când a ajuns Amfilog la Ierusalim și a trimes oștile luĭ să dărâme biserica, a acoperit-o D-zeu cu un nor, așa încât păgâniĭ nu putea să o vază. Iar când trimese Amfilog pre unu din miniștriĭ seĭ să vază pentru aceasta, a nemerit în biserica unde a aflat pe preotul cu un ajutor al său, gătindu-se a sluji sf-ta leturghie. Ministrul voind să 'l oprească ĭĭ s'au înțepenit mâinile sale. Atuncea căzu la picĭoarele preotului cerându-ĭ ertăcĭune și redobândi mișcarea mâinelor. Cum auzi împăratul de acestea se mâniă foarte rău și porni singur înpotriva bisericiĭ, jurându-se că va face dintr'ânsa un grajd. Deciĭ porunci el de băgară mulțime de caĭ și de cămile în biserică. Atunciĭ se rugă preotul luĭ D-zeu și îndată căzură toate vitele, ca când ar fi fost lovite de trăsnet. Această minune văzând împăratul se așeză să vază cum săvârșesc creștiniĭ jertfa lor ; și D-zeu lumină ochiĭ ceĭ trupeștiĭ aĭ împăratuluĭ, care începu să asculte liturghia cu lu-

Digitized by Google

are aminte. De orĭ ce cuvânt al liturghieĭ ce eşea acuma din gura preotuluĭ, vedea împăratul împlinirea luĭ adevărată, nu ca închipuire numaĭ prin graiŭ; aşa d. e: când se ruga preotul: „pentru ceĭ ce umblă pre mare şi călătoresc“ întru acel ceas arătă D-zeu împăratuluĭ, marea învăluită cu valurĭ grele, şi corăbiile gata a se primejdui, şi îndată cu cuvântul preotuluĭ s'a alinat marea, ĭar corăbieriĭ mulţămea luĭ D-zeu. Sau când a zis preotul: „Duhul sfânt să vie peste tine“ atuncea a văzut împăratul şi toţĭ aĭ luĭ, pe duhul sfânt în chip de porumb pogorându-se din cer şi odihnind preste sfintele daruri, şi toată biserica s'a umplut de bună mireazmă a daruluĭ prea sfântuluĭ duh, ĭar sfântul oltariŭ s'a luminat maĭ mult de cât razele soareluĭ“ Văzând această minune se boteză împăratul Amfilog cu toţĭ boeriĭ luĭ, de către patriarhul pe care 'l adusese de la Antiohia. După aceea se întoarse Amfilog la împăratul Amurat şi-ĭ spuse toate minunele ce le-a văzut în Ierusalim şi că a primit botezul. Atuncĭ se mânia foarte rău împăratul Amurat şi porunci luĭ Amfilog să se închine idolilor. Amfilog însă nu se supuse poruncĭĭ luĭ şi rămase în credinţa cea nouă ce o primise. Amurat puse decĭ să i se tae capul luĭ Amfilog, care primi ast-fel cununa mucenicească.“

Ca adaus la această legendă maĭ conţine manuscriptul nostru din 1813 încă:

„Al doilea videnie al sfântuluĭ Vasilie şi al sfântuluĭ Efrem. Sfânta Leturghie“ [1]) Aci vede Sf Efrem *primirea cuvintelor liturghieĭ*, de către Hrs. în acelaş

[1]) Pag. 126-b—130-b

Digitized by Google

mod precum vede împăratul Amfilog în biserica din Ierusalim *împlinirea* lor. Deci când zice preotul: să stăm bine, să stăm cu frică, însemnând crucea deasupra antimisului, atunci îngerii cu bice de foc gonesc pe toți diavolii; iară când zice preotul: ale tale dintr' ale tale; atuncea îngerii dau bunătăți oamenilor, câți cu frică stau în biserică.

Deosebita cinstire a liturghiei, este văditul scop atât al „legendei" cât și al „vedeniei". Fiind acțiunea principală a bisericei, și una din tainele fundamentale ale creștinismului, se esplică lesne născocirea legendei cu acel scop.

Chiar biserica însăși, în întregimea ei, socotindu-se fie-care bucată în parte, a fost spiritulasită în: „*Intrebările filosofește de la Adam și de la Hs. și răspunsurile.*" precum se numește manuscriptul Bibliotecei Centrale din București din 1809 Dar aceasta este numai o parte mică dintr'acest manuscript important citat de noi în mai multe rânduri. In aceste Intrebări și răspunsuri, din cari și noi mai posedăm două manuscripte, unu din 1750 altu din 1800, amândouă însă defecte, vedem noi unul din mijlocitorii cei mai puternici între literatura scrisă și literatura nescrisă.

Prototipul acestor Intrebări și răspunsuri este slavic. Texte slavice, mai mult sau mai puțin corespunzătoare cu textele noastre române, s'au publicat de Tihonravov și Novacovici, alte nepublicate se aflu des în așa numitele „sbornice" sau „Codices miscellanei." [1] Dar fiind-că au fost mai potriviți a priimi elemente din

[1] Jagici, Archiv für slav. Philologie I p. 89.

Digitized by Google

gura poporului precum și de a le comunica poporului de cât orî-ce altă carte, de aceea diferența între texte este foarte mare. Această diferență nu se întinde însă asupra Intrebărilor și răspunsurilor, cari să corespund mai mult sau mai puțin în toate textele române, diferența esistă numai în ceea ce privește *suma* întrebărilor, în care un manuscript e mai bogat altul mai sărac. Cel mai complect din aceste trei manuscripte, căci atâtea abia am descoperit până acuma, este manuscriptul bibliotecei. In manuscriptul Academiei pe care l'am numit „Palia" se află asemenea un ast-fel de catechism compus din Intrebări și răspunsuri, dar n'am scos nici o notiță, și de aceea nu ne putem pronunța cu esactitate asupra coprinsului. Este însă lesne de presupus, că și acele Intrebări vor fi de un caracter potrivit cu restul manuscriptului, adică identic sau aproape identic cu textele slavice pomenite mai sus, precum se și potrivesc cu textele slavice, poveștile și legendele din același manuscript.

Un alt manuscript în forma de Intrebări și răspunsuri, dar care nu coprinde legende și prescurtări de apocrife, afară numai de una saŭ două pomenite mai sus, se află în sbornicul Gîurescu, din 1799 possesiunea Academiei. In genere e constatat că forma aceasta era cea de predilecțiune a evului mediu, fiind foarte ușoare pentru învățat. De aceea avem întrebări și răspunsuri asupra dogmelor, de către Sf. Athanasiu, care face parte din Pravila lui Mateiu Basarab tipărită la 1652. Alte „Intrebări și respunsuri" formează catehisme române, începând cu catehismul popei Grigorie

Digitized by Google

din Măhaciu din 1607 [1]) până la cele mai moderne. Noi trecem peste toate aceste, pentru a ne ocupa mai de aproape cu „Intrebările filosofești.“ Textul din sbornicul c. 1750 se intitulează: „Intrebări și răspunsuri ale blagocestivului împărat Chiru Leonu cu dascălul său din Theologhie sfinților blagocistivi.“ Iar titlul textului din 1800, este o prescurtare acestui din urmă, atribuindu-se întrebările asemenea împăratului Leon.

Cât privește coprinsul, noi am citat deja adesea ori dintr'ânsul, la *ghicitori*, și mai cu seamă cu ocaziunea legendelor biblice, dar totuși mai rămâne o sumă însemnată de întrebări interesante, neatinse până acuma, precum sânt acele privitoare la oficiul bisericesc.

Pagina 9 din manuscriptul de la 1809, care este cel mai complect, are un titlu deosebit: *Pentru biserică*. Aci se află acea tălmăcire și simbolisare de care am pomenit mai sus, din care ne vor ajunge unele esemple:

I. Ce este popa?
R. In locu Arhanghelului.
I. Ce este călugerŭ?
R. In locu Heruvimilorŭ.
I. Ce este diacon?
R. In locu Sfinților.
I. Ce este gramaticu?
R. In locu îngeriloru(?) luĭ, celŭ ce aŭ șezut pe eatra gropiĭ luĭ Hs.

[1]) Gaster, Chrestomatie română I. p. 39—43

Digitized by Google

I. Dar lumânările ce închipuescŭ. ?

R. Voinicĭ carĭ aŭ străjuit groapa luĭ Hs.

I. Ce este policandru ?

R. Este ceriŭ.

I. Ce este porumbu cel d'asupra policandruluĭ ?

R. Duhŭ Sfântŭ.

I. Ce este tratapodulŭ ?

R. Sfânta icoana Hs.

I. Ce este sfeşnicu cel micŭ celŭ mare (?) ce stă înaintea luĭ Hs. ?

I. Ce este sfeşnicu celŭ mare ce stă înnaintea Precistiĭ ?

R. Insuşĭ Precista.

I. Darŭ sfeşniculŭ cel micŭ, celŭ merge înnaintea popiĭ ?

R. In loculuŭ postelniculuĭ Pilatŭ. etc.

Alte întrebărĭ maĭ sânt :

I. Ce este linguriţa ?

R. Iosifŭ *ari Matheĭ.* [1])

I. Darŭ pentru ce pune preotu linguriţa departe de alte daruri ?

R. Cândŭ aŭ răstignitŭ pe Hs., Iosif nu aŭ fost acolo ; şi daca (a) auzit cumŭ că aŭ răstignit pre Hs. elŭ grăbi de veni şi ceru trupulŭ luĭ Is. dela Pilatŭ şi l'aŭ luatŭ şi l'aŭ îngropatŭ.

I. Ce este cadilniţa, focu, tămâe ?

[1]) Am conservat întocmaĭ ortografia acestuĭ nume după manuscript, ca un specimen de etimologie populară. Scriitorul a descompus : *Arimathia* în *ari* şi *Matheĭ* care îĭ era cunoscut ca Evanghelist.

Digitized by Google

R. Cădilniță, este precista; focu, este ochi sfinții sale; tămâe, lăcrămile sale.

I. Ce închipuește colivă?

R. Adam.

I. Dar pentru ce să apucă oamenii cu mâinile de colivă?

R. Cândă aŭ prădat Hrs. Iadu, păcătoșii să apucară cu mâinile de Adamŭ.

I. Ce este scrisŭ titla deasupra crucii?

R. Inți.

I. In ce limbă aŭ scrisŭ Pilat acestea cuvinte?

R. In treĭ limbĭ: jidovește, elinește, latinește?

I. Darŭ pentru ce sântŭ scrise în treĭ limbĭ?

R. Că Hs. în treĭ limbĭ aŭ grăitŭ pre cruce, jidovește: ile, ile; latinește: lima; elinește: savahtani.

I. Cumŭ zicŭ acestea treĭ cuvinte rumâneaște?

R. D-zeulŭ mieŭ, D-zeulŭ mieŭ căcĭ m'a lăsatŭ! Darŭ sârbește: boji, boji moe, vascuĭu, astavlenie!

I. Doamnă luĭ Pilatŭ fost-aŭ acolo cândŭ au răstignitŭ pre Hs?

R. Au fost.

I. Darŭ dacă aŭ fostŭ acolo ce aŭ pățitŭ?

R. Când au vrut să meargă la crucĭ, Pilatŭ au zis Doamneĭ sale să nu meargă acolo. Ea n'aŭ ascultatŭ și s'aŭ dusŭ pe ascunsŭ, că de ar vedea pe Hs. cine este; că gândiea să nu cum-va fi rudenie de a luĭ Hs; și daca înpunseră pre Hs. în coastă, atuncea stropise sângile și pre rochiea domneĭ luĭ Pilat; și merse acasă ca să o spele, și n'aŭ putut spăla și aŭ alergatŭ într'o vie de aŭ îngropat rochiea și să mira de acĭasta mult foarte.«

Digitized by Google

Legenda aceasta, cum că sângele nu s'a putut spăla este una din cele mai răspândite, și de aceea ne oprim un moment aci, pentru a o urmări prin literatura universală.

Până a ajunge ast-fel, a avut legenda mai întâiŭ forma, cum că *sângele clocotia* și nu putea cu nicĭ un chip să se astâmpere; *sângele striga* răsbunare, cum este espresiunea Biblieĭ, la omorul luĭ Avel, când D-zeŭ însuși zice: *sângele fratelui tău strigă către mine, din pământ.* Intre legendele templuluĭ din Ierusalim este și legende despre *sângele clocotitor* al prooroculuĭ Zaharia de care am vorbit mai pe larg în studiul nostru asupra legendeĭ luĭ Ieremia, pomenit mai sus.[1]) La Pilat, s'a schimbat deja legenda în *sângele ce nu se spală.* Atribuit mai întâiŭ sîngeluĭ luĭ Hs. se atribue după aceea și martirilor creștinĭ, al căror sânge rămâne ca semn vecĭnic al mucenicieĭ lor. Apoĭ St. Clemens slujind liturghia în aceeași vreme în Roma și în Pisa, lăsă aci în urma luĭ, treĭ picăturĭ de sânge pe o piatră de marmoră, *care nu se poate șterge până azĭ.* Tot așa se află un basin de marmoră în palatul Alhambra, în fundul căruia sânt pete nesterse din sângele Abenceragilor, a căror capete tăiate au fost aruncate aci.

De asemenea nu se poate șterge urma sângeluĭ luĭ Faust în mânăstirea Maulbronn. [2]) De aci a intrat în basme, în ciclul despre „barbe bleue“[3]) și se găsește

[1]) Pag 346 No. 4.
[2]) Literatura v. I.W. Wolf, Niederlaendische Sagen Leipsig 1843 p. 691 No. 266.
[3]) Grimm No. 46 v. III pag. 74.

Digitized by Google

în Gesta Romanorum, unde se spune că o femeă, omorându-şĭ copilul, i căzură câte-va picătură de sânge pe mână şi cu toate stăruinţele eĭ. nu se putură şterge [1]). Revenind la literatura română găsim aceeaşĭ credintă în povestea: Hatmanul şi Fantoma publicată de Codrescu, care zice că a auzit-o în copilăria sa de la „moşu Stefan din satul Orinceĭ". Făcându-se un omor „*au remas pe pardoseală pete de sânge, pe care n'au putut nicĭ o dată să le şteargă, şi pe care nicĭ o fiinţă omenească nu le va curăţi* [2])"

De altă parte stă această legendă în legătură cu una din „*ordaliele*" evuluĭ mediu, unde se aducea acel bănuit ca ucigaş, lângă ucisul şi se căuta, dacă ranele acestuia se deschideau şi sângele începea să curgă [3]).

De un interes deosebit sânt următoarele întrebărĭ carĭ au dat naştere, în textele slavice la „caracteristica zoomorfică a popoarelor" despre care vorbeşte d-nu Hăsdeu.[4])

„I. Din cine s'au început creştiniĭ?

R. Din Sim au eşit şase legĭ şi cu limba lor, care se va arăta: 1. Creştiniĭ; 2. Sirieniĭ; 3. Iviriĭ; 4. Greciĭ; 5. Bolgariĭ; 6 Ruşiĭ.

I. Dar ceĭ ce ţin gĭumătate de lege?

R. Aceştia sânt din Iafuftŭ (!); zece limbĭ, care ţin gĭumătate de lege a noastră: 1. Francĭ; 2. Amaniĭ; 3. Verghieĭ; 4. Armeniĭ; 5. Leşiĭ; 6. Nemţiĭ; 7. Ar-

[1]) Ed. Osterley cap. 13.
[2]) Th. Codrescu, Plăieşul, Iaşĭ 1870 pag 124.
[3]) Rochholz: Deutscher Glaube und Brauch I Berlin 1867 p. 57—58.
[4]) Cuvente den bătrânĭ II pag. 185.

Digitized by Google

vaţiĭ; 8. Arbanaşiĭ; 9. Socolaţiĭ; 10 Zăheiĭ. Aceştĭ sânt jumătate de legĭ.“ Se vede învederat că aceste numirĭ de popoare, sânt corupţiunĭ din numirile acele conţinute în textul slavic. Dar şi însăşĭ textele slavice, nu sânt toate corecte, şi aşa se poate chiar, că prototipul de unde s'a luat această listă, conţine singur deja numirĭ corupte.

Pe lângă această înşirare, se maĭ aflu în textele slavice şi epitete caracteristice atribuite popoarelor; caracteristica este zoomorfică, adică se identifică fie-care popor cu câte un animal, cu al căruĭ caracter se potriveşte maĭ mult; asa d. e. se zice:[1]) Frâncul e leu; Alamanul,[2]) e vultur; Saracinul, vĭer; Turcul, zmeu; Armeanul, guşter etc.

In locul acestor caracterisărĭ, carĭ lipsesc în textele române, ce le avem până acuma, comunicăm aci o altă caracteristică, cam de pe la 1700—1725, pe care am găsit-o pe scoarţa unuĭ manuscript, scris la 1705[3]) şi care spune (că D-zeu a dat):

„Negustoria Turcilor,
„Beţia şi porcia Ruşilor,
„Tăria şi prostia Sârbilor,
„Dăscălia şi mincĭuna Rămlenilor,
„Scărnăviea Nemţilor,
„Râea şi gubăvia Saşilor,
„Norocirea Grecilor la banĭ,
„Mândria Leşilor,

[1]) Tihonravov loc. cit. II p. 440.
[2]) De unde s'a făcut în textul nostru: „Amanĭ.“
[3]) Tâlcul aocalipsuluĭ Sf. Ioan Bogoslov în posesiunea d-luĭ Gr. G. Tocilescu.

Digitized by Google

„Frumusețea Cerchezilor,
„Pohvala Moldovenilor,
„Zavistiea Rumânilor,
„Eresul Armenilor,
„Bogăția Ovreilor,
„Sărăcia și goliciunea Țiganilor.“

Această caracteristică este cu totul deosebită de cea zoomorfică, și este într'adevăr *autohtonă română*, născută din propria observațiune a poporului, de aceea nici nu se vorbește de alte popoare, de cât numai de acelea cu cari au fost Românii în contact direct.

Incheiăm citatele din Intrebări și răspunsuri, cu unele cam ciudate. Așa:

I. Ce proroc au fost cu aripi și cu coadă?

R. Adamŭ.

I. Dar acuma pentru ce nu are aripi și coadă?

R. Când l'au făcutŭ pre Adamŭ din lutŭ au șezutŭ 30 de ani uscat fără de sufletŭ. Atuncia merse Satana de i-au ruptŭ coada și aripile.

I. Din ce s'au făcutŭ șarpile?

R. Din coada lui Adamŭ.

I. Din ce s'au făcutŭ calŭ?

R. Din aripile lui Adamŭ.

I. Ce zice cocoșul, când cântă întâiŭ?

R. zice: Mărire dătătoruluĭ nostru, celuĭ ce dă lumină; a doua zice: trimite lumina sfinției tale pre lume. A treea zice: purcede lumina celuea ce este dătătorul de lumină; și iară zice: Hrs. au înviat și toate le-aŭ săvârșit.“

Cunoscută este marea considerațiune de care se bucura cocoșul la toate popoarele, represintând tipul cel

Digitized by Google

mai perfect de veghietor. La Evreĭ și Arabĭ există chiar un *cocoș ceresc*, care începe cu cântecul, lăudând pe Dumnezeu, și cocoșiĭ pământenĭ, îl aud și'l urmează; o credință ce se află chiar în Ucrania în Rusia. In Cabbala se spune, că la miezul nopțiĭ când intră D-zeu în raĭu, sare o scântee și lovește pe cocoșĭ sub aripĭ, atunci cântă cocoșul, întinzându-și aripile și chemând astfel pe oamenĭ la rugăciune Cocoșul de asemenea și la Grecĭ era considerat ca vestitorul luminei și sfințit lui Apollo. Glycas [1]) pomenind toate esplicările ce s'au dat, pentru faculiatea aceasta a cocoșului de a cânta în miezul nopțiĭ și de a vesti crăpatul de zi, spune că pronia d-zeească a orânduit lucrurile astfel și că cocoșul ne scoală la muncă și rugă [2]).

Aceste credințe orientale, se vede, au dat naștere la legenda, cam alt-fel formulată în „Intrebările" de mai sus, unde cocoșul cântă asemenea lauda lui Dumnezeu.

[1]) Annal. ed. Bonn pag. 90.

[2]) Mai pe larg despre cocoșul. v. Gruenbaum în Zeitschrift der Deutschmorgenl. Gesellschft p. 208 urm.

Digitized by Google

CANTECE

Paralel cu aceste cărți populare prozaice și pe baza lor s'au desvoltat producțiuni populare rimate. Cântece religioase erau obicinuite încă din timpuri antecreștine, și creștinismul cu încetu cu încetu a reușit a le depărta cu totul și a le înlocui prin alte, cari poate n'au păstrat din cele vechi, de cât unele urme slabe, lipsite de ori-ce caracter religios, precum sânt: refrene, întorsături, figuri și altele și pe lângă aceasta forma ritmică înrădăcinată în popor. Numai printr'această formă s'au asimilat cu totul și au căpătat caracterul popular și național tot de o dată.

Vremea de căpetenie de sărbători a fost la toate popoarele epoca solstițiului de earnă, când începe a crește ziua și începe un an nou. In locul sărbătorilor păgâne, ce se prăznuiau pe atuncea, se înființă *Cră-*

Digitized by Google

cĭunul şi obicĕiurile cele vechĭ furĕ *creştinite*. In locul naşterei *soarelui*, se sărbătoreşte naşterea luĭ *Christ*, şi se atribue zilelor de la Crăcĭun până la Bobotează o deosebită sfinţenie.

Multiple sânt cercetările ce s'au făcut de către diferiţiĭ învăţaţĭ, de a pătrunde până la acel fond păgân ce se ascunde sub învelitoarea creştină; şi câte o dată s'a şi păcătuit prin esces de zel, considerând o sumă de tradiţiunĭ ce se află în cântecile obicĭnuite pe acea vreme, cum că ar fi de origine mitică, pe când o cercetare maĭ critică dovedeşte originea lor *literară*.

Şi noĭ în literatura română posedăm o sumă de cântece pentru ziua de Crăciun şi numaĭ de acestea ne putem ocupa aci, numite **cântece de stea** cari se cântă de către tinerĭĭ, ce duc o stea cu eĭ, în aducerea aminte a steleĭ, ce a apărut pe cer la naşterea luĭ Christos. Acest obicĕiu se află la maĭ toate popoarele creştine. Coprinsul „cântecelor de stea" nicĭ el nu poate fi alt-fel de cât de origine *literară*, de oarece se ocupă cu tema „naşterea Mântuitoruluĭ," şi prin urmare e luat în întregul luĭ din *Biblia* şi din *apocrifele biblice*.

Nu este scopul nostru de a urmări aci „Cântecele de stea" la toate popoarele. Noĭ le găsim atât la popoarele germane, cât şi la cele romanice; la Slavĭ şi Grecĭ, în Orient şi în Occident se cântă la Crăcĭun naşterea luĭ Christos într'un mod aproape analog. Weinhold [1]) a tratat pe larg istoricul cântecilor de stea, şi

[1]) K. Weinhold, Weihnachts-Spiele und Lieder ed. 2-a Wien 1875 pag. 376—399.

Digitized by Google

mai cu seamă desvoltarea lor în Germania, în urma Reformaţiuneĭ.

Observându-le mai de aproape, putem însă constata, că suma cântecelor de stea *române* se apropie mai mult de cele *slavice*, de cât de cele germane, ce 'şi au luat naştere de la Hymne şi cântece bisericeştĭ latine; căcĭ deja din secolul 13 sau 14 au fost traduse în limba germană, cântece şi hymne ce s'au compus deja în secolul al 4-lea.

Tot aşa de origine bisericească sânt şi cântecele de stea române, făcute de sigur de dascăli bisericeştĭ şi de diecĭ, înfluenţaţĭ mai mult saŭ mai puţin de cântecele analoage slavoane.

Cel d'âmtâiu care a cules aceste cântece şi le a publicat a fost Anton Pann. Dar meritul luĭ, nu este de cât foarte mic; el nu le a compus, cum se crede de toată lumea, ci n'a făcut alt ceva, de cât a tipări cântece de stea mult mai vechi, schimbându-le puţin şi când ritmul o cerea.

Noĭ într'adevăr posedăm mai multe manuscripte anterioare lui Anton Pann, cari coprind mai toate cântecele de stea ale acestuĭ din urmă.

Colecţia noastră cea mai vechiă, se află în sbornicul nostru din 1784 [1]) întitulată: *cântările stelii şi a catavasilii*" şi coprinde 7 cântări. Cântarea întâia: *Treĭ crai de la răsărit* corespunde cântăriĭ a 3-a la Anton Pann. No. 2 este *cântecul pustiĭ*, pe care l'am comunicat mai sus [2]) arătând că romanţul Varlaam

[1]) Pag. 140-b — 144-b.
[2]) Pag. 47—53.

Digitized by Google

și Ioasaf este originea acestuĭ cântec. No. 3 este așa numita „*proorocie*“ la Anton Pann, începând cu vorbele: „Așa ni grăește Domnul“. Este echoul sonor al morțiĭ care 'șĭ amestică glasul în urările de fericire și veselie, ce răsună la sărbătoarea Crăciunuluĭ. No. 4 este adevărat cântec de stea: „*Ste despre răsărit aŭ strălucit*“; cu acest cântec se începe colecțiunea luĭ Anton Pann. No. 5 este Psalmul 46, versificat de Dosofteiŭ, „*Limbele să salte*“, la Anton Pann e cântarea 12-a. No. 6 este cântarea „*Kana Galilea*“ adică aceea ce are de refren aceste cuvinte, cântarea 8-a la Anton Pann. Și în sfârșit No. 7, începe: „*Slavă să aibă neîncetată*“ care stă însă numaĭ într'o legătură depărtată cu cântarea a 6-a a luĭ Anton Pann. Aci avem toate elementele esențiale ale cântecelor de stea române. De aceea ne oprim un moment, cu scopul de a caracteriza aceste elemente constitutive.

Treĭ sânt elementele principale din cari se compun cântecele de stea; *mai intâiu* cântece despre persoane și evenimente biblice, precum „Steaua despre răsărit au strălucit“ sau „Trei crai de la răsărit“, „Kana Galilea“ și „versul lui Adam“. Al doilea element sânt psalmĭ versificațiĭ, precum este aci psalmul 46. Prototipul acestor psalmi versificațĭ este Psaltirea Mitropoliteluĭ Dosofteiu tipărită la Uniev 1673. Dar cântecele de stea ne arată și o desvoltare care trece peste forma acestor psalmi versificațĭ; deveniți „cântece“ s'au modificat pe nesimțite. Aci ne maĭ permitem ipoteza, că pe lângă această redacțiune a luĭ Dosofteiu a influențat asupra formeĭ psalmilor din cântecele de stea, și Psaltirea în versurĭ a luĭ *Corbea*, al cărei manus-

Digitized by Google

cript de la 1725 se află în posesiunea d-luĭ T. Cipariu, și se pare că este însuși manuscriptul original. [1]) Se vede că acest manuscript, sau o copie acesteĭ Psaltire a avut'o și Sulzer în secolul trecut, care comunică și primele două versurĭ ale psalmuluĭ întâiu, pe cât știm singurul specimen tipărit din această Psaltire. [2]) Ritmul este cu totul popular și se aseamănă cu acel al cântecelor de stea.

Partea *a treea* acestora se compune apoĭ din cântece *eshatologice*, adică cântece, despre *moarte*, *ĭad*, *raiŭ*, *a doua judecată* etc. No. 3, *Proorocia* sus citată, prin coprinsul eĭ, este reprezentantul acesteĭ clase de cântece, și No. 7, cu care se închee aci cântecele de stea este slăvirea veselieĭ vecĭnice, și descrierea horeĭ cereștĭ.

Din punctul de vedere psihologic ne putem esplica cum au putut să ajungă ast-fel de cântece eshatologice, cântece de stea. Este o asociațiune de ideĭ, care pleacă de la păcatul luĭ Adam și de consecințele ce a avut pentru neamul omenesc, adică de a-l da în mână Sataneĭ și de a moșteni ĭadul. Mântuitorul a cărui naștere se prăznuește, a căpătat tocmaĭ printr'aceea numele de *Mântuitor*, că a mântuit omenirea de păcatul strămoșesc. Aceasta este nota principală, care se repetă în toate cântecele de sea. Pe de o parte s'a desvoltat de aci, jalea pentru destinul omenesc adus de Adam în lume, cum că trebue să moară tot omul, și de altă parte mângăerea creștinuluĭ, că a scă-

[1]) Gesch. d. transalp. Daciens III Viena 1782 p. 14—15. Observăm în treacăt, că Sulzer numește pe Corbea, *Nicolau*, pe când la Cipariu are de pronume: *Teodor* (!)

[2]) T. Cipariu, Principia de limbă Blasiu 1866 pag. 120 No. Zz.

Digitized by Google

pat de la osânda iadului, și ajunge la bucuria raiului redobândit, care se descrie cu culorile cele mai vie.

Indată ce am schițat coprinsul cântecelor de stea, ne putem imediat da seama, despre izvoarele lor literare. *Biblia și apocrifele*, iată izvoarele de unde s'au izvodit. Cât privește răpândirea, ea a fost cu atât mai ușoară, cu cât poporul cunoștea deja de mai înainte coprinsul lor sau prin povestiri sau prin cântările bisericești.

Noi acuma vom urma cu descrierea cântecelor de stea după manuscriptele ce posedăm.

Imediat după cele sus pomenite, urmează, în ceea ce privește vechimea, un cântec de stea, ce se află scris pe un Catavasier manuscript de la 1781, în posesiunea noastră. ânsuși cântecul nu este de aceeași mână; dar se vede că este aproape contimporan.

Iată acest cântec:

„Moise și cu Aron
Pre cel de la Faraon,
Pre Istrail cel iubit,
Den Eghepet slobozit,
Din Eghiptul cel amar,
Prin dumnăzăescul dar.
Atunci Moisi și cu Aron
Numai ei țăne dintr'o dintr'o (?) făgăduință,
Cuvântul legii ș'al credinții,
Ca niște stâlpii ferecați
De duhul sfânt însuflați.
De acum până în veci,
Mila Domnului să fii.“

In colecțiunea lui Anton Pann este cântarea 9-a,

Digitized by Google

unde e mai complectă, căci tocmai punctul principal lipseşte în redacţiunea de sus, care nu pomeneşte de loc de Christos

Cât de populare şi răspândite aŭ fost aceste cântece mai cu seamă „proorocia“ care a făcut o impresiune mare asupra fantazieĭ poporuluĭ, ne arată acest manuscript unde se află începutul „proorocieĭ“ repetat de 4 orĭ, de diferite măinĭ şi în diferite vremurĭ. Noĭ dăm aci una din aceste înscripţiunĭ, care este interesantă prin aplicaţiunea ce-ĭ s'a făcut.

„Auziţĭ aceste (toate)
Noroade multe şi gloate!
Că lume în vec să sfârşaste
Şi gĭudeţul să gătească.
Tatăl pre fiĭul va mână,
Şi lume va gĭudeca.
Să să ştie:

„Că în anul 1825 Aprilie 9 zile au nins, într'adoa săptămână după paşte în zi Joĭ.“

„Gavril Ierodiacon“

Aci, precum se vede s'a întrebuinţat proorocia ca o introducere solemnă, pentru o întâmplare minunată în „rebus naturae.“

Manuscriptul cel mai complect de cântece de stea, este unul scris la 1821, care se află în posesiunea noastră. Acest manuscript coprinde. afară de *Irozĭ*, de care vom vorbi mai la vale, 21 de cântece de stea, începând cu „Proorocia“ şi sfârşind cu aşa numita „Povestea numerelor“ studiată pe o scară foarte întinsă de d. Hăsdeu.[1]) Ast-fel coprinde acest manu-

[1]) Cuv. d. bătr. II p. 567—608.

Digitized by Google

script mai *toate* cântecele de stea publicate de Anton Pann, a căror număr se urcă la 24, după care urmează în A. Pann „Proorocia“ „Urare la pahar“ „Irod și Magii“ „Iosif și frații lui“ și în sfârșit „Cântarea diminețeĭ“ de Eliade. Trebue observat ca în manuscriptul nostru lipsește la mijloc o foae sau două. Ediția întâia ale cântecelor de stea de A. Pann s'a făcut la 1830[1]) și s'a reprodus de nenumărate orĭ. Noĭ ne am folosit de ediția 5-a Bucur. 1854.

Dintre cântecele ce se află la Anton Pann și nu le am regăsit până acuma în manuscript, ocupă interesul nostru în primul rang cântarea a 20, care descrie călătoria sufletului prin Iad și raĭu, imediat după eșirea sa din trup. Această cântare nu este alt-ceva de cât *Apocalipsul apostolului Pavel* versificat. Tot așa de origine literară sânt și cele alte cântece eshatologice. jalele de moarte sau „cugetărĭ în ora morții“ în diferitele variante, pe care le-am întâlnit în toate manuscriptele noastre și în manuscriptul d-luĭ Densușianu. Aci putem dovedi că și aceste cântece nu sânt alt-ceva de cât „podobnicele pogrebanieĭ“ din Molitvelnic, versificate. Judecând după textele ce ne stau la dispoziție, putem susține că această parte se liturgisea *românește*, încă pe vremea aceea când restul Molitvelniculuĭ era încă slovenesc. Textul cel mai vechiu îl posedăm într'un manuscript al nostru de la 1679 pe care 'l reproducem întreg în „Chrestomatia“ noastră. Mai cu aceleași cuvinte regăsim aceste podobnice în Eu-

[1]) Iarcu, Bibliografia rom. pag. 30„cântece de stea, *îndreptate* de A. Pann.

Digitized by Google

hologiul din 1764 [1]). Comparând aceste texte cu „versul la morți“ din manuscriptul d-luĭ Densușianu [2]) localizată în *Blaj*, și apoĭ cu toate cele alte „versurĭ la morți“ din colecțiunile manuscripte și din Anton Pann nu încape niciĭ o îndoială despre dependența acestora de textele *liturgice*. Maĭ vechĭ încă sânt textele din Codex Sturdzanus cercetate de d. Hăsdeu [3]) care a dovedit influența ce a esercitat asupra acestor „cugetărĭ“ omilia Sf-luĭ Cyrill din Alexandria, tradusă românește în Molitvelnicul de la Buzău 1701. Observăm că această Omiliă se regăsește întocmaĭ așa în „Ușa pocăințiĭ“ tipărită la Brașov 1812 p. 332—356. Ceea ce a scăpat însă d-luĭ Hăsdeu din vedere, este strânsa legătură ce esistă între aceste texte, între „podobnicele pogrebanieĭ“ și între „*colindele*„ sau „*cântecele de stea.*“

De aci s'au desvoltat așa numitele *bocete* la morțĭ. Nu vorbim de *obiceĭul de a boci* pe morțĭ, care se pomenește și în Biblia și în antiqitatea clasică, ci vorbim numaĭ de *textele bocetelor moderne*, culese și publicate de Burada [4]).

Versificarea se datorește fără îndoială *diecilor* și *dascălilor* și lor se datorează asemenea „povestea numerelor.“ Textul celuĭ maĭ vechiŭ român, cunoscut până astăzĭ, se află precum am observat-o în manuscriptul nostru de la 1821. A doua variantă este cea din co-

[1]) Pag. 227—231.
[2]) Pag. 4—7 No. 3 și varianta pag. 35—38 No. 20.
[3]) Cuv. den bătr. II, 435 – 448.
[4]) Convorbirĭ literare an. XIV. 1880 și apoĭ reproduse în datinele poporuluĭ român la înmormântărĭ. Iassy 1882.

Digitized by Google

lecțiunea luĭ A. Pann, studiată de d. Hăsdeu, și a treea variantă a fost culeasă din gura poporuluĭ de către Episcopul Melhisedec. [1])

Iată aci în ordinea în care le-am enumerat, versul din urmă din câteșĭ trele texte, care recapitulează toate cele precedente.

Manuscriptul:

„O diece dis învățate
care înveți la școală carte
spune'mĭ, spune'mĭ miĭ,
ce sânt doĭsprăzăcĭ?
doĭsprizăcĭ apostolĭĭ,
unsprizăcĭ stihiri,
zăci poronci dumnezăești,
noă cete îngerești,
opt milile domnuluĭ,
șăpte taĭne creștinești,
șase crine a precistiĭ,
cincĭ ranile domnuluĭ,
patru sfinți evangheliștĭ.
triĭ sfinți patrierșĭ,
doă table a luĭ Moisi,
unul fiĭul Marie,
care în ceriu lăcuește
și pre noĭ ne stăpânești.“

Varianta din Anton Pann:

„Dascăle prea învățate
cel ce înveți în școală carte
spune'mĭ mie ce sânt doisprezece?

[1]) Convorbirĭ literare an. XIV 1880 pag. 290–292.

Digitized by Google

Doĭsprzece 's Apostoliĭ,
Unsprezece 's voscresnele,
Zece poruncĭ Dumnezeeștĭ
Noă cete îngerești,
Opt sânt fericirile,
Șapte taine dumnezeeștĭ
Șase 's crinĭ Precistiĭ
Cincĭ ranele Domnuluĭ,
Patru sfinți evangheliștĭ
Treĭ fețe Dumnezeeștĭ
Două table ale luĭ Moisi
Unul fiul Marieĭ,
cel ce în cer locuește
și pre noĭ ne stăpânește.'

In sfârșit maĭ citĭm și varianta a treea culegând numerile din fie-care strofă pentru a le concentra, și a le alăturea la cele de sus:

„O diece pre 'nvățate
care înveți la școală carte
spune: ce sânt doisprezece?
— Lor lumea să li se plece
că sânt Apostoliĭ Domnuluĭ
ce dau învățătură omuluĭ.
Maĭ sânt doisprezece proorocĭ micĭ
aĭ legiĭ vechĭ dascălĭ și ucenicĭ.
— Unsprezece stihiri ale învieriĭ,
ce se cântă la sfârșitul luădăriĭ.
Maĭ sânt unsprezece soboară locale
ce merg cu cele marĭ tot pe-o-cale.
— Sânt zece poruncĭ dumnezeeștĭ

Digitized by Google

Temelia legiĭ creştineştĭ.
Maĭ sânt zece goane păgâneştĭ
asupra bisericiĭ creştineştĭ
— Sânt nouă cete îngereştĭ,
. . . . . .
maĭ sânt nouă porunci Bisericeştĭ,
. . . . . .
âncă nouă roduri ale duhuluĭ sfânt.
— Opt glasurĭ bisericeştĭ
pentru cântărĭ duhovniceştĭ.
— Şapte taine creştineştĭ
ş'atâtea darurĭ Dumnezeeştĭ.
Şapte mile trupeştĭ
şi tot atâtea sufleteştĭ.
Maĭ sânt şapte păcate de moarte,
de care să ne ferim cât se poate.
Şapte soboară s'a adunat
care credinţă au apărat.
— Şase porunci pentru fratele.
. . . . . .
— Cinci sânt ranele Domnuluĭ
. . . . . .
— Patru sfinţĭ evangheliştĭ
. . . . . .
Patru sfinţĭ proorocĭ marĭ.
. . . . . .
Sânt patru şi poruncile pentru Dumnezeu.
— Treĭ feţe sânt
în unul cel sfânt.
. . . . . .
Treĭ patriarhĭ aĭ vechimeĭ.

Digitized by Google

— Două firĭ în Christos a mărturisi
și două table ale luĭ Moisi.
— Unul e Dumnezeŭ bunul,
care'n ceriurĭ locuește
și pe noĭ ne stăpânește".

Ne mărginim la reproducerea simplă a acestor texte, fără a intra în compararea cu alte paralele, cu atât maĭ mult cu cât avem deja monografia escelentă a d-luĭ Hăsdeu, pomenită maĭ sus.

Deosebit de cântecele de stea prin caracterul lor legendar și epic sânt **colindele** cari se împart în colinde *religioase* și în colinde lumeștĭ. Insuș numele celor d'ântâiu ne arată originea lor *literară*, *legendară*.

Textele cele maĭ vechĭ se găsesc în des citatul manuscript al d luĭ Ar. Densușianu, de pe la începutul secoluluĭ nostru, care pe lângă coprinsul, maĭ are importanța, că ne arată originea *diecească* a acestor colinde. Intre aceste colinde din cari am citat deja: „Versul luĭ Adam" „Versul pustiităţiĭ" și „Versul la morțĭ" se află și „Verșul luĭ Iosif" adică plânsetul luĭ Iosif dus în robie la mormântul mumeĭ sale, în două variante, [1]) „Oraţia la crăciun" etc. cari au un caracter pronunțat de colinde religioase. In acelaș manuscript maĭ găsim și câte-va cântece de stea, precum : „Cana Galilea„ și afară de aceasta, încă o sumă de cântece populare, adică *colinde lumeștĭ* cari au aci deja carac-

[1]) No. 11 p. 19–20 și No. 25.

Digitized by Google

terul ironic, precum trece lesne poporul de la o estremitate la cea l'altă, de la „cântecul de jale pentru morți,“ la „cântecul veseliei“, de la „cântecul străinătății“ în două variante la „cântecul mângâios,“ saŭ „cântec de mângâere“ tot în două variante. Ba găsim aci chiar „Verșul preoților“, „Verșul popi Iliea, care ș'au lăsat popiea. Mai sânt apoi cântece întitulate „Despărțirea a doi tineri“, „Nevasta trăind rău cu bărbatul“. „Verșul fetelor, ce rămân nemăritate.“ Interesant din punct de vedere național, este însfârșit „Verșul rumânului[1]“ care este o lucrare curat *artificială*, și nu e de loc popular, căci :

„Saltă măi rumâne, saltă
că (?) jucarea ci-aĭ înaltă
jucarea ci-aĭ rumânească
fie cine o hulească.
așa Romulus sălta
cu picĭoru în pământ da
cu soță care avea,
când cetatea o zidea....

Colinda „streinătății“ și „Verșul luĭ Adam“ se regăsește în manuscriptul nostru de pe la 1800. Mai veche, adică de la 1784 sânt apoi colindele din sbornicul nostru, cari aparțin claseĭ *colindelor lumești* [2]) și adică : „cântecul voiniculuĭ strein“ și „cântecul al rumânilor viteji“ după care urmează adevărate *cântece populare, balade* în adevăratul sens al cuvântuluĭ :

[1]) No. 6 p. 11—13.
[2]) Fol. 290 a-b.

Digitized by Google

„*Stihuri în versuri* pentru Grigorie Ghica Vodă“ şi „Alte *verşuri în stihuri* pentru răpausatul Manolache Bogdan şi a luĭ Ioan Cuza.“ Mai conţine şi „Stihurile prea înălţatuluĭ domn Alecsandru Costantin Moruz voevod 1806.“ Cu altă ocaziune vom publica aceste colecţiuni manuscripte.

Cel d'ântâiŭ care a cules şi a publicat *Colinde* a fost At. Marian Marienescu. Ediţia ântâia în Peşta 1859, şi retipărită la Bucurescĭ 1861. Această colecţiune, pe lângă marele ei merite are însă defectul *schimbărilor tendenţioase*, carĭ s'aŭ făcut cu scopul de a arăta că în aceste colinde s'aŭ păstrat pomeniri romane şi chiar din timpurile când s'a zidit Roma, căcĭ culegătorul a căutat şi a găsit *fetele Sabine* în colindele române.

Din punctul de vedere critic au fost colindele foarte bine cercetate de către d G. Dem. Teodorescu [1]) care cu această ocaziune a publicat o sumă însemnată de colinde din propria sa colecţiune.

Sub titlul „Deosebite cântece“ s'au mai publicat astfel de colinde alăturea cu „cântecele de stea“ ale luĭ Anton Pann, şi carĭ în cea mai mare parte nu sânt alt-ceva decât reproduceri din colecţia luĭ Marienescu. Insfârşit a mai publicat Burada o colecţiune însemnată de colinde din Dobrogea [2]). Alte Colinde se află răspândite prin diferite ziare periodice. Studiul luĭ Mangiucă [3]) asupra colindelor îşĭ are importanţa prin

[1]) Noţiuni despre colindele române de G. Dem. Teodorescu Bucurescĭ 1879.
[2]) O călătorie în Dobrogea. Iaşĭ 1880 pag. 38-104
[3]) Călindariu pe anul 1882 Oraviţia 1881. pag 1-48

Digitized by Google

dovedirea esistenței colindelor și la alte sărbătorĭ afară de Crăciun.

Considerând acest material mai de aproape ne putem convinge ușor, pe de o parte de originea literară a coprinsului lor, pe de alta de originea populară a formei lor; adică, diecil și dascăli luau un subiect și 'l versificau într'un mod analog cu așa numitele Colinde lumeștĭ, carĭ în fond nu sânt alt-ceva decât însăși „Cântice din bătrânĭ" întrebuințate ca niște colinde. Mai sus am arătat identitatea legendeĭ despre Sf. Vinere cu Colinda publicată de D. Teodorescu. Tot așa am arătat înrâurirea legendelor și apocrifelor religioase asupra colindelor din colecțiunea luĭ Marienescu. La această se și mărginește în fond cercetarea noastă care este *istorică* și nicĭ de cum *estetică*, adică noĭ n'avem de scop de a arăta mecanismul intern al asimilăreĭ ci numaĭ legătura ce esista între literatura *populară versificată și cea prozaică* și ĭarăși legătura cu alte literaturĭ analoage. Chiar și pentru colindele versificate găsim foarte ușor paralele în literatura rusească și slavonească, în special cu așa numitele: stihurĭ duhovnice culese de Bezsonov. [1]) „Verșul la morți" își are o analogie afară de paralelele din colecțiunea Bezsonov, și în cel slavon publicat de Novacovicĭ. [2])

Cu aceeașt ocasiune maĭ tractăm aci o parte însemnată din literatura populară româna, care pentru mulți este *singura* espresiune a poporuluĭ, adică **cânte-**

[1]) Kalêki perehojie fasc. I-VI Moscau 1861—1863
[2]) Primeri etc. pag. 492-496 „pesmsmrti."

Digitized by Google

cele populare. Şi aci avem aceleaşi vederi în considerarea lor, ca şi la colindele. Se înţelege că vorbim aci numai de *balade* ĭar nicĭ decum de *doine* saŭ *hore*, adică de *cântecele lirice* ale poporului român. Acestea pot fi cercetate numai dintr'un punct de vedere *estetic*, şi când ar fi vorba de *poetica* română, ĭar nu aci unde căutăm izvoarele şi filiaţiunile literaturei populare. La o înălţime oare-care de simţire, întreaga omenire este una şi aceaşi şi pretutindenea resună echoul vibrator al cântăriĭ unuĭ popor, când 'şĭ a esprimat în modul cel mai înalt un simţimânt al inimeĭ sale. Aci se întâlneşte literatura universală, şi prin asta se constitue literatura universală, numai *coloritul* este deosebit, căcĭ printr'această se esprimă naţionalitatea.

Cu totul diferite sânt însă *baladele* popoarelor între dânsele, căcĭ se aseamănă, numai în forma esterioare dar se deosibesc prin coprinsul lor. In balade se cântă o legendă *localistă*, un erou *naţional* şi ast-fel se deosibesc baladele între dânsele. Noĭ însă am arătat deja că şi legendele *localisate* într'o ţară, nu sânt totde o dată şi *originare* dintr'acea ţară, ci sânt un material fluid comun multor popoare prin cale de imigraţiune şi împrumut mutual, care mai târziu a fost localisat, schimbându-se adesea *numai numele*.

Cercetarea noastră decĭ, are de asemenea numai scopul de a căuta analegiĭ şi paralele la baladele noastre populare şi de a ne apropia ast-fel de originea lor. O greutate enormă întâmpinăm în lipsa de colecţiunĭ anterioare manuscrise, şi în lipsă de colecţiunĭ critice; căcĭ până acuma nimenĭ nu s'a încercat a aduna la un loc toate variantele cel puţin din colecţiunile tipărite, ca

Digitized by Google

să putem ajunge a fixa forma primitivă a acestor cântece, variată în colecțiunile provenind din Bucovina, Transilvania, România și Dobrogea.

De altă parte nu s'a observat îndestul legătura intimă ce există între *colindele lunești* și *cântecele populare*. Se înțelege că nu este locul aci pentru cercetări așa de întinse, necesare pentru fie-care cântec în parte; ca specimen pentru acest fel de cercetări pomenim monografia erudită a d-luĭ Hăsdeu asupra baladei române „Cucul și turturica.[1] In acest mod ar trebui cercetate toate cântecele populare.

Noĭ ne mărginim la unele micĭ esemple, îndestulătoare pentru scopul ce ni l'am propus, de arăta pe de o parte legătura cu colindele, de alta cu producțiuni analoage ale celor alte popoare.

Cunoscută ca una din cele maĭ frumoase cântece populare este admirabila baladă „Miorița" din colecțiunea luĭ Alecsandri. Trecem peste greutățile limbistice, ce conține, și ne oprim la coprinsul. D. Odobescu a făcut un studiu foarte poetic în „Revista Română"[2], despre această baladă și a ajuns la concluziunea, că „mândrul voinicel—tras printr'un inel" omorât de către Ungureanu și de cel Vrânceanu, nu este alt cine-va de cât *Adonis—Tamuz* din legendele semito-egiptiene. Pe acest *Adonis* împreună cu întregul cântec 'l regăsim în „Judecata păcurarilor" din colindele d-luĭ Marienescu [3] repetat apoĭ în Cântecile de stea [4] și reprodus acuma de noĭ:

[1] Cuv. den bătr. II. pag. 501-566 și 684-705.
[2] An I 1861 pag. 34—57.
[3] No. 21 pag. 164.
[4] Ed. Bucur 1878 pag. 101—103.

Digitized by Google

Judecata păcurarilor.

„Treĭ păcurarĭ sânt pe munte
Leru-ĭ Domnulŭ!
și vorbesc de zile sfinte,—
Din părinți sânt păcurarĭ
și toți treĭ sânt verĭ primarĭ.
Păcurariu cel maĭ tânăr
toată ziua suflă în fluer,—
și de turma sa se uită,
și per oĭ în seama multă.
Ceĭ l'aŭ înțelegea
se vorbea, legea-o făcea
pentru ce nu le-a păzit
și la lupĭ le-a părăsit?
Și-ĭ desleagă-o judecată,
ca de spadă, sau săgeată,
și de mâna lor să peară,
soarele stând de seară.
Să-l astupe cu mohoare
încă în răsărit de soare!
„Păcurarĭ! mă judecați
dară capul nu-mĭ tăiați.
ci de vreți, mă săgetați. —
și vă rog mă 'mormântați
în strunguța oilor,
în cel strat al florilor;
și vă rog a mă-astupa
cu cea glugă neagră a mea,
fluerul de la curea.
că cu vântul eu sânt frate,

Digitized by Google

și de-a începe trist a bate,
gugișoara s'a mișca,
fluerutul va cânta:
„oĭ frumoase și cărunte!
mândru v'am cântat de multe,
berbecĭ și mielușeĭ,
blestemațĭ pe soțiĭ meĭ,
că m'au săgetat în stână
și nu știu să fiu de vină!“
Cel mai tânăr că muria
vânturile 'l bătea,
gugișoara se mișca
fluerul 'l cânta
O închinăm spre sănătate.“

Sceneria este întocmaĭ aceeași ca în „Miorița“ dar omorul este mai bine motivat în „Judecata“ unde este o pedeapsă pentru neîngrijirea turmeĭ, de cât în „Miorița“ unde Moldoveanul este jertfa pizmeĭ Vrânceanuluĭ și a Ungurianuluĭ.

Miorița năsdrăvană, care lipsește în „Judecata“ se găsește în Colinda care-ĭ precede imediat la Marienescu „Păcurarul și mieluța“.

Iar „maicuța bătrână“ din „Miorița“ se regăsește mai cu aceleași cuvinte în cântecile populare culese din Dobrogea, [1]) cu deosebirea numaĭ că sceneria e schimbată.

Măicuța bătrână ce-și caută feciorul o regăsim și

[1]) Burada loc. cit. pag. 113—119.

Digitized by Google

în cântecele populare greceşti [1]). Tot acolo şi metafora: *a se însura* în loc de *a muri* [2]). Până acuma însă n'am găsit la alte popoare o analogie perfectă cu „*Mioriţa*“ a cărei intimă legătură cu *Colinda* o credem dovedită.

Observăm aci, la acest esemplu modul, cum se desvoltă literatura nescrisă. Un cântec, un basm spus o dată, se schimbă deja în gura aceluea ce 'l repetă, căci se adaugă şi se scade după asemănări şi asociaţiuni de idei, fondate în raţionamentul poporului. O sumă anume de elemente, ce există în popor, sânt combinate în diferitele moduri, prin cari se esprimă subjectivitatea fie-cărui povestitor sau poet popular.

Trecem acuma la un alt esemplu din cântecele populare şi luăm aci balada despre zidirea mănăstirei Argeş, născută dintr'o legendă localisată în România. Intr'alt loc, [3]) am studiat originea credinţei în „stafii“ spiritul ocrotitor al casei, care credinţă nu este numai românească ci aproape universală, începând de la credinţele şi obiceiurile egiptene, până la cele germane şi slave. Pretutindenea se povesteşte de zidirea unui om în temelie, al cărui suflet rămâne ca spirit ocrotitor al casei sau al zidirei. Din zidirea unui om, s'a prefăcut cu încetu zidirea umbrei sale în temelie

[1]) Th. Kind. Antologie neugriechischer Volkslieder. Lpzg 1861 pag. 124—126.

[2]) Liebrecht, zur Volkskunde Heilbronn 1879 pag. 188 pag. 198 şi alte paralele pag. 211.

[3]) Germania ed. Bartsch, Noua serie XIV (XXVI) 1880 pag. 210—213.

Digitized by Google

stând ast-fel în legătură cu credințele, ce atribue *umbrei o substanțialitate deosebită.*

In credința română avem ambele stadie ale desvoltăriĭ, ce a percurs această legendă. In balada avem încă zidirea unuĭ om în temelie, și în obiceiurile moderne observate de către zidari și descrise de Alecsandri, cu ocaziunea baladeĭ, avem starea a doua, unde *umbra* omuluĭ înlocuește *trupul* omuluĭ.

Credem această baladă foarte bine cunoscută cititorilor noștriĭ pentru a o maĭ reproduce și ne mărginim la indicarea câtor-va paralele din literatura universală, pentru a dovedi răspândirea universală a acesteĭ legende, care s'a localizat în Romănia. Intocmaĭ așa este și legenda serbească despre zidirea orașuluĭ Școdra,[1]) care este cunoscută și în Albania,[2]) unde se maĭ povestește că în timpurile de demult se jertfeau oamenĭ pentru întărirea zidireĭ.[3]) Identitatea între aceste baladele este atât de mare, în cât în amândouă balade este însăș femeea tânără a unuia din „meșterĭ marĭ“ care se zidește în temelia orașuluĭ, și acolo unde e zidită se naște un izvor minunat; la Românĭ:

o fântână lină
cu apă puțină
cu apă sărată
cu lacrimĭ udată [4])

la Slavii: o fântână de lapte.

[1]) Talvj: Serbische Volkslieder I Halle u. Leipzig 1835 pag. 117 urm.
[2]) Hahn. Albanesische Studien. Iena 1854 pag. 200 No. 73.
[3]) Ibid. pag. 160.
[4]) Alecsandri, poes. pop. pag. 292.

Digitized by Google

La Greciĭ [1]) apoĭ găsim o baladă analoagă, relativă la zidirea poduluĭ Arta, în a căreĭ temelie se zideşte femeea meşteruluĭ celuĭ mare; însfărşit maĭ pomenim o paralelă ungară analogă[2]). Foarte pe larg a studiat Liebrecht şirul întreg de legende credinţe şi basme relative la înmormântarea şi zidirea oamenilor de viŭ.[3])

Balada populară „Visul luĭ Tudor" a fost adusă în legătură de d. Hăsdeu[4]) cu apocriful vis al Maicĭĭ Domnuluĭ, tractat de noĭ maĭ sus. Nu tăgăduim posibilitatea înfluenţeĭ acestuĭ apocrif, dar maĭ întâiu trebue căutate tóte paralelele române, apoĭ cele din alte literaturĭ, care se apropie mai mult prin forma poetică; abia după acestea s'ar putea reveni asupra apocrifuluĭ, ca asupra unuĭ prototip posibil literar.

Prima variantă din România este acea din colecţiunea luĭ Pompiliu [5]) întitulată „Stanciu şi Vochiţa". Deja aci vedem o deosebire fundamentală, căcĭ nu visează acela la care apoĭ visul trebuia să se împlinească, ci Vochiţa sora luĭ; şi ce e maĭ mult, visul aci nicĭ nu se împlineşte întocmaĭ. In aceeaşĭ colecţiune se află şi a doua variantă „Tudor şi Catiţa" care a perdut deja cu totul caracterul tragic [6]).

A treea variantă este apoĭ balada din Bucovina întitulată „Petrea."[7]) Aci vede însuşĭ eroul în vis armele

[1]) Th. Kind. Antologie neugriechischer Volkslieder Lpzg. 1861 pag. XXI; p. 90, 94. şi p. 205 urm.
[2]) Aigner, Ungar. Volksdichtungen Pest 1873 pag. 82 şi p. 161
[3]) Zur Volkskunde Heilbronn 1879 pag. 284—296.
[4]) Cuv. d. bătr. II p. 400—402 şi p. 721—723.
[5]) M. Pompiliu, Balade populare romane. Iaşĭ 1870 pag.68—70
[6]) ibidem pag. 74—75.
[7]) S. Fl. Marian, poesii popor. rom. I Cernăuţĭ 1873 pag. 74.

Digitized by Google

luĭ sfărămate, și este într'adevăr prins de potera; dar nicĭ „Petrea“ n'are sfârșitul tragic al luĭ Tudor Vladimirescu, căcĭ Țurca, calul său cel ĭute îl scapă, sărind cu dânsul peste zidurile cetățiĭ.

In sfârșit a patra variantă ardeleană, [1]) al căreĭ erou este Pintea, căpitanul de haiducĭ din secolul trecut, care își trimete fărtațiĭ în Baia mare pentru a aduce merinde, ĭar:

„Pintea lângă foc rămase,
dară somnul 'l luase,
și un vis rău a visat,
singur de s'a minunat.
Par'că sabia cea nouă,
i se rupse tocmaĭ în două,
par'că sabia cea vechiă,
i se rupse la urechiă,
și de vis s'a spăimântat,
cât fu îndată deșteptat.“ [2])

visul i se împlinește, căcĭ el cade lovit de către poterașiĭ, cari au încărcat arma cu treĭ fire de grâu sfânt și cu un plumb mic de argint.

Ideea fundamentală a tutulor acestor variante este un vis alegoric, tragic, care în cea maĭ mare parte se împlinește. Ast-fel de visurĭ profetice regăsim și la alte popoare; așa d. e: visul feteĭ în cântecul grecesc [3]); visul Cerireĭ mumeĭ luĭ Firud din Șahnameh persan, care în noaptea înaintea morțiĭ luĭ Firud a visat, că un

[1]) At. M. Marienescu, Balade. Pesta 1859 pag. 109—115.
[2]) pag. 112 113.
[3]) Kind. l. c. pag. 72-74

Digitized by Google

foc a ars cetățuea și muntele pe care se aflau [1]) și alte de felul acesta, dacă ne mărginim numaĭ la ast-fel de visurĭ tragice; mult maĭ numeroase sânt visurile profetice în genere dar ele nu ne interesează aci.

O figură foarte poetică, care este tema uneĭ balade mult variate, este creșterea a doi pomĭ din mormintele a doi tinerĭ ce se iubeaŭ în viață, care pomĭ se coprind apoĭ unul pe altul. Așa în balada ardeleană „Inelul și năframa“ culeasă de Marienescu din Baia mare și după foaea „Bucovina“ unde e indicat că e de origine ardeleană[2]). Aceașĭ baladă se află apoĭ într'o variantă puțin deosebită în colecțiunea luĭ Alecsandri [3]) Iată aci pasagiul respectiv după Marienescu, fiind această colecțiune destul de rară la noi în țară :

„Din el frate, a eșit
un brad mândru cântinat,
pe biserică culcat;
dar din ea o viișoară,
tinerică, frumușoară,
ce din zorĭ și până 'n seară
pe biserică s'a 'ntins
și cu bradul s'a cuprins.“

Aceașĭ figură poetică o regăsim la Serbĭ[4]) la Grecĭ moderniĭ[5]). Kind, editorul cântecelor grecești aduce o sumă de paralele [6]) de unde reese, că această figură

[1]) Gubernatis, zoological Mythology I. 117.
[2]) pag. 50—54.
[3]) Poesiĭ populare pag. 20—23.
[4]) Talvj. loc. cit. I. p. 68
[5]) Kind. loc. cit. p. 110-112.
[6]) Ibid. p. 210-211

Digitized by Google

se regăsește și în literatura spaniolă, și în cea portugesă și în cea norvegiană, etc. Literatura întreagă asupra acesteĭ figurĭ din balade se află la Liebrecht [1]) la care maĭ adăugăm observațiunile luĭ Perger [2]). Această baladă nu este alt ceva decât o paralelă la legenda cea vechĭe despre *Tristan și Isolde*, care e respândită peste lumea întreagă într'o mulțime nenumărată de variante.

Insfârșit maĭ pomenim o baladă populară despre soacra cea rea, o temă destul de ĭubită de către popor, pe care o întâlnim atât în cântece cât și în poveștĭ și basme, și numaĭ arare orĭ ĭa mașteha saŭ muma vitregă locul soacreĭ celi rele. Așa balada ardeleană, întitulată „Soacra“ [3]) localisată în Cluj. Junele înainte de a pleca la oaste la Belgrad, lasă tânăra sa soție în îngrijirea mumeĭ sale, dar,

„Soacra, nora 'șĭ-o lua,
șĭ-o punea de a spăla,
șĭ-o punea de a frământa
lemnele de a le tăĭa,
apoĭ pe-urmă o'nchidea
și mâncarea i-o dădea
în vălăul porcilor,
în blidușul puilor.“

Nevasta se roagă, Belgradul se sfărămă și tânărul se întoarce acasă; aci își găsește nevasta moartă de foame; fulgerul trăsnește pe soacra.

[1]) Z. Volkskunde pag. 166 și 282—183.
[2]) A. Perger, Deutsche Pflanzensagen 1864 p. 13-14.
[3]) Marienescu loc. cit. p. 17—21.

Digitized by Google

O variantă puțin schimbată se găsește în colecțiunea luĭPompiliŭ, [1]) în care variantă nevastă chinuită de către soacră-sa nu moare, și pedeapsa acesteĭ din urmă nu este dumnezeească, ci însușĭ fiul eĭ o leagă de coada caluluĭ, ca să fie târâtă prin ulițe și târgurĭ.

Balade analoage se găsesc și la Greciĭ moderniĭ[2]) apoĭ la Spanioliĭ, la Sârbĭ, chiar la Lituanĭ între „Doinele" lor.[3])

Ne ajung aceste puține esemple, pe care le putem lesne spori, pentru a arăta legătura ce esistă între baladele noastre și baladele altor popoare, maĭ cu seamă cu acele ale popoarelor învecinate.

De altă parte constatăm, că aceste balade n'au de loc o formă fixă în literatura noastră nescrisă, ci sânt adaptate împrejurărilor și localisate în maĭ multe părțĭ ale țărei, pretutindenea, unde se află cântătorul respectiv din gura căruĭa s'a cules. Aceașĭ baladă e localisată în România de către cântătorul român, în Bucovina de cel bucovinean, în Ardeal de cel ardelean și așa maĭ departe. Tot așa se schimbă și eroul după loc și împrejurare. Aci este Tudor, dincolo Pintea, în tr'altă parte Petre, eroul uneia și aceleașĭ balade.

Este deci, după convingerea noastră, cel puțin pripit de a trage conclusiunĭ etnico-psihologice, despre istoria și cultura română, după aceste balade, fără de a face maĭ întâiŭ o comparare critică între diferitele

[1]) loc, cit. pag. 50 – 55 „Fecĭorul și pedepsirea maică-sa".

[2]) Kind, loc. cit. pag. 130-135. Passow. Carmina Graeciae Lpzg. 1860 pag. 335 urm.

[3]) Kind l. c. p. 216, Nesselmann Doinas Berlin 1853 p. 606 v. și Liebrecbt loc. cit. pag. 187.

Digitized by Google

variante și a ajunge mai întâiŭ la un *prototip comun român*, care trebue apoĭ comparat cu baladele celor-alte popoare; încă și mai pripit, ba chiar greșit este, de a se baza totul pe o *singură* colecțiune.

Cel d'ântâiŭ, care a cules baladele române și care a dat un impuls puternic acesteĭ ramure a literatureĭ populare este Vasile Alecsandri, a căruĭ musă s'a adăpat la acest izvor, de o veĭnică frăgezime. Dar dacă pe de o parte îĭ sântem recunoscătorĭ pentru culegerea, de altă parte din puntul de vedere critic, nu putem să nu observăm, că Alecsandri n'a păstrat baladele culese de dânsul în forma lor primitivă, ci, precum spune însuși au fost „îndreptate“ de dânsul; ce e drept, cu mult simț poetic, dar totuși, sânt *îndreptate.*

Maĭ întâiŭ le-a publicat Alecsandri în suplimentul la „România literară“ apoĭ ca broșură separată, și deja sub o formă schimbată la 1852[1]) în sfârșit, împreună cu „doine“ și „hore“ într'un volum respectabil la 1866.[2])

Baladele din Ardeal au fost culese de At. Marian Marienescu[3]) care și aci păcătuește în contra spiritului popular prin neologisme și schimbări tendințioase în favoarea latinismuluĭ[4]). Dar aceste schimbărĭ nu se întind maĭ departe decât la schimbarea a câte unuĭ singur cuvânt.

Din Valea Crișuluĭ a cules apoi Miron Pompiliu[3]) o sumă de balade și le-a publicat păstrând cu sfințenie

[1]) V. Alecsandri, balade adunate și *îndreptate* I. Iași 1852.
[2]) V. Alecsandri, Poesiĭ populare ale Românilor Bucureștĭ 1866
[3]) At. Marian Marienescu. Poesia popurala. Balade culese și *corese* Pesta 1859.
[4]) Miron Pompiliu. Balade populare române. Iași 1870

Digitized by Google

forma lor originală. Tot așa de exactă este apoĭ colecțiunea luĭ Marian [1]) din Bucovina și cea de Burada din Dobrogea [2]). Balade au mai fost culese și publicate de Bădescu in „Convorbiri Literare“ tot așa și de Creanga.

La aceasta se mărginește tot ce avem până acuma din tesaurul nesecat al poesieĭ populare române. Din aceste colecțiunĭ, cea a luĭ Alecsandri a fost tradusă în parte, în limba germană, francesă și englesă, ear Schuller a tradus o parte din baladele luĭ Marienescu în limba germană.

Ca să terminăm ca producțiunile rimate ale poporului mai cu seamă cu acele de proveniență literară, mai pomenim și **Orațiile**, ce se țin la nunțile țărănești și „cererile de ertăciune“ rimate, ce se obicinuesc cu aceeași ocasiune.

Deja bătrânul Cantemir pomenește aceste orațiunĭ [3]) cari stau în legătură întimă cu cele alte obiceiurĭ de la nuntă „Conăcăritul sau Colăcăritul și Vornicitul“ Ideea generală a acestor Orațiunĭ, din carĭ cunoaștem cel puțin *cinci* variante maĭ mult sau maĭ puțin diferite între dânsele, este cum că un fiu de împărat s'a dus la vânătoare și a dat de urma uneĭ căprioare, care

[1]) Simeon Fl. Marian. Poesiĭ populare române adunate și întocmite. Tom. I Cernăuți 1873.

[2]) Teodor T. Burada, O călătorie în Dobrogea. Iași 1880 pag. 107-217.

[3]) Descriptio Moldaviae ed. București 1872 Pars II. cap. XVIII pag. 131-132.

Digitized by Google

s'a ascuns în cutare casă şi acum vin soliĭ acestuĭ fiu de împărat de o cer să li se dea pentru stăpânul lor zicând, că de nu se va da de bună voe, va veni însuşi împăratul şi o va lua cu de a sila.

Maĭ cu aceleaşĭ cuvinte regăsim această oraţiune împreună cu toate cele alte obiceiurĭ de nuntă atât la Serbĭ[1]) cât şi la Albanesĭ [2]) cât şi la alte popoare slavice. Sumţov a scris în limba rusească o carte însemnată asupra acestor obiceiurĭ, cântece şi oraţiĭ de nuntă din care carte dă Jagici un extract destul de mare [3]). Nu este însă scopul nostru a urmări aci această temă.

In privinţa cererilor de ertăciune, observăm, că pe de o parte am arătat maĭ sus[4]) înrăurirea „Intrebărilor" asupra părţiĭ privitoare la zidirea omuluĭ, pe de altă, că manuscriptul artistic de pe la 1750 din care ne dă d. Cogălniceanu unele estracte [5]) conţine şi o ast-fel de cerere în prosa, scrisă de sigur de dascălul posesorul şi autorul aceluĭ manuscript artistic.

Texte din Oraţiunĭ etc. s'au tipărit maĭ întâi de G. Clozius în Sibiu. Noĭ avem numaĭ ediţiunea din 1867 apoĭ puţin schimbate în Bucureştĭ[6]), alt text se află în Albina Pinduluĭ[7]). Cu totul schimbată şi prelucrată

[1]) Talvj l. c. II. pag. I-XVIII
[2]) Hahn loc. cit. pag. 144 urm.
[3]) Archiv. f. slav. Philologie vol IV pag. 664-669. Maĭ vezĭ Rybnikoff. Pêsni, vol IV St. Ptrsburg 1867 pag. 105-154
[4]) pag. 268 - 269.
[5]) Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filologie fasc. I. 1882 pag. 85.
[6]) Oraţiunĭ ţinute la nuntele ţărăneştĭ Bucur. 1879.
[7]) An. II 1869 pag. 11-13.

Digitized by Google

este această oraţiune de către Păunescu, Buc. 1848 care conţine 2 variante; tot aşa schimbate sânt cele de Bancila[1]). însfârşit a maĭ publicat episcopul Melhisedec[2]) textul uneĭ oraţiunĭ şi a „cererilor“ reproduse maĭ toate de noĭ în „Chrestomatia“ noastră. Un text fragmentara publicat Schmidt [3]).

[1]) Colindele Crăciunuluĭ etc. Sibiu 1875.

[2]) Convorbirĭ literare an XIV p. 292-297; maĭ compară şi varianta din Oraţiĭ etc. Craiova 1879 pag. 3-19.

[3]) Das Jahr u. seine Tage Hrmstdt 1866 pag. 23—24 No. 126.

Digitized by Google

IROZI (VICLEIM)

Alăturea cu „Colinde“ și de aceeași origine este piesa teatrală, care corespunde „misterelor Nașterei“ medievale, care în Transilvania și Moldova a căpătat numele de *Irozi*, după regele *Irod* la care vin cei trei crai de la răsarit, și care poruncește omorul copiilor din Vitleem. In Muntenia din contra s'a numit „*Vicleim*“ adică „Betleem“ după numele orașului, unde s'a născut Mântuitorul.

Deja de timpuriu se prăznuia în biserica din Gallia și din Egipt nașterea Mântuitorului, care după aceea s'a adoptat de către biserica occidentala și apoi de cea orientală; și curând după aceea s'au introdus ceremonii alegorice în liturghia, pe când se făcea „cetenia“ din Evanghelia lui Matei cu buna vestire. Tot de o dată se introduse în oficiul bisericesc și închinarea păstorilor. Un pas mai departe era, că se *representa* însuși in biserică nașterea Domnului, puin-

Digitized by Google

du-se o easlă, înaintea căreia veneau cei trei crai de la răsărit de se închinau și aduceau darurile lor. Din „antifoanele și răsponsoriele“ ce se pomenesc deja în secolul VI s'a desvoltat cu încetu *dialogul*, însoțit de cântece, ce se aseamănă cu cântecele noastre de stea, între păstori și îngerul, păstorii și îngerii și așa mai departe. Abia mai târziu s'a introdus regele Irod în aceste „misterie.“

Textele cele mai vechi latine din sec. XI sânt originare din Gallia, de aci s'au întrodus de timpuriu aceste representațiuni în Germania și s'au răspândit mai departe și în alte țări. In special au studiat du Meril, Weinhold, și Schroeer originea și desvoltarea acestor representațiuni dramatice, relative la nașterea Domnului. Pe noi ne interesează a constata că în toate textele cele vechi anterioare mijlocului sec. XIII lipsește numele celor trei crai, ci se numesc simplu : regele cel d'ântâiu, regele al doilea și regele al treilea. Abia după acea vreme apar numirile de Balthasar, Gaspar și Melchior, cari au fost apoi adoptate de către întreaga Creștinătate. Interesant este că „Intrebările“ din copia de la 1809 n'au aceste numiri, căci fiind o traducere după originale *bizantino-slave* reprezintă tradițiunea orientală, deosebită de acea occidentală, care porecleste pe cei trei crai cu numirile pomenite. Iată pasagiul respectiv, destul de instructiv. [1])

„Intrebare. Cum au fostu numile celor trei crai ce au adus daruri la nașterea lui Hristos ?

Răspuns. *Elemeh. Eleoru. Elavu.*

[1]) pag. 4

Digitized by Google

Intrebare. Dar dacă au mersŭ acolo ce au zisŭ?

Răspuns. Elemeh au zisŭ: veniţi să ne închinăm împăratuluĭ nostru, Dumnezeu, iproci, şi ceĭ l'alţĭ.“

Acele texte latine, a căror forme cele maĭ vechĭ au fost publicate de Weinhold [1]) şi Hartmann [2]) au fost desvoltate şi prelucrate în Germania, unde au căpătat o formă fixată prin poeţiĭ germanĭ din perioada Reformaţiuneĭ. Insuşĭ Hans Sachs a compus un ast-fel de „Weihnachtspiel.“

Impreună cu protestanţiĭ au venit apoĭ „Iroziĭ“ în Ungaria şi Transilvania, unde s'au păstrat până în ziua de astăzĭ, şi au fost studiate pe o scară foarte întinsă de către Schroeer, care ajunge la conclusiunea, că textul „Irozilor“, ce se obicinueşte la Saşiĭ din Transilvania se trage de la un text fixat în Germania în secolul al XVI. Schuller a publicat un ast-fel de text, însoţindu-l cu oare care observaţiunĭ [3]).

De aci, adică de la Saşiĭ din Transilvanĭa, au venit Iroziĭ şi la noĭ, cel mult în secolul trecut. Nicĭ Cantemir. nicĭ Sulzer nu pomenesc de Iroziĭ, ci cel din urmă numaĭ jucăriile de păpuşe. Dar din momentul introducereĭ. s'aŭ bucurat de o mare reputaţiune la Românĭ, care abia în zilele noastre a început să scază. Iată ce ne spune d. Cogălniceanu [4]):

[1]) K. Weinhold. Weihnacht-Spiele und Lieder ed. 2-a Wien 1875 pag. 62 - 65.

[2]) K. A. Martin. Hartmann. Ueber das altspanische Dreikoenigsspiel. Disertaţiune de doctorat. Bautzen 1879 pag. 43—46.

[3]) I. C. Schuller. Ein Deutsches Weihnachtspiel aus Siebenbürgen. Hermannstadt 1859.

[4]) Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filologie I. 1882 pag. 33.

Digitized by Google

„Dascălíĭ și diacíĭ, întocmaĭ ca în Franța les clercs de la Bazoche erau învățătorĭ, erau zugravĭ, erau cântăreț'ĭ, erau chiar actorĭ represintând misterele religioase, ce pretutindenea au fost începutul teatruluĭ modern, și din care rămășițele ni sânt păstrate încă prin *irodul* sau *betleemul* nostru, cari din ziua de Crăciun și până în lăsatul seculuĭ percurg stradele orașelor noastre, și care se representă maĭ cu deosebire de cântăreț'ii de la biericĭ. *La începutul încă al acestuĭ secul* **irozii** *erau ținuț'i in onoare maĭ mare, fiĭ boerilor celor maĭ înalț'i, îmbrăcaț'i în haine de stofă aurită mergeau la curtea domnească și la casele boerești cele maĭ însemnate de representau scenele religioase.* Aci este loc să regret că încă cât este timpul, nu ne îngrijim să păstrăm ultimele rămășițe ale irozilor, cari seculĭ întregĭ cu păpușele au fost teatrul nostru popular.“

Acest regret este numaĭ pe jumătate justificat, căcĭ posedăm texte din „Irozíĭ“ chiar în maĭ multe redacțiunĭ, dar din jocul *cu păpușele* nu se găsește nimica scris nicĭ tipărit.

Textul cel maĭ vechiu se află în manuscriptul nostru de la 1821 coprinzând *patru paginĭ* [1]), și este maĭ mult un dialog, amestecat cu cântece între Irod împăratul, și ceĭ treĭ *filosofĭ* de la răsărit, cari se numesc aci Valtuzar, *Irimie* și Melhior.

Acest text din Irozi se potrivește maĭ mult cu următorul text scurtat, care se află în cântecele de stea ale luĭ Anton Pann, întitulat: Intrebarea luĭ Irod și răspunsul Magilor.“

[1]) pag. 5—8.

Digitized by Google

„*Irod.* Cine sânteţĭ voĭ? de unde veniţĭ şi unde vă călătoriţĭ?

Melhior. Eu sânt craiul Melhior de la răsărit, şi după steaua ce s'au arătat, cunoscând că s'au născut Impărat mare pre pământ, merg până la Vitleem să mă închin luĭ.

Baltazar. Eu sânt Baltazar de la Persida, care prin steaua ce s'au arătat şi prin proorocĭ înţelegând că s'au născut împărat Christos, merg ca să mă închin şi eu luĭ.

Gaspar. Eu sânt craiul Gaspar de la răsărit şi văzând steaua ce s'au arătat pe cer, am ispitit proorociĭ şi scripturile ş'am cunoscut că s'a născut Christos Domnu Domnilor, Craiul Crailor şi Impăratul Impăraţilor, şi merg până la Vitleem ca să mă închin şi eu luĭ.

Dar tu, ce împărat mare eştĭ?

Irod. Eu sânt Irod împărat, care pre cal am încălecat, sabia în mână am luat, în Vitleem am intrat, patru-spre-zece miĭ cocoñĭ micĭ am tăĭat, şi tot pământul s'a cutremurat.“

Anachronismul cu tăerea pruncilor, de care se laudă Irod înaintea celor treĭ craĭ, nu supără de loc pe poporul, ba din contra ar simţi o lipsă esenţială, dacă acest moment de groază, nu s'ar afla în „Vicleim.“

Un text întreg a apărut la Braşov sub titlul „Cântece de Irozi“ care a ajuns şi la a doua ediţiune. Editorul anonim al acestuĭ text este d. Hinţescu, care ne a comunicat că a cules acel text din gura copiilor romănĭ din Scheiĭ Braşovuluĭ. Aci este deja o piesă teatrală desvoltată, a căreĭ personal se compune din:

Digitized by Google

Irod, regele Iudeilor. Valtazar, Gaşpar şi Melhiorŭ, regĭ de la Orient. Ingerul; călugărul, tălmăcitorul luĭ Irod, ciobanul şi doĭ soldaţĭ; şi coprinsul este maĭ desvoltat; căcĭ se spune şi buna-vestire, şi întâlnirea crailor cu Irod, şi porunca acestuia de a omorâ pe toţĭ pruncĭĭ din Vitleem. Acest text s'a reprodus întocmaĭ în ediţiunile ulterioare de cântece de stea, din Craiova [1]) şi din Bucureştĭ care conţin atât redacţiunea cea scurtă după Anton Pann, cât şi cea desvoltată după Hinţescu [2]).

Această publicaţiune compleetă a dat impuls şi luĭ Bancila [3]) de a publica ast-fel de texte; dar autorul singur ne zice :

„Producţiunea presentă este o imitaţiune locală, pe care parte o am maĭ *îndreptat* şi pe alocurea parte o am *compus din noŭ*," prin care „îndreptare" şi „compunere din nou" a micşorat în mod esenţial valoarea publicaţiuneĭ sale, care de alt-fel ar fi fost foarte meritoasă. Această colecţiune a luĭ Bancilă coprinde *două* texte de Irozĭ, saŭ precum i numeşte Bâncila : Colindele Crăciunuluĭ, una în 4 acte şi cea l'altă într'un act. Afară de aceea maĭ coprinde şi unicul text ce'l cunoaştem până acuma de un „mystère de la passion" întitulat : Colindele Paştilor, care după aserţiunea autoruluĭ, se obicinueşte pe alocurea în Transilvania.

Maĭ pomenim însfârşit scurta dar precisa dare de seamă despre „Vicleimul" cum este usitat în România

[1]). Culegere de cântece şi de stea şi de irozĭ Craiova 1878 pag 25—58.

[2]) Edit. 1880 pag. 60—61 şi 62—92.

[3]) P. Bancila. Colindele Crăcĭunuluĭ şi ale Paştilor Sibiu 1875.

Digitized by Google

făcută de d. Theodorescu[1]). Păcat că d. Theodorescu s'a mărginit numaĭ la această scurtă dare de seamă; totuşi se poate cunoaşte că partea întâia se potriveşte cu textul cel vechiŭ manuscript şi cel din Anton Pann, ĭar partea a doua se deosibeşte puţin de cele alte texte de Irozĭ.

Reprezentaţiunile publice au înrâurit într'un esemplu curios asupra poporuluĭ şi i-au îmbogăţit limba cu un cuvânt nou. *Gaşpăr* însemnează acuma *ţigan* în graĭul popular; ceea ce se esplică numaĭ printr'aceea, că unul din ceĭ treĭ craĭ adică *Gaspar* se reprezintă ca un *arap*, căcĭ după legendă era împăratul *Araviei*, precum îl şi însemnează Bancilă.

Cu această ocaziune, când se juca şi se reprezenta scena biblică: naşterea Domnuluĭ, aŭ intrat cu încetul şi subĭecte profane în cercul reprezintărilor, jocurĭ de păpuşe şi altele, singurul teatru popular! De aceste jocurĭ nu posedăm nicĭ un text. Numaĭ atâta ştim cât reese din cântecelul comic: Ion Păpuşariul a luĭ Vasile Alecsandri, [2]) care precum arată şi numele, este însuşĭ un ast-fel de jucător de păpuşe. El însă le aruncă una câte una în coşcĭugul uităreĭ fiind persecutat de gustul modern rafinat, care aruncă între morţĭ, rămăşiţele puţin considerate ale obiceiurilor şi jocurilor strămoşeştĭ.

[1]) Incercărĭ critice etc. Bucureştĭ 1874 pag. 48—49.

[2]) V. Alecsandri. Opere complecte Teatru I. Bucur. ed. Socec 1876 pag. 55—65.

Digitized by Google

CARTI DE PREVESTIRI SI DE NOROC

Afară de cărţile de origine creştină, mai există şi o sumă de cărţi de origine păgână, cari au intrat cu totul în popor şi s'au asimilat mai mult cu dânsu, de cât cea mai mare parte din cărţile ce le am studiat până acuma. Toate acele cărţi au tendinţa comună *de a rădica vălul ce acoperă viitorul,* de aceea le am împreunat toate sub acelaşi titlu, de *cărţi de prevestiri şi de noroc.*

Mai toate au dobândit forma lor actuală în Alexandria din Egipt, unde se întâlnea speculaţiunea filosofică a Eleniştilor, cu visurile astrologice ale Chaldeilor, şi cu metafisica zoomorfică a Egiptenilor. Cărţile astrologice şi cele de noroc erau resultatul acestor combinaţiuni ibride.

Cea mai mare răspândire au găsit aceste cărţi la popoarele Orientale, şi le găsim atât la Arabi, cât şi la Evrei şi la Persani, representanţii literari a acestei mi-

Digitized by Google

ştcărĭ, ce a înfluinţat în modul cel maĭ adânc popoarele europeene.

De timpuriu deja s'au încuibat în Byzanţ, unde au găsit terenul preparat, prin amestecul urmelor mitologieĭ antice, cu ideile orientale aduse de către creştinism şi de către sectatoriĭ multiplĭ. Biserica însă fulgeră înpotriva acestor eresiĭ şi deja Sf. Chrysostom din sec. IV le pomeneşte într'o omilie întitulată: „Pentru mincinoşiĭ proorocĭ şi ceĭ fără Dumnezeu ereticĭ", care „omilie" s'au zis când au vrut să se despartă sufletul de trup.

Această omilie este pentru noĭ cu atât maĭ interesantă cu cât, făcând parte din „Margarit", a fost tradusă de către Radu Greceanu la 1691, care a întrebuinţat la traducere cuvinte *române tehnice*, ce au şi rămas neschimbate până în ziua de astă-zĭ; ceea ce dovedeşte că pe la sfârşitul secoluluĭ al XVII au fost deja înrădăcinate în limba română

Iată pasagiul respectiv, care este foarte instructiv.[1])

„Că ce creştinĭ sânt aceea, cari păzescŭ basme jidovestĭ şi elinestĭ şi ursitorile şi vrăjile, şi astrologhiele şi fărmăcătoriele, şi advarele şi obriciri de zile, şi de lunĭ şi de anĭ, şi trepepnice, şi cuviruri şi glasurĭ de pasărĭ, şi ceea ce aprind luminĭ la fântânĭ şi să scaldă. şi ceea ce păzescŭ întâmpinările şi ceea ce mănâncă jărtvele bozilor şi sânge sugrumat şi mâncat de hiară şi mortăcĭune."

Noĭ avem aci o listă întreagă de superstiţiunĭ şi de cărţĭ populare ce trăesc în popor, cu o vecĭnică trăĭnicie.

[1]) Margaritul al luĭ Ioan Zlatoust. Bucur. 1691 fol. 132-a.

Digitized by Google

Din Bizanț au venit la Slavi și de la Slavi la noi; și de aceea ne mărginim la indicarea izvoarelor slavice și grecești, fără a lua în considerațiune paralele din alte literaturi, la care au ajuns aceste cărți prin mijlocirea literaturei latine din decadență și din evul mediu. Numai simpla bibliografie a acestei literaturi este imensă; nu există un popor, unde nu s'ar putea scrie cărți întregi, despre această literatură „de prevestiri și de noroc.“ Noi vom studia deosebit „cărțile de prevestiri,“ și „cărțile de noroc“.

CĂRȚI DE PREVESTIRI

Mijlocul cel mai puternic prin care au pătruns aceste cărți și cărticele în popor, este adăugarea lor pe lângă *calendare*: mai cu seamă pe lângă acele *calendare*, care au fost destinate pentru un us indelungat de vreme; așa mai întâiu la calendarul pe un an, după aceea s'a sporit numărul anilor la cari slujea calendarul, și s'a sporit și coprinsul lor eretic-astrologic, și ast-fel a ajuns de la calendar pentru un an, la unu pentru 100, apoi pe 112 și în sfârșit pe 140 de ani; și tot așa și cu coprinsul. Așa avem deci în calendarul pe 140 de ani tipărit pentru întâiași dată la 1816 o enciclopedie întreagă de ast-fel de cărți, adăugate pe lângă Synaxariul celor 12 luni, adică pe lângă înșirarea *sfinților*, ce se prăznuesc pe fie-care zi din cursul anului.

In descrierea acelor cărți ce o vom încerca acuma, vom urma șirul în care se află în calendar. In general trebue observat, că și însuși aceste cărți au urmat des-

Digitized by Google

voltarea ce o cunoaştem deja din toate cărţile anterioare, adică: textul cel mai vechiŭ, este cel mai simplu şi mai aproape de prototipul slav, şi cu cât este mai modern, cu atâta este mai amplificat; căci a avut o desvoltare internă, o creştere naturală din vlăstarele cele vechi slavice, sădite în pământul României.

Astrologhie

Inceputul „Astrologhiei" îl face prognosticul ce'l cunoaştem din toate calindarele din lume, adică preziceri despre ploae şi senin, frig şi cald etc. adus aci într'un sistem fix, căci aceste schimbări depind de planeta, ce stăpâneşte în anul cutare. Se înţelege că în aceste calendare mai figurează şi soarele şi luna ca planete, a căror număr se urcă la şapte. Să luăm drept esemplu chiar prevestirile privitoare la planeta a patra: *Soarele.*

„Planeta a patra carea stăpâneaşte aceştĭ ani ĭaste Soarele.

„Cu mare noroc stăpâneşte pre ceĭ putearnicĭ şi pe crai, şi pre toate Domniile; şi din paseri pe vulturĭ şi pre şoimĭ, şi asupra hiearelor pre leu, pe pardos şi pe tigri. Face rânduială la ochĭ, la inimă, la crierĭ, la vine, la partea trupuluĭ despre dreapta. Dragostea la oamenĭ de o potrivă. Face la oamenĭ, marĭ şi înalte priceaperĭ, gingaşĭ, cinstiţĭ, rânduială mare, îndreptătoriu, veaselĭ, vreadnicĭ de cinste, mânioşĭ, norocoşĭ, răutatea urăsc, adunarea lor cu oamenĭ marĭ. Anul uscat, de măsură, roditoriu, gângăniĭ puţine, muşiţe. Stricare de pomĭ. Peaşte de măsură, racĭ mulţĭ. Tună des. Prune multe

Digitized by Google

Peare și meare de măsură. Bucatele de toamnă prea bune; mazăre și ovăzul să se samăne la loc cu răveneală, fân mult, orz, vin iar mult.

„Primăvara nădeajde de moine, la Aprilie mestecat, la Maiu frig întâiu nu prea, dar roditoriu, la sfârșît puțin nădăjdi de zăpadă. Vară întâiu nu prea bine, apoi se schimbă cu ploae, zioa cald, noaptea rece. Iuliu nu prea cald. Toamna luminată bună, nădejdea zăpadă, frig, soare. Iarnă uscată și friguroasă, întâiu frig, la mijloc cald pe urmă răcoare.“

După aceste prevestiri generale care se întind peste toată sfera întereselor omenești, urmează o detaliare pentru fie-care zi de peste an.

Prevestirile generale erau menite de a înlocui la început în Calendar, toate cele alte prevestiri analoge mai desvoltate, care circulau ca niște cărticele deosebite, adause *după aceea* Calendarului. Poporul ține însă tare la ale lui, și de aceea au rămas neschimbate toate elementele, ce s'au alipit succesiv. De aci se esplică pe de o parte, repetirea prognosticilor și prevestirelor, și pe de alta contrazicerile ce se pot lesne constata, între diferitele prevestiri, ce compun calendarul.

Specificarea temperaturei ce urmează e făcută pentru *20* de ani întermitenți, în cursul celor 140 de ani pentru cari e alcătuit calendarul.

„Inceputul Planetei de la Ianuarie arată așa :

„Intâiu ceață 2 senin și vânt moale, 3, 4 vânt de la apus, 5, 6 ger, 7 nor, 8, 9 frig, 10 până la 15 moină 16 zăpadă, frig și vânt. 17 senin, 18, 19 mestecat, 20 zăpadă și furtună 21 până la 31 ger tare, apoi de mijloc.“

Digitized by Google

Ne ajunge acest esemplu pentru caracterizarea prevestirilor. Observăm încă că aceste prevestiri se găsesc *numai* în calendare, iar nici o dată, în forma de cărticele deosebite. Cel puțin nu le am găsit până acuma, nici în manuscripte nici în tipar, de cât numai alăturea cu calendarul.

Cât de iubite de popor erau, ne dovedesc calendarele ce circulau la noi până mai de unăzi, poreclite cu numele „Cazamia“ după numele „Zodiașului“ care însoțea acele calendare, cu prevestiri astrologice.

In calendarul pe 140 de ani urmează apoi: „Tabla care învață pentru steaoa, ce se chiamă *Țigâra*, ca să se știe în fiește-care lună în ce zi, în care lună să află.“ Noi o avem deja în manuscriptul nostru de pe la 1750, numai cu deosebirea că steaua se numește: *Țitâra*, și are descrierea următoare a puterei acestei stelî, care în calendar, este foarte prescurtată și adaugată abia la sfârșitul tableî.

„Intru dânsa putere într'acestași chip este: De va vre cineva să margă într'o cale lungă și de va fi stioa aceea, împrotiva ta încotro veî să mergî, sau în mijlocul cerîuluî sau dedesuptul pământuluî, într'ace ză în cale să nu mergî; fii-ț va cale fără noroc și dobitoculuî pacoste, și sau într'altă ceva pagubă, și încă ție nesănătate. Iară când veî purcede în cale de casă și va fi steao din dărăptul tău, sau într'o latură de o parte, într'ace ză să purcez în cale; fii-ț va cale cu noroc și fără de pagubă și ție și dobitoculuî sănătate. De veî

Digitized by Google

vre să o cauți acĭasta, că nu-ĭ greși după cum arată și rânduiala eĭ aice, într'acĭastă tablă.

„Cum umblă pe toate lunile arată fața aice :

Martie 1, 11, 21 la răsărit

Aprilie 2, 12, 22 între răsărit și amiazăzi etc. și așa continuă tot sporindu-se cu 1 până la Decemvrie, după care stă : „la 9, 19, 29, știut lucru este, în cale să nu purcezĭ, că trebui acĭala om să de peste pacoste fără sminteală.“

Puțin schimbat este în Calendar.

Mărturisim că nu știm, cu ce planetă sau cu ce stea să identificăm pe această *Țitera* sau *Țigâra*.

Urmează apoĭ în Calendar: „Învățătură în scurt arătătoare pentru ceale 7 planete“ adică o prevestire pentru afaceriĭ. d. e:

„Supt planeta Soareluĭ, ĭaste bine a căuta datoriĭ și moșiĭ și lesne le veĭ afla.

„Supt planeta Saturnus ĭaste bine a pune temelie la învățătură și ceva a schimba.“ etc.

După cele 7 planete și influența lor asupra creșterei rodurilor, s'a maĭ considerat în deosebĭ influența astrologică a *luneĭ*, care a dat naștere la o mulțime de superstițiunĭ, ce maĭ trăesc în gura și în religiunea poporuluĭ. Maĭ sus am pomenit deja, că poporul vede în lună când pe Cain, când pe Sf. Gheorghe, ba chiar pe un hoț, care a furat o vacă și s'a jurat pe lună, că nu este vinovat; drept pedeapsă l'a tras luna la sine, împreună cu rugul lângă care stetea atuncea, și a rămas în lună ca povață hoților [1]).

[1]) F. Mueller. Siebenbürgische Sagen. Kronstadt 1857 pag. 177 No. 229.

Digitized by Google

In special se atribue luneĭ o putere deosebită asupra fiinţelor de pe pământ, după diferitele fase ale eĭ.

Acesteĭ credinţe, în a căreĭ desvoltare nu intrăm aci, datorim capitolul următor:

Arătare pentru seminţe.

„Când ĭaste creşterea Luniĭ, sămânţa vârtoasă, să se samene la pământ uscat; ĭar când scade Luna sămânţa cea moale, cum ĭaste inul şi cânepa iproci, să se samene în pământ moale, că inul şi cânepa de să va sâmăna când creşte Luna, să va face prea înaltă: ĭar de să va sămăna când scade Luna, să va face maĭ scurtă şi deasă.“

„Lemn de casă ĭaste bine să se tae la August, la Septembre, la Noemvrie, la Dechemvrie în sfârşitul acestor luniĭ.“ etc.

Sub acelaşĭ titlu din care am citat aceste două esemple maĭ conţine acest capitol şi arătare pentru *înţercatul copiilor*, precum şi un „Haemorrhoscop“ din medicina medievală, adică: *pentru lăsatul sângelui*, care să se facă la „cĭvertul lunilor cel dintâĭu. La oameniĭ tineriĭ sângeroşĭ la aceaste luniĭ: Aprilie, August, Dechemvrie. Iar la oameniĭ ĭuţĭ, mănioşĭ să se lase sânge la a doao parte a luniĭ, la Maĭu, Septemvrie, Ianuarie etc.“

Pe lângă planetele maĭ stăpânesc şi zodiile peste lucrurile lumeĭ aceştia; de aceea maĭ urmează aci şi o aşa numită *Spunere de casnici*, adică descrierea influenţeĭ constelaţiuneĭ cereştĭ, când intră *soarele* la fie-care lună, într'o altă *zodie*. Aşa d e:

Digitized by Google

„Ianuarie în 8 zile, vine soarele în zodia Vărsătorĭuluĭ de apă. La 1 zi și la 3 de va fi senin va fi anul roditoriu. Cine se va naște la 8 zile a luĭ Ianuarie are minte bună, trist, gânditoriŭ, învățătura ĭĭ place, carea ĭĭ aduce bogăție. Iar featele vor fi precepute, de apă să se păzească, și bărbatul ĭĭ va muri și va rămânea văduvă. De va fi la 14 zile sănin, anul va fi bun; ĭar de va fi vânt, va fi oaste; ĭar de va fi turburat, boale în dobitoace; ĭar de va fi ploae sau zăpadă atuncea va fi scumpeate.“ sau:

„Aprilie în 9 zile, vine soarele la zodiea Viţelului. De va fi zioa Paștelor moĭnă, scumpeate va fi și uscăcĭune; iar de va fi zioa Paștilor frumoasă, roditoriŭ și uscat. La 3 săptămănĭ după Paștĭ de nu va fi verdeață, va fi anul neroditoriu. De vor fi florĭ multe de vișine și bune, așa va fi nădejdea și pentru viĭ.“

Toate aceste părțĭ le am unit sub numele de „Astrologhie“, căcĭ maĭ cu seamă aceste părțĭ din urmă, se potrivesc cu textele slavice din sec. XVI publicate sub acelașĭ titlu de Tihonravov,[1]) carĭ, precum spune singur, au fost părțĭ deosebite într'un manuscript mixt și au fost unite de dânsul sub titlul de „Astrologhie“.

Comparând aceste texte cu cele române vedem, că maĭ cu seamă partea română despre *zodiile* și despre *lăsarea sângeluĭ*, corespunde maĭ mult sau maĭ puțin textelor slavice, [2]) ĭar prevestirile d'ântâĭu despre starea vremurilor, sânt prevestirĭ inherente fie-căruĭ Calendar vechĭu, venite din Occident, unde se practicau în genere ast-fel de prevestirĭ.

[1]) Pamĭatniki vol. II. pag. 398—421
[2]) loc. cit. pag. 398—401 și pag. 410.

Digitized by Google

Gromovnic

Ideea fundamentală a tuturor prevestirilor este, că nimic nu se întâmplă în lume, fără vre-o cauză oarecare și că toate lucrurile lumeĭ acestea stau într'o legătură misterioasă între dânsele. Căcĭ o cauză oarecare are *maĭ mult de cât* **un** *singur efect*, ce derivă dintr'ânsul cu o *necesitate absolută*. Dacă ajungem decĭ a cunoaște *un* efect și știm cu ce altul stă în legătură, atuncea lesne putem prevede viitorul din întâmplarea aceluĭ d'ântâĭu. Ast-fel, întâmplările naturelĭ însăși sânt strâns legate între dânsele, și din una putem cunoaște multe, încă necunoscute. Care va fi cauza tunetulnĭ, d. e: nu interesează într'atâta pe popor; pe dânsul îl interesează să știe, *ce prevestește* tunetul, cu ce alt efect necunoscut stă în legătura acest *efect văzut*, al uneĭ cauze oare-care, sau a pronieĭ Dumnezeeștĭ. Cartea de față „*Gromovnicul*“ este menită a prevesti aceste efecte, după vremea când tună, căcĭ și tunetul însușĭ ca un fenomen al naturelĭ, stă și afară de aceea, ca și tot ce este pe pământ, sub influența stăpânitoare a corpurilor cerești.

La noĭ a venit această carte de la Slavĭ, precum arată și numele, care se derivă de la *grom* : tunet. Iar Slaviĭ au luat-o, ca maĭ toată literatura lor, de la Greciĭ cariĭ au asemenea Gromovnice,: „Βροντολογια“. Pe lângă (Βροντολογιον) Brontologium posedă Greciĭ și încă un „Sismologium“ (σεισμολογιον) adică prevestirĭ din *cutremur*.

Textul cel maĭ vechiŭ român, se află într'un manuscript de pe la sfârșitul sec. XVII, în posesiunea

Digitized by Google

d-luĭ T. Cipariu, care a dat un mic specimen dintr'-ânsul în „Organul Luminăriĭ[1]).“ Noĭ îl reproducem în „Chrestomatia„ noastră[2]).

In secolul al XVIII pomenește Sulzer[3]) o ediţiune tipărită, care cată deci să fie anterioară anuluĭ 1782. După aceasta de sigur s'a făcut ediţiunea a 2-a la 1795 citată de Iarcu[4]). Tot din secolul XVIII maĭ este însfârșit și Gromovnicul manuscript care se află în sborn cul Academieĭ din 1799. [5])

Intrând apoĭ în calendar s'a tipărit și s'a retipărit de nenumărate orĭ, și a intrat ast-fel în popor.

Judecând după Gromovnicul din Calendar și după cel din manuscriptul dela 1799, precum și după traducerea ce dă Sulzer Gromovniculuĭ, adică „cartea despre *cutremur*“, vedem că s'a contopit cu „*Gromovnicul*“ și „*Sismologiul*“. Ediţiunile anterioare ne au fost înaccesibile, și specimenul dat de d. Cipariu este prea fragmentar, pentru a putea judeca după dânsul toate elementele, din care se compune acea recenziune.

Iată acuma un specimen maĭ complect după mànuscriptul Academieĭ.

Maĭ întâiu precede o specificare a zodieĭ ce stăpânește fie-care zi din toate lunile, începându-se lista cu luna *Martie*.

[1]) No. XXV p. 130 v. Cipariu, Principia pag. 114 Ss. No. b.
[2]) Gaster Chrestomatie română I pag. 171.
[3]) Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens III Wien 1782 pag. 39 No. 30 : „Gromovnik“. Ein Buch vom *Erdbeben*.“
[4]) D. Iarcu. Catalogu general ed. 2-a Bucur. 1873 p. 18.
[5]) pag 21—34 și pentru a doua oară pag. 107—124.

Digitized by Google

Luna luĭ Martie.

„1, 2, berbece; 3, 4, viţăl; 5, 6, geamănĭ; 7, 8, 9, rac; 10, 11, leu; 12, 13, fată; 14, 15, 16 scorpie; 17, 18, vânător; 19, 20, 21, cumpănă, 22, 23, cornu de capră; 24, 25, udeală; 26, 27, peşte; 28, 29, 30, 31. berbece.“

După ce ştim acuma ce zodie stăpâneşte, urmează prevestirile, aranjante ĭarăşĭ după zodiĭ.

Să luăm zodia :

Leu.

„De va *tuna* în numărul leuluĭ, în oamenĭ va fi moarte şi în grâne va fi stricăcĭune; iar într'alte hrană va fi roade. Şi în latura despre apus va fi durere între oamenĭ, însă maĭ vârtos zgaibe şi pecinginĭ şi în oamenĭ marĭ va fi moarte rea; şi iarna va fi mare şi ploioasă, şi celor înţelepţĭ va fi pagubă.

„Iar de va tuna sau va *fulgera* într'amĭază-zĭ va fi ploae multă şi va fi foamete; văile şi păraele să va umplea de apă şi marea să va turbura, şi de boara eĭ va fi răutăţĭ celor ce umblă pre dânsa. La *Răm* va fi bine, şi rod pământuluĭ va fi într'acea latură. De va tuna va fi unt mult.

„Iar de va fi *cutremur* atuncĭ mulţĭ împăratĭ să vor turbura, şi boerĭĭ vor peri în războae, şi ceĭ săracĭ să vor îmbogăţi şi să vor înălţa, şi să va arăta un împărat despre răsărit; şi va fi fricĭ mare în laturea despre apus. Şi rod va fi preste tot pământul, şi într'acel loc unde să va cutremura pământul, ĭarna va fi grea; şi să va scula un om mare oare cine, foarte puternic.

Digitized by Google

„Iar de va fulgera sau va tuna noaptea, atunci va fi pâine multă și rod mult, și vântul mare și tare, izvoarele și părâele se vor usca.“

Puțin deosebită este recenziunea din Calendar.

Precum se vede s'a contopit într'acest „Gromovnic“ și prevestirile din *cutremur* și cele din *fulgerare*. Acesteĭ din urmă corespunde o cărticică deosebită în literatura populară slavică, întitulată „Molnĭanic.“

Din texte slavice, pomenește Șafarik un manuscript încă din secolul XIV (1390) [1]). Tihonravov [2]) a publicat treĭ Gromovnice, din care două sânt din secolul XV și al treilea din secolul trecut și un „Molnĭanic“ din secolul XV. Alte texte din secolul XVI a maĭ publicat Novacovicĭ [3]) din care toate texte, numai cel din urmă se potrivește mai mult cu Gromoonicul nostru român. Maĭ pomenim în sfârșit că Miklosich [4]) citează un Gromovnic manuscript din secolul XVII, care se află în biblioteca imperială din Viena.

Asemânarea este numaĭ generală, în amânuntele nu se aseamănă textele române de loc cu cele slavice. De observat însă este că atât la Slavi, cât și la Români se atribue Gromovnicul luĭ „Iraclie împăratul carele au fost numărător de stele.“ Iar la Greciĭ se atribuea prooroculuĭ David [5]).

[1]) Șafarik, Gesch. d. suedslavischen Literatur III, I Prag 1865 pag. 221.

[2]) Tihonravov. Pamĭatniki II pag. 361—376.

[3]) St. Novacovicĭ. Primeri etc. pag. 524—527.

[4]) Lexicon palaeo-slovenico-graeco-latinum Viena 1862—1865 pag. XI s. v. Grom.

[5]) Fabricius. Cod. pseudepig. V. T. p. 1162 și N. T. I p. 951—53.

Digitized by Google

Obrociri de zile

In calendarul nostru vine apoĭ un fel de clasificare a zodielor şi adică :

1. Berbeacele; 2. Viţelul; 3. Fata; 4. Peaştele aceste zodiĭ sânt bune. 5. Geamănul; 6. Cumpăna; 7. Vănătoriul. 8. Udeala, aceaste, zodie de mijloc. 9. Racul; 10. Leul; 11. Cornul de Capră; 12. Scorpiea, aaceste zodiĭ reale. De acestea să cade să se păzească omul, şi să se ferească, să nu înceapă nicĭ un lucru, nicĭ în cale să nu purcĭadă, că-ĭ va merge rău sau fără de noroc.“

Prototipul slavic [1]) al acesteĭ clasificărĭ se află unit la un loc cu clasificarea *zilelor*, carĭ se împart asemenea în zile *bune* şi în zile *rele* [2]).

Această împărţire a zilelor, cu toată că lipseşte în Calendar, totuşĭ o posedăm în maĭ multe manuscripte române şi afară de aceea maĭ este tipărită la un loc cu „Trepetnicul“, de care va fi vorba maĭ la vale. de aceea am numit acest capitol: „Obrociri de zile.“ Textul cel maĭ vechiu român se află în sbornicul nostru de pe la 1750 [3] :

„Să să ştie şi aceasta. In toate lunile sânt câte 2 zăle răle şi cine naşti într'ânsele nu trăeşti, şi cine să bolnăve(şti) nu trăeşti, şi cine purcede în cale nu mergi bine, şi sânt aceste zăle răle :

„Mart 4.20. Aprile 3.20. Maiŭ. 6.20. Iunie 4 12 etc.“

Maĭ complect, în ceea ce priveşte arătarea origineĭ legendare a acesteĭ clasificărĭ, este titlul din manuscrip-

[1]) Tihonravov, loc. cit. II pag. 387.
[2]) loc. cit. 385—387.
[3]) pag. 39-b.

Digitized by Google

tul Academiei de la 1799 [1]), care conține și zilele bune, căci ne spune :

„Zilele cele rele, *ce au arătat Dumnezeu lui Moisi*, ca să arate tuturor oamenilor, când să vor întâmpla, să nu să apuce de nici un lucru, că nu va procopsi.“ Mai cu aceleași cuvinte se regăsește și într'unu din Trepetnicile cele mai vechi tipărite [2]) „*Au poroncit Dumnezeu Proorocului Moisi*, ca să se ferească în zilele aceste însămnate, nici o mișcare să nu să facă.“ De sineși se înțelege, că zilele arătate aci ca zile rele, nu se potrivesc cu cele de sus. Aceste cărți poartă în sine însuși dovada nulității lor.

Texte slavone se găsesc la Tihonravov [3]) și Novacovici [4]); de asemenea a publicat și Rybnicoff [5]) o astfel de caracterizare a zilelor, care se apropie mai mult de textul român de pe la 1750.

La Greci se atribuea acest apocrif proroculuĭ *Ezra* și nu luĭ *Moise*, căruia îĭ 'l atribuesc textele române din urmă, ba se numește acolo chiar „*Apocalypsul* luĭ Ezra despre zilele cele bune, pe carĭ le a arătat Dumnezeŭ luĭ Ezra preotul [6]).“ Tot așa și într'un manuscript grecesc din bibleoteca din Paris, pomenit de Tischendorf [7]).

Mai pomenim aci, că și *Ceasurile* au fost împărțite în bune, mijlocie, și rele ; așa în manuscriptul de pe la

[1]) pag. 19—20.
[2]) Pag. 16.
[3]) loc. cit. p. 385-387
[4]) Primeri pag. 520—521 și 531—532.
[5]) Rybnikoff. Pêsni vol IV. St. Ptrsbg. 1867 p. 344.
[6]) Fabricius Cod. pseudepigr. V. T. vol. I p. 1162.
[7]) Apocalypses apocryphae. Prolegomena pag. XIII.

Digitized by Google

1750, așa în cel de la 1784 și așa în „Trepetnicul“ pomenit mai sus și în ediținile moderne întitulate: „Trepetnicul cel mare“; mai mult sau mai puțin le corespunde textul slavon din secolul XV. [1])

Prognosticon

Nu numai tunetul și fulgerul anunță omului lucrurile ce se vor întâmpla, ci și tot ce se mișcă în lume. De aci s'a născut această parte a Calendarului, care în forma în care se află astăzi, se compune din trei părți deosebite; adică: mai întâiu, prevestirile prin schimbările zilelor de peste tot an; apoi partea a doua unit cu ceasta „Coliadnicul“ pe care'l vom tracta deosebit Partea a treea în fine coprinde prevestirile din schimbările văzduhului, după starea planetelor combinate cu zodiele

In Calendar se anunță „Prognosticul“ în modul următor:

Prognosticon.

„sau mai nainte știre pentru schimbarea văzduhului și a lucrurilor văzute, care în toate zilele se întâmplă, de unde fiește-cine poate să cunoască ce fealiu de stare va fi a anului viitoriu, foarte folositoare la toți oamenii, iar mai vărtos celor cu casă.“

Dăm aci un esemplu din partea întâia și unu din partea a treea, căci studiăm apoi „Coliadnicul“ deosebit

[1]) Tihonravov. loc. cit. II pag. 383—384.

Digitized by Google

Luna luĭ Septembrie

Carea are 30 de zile, zioa are ceasurĭ 12 și noaptea 12.

„In 10 sau în 11 al lunii acestea de va fi senin, poame multe din destul și vin bun. De voești să știĭ anul viitor în ce chip va fi, să ĭaĭ meare de stăjear în ziua minunii Arhanghelului, adecă în 6 a lunii acesta și să tae aceale meare în doao și de vei găsi într'ânsele păenjin va fi anul rău: ĭar de veĭ găsi muscă, va fi anul de mijloc; ĭar de veĭ găsi viearme va fi anul bun, ĭar de nu veĭ găsi nimic să te foarte temĭ de cĭumă. etc.

„Să știĭ că semnul Cumpeniĭ ĭaste cald și ud. In vremea aceaea ĭaste bine să purcĭagă la drum, să 'șĭ facă haine noao și altele. De va fi tunet când soarele ĭaste în semnul acesta al Cumpeniĭ, poamele se vor strica. Septemvrie a șaptea, acĭasta să numește Cumpână, pentru căcĭ se potrivește zilele cu noptile soarele aicĭa stând.“

Iată acuma și un esemplu din partea a treea:

I. Saturnus.

„Când stăpânește *Cronos*, carele să chiamă Saturmus, cu zodia vărsătoriului de apă, care ĭaste lăcuirea luĭ, atuncea ĭarna va să fie vânturoasă, mijlocul la măsură, sfârșitul cu înghețurĭ și cu vânturĭ. Primăvara la măsură cu puține ploĭ. Toamna cu multe boale, și D-zeu să ferească de cĭumă. Insemnează și moarte în vite, și în neamul oamenesc. Intr'acest an Impăratul și prieateniĭ, carii sânt la saraĭu cu el, vor să vie la marĭ gânduri și grijĭ; norodul va să aibă marĭ cazne, și tiraniĭ de cătră Domnĭ etc.

„Stăpânirea luĭ Saturnus cu zodia Berbeceluĭ, lăcu-

Digitized by Google

irea luĭ Mars; roada anuluĭ aceluia va să fie de măsură, numaĭ în oĭ va să fie belşug, ĭar în peaşte peire. Iarna va să fie cum s'au arătat maĭ sus. Primăvara şi vara la măsură, etc.

„Stăpânirea luĭ Saturnus cu zodiea Cumpeniĭ, lăcuirea anuluĭ aceluea însemnează înjumătăţarea rodurilor. Iarna, primăvara vor fi precum maĭ sus arată, etc.“

In modul acesta urmează prognosticul după cele 7 planete în combinaţiune cu cele 12 zodiĭ.

După cum arată însuşĭ numele, a venit acest *prognosticon* la noĭ de adreptu de la Greciĭ, desigur s'a tradus din vre un calendar astrologic grecesc. Dovada pentru aceasta este, că un ast-fel de „prognosticon“ se află în Calendarul *Grecesc* pe 144 de anĭ. Noĭ avem ediţiunea din Viena 1820 [1]). Afară de aceea, maĭ este dovadă pentru originea-ĭ grecească şi relativ modernă, pe de o parte lipsa acestuĭ apocrif în literatura slavicăşi în calendarele din secolul trecut, pe de alta şi numirile *greceşti* ale planetelor, ce se aflu numai in acest Prognostic, lângă cele alte numirĭ populare d. e. *Ares* lângă Mars; *Cronos* lângă Saturnus: *Ermis* lână Mercurius etc.

Coliadnic

Intre zilele anuluĭ, sânt fără îndoială zilele de *Crăciun* cele maĭ de căpătenie. Tot ce se întâmplă în acele zile, este de o importanţă *simbolică* pentru tot anul. De

[1]) Hronicon Prognosticon ed. Rusiad. pag. 3—21.

Digitized by Google

aci s'a născut un apocrif deosebit, care la Grecĭ şi la Slavĭ s'a atribuit luĭ Ezra proorocu. Tischendorf pomenind un manuscript grecesc şi publică începutul luĭ [1]) de unde se vede că zilele simbolice din acest apocrif sânt *Calendele* luĭ Ianuarie; şi de aci slovenescul *Colĭadnic*, pe care l'am adoptat şi noĭ ca titlul acestuĭ apocrif.

Textul cel maĭ vechĭŭ român se află în manuscriptul nostru de pe la 1750 [2]) unde are titlul de *Trepelnic*, ceea ce e destul de cĭudat, căcĭ „Trepelnic" însemnează cu totul alt-ceva. In manuscriptul de la 1799 avem al doilea text al acestuĭ apocrif [3]) Aci formează un text deosebit, ce nu stă în legătură cu nicĭ un text precedent sau posterior; pecând în calendar, unde a intrat de timpuriu s'a contopit cu Prognosticon. Noi comunicăm aci un esemplu după textul cel maĭ vechiu.

„Dumineca de va fi naşterea luĭ Hs. ĭarna va fi îndoită şi ploĭoasă; toamna vânturoasă, pre vremea săcerişuluĭ vremi bună; şărpilor peirea şi oilor; poame multe, mieri multă; înblătitorilor puţin grău; dobitoacelor şi fiarălor înmulţire; iar oamenilor peire."

Maĭ desvoltată este recenziunea din Calendar, care se află sub luna luĭ Decembrie; aci s'au maĭ adăugat încă câte-va prevestirĭ din întâmplările aceleĭ zile D. e:

„In ziua Naşterilĭ de va străluci soarele bine, cu nădejde să aştepţĭ an bun. A doa zi după naştere de va fi ploae, gâlceavă şi sfadă între ceĭ duhovniceştĭ

[1]) Apocalypses. prolegomena pag. XIII—XIV.
[2]) fol. 39-b—41-a.
[3]) pag. 124—127.

Digitized by Google

va fi. A patra zi de va străluci soarele, cu moarte îngrozește pe ceĭ tinerĭ.“ etc.

Alte prevestirĭ maĭ sânt după starea vremiĭ în cursul nopțiĭ. Așa:

„La Naștere, noaptea de va bate vânt, insemnează moarte boearilor celor marĭ. A doao noapte de va fi vânt, viile să vor strica. A treea noapte de va bate vânt, la oare-care Craiu moartea va veni . . . . . A unsprezecelea noapte de va fi vânt, bătăĭ și pricinĭ, de la tâlharĭ uciderĭ.“

Texte slavone s'au publicat atât de Tihonravov [1]) cât și de Novacovicĭ[2]) și de Rybnikoff; cel maĭ vechĭu text de la 1390 e pomenit de Șafarik[4]).

In genere se bucură aceste zile de o reputațiune foarte mare, în ceea ce privește puterea lor simbolică. De aci și toate obiceiurile și vrăjile cunoscute sub numele de „Vergelul“ studiat de S. Fl. Marian[5]); și acele ale fetelor ce 'șĭ caută ursitul, adunate și publicate de Geanoglu Lesviodax sub numele de „Filosofia babelor“ Bucureștĭ 1847. P. Cassel a adunat și a studiat pe o scară întinsă obiceĭurile și credințele ce se leagă de puterea simbolică acestor zile[6]). Görres pomenește asemenea un coliadnic german [7]).

[1]) Pamĭatniki II pag. 377—381.
[2]) Primeri pag. 519—520
[3]) Pêsni IV pag. 243—244.
[4]) loc. cit. pag. 221
[5]) Albina Carpaților III. pag. 119 ur. 133 ur. 146 ur. 164 ur.
[6]) P. Cassel. Weihnachten. Berlin I. pag. 264 — 294 și notele respective p. CXIV—CXX.
[7]) Deutsche Volksbücher pag. 56 urm.

Digitized by Google

Trepetnic

Unu din apocrifele cele mai răspândite, este acela menit a spune omului viitorul, după *bătăile membrilor* trupului său. La noi a venit această carte, ca mai toate cele alte, prin mijlocirea Slavilor, de unde își a adus și numele pomenit deja de Radu Greceanu în pasagiul din Margarit citat mai sus.

Acest Trepetnic există la mai toate popoarele orientale, și noi am comparat Trepetnicul nostru cu unu turcesc [1]). Mai aproape însă este derivațiunea din literatura slavică.

In literatura grecească găsim o carte analogă a lui Melampus [2]) dar este mai desvoltată decât Trepetnicul nostru.

Vesselovsky în critica aceluĭ articol al nostru [3]) ne a atras atențiunea asupra uneĭ alte recenziuni greceștĭ, care se apropie mai mult de textele noastre. Traduceri și prelucrări slavice se găsesc la Novacovicĭ [4]) și în manuscriptul slavon din sec. XIV descris de Șafarik [5]).

In literatura română este Trepetnicul, una din cele mai răspândite cărți. Textul cel mai vechiu se află în ediținea ce s'a făcut la 1743 [6]) Nu mult după aceea re-

[1]) Zeitschrift für romanische Philologie ed. Groeber vol. IV pag. 65—70.

[2]) Liber de palpitationibus, publicat de Franzius: Scriptores physiognomiae veteres Aldenburg 1780 pag. 449 urm.

[3]) Archiv für slavische Philologie. V. p. 469—470.

[4]) Primeri pag. 528 - 529.

[5] loc. cit. pag. 220—223.

[6]) Iarcu. Bibliografia pag. 11.

Digitized by Google

găsim trepetnicul în mai toate „Sbornicele“ noastre din secolul trecut, așa în cel de la 1779 [1]) apoi în cel de la 1784 [2]) Tot așa îl coprinde și sbornicul Academiei de la 1799[3]) și ca să isprăvim cu manuscriptele, se mai află într'unu al Bibliotecei Centrale din București de la 1823[4]) Afară de acea s'a tipărit, atât ca o cărticică deosebită în Sibiu, (Iași?) București și Craiova cât și împreună cu Calendarul pe 140 de ani, făcând ast-fel parte din Calendarul nostru. Așa s'a tipărit la 1850, 1860, 1863, 1869 etc. Ediția din București din 1879 se numește singură „*a doua-zeci și doua tipărire.*“

Iată acum un esemplu după manuscriptul notru de la 1784:

„Vărful capuluĭ di să va clăti, dobândă viĭ ave, sau cu vrere luĭ Dumnezău, un cucon foarte înțălept viĭ dobândi.

„Inchiitura capuluĭ di să va clăti, niște streinĭ îț vor aduce dobândă.

„Părul capuluĭ di să va clăti, în oaste viĭ mergi și ĭar te viĭ întoarce sănătos.

„Tâmpla capuluĭ din a stânga di să va clăti, în veseliea viĭ mergi.

„Tâmpla capuluĭ din a dreapta di să va clăti, judecător di oamenĭ veĭ eși.“ etc. și așa mai departe, toate încheeturele trupuluĭ. Aceste diferite texte și recenziuni nu sânt în fond de cât variante puțin diferite u-

[1]) fol.
[2]) fol. 134-a —139-a.
[3]) pag. 10—18
[4]) pag. 43 urm.

Digitized by Google

nuia și aceleași prototip comun. Nu este locul aci de a urmări Trepetnicul în literatura universală. Numaĭ atâta observăm, că se bucură până în ziua de astăzĭ de o mare reputațiune, maĭ cu seamă la popoarele orientale și la Arabĭ, carĭ atribue uu ast-fel de Trepetnic luĭ Abu Abdallah Gĭafer el-Sadic mort la 765 în Medina [1]).

Zodiile

Această parte a Calendaruluĭ, în care se tactează maĭ întâiŭ despre cele 7 planete și apoĭ despre cele 12 zodiĭ, are de scop de a arăta înrăurirea acestora asupra soarteĭ omenești, dacă s'a născut omul sub stăpânirea cutăreĭ sau cutăreĭ planete și cutăreĭ sau cutăreĭ zodie.

Indată ce Astrologia a ajuns domnitoare în evul mediu, se înțelege de sineși că această credință a prins rădăcinĭ profunde în inima popoarelor, și până astăzĭ se mănține neclintită credința în legătura tainică ce esistă între om și stea. Noĭ o cunoaștem din „Alexandria“ și din “Miorița.“

Zodiile noastre corespund ast-fel „Horoscoapelor“ occidentale cu „nativitățile“ lor, sau „Rojdaniculuĭ“ slavon.

Dacă nu greșim atuncĭ este textul din sbornicul nostru de pe la 1750, textul cel maĭ vechiŭ român. In cel de la 1799 se repetă puțin schimbat. Maĭ mult schimbat

[1]) Wuestenfeld, Geschichte der arabischen Aerzte. Goettingen 1840 p. 12 No. 42 și d'Herbelot. Bibliothèque orientale s. v. Sikir.

Digitized by Google

este apoĭ în „Calendar“ şi maĭ transformat în Trepetnicul cel mare, de la 1879; cu totul preschimbat în: „Zodiile şi cele 7 Planete,ce face ursita omuluĭ“ Bucureştĭ 1882. Afară de aceea a maĭ apărut în Râmnicul Vălceĭ la 1879: „Pashalia găsită în munţiĭ Gemenĭ la anul 1809 de Zaharia Oltenişŭ, dată în tipar de Ioan Verbuncescu“ care nu este alt-ceva de cât „Zodiile“ la care s'a maĭ adaus şi leacurĭ la bolĭ, după diferite lunĭ. De observat însă este că în manuscriptele nu se află decât prevestirile după *zodiile*, pe când „Trepetnicul“ n'are din contra de cât cele după *planetele*.

Din horoscopul după starea planetelor dăm aci un esemplu scos din Calendar:

Planeta 1. Saturnus.

„Cu zodiea Ţapuluĭ şi a Vărsătoriuluĭ de apă. Cine să nasc întru acĭastă Planetă, sânt mâncitorĭ, vicleanĭ. lacomĭ, gânditorĭ, mâlcomişĭ, ĭubitorĭ de avuţie, mânioşĭ, neĭubitorĭ de muerĭ, sărăcăcĭoşĭ, scumpĭ, foarte păzitorĭ de taĭnă, face pre om smolit, dârz şi beţiv. căutătura luĭ tot la pământ caută, şi Planeta acĭasta ĭaste din pământ. Dimocrat zice: că această Planeta face pre om scump . . . . . Nasul lat şi cărnnos, în genunche tare, în pântece slab, lesne să bolnăvesc“.

Din „Zodiile“ însuşĭ propriu zise comunicăm aci un esemplu după recenziunea cea maĭ veche, adică din manuscriptul de pe la 1750.

Luna luĭ Săptevri,
a Capriĭ zodie

„De va naşte fecĭor, va fi cinstit, şi când va fi de

Digitized by Google

un an și de doĭ și de doăzecĭ, va boli rău și de nu va muri, noroc va avea la oĭ și la tot dobitocul, și o vită i va șchiopa, și va fi umblătoriu în cale, vorovitoriu cu oamenĭ și va fi grijitoriŭ, și în luna ce s'au născut să nu mănânce carne de capră, și când va tuna să nu margă supt copacĭ, că va peri . . . etc. . . Liacul la boala îi este, trei grăunțe de dafinu și unt de lemnu și tămăe albă să le amestice la un loc și să să ungă pe tot trupul, că să va vindeca; și să prăznuĭască naștire Precisteĭ, că i va fi într' agĭutor.

„De va naști fată, va fi lungăreață în obraz. Când va fi de trĭĭ anĭ va boli rău . . . și noapte să nu umble pe lumină de lună, că să va speria; și dă la doi-sprăzece anĭ înainte să nu mănânce pești Vinere, nicĭ să lucrează nemică, nicĭ să mănânce de doă orĭ, că de o mânca o vor dure-o vinile și ochiĭ și capul . . . . și lĭacul la boală ĭĭ este: floare de trandafir și rădăcină de bujor și tămăe albă, să le mestece la un loc și să le pisăze și să să ungă pre trup, că să va vindeca și să prăznuiască naștire Precistiĭ, că-i va sta într'agĭutoriu.“

Ne ajung aceste esemple pentru a caracteriza acest „Rojdanic“ destul de înrădăcinat în credințele poporuluĭ.

Prototipul slavon se află în acelașĭ manuscript din sec. XIV descris de Șafarik; un mic extract a publicat Novacovicĭ [1]) Această credință în influența stelelor asupra ursiteĭ omuluĭ, stă în strânsă legătură cu vechia astrolatrie, a căreĭ lĭagăn este Chaldeea și Babilonia,

[1]) loc. cit. pag. 519

Digitized by Google

unde a căpătat o desvoltare sistematică. De aci s'a lățit peste lumea întreagă, a dat naștere la Astrologia, și „Zodiarul“ nostru nu este, decât un mic vlăstar din acel trunchiu uriaș, sub a căruĭ umbră s'au adăpostit mai toate popoarele în curs de atâte secole.

Biserica nu tolera însă aceste credințe și pedepsea pe toți ce credeau în zodiĭ, sau „vrăjeau în stele.“ Așa în cap. 65 a Pravileĭ mareluĭ Vasilie [1]) și în: Theologia sf-ților părinți [2]).

Cu această am terminat descrierea repedă a cărților apocrife, ce compun Calendarnl pe 140 de anĭ.

Dar afară de această maĭ esistă și alte cărți și cărticele de felul acestora, cu carĭ ne vom ocupa acuma.

In treacăt amintim aci despre „Intâmpinările“ puse pe „Index,“ dar pe carĭ nu 'ĭ am putut găsi până acum, formând o carte sau o cărticică specială în literatura română. Toată lumea însă știe, cât de respândită este credința în importanța simbolică a oamenilor și lucrurilor, pe cari 'ĭ întâlnim ceĭ d'âutâĭ când eșim la cale. Așa d. e: este semn rău dacă întâlnim un popă, din contra e semn bun, dacă întâlnim pe un țigan; la această credință face alusiune Iacov Mitropolitul Moldoveĭ în cărțulia sa din 1767 [3]).

Dar precum am spus n'avem decât alusiunĭ despre credințele ce trăesc în popor, și credințele, ca atarĭ es din cadrul cercetărilor noastre.

[1]) Șapte taine tipărite in Iașĭ 1645. și Indreptarea legiĭ de la 1652, retipărite în Chrestom. rom. I. p. 115—116 și pag. 159.
[2]) Indreptarea legiĭ 1652 cap. 29 pag. 746—747.
[3]) Lambrior. Carte de citire. Iașĭ 1882, pag.199.

Digitized by Google

CARŢÎ DE NOROC

Pe lângă *prevestirile* ce se deduc din fenomenele natureĭ, maĭ posedăm în literatura populară şi alte cărţĭ menite a spune omuluĭ *norocul* său, după alte întâmplărĭ saŭ combinaţiunĭ, aşa:

Roata luĭ Solomon

„Această rotiţă are întru sine 80 de nume sfinte ale luĭ Domnului nostru Is. Hs. şi ale proorocilor şi ale tutulor sfinţilor şi a învăţătorilor a sfinteĭ bisericĭ aĭ noastre, şi sânt la toate, stihurile scoase; şi vrând să aruncĭ, ce veĭ gândi, aşa începetişor cu un grăunte de grâu curat, şi pă care cap va cădea dintr'acestea, acolo să cauţĭ şi va adeveri orĭ spre bine, orĭ spre rău.“

Această „Roată“ se află scrisă pe pag. 70 din manuscriptul de la 1799, după care urmează numaĭ un fel de rotiţă, fără stihurile pomenite în text; se vede că această rotiţă, a rămas necomplectă. Noĭ am numit'o *roata luĭ Solomon*, după analogia uneĭ alte cărţĭ publicate la 1839, intitulată „Carte ghicitoare a împăratuluĭ *Solomon*[1])“ Această carte, tradusă după una rusească tipărită la Moscva 1832, nu este alt-ceva decât asemenea o *roată a luĭ Soolmon*. La începutul eĭ, se află o foae cu o roată însemnată cu numere de la 1—100 şi la fie-care număr corespunde un răspuns din interiorul cărţeĭ. Dintre aceste numere

[1]) Carte Ghicitoare a împăratuluĭ Solomon. Tradusă şi tipărită de acela, a căruĭa nume şi porecle alcătuesc suma de 28 şi 29. Bucureştĭ 1839.

Digitized by Google

No. 1—55 răspunde prin zisa unuĭ proroc, iar restul de la No. 56 — 100 este un răspuns esprimat printr'o frază, care îndeamnă sau opreşte de la întreprinderea sa, pe acela care pune întrebarea. d. e :

No. 3. Omule, vrăjmaşi ai tu, pâzeşte-te de dânşii. Pentru aceĭa prorocul a zis : izbăveşte-mă de la vrăjmaşĭ şi de la ceĭ ce-să scoală asupra mea ; aşa şi tu omule, grăeşte Domnuluĭ Dumnezăuluĭ tău şi te va izbăvi pe tine Dumnezeu.

„No. 9. Crede în Dumnezeul tău cu toată inima ta. şi aşa te va izbăvi din necazurile tale, de aceia prorocul zice : auzi Doamne rugăciunea mea. Aşa şi tu omule vei dobândi ceĭa ce doreştĭ.

No. 66. Nu te îndoi, ci roagă pe Domnul D-zeul tău şi el va împlini toată dorinţa ta.

No. 75. Să apropie omule nădejdea ta, şi bine va fi ţie.

No. 98. Osteneală fără folos veĭ avea tu omule.

No. 100. Fără îndoĭală începĭ de la D-zeŭ, ajutor veĭ vedea după cererea ta, şi la ceĭa ce tu ti-aĭ rugat.

O carte cam analoagă a publicat A. G. Lesviodax la 1854 intitulată : „Roatele noroculuĭ.“

Tot sub acelaşĭ titlu maĭ pomenim aci şi un fragment destul de mare, din sbornicul nostru de la 1779 căruia îĭ lipseşte foaia întâia. Despre caracterul acestuĭ text care coprinde 56 de răspunsurĭ (1—14 lipseşte) nu încape nicĭ o îndoială, că este o *carte de ghicire, dupe o roată*, pe care erau însemnate cel puţin 56 de numere, analog cu cele citate maĭ sus. Comunicăm aci câte-va esemple, după acest manuscript.

„No. 16. Filip apostol zice : omule, ce aĭ gândit, să

Digitized by Google

lașĭ de acel lucru, că-ți va fi rău, și departe și în ıle nu mergĭ, că nu-ți va fi bine și veĭ avea nevoĭ și ·eŭ.

„No. 17. Iliea prorocu zice : omule, de ce te sparĭĭ, ı te teme, că te va scoate D-zeu de la oamenĭĭ ceĭ ĭĭ, numaĭ pre D-zeŭ să-ți puĭ toată nădejdea ta.

„No. 37. Arhanghel Mihail zice : omule, ferești-te de ĭu, și ce aĭ gândit să facĭ maĭ așteaptă, că rău îți ɔune.

„No. 56. Sfântul proroc zice : omule, ce veĭ să facĭ ı lasi, că mult rău veĭ petrece.“

Ne ajung aceste puține esemple, pentru a demonstra ırudirea cea strânsă, ce există între acest manuscript „Cartea de ghicire a împăratuluĭ Solomon.“

Rybnikoff a publicat [1]) un text cam analog rusesc, ıb titlul de „preziceri.“

Un alt esemplu de *oracol* se află în același manuscript întitulat ;

„Arătare pentru lucrurile ce va gândi omul să facă și ·a cere de la Dumnezeu cu toată inima, *prin aruncare ı trĭĭ oasi, pre care să cuprind acesti numirĭ : 6, 5, 4, ', 2, 1,* și orĭ cine va vre să caute pentru orĭ ce pri- ɔină, să'șĭ facă cruce și să facă treĭ metaniĭ, gândind n gândul său ce va pofti“. Precum se vede, un fel de ɔracul prin sorți.

Răspunsurile sânt aranjate aci după combinarea celor ı numere de pe cele treĭ „*oasi*“ așa d. e.

„6. 6. 6. „Au mersŭ stelile, ĭară soarile s'aŭ întu- ıecat și pe urmă s'aŭ făcut lumină și sănin. Zice îm-

[1]) Pêsni vol. IV pag. 248—250.

Digitized by Google

păratul și proorocul David: mântuește-mă doamne de omul viclĭan. Așijdire și tu omule, te va izbăvi Dumnezeŭ de tot răul și va fi bine ție, că bun lucru esti gândul tăŭ,"

„6. 6. 2. Intinde-ți mâna ta spre săracĭ și te roagă luĭ Dumnezeŭ cu dreptate. Zice împăratul David: bucurați-vă în Domnul. Așijdire și tu omule te viĭ bucura de ce gândești."

„6. 5. 1. Acest lucru poți să-lŭ scoți la cale numaĭ cu ostinĭală multă, ce te roagă luĭ Dumnezeŭ cu dreptate și cu laudă, că viĭ avea ceea ce gândeștĭ, și 'ți va fi ție bine și bucurĭa cu bun lucru esti."

Un oracol obicĭnuit la toate popoarele, cari aŭ vre-o carte, pe carĭ o țin maĭ presus de toate cele-lalte este, de a deschide acea carte pe neașteptate, și pasagĭul acela, pe care cad ochiĭ maĭ întâiŭ, acela este răspunsul la gândul cu care s'a deschis cartea. La Greciĭ era Homer, la Romaniĭ, Virgiliŭ, la popoarele creștine Biblia, cartea, care se deschide și care ține locul „oracoluluĭ," [1])

Dar pe lângă deschiderea simplă cu mâna, se maĭ deschide acea carte cu *o sulă* saŭ cu *un ac*, și unde nimerea sula, acolo era și răspunsul.

Noĭ posedăm în biblioteca noastră o mică cărticică fără locul și anul de tipar, dar după caracterul literelor desigur din secolul trecut, făcută într'un mod foarte

[1]) v. P. Cassel loc. cit. pag. 274; Wuttke, Deutscher Volksaberglaube ed. 2-a Berlin 1869 p. 127 § 349.

Digitized by Google

dibace. Este o cărticică mică în 64° întitulată „A noroculuĭ și a nenoroculuĭ Oglindă pentru răsfățul ĭubitorilor de petrecanie, tălmăcită după limba *franțozească* tipărită acuma.„

Acest pretins original francez, este desigur un original *fictiv*; căcĭ această cărticică e concepută și făcută de un meșter în limba română. Introducerea rimată ne spune scopul acesteĭ cărticele :

„ Așteptând norocul
în toate zilele,
el vine ca racul
dea îndărătile.
Iară nenorocul
se culcă și scoală
cu noĭ în tot ceasul,
o rujină goală.
Vremea rea aduce
prea multe cu sine
greutățĭ necazurĭ
de partea de bine.
Singură nădejdea
'țĭ maĭ dă picioare
ca să maĭ ispitești
cale viitoare.
Așa dar deșchidețĭ
cu putere mică,
această de noroc
crudă cărticică.
Să vedețĭ ce noroc
vă făgăduește,

Digitized by Google

după întâmplare
ce noroc gâceaşte ?
Deşchideţi cu sula
saŭ măcar cu acul
unde va nimeri
ca peatecul sacul.
Acolo se cetiţi
slova carea vine
şi vă va arăta
un rău saŭ un bine.«

Răspunsurile ce urmează, sânt aranjate după alfabet, ast-fel ca fie-care pagină coprinde toate răspunsurile ce încep cu aceeaşi literă şi toate rândurile de pe aceeaşi psgină, staŭ în legătură între dânsele. d. e. :

Zănele purta
Zămislirea ta.
Zodiea purtând
Zisu'ţi aŭ ursând :
Zestri marĭ bogate
Zile 'ndelungate.
Zămislirea bună
Zilelor cunună,
Zic ursitorile :
Zile ca florile,
Zic să 'ţi înflorească
Zestrile să 'ţi crească.
Zâna zice.«

Ne ajunge acest esemplu şi trecem la : Vechĭul şi noul pentru tot deauna ghicitor după Martin Zadeca

Digitized by Google

tâlnăcit de acela, a căruĭ nume şi porecle alcătueşte următoarele numere: (811) (565) (349)! „tipărit în oraşul lumiĭ“ la 1836. O carte foarte voluminoasă, tradusă după una rusească, tipărită la Moscva 1805. Apoĭ pomenim, Ghicire prin lucrare filosofică şi astrologică ... tradusă de A. G. L (esviodax) Bucureştĭ 1861, după literile alfabetuluĭ, socotite ca numere, împreună cu deslegărĭ depre tăbliţe cu 20 numere. Maĭ este apoĭ: „Ghicirea cu cărţile tradusă din limba rusească de 28—29.“ Bucuresci 1842.

Altă carte este: „Oracolul modern, saŭ Cartea viitoruluĭ, care spune fie-căruia ce i se va întâmpla.“ Buc. 1876, maĭ mult saŭ maĭ puţin identică cu următoarea: „Cartea Noroculuĭ saŭ gura viitoruluĭ. Carte ce spune fie-căruĭa ce are să i se întâmple. “Bucur. 1878, care coprinde 90 de întrebărĭ, şi la fie-care întrebare sânt câte 15 răspunsurĭ. Atât această carte, cât şi „Ghicitorul secsuluĭ frumos saŭ Norocul în Casă. “Bucureştĭ 1870“ sânt traducerĭ după originale franceze; şi aci aranjarea este maĭ aceeaşĭ ca în cartea precedentă.

Maĭ pomenim în sfârşit un oracol, care, stă în strânsă legătură cu obiceĭurile de anu noŭ, şi adică: *Biletele de plăcintă*, în carĭ se învăleşte plăcinta de anu noŭ, şi după mâncare se tae hârtia aceea, în biletele din carĭ se compune, şi fie-care trage câte un bilet, pe care se află scris un fel de oracol pentru noul an ce începe, saŭ o caraterisare ironică, ce se aplică aceluĭa ce trage biletul. Acéste bilete se schimbă din an în an, ba chiar în acelaşĭ an circulă diferite texte. Pe lângă unele bilete stereotipe, maĭ coprinde şi alte deosebite; orĭ cine ştie să rimeze saŭ crede că ştie să rimeze, gă-

Digitized by Google

seşte aci locul cel nimerit de publicare, căci fie-care bilet cată să fie rimat; cel mai scurt este de 2 rânduri. Dâm aci câte-va esemple după biletele din anul acesta:

„Fericirea îţi va face partea sa pe viitor
De te veĭ lăsa de lene şi veĭ fi mai muncitor.“
„Anul nou să-ţi dea ţie
Noroc mult şi bucurie.“
„Ai sufletul de geanabet,
Eştĭ înbrăcat ca un cĭapcăn
Şi aĭ pretenţiĭ get beget
Să te făleştĭ că eştĭ Român“
„Când te ţiĭ de sărăcie
Lasă-te de fudulie.“
„Iar prostul cel maĭ prost
E cel ce are rost
Când spune la prostiĭ,
Şi la gogomâniĭ.“
„Unde te ducĭ şi unde te 'ntorcĭ,
Toate pungile le storcĭ.“
„Amice saŭ amică, în anul viitor
Pe capu-ţĭ fericirea se va opri din sbor.“
„Ai de soaţă calicia
Şi de mireasă prostia“
„Că te-i însura băete, soaţă stăpân'o sĕ-ţĭ fie.
Fiind-că zestre mare cauţĭ, ĭar nu o bună soţie.“
„De veĭ să fi prea fericit
Nu fi atât de cumplit;
Fă bine celor ce'n lipsă sânt,
Căcĭ cine ajută nenorocirea
Căştigă'n ceruri fericirea
Şi nemurirea jos pe pământ.“

Digitized by Google

Afară de acestea mai pomenim „Curioznică și în-scurtă arătare celor ce iubescŭ a cerca vrednice învățăturĭ din **Fiziognomie**, tălmăcĭtă dupe limba nemțească în cea rusească, cum și pe limba acĭastă moldovenească de popa Mihaĭ *Strilbețchi* Exarh din Mitropolia Iașĭuluĭ 1785".

Această carte stă asemenea în legătură cu cărțile de oracol, sus analizate. Dar are de scop de a cunoaște firea omenească, nu după întâmplărĭ esterne, ci chĭar după forma ce au încheeturile și membrele trupuluĭ.

Numaĭ un esemplu care deslușește coprinsul acesteĭ cărțĭ :

„Pentru metoposcopie sau liniile ce sânt pe frunte :

1) Cuvântŭ metoposcopie ĭaste așezatŭ din cuvintele ceale grecești metopon (lobŭ) sau frunte și (scopia) socotință și însemnează fruntea, ținerea mințiĭ, osebitŭ găsindu-să leniile pe frunte.

2) Obicĭnuite sântŭ lenii pe frunte, patru lungĭ de la tâmpla cea dintâĭ până la tâmpla stângă, și treĭ pe deasupra fiește căruia ochĭŭ și între sprânceane, sau una pe deasupra nasuluĭ.

3) Cea deasupra și lungă lenie a luĭ Jupiterŭ ; al treilea lenie, care ĭaste obicĭnuitŭ tocma la mijloculŭ frunțiĭ, ĭaste a luĭ Mars' etc. și așa mai departe pentru cele alte 4 planete.

5) De vor fi aceaste leniĭ lungĭ dreapte, nerŭpte, nicĭ pișcate, nicĭ smintite cu vre-o pleamă, sau cu negelŭ ; însemnează eale plecatŭ la ceale următoare lucrurĭ, și norocirĭ la oamenĭ ca aceștie și la lucrurile lorŭ.

12) Luna : arată călătorie pe apă și pe uscatŭ, îndemnare, tocmială cu vinŭ, și cu beare, solĭ, ohotnicĭ,

Digitized by Google

gazde, oameni proști, vestitori și mueri, așijderea și văduve“ etc. Ast-fel, se descrie caracterul omului în cele 42 de capitole, care sânt împărțite apoi în paragrafe deosebite, după fie-care semn ce se observă pe fie care membru.

Așa avem deci în această „Fiziognomie“ și o **Hiromantie** și o **Frenologie** și în fine toate acele cărți și cărticele mantice, ce trăesc și ca niște cărți deosebite. „Hiromandia sau ghicirea pe palmă“, s'a tradus dintr'o carte nemțească din anul 1799 și s'a tipărit la 1836 ed. 2-a 1856. „Fizionomia“ Mai conține apoi și esplicare anoițelor pe unghie, tipărite foarte des, afară de aceea, la un loc cu Trepetnicul. Apoi urmează în „Fiziognomia“ înșirarea semnelor ce se arată înaintea morții și dacă bolnavul se va vindeca sau nu. Acest capitol face deja parte din doftorii unde vom reveni asupra lui.

Cărți de visuri

Din anticitate încă se considera visul, ce se arată omului în tăcerea nopții, ca o proorocie tainică, prin care se vestește omului ceea ce i se va întâmpla. Biblia deja coprinde mai multe visuri profetice. Valerius Maximus a cules o sumă de visuri, de la Greci și Latini. La Grecii s'au născut de timpuriu tâlcuitori și prin urmare „cărți de visuri“. Artemidor a scris cea mai veche „carte de visuri“ sub titlul de : „Oneirocritica“[1]) care s'a tradus de nenumărate ori în mai toate limbile Europei, care s'a prefăcut și s'a preschimbat și a dat

[1]) ed. Reiff 2 voll. Leipzig 1806.

Digitized by Google

naștere direct sau indirect la cărțile de visuri, răspândite prin toată Europa.

Noi trecem peste această literatură și peste încercările multiple ce s'au făcut de a esplica visurile în diferitele moduri filosofice, teosofice și mantice și ne mărginim la cărțile de visuri române.

Lesviodax, care are pentru această întreagă parte a literaturei populare, aceeași valoare, ca Anton Pann pentru literatura estetică și etică, începe și aci șirul cărților române, căci el traduce și publică cel d'ântâi „Tâlcuirea visurilor" la 1836, care se repetă la 1845. 1847 cu chipuri etc. apoi mai mult sau mai puțin schimbată, 1853-1858 1866 etc. Tâlcuirea visurilor s'a tradus după o carte rusească tipărita la Moscova 1805.

Altă carte de visuri este aceea atribuită lui : Aegidius călugărul, care s'a tradus din limba „*egipteană*" și s'a tipărit în Galați la 1875.

„Tâlcuirea viselor" după Marie Anna Lenormand este titlul unei alte cărți ed. 3-a București 1876. La Craiova s'a tipărit 1880 o carte de visuri și la 1880 în București: „cartea de vise perso-egipteană." „Cheia viselor" ce s'a publicat în Galați, compilată „după 3 autori francezi" de T. N. se deosibește printr'aceea de toate cele alte cărți de vise, că s'a mai adăugat și numerele de loterie.

Insfârșit mai pomenim „Carte de visuri cu un adaus de esplicarea Planetelor", sau „Esplicațiuni asupra viselor traduse după mai mulți autori". Bucuresci 1881

La 1877 s'a mai publicat o carte de visuri alăturea cu un *Calendar* întitulat „Calendarul pentru esplicarea viselor" care Calendar mai conține „Pentru fisi-

Digitized by Google

ognomie“ apoĭ „Oroscopie“ saŭ zodiile „Trepetnicul“ și „zilele fericite și nefericite.“

Maĭ toate aceste cărțĭ de visurĭ sânt aranjate în mod alfabetic. Iată aci câte-va esemple din aceste nulităților fantastice :

Maĭ întâĭu unele din „Tâlcuirea visurilor“ de la 1836 și apoĭ din acel al lui Aegidius :tradus din limba *egipteană*.

„*Adunare* de nuntă de veĭ visa că facĭ, însemnează vre o zăticnire, sau că veĭ pĭerde un bun și adevărat prietin.

Albine zburând asupră-țĭ de veĭ visa, însemnează biruință asupra vrăjmașuluĭ.

Anteriu de veĭ vedea în vis, însemnează statornicia mueriĭ.

Arme de veĭ visa că aĭ, însemnează cinste.

Busioc de veĭ visa că rupi, arată vre o prefacere.

Capete doă de veĭ visa că aĭ, te arată că eștĭ om cu bune purtărĭ.

Coarne de te veĭ visa că aĭ, însemnează îndrăzneală.

Nasul pierzându-l de te veĭ visa, însemnează pagubă“ etc.

„*Ac* de veĭ visa că primeștĭ present, însemnează grijă în afacerĭ de inimă

Albie visând : veĭ priimi o visită neplăcută.

Albine văzând în vis însemnează : afacerĭ bune.

Amanet visând că primeștĭ : cliromonie“ etc.

Cărțĭ de visurĭ manuscrise n'am găsit până acuma.

Digitized by Google

DOFTORII

Pe lângă căutarea *norocului* mai interesa pe omul de a 'şi căuta *sănătatea*, fie că vedea el cauza boalei în duhuri necurate, fie că considera neorânduiala în amestecul celor patru stihii fundamentale ca o cauză a boalei, în ori ce caz, căuta a se tămădui prin puterile aînice lecuitoare, ce se află în natură.

Nu este locul aci a face istoria medicinei populare şi de a căuta „materia medica" a poporului; noi ne mărginm a constata că, întocmai precum se aflaŭ ast-fel de cărţi de doftorie la toate popoarele, tot ast-fel posedăm şi noi o sumă de manuscripte şi cărţi de doftorii populare.

Textul cel mai vechiŭ se află într'un Calendar manuscript din Biblioteca Centrală din Bucureşti scris la 1784 care e tradus din *ruseşte*. [1]) Acest Calendar coprinde 110 recepte, 18 doftorii de cai, 7 recepte de „Verniesuri" şi alte de tot felul, adică de cleiuri, vutce, de purice, stupi şi pavlid saŭ povidlă din vişine.

[1]) Manuscript No. 19.

Digitized by Google

Noĭ avem deci aci și doftoriĭ și o carte de bucate. In treacăt observăm că posedăm noĭ o carte de bucate română scrisă la 1749 din care dăm estracte în „Chrestomatia“. Aproape contimporane cu acest calendar sânt apoĭ „Doftoriile“ din sbornicul nostru din 1784, carĭ însă nu sânt toate de o mână, ci unele maĭ vechĭ, altele maĭ noĭ.

Al treĭlea manuscript este acel al d-luĭ Ar. Densușianu, din care am citat până acuma maĭ multe colinde și care este de pe la începutul secoluluĭ nostru.

Manuscriptul Academieĭ de la 1799 conține[1]) asemenea o sumă însemnată de doftoriĭ.

Aceste doftoriĭ conținute în manuscripte, sânt în cea maĭ mare parte leacurĭ terapeutice și taumaturgice; sânt adesea și leacurĭ însoțite de ceremoniĭ simbolice și staŭ ast-fel în legătură cu descântecele și cu literatura populară religioasă. Numaĭ una saŭ două esemple spre caracterisare, scoase din manuscriptul acesta din urmă, care este cel maĭ bogat în ast-fel de doftoriĭ.

De buba vănătâ.

„Postav roș să-l arzĭ, să-l facĭ scrum, și să puĭ miere și albușĭ de ouă, și le amestecă toate la un loc și pune la bubă.“

De durere de mijloc [2])

„Să cauțĭ untură de șarpe galben și să amestecĭ cu rachiŭ și să ungă rachiul acela pe lângă foc, până de nouă orĭ.“

[1]] pag. 51—69
[2]) p. 59

Digitized by Google

De orbicĭune. [1])

„Să 'şĭ radă unghiile acel bolnav şi să le pue, adică unghiile într'o lingură, şi cu ţăţă de fată să bage în ochĭ.“

De tălnitură [2])

Hĭer de găsit, să-l arzĭ în foc şi să pui apă într'un vas şi să bagĭ herul arsŭ, şi treĭ cărbunĭ viĭ în apă neîncepută, şi să guste acel bolnav de treĭ orĭ, şi să se spele pe trup; şi apă ce va mai rămănea, să o lepede pe un drum, că 'ĭ va trece.“

De acea bubă.

„Să sapĭ o burueană ce se chĭamă avrămeasă şi să o pisăzĭ, şi să o facă turtă şi să o pue în doao sau treĭ rânduri.“

Se maĭ află şi doftoriĭ „pentru îndrăcit“, şi „pentru furĭ, ce-ţĭ veĭ bănui de dânşiĭ“ etc.

Se înţelege că maĭ sânt şi alte doftoriĭ populare d. e :

De durere de cap [3])

„Frunză de pelin alb, să-l opăreştĭ cu oţăt undezat(?) şi leagă la cap.“

Iar de tusă [4])

„Gutuĭ şi zăhar şi piperŭ să bea fiert cu vin cald.“

[1]) p. 66
[2]) ibid.
[3]) pag. 60.
[4]) pag. 59.

Digitized by Google

De tusă.

„Rădăcină de căpşună cu frunză, să o fierbĭ cu vin într'o ulcea nouă de o jumătate oca vin, şi să bea pe nemâncate şi dimineaţa şi seara.“

Ba ce e maĭ mult, între doftoriĭ se numără şi întrebarea :

„Pentru bolnav, muri-va au trăi-va?[3]) la care se răspunde în modul următorĭu:

„Să mergĭ către dânsul şi să zicĭ aşa : Doamne, Dumnezeul nostru! mers-aĭ în Cana Galiliea şi aĭ făcut apa vin, şi minune aĭ arătat de bolnav cu Lazăr; arată şi acum cu acest rob, trăi-va orĭ muri-va; şi socoteştĭ, de să va întoarce spre dreapta va trăi, ĭar de de să va întoarce spre stângă va muri.“

Alta pentru bolnav

„Să eĭ puţinel aluat, să atingĭ pă trup pă la subţiorĭ şi pă inimă pă la bolnav, apoĭ să-l aruncĭ la un căine şi de-l va mânca nu va muri, ĭar de nu-l va mânca va muri.“

Noĭ am comunicat acest din urmă mod de a cunoaşte, dacă bolnavul va trăi saŭ va muri, fiind că se regăseşte în „Fiziognomia“ tratată maĭ sus, cu singura deosebire că în acesta se freacă *fruntea* bolnavuluĭ, ĭar nu subţiorĭĭ saŭ inima. Ast-fel avem acelaşĭ prognostic, ajuns în literatura română prin două căi deosebite : unul prin traducerea unuĭ original german, prin intermediar rusesc, şi altul de sigur de proveniența slavă de sud. Fără îndoială corespund „Doftoriile“ noastre maĭ mult sau maĭ puţin „Lĭecebnicilor“ slavice, cari au

Digitized by Google

fost de timpuriu traduse în limba română, împreună cu cele alte părţi apocrife ale sbornicelor slavone, cu cari se aflu mai tot de auna împreunate. Novacovicĭ a publicat estracte din diferite liecebnice slavone. [1])

Ajungând la noĭ, tocmaĭ această parte a fost maĭ mult modificată, căcĭ fie-care copist a maĭ adăugat rezultatele pretinselor esperienţe ale cunoscuţilor şi prietinilor săĭ, şi de aci se esplică asemenea, diversitatea cea mare între diferitele texte, şi mulţimea leacurilor recomandate pentru una şi aceeaşĭ boală.

Interesant ar fi, de a strânge toate aceste texte la un loc, a le studia într'un mod comparativ şi a le reduce întru cât se poate, la prototipele slavone sau occidentale şi în sfârşit la cele greceştĭ medicale, eşite din şcolile luĭ Hipocrat şi Galen.

Din manuscriptul nostru de la 1784 comunicăm aci o singură doftorie, importantă printr'aceea, că ne arată cum că a intrat în popor legenda despre somnul cel lung al luĭ Avemeleh, studiat de noĭ maĭ sus.

Omul ce nu poati dormi. [2])

„Să scriĭ într'o cărămidă vechi, de la biserică, de unde se închină preotul, şi să scriĭ aceste cuvinte: Sfântul Dumnezău! cel ce aĭ dat somnul luĭ Adam în raĭ, *şi lui Avemeileh la Parminon 70 anĭ*, şi celor treĭ cuconĭ, ce au adormit 370 anĭ, fă somnu, doamni. şi cu acestu omu. Şi cărămida să o puĭ la căpătâĭ.“

Dar noĭ maĭ posedăm afară de manuscripte încă şi edi-

[1]) Primeri etc. pag. 504—510
[2]) fol. 192-a-b.

Digitized by Google

țiunĭ tipărite de doftoriĭ, dintre cari cea maĭ veche este cea intitulată „Învățătură pentru multe meșteșuguri, tradusă din leșește de către Gavril *Vinețchi* și tipărită la 1806.“ Cât de mare preț s'a pus pe aceste „Învățăturĭ“ ne dovedește faptul că posedăm noĭ o copie *manuscriptă* ce s'a făcut la 1816 *după tipar*. A doua ediție amplificată s'a făcut la 1624. Aceste învățăturĭ nu sânt însă toate relative la boale, ci sânt și învățăturĭ de economia casnică, învățăturĭ pentru boale la cai etc. și se apropie ast-fel oareșĭ-cum de caracterul compilațiuneĭ din Calendarul manuscris de la 1784. Doftoriĭ pentru om sânt în special numerile 45—93 ediția 1-a și No. 52—102 ed. 2-a; numerile precedente și cele ce le urmează sânt, precum să numesc în calendare, : „curioznice aflărĭ“ privitoare la economia caseĭ.

Iată câte-va esemple :

„No. 46. Pentru arsurĭ sau brâncă.

Să ĭaĭ săpun și inimă de rădiche, să frecĭ locul cel bolnav.

„Să ĭaĭ sânge de epure și rachiu, să ungĭ locu cel bolnav.

„Mușt̆ar alb, pisat mărunt cu lapte dulce, să speĭ locul acela.“

„No. 48 Pentru durere de ochĭ.

„Să ĭaĭ de la spițărie zeamă de helidoniea, adică burueana rândurelĭ și cu zeama aceea să speĭ ochiĭ.

„Chiagŭ de edŭ să'lŭ beĭ și cu zeamă de Țilidonie, să te ungĭ pă lângă gâtŭ.

„Chiag de edŭ să'lŭ pui pă focŭ, și să ședĭ cu ochiĭ să te aburești.

Digitized by Google

„Să pisezĭ ceapă, să amesticĭ cu miere, să picĭ în ochĭ.

„Să pisezĭ pelinŭ să facĭ blastorŭ și noaptea să puĭ la ochĭ.

„Coaje de pepene galbenŭ, să'lŭ pisezĭ să puĭ la tâmple, și puind pă o cârpă să puĭ la ochĭ.“

„54. Pentru durere de capŭ.

„Rută cu untŭ de rozmarinŭ, să ĭaĭ și să pisezĭ, să amestesĭ cu oțet, să facĭ blastorŭ, să puĭ la capŭ.

„Năramză să taĭ ca talerul și să puĭ cafea pisată pe deasupra, și să facĭ treĭ blastorĭ : 2 să puĭ la tâmple și una la frunte și veĭ vedea folosŭ.

„Iar negăsindŭ năramză să facĭ de gulie și cu cafea.

„Albuș de ou cu lapte de fămeae și untŭ de lemn, să puĭ la frunte.

„Rumiĭanec adică mușățelŭ de la spițărie, să'l fierbĭ, să oblojeștĭ capul.“

Din spunerĭ pentru economia casnică maĭ dăm și aci câte-va esemple, pentru caracterizarea lor.

„105 Pentru vinŭ să nu să strice și de se va strica poate ca să-lŭ dreagă.

„Limpezeala vinuluĭ, cândŭ veĭ vrea să'lŭ limpezeștĭ, să ĭaĭ o cinzeacă de oțet de vinŭ și să-l aruncĭ în butie și să va limpezi vinulŭ.

„Să ĭaĭ șaoa de la calŭ asudată, orĭ pătura de subt șa, numaĭ să fie asudată, încă fiind caldă să o puĭ pă vrana buțiĭ, și să va limpezi vinulŭ.

149. Pentru oĭ sau vite mărunte să nu le strice lupu.

„Să ĭaĭ carne de lupŭ, s'o moĭ în apă și cu acea apă o dată sau de doao orĭ să spelĭ vitele la gâtŭ și la spinare. *Acest sicret s'au cercat de un filosof de la Daniea.*“ etc.

Digitized by Google

Tot de acelaşĭ calibru, însă diferit oareşĭ-cum în privinţa doftorielor este cartea: „Dohtor de casă, culese din maĭ multe cărţĭ, pentru folosul obştesc de un ĭubitor de binele omenirĭĭ, tipărit la 1846.“ Precum zice însuşĭ autorul:

„Că cele ce sânt scrise aice, nu sânt adunate duprin gura babelor -- de şi ele o să-şĭ cunoască multe buruenĭ de ale lor — ci sânt culese şi alese duprin cărţĭ dohtoriceştĭ, cunoscute de bune şi cercate de maĭ mulţĭ pătimaşĭ cu folos.“

Dohtoriile de aci sânt asemenea şi „pentru lucruri din casă,“ „pentru vinurĭ,“ „pentru caĭ“ etc.

Doftorĭĭ de tot felul s'au publicat în „Septămâna [1])“ a căror valoare ştiinţifică este aceeaşĭ, ca a doftorielor cercetate până acuma.

„Medicina practică“ a luĭ Dionisie Piru Tesalianul, tradusă româneşte de D. Cornea [2]) conţine în vol. II o sumă de reţete şi doftorĭĭ, cari se aseamănă cu cele usitate până azĭ de popor.

In sfârşit maĭ pomenim: „Calendarul descântecelor, coprinzând descântece pentru toate boalele interne, rănĭ, umflăturĭ, bube, scrintelĭ; o mulţime de mijloace pentru economia casnică, relativ la boalele vitelor, la semănăturĭ etc. Buc. 1882.“ Limba în care sânt scrise doftoriile din acest calendar, este departe de a fi populară, şi materia medică, este puţin estetică; şi ast-fel pierde o parte din importanţa ce au aceste cărţĭ de medicină populară; căcĭ afară de im-

[1]) Foaea sătească editată de C. Negruţţi. Iaşĭ 1854.
[2]) Iaşĭ 1849.

Digitized by Google

portanța lor, ca niște cărțĭ populare, ele maĭ sânt importante și prin mulțimea numirilor române de plante ce conține.

Pe scoarța sborniculuĭ nostru de la 1779 se află în sfârșit fragmentul uneĭ doftoriĭ, care se regăsește puțin schimbată în „Dohtorul de casă“ de la 1846, și cu această doftorie, încheeăm capitolul doftorielor.

Rețetă sufletească

„Să maĭ adăogăm aci și următoarea rățetă, rânduită de dohtorul spiritual, tămăduitoare pentru toată patima sufletească.

„Să ĭa pătimașul de la spițăria Atotțiitorul: credință, răbdare, frică și nădejde și să le piseze pe toate acestea în pioa supuneriĭ, să le cearnă cu sita conștiințeĭ, să le fiarbă în vasul uitării, să le mestice cu lingura chibzuiriĭ, să le strecoare prin pânza rezonuluĭ, să le soarbă cu paharul mulțumiriĭ.

„Pe urmă să-șĭ aștearnă salteaoa virtuțiĭ cu cearceaful moraluluĭ, și să se acopere cu plapoma zmereznieĭ, având perina prevăzuluĭ; și după ce va scoate nădușala răuluĭ prin nevoințe, să se șteargă cu șervetul liniștiriĭ, și apoĭ să se îmbrace cu hainele buneĭ viețuiriĭ, și va fi sănătos.“

Digitized by Google

CONCLUSIUNE. BASME

Precum se revarsă toate râurile într'un ocean mare, care le inghite pe toate, și se hrănește din toate, așa se revarsă și toate răurile fantazieĭ populare într'un singur ocean mare, în *basmele*, în carĭ se concentrează tot ce am studiat până acuma; și ast-tel formează basmele conclusiunea naturală a acesteĭ cărți. Printr'acest mod de a vedea ne deosebim noĭ, de toțĭ scrutatoriĭ modernĭ, carĭ s'aŭ ocupat cu cercetarea profundă a basmelor.

Teoriile principale în privința origineĭ basmelor, sânt două: una teoria *mitologică* reprezintată prin Grimm și scoala luĭ, și cea-l'altă teoria *migrațiuneĭ* reprezintată prin Benfey. Cel d'âutâiŭ vede în basmele, remășițele mitologieĭ antice a fie-căruĭ popor și ast-fel figurile din basme nu sânt alt-ceva, decât zei travestițĭ, și la urma urmelor fenomene personificate ale natureĭ. Din acest punct de vedere, sânt basmele de o-

Digitized by Google

origine mult mai veche, decât creştinismul, şi asemănarea ce esistă între basmele diferitelor popoare, se esplică prin *identitatea* de ideĭ mitologice, ce se admite de către şcoala mitologică la toate popoarele indo-germanice; ceea-ce a rămas însă până astă-zĭ *nedovedit.*

Benfey esplică din potrivă, atât originea cât şi asemănarea basmelor între dânsele, prin *migraţiune*; căci susţine că au venit din India în Europa *abia pe la secolul al X* al ereĭ noastre, împreuna cu celealte cărţĭ populare, pomenite de noĭ în partea întâia.

Noĭ din parte-ne înclinăm spre teoria *migraţiuneĭ*, dovedită până la evidenţă, pentru o parte însemnată a literatureĭ populare moderne. Nu admitem însă termenul pus de Benfey şi nicĭ nu credem că aŭ venit *toate* în forma de *basme*, ci noĭ voim să dovedim, că *o mare parte din basmele actuale, dacă nu cea mai mare parte, s'aŭ desvoltat din novele şi povestirĭ*, pe carĭ poporul cu încetul le-a schimbat în *basme*, înzestrând pe eroii acelor povestirĭ, cu trăsurĭ fantastice şi cu facultăţĭ supranaturele luate, saŭ din credinţele vechĭ, saŭ din cercurile literatureĭ *apocrife* şi *romantice.*

Greutatea cea mai mare în cercetarea analitică a basmelor constă întru aceea, de a recunoaşte pătura mitologică, ce se presupune ca baza saŭ cel puţin ca o cauză principală a transformărĭĭ lor. Aci păcătueşte şcoala mitologică, care vede în toate numaĭ *mitologie*, pe când cercetarea istorică ne arată, că cea mai mare parte din aceste elemente pretinse *mitologice*, şi prin urmare foarte *vechĭ*, sânt din contra, de origine *literară*, şi prin urmare relativ foarte *noĭ.*

In cursul cercetărilor noastre, nu o dată am

Digitized by Google

atras atențiunea asupra acestuĭ punct, arătând des originea cutăruĭ basm, izvorul cutăriĭ figurĭ sau element din basme și credem de ajuns reamintirea acelor observațiunĭ, pentru a recunoaște *originea literară a uneĭ sume de elemente constitutive ale basmelor*.

De altă parte asemănarea cea mare și une-orĭ *identitatea* ce esistă între basmele tuturor popoarelor, ne dovedește că și *fondul acestor basme*, departe de a fi din timpurile preistorice, mitologice, este din contra asemenea mult maĭ *modern*. Căcĭ cu cât un element comun popoarelor indo-germane este maĭ vechiŭ, cu atâta maĭ mult s'a schimbat și s'a modificat într'un mod așa de radical, în cât înrudirea sa la acele popoare a trebuit să fie *descoperită* în urma de cercetărĭ profunde, cum ni-o arată bunioară *limbistica*. Abia după atâtea secole de cercetări, adeseorĭ curioase, asupra relațiuneĭ limbelor între dânsele a reușit Bopp în secolul nostru, să dovedească, că toate limbile Europeĭ stau în strânsă legătură cu unele limbĭ orientale, și că toate sânt fiicele uneia și aceleașĭ limbĭ primitive.

La basme din contra, întocmaĭ *ca la poveștĭ, istorioare și snoave*, ne ajunge citirea lor în diferite literaturĭ pentru a le recunoaște imediat, cu deosebirea numaĭ, că aci sânt într'o haină română, acolo într'o haină germană, dincolo într'una franceză și așa maĭ departe. De sineș decĭ ni se impune concluziunea, că și basmele în cea ce privește fondul lor nu poate să fie de cât din *aceeașĭ epocă* ca și poveștile, istorioarele și novelele, și nicĭ de cum de o anticitate așa de mare. sau chiar dintr'o epocă mitică.

Dacă dovedim decĭ pentru unele basme originea *no-*

Digitized by Google

velistică a fondului lor, atunci se esplică și asemănarea lor la diferite popoare; căci, în acelaș mod precum au ajuns cele-l'alte povești din gură în gură și din literatură în literatură, tot în acelaș mod și *mai în aceeași vreme* au venit și acele povești, care erau mai potrivite cu dispositiunea fantastică a poporuluĭ.

De aceea se aseamănă și *fondul* basmelor, numaĭ haina le deosibește. Această haină însăș nu este altceva de cât o țesătură compusă din diferite elemente *literare*, ce au venit din diferite părțĭ, de au înrăurit asupra fantazieĭ poporuluĭ. Limba de altă parte cu idiotismele și cu particularitățile ei, săvârșește apoi actul de asimilare.

Cercetând basmele din acest punct de vedere, vedem, că acea asemănare este o asemănare concentrică, adică luând de esemplu un basm român, vedem că se aseamănă maĭ mult, cu acel al popoarelor învecinate, cu carĭ stă poporul nostru într'un vecĭnic schimb mutual, și că acea asemănare scade cu atât maĭ mult, cu cât înaintăm la poporele maĭ depărtate.

Noĭ ne mărginim deci aci a căuta la unu sau la două esemple din literatura noastră română originea *literară a fondului lor*.

Inainte însă de a intra în cercetarea basmelor să aruncăm o scurtă privire asupra literatureĭ respective române.

Colecțiunea cea maĭ veche de basme române este aceea, pe care au publicat'o fraților Schott [1]) în traduc-

[1]) Arthur und Albert Schott: Walachische Maehrchen, Stuttgard und Tübingen 1845.

Digitized by Google

țiune germană. Culegătorii au însoțit această colecțiune cu observări mitologice, analoage cu acele ale scoalei Grimm.

Cel d'ântâiu care a publicat un basm român este N. Filimon, autorul romanului cultural „Ciocoii vechi și noi.“ Basmul său întitulat „omul de piatră“ s'a publicat în „Țăranul Român“ redactat de I. Ionescu. Printr'aceasta a dat impuls d-lui P. Ispirescu, vestitului și smeritului nostru „culegător tipograf“ de a publica în același ziar 2 — 3 basme, editate apoi ca o broșură deosebită Bucur. 1862. La 1872 apăru apoi vol. I din „Legende și basmele Românilor,“ ale aceluiași, și la 1876 Fasc. I-II al volumului al doilea. In sfârșit a publicat acuma la 1882 un volum respectabil de basme române [1]) format din basme editate și de tot pe atâta basme inedite.

Sub influența primei broșuri a d-lui Ispirescu a cules d. I. C. Fundescu o sumă de basme, împreună cu snoave și ghicitori, și le-a publicat pentru prima oară la 1867, ediținea a doua adăogită s'a făcut la 1870 și a treia la 1873. Teodor M. *Arsenie* a făcut de asemenea o colecțiune de „basme sau istorii populare“ vol. I ed. a doua, București 1874 vol. II Turnu-Măgurele 1874. Afară de aceasta s'au mai publicat basme în calendare, prelucrate mai cu seamă de N. D. Popescu, așa la 1874, 76, 77, 78, 80, și un calendar deosebit la 1877. Cu o dibăcie oare care a tradus L. Wolff mai multe basme germane în limba română, ceea ce pomenim aci însă numai în treacăt.

[1]) V. Revista Ist. Arh. și Filologie I, 1882 pag. 238—239.

Digitized by Google

Basme moldovene în graiul cel mai plastic popular a cules și a publicat Creanga; nu mai puțin poetice și frumoase sânt cele de I. Slavici; basmul Zîna Zorilor este unul din cele mai frumos povestite basme române. Basme au mai fost publicate în diferite ziare periodice.

Afară de aceste basme prosaice mai avem în literatura română și câte-va basme versificate și adică: „Arghir și Elena“ un basm unguresc, versificat de I. Barac și tipărit pentru întâia dată la 1800 și de atuncea cel puțin de 15 ori, dacă nu mai mult, și a ajuns o adevărată carte populară citită și recitită de popor. Originea ungurească a acestui basm se afirmă prin aserțiunea lui Asboth [1]) cum că este unul din basmele cele mai populare din Ungaria.

Al doilea basm este: „Povestea povestelor“ de Stamati, publicată mai întâiu deosebi Iași 1843 și apoi cu titlul: „Ciubăr-vodă“ în Musa românească. [2]) Însfârșit mai pomenim basmul: „Fata fără trup“ versificat de d. Ronetti Roman în poema sa Radu [3]). Basmul însuși e luat din cartea lui Kunisch[4]), care a publicat în traducere germană, două basme inedite române, fără de a indica izvorul de unde le a luat. Amândouă însă au reintrat în literatura română, căci unul este „Fata fără trup“ și cel-l'alt „Fata în grădina de aur[5])“ a inspirat, d-luĭ Eminescu poema sa „Luceafărul“

[1]) O. Asboth în: Archiv für slav. Philol. vol. IV pag. 625 No. 1.
[2]) C. Stamati, Musa românească I. Iași 1863 pag. 72—143.
[3]) R. Roman: Radu. Bucur 1878 p. 23—27.
[4]) R. Kunisch. Bukarest und Stambul Berlin 1861 p. 194—203.
[5]) Pag. 180—193.

Digitized by Google

Intocmaĭ precum am observat-o la cântecele populare, tot așa ar trebui culese și aci toate variantele unuia și aceluĭaș basm, din aceste colecțiunĭ.

Iată acuma povestea „Hoțu împăratul“ din colecțiunea d-luĭ Ispirescu.[1]) Acest basm nu este alt-ceva de cât străvechea poveste egipteană, comunicată de Herodot[2])

Iată în scurt povestea egipteană, după Herodot: „Rhampsinit puse de i se zidi'o hazna împărătească; meșterul lăsă o peatră necimentată care se învârtea în jurul eĭ, și spuse fiilor săĭ cu limbă de moarte, că de acolo vor putea lua câțĭ banĭ vor voi. Copii se folosiră de povața tatăluĭ lor. Impăratul însă, simțind că 'ĭ lipsesc baniĭ și văzând zidul neatins, nu putea să 'și esplice lucrul și puse curse ca să prinză pe hoțĭ. Din ceĭ doĭ frațĭ, carĭ furaŭ, a fost unul prins, și ca să nu se recunoască, puse pe cel alt de-ĭ tăĭă capul. Ca să descopere pe hoț, atârnă împăratul trupul mortuluĭ la vederea tuturor; muma sa dojenea pe cel alt frate, că 'l va spune împăratuluĭ, dacă nu va aduce trupul frateluĭ săŭ. Prefăcându-se că 'ĭ scapă vinul din butoae tocmaĭ înaintea străjerilor ce păzeaŭ trupul, 'ĭ îmbătă, fură mortul și tăiă jumătatea barbeĭ fie-căruĭ străjer. Impăratul puse apoĭ pe fata sa într'un cort pe piață, și spuse că or cine va veni la dânsa să 'l priimească, dar numai, cu condițiunea să-ĭ povestească hoția cea maĭ mare ce a făcut. Hoțul vine și dânsul și-ĭ povestește toate isprăvile sale, dar când voi ea să'l apuce, lăsă el în mâna eĭ, mâna frateluĭ săŭ celuĭ mort, pe care o adusese el cu sine.

[1]) No. XXXIV pag. 356–379.
[2]) II c. 121.

Digitized by Google

Impăratul văzând atâta viclenie, făgădui hoţuluĭ ertare şi bună priimire, dacă se va arăta înaintea lui, şi dacă veni, îĭ maĭ dede şi fiica sa în căsătorie.“

Această poveste a luĭ Herodot intră în literatura europeă abia în evul mediŭ, prin mijlocirea luĭ „Syndipa“ care în una din prelucrările sale (în cea franceză) conţine şi această poveste. Precum crede Landau [1]) a ajuns în această colecţiune, prin comunicare din gură in gură, de oare-ce cunoştinţa limbei şi literatureĭ greceştĭ nu era pe atuncea respândită în Europa. De timpuriu a ajuns apoĭ *novelă* italiană, localisată în Italia, aşa în Decorone al luĭ Ser Giovanne [2]) la Bandello etc. Şi Boccaccio vestitul novelist cunoaşte şi întroduce aceeaşĭ poveste, însă cam schimbată, în Decamerone, [3]) tot aşa a devenit baza unuĭ roman francez vechiŭ, localisat în Franţa.

Din novelele aceste, s'a născut fără îndoială şirul întreg de basme, din care unu este basmul nostru românesc. Aşa la Italianĭ, la Norvegienĭ, la Germanĭ, Ruşĭ etc. precum se vede apriat din anotaţiunile luĭ Grimm la basmul german şi ale luĭ Afanasiev la cele ruseştĭ din colecţiunile lor. La noĭ s'a maĭ amplificat şi s'a maĭ desvoltat acest basm, combinându-se cu elemente luate din alte basme. Acest fenomen de contopire şi de amalgamare, a două şi maĭ multor basme într'unu singur, este prea cunoscut, pentru a'l maĭ demonstra aci.

[1]) M. Landau, Quellen des Decamerone, Wien, 1869 pag. 24.
[2]) Giorn. IX Nov. 1.
[3]) Giorn IV Nov. 2

Digitized by Google

Trecem acuma la un al doilea basm, studiat de noĭ în partea întâia în legătură cu un şir întreg de romanţe, poveştĭ, legende şi minunĭ, cu ocaziunea „Ghenoveveĭ[1]“ Esenţialul celor maĭ multe poveştĭ etc. dintr'acel şir este *dragostea împăratuluĭ către propria sa fiică* şi persecuţiunea eĭ, une-orĭ esprimată prin *tăerea mâinelor*. Restul e luat din alte poveştĭ, dar fondul se recunoaşte când maĭ clar, când maĭ schimbat, după subjectivitatea povestitoruluĭ.

Fondul acela îl regăsim earăşĭ în poveştile egiptene ale luĭ Herodot[2]). El ne povesteşte că: *Mycerinus se îndrăgosti după propria sa fiică;* fata se spânzură de ruşine şi tatăl eĭ o înmormântă într'o vacă de lemn poleită cu aur; muma eĭ supărată pe slugile, care au ajutat pe împăratul, porunci *de li se tăĭară mâinile*, şi ast-fel se făcu şi cu statuele lor.“

Aci avem elementele principale ale basmelor, novelelor etc. numaĭ cu mica schimbare că mâinile se tăĭară fiiceĭ şi nu slugilor. Ba chiar din *vaca de lemn* în care se înmormântă trupul mort al feteĭ, s'a făcut *haina de lemn* în care se învelește în unele variante fata de împărat.

Din *poveste* locală egipteană s'a făcut romanţul Apollonius din Tyra localisat în Antiohia, apoĭ în Bizanţ, romanţul Eleneĭ; localisat în Franţa a devenit Minunea Maiciĭ Domnuluĭ, şi în sfârşit se resfiră într'un şir nenumărat de *basme* la toate popoarele, căpătând pretutindenea coloritul naţional.

[1]) Maĭ sus pag. 114—126
[2]) Cartea II cap. 131.

Digitized by Google

Intrebarea cum s'au răspândit aceste basme, se deslușește acuma foarte ușor, îndată ce am stabilit paralelismul între *basme* și *novele* sau *povestiri*. Tot așa precum au ajuns aceștia la noi, atât prin scris cât și prin viul graiu, tot așa au venit și basmele. Cu atât mai ușor putem admite aceasta, cu cât pretinsa sumă însemnată de basme, ce se află răspândită pe suprafața pământului, se reduce, dacă nu tocmai la *40* de formule precum a încercat Hahn a le reduce, dar sigur cel mult la 80 — 100 de formule; din combinațiunea multiplă a acestora se compune acea varietate mare de basme. Cât de mică este acuma această sumă, față cu numărul însemnat de novele, povești și snoave, pe care le-am văzut colindând de la un popor la altul.

Comunicarea pe calea literară, chiar de ast-fel de novele, am dovedit-o noi în această carte în deajuns. Ca să reamintim un singur esemplu, ne ajunge a pomeni povestea: „Dracul și femeea [1])" unde am arătat trecerea ei în basm; la esemplele aduse mai sus, mai pomenim aci, că o paralelă română întocmai cu povestea, se află în „Șeḍătoria [2])" lui Iosif Vulcan, culeasă din gura poporului român din Transilvania.

Cât privește acuma comunicarea basmelor prin graiul viu, vom povesti aci un fapt destul de interesant, care ne va arăta una din căile de comunicare, cari duc de la un popor la cel alt. Noi datorim acest fapt d-lui I. Bianu, care ne a povestit, cum că fiind încă

[1]) Mai sus pag. 132 – 137
[1]) An VI. 1880 pag. 186—187

Digitized by Google

copil, auzise că trăește într'un sat oare care în Transilvania, nu departe de locul ședereĭ familieĭ sale, un povestitor vestit de basme. Acel povestitor spunea niște basme ne maĭ auzite până atuncea, și lumea venea cu mic, cu mare, să asculte basmele acele și îĭ plătea pentru povestirea lor. Așa le a auzit și d. Bianu ca basme, în copilărie. Dar acele basme, precum a recunoscut maĭ târziŭ, nu eraŭ însă alt-ceva, de cât *epizoade din poemele luĭ Tasso și Ariosto* devenite basme și povești populare în Italia. Povestitorul nostru român slujise ca *soldat* în armata austriacă, și făcea parte din garnizoanele staționate în Italia. Ca veteran s'a întors acasă și aducând cu sine basmele auzite acolo, le a introdus cu încetul în cercul basmelor române, și astă-zĭ fac parte din proprietatea literară a poporuluĭ. Soldațiĭ și negustoriĭ eraŭ mijlocitoriĭ ceĭ maĭ de frunte în timpurile trecute, și lor se datorește în mare parte trecerea *fonduluĭ* de la un popor la altul. *Asimilarea* a făcut'o însuși poporul îmbrăcând, materialul cu haina națională. În locul *caluluĭ Baĭard* s'a putut pune în esemplul de față *calul năsdrăvan* din basmele române, care scapă pe *Făt-Frumos* din toate primejdiile, întocmaĭ precum scapă *Baĭard* pe *Roland*; *Fata Morgana* a fost înlocuită prin *Zîna zorilor*, *Vrăjitoriĭ* prin *zmeĭ* și așa toate cele alte figurĭ și persoane din basmele italiane, și tocmaĭ așa s'a întâmplat, fără îndoială, cu toate basmele ce au intrat în literatura română.

Elementele naționale, de altă parte reprezintă suma de ideĭ și concepțiunĭ, izvorâte și luate atât din romanțurĭ, cât și din apocrife și din întreaga literatură

Digitized by Google

populară religioasă, care a intrat în popor *înaintea basmelor* și s'a asimilat cu dânsul, și care intră tot mereu.

Dacă am rezuma acuma toate elementele basmelor, a căror origine literară am demonstrat'o în cursul desvoltărilor din această carte, am avea o sumă respectabilă de atarĭ ideĭ și concepțiunĭ, considerate până acuma, ca urme ale mitologieĭ antice. Ca să pomenim numaĭ unele: *Apa vie* am găsit'o deja în „Alexandria“, *calul sburător, cimilituri, intrebări isteţe* în cercul solomonic și în desvoltările ulterioare ale acestuĭ cerc. *Prevestirĭ* și *întâmpinărĭ*, credințe *astrologice* și alte credințe, din suma cărților înșirate și studiate maĭ sus: și ast-fel putem susține cu drept cuvânt, că basmele sânt vârful piramideĭ, făcută din întreaga literatură populară; într'ânsele culminează literatura romantică, etică și religioasă și se manifestă învederat legătura acestora între dânsele și influența adâncă ce esercită asupra spiritului omenireĭ.

SFĂRȘIT

Digitized by Google

Digitized by Google

APENDICE

Digitized by Google

Digitized by Google

APENDICE

CEASORNICUL DOMNILOR

DE

N. COSTIN

(Manuscriptul No. 6 din Biblioteca Centrală din Iaşi, scris la 1714 fol. 243a—246b)

Parte a patra; capŭ întâĭ.

Voroava a prea înţeleptuluĭ Garamantilor cătră marele Alexandru, în care dovedéşte, că maĭ mult pot ceĭ, carĭĭ cu măsură socotesc de sine şi moştenesc puţine, de cât Alexandru, care moşteneşte multe, şi cu mândrie socotind de sine; şi că pre mare nebunie easte, a'ş vrea a stăpâni lung şi lat, care are scurtă caruţă a vieţii sale.

Digitized by Google

„Obiciaŭ iaste între Garamanti, Alexandru, de rar unul cu altul, iară de aproape cu ceĭ streini nice dănâoară să nu vorbască ; de vor fi eĭ ceĭ întâĭ pricina amestecăturilor, cu limba a omuluĭ rău, nemică nu-i altă, fără crainicul inemiĭ ceiĭ réle şi neĭubitoare.

A grăi nu va ştie, cine nu va ştie a tăcea, dzice Avson.

Mai leasnea este burduhul de mielu umflat a să cufunda, decât pre omul bun fără voe lui a-l sili spre a face ore-ce, dzice Filon.

După ce ne veni veaste de tine, că viĭ într'acĭastâ ţ(a)râ îndată, nicĭ să eşim întru tâmpinare ta pentru cinstea, nicĭ de apărare, n'am grijit; nice ochiĭ să rădicăm spre tine să te vedeam, nicĭ gura a deşchide pentru să vorbim, nice mânile pentru să tea mănіem a nu clăti, nice a rădica răsboĭŭ pentru să tea vătâmâm n'am sfătuitu să facem ; că mult mai mare urâciunea easte întru noĭ de cinstea şi de averi, care le ĭubeşti tu, decât dragostea laudeĭ şi avuţiĭlor întru tine, care le urâm noĭ.

Iară după ce-ţi plăcu ţie ca să te vedem pre tine, pre care-l(e) a-l vedea n'am poftit; pentru să-ţĭ slujim ţie, căruea a sluji nu vom; pentru să vorbim cu tine, cu care a vorbi nu poftim, nu nea fi lénea noaâ a face acĭasta, ĭară cu aciasta tocmală: ca cu răbdare să ne asculţĭ pre noĭ, că, care le vom dzice ţie, mai mult îţĭ vor folosi ţie, pentru să-ţi drégi vĭaţa ta, decât să părăseşti de a suppune paza (ţara) noastră.

Povăţuitoriul norodului avute, nebuneşte face războĭ înpotriva celor lipsiţĭ, dzice Iustin.

Digitized by Google

precum cale easte a să cunoaștea domnilor vacurile viitoarea, că și pre noĭ puțin să ne socotéscă, care ar fi a noastre, decât lumina mai deschis easte; și pre tine că te ostenești și că te zăbovești a suppune acélea care sântu streine, iară deschis easte.

„Un lucru te întreb, Alexandru, la care de veĭ putea a răspunde nu știŭ, că oameniĭ mândri deprindu a fi la minté turburați. Spune-m mie te rog, unde meargi? de unde viĭ, ce veĭ, ce gândești? ce poftești? până la care crăiĭ și țări să rătăcești neodihnitele rahnele inemiĭ tale? Nu înzădar te întrebu aceastea; ce ar fi ce veĭ, ce ar fi ce cerĭ, ce ar fi ce cerci? că nice ce ai cerca tu, socotescu, că nu știĭ tu; că cugetul mândru și învrăjbitorĭu, nice știe, nicĭ înțălége ce ari putea să-ș facă șie îndestul; de vremea că eștĭ învrâjbitorĭu, te treci pre tine cu laude; căcĭ eștĭ desfrânat, rahnă a avea té amăgești pre tine; căcĭ eștĭ tânăr, te amăgești cu neștiința; căci eștĭ mândru, încarcă asupra ta lumea! ca adecă, să urmedzi pe proștime, și să nu agonisăști socotélă; ca să țiĭ păreare ta, și sfatul strein să-l leapez; ca să ĭubești înbunători, și să depărteadzi de la tine pre ceĭ învățați și înțălepți. Că domniĭ și oameniĭ cei de

Ori ce să moștenești cu dreptate, cu strâmbătate să ea, dzice Fabius.

După Darie și după Indie sărac easte Alexandru, dzice Seneca.

Digitized by Google

sus, mai mult vor să s(ă) laude din mincĭună, decât să să ceartea pe direptul.

„Şi aşeà a greşaliĭ voastre, o domnilor, pricină, nu înţeleg; căcĭ în curţile voastre împărăteaştĭ (în stăpâniĭle şi împărăţiile!) geambaşĭ, şi îmbunătorii (şi mincinoşĭ mai mulţĭ de cât bărbaţĭ înţeleptĭ) ţineţĭ; că în casa domnilor, de va fi unul trâmbitoriu de fapte alesă, iară şease sute împotrivă sânt hulitori de sălniciea. Şi acmu provădzu, Alexandru, că să va tâmplâ de mai curundu Dumnedzeĭ vor aşedzà fârşit vieţiĭ tale, decât tu să aşedzĭ hotar războĭuluĭ tău; că omuluĭ învăţat cu tulburările (şi cu sfăzile)pentru odihna, neodihnă easte.

Rari sânt] de aceea carĭĭ suflă a grăi adevărul, dzice Arrian.

„Te vădz pre tine plin de ostaş şi de tirani înpregĭurat, te vădz că pradzĭ beséricile, şi bani fără folos că înpraştiĭ, te vădzŭ că omori pre ceĭ nevinovaţĭ şi că nu laşi în odihnă pre ceĭ păcĭuitori: te vădz că tuturor eştĭ neprieaten, şi că n'ai prieateni, care este cel de pe urmă rău (de pe urmă rău) din toate rélele. Iară aşea de cumplite ostenéle precum sânt aceastea nu poate fi să le rădicĭ, doară sau de eşti nebun, sau de s'au descărcat asupra ta certare de la dmndzeĭ; că de multe orĭ din slobodzeniea dumnedzeilor, omeniĭ petrecând zăbavâ

Lăcomieĭ laudeĭ şi nesăturata răhnirea vestiĭ, nemică lucru cu calea a vedea, nu sloboade, dzice Curţius.]

Digitized by Google

cu liniște și odihnă, să învălătucescu cu supărate și greale lucruri; nu ca dintru dânsele să agonisască cinstea, ce să răsplătescă vina pentru célea trecute. Că așe sânt de multu drepti dumnedzeiĭ, cât veri mai târdziu veri mai curund, nice un rău nepedepsâtŭ nu-l lasâ.

Rahmelor celor departe nicĭ un mijloc, nicĭ un hotar a să afla nu poate, dzice Țițiro.

„Spune-mĭ mie, te rog, au nu easte mare nebunie a sărăci pre mulțĭ, pentru să tea înbogățăști numai pre tine? au nu easte cé de pe urmâ nebunie, pentru să stăpânăști tu ca un tiran, să și a-i goli (! l. goni) pré toți de la stăpăniea moșiilor sale? au nu easte nebunie pre mare, că veĭ să aședz răsâpâ vieții noastre, și multe mormânturi pre pământ? au nu easte nebunie prea mare, a vrea ca să areate dumnedzeiĭ neodihnite muncile sale, și să pîlardzâ vrére și socotéla a toată lumea? Au nu easte nebunie cé de pe urmă, ca cu lacrâmile săracilor și a văduvelor așa de sângeroase biruință a vrea să agonisești? Au nu easte nebunie mare, să înnoate pământul în sângele celor nevinovați, pentru să dobândești veaste cu blăstâm între oameni? Au nu ți să pare ție mare nebunie, cându înparțându dumnezeĭ lumea, între așea de mulțĭ să veĭ tu, numai ție să o dea dumnezeĭ și să ți-le râpască?

Ce-l va îndestula pre acela, pre care nu-l îndestulĭază lumea? dzice Sarcebu(ry).

Pofta și domnului nemăruea să nu-i pacea cu greu, dzice Cassiod(or).

Cu cât veĭ fi ma mare, cu atâta ma blându să fii, dzic Poetie (! Boetie)

Digitized by Google

Célea începute fără socotéle, cu multă vréme ea pot dirége, dzice Roffin)

Cel(e) rău agonisite, rău să răsâpăscu, dzice Ţitero.

„Nu sântu, Alexandru, aceastea zidiri între oamenii muritori nascute, ce sânt faptele de buni diavolești între peșterile Iadului născute și ținute. Că nu trebue să să socotéscă oamenii dintru bunătate minții, care oare ce dintru a faptelor bunatatea care o fac, ori bune ori reale. Blăstămat easte, de au fost așea și blăstămat va fi de easte, carele viața care viețuește, în peire tuturor o întoarce, pentru aceasta una pricina, ca la vacurile viitoare de bărbat tare laudă să agonisască. Că foarte rar slobod dumnedzeii, ca în pace să le petreacă cineva acélea, care sânt dobândite cu razboi pe nedrept.

„Voi să știu de la tine, care ar fi aceea nebunie de carè téi îndemnat de téi rocoșit asupra luĭ Darie stăpânu tău? care murind, a supune toată lumea ai silitu, și aceasta nu ca un domn de moșie, ce ca un tiran nemearnic. Că acela să chemă adevărat tiran, care peste ce nu să cade și nu-i cu cale, apucă bunele streine. De veĭ dzice că cerci sau dreptatea, sau pace, sau avuții, sau laudă, sau odihnă, sau folos prieatenilor, sau rescumpărarea depre vrăjmași, nemică de aceastea! așea să mă ĭubască dumnedzeii, nu veĭ afla cu aceasta cale; că

Digitized by Google

faguriĭ ceĭ dulcĭ, între heare amară nu să facŭ.

„Dară cum te vom creade că cercĭ dereptatea, déca asupreşti toată lumea în potriva socotéleĭ şi în potriva dreptăţii cu tirănie? Cum cearcĭ pace, că ori căţi te priimescu îĭ faci birnici, şi pre cei ce-ţi stau în potrivă cu vrâjmăşie îĭ priimeşti? cum cerci odihnă, când faci sămănătură în toată lumea cu tulburări? Cum cerci m(i)lă când a gingăşieĭ ômeneşti eşti calo? Cum cerci avuţii, când ţie nice averile tale, nice acéle caril(e) le eaĭ de la ceĭ biruiţi, nice céle ce ţi să închină de la ceĭ biruitorĭ, nu'ţĭ ajungu? Cum vom creade că cerci folosurile (rudeniĭlor sau) a prieatenilor, când din prieateniĭ ceĭ vechĭ ĭ-aĭ făcut vrâjmaşi noĭ? Să ştiĭ, Alexandru, că datoriea celuĭ maĭ mare easte a învăţa pre cel mai mic, şi a celui mai mic a asculta pre cel mai mare; între ceĭ de potrivă (şi de a tocma) este prieaten. Iară tu că nu superi pre nime pre pământ de potrivă (şi de a tocma) ţie, n'ai pentru ce să tea nădejdueşti în lumea vr'unui prieaten. Că de multe ori domniĭ cu nemulţemirea pierd prieteni foarte de credinţă, şi cu rahna cinstiĭ, îş găteadză de cap vrâjmaşi.

Ori ce se priceşte cu firea şi trece hotarul celŭ dereptu, nemică de veselie şi deaflătaren'are, dzice Grigorii Nican.

Blândéţe easte i-n(i)ma tuturor celora laltе bunătăţi dzice Ţiţer(o)

Digitized by Google

Minte cé bl(a)gorosdnă sau nu s(ă) tulburâ de strâmbătăţili, sau de léu şi lunâ cându-va le uită, dzice Patean (?)

„Şi cum te vom creade că îmbli să-ţ răscumperi de pe vrăjmaş, când mai cumplit de pre tine sângur slobod îţ răscumperi, de cum s'ari răscumpăra de pre tine vrâjmaşiĭ robindu-te? De easte pentru acéea ce s'au agonesât oare când rău despre tatâ-tău Filip, sau căci acum şi ţie, ficĭorului lui, ar fi fost neascultători, au n'ar fi mai cu sfat a le trage priitinşugul lor, de cât a întări neprietenşugul? Că inimiĭ milostive şi bl(a)gorodne, de cât fieşte ce răscumpărare, mai greu îĭ easte a-ş răscumpăra de pre alţiĭ.

„Iară nice ostinélile tale, sprea agonisirea laudeĭ temelnice, că le face pe cale nu putem să dzicem, când petreacerea şi viaţâ aşea de răsturnătoarea (şi streină de bunătatea) petreci. Că lauda cé adevărată, nu întru voroava înbunătorilor, ce întru fapta domnilor stâ. Nu să gătédzâ lauda răilor cu tovărăşiea, ce cu deprindérea celor bunăi; căcĭ prea mare tovărâşie cu cel rău, prepuitoare foarte face viaţa celui bun. Nu să gătédzâ lauda cu banila moarte înpărţând, ce în viaţâ înprăştiindu-ĭ bine. Că easte pravila prea adevărată, că care numele său socotéşte mult, aceluea banul puţin trebue să socotéscâ; şi care socotéşte banul puţin, dovadă easte că

Cel înbunător, răutăţil(e) fieşte-cui le albeaşte, dzice Sareab(ury).

Digitized by Google

să socotéşte mult numeale său. Nu să gătédză lauda ucigând pre ceĭ nevinovaţi, ce pre tirani stingându-i; că toată melodiea aceĭ bune otcârmuiri a domnilôr, întru a pedepsi pe ceĭ răĭ, şi întru a plăti celor bunăĭ easte aşezată. Nu să gătédză lauda, apucând célea streine, ce ale sale dăruind. Că nemică nu înpodobeşte mai mult maestatul domnului, de cât a înpărţire de bune faciri (şi daruri) a să (?) arată milosărdniciea; întru a priĭmerea slujbelor (şi a darurilor) nice o răhnire nu priimeaşte. Invaţă-te dară, cine ar fi acela care laudă întru viaţa aciasta ari-şi cumpăra şi ari avea: adecă nu acela care-ş petréce viaţa sa în războĭu, ce pre care îm pace îl apucă moarte.

Cine va să agonisască lauda adevărată, să păzească slujbeli dereptăţii, dzice Ţiţero.

„Tânăr pre tine, Alexandru, şi răhnitoriu de mare laudă a fi, te pricep; şi aşea aş vrea să ştiĭ, că nemică nu-i cu care aĭ fi în grije mult de laudă, de cât poftind'o pre dânsa fără măsură şi răhnind'o. Că oameniĭ ceĭ trufaş de nu agonisăsc ce vor, dobândescu hulă; şi pentru să-şĭ facă maĭ mult părtaş poftelĭ sale, nemică nu sânt maĭ cinstiţĭ. Créde mă, Alexandru, sprea cé adevărată şi întemeeată, agonesând nume bun despre toţi trebue nevoinţă, nu cu meşterşuguri réle a sta înpotrivă; că

A urma lauda trebue, nu a o poftĭ, dzice Plinie.

Digitized by Google

lauda aceĭ agonisite pen sâlâ, de la o vréme să hotărește, (și să sfârșaște) cu hulâ.

Cine easte binelui de obște nenărocit, a fi norocit nu se poate, dzice Țițaro.

„Și mie mi-ĭ milă de tine, Alexandru, că te vădz pre tine ne având dereptatea, căcĭ iubeștĭ tirănie; te vădz pre tine că n'ai pace, căcĭ ți-ĭ drag războiul; te vădz pre tine că nu ești bogat, de vrémea că lumea o ai sărăcit; te vădz pre tine că n'ai odihnă, de vréme că urmedz ostinealile și turburările; te vădz părăsât de prieatini, de vréme că i-ai făcut pre dânșiĭ vrâjmași. Așijderea te vădz pre tine că nu-ți răscumperi de pe vrâjmași, de vrêmea că tu întru tine lucredzi slujba de cale, care o răhnesc eĭ. Care fiind așea, pentru ce petreci în lume, părăsât de acélea bunătâți, pentru care easte să le poftéscă viĭața? Că care fără folosul său și cu scădére streinâ petréce viața, vrédnic easte cu pedépsâ de cap să moarâ; că nemică nu-i alta care ari răsturna orașul, decât a suferi (și a răbda) întru dânsul pre omeniĭ ceĭ fără folos.

Cel pre înțelept, rodul bunătățiĭ întru cunoștința îl pune, cel nedesăvârșit întru lauda; dzice Macrovie.

„Ce ca să grăescu célea adevârate. Pentru căcĭ sânteți așea domniĭ săraci, pentru aceea, că poftești tu stăpânia pământului; credz pentru să nu aibi vre un stăpân în lumea, și pentru acée a goli așea de pre mulți poftești tu, pen-

Digitized by Google

tru cu moarte lor să agonesăşti nume nemuritoriu. De ari moşteni domniĭ ceĭ razboĭnicĭ, şi ceĭ cumpliţi precum eşti tu singur, viaţa acelora, pre car-ĭ ucig eĭ, precum cu agonisâta averilor îş înbogăţadzâ casele, macar de n'ar fi nice derept, ĭară ar fi războĭul de răbdat; dară ce foloséşte astă-dzi a omorâ pe sluga, dacă va omorâ mâine moartea pre domnul şi pre stăpânul luĭ? Aceĭ pre marĭ nebunĭ trebue să sâ numeare, Alexandru, sau lipsât de înţelepcĭune omenĭ mândri şi trufaş, care faptele sale nu cu înputinare dzilelor, cu care sânt să vieţuĭască, ce cu mulţimea gândurilor, care le cugetâ de stăpâniea, le măsurâ. Şi aşea viaţa cu osteniălâ le rămâne, şi moartea cu grije, a căruea lécul easte: ca bărbatul prea înţelept şi bun, de nu agoniseaşte ce poftéşte, să sâ îndestuleadze cu atâta cât poate.

Ralna stăpânirii de cât toate roduri(le) mai aprinsă, dzice Taţit.

„Aş vrea să ştiĭ, Alexandru, că nu sânt oamenĭ deplin, carĭ vâd multe, carĭ aud multe, carĭ cunoscu multe, carĭ moştenescu multe, carĭ pot multe, carĭ poroncescu a mulţi; ce carĭ întră în voea vrérĭ dumnedzăeşti, pre acela îl mărturisăsc deplin a fi; ce are nu socotéşte sfatuluĭ săŭ şi cu multu mai mult de acela ce are socotéşti sfa-

Să răhneşti ori ce treabue, dzice Lucau.

Digitized by Google

Sudalma, curund să faci lauda celui mândru, dzice Mic...

tuluĭ strein. Noĭ nevrednic a fi de lauda îl socotim, care socotești a fi vrédnic de dânsa; si așea, Alexandru îț agonisăști, care aĭ fi robŭ tuturor, că te socotești a fi vrédnic de stăpân tuturor. Așea să mă ĭubască dumnedzeĭ nemuritori, cum nu știu, căcĭ nu ț'au plăcut ție, să-ț fie prieaten și voĭtorĭu de bine Darie, cum nu știu, ce folos veĭ lua dintru aceea, căcĭ poftești stăpâniea lumiĭ. Că departe maĭ mare cinste easte robiea în pace, de cât stăpâniea în războĭu. Și cine va dzice în potriva acéstora caré li-am dzisŭ, acela, că ar fi pierdutŭ gustul adevărului (și că-i bolnav) dzic.

Digitized by Google

ADAUSE ŞI ÎNDREPTĂRI

Pag.	rându				
5	14	de jos în loc de:	*amalgamante*	citeşte:	*amalgamate*
5	6	de sus „	toate	„	cu toate că
9	2	de jos „	Arran	„	Arrian
11	13	de sus „	Iagié	„	Iagic'
13	9	de jos „	Difonisie	„	Dionisie
20	4	de sus „	de	„	pe
27	—	relativ la Alexandria întru cât a intrat in popor mai observăm că avem aci în Bucureşti o firmă: „la *Ducipal*“ unde se află zugrăvit calul lui Alexandru cu cornu în frunte, după cum e descris în Alexandria.			
31	14	de sus în loc de:	1710	citeşte	1714.
33	4	de jos „	Μοναχου	„	Μοναχου.
			Ивнаномь	„	Иванномь
31	1	de jos „	Varlaam şi:	„	Varlaam i
35	—	Din Invăţăturile lui Neagoe Vodă am mai căpătat noi încă un manuscript din 1817 *întocmai* cu ms. Bibl. Centrale, chiar scris de aceeaşi mână. Acest ms. se află acuma în posesiunea noastră.			
42	42	pilda cu inorogul am reprodus'o întocmai în Chrestomatia noastră I pag. 165.			
61	2	de jos 1870 trebue să urmeză în rând 3 după, vol. II:			

Digitized by Google

Pag.	rându				
63	1	de sus în loc de	cogerit	citeşte	coperit
64	4	de jos „	Keller	„	Keller;
64	1	de jos „	Μυβολογιον	„	Μυθολογικον
65	11	de jos „	uimic	„	nimic
76	1	de jos „	Gessammt abentheuer	citeşte	Gesammtabentheuer.
77	8	de jos în loc de	bamalul	citeşte	hamalul
80	3	de sus „	lngende	„	legende
80	2	de jos „	Guerrini	„	Guerrini. leopere: le opere. Giulio: Giulio.
—	1	de jos în loc de	Ριαθηκη	citeşte	Διαθηκη
81	4	de jos „	τον	„	του
89	—	relativ la istecimea fetei care vine: nicĭ călare nicĭ pe jos etc. vezĭ anotaţiunile şi paralelele bogate cu cari a însoţit R. Koehler un basm serbesc. Archiv für slavische Philologie V pag. 47—60.			
96	7	de sus în loc de	sf	citeşte	of
96	3	de jos „	Archir	„	Archiv
111	10	de jos „	Hmmer	„	Hammer
112	4	de jos „	Straporola	„	Straparola
113	4	de jos „	p. I. XXXVI	citeşte	CXXXVI
115	1	de jos „	olo	„	Golo
121	12	de jos „	pustie.	„	pustie
131	5.4	de jos „	dialoguri şi scrisori	citeşte	dialogurile şi scrisorile.
139		Pildele din Physiologus, care face parte din Invăţăturile lui Neagoe Vodă, sânt reproduse de noĭ întocmaĭ după Original în Chrestomatie I. p. 165 u.			
142 u.		Pilda despre săhastrul şi îngerul se află deja cu 9 ani înainte în literatura română, căci face parte din „Margarit“ al luĭ Zlatoust tradus românește de R. Greceanu, tipărit Bucureştĭ 1691. fol. 164b-165b şi e scos cum zice: *dintr'ale Stareţuluĭ capul 2.* Această poveste a intrat cu totul în popor, şi o regăsim sub formă rimată în „Siedietórea“ ed. J. Vulcan An III 1877 pag. 2—4: „Dumnedieu şi cerşitorul“ unde D-zeu ĭa locul îngeruluĭ, şi cerşetorul al săhastruluĭ.			

Digitized by Google

Pag.	rându				
144	—	Povestea cu fiul lui Theodosie. Ni se spune că Asachi are o povestire analoagă; noĭ n'am găsit'o încă.			
146	5	de sus	în loc de	Florian	citeşte Florian.
148	—	Piram şi Tisbe se găseşte şi în Franţa ca o poveste populară rimată. pe o *foae colorată.*			
156	3	de jos	în loc de	VII	citeşte III
157	10	de sus	„	scrift	„ schrift
157	15	de sus	„	des leagă	„ desleagă
119	5	de sus	„	Simroek	„ Simrock
164	8	de jos	„	îĭ	„ le
174	11	de sus	„	se	„ —
176	—	Th. D. Speranţa a publicat asemenea o sumă de snoave populare în „Contemporanul.“			
182	1	de jos	in loc de	asopice	citeşte esopice
184	3	de sus	„	modievale	„ medievale
190	10	de sus	„	tipărit	„ tipărită.
194	3	de jos	„	Benfeyi	„ Benfey
195	15	de sus	„	Schimf	„ Schimpf
196	1	de jos	„	C.	„ Loc
197	9	de jos	„	un	„ unul
198	1	de jos	„	defaima a	„ defăimarea
204	16	de sus	„	Vlădica Anthim ed. către citeşte către Vlădica Anthim ed.	
204	1	de jos	în loc de	defecte	citeşte defectoase
207	4	de jos	„	scriindu-i	„ scriindu-le şi in loc de repeţindu-ĭ citeşte repeţindu-le
210	1	de jos	în loc de	s'apucc	citeşte s'apuce
211	1	de jos	„	slavesn	„ slovesn
212	16	de sus	„	nisĭ	„ nicĭ
214	1	de jos	„	(XX)	„ (XXV)
216	2	de sus	„	uniĭ	„ unele
218	11	de jos	„	folosulurile	„ folosurile
221	7	de sus	„	acea	„ această
222	6	de jos	„	păstrate	„ presărate
222	3	de jos	„	de	„ ele
224	2	de jos	„	şi zicătoarele sânt, citeşte: sânt şi zicătoarele	

Digitized by Google

Pag. rându		
227	2	de jos în loc de Mittelalterlii che Roethsclpessfe citeşte Mittelalterliche Rathselpoesie
229	2	de sus în loc de varoava citeşte voroava
229	1	de jos „ 447 „ 437
240	—	Ghicitori se mai află în Basmele publicate de L. Wolff şi în colecţiunea manuscrisă a lui Golescu pe cea din urmă foae (fol. 853—854).
262	—	La Hronografele înşirate aci mai adăogăm şi acela descoperit de d. Petrovan în Basarabia, care nu este alt-ceva decât o copie din sec. XVII în 4°, al aceluiaşi Hronograf. Prin urmare avem acuma patru manuscripte unele şi aceleeaşi redacţiuni.
271	3	de jos în loc de Ianathan citeşte Ionathan
271	1	de jos „ Apocalypse „ Apocalypses
274	1	de jos „ Ib. pag. I, idem vol. citeşte Ibidem vol. I. pag.
284	11-12	de sus în loc de Marinescu citeşte Marienescu
285	19	de sus „ Gregorie „ Grigorie
286-u		o paralelă interesantă română la legenda despre *lemnul înfloritor* se află la F. Mueller. Siebenburg. Sagen pag. 175 No. 225 şi paralelele p. 409—410.
296	4	de jos în loc de Midrach citeşte Midraş
298	3	de jos „ 1878 „ 1879
310	12	de sus „ cu „ după cum erau
312	6-8	de sus abia mai târziu am observat că d. Hasdeu a rectificat în „adaus“ p. 734 prima sa aserţiune, menţionând textul lui Tihonravov, noi deci rectificăm aci cu plăcere observaţiunea noastră din text.
316	15	de jos în loc de că citeşte că a
321	15	de sus „ de „ din
331	10	de sus „ Zefirim „ Zefirin
335	2	de sus „ îi „ le
335	9	de jos „ său. „ său
358	4	de sus „ a tribuit „ atribuit
359	3	de jos „ încărcate „ încărcaţi
363	13	de sus „ apocrife „ apocrifele
364	7	de sus „ oare „ oare care
377	9	de jos „ i „ le.

Digitized by Google

Pag.	rându					
377	4	de jos	„	laforma	„	la forma
388	3	de jos	„	Skazanio	„	Skazania
394		Avestiţa. Observăm că mai acelaşi apocrif îl regăsim şi la Grecii moderni, cu deosebire numai că în loc de Avestiţă stă numele: Ghilou. Identitatea merge până acolo, că i se atribue şi ei *12 numiri şi jumătate*, cari mai toate se pot esplica, ca nişte atribuţiuni personificate; şi justifică ast-fel esplicarea ce am dat noi numirilor multiple ale Avestiţei şi ale lui Dumnezeu, pag. 402—408 urm. B. Schmidt (Das Volksleben der Neugriechen I. 1871) studiază pag. 139—140 credinţa populară grecească respectivă, fără însă a cunoaşte acel şir de apocrife orientale, slavone şi române studiate de noi aci.				
396	4	de sus în loc de ebraieă				citeşte ebraică
402	1	de jos	„	Bartosch	„	Bartsch
398		relatif la diavolul ce se goneşte prin aflarea numelui său celui adevărat, comp. *Cosquin* în: Romania vol. VI pag. 568, No. XXVII şi adausele vol. X p. 571.				
417		şase descântece române cu traducere germană a publicat Schmidt. Jahr u. Tage pag. 35—37.				
418	11	de jos în loc de importat citeşte: important				
428		blăstemul se află şi în Aghiasmatar Bucur. (1851) 1858 pag. 179—180.				
431	3	de jos în loc de aflăm				citeşte află în
433	15	de jos	„	după	„	din
436	10	de jos	„	1803	„	1805.
446	10	de jos	„	pe care singur	„	singura pe care
450	4	de sus	„	să	„	—
456	2	de jos	„	aoocalipsul	„	apocalipsul
458	1	de jos	„	Gesellschft	„	Gesellschaft 31
464	6	de sus	„	răpândirea	„	răspândirea
467	2	de jos	„	în datinele	„	în: Datinele
469	14	de jos	„	alăturea	„	alătura
472	12	de sus	„	popular	„	populară
474	1	de jos	„	„pesmsmrti“	„	„pesm smrti“
475	6	de jos	„	analegii	„	analogii

Digitized by Google

Pag.	rându						
483	u.	creşterea a doĭ pomĭ din mormânt. Comp. B. Schmidt. Volksleb. d. Neugr. I. p. 251 No. 1.					
488	3	de	jos	în loc de	pag. 85	citeşte	pag. 35
489	6	de	sus	„	fragmentara	„	fragmentar a
506	15	de	sus	„	Gromoonicul	„	Gromvonicul
516	3	de	jos	„	I	„	s. a.
535	7	de	sus	„	aĭnice	„	taĭnice
540	7	de	sus	„	1624	„	1824.

Digitized by Google

INDICE

I

Indicele manuscriptelor

1. Ms. Academiei. Codex Sturdzanus (mixt) (1550 – 1607). 311u, 357u, 362, 371, 374u, 382, 393u, 397u, 426u, 451, 467.

2. Ms. Academiei. Paleea. mixt. (c. 1625), 228, 284u, 305, 353, 450.

3. Ms. Bibl. centr. Bucur. No. 10 Hronograf. (c. 1650). 12, 261u, 267, 291u, 296, 302, 307, 308u, 318u, 321u, 322, 326u, 336, 337, 340, 341u.

4. Ms. Academiei. Molitvelnic (c. 1650—1675) 427.

5. Ms. Gaster. Molitvelnic (1679) 466.

6. Ms. Petrovan. (sec. XVII identic cu No. 3) 574.

7. Ms. Ciparíu. Archir (secolul. XVII). 106.

8. Ms. Ciparíu Mamer [(sec. XVI) 58u.

8 b. Ms. Ciparíu. Gromovnic (sec. XVII). 507.

9. Ms. Eminescu. Amartol, Sotul (1692) (minunile) 120, 403u 431u.

10. Ms. Hohenzollern. Dorotheus (c. 1695). 263, 294.

11 Ms. Bibl. centr. Bucur. Ísopia (ante 1705) 185.

12. Ms. Dionisie, Alexandria (1704) 13.

13. Ms. Tocilescu (1705) 456.

Digitized by Google

14. Ms. Gaster. Otecînic (1706) 399 (Sf. Vasilie) 439.

15. Ms. Bibl. centr. No. 11, Letopiseț, (1713) 13,425.

16. Ms. Bibl. centr. Iași, Ceasornic. domnilor (1714) 31, 559u.

17. Ms. Bibl. centr. Bucur. Hronograf, (incep sec. XVIII) o copie identică cu Ms. No. 3 (1650, 261u.

18. Ms. Gaster, Carte de bucate (1749) 536.

19. Ms. Gaster, mixt (c. 1750) 186, 191, 228, 293, 312, 360u, 375u, 389u, 401u, 446, 449, 502u, 510, 515, 519.

20. Ms. Tocilescu, mixt, (c. 1750) 120u, 446.

21. Ms. Eminescu, Hronograf (1757) identic cu Ms. No. 3.

22. Ms. Bibl. Imper. d. Viena, Varlaam (1764) 35.

23. Ms. Cipariu, Psaltire Corbea (sec. XVII) 462u.

24. Ms. Bibl. centr. Bucur. Iliodor (1773) 128.

25. Ms. Gaster. mixt, (1779) 64, 82u, 96, 186u, 208u, 394u, 518, 524u, 525, 543.

26. Ms. Gaster. Catavasier (1781) 464.

27. Ms. Bibl. centr. Buc. Halima (1782) 94u.

28. Ms. Bibl. centr. Buc. No. 9. Halima (1783) 95.

29. Ms. Gaster, mixt (1784) 14, 47, 106u, 369, 379, 401, 404, 418, 424u, 427u, 461, 472—473, 518, 536 – 539.

30. Ms. Bibl. centr. Bucur. No. 19 Calendar (1784) 535.

31. Ms. Tocilescu, Iliodor (1785) 128.

32. Ms. Hăsdeu, fragment Alexandria (1794) 14.

33. Mss. Crețu, două ms. Alexandria (c. 1795 – 1800) 14.

34. Ms. Academiei, mixt. (1799) 14, 264u, 401, 428u, 442u, 450, 507, 511, 515, 518, 519, 523, 536u.

35. Bibl. centr. Iași, Isopie (sec. XVIII), 186.

36. Ms. Gaster, o foae sec. XIX), 425u.

37. Ms. A. Densușianu, mixt (incep. sec. XIX), 49, 275, 283, 467, 471, 536.

38. Ms. Bibl centr. Bucur. Alexandria (1800) 14, 28.

39. Ms. Gaster mixt (c. 1800) 228u, 275u, 292u, 298, 442, 446, 449, 472.

Digitized by Google

40. Ms. Eminescu Sf. Vasile (sec. XIX) 439.

41. Ms. Eminescu, Liturghie (sec. XIX) 446.

42. Ms. Bibl. centr. Erotocrit, (c. 1800) 130.

43. Ms. Gaster, Judecata (1804) 442u.

44 Ms. Gaster, Amartolon (1805) 436, 439.

45. Ms. Gaster, Descântece (1809) 419u.

46. Ms. Bibl. centr. Buc. Intrebări (1809) 229u, 265u, 268 294u, 299, 385, 449u, 491.

47. Ms. Eminescu, Aretusa (1812) 129u.

48. Ms. Bibl. centr. Buc. Erotocrit (1812) 129u.

49. Ms. Gaster, mixt, (1813) 312u, 446, 448.

50. Ms. Eminescu, mixt (1814) 35u, 40, 42, 44, 128.

51. Ms. Eminescu, Iliodor (sec. XIX), 128.

52. Ms. Eminescu, Judecata (1815) 442.

53. Ms. Gaster, Dottorii (1816) 540.

54. Ms. Gaster, Invățături Neagoe (1817) 571.

55. Ms. Gaster, Descântece (1819) 420u.

56. Ms. Gaster, Cântece de stea (1821) 283, 465u, 468u, 493.

57. Ms. Bibl. centr. Buc. Trepetnic (1823) 518.

58. Ms Academiei, Pravilă (1825) 351.

59. Ms. Gaster, Filerot, (1826) 131.

60. Ms. Ispirescu, Filerot (c. 1837) 131.

61. Ms. Academiei, Golescu (sec. XIX) 220u, 574.

II

Indicele tipăriturelor*)

Aaron, Leonat 168.

„ Narțis și Echo 149

„ Piram și Tisbe 148 ur. 573

Acta Sanctorum III (Mart. 26 p. 668), 441.

Aegidius, carte de visuri. 583

Aelian. Natura anim. (VI, 58) 141.

Afanasiev, Skazki (No. 158) 438; (185) 168; (237 b) 159. 551.

*) Cifrele din parantese arată (p.) paginile, (u) numerile sau (c) capitolile cărților, iar cifrele ce urmează arată paginile cărții de față.

Digitized by Google

Agapias, Amartol. Sotir. 432 ur.
„ Neos Paradeis. (158—162) 346.
Aigner, ungar. Volksdichtungen (p. 82, 161) 481.
Albina Carpaţilor III. (119, 133, 146, 164u). 516 (p. 345) 411; (376) 409; (377) 418.
Albina Pindului II (p. 11—13) 488.
Aldhelmus. 227.
Alecsandri. Poesiĭ pop. (p. 2—4) 27; (10) 417; (20—23) 483; (197) 27; (202) 27; (271—272) 417, (292) 480, (393) 226, 239. 486.
„ Opere compl. I (p. 55-65) 469.
Alfab. Pseudo-siracid 339.
Alphonsi. Discip. cler. (II p. 36, —95) 46; (c. 25) 166.
Amaducci. Anecd. liter. 373.
Amis Pfaff. 160—167.
Sft. Anastasie. 263.
Anastasie 303.
d'Ancona. 272.
Anuar p. Isr. (IV p. 73—79) 396 (V) 153, 331.
Aphtonius 181.
Arch. f. sl. Phil. (I, 103—118) 333; (II, 447) 257; (IV, 625) 549 (IV, 664—669) 488 (IV, 694) 358; (V, 47—60) 572 (V 678) 294.
Archiva istor. (I 1 p. 111) 35.
Ariosto. 145.
Aristoteles Hist. Anim. (IX, 13) 141.
Arsenie, Basme 548 (I 75—76) 155 (II, 31 urm.) 329.
Artemidor, Oneirocritica. 532.
Asboth. Arch. f. sl. Phil. (IV, 625) 549.
Athanasius (leg. Melhisedec) 302 urm.
Sf. Athanasiu, Intreb. 450.
Atheneus 225.
Ausland ed. Hellwald 1880 (p. 257—259) 61.
Aziel 1001 zile 96.
Baethgen F. Sindban 63.
Baican (basme inedite) 137.
Baital-Pachisi (p. 12—14) 102.
Bancila, colind. crăc. 489, 495.
Barac 3 gheboşi 72 urm.
„ Halima 95.
„ Arghir şi Elena 549.
Bariţiu 14
Baronius, Annales 445.
Baronzi, Limba şi tradit. 220—222, 239 urm.
Bartsch v. Germania.

Digitized by Google

Basile, Pentamerone 159.

Beal, Buddha 39.

Beda 339.

Beer, Leb. Abraham 300, (p. 142—145) 306; (No. 233,837 978) 310.

Behrnauer, 40 veziri (p. 322—323) 165.

Beldiman, Numa Pompiliu 146.

Benfey, Or. und Occ. 111.

„ Pantschat I. (p. XXIII) 55; (p. 2—18) 58; (80—83) 44; (127) 165; (159—164) 113; (373—378) 194; (423) 159; (499—501) 155; (519—534) 133, II (43—56) 113; (252—266) 194; (345—346) 154.

Bevis of Southampton 96.

Bezsonov. Kaleki perehojie 474, (No. 45—47) 53; (No. 632—668) 284.

Bidpai 58.

Bickell, Kalilag 57 (c. 9) 60.

Bilciurescu, Papagalul 147.

Bilete de plăcinte 529u.

Birlinger, Aus Schwaben (I, 448) 396.

Boccaccio, Decam. (introd. IV) 145; (IV, 2) 551; (X, 1) 41.

Boissonade, Anecdota 63.

Buber v. Lekach Tob. Pesikta.

Burada, Dobrogea 473, (p. 113—119) 478, (107—217) 487, (269—277) 417.

„ Datine la inmormântări 467.

Calendar cu basme 1877, 548.

Calendar p. basme 230 urm. 548.

Calendar pentru esplicarea viselor 533.

Calendarul descântecelor 542.

Cămpiniu, Filerot 129—131.

Cântece de stea v. Pann.

Cantemir, Hronicul 13.

„ Divanul lumei 167.

„ Descriptio Moldav. (II c. 18) 487.

Carte de mână 195.

Cartea noroculuĭ 529.

Carte ghicitoare 523.

Cartea de vise 533.

Cartea de visurĭ 533.

Cassel P. Weimar. Iahrb. (I. 424) 157.

„ Weihnachten (p. 274) 526, (264—294) 516.

Cazamia 502.

Cento nov. ant. 144, 150, (c. 7) 166.

Digitized by Google

P. Cerisier 114.

Cheia viselor 533.

Chesterfield 206.

Cicero, Tusc, (V, 32) 176.

Cipariu. Analecte (p. XXXVIII) 13, (p. 142) 380 urm. (150) 381.

„ Organ. Lum., (p. 130) 507.

„ Principia (p. 114) 58, 507 (116) 106. (120) 463.

Codrescu. Plăieșul (p. 124) 455.

Cogălniceanu. Letop. I (XVIII) 31, I (p. 59) 13, (256) 12.

„ Revista p. Archeolog. I (33) 492 (35) 488.

Comparetti, Sette savj. Sindibâd 64.

Convorbiri literare (XIV) 269, 468, 489.

Corrai, Esop 190 urm. (No. 184) 190, (101) 191, (143) 195, (202) 192, (322) 192.

Corbea, psaltire in versuri 462 urm.

Cornay (XV) 89 v. Romania.

M. Costin 12.

N. Costin 13.

Cosquin, Romania (VI, 568) 575. IX (p. 392) 72.

Creanga, Conv. lit. 379 basme 549.

Croce, Bertoldo 80.

Culegere de cântece și irozi 495.

Daneau, Antichrist 444.

Daniilopolu, conductoriul 207.

Dante, Div. comed. 299.

Darvar 206.

Del Chiaro. Vallachia 13, 204 ur.

Destunis (Apocal. Pavel) 363.

Diogen 176.

Dohtor de casă 542.

Dorotheus Synopsis 262, (p. 21) 294, (23 24) 296, (45 urm.) 320, (102—109) 346.

Dosofteiu psaltire 1673, 462.

„ Viețt. sfinților (105-108) 345.

Dracul și fem. 132, 553.

Dsanglun (p. 190—191) 330.

Dumitru (tipograf) 399.

Dunlop-Liebrecht (p. 8 ur.) 128; (40) 145; (208) 173; (209-210) 73; (214) 89; (230 145; (231) 149; (265 266) 125; 273) 132; (284) 173, (328-331) 80. (401) 145, (462) 41, (483) 96: (491) 113, 168; (498) 157; (503) 156; (518) 159.

Ebert, Jahrbuch 39.

Ebers Bibliogr. Lexic. (I, 138) 34

Emec hamelech 334.

Digitized by Google

Eminescu, Luceafărul 549.

Erasmus, Adagia 199.

Et. de Bourb. (c. 396) 144.

Eutihianus, legenda lui Teofil 433

Evanghelie rom. din 1706, 424.

Evhologiu 1764, 467.

Evstatievici, Baronius 445.

Fabliaux 150. v. Legrand.

Fabricius, Codex pseudepigr. Vet. Test. I, (40—50) 269; 56 - 60) 290; 114) 296; (119) 294; (123—125) 294; (275) 157; (311 320) 303; (325—326) 302; (339) 307; (350 - 377) 310; (417—418) 316; (428—431) 287; (1031 urm.) 328; (1043 - 45) 337; (1162), 509, 511. II (176) 387; III (487) 353.

„ Cod. pseudepigr. N. T. I (301 - 302) 353; II (456—465) 354; (951—953) 509; (972—981) 354; III (487) 353; (511—512) 372.

„ Biblioth. Graeca (V, 5, No. 9. p. 351—352) 441.

Filimon, basm 548.

Firdusi, Șahnameh 145.

Foae p minte I p. 44 p. 206—207) 46.

Franzius. Phisiogn. vet. (p. 449 urm.) 517.

Friedreich. Gesch. des Räths 227.

Fundescu. Basme. 171, 237, 239, 548.

Gaetani. St. Venere) 382.

Galahov. Ist. ross. slov. I. (159) 227; (415 418) 211.

Gaster. Beitraege 396.

„ Chrestomathie română I (1—3); (6 - 7) 397; (39—43) 451, 357 (115—116; 159) 522, (165) 571 (171, 507 și passim.

Gaster. v. Anuar, Ausland, Germania, Groeber, Monatschrift, Revista.

Gaulmin, vita et mort. Mos. 317, 320.

Gautier de Coinsi, Teofil 433

Geiler, Narrenschiff (c. 68) 159.

Genes. rab. (sect. 1) 319; (11) 319; (22) 296; (36) 156; (49) 46.

Genthe. Jungfr. Maria. 431.

Germania. edit. Bartsch XIII (XXV) [p 288) 214; (288—289) 322, (290—294) 338. XIV (XXVI) (p. 210—213) 479.

Gervasius, Otia pag. 8) 307; (c. XXXV) 287.

Gesta rom. (c. 13) 455; (13) 157; (41) 251; (44) 168; (45) 152; (68) 159; 80) 144; (81) 157;

Digitized by Google

(124) 89; (136) 166; (138) 176; (159) 157; (168) 44; (238) 46; (249) 438.

Th. A. Gesticone. 134.

Gfroerer, Prophetae vet. (330—362) 317, 320.

St. Georgescu 97.

Giovanne Ser (IX, I) 551.

Ghicirea cu cărți 529.

Ghicitorul secsului frumos 529.

Glycas, Anal 287 (pag. 90) 458.

Görres, Volksbücher 2. (p. 56) 516 (203—206) 420.

Golescu 174 urm. 220, 574.

Gonzenbach, Sicil. Märchen (No. 8) 216; (84) 398; (88 II p. 257—259) 61.

Gorjan, Halima 95.

Gorski-Nevostruiev 261.

Graesse, Sagenkreise. 119.

Gravina 382.

Greceanu R. v. Zlatoust.

Grigorie ep. Argeșu, Logica p. 16—17) 142.

Grigorie blagoslovit 285.

Grimm Märchen (No. 31) 125, 438; (43) 454; (94) 89.

„ D. Mythol. (p. 681) 444; (679—682) 299.

Grimm. D. Sagen (No. 538) 114.

Groeber G. Ztschft III (399—407). 156. IV. (65 70) 517.

Gruenbraum. Z. D. M. G. XXXI (p. 208) 458 (248) 307.

Gubernatis, Zoolog. Myth. (I, 117) 483.

Guellette, Contes Tatares 73.

Guido, Varlaam 34.

Guerrini, Croce 80.

Habicht (1001 nopți 94—97) 97; (127 129) 76; (440—452, 64; (516 urm.) 104.

Hagen, Raethselpoesie 227 (p. 30) 238.

Hagen, Gesammtabenth. I (pag. CXXXVI 113; III (LI—LXI) 76; (CLIV- CLXII) 125 (CLXVI—CLXXX) 433.

Hagen 1001 zile (z. 625-632) 73.

Hahn, Alb. Stud. (p. 144) 488 (160, 200) 480.

„ Märchen, 553.

Hamartolos, Chronic. 261, 309.

Hammer. Rosenoel I (p. 56—57) 316; (88—89) 320; (121) 144; (175) 46.

Hans Sachs 156, 492.

Hartmann, Dreikoenigsspiel 492.

Häsdeu Arch. ist. (I, 1, 111) 35.

„ Cuv. den bătrâni (I 346—

Digitized by Google

406) 102; II (XXVIII—XXX) 423; (XXXI) 13; (XXXII—XXXIV) 402; (XXXV) 12; (XXXVII) 106; (21—55 371; (39—40) 374; (139—156) 382; (152, 333; (177) 426; (181) 316; (185, 455; (189—194) 312; (255) 426; (263—291) 393; (301—367) 362; (302) 363; (307) 364; (307, 389-391) 369; (400 - 402) 481; (405—414) 415 - 425) 357; (435—438) 467; (501—560) 476; (567—608) 465; (684—705) 476; (721—723) 481.

Heliade, Curier de ambele sexe 71

Heliodor 126 urm.

Henschen (sf. Vasile) 441.

D'Herbelot, Bibliot. Orient. 111, 294, 519.

Herder 2, 46.

Herodot, (II c. 73) 141; (c. 121) 550u, (c. 131) 552.

Hexaimeron 260.

B. St. Hilaire, Bouddha 39.

Hinţescu, Cântece de Irozi 494, proverbe 195,220.

Hiromandia 532.

Hommel, Physiologus 139, (c. 7) 141.

Horapollon, Hieroghlyph. (II 57) 142.

Hronografi 258, 574.

Iagić, Arch. f. sl. Philol (I, 89) 449; (I, 90) 290, 285, 358 etc. (IV, 664—669) 488 v. Archiv.

„ Prilozi (p. 79) 105.

„ Starine III (200—328) 11.

Iahrb. f. Germ. u. rom. Lit. II (314—334) 39.

Ialkut I (§ 58) 295, 296; (61) 156; (166) 319; (173) 271 II (§ 925) 295; (1085) 328.

Iarcu, bibliogr. (p. XVI) 14; (9) 205; (11) 517; (18) 507; (19) 87; (30) 466; 158) 138.

Iarcu, Românul glumeţ 170, v. Rom. glumeţŭ.

Iarnik, Volksthümliches 222.

Iellinek, Beth-hamidr. (II No. XII) 334.

Iirecek, Gesch. d. Bulg. 105.

Indreptarea legii 1652 (c. 7) 267, 269; (c. 29 p. 746—747) 522; (c. 40—42) 263. v. Mateiu Basarab.

Învăţătura pentru preoţi 446.

Iohan de Capua, Calila 58.

I. Ionescu, Ţăran rom. 548.

D. Iorgovicĭ, Alexandria 14.

Iosephus, Antiqu. (I, 82) 310.

Digitized by Google

Ispirescu, basme 548 (No. 15 p. 88; (31) 42; (34) 550; (p. 367) 112 inedit 124.

„ Pilde (No. 51) 110, 226 urm. 239 urm.

„ Proverbe 220 urm.

„ Snóve 117 urm. 192: (p. 48—50) 195.

„ comunicare 207—347.

Jacob, Curiosités (250-251) 310 urm.

Jantil, Filerot 129.

Jipescu, Opincar 144, 217, 222 351).

Juan Manuel (p. 213—219) 156; (c. 45) 172.

St. Julien, Avadanas (I p. 132, 191) 44; (c. 25) 165.

Keller, Sept sages 63, 64.

Kern, Schles. Sagen (p. 20—23) 311.

Kind, Neugr. Volkslied. (p. XXI) 481; (72—74) 482; (90—94) 481; (110—112) 483; (124—126) 479; (130 135) 485; [205] 481; [210—211] 483; [216] 485.

Kirchhof, Wendunmuth I [pag. 329] 157; [366] 156 V, [57] 157; [60] 156.

Kisseh-Khun 173.

Koehler 61, 89, 215, 398, v. Gonzenbach.

Kogălniceanu v Cogal.

Koran 144.

Kunisch, Bukarest u. Stamb. [p 180—203] 549.

Lafontaine, Contes [IV fab. 5] 1 6; [IV f. 22] 196.

Lambrior, carte de citire [p. 193] 522.

Land, Anecdota syr. 139; [c. 29] 141.

Landau, Quell. Decam. 551.

Lappenberg, Eulenspiegel 161.

Legrand, Fabliaux III [p. 204] 172; [253] 166; [308] 173.

Lekach Tob ed. Buber [p. 40] 403.

Lenormand, Magie, 407.

Leo archipresb. 10.

Lessing 181.

Lesviodax, Filosofia babelor 516.

„ Ghicire astrologică 529

„ Tălcuirea viselor 533.

Leukadias, Sillogi [p. 1 3, 3—8] 354.

Liebrecht, Gervasius [p. 76] 307; [83] 30; [84 -86] 29; [107] 30; [112] 287; [262] 30.

„ Iahrbuch f. rom. u. engl. Lit. 39.

„ Or. u. Occ [III p. 376] 159.

Digitized by Google

Liebrecht. Pentamerone [II. pag. 264] 159.

„ Volkskunde [pag. 33] 166; [80] 298; [166] 484; [187] 485; [188—198] 479; [211] 479; [282—283] 484; [284—296] 481.

Locman 185.

Macedonski. Poesiĭ 71; [p. 398—401] 72.

Machiavelli, Belfagor 132.

Maiorescu, Matrona d. Ef. 145.

Malalas, Chronic. 261; [p. 5] 294.

Malvenda 444.

Manasses 102.

Mangĭuca, Calendar. 473.

Marian. Cuv. de. bătr. 397.

„ Descântece 417, 418,

„ Poesiĭ pop. I 487. [p 74] 481 v. Alb. Carp.

Marienescu. Balade 486, [p. 17—21] 484 [50—54] 483. [109—115] 482.

„ Colinde. 473 [No. 1, 2] 101, 350; [15] 379; [17] 380; [21] 476 urm. [32] 284.

Marcovicĭ. Belisarie 146.

Massmann. Kaiserchronik [III, 870, 871] 321.

Matheiu Basarab. Pravilă 450. v. Indrept. leg.

Mavrodin. Tripodul Elenei 147.

Melampus, Palpitation. 517.

Melhisedec. (cerere de ertăciune) 269 [povestea numerelor] 468 urm. (oraţiĭ) 489.

Melusine. (I 475) 89.

Midraş Mişle. 328.

Midraş Tanhuma. 156.

Migne, Dict. des. Apocr. [II, 880] 232.

„ Dict. iconograph, [col. 921—922] 444.

Miklosich. Lex. palaeoslov. [p. XI] 509.

Moise Chorene 10.

Molitvel. Buzău 1701. 427, 467.

Molitvel. Buc. 1764. 427, 467.

Monatsschrift [XXX] 346.

Moxa [p. 367] 102.

C. Müller, Pseudo-Callisth. 9.

F. Mueller. Siebenbg. Sagen [p. 177] 503 (175) 574.

Max Mueller 5—8. 155.

Murner, Eulenspiegel 160.

Musaeus, Märchen 173.

Mussafia, legno del croce 272.

Năsturel Udriste, Varlaam 35.

Neagoe Vodă, Invăţat. 35, 39, [p.

Digitized by Google

131—132) 42; (133—136) 44; (193—196) 139.

Nebunelli, Perdaf 83.

„ Guguțel 88.

Negrea, Tel 146.

Negruțți, Septămâna 542.

Nesselmann, Doinas (p. 606) 485.

Nicodim, Evanghel. 357.

Novakovicĭ, Alexandru Mach. 11.

„ Varlaam (p. 1—13; 4) 33; (23—45) 39; (75—77) 41.

„ Primeri. (432—437) 229; (437) 358; (492—496) 474; (504 510) 539; (517) 426; (519) 521; (519—520) 516; (520-521) 511; (524—527) 509; (528-529) 517; (531-532) 511.

„ Zagonetke 227.

Odobescu Rev. Rom. I (p. 34-37) 476

Oesterley 41, 44, 46, 102, 144, 152, 156, 157, 159, 166, 176, 177 v. Baital, Gesta, Kirchhof. Pauli.

Oglinda noroculuĭ 527u.

Oltenițș Zaharie, Pascalie 520.

O mie și una de nopți v. Habicht

O mie și una de zile v. Hagen.

Oracolul modern 529.

Orațiuni la nunte țăr. 488u.

Ovid Metamorph (III. v. 341—510) 149; (IV v. 35—166) 148.

Palia 258.

Pantschatantra 133, v. Benfey.

A. Pann. Archir 104, 211 urm. 460 urm.

„ Cântece de stea 466, 468—469 (No. 1) 462; (2, 3) 461; (6, 8) 462; (9) 464u; (12) 462; (15) 51 (18) 275 urmare 284, (20) 466, (40) 366. Irozĭ 493—494 ed. 1880 (p. 60-92) 495, (pag. 93—95, 95—99) 350, ed. 1878 473, (p. 101—103) 476.

„ Erotocrit 129, 131.

„ Fabule I (p. 75—77) 153, (95) 151 urm. (117—127) 72, II (32—36) 193.

„ Nastratin Hogea 164 ur.

„ Povestea vorbiĭ, 150u, 219u. I (p. 16) 161, (29) 175, (53—59) 155, (162) 173, II (51) 215, (53—54) 195, (88—91) 189, (139—141) 89, III (93) 192.

„ Șezăt. la țară 157u, 239u, I (28-30) 232u, (30) 224, (73u) 75u, II (41—45) 158.

Pantea 65.

Passow, Carm. graec. 485.

40 veziri 215.

Digitized by Google

Pauli, Schimpf (c. 48) 161. (174) 195, (595) 159, (628) 144.

Păunescu, Oraţii 488.

Perger, Pflanzsg. (p. 13—14) 484 (p. 259) 396, (284) 287.

Pesikta ed. Buber (p. 162) 341.

Petronius, Matrona 145.

Phaedrus 181.

Physiologus 139 urm.

Pilde filosofeşti 204 urm. 235.

Pirke d. R. El. (c. 21) 295, (34) 46, (40) 271.

Piru, Medicina practică 542.

Pitrè, Fiabe (No. CXXVI) 366.

Planudes 185.

Pleşoianu, Aneta şi Luben 146.

Plinius. H. N. (VIII, 33), 140.

Polites 363.

Pompiliu, balade 486. (p 50—55) 485 (p. 68—70, 74—75) 481.

Porfiriev, Apokr. scaz. 261u, (p. 49) 287, (50) 294, (53) 301, (55 56) 300, (57—58) 287, (69—99, 101—103) 285, (104) 294; (105) 298, (106) 294, (131—135) 303, (216—220) 285, (222-225) 305, (229-230) 321, (252-256) 309, (261) 337.

Prăvila de Govora 380.

Pseudo-Callisthenes 111 v. Zacher

Pseudoionathan 316.

Pypin, Pamiatniki (II, 357—370) 105, (9) 494, (fol. 12) 269, (19) 301.

Radloff. Spr. d. Türk. Stämme IV (201—209) 89; (378—381) 61.

Reiche 207.

Revista p. Ist. Archeologie. I, (33) 492 (35) 488 (288—239) 548.

Rîureanu 145.

Robert, Fables ined. 183 urm. II (212—214) 194.

Rochholz. Glaube u. Brauch (I, 57—58) 45b.

Romann, Radu (p. 23—27) 549.

Românul Glumeţ 220, 2?6 urm. 232, 239u (No. 40) 110.

Romanusbuechlein 421, 425.

Rosenoel. v. Hammer.

Roskoff, Gesch. d. Teuf. 263.

Rostovsky, Hrongr. 261.

Rusiade, Prognostic. 514.

Rutebeuf, Teofil. 433.

Rybnikof. pêsni IV (pag. 105—154) 488 (243—244) 516. (248—250) 525. (344) 511.

Şapte taine 522.

Schafarik. Sudslav. Lit. III, 1 (221—223) 509, 516, 517.

Digitized by Google

Scheible. Kloster II [p. 155—177] 433.

„ Sympat-magn-Heilk. 425.

Val. Schmidt, v. Alphonsi 46.

Schmidt, Balladen [p. 83] 168.

Schmidt, Ghenoveva 114.

Schmidt, Jahr u Tage [p. 23-24] 489 [p. 25, 28] 15, [28] 29. (35—37) 575.

Schmidt, Straparola 113.

„ B. Volksleb. Neugr. (p. 139—140) 575, (251) 576.

Schott, Wallach. Märchen 547 [No. 2] 347, (9) 330, [12] 29, [15] 287, [16] 125.

Schuller, Rum. Volkssagen [p. 17] 15.

„ Herodes 492.

Schwarzfeld 207.

Sefer haïaşar 297, 319.

Seth Sim. 58.

Shakespere. Taming of the shrew. 172. Merch. of Venise [II sc. 7] 42.

Simon [popa] 382.

Simrock [Märch. No. 6!] 159.

„ Deutsche Mythol. [pag. 322] 119.

„ Quellen d. Skaksp. [III p. 145u] 149.

Isus Sirah 213.

Sf. Sisoe Minunile 354 (p. 6-7, 369.

Slavici, basme 549.

Soldan, Gesch. d. Hexenpr I (49] 426.

Speranța, Snoave 573.

Sreznveski, Calât. Domnului în Iad. 363.

„ Antichrist 144.

Stamati, Musa rom. I [72—143] 549.

„ Pepelea 226 ur. 239 ur. 110.

„ Povestea povestel. 549.

Steinberg, Antiquar 399.

Steinschneider, Archiv. Gosche II, [18] 96.

„ Hebr. Bibliogr. (III p. 120) 34.

„ Manna [p. 1—7 94] 46. v. Alfabet.

Stephan, [popa din Brașov] 445.

Stier, Ung. Märch [No. 2] 329.

Stoianovici, Harito și Polidor 146.

Straparola [IV, 3] 73, [VIII, 2] 172.

Strilbețchi, Fiziognomie 531.

Stumpf 374.

Digitized by Google

Sulzer. Gesch. Dac. III [p. 14—15] 463, [38] 432, [39] 13, 445, 507 [40] 94.

Symphosius 226.

Tălcuirea viselor 533.

Talmud. 78u.

„ Baba batra 152.

„ Berachoth [f. 10] 337.

„ Pesachim [fol. 56] 337.

Talvj, Serb. Volkslied. I (p. 68) 483, [117u] 480, II [I-XVIII 488.

Tămpeanu, Lazarila Torma 146.

Targum Ionathan 271.

Tendlau, Buch d. Leg. [No. 42] 297.

Teodorescu, Cercetări 201 [pag. 58—59] 158.

„ Colindele 473 [pag. 41—42] 386u.

„ Incerc. critice [pag. 48—49] 496.

Ţinchideal [fab. 150] 196.

Tihonravov. Pamiatniki otrec. lit. I (p. I—XI 258, [p. 6—15] 274, [24—25] 298, [26—31] 302, [79—90] 312, [233—253] 320, [271-272] 328, [273-298] 346, [305—308, 308—313] 285, II [40—53] 358, [43—44] 361, [339—344) 403, [351—353] 395, [361—376] 509, [377—381] 516, [383—384] 512, [385—387] 510, 511 [398—421] 505, [423—438] 229, [440] 456, [438—457] 229, 267u.

Timoneda 41.

Tischendorf, Apocalyps [XIII]511 [XIII—XIV] 515 (XXXIV, XLVI) 367, [1-23] 271, [34-69] 358, [42—43] 361, [95—112, 113—136] 367.

„ Evang. apocr. (pag. 413—419] 354.

Titu Liviu [II c. 20 § 3] 192.

Transilvania X [p. 277) 14.

Trepetnic mare 511.

Uşa pocăinţeĭ [p. 332—356] 467.

Valerius Iulius 10.

Valerius Maximus (IV, 3, [illegible]) 1 76.

Vasilie (blestemul marel[illegible] 4 77.

Vechiul şi noul ghicitor, 52 u.

Veselovsky 39 Archiv. f. sl. Ph. V (469—470) 517.

„ Epist. [p. 56-57] 372, [89] 374.

„ Domenica-Anast. 372 urm. (p. 194] 386, [201-202] 380, [205, 206, 207] 383, [206] 382.

„ Dvinadţ. Piatniţ. 388u (p. 357-359] 392.

Digitized by Google

Veselovsky, Elefth. [p 68-98] 168.
„ Şahaişa (p. 4 10) 59, [38—44) 60 (40) 61, 366.
„ Sivila (p. 254) 338, 339.
„ Solomon i Kitovras 325. (p. 84) 152, (169) 269, (171u) 290, (172—173) 285, (220–224) 333, (245—340) 81, (279–280) 89, (347 350) 328.
„ Son Bogorod. (pag. 335—358) 367.
Vieţile sfinţilor 36, 347.
Vincent. Bell. sp. hist. (LXV c. 1—65) 34.
Vineţchi, Invăţăturĭ 540u.
Vitae Patrum (V, 39) 144.
Vitae sanctor. 34.
Voltaire, Sadic 145.
Voragine, Legenda aurea 431.
Vulcan, Siedietóre 553, 572.
Wartic 173.
Weil, Bibl. Leg. (p. 39) 295, (77-88) 111, (98) 316, (141—143) 320, (176—181) 144.
Weinhold, Weihnnachtssp. 492, (376—399) 460.
Weissman H, Alexander 10.
Winer, Realwtb. 30.
Wolf, Niederl. Sagen. (p. 691) 454.
Wolff, 147u, basme 548, 574.
„ Voinic inflor. 237, 239u,
Wuestenfeld, Gesch. arab. Aerzte (p. 12) 519.
„ Or. u. Occid. 111.
Wuk, Serb. Märchen (No. 43) 110.
Wuttke, Dtsch. Volksaberglaube (p. 127) 526.
Zacher, Pseudo-Call. (p. 1—5) 8, (106) 30, (107) 31.
Zacher. Genoveva 119.
Zane 46.
Zeitschrift Dtsch. Morg. Ges. vol. (XXXI) 113. v. Gruenbaum.
Zeitschrift romanische v. Groeber
Zlatoust, Margarit (f. 113) 498. (164-165) 572.
Zodiile 520.
Zunz, Gottesd. Vortr. (p. 131) 46,
„ Synag. Poesie (145u) 403

Digitized by Google

III.

Indicele materielor

Aaron, toiagul înfloritor, 287 v. pom înfloritor.

Abderiții 165.

Adam în literatura religioasă 266, din câte elemente s'a zidit A. 267—269, explicarea numelui său 269—270, gonirea lui A. din rai 283, verșul lui A. 276 – 283, cântecele respective de stea 283 – 284, legenda despre capul lui A. 289, cununa din capul lui A. 285,

Adam și Eva, povestea 270, coprinsul ei 2722—73, identitatea ei cu leg. slavică 274. Bogomil, autorul ei 275.

Alexandrie. Diferite vederi în prelucrarea ei 9, originea egipteană 9, basa acestor prelucrări 10, representantul ei român 11—12, manuscriptele slavone 11, Al. e cunoscută Românilor din sec. XVII 12, datele tipăririi 13. 15, manuscripte române 14, coprinsul Alexandriei 15—25, răspândirea Al. 27, episodul cu Ivant 28, influența asupra poporului 26—30.

Alexandru Machedon 7u, 176, istoria lui A. răspândită la toate popoarele 7, Al. representantul cavalerismului în evul mediu 10, eroul legendar al popoarelor orientale 11, călătoria lui A. la rai 22, Al. în iad 24, Al. și popoarele sălbatice 29.

Amulete române 403—405u.

Analogia, rolul ei în lit. populară 358.

Antihrist, legenda lui A. 441u, legenda lui A. în Alexandria 23.29, legătura cu legendele virgiliane 30.

Apa vie 437, 551 isvorul ei 28.

Apocrife. ce sânt 255, goana contra lor 257, transmiterea și răspândirea lor 261.

Apollonius d. Tyra, 158, 222, 552.

Archir și Anadam, originea 104, izvorul și analogii 105, manuscripte române 105—106, adevărata măsură a activității lui A. Pann 106, coprinsul după ms. 106-109, Arch. Esop și Bertoldo 109, 185, 188, A. și cercul solomonic 325, poveștile din A. și paralele 111—112, proverbe din A. 211—213, ghicitori din A. 237, ghicitoarea cu „copaciul“ și răspândirea universală 111.

Digitized by Google

Arghir și Elena 549.

Aşmedaĭ, legenda lui A. prototipul lui *Merlin*, *Chitovras*, *Marcolf și Bertoldo* 80, cercetările lui Veselovsky 81, legătura cu „Archirie“ 109.

Astrologhie 500—505.

Avel 291u, v. Cain.

Avemeleh somnul cel lung 342u. în doftorii 539.

Averchie 437.

Avestița „aripa Sataneĭ“ apocriful 394-395 prototipu ebraic, 396, paralelă grecească 575, fragment de descântec din A. 396-397, influența A. asupra descântecelor 407u.

Avraam, ciclul de legende privitoare la Avr. 306u, A. zveazdovideți 308—309, Iosephus Flavius și Nostradamus 310u, Moartea lui Av. aprocriful despre m. lui Av. 311u, diferitele redacțiuni 311—313, coprinsul apocaliptic 313—315, suirea în cer, raĭul 314u, izvoarele și analogiele 316—317.

Balade, deosebirea lor de doĭne și hore 475, legătura lor cu colinde 476—478, b. române și paralele streine 479—485, colecțiuni române 485—487.

Basme, teoriile despre originea b 545, școala mitologică și eroarea eĭ 545, orig. literară a elementelor constitutive ale b. 546, fondul b. pretutindenea acelaș 546.547, literatura b. 547-549, b. în prosa 549, b. în versuri 549, b. cum s'au răspândit? 553, comunicarea fondului pe cale literară și prin viul graiu 553—555.

Bertoldo, originea orientală 78. 325, istoria fiului său 81, din ce elemente se compune 82. 269, modificările prin cari a trecut 82, recenziunile române 82, coprinsul 83—87, deosebirea între redacțiunea scurtă și lungă 87—88, influența luĭ B. asupra proverbelor române 88. 208u, ghicitori din B. 235. 237.

Bilete de plăcintă 529u.

Bocete, de unde s'au desvoltat 465.

Bogomil fundatorul Bogomilismuluĭ 255.

Bogomilismul, ideea fundamentală a Bog. 255, influența sa 256—257, asupra legendeĭ despre lemnul crucei 284, despre moartea lui Avram 316, Bog. în apocalipsul ap. Pavel 358.

Buddha, identic cu Ioasaf 33, B. sburând în aer 111.

Cacavela persoană istorică devenită legendară 167, disputațiile

Digitized by Google

lui 168, cercetările lui Schmidt și Veselovsky 168.

Căderea îngerilor, legenda 261, unde se pomenește 262.

Cain, pus în lună 299.

Cain și Avel, apocriful 291u, Satana învață omorul pe Cain 291—293, originea legendelor 293, moartea legendară a lui Cain 295, redacțiunea română 297-297, a doua variantă 298.

Căinele născut din capul lui Cain 298.

Călătorii, c. lui Alexandru la raiu 22, c. la Iad călare pe cocoș 61, c. lui Sith la raiu 271u, c. lui Avraam la cer și raiu 314, c. Maicii Domnului la Iad 362, c. ap. Pavel la cer 359u, c. Sf. Grigorie la cer 440.

Calendar de 140 ani, mijlocitorul cărților de prevestire 499, coprinsul 500—525.

Calilag und Damnag 57.

Cântecul pustii, originea 52, trei variante 47 - 49.

Cântece de stea, originea 460u, manuscripte 461u, c. de A. Pann 466.

Cântece populare, caracterul lor 475, legătura lor cu colinde 476.

Căpcăun, ființă fantastică luată din Alexandria 27.

Caracteristica zoomorfică 456—457, deosebirea caracteristicei române 457.

Cărțile populare, causa neconsiderării și goanei lor 2.

Cărți de noroc, atribuite lui Solomon 523—525, manuscripte 524.

Cărți de ghiciri 528—529.

Cărți de prevestiri, originea și răspândirea lor 497—499, cum au pătruns în popor 499, descrierea lor, 499 - 522.

Cărți de visuri, originea și desvoltarea lor 532—534.

Cererile de ertăciune 487—489.

Christos 349u, apocriful român 351, coprinsul său 351—353, passim.

Cilibi Moise, practicele lui 207, analogiile și izvoarele 207.

Cocoșul, călătoria pe c. la Iad 61, cântarea profetică a c. 457u.

Colîadnic, prevestiri 514—516.

Colinde, caracterul și împărțirea lor 471, manuscripte și colecțiuni 471—474, desvoltate din apocrife 52, 283, 386—387.

Digitized by Google

Conjuraţiunĭ, formule române 426—429.

Copilul făgăduit draculuĭ inaintea naşterei 438.

Cornicea satelor 167u, eroul lor 170, cine este Dedu-Ivan ?171.

Cosma şi Damian în descântece 417.

Crăciun, importanţa simbolică a zilelor de C. 514—516.

Credinţe populare, originea literară 26, 27, 28, 29, 555 passim.

Credinţe mitologice, persistenţa lor 253.

Creştinismul, influenţa sa 253.

Crucea, lemnul c. legenda 270. 284, legenda ebraică 271, originea şi variantele 285. 286, a doua variantă 288. 289.

Cucul şi turturica, balada 476.

Dărămarea Ierusalimuluĭ legenda 341-345, recensiunile române şi străine 345—346.

David, izvoditorul Gromovniculuĭ 509.

„De când ploa cu cârnaţĭ" prototipul acesteĭ poveştĭ 72.

Dedu-Ivan 170.

Descântecele, cum se nasc ele? 406. 407, d. de pocitură de noapte 409-411, de albeaţă 412-416, prototipul descântecelor române 417, manuscripte de d. 418. 420, d. di desfăcut pentru fapt 418—419, d. de şarpe 419—420, legătura între d. şi doftorĭ 423.

Descoperirea Sf-teĭ Liturghiĭ, legenda 445, manuscripte şi coprinsul 446—449.

Doftorii 423, 535—543, caracterul taumaturgic 537, seamănă cu descântece 539, sânt şi de lucrurĭ casnice 540.

Dolopathos 63.

Dorofata, Leonat şi 168u.

Dracu, însemnarea vorbeĭ 256, rolul său în fantazia populară, 263. căderea d. şi descrierea d. 263—266, rolul d. in credinţa bogomilică 290 passim.

Dracu, femee 144.

Dracu şi femeea, originea cărţiĭ 132, coprinsul 132—133, prototipul indic 133, devenit basme române 134—136, 553.

Ducipal, calul lui Alexandru 17, 571.

Duminica, legenda apocrifă despre D. recensiunĭ române 371. 374, istoria eĭ 372—374, manuscripte 374—377, originea redacţ. scurte şi coprinsul eĭ

Digitized by Google

378 - 380, rolul D. în lit. pop. 381.

Elena, romanțul El. 119. 125.552.

Enigmatică populară, ghicitorĭ din E. cu variante 240—250.

Epimenides, somn lung 346.

Epistolia Domnuluĭ Isus Christos, v. Duminica.

Epistolia Maicĭĭ Domnuluĭ; din ce se compune? 362, călătoria Maicĭĭ D. prin Iad, 362u. proveniența și influența eĭ, 366.

Esop, viața luĭ E. originea orientală 185.237.328, manuscripte române 185—186, coprinsul și paralele 186—188, pildele, manuscripte și ediținnĭ române, 188—199, unele trecute în colecțiunile luĭ A. Pann și Ispirescu, 192.

Evdochia cu mărul, 102 u.

Ezra, autorul obrocireĭ zilelor, 512.

Fabula, diferite definițiunĭ 181, scopul și istoria eĭ 182—183, fabule vulpeștĭ, prototipul și răspândirea lor 184, deosebirea f. orientale de cele occidentale 193, f. luĭ A. Pann, „Șoarecile" prototipul, variante și paralele 193—195, altă f. din Povestea vorbiĭ cu paralele 195.

Fabule și istorioare de A. Pann, caracterul lor 151, „feciorul moștenitor" originea și lățirea 152, „planul simigiuluĭ" Max Müller și Benfey 153—154.

Fabule și povești simplificate, devin proverbe 214—216.

Fata săraculuĭ cea isteață; originea acestuĭ basm 88, paralele 89, 572.

Fata cu mâinele tăiate 120—125; orig. egipteană 552.

Faust, originea legendeĭ 432 u.

Fenix, legenda, vechimea și răspândirea eĭ 141.

Filerot și Antusa, ediținile schimonosite 129, probabilă identitate cu „Ecrotocrit" 129, manuscripte române 130—131.

Filosofia poporuluĭ, exemple din 217—219.

Filosoful indian, ce este în realitate 206.

Fiziognomie 531—532, coprinde și Hiromandie etc. 532, semne de moarte 538.

Flagelanțĭ, 373 u.

Floarea Darurilor originalul 138, coprinsul 138, isvoarele 140. 201, esemple din Physiologus 140—141, povești și originalele lor 142—144, câte-va maxime din 202—204.

Digitized by Google

Friguri, personificate 408, rămășe de f. 423—425, leac de f. 425—426.

Garamanți, Brahmani, voroava lor cu Alexandru 31, 559u.

Gașpar. originea cuvântului 496.

Gerbert 433.

Ghenoveva, originea ei 114, prelucrările, basa traducerei române 114, coprinsul 115-118, paralele străine și o paralelă română 119, manuscripte paralele 120, legătura cu minunile M. Domnului 438, cu poveștile egiptene 552.

Sf. Gheorghe în lună 299.

Ghicitori, ce sânt? originea și vechimea lor 224, deosebirea celor elene de cele române 225—226, cum se nasc gh. 227, gh. biblice 228, originea literară a unor gh. 238.451, colecțiuni române 239—240, 574 ghicitori omonime 240-247, gh. sinonime 248—250.

Gog și Magog, popoarele sălbatice închise de Alex. 29—30.

Golgatha, originea numelui 289.

Grapsime, înrâurirea lor 207—208, 235.

Greci, înfluența lor asupra Orientului și în special asupra Indiei 55.

Sf. Gregorius pe piatra, legenda 157.

Gromovnic. prevestiri din tunet, caracterul și coprinsul 506—509. combinat cu sismologiul 507—508.

Guru-Paramartha 171.

Haemorrhoscop 505

Halima, caracterul și originea ei 92.97, traducerile orientale și amplificările 92, întâia traducere europeană 93, prototipul Halimalei române 94. manuscripte române 94—95,

Hexaimeron, rolul și provenienta 260.

Hoțu viclean, origină egipteană, basm 550u.

Hronografe, originea și importanța lor 258, diferite H. 262, 574.

Ieremia legendalui I. v. Avemeleh, v. Dărămarea Ierusalimului.

Iliodor, cel d'ântâiu roman 126, coprinsul 126—127, influența sa asupra romanului modern 127, traduceri și manuscripte române 128.

Înflorirea lemnului uscat, prototipul legendelor 288 v. Aaron. v. pomul.

Digitized by Google

Ingerul și săhastrul 142u, 572.

Intrebări și răspunsuri, originea lor 81, 450—457 manuscripte 228, prototipul și numărul lor 229.449, ghicitorile din I. 230-234, importanța lor ca mijlocitori 235, coprinsul lor religios 82, întreb. snovoase 162-167, 227.

Ioasaf, eroul credinței creștine 32, identic cu Buddha 39, legătura cu „cântecul pustiei“ 46.

Iosua ben Levi, călătoria sa cu îngerul morții 144u.

Imbrăcat și neîmbrăcat 85u 88u, 572.

Indică, literatura, importanța ei pentru lit. pop. 55, lățirea poveștilor indiene 56, cartea cea mai de frunte 56u.

Inelul și năframa, balada, variante și paralele 483—484.

Joco-seria, fac parte din lit. romantică 4, mijlocesc trecerea nuvelei în snoavă 159.

Iraclie, izvoditorul Gromovniculuĭ 509.

Irozii originea lor occidentală 490u, desvoltarea lor 491—493, texte diferite române 493-495.

Isopia v. Esop.

Iuda, legenda lui 157.

Judecata de pe urmă, descrierea manuscripte, redacțiunĭ 441—444.

Judecata păcurarilor, legătura cu „Miorița“ 476—478.

Lalenbuerger 171.

Lameh, legenda lui 296u, omoară pe Cain 297.

Leftirie se pricește cu Tărasie 388u.

Lentul, înștiințare despre fața lui Hristos 351.

Leonat și Dorofata 168u.

Literatura estetică, coprinsul eĭ 4, nu este proprietatea poporuluĭ 5.

Literatura etică, ce coprinde 4, este proprietatea poporuluĭ 5, scopul și deosebirea-i de literatura estetică 179 - 180.

Literatura haiducească, caracterul și originea eĭ 147, N. D. Popescu și Leon Wolff 148.

Literatura nescrisă, cum se desvoltă 479.

Literatura populară, definiția și farmecul eĭ 1, renașterea eĭ în Germania 2, importanța eĭ 3, clasificarea eĭ 4, caracterul eĭ general 5.

Literatura religioasă, definiția eĭ

Digitized by Google

4, ea modifică credinţele poporuluĭ 5,1 religioasă română este mai toată inedită 258, basa eĭ 259.

Lithostroton 289.

Liturghie v. Descoperire; L. idealisată 448u.

Lot, ispăsenia lui 286.

Mahiil fiul luĭ Tarasie 390.

Măĭestrele, originea lor 29.

Măinile tăiate, ce cresc la loc 123.124, 437.

Mamer, cele 12 vise, originea lor buddihistică 59, estract 59u, prototipul şi modificările 60, urmele în basme 61.

Mănăstirea Argeş, paralele 479—481.

Manna, facultatea eĭ 322.

Manuscripte mixte, snoave şi poveşti v. indice I, colecţia Golescu şi caracterul eĭ 174, unele esemple cu paralele 174-176.

Marculphus, legătura cu Bertold 80.

Melhisedec, legende privitoare la M. 301u, recenziunile române 302—303, coprinsul 303-305, deosebirea între variantele 305, identitatea lui M. cu Sem. 306.

Merlin 80.

Miel, prevestirĭ despre un 311.

Michail Arhanghel, fugărit de nevasta sa 134u, vestitorul morţiĭ lui Avr. 313ur. important la Bogomilĭ 316.366, M. duce M. Domnuluĭ prin ĭad 364u.

Minunile M. Domnuluĭ 430u, elemente diverse din cari se compune şi manuscriptele 431, coprinsul lor 436—438, legătura lor cu basme 157.438.

Minunile Sf. Sisoe, legenda 393, cele două redacţiunĭ 393 394, coprinsul 397—398, relaţiunea cu Avestiţa 398—399, Sf. S. înlocuit prin Sf. Maria 408, o rugă împotriva dracilor 426u.

„Mioriţa“ legătura cu colinde 476—478.

Moartea, faţa groaznică 315.

Moise, toiagul luĭ 271, apocalipsul lui M. 271, legende despre gângăvirea lui M. 318, paralele 318—321, învaţă cu arh. Gavriil 321, alte legende 322—323, despre moartea lui M. 316.

Munţiĭ cari se împreună 23, 29u.

Mycerinus care 'şi ĭubeşte fata, prototipul basmelor 552.

Narţis şi Echo, poveste din Ovid 149, causa popularităţiĭ 149.

Digitized by Google

Nastratin Hogea, persoana și snoavele 164, edițiunile române 164, prototipul indic și paralele străine 165—166.

Nemrod sburând în aer 111, aruncă pe Avram în foc 307, N. tatăl uriașilor 299.

Nopți 1001, coprinsul lor 93, traduse de Barac 95, v. Halima.

Novelistica, caracterul și desvoltarea ei 150, caracteristica novelisticei române 150, representanții români și streini 150-151, trecerea novelei în snoavă 158, cine a mijlocit această trecere 159.

Ocase, oracole după aruncarea de 525.

Obrociri de zile 510—512 atribuite lui Moïse 511.

Oedipus, legenda lui 157.

Oracoli din cărți 526—528.

Orații, ideea lor generală 487, paralele și colecțiuni 488—489.

Ordalie 456.

Păcala și Pepelea, caracterul lor 171.

Paliia, ce este? 258.260.

Pantschatantra diferitele versiuni 57 u. o parte dintr'ânsa în literatura română 58, urme în povești române 69 u.

A. Pann și activitatea sa literară v. Indice II s. v. Pann.

Parabole. p. cu ignorogul, vechimea și răspândirea ei 24.30, 42 u. 571 par. celor trei prieteni 44 u. forma prosaică și variantele ei române 46.

Pavel, apocalipsul apost. P. originea și importanța lui 357, cele două redacțiuni 358, coprinsul său 359—360, un fragment 360—361.

Pavlicheni 358.

Pepelea 171.

Perdaf, vicleniile meșterului P. 83, legătura cu Bertoldo 83u.

Physiologus, vechimea lui în țară 139, originea și caracterul cărții 139, pilde din P. din Învățăturile lui Neagoe-vodă 139.572 legătura-i cu Floarea Darurilor 138-140.

Pilat, epistola apocrifă a lui P. 353.

Pilde, din Învățăturile lui Neagoe vodă 139.571 p. despre vicleșugurile femeilor 69-71 Heliade și Macedonski 71, p. din Varlaam v. parabole.

Pilde filosofești, originalul lor 204, câte-va exemple 205—206.

Piram și Tisbe, poveste orien-

Digitized by Google

tală în Ovid 148, 573 edițiile române 149 causa popularității 149.

Podobnicele pogrebanieĭ, identitatea lor cu bocete 466.

Pomul uscat înflorind 286u, 437.574, v. Aaron.

Pomul ertăriĭ păcatelor 287.

Pomĭ din raĭu 288u.

Pomĭ ce cresc din mormânt 483u 576.

Poveștĭ, ideile religioase răspândite sub forma de p. 254, materialul lor original 254, originea și desvoltarea lor 255 v. basme.

Povestea prințeseĭ frânceștĭ 120—123, legătura cu poveștĭ egiptene, 552. basme române și străine analoge 124—125.

Povestea numerilor 465, variantele 467—471.

Povestea vorbiĭ; cento nov. rom. 151, o poveste din p. v. 155, osândirea viței 156—157.

Povestea cu cutiile, originea și lățirea eĭ 40u. Boccaccio și Shakspere 41u.

„Prognosticul" parte integrantă din calendar 512—514.

Proorocirea Savileĭ, legenda despre, 337 u. originea și desvoltarea 338 - 339.

Proorocirea, „cântec de stea", răspândirea eĭ 462.463.465.

Proverbe, ce sunt? coprinsul lor 197, în Alexandria 26, diferența p. de maxime 193.219, colecțiunĭ române 201.221.

Răvașe de frigurĭ 423—425.

Rețetă sufletească 543.

Rhampsinit, povestea cu hoțul 550u.

Roata luĭ Solomon, texte și manuscripte 523—526.

Romanusbüchlein, prototip la două descântece române 420-422.

Săhastrul și îngerul 142 572.

Sâmcă, amulet 406—407.

Șamir, legenda solomonică, legătura cu earba fearelor 326.

Sângele nețters 454—455.

Șapte-zecĭ și două de nume, apocriful 401, originea-i orientală, cabbalistică 401, ale lui Christos, coprinsul 403, ale Maiciĭ Domnuluĭ 404—405.

Satana 261—263u v. drac.

Satanael, principiu bogomilic 288—290.

Sava, regina legenda 326, co-

Digitized by Google

prinsul 326–327, izvorul și paralele 327—328.

Scrieri romantice, traduse 145—147, unele introduse sub îndoită străvestire 146, deosebirea lor de cărțile populare 146.

Secte eretice, caracterul activității lor 254.

Șezătoarea la țară, povestea cu ghicitoarea 157, analogiile universale 157, „tunsă, rasă“ coprinsul, originea și paralele străine 158—159.

Sfânta Scriptură, maxime din, 201 apocrifele cum se nasc din S. S. 255, apocalipse cum se nasc 255.

Sibila 289, 326u, v.

Sava v. Proorocirea Savilei.

Sith. călătorie la raiu 271u, aduce o ramură din raiu 274, 285u, S. izvoditorul literilor 299

Snoave, caracterul lor cosmopolit 166, originea lor din nuvele 158, 166 etc. s. de Ispirescu, isvorul și filiațiunea lor 172u, vulpea firoscoasă 195, Țichindeal și Lafontaine 196.

Soacra, balada, 484, variante, paralele 485.

Solomon eroul înțelepciuneĭ omenești 54, 324, rolul său în legendele universale 79, cercetările lui Veselovsky 324—325 S. și Asmedai 78u, 269 334—337, S. și Chitovras 332, S. și Sibila 289, S. lovește cu pietri capul lui Adam 289, originea solomonică a unor basme 325, S. face o carte de doftoriĭ 336, roata lui S, 523—526.

Somnul cel lung al luĭ Avemeleh legenda 346, ideea fundamentală și paralele române 347–348, intrat în doftoriĭ 539.

Sphinx, ghicitoarea eĭ 224.

Stea legată de viața omului 31, influența stelelor v. Astrologhie, Zodiile.

Superstițiuni, proverbe eșite din 216—217.

Syndipa, originea indică 54, caracteristica de Goerres 62 - transformările occid. și orient 63, textele române 64u, coprinsul 65–68, ce este în realitate 68, pilde din S. 68u.

Tannhäuser legenda și paralele 287.

Tarasie 389u.

Teofil, legenda luĭ 433, coprinsul eĭ 434 - 435.

Testament Nou, maxime din 213-214, apocrifele și legendele

Digitized by Google

relative 349, urmele slabe în cântece și colinde 350—351.

Testament Vechiu, apocrife și legende v. Sf. Scriptură.

Țigăra, steaua 502u.

Țitâra v. Țigăra.

Til Buhoglindă, prototipul și isvoarele 160, edițiunile române 161, snoavă din T. și A. Pann 161—162, întrebările lui T. v. Întrebările snovoase.

Trei Gheboși de Barac, originea 72u, coprinsul 73—75, a doua redacțiune de A. Pann 75u, localizată în Galați 76u.

Trei șireți și doi gheboși de Wartic, valoarea lor 173.

Trepetnic 517—519, t. la Arabi 519.

Ursitoarele, originea lor 29.

Vămile văzduhului 361.439.

Varlaam și Ioasaf romanul 32, ce a contribuit la răspândirea lui universală 32 33, traducerile și reputațiunea lui 33—34, redacțiunile române 34—35, coprinsul 36—38, parabolele 39u.

Sf. Vasile cel nou 436u, popularitatea și coprinsul 439-441.

Viața lui Bertoldo v. Bertoldo.

Viața lui Esop v. Esop.

„Vicleim" v. Irozi.

Vicleniile meșterului Perdaf v. Perdaf.

Vinerea legenda ei, prototipul și lucrările ei 382—383, coprinsul ei 383—385, întrebări relative la V. 385—386, leg. devenită colindă 386—387.

Vineri 12, legenda lor 388, redacțiunile diferite 389, redacțiunea română 389—391.

Virgil 195, 526, V. vrăjitor în evul mediu 432.

Vis profetic 314, 366u, 481u.

Visul prof. al lui Mamer 59u.

Visul M. Domnului, apocrif 366, Veselovsky și Hasdeu despre originea lui 367, cine îl a dat naștere 368, redacțiunile române 369—370.

Visul lui Tudor, Pintea, Cerirea, v. vis profetic.

Visuri, cărți de, v. Indice II.

Vorbire între Leonat și Dorofata coprinsul 168—169, originalul probabil italian 168.

Voroava Garamantilor 559u.

Zadic de Voltaire elemente constitutive 145, originea „Enigmelor" 145.

Zefirin cel frumos, basm solomonic 328—332.

Digitized by Google

Zicătoare, deosebirea lor de proverbe 221, compilaţiuni de z. 221, specimene de z. 222.

Zidirea lumiĭ, comentariĭ şi apocrife 260.

Zidirea peste noapte 437.

„ în aer 108.188.

Zidirea unuĭ om în temelie 479—480.

Zile 1001 de, basa acesteĭ colecţiuni 93, contopirea cu 1001 nopţi în Halima 94, confundate cu alte poveştĭ 96.

Zodiile 519—522.

FINE

Digitized by Google

BUCURESCI

TIPOGRAFIA CURȚII REGALE, PROPR. F. GÖBL FIÏ

12, Passagiul Român, 12.

1883.

Digitized by Google